

800.13

BELGIË'S VERZET TEGEN DE DUITSCHE OVERHEERSCHING

*BIJDRAGE TOT HET LIJDENSBOEK VAN BELGIË DOOR
JEAN MASSART*

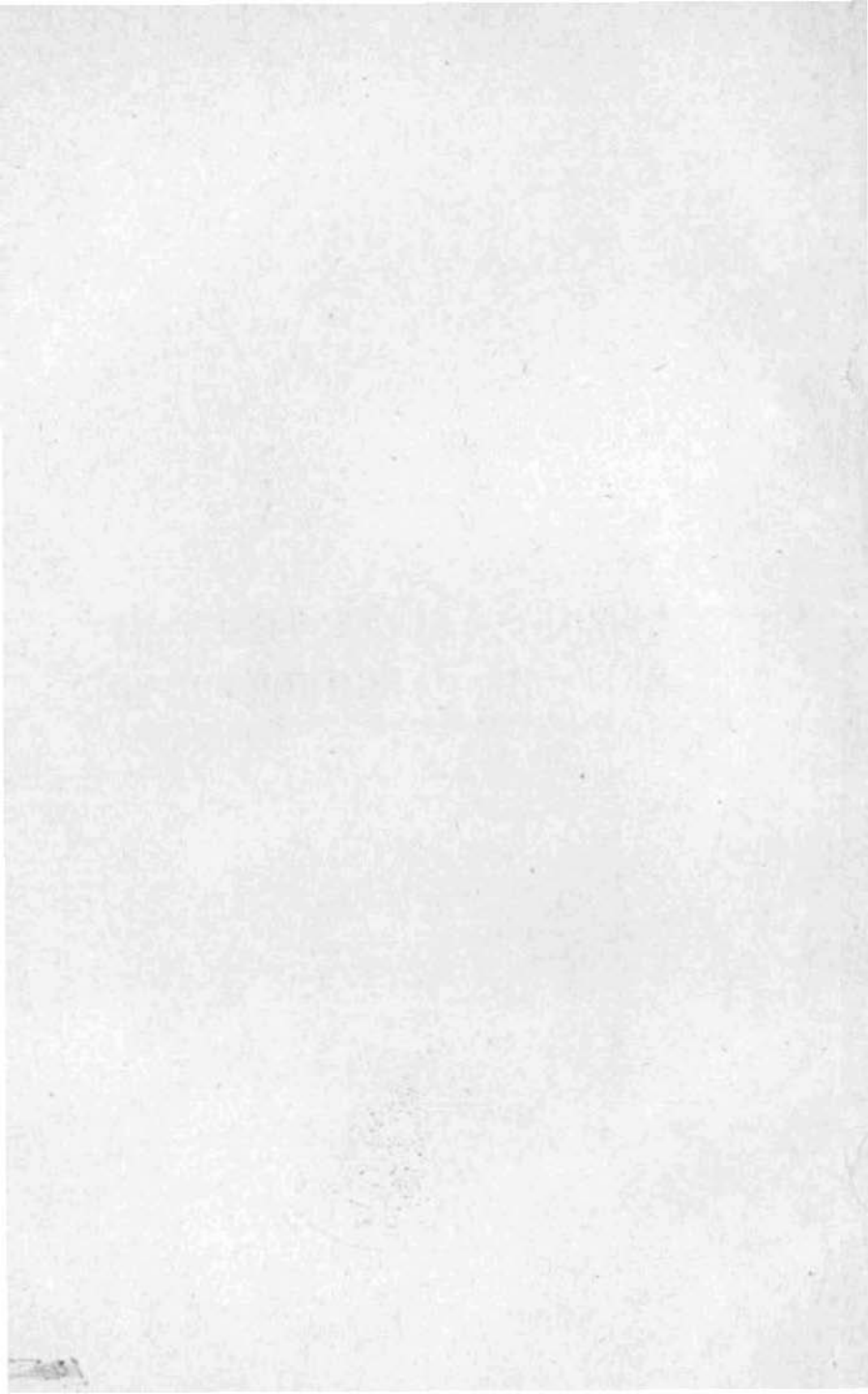
ONDER-DIRECTEUR DER WETENSCHAPPELIJKE KLASSE VAN DE KONINKLIJKE
ACADEMIE VAN BELGIË

DE VLAAMSCHE BOEKENHALLE TE LEIDEN

IBLIOTHEEK DER UNIVERSITEIT

BELGIE'S VERZET TEGEN DE
DUITSCHER OVERHEERSCHING

BELGIË'S VERZET

TEGEN DE

DUITSCH E OVERHEERSCHING

BIJDRAGE TOT HET LIJDENSBOEK VAN BELGIË

DOOR

JEAN MASSART

ONDER-DIRECTEUR DER WETENSCHAPPELIJKE KLASSE VAN DE
KONINKLIJKE AKADEMIE VAN BELGIË

UIT HET FRANSCH VERTAALD
MET TOESTEMMING VAN DEN SCHRIJVER

1e—3e DUIZENDTAL

DE VLAAMSCHE BOEKENHALLE
LEIDEN

1945

VOORWOORD

Deze bladzijden zijn geschreven in België tusschen 4 Augustus 1914 en 15 Augustus 1915.

Voor mijn werk kon ik slechts beschikken over bladen en boeken die vrijelijk of in 't geheim tot ons kwamen, en die eenieder zich dus kan aanschaffen.

Om den lezer echter te overtuigen heb ik een keuze gemaakt onder de bewijsstukken; ik bedien mij uitsluitend van dezulke, die van Duitschen oorsprong zijn of die door de Duitschers gecensureerd worden. Zij zijn:

A) De Duitse bekendmakingen in België aangeplakt.

B) De bladen en boeken die uit Duitschland komen.

C) De bladen in België uitgegeven onder Duitse censuur.

D) De Nieuwe Rotterdamsche Courant, het eenige buitenlandsche blad dat in België wordt toegelaten sedert de bezetting.

Wat de Belgische Grauwboeken, de Verslagen der Commissie van Onderzoek en boeken door Belgen uitgegeven betreft, ik maak slechts gebruik van die, welke ons in België bekend waren vóór 15 Augustus 1915.

Kortom, sinds ik de grenzen ben overgegaan, heb ik geen enkel idee aan dit boek toegevoegd en geen enkel er uitgelaten; het weerspiegelt dus getrouw den zielstoestand van een Belg die een jaar lang onder de Duitse overheersching heeft geleefd.

Ik heb mijn best gedaan zoo objectief mogelijk te blijven, ten einde aan mijn werk de wetenschappelijke nauwkeurigheid te geven

die de verslagen van de Belgische Commissie van Onderzoek karakteriseert. Ik heb eenvoudig op een ander terrein, nieuw voor mij, de gewone methode van mijn beroep toegepast.

* * *

Ziehier de aanwijzing der voornaamste bronnen, met de verkortingen, waarmede zij in den tekst worden aangeduid:

N. R. C. *Nieuwe Rotterdamsche Courant*. Ik heb uit dit blad (behalve op bl. 55 en 321) slechts artikelen genomen, niet geschrapt door de Duitse censuur.

K. Z. *Kölnische Zeitung*.

K. Vz. *Kölnische Volkszeitung*.

Düss. Gen.-Anz. *Düsseldorfer General-Anzeiger*.

Fr. Z. *Frankfurter Zeitung*.

N. A. Z. *Norddeutsche Allgemeine Zeitung*.

1° tot 12^e Verslag. *Verslagen van de Belgische Commissie van Onderzoek*.

Belg. Dtsch. *Davignon. België en Deutschland*.

Antibes (Villa Thuret), Oktober 1915.

I N H O U D

	Bladz.
Voorwoord	v
Inleiding	1
HET INTELLECTUEELE LEVEN IN BELGIË	4
Censuur op letterkundige, muzikale, bioscopische voortbrengselen	4
Dagbladen te Brussel toegelaten	5
Verbod van dagbladen en mondelinge mededeelingen	6
De Duitsche censuur	8
Goorloofde Duitsche bladen	9
Goorloofde Hollandsche bladen	10
Duitsche plakكاتen	11
Gesmokkelde dagbladen	12
Geheime verspreiding van nieuwstijdingen	15
Geheime dagbladen	15
Verbod van photographie	16
Voorschriften voor het schriftelijk verkeer	17
Uren van verkeer	18
Reizen per spoor	20
Verkeer per rijwiel	21
Gebrek aan samenhang tusschen de voorschriften	23
Vervoer van brieven door postduiven, pijlen, brood	24
HOOFDSTUK I. — DE SCHENDING DER BELGISCHE	
NEUTRALITEIT	25
A. — DE VOORBEREIDSELEN	25
Het wantrouwen der Belgen in slaap gewiegd door Duitschland.	25
Duitsche dubbelhartigheid op 1, 2, 3 Augustus 1914.	27
Het Ultimatum	28
De redevoering van den Kanselier in den Rijksdag	29

B. — RECHTVAARDIGING VAN DEN INVAL IN BELGIË . . .	30
Het voorwendsel van de Fransche bedreiging	30
C. — DE DUITSCHE BESCHULDIGINGEN TEGEN BELGIË . . .	32
Noodzakelijkheid om de Neutralen te bewerken	32
Onhoudbaarheid der eerste beschuldigingen	33
Verandering van taktiek: de onthullingen der <i>Nordd. Allg. Zeit.</i>	34
Het rapport van den heer baron Greindl.	35
Het rapport van generaal Ducarne	38
Het rapport van generaal Jungbluth	42
De meening der Neutralen.	43
De vervalsching van den brief van de l'Escaille	45
Nieuwe leugens aangaande het rapport Ducarne	47
D. — DE OORLOGSVERKLARING EN DE EERSTE VIJANDELIJKHEDEN	50
De drie achtereenvolgende voorstellen van Wilhelm II aan België	50
De vijandelikheden voorafgaand aan de oorlogsverklaring. . .	51
Het vreedzame karakter van België	53
Duitsche spionage in België	54
De geestestoestand der Duitsche soldaten bij het begin van den veldtocht	55
Duitsche leugens aangaande de inname van Luik.	58
Mislukking van den haastigen overval van Frankrijk	63
De belangeloosheid van België	64
HOOFDSTUK II. — DE SCHENDINGEN VAN HET HAAGSCHE VERDRAG	66
A. — DE „WRAAKNEMINGEN OP DE VRIJSCHUTTERS” . . .	66
Moorden gepleegd door de Duitschers vanaf de eerste dagen . .	66
Zijn er „vrijshutters” geweest?	67
Het schrikbeeld van den „vrijshutter” in het Duitsche leger . .	68
Het schrikbeeld van den „vrijshutter” in de oorlogsliteratuur .	70
Het schrikbeeld van den „vrijshutter” in de kunstliteratuur. .	72
Verantwoordelijkheid der aanvoeders	73
Haat tegen de geestelijkheid	75
Haat tegen de kerken	76
Gewilde ongenoegzaamheid van het voorafgaand onderzoek . .	77

Een onderzoek voor de leus	81
Geestesgesteldheid van een officier gelast met de onderdrukking der „vrijeschutters”	83
De dronkenschap in het Duitsche leger	84
Noodzakelijke wreedheden, volgens de Duitsche theorieën	86
Voorbehoudende schrikaanjagingen door „wraakneming”	87
Onwaarschijnlijkheid van de aanvallen van „vrijeschutters” . .	88
Beschermende opschriften	89
Het brandstichtend materiaal	94
De twee groote perioden van moordpartijen	95
Beschuldigingen tegen de Belgische regeering	96
De behandeling van de burgergevangenen	99
Hoe men zich burgergevangenen aanschafft	104
De terugkeer der burgergevangenen	106
Erkenning door de Duitschers van de onschuld der burger- gevangenen	109
B. — DE „BELGISCHE GRUWELEN”	
	110
De voorgewende gruwelen der Belgische burgers tegen de Duitsche legers	110
Eenige beschuldigingen	111
Uittreksels uit <i>Die Belgischen Greueltaten</i>	113
Uittreksel uit <i>Belgische Kriegsgreuel</i>	114
Uittreksels uit <i>Die Wahrheit über den Krieg</i>	116
Uittreksels uit <i>Lüttich</i>	118
De valscheit dezer beschuldigingen	118
Haar belachelijk karakter	119
De legende der uitgerukte ooggen	120
Hoe de Belgen de Duitsche gekwetsten en gevangenen behan- deld hebben	121
Eenige verklaringen van gewonden	123
Eenige getuigschriften van Duitsche overheden	125
De voorgewende moorden op Duitsche burgers gepleegd	126
Uittreksels uit <i>Die Belgischen Greueltaten</i>	126
Uittreksel uit <i>Lüttich</i>	129
Valscheit dezer beschuldigingen	129
Voorzorgs- en strafmaatregelen door de Belgische overheid genomen	131
Duitsche en neutrale getuigenissen ten gunste van de houding der Belgen	132

C. — De SCHENDINGEN VAN HET REGLEMENT GEVOEGD BIJ HET VERDRAG	134
<i>Art. 4. — De krijgsgevangenen</i>	135
Vernederingen aan krijgsgevangenen aangedaan	135
<i>Art. 23. — De beperking van de aanvalsmiddelen.</i>	135
Gebruik van Belgen voor militaire doeleinden door de Duitschers	136
Dwangmaatregelen door de Duitschers genomen	138
De levende schilden	141
Belgen voor de troepen geplaatst te Charleroi: Duitsche bekentenis	141
Belgen voor de troepen geplaatst te Lebbeke, Thienen, Bergen	141
Belgische vrouwen voor de troepen geplaatst te Anseremme . .	142
Belgen met geweld achtergehouden te Oostende en te Middelkerke	143
Brusselaars opgesloten op de zolders van de Kommandantur. . .	144
<i>Art. 25. — Het bombardement van open steden.</i>	145
<i>Art. 27. — Het sparen der monumenten</i>	145
Bombardement van de kathedraal te Reims	146
Bombardement van de kathedraal te Mechelen	150
De voorgewende Belgische militaire post op de Lieve-Vrouwen- kerk te Antwerpen.	151
Duitsche militaire posten door hen zelf erkend.	152
Verwoesting van gebouwen in West-Vlaanderen	153
<i>Art. 44. — De verplichting om tot gids te dienen.</i>	153
Duitsche gestrengheden tegen de gidsen	153
<i>Art. 28, 47, 46. — De plundering</i>	155
Plundering onder al haar vormen	156
Diefstal van postzegels	158
De stelselmatige organisatie der plundering	159
<i>Art. 43, 48. — Eerbiediging der wetten van het bezette land</i> . .	160
Onwettige belastingen	161
Benoemingen van burgemeesters door de Duitschers	164
<i>Art. 50. — De gemeenschappelijke straffen</i>	164
Onbillijke kollektieve straffen	164
Gemeenschappelijke geldboeten voor gebroken telegraafdraden .	168
Gemeenschappelijke geldboeten voor aanvallen van „vrijeschutters”	168
Vruchteloze gijzelingen	169
Het lot dat men gijzelaars beloofde.	170
Bestrafing van onschuldigen in plaats van schuldigen	172
<i>Art. 49, 51, 52. — De oorlogschattingen en opeischingen</i> . . .	174
Koersbepaling van de Mark op 1 fr. 30, later op 1 fr. 25. . .	175
Inbeslagname van goudgeld	176

Belastingen opgelegd aan de steden	177
Boeten om den raad opgevolgd te hebben van Duitsche overheden	179
Boeten opgelegd aan bijzondere personen	180
Afpersingen door een officier	180
Opeischingen van grondstoffen en machinerieën	181
Opeisching van fokpaarden	183
Opeisching van toilet-artikelen, muziekinstrumenten, enz.	185
Buitensporige opeischingen	186
Betaling der opeischingen	187
<i>Art. 53. — Inbeslagneming van fondsen en meubelen</i>	188
<i>Art. 55. — Misbruik van openbare gebouwen</i>	189
<i>Art. 56. — Opzettelijke vernieling van monumenten</i>	190

BESLUIT. — DE HONGERSNOOD IN BELGIË 191

De vlucht der Belgen	192
De oorzaken van den hongersnood	193
Oprichting van tijdelijke verblijven	195
Bestuursmaatregelen tegen den hongersnood	196
Het nationaal Comité voor Steun en Voeding	198
The Commission for Relief in Belgium	199
Dubbelhartigheid der Duitschers in hun betrekkingen met het nationaal Comité	199
De werkzaamheid van het nationaal Comité	201
Dankbaarheid der Belgen jegens de Vereenigde Staten	204

HOOFDSTUK III. — DE DUITSCHE GEESTESGESTELDHEID
DOOR HAAR ZELF GESCHILDERD 205

A. — DE HOOGMOED 205

Eenige uitingen van hoogmoed en snoeverij	205
De Duitschers zich vergelijkend met hun bondgenooten	208

1. — *Het militarisme* 209

Kracht gaat boven recht	209
-----------------------------------	-----

2. — *De minachting voor de anderen* 212

Eenige dwaasheden in België openlijk aangeplakt	212
De verontwaardiging der Duitschers over onze ongeloofigheid	217
Leugens ten opzichte van den toestand in België	218

Leugens met betrekking tot de „vrijeschutters”	218
De voorgewende leugens door het Belgische leger verspreid	219
Leugens aangaande den slag aan de Marne	221
Leugens aangaande den slag van Yperen en den Yser	222

3. — *Schaamteloosheid* 224

Verachting voor de Haagsche Konventie	225
Photographien en prentkaarten	227
A.-W. Heymel: De dag van Charleroi	228
W. Bloem: De veldtocht der gruwelen	231
Moord op een gijzelaar	237
Onbeschaamdheid in het plunderen	238
De verstikkende gassen	238
Bestrafing van burgers voor militaire verrichtingen van het leger	239
Tweeërlei gewicht en maat	241
Schoolvosserij in schamteloosheid	242

4. — *Aflegging van den critischen geest* 242

Weigering van onpartijdig onderzoek der beschuldigingen van wreedheid	242
De onderworpenheid der Duitschers aan de censuur	244
Afschaffing van het vrije woord in Duitschland	246
De Deutsche goedgeloovigheid	247
De vrijwillige verblinding der leiders	248
De vrijwillige verblinding der intellectueelen	251
Het manifest der onderwijzers	252
Het manifest der 93 intellectueelen	253
Het manifest der 325 professoren	254
De protestantsche dominés	257
De katholieke geestelijken en de joodsche rabbijnen	261

B. — *VALSCHHEID* 262

1. — *Eenige leugens* 263

De Duitschers op de kust van het Kanaal	263
Het kanon van 42.	264
De uhlanen voor Parijs	264
De bezetting van het Paleis van Justitie te Brussel	264
Engelsche marine-soldaten in Frankrijk	265
De eerbied der Duitschers voor de kunstgebouwen van Leuven	266
De eerbied voor de monumenten te Huy, Dinant, Dendermonde en Mechelen	272

De Duitsche plannen tot wederopbouw onzer steden	273
De intocht der Duitsche matrozen „te Antwerpen”	275
De Duitsche edelmoedigheid	275
De sympathie der Belgen voor de Duitschers	276
Eenige andere gedrukte leugens	276
Hoe zij hunne troepen tegen de Belgen ophitsen	277
Wreedheden tegenover een klooster	278
De burgemeester van Visé	283
„Een Fransch bestuurbaar luchtschip door de Duitschers genomen”	285
Het vervoer van lijken	286
Een leugen op bevel	286
Eenige leugenachtige aankondigingen	287
De tegenspraak van Burgemeester Max	288
Leugens van de officieren tegenover de soldaten	289
2. — <i>De volharding in den leugen.</i>	291
De voortdoring der beschuldigingen van wreedheid tegen de Belgen.	291
Het gedrag der Duitschers tegenover Kardinaal Mercier	293
3. — <i>De organisatie der propaganda</i>	301
a) <i>Propaganda-bureaux die werken in Duitschland.</i> . . .	302
<i>Journal de Guerre.</i>	302
<i>La Guerre</i>	303
Eenige andere instellingen voor propaganda.	303
De propaganda door middel van losse blaadjes.	307
b) <i>Ondernemingen van den boekhandel.</i>	309
Goedkoope volks-brochures	309
Werken voor ontwikkelden.	310
Bijvoegsels van de dagbladen.	311
<i>Album van den grooten Oorlog</i>	311
c) <i>Propaganda-Bureaux werkzaam in den vreemde.</i> . . .	312
Aankondigingen en verzendbrieven	312
Verplichting om te verschijnen aan de bladen opgelegd. . . .	312
Artikelen aan de bladen opgedrongen	314
Schrapping van artikelen, zinsneden, woorden en letters . . .	315
Slaafsche en huurlingen-bladen	317
De oprechtheid der gecensureerde bladen.	319
De jacht op niet-gecensureerde bladen.	321
De censuur toegepast op de <i>N. R. C.</i>	321

d) <i>Verschillende soorten van propaganda</i>	322
4. — <i>Het verbreken van verbintenissen</i>	323
Het behoud van België's onafhankelijkheid	324
De belofte om de vaderlandsliefde der Belgen te eerbiedigen	326
De gedwongen inhaling der vlaggen	327
Geen Belgische kleuren meer in de provinciën	328
Geen Belgische kleuren meer te Brussel	330
Het <i>Te Deum</i> voor 's Konings naamfeest	331
De portretten der koninklijke familie	332
's Konings verjaardag	333
De verplichting om de Deutsche taal te gebruiken	334
Het Belgische leger is „de vijand” der Belgen	335
De Brabançonne mag niet gezongen worden	336
Het nationale feest van 21 Juli	338
De verjaardag van 4 Augustus	342
Schooltoezicht door de Duitschers	345
Weigering van passen voor Holland	347
De betaling van de massa-opeischingen en de belasting op de afwezigen	347
5. — <i>Aanstokingen tot oneenigheid</i>	349
Ophitsingen tegen den Koning en de Koningin	350
Ophitsing van Walen tegen Vlamingen	352
Ophitsingen tegen de Belgische Regeering	357
Ophitsingen tegen de geallieerden	362
6. — <i>Een en ander betreffende het bestuur van België</i>	363
a) <i>De huidige welstand in België</i>	363
De beweringen der Deutsche overheden	363
Erkenning van het systeem van uitzuiging door Duitschland op België toegepast	365
De tienvoudige belasting der afwezigen	366
De lofspraak van den Gouverneur-generaal door hem zelf	367
De loop der treinen in België	368
De harde behandeling der werktuigmakers van Luttre	369
De stopzetting van het verkeer te Mechelen	372
De open brief van den Gouverneur-generaal	375
b) <i>Het organiseerend talent der Duitschers</i>	376
Knevelarij	376
Konflikten tusschen de machten	377

Opheffing van het bureau voor kostelooze schattingen	377
De afschaffing van het leidend Belgisch Comité van het Roode Kruis.	378
c) <i>De houding der Belgen tegenover de Duitschers</i>	382
d) <i>De werkwijze van het Duitse bestuur</i>	385
De zedelijke vastberadenheid der Belgen	385
Het aanzoek tot verklikking	387
Verplichte aanklaging der kinderen door de ouders	389
Duitsche spionnage	391
De geheime agenten	391
Het onderzoek omtrent de vrijeschutters	395
Duitsche huichelarij	395
Afdwinging van handteekeningen	396
Het bestuur van Andenne in de eerste tien dagen na de slachting.	401
e) <i>Een monument</i>	409
België onder Duitsch bestuur, door Friedrich Wilhelm, baron von Bissing	409
C. — BOOSAARDIGHEID	422
Voorbedachte woestheid	422
1. — <i>Eenige plagerijen</i>	427
De Duitse tijd	427
Behandeling die zij de vrouwen doen ondergaan	428
Vuilaardige amusementen	428
Eenige andere aardigheden.	429
2. — <i>Lichamelijke pijnigingen</i>	431
Een voorstel van het <i>Deutsches Offizierblatt</i>	431
De marteling der familie Valckenaers.	432
Andere daden van woestheid	435
De Duitse wreedheden te Arlon van 12 tot 26 Augustus 1914.	437
Pijniging van Belgische soldaten.	442
3. — <i>De zedelijke pijnigingen</i>	443
Verschillende pijnigingen vóór de terechtstelling	443
Pijniging van niet-beschuldigen.	445

Pijniging op afstand	447
Pijniging van de ouders der soldaten door verbod van briefwisseling	448
Een voorbeeld van Duitse boosaardigheid door cijfers bewezen.	450
ALPHABETISCH REGISTER	451

INLEIDING

Wij weenen! Wij beweenen de overweldiging van ons vaderland, ten spijt der plechtigste verdragen, door een der ondertekenaars gepleegd. Wij beweenen onze verwoeste dorpen, onze verbrande steden, onze monumenten met kogels doorschoten, onze schatten van kunst en wetenschap vernietigd voor altijd. Wij weenen als wij denken aan de honderdduizenden onzer medeburgers die als dakloozen hebben gezworven langs de wegen van Europa — als wij bedenken, dat België, eens zoo fier op zijn voorspoed, maar nu vertrap, gebrandschat, uitgemergeld door opeischingen en oorlogsbedragen, genoodzaakt is de hand op te houden voor openbare liefdadigheid.

Wie zou zijn tranen kunnen weerhouden, nu in Vlaanderen onze soldaten den laatsten strook van ons grondgebied verdedigen; nu, in onze dorpen, mannen, vrouwen, grijsaards en kinderen, zonder mededoogen zijn neergeschoten en nog neergeschoten worden uit wraak voor denkbeeldige misdaden; nu duizenden burgers als gijzelaars in Duitschland gevangen zitten; nu de Burgemeester der hoofdstad zit opgesloten in een gevangenis in Silezië, omdat hij de rechten zijner lastgevers heeft durven handhaven; nu de geestelijkheid van onze landelijke streken is gedecimeerd, zoodat in geheele kantons de kerkelijke diensten niet meer verricht kunnen worden; nu een geleerde als Van Gehuchten sterft in ballingschap, na zijn handschriften en teekeningen, de vrucht van tienjarigen arbeid te hebben zien opgaan in de vlammen van Leuven.

* * *

Met onze tranen van droefheid mengen zich de tranen van dankbaarheid voor de medelijdende tussehenkomst van Nederland,

Amerika, Spanje, de Skandinavische landen, Zwitserland, Italië. . . . zonder onze bondgenooten te vergeten. Deze edelmoedigheid heeft weten te voorkomen dat wij zouden vergaan van honger en ellende; een millioen onzer vluchtelingen heeft in Nederland broederlijke hulp gevonden, die geen enkel oogenblik verzwakt is; de Vereenigde Staten dank aan den invloed en de ongeëvenaarde werkzaamheid van hun Gezant te Brussel, den heer Brand Whitlock, voorzien ons van het dagelijksch brood.

België zal nooit vergeten, noch de afpersingen van hen die een der rijkste en vruchtbaarste landen ter wereld tot den hongersnood hebben gebracht, noch de onvergelykelijke naastenliefde der volkeren die ons tot dezen dag toe hebben in staat gesteld te blijven bestaan en ons ontruikt hebben aan den dood door uitputting.

* * *

Wij weenen! Maar niettemin geven wij ons niet over aan wanhoop, want wij hebben het vertrouwen op de toekomst ongeschonden bewaard, en den vasten wil om alles in het werk te stellen dat een dergelijke beproeving ons voortaan voor immer zal gespaard blijven. En bovenal, wij weigeren den nek te buigen onder het juk. De Duitschers mogen ons overladen met immer meer onrechtvaardige en immer meer hatelijke eischen, zij zullen ons niet temmen. Laat hen de Belgische vlag verbannen als een zinnebeeld van oproerigheid; wij behoeven haar niet te zien wapperen om haar getrouw te blijven; zij mogen zoo zij willen het *Te Deum* verbieden voor het patroonfeest des Konings: sinds de Koning en de Koningin aan den Yser dapper deelen in het lijden van onze broeders en onze zonen, heeft het koningschap onder ons geen hechter aanhangers dan de leiders van het socialisme. Neen, voorwaar, wij zijn niet bereid ons aan wanhoop over te geven. En niets is beter in staat ons flink op de been te houden dan de sympathie van alle volkeren die ons omgeeft te midden van onze onverdiende rampen.

* * *

Het uur is nog niet gekomen om te oordeelen over de gebeurtenissen die Europa in vuur en vlam gezet hebben. Niettemin zijn

wij van meening dat al degenen die zich in staat achten om nuttig op te treden, den plicht hebben zich te doen hooren: Duitschland inderdaad beschikt over zulk een volmaakte organisatie om zijn denkbeelden in den vreemde te verspreiden, dat langzamerhand de openbare meening in onzijdige landen, die slechts een enkel geluid hoort, ten slotte onze vijanden zou gaan gelooven.

Het zou nutteloos en waardeloos zijn om evenals de 93 Deutsche geleerden gedaan hebben, allerlei verklaringen en ontkenningen op te stapelen, zonder ze te bekrachtigen door een enkel feit. Daarom zullen wij niets aanvoeren dat wij niet terstond kunnen bevestigen door bewijzen die gemakkelijk zijn na te gaan. Deze regel dien wij ons gesteld hebben, verplicht ons het veld onzer onderzoekingen nauw te omschrijven. Wij zullen slechts spreken over handelingen en gedachten-uitingen die onmiddellijk in betrekking staan met dezen oorlog; en daar het dus omschreven gebied nog veel te uitgestrekt zou zijn, zullen wij niets zeggen van de echte krijgsverrichtingen, noch van al wat is voorgevallen buiten de grenzen van België. Verder stellen wij ons volstrekt niet voor het werk van den geschiedschrijver op ons te nemen. Wij laten aan meer bekwame handen de zorgen over om de waarheid te ontwarren ten opzichte der huidige gebeurtenissen, en stellen ons tevreden de onbetwistbare oorkonden te nemen, bijna altijd uitknipsels van Deutsche dagbladen, Deutsche boeken en Deutsche bekendmakingen, en daaruit den geestestoestand op te maken; en vervolgens zullen wij aantoonen op welke wijze de Belgen tegenover die daden gehandeld hebben.

In de volgende bladzijden zullen wij eerst een onderzoek instellen naar *de verkrachting der Belgische onzijdigheid* door Duitschland, en vervolgens naar *de inbreuken op het Haagsche Verdrag* van 18 Oktober 1907. Wij zullen zorgen alleen *bepaalde en onbetwistbare feiten* aan te halen; overigens is het aantal inbreuken der Duitschers op het volkenrecht in België zoo ontzaglijk, dat wij voorloopig al die gevallen hebben kunnen op zij schuiven, die niet met de grootste zekerheid bewezen zijn. Ondertusschen zullen wij trachten uit die feiten eenige aanwijzingen op te diepen aangaande de denkwijze onzer vijanden. Deze zal meer in het bijzonder worden nagegaan in een derde hoofdstuk: *De Deutsche geest door zichzelf beschreven*.

Het intellectueele leven in België.

Eerst eenige woorden over de stukken waarvan gebruik is gemaakt.

Naarmate de Duitschers ons land bezetten legden zij zich er op toe ons van de overige wereld af te scheiden. Zij hieven terstond al onze dagbladen op, omdat deze natuurlijk weigerden zich te onderwerpen aan de censuur. Evenwel verplichtten de Duitschers zekere bladen om weer te verschijnen o. m.: *L'Ami de l'Ordre*, te Namen en *Le Bien public*, te Gent. Het eerste blad zorgde er voor openlijk aan zijn lezers te verklaren, dat het militair gezag het dwong te verschijnen (zie bl. 313).

Wat vreemde dagbladen betreft, hun invoer werd onder zware straffen verboden.

Censuur op letterkundige, muzikale, bioscopische enz. voortbrengselen.

BESLUIT

I. — Alle drukwerken even als alle andere uitgaven van geschriften of prenten, met of zonder onderschrift, muziekstukken met (gedrukte) tekst of toelichtingen, verkregen langs mechanischen of scheikundigen weg en bestemd om verspreid te worden, zijn onderworpen aan de censuur van het Generaal Keizerlijk Duitsche Gouvernement (burgerlijken dienst).

Al wie drukwerken genoemd in de eerste alinea zal hebben vervaardigd of verspreid, zonder verlof van den censor, zal worden gestraft volgens de krijgswet. De drukwerken zullen worden verbeurd verklaard en de zetsels en platen bestemd voor de vervaardiging zullen onbruikbaar gemaakt worden.

Als verspreiding van een drukwerk verboden door dit onderhavig besluit zal ook beschouwd worden het aanplakken, ten toonstellen of plaatsen ervan, daar waar het publiek in staat is er kennis van te nemen.

II. — Tooneelvoorstellingen, gezongen of gesproken voordrachten van allerlei aard even als voorstellingen van lichtbeelden, bioscopische of andere, mogen niet worden gehouden, indien de tooneelstukken, voordrachten of lichtbeelden niet vooraf door den censor zijn toegelaten.

Al wie tooneelvoorstellingen, voordrachten of vertooningen van lichtbeelden zal houden zonder verlof van den censor en al wie in welke

hoedanigheid ook deel zal hebben, in zulke voorstellingen, voordrachten of vertooningen, zal worden gestraft volgens de krijgswet. De platen en films zullen worden verbeurd verklaard.

Dit besluit treedt onmiddellijk in werking.

Brussel, 13 October 1914.

De gouverneur generaal in België,
BARON VON DER GOLTZ,
Veldmaarschalk.

(Aangeplakt te Brussel).

Dagbladen te Brussel toegelaten.

RONDSCHRIJVEN AAN DE COMMISSARISSEN VAN POLITIE (BRUSSEL)

Dienstorder.

Ik heb zoo juist vernomen dat het Duitsche gezag voornemens is streng op te treden tegen verkoopers en rondbrengers van dagbladen en plakaten die oorlogsnieuws bevatten.

In 't belang van die verkoopers en rondbrengers is het noodig, paal en perk te stellen aan hun bedrijf.

De bladen en plakaten, waarover het hier gaat, moeten afgenomen en de belanghebbenden moeten worden gewaarschuwd voor de gevaren waaraan zij zich blootstellen.

Daar geen enkel Belgisch dagblad heeft toegestemd zich aan de Duitsche censuur te onderwerpen laat de gouverneur-generaal te Brussel den verkoop toe van de *Kölnische Zeitung*, *Kölnische Volkszeitung*, *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, *Berliner Nachrichten* en de *Düsseldorfer General-Anzeiger*.

Ten einde alle ongevallen te vermijden zal het goed zijn deze verkoop toe te laten.

Brussel, 8 September 1914.

De Burgemeester,
A. MAX.

Als vervolg op mijn dienstorder van gisteren en mijn nota van heden, moet op de lijst der dagbladen wier verkoop is toegelaten worden toegevoegd *Le Quotidien*, een Duitsch orgaan gedrukt in de Fransche taal.

De verkoopers van dit blad evenals die van de andere bladen gemeld in mijn dienstorder en nota als boven aangegeven, zullen voorzien zijn van een verlofbewijs van het Duitsche gezag.

Brussel, 9 September 1914.

De Burgemeester,
A. MAX.

BERICHT VAN WIJZIGING

In afwijking van mijn bericht van deze maand zal de Vlaamsche vertaling van het plakkaat genaamd: *Dernières Nouvelles*, waarvan de uitgave door het Duitsche gezag is goedgekeurd, niet luiden: *Laatste Nieuws*, maar wel: *Laatste Inlichtingen*, ten einde alle verwarring te voorkomen met het Brusselsche blad: *Het Laatste Nieuws*, dat geweigerd heeft zich te onderwerpen aan de Duitsche censuur.

Brussel, 13 September 1914.

De Burgemeester,
A. MAX.

Verbod van dagbladen en mondelinge mededeelingen.

OFFICIEELE BEKENDMAKING

Ofschoon de plaatselijke bevelhebber voortdurend juiste mededeelingen bekend laat maken over de krijgsbedrijven, verspreiden vreemde bladen opzettelijk valsche nieuwsberichten.

Het wordt ter kennis van het publiek gebracht dat het formeel verboden is, aan wien dan ook, om te Spa of in de omstreken niet-Duitsche dagbladen in te voeren zonder voorafgaand verlof van den plaatselijken bevelhebber.

Overtreders zullen worden gestraft volgens de krijgswet.

Dezelfde straffen zullen worden toegepast op hen die mondelings valsche berichten verspreiden.

Spa, 22 September 1914.

De Plaatselijke Bevelhebber,
ASTER, Kolonel.

(Aangeplakt te Spa).

WAARSCHUWING

Ik vestig de aandacht der bevolking van België op het feit dat de verkoop en de verspreiding van dagbladen en van alle tijdingen vernienigvuldigd door de pers of door eenig ander middel, welke niet uitdrukkelijk zijn toegelaten door de Duitsche censuur, ten strengste

verboden is. Elke overtreder zal onmiddellijk worden gevangen genomen en gestraft met langdurige gevangenschap.

Brussel, 4 November 1914.

De Gouverneur-Generaal in België,
Baron von der Goltz,
Veldmaarschalk.

(Aangeplakt te Brussel).

WAARSCHUWING

Op nieuw doen volkomen valse geruchten de rondte omtrent den oorlogstoestand. Zij worden slechts verspreid met het doel de bevolking op te hitsen en dienen nergens anders toe dan ongerustheid onder haar te veroorzaken.

Voortaan zullen de verspreiders van die leugenachtige berichten streng gestraft worden.

Leuven, 23 November 1914.

De Keizerlijke Chef van het arrondissement,
v. Thiel.

Aangeplakt te Leuven).

WAARSCHUWING

Laatstelijk heb ik verschillende personen de volgende straffen moeten opleggen:

... Zes maand gevangenisstraf
aan den Franschen onderdaan Louis Prost, wegens het verspreiden van afschriften van leugenachtige oorlogsberichten, vervaardigd door middel van een schrijfmachine....

De bekendmaking van deze veroordeelingen moet dienen ter waarschuwing van de Brusselsche bevolking. Als dergelijke vergrijpen zich herhalen zullen de straffen worden verzawaard.

Brussel, 19 October 1914.

De militaire gouverneur van Brussel,
Baron von Lüttwitz,
Generaal.

(Aangeplakt te Brussel).

MILITAIR GERECHTSHOF

Volgens artikel 18, 2 van het keizerlijk besluit van 28 December 1899 zijn gestraft:

a) de kolenverkooper Jules Pousseur, van Jambes, tot 2 maanden

gevangenisstraf en een boete van 100 mark, subsidiair 20 dagen gevangenisstraf.

b) Zijn dochter, Camille Pousseur, tot 2 maanden gevangenisstraf, omdat zij zich dikwijls vreemde dagbladen en dagbladartikelen verschaft hebben, welker verkoop verboden is; vervolgens nog omdat de dochter, met voorkennis en verlof van haar vader, gedichten en artikelen heeft overgeschreven en verzameld, vijandig aan de Duitschers, en voor het grootste gedeelte gemeene en vuile beledigingen bevattend tegen den keizer, de verbonden vorsten en het Deutsche leger; daarenboven omdat zij gelijk men volkomen begrijpen kan, uit de zorgvuldige wijze waarop de talrijke afschriften gemaakt zijn, het oorspronkelijke aan andere heeft overgegeven, en ten laatste omdat Jules Pousseur bekend dat hij zich reeds lang heeft bezig gehouden met het vervoer van brieven, wat verboden is.

De gevangenisstraf wordt gerekend te zijn ingegaan met den eersten dag der gevangenneming. De in beslag genomen schriften en andere papieren zullen niet worden teruggegeven.

L'Ami de l'Ordre, 4 April 1915.

* * *

De Duitsche censuur.

Vanaf 20 Augustus was dus de oostelijke helft van België beroofd van alle verstandelijke gemeenschap met de buitenwereld. Gedurende 14 dagen bleef men geheel zonder eenige tijding. Daarop, te beginnen met 5 September, gaf het Deutsche gouvernement verlof tot het drukken van bladen zorgvuldig gezuiverd en vervalscht door een gestrenge censuur¹⁾: *Le Quotidien*, *Le Bruxellois*, *L'Echo de Bruxelles*, *Les Dernières Nouvelles*; later verschenen *Le Belge*, *La Belgique*, *La Patrie*, enz. te Brussel; de *Avenir* te Antwerpen, en vele anderen. Hoewel onderworpen aan de censuur, verschijnen de dagbladen toch slechts als voorloopig en hebben een onzeker bestaan. *Le Bien Public* wijst zijn lezers daarop in het nummer van 13 December 1914. Al deze bladen werden bij gelegenheid gestraft met schorsing; bijvoorbeeld *Le Quotidien* van 9 tot 11 December 1914, zonder bekende reden; *L'Ami de l'Ordre* van 2 tot 7 December 1914 wegens het opnemen van een naamdicht dat als beledigend werd beschouwd; *Le Bien Public*, gedurende de geheele maand Mei 1915.

De geïllustreerde bladen worden eveneens gecensureerd. De num-

¹⁾ Wij deelen verder (blz. 315) voorbeelden mede van die censuur.

mers 1 tot 3 van 1914 *Illustré*, uitgegeven vóór de komst der Duitschers, mogen niet meer ten verkoop worden aangeboden; nr. 1 gaf de portretten van Koning Albert, Nicolas II, Poincaré en George V; nr. 2, dat van generaal Leman; nr. 3, dat van Burgemeester Max; van af November worden de nummers streng besnoeid; zoo vindt men bijv. volstrekt geen afbeeldingen van de steden door het Duitsche leger in brand gestoken. De andere geïllustreerde bladen, *L'Actualité Illustrée*, *Le Temps Présent*, enz. geven niets dan onbeteekenende platen en de portretten onzer nieuwe meesters, militair en burgerlijk. ✕

Om in zekere mate de dagbladen te vervangen besloten onze uitgevers kleine brochuren te laten drukken aangaande den oorlog, maar zonder rechtstreeksche nieuwstijdingen over de krijgsv verrichtingen. Deze uitgaven zijn natuurlijk onderworpen aan de censuur, en meerdere die dateeren van vóór het besluit van 13 October 1914, zijn verboden; dat is ook het geval met de zeer belangwekkende brochure: *den heer Adolphe Max, Burgemeester van Brussel, zijn administratie van 20 Augustus tot 26 Sept. 1914*, en met de nummers 1—10 van de brochuren uitgegeven door den heer Brian Hill.

Prentbriefkaarten zijn eveneens onder censuur; de serie-uitgave voorstellend de ruïnes van Leuven, Dinant, Charleroi, Luik . . . moest worden onderbroken. Zelfs muziek moet de officieele goedkeuring ontvangen (zie het besluit van 13 October 1914, blz. 4).

Kortom, men ziet dat ons openbaar leven reeds dicht nadert aan het Duitsche ideaal: *Alles ist verboten*. Te denken dat België, zoo rechtmatig fier op zijn grondwettelijke vrijheden nu verpletterd, amechtig neerligt onder den zwaren hiel van den Pruis!

Geoorloofde Duitsche bladen.

Ter vergoeding van hetgeen zij meende ons te moeten ontnemen, stond de Duitsche overheid op 10 September toe Duitsche bladen te ontvangen: *Kölnische Zeitung*, *Kölnische Volkszeitung*, *Düsseldorfer Tageblatt*, *Düsseldorfer General-Anzeiger*, en ook eenige geïllustreerde bladen: *Berliner Illustrierte Zeitung*, *Die Wochenschau*, *Kriegs-Echo*. Later werden ook andere bladen toegelaten: *Vossische Zeitung*, *Berliner Tageblatt*, *Frankfurter Zeitung*, *Berliner Zeitung am Mittag*, *L'Ami du Peuple*, (bijzondere uitgave voor

België in 't Duitsch en 't Fransch van Der Volksfreund von Achen) en ook eenige nieuwe geïllustreerde bladen: *Kriegsbilder*, *Zeit im Bild* en vooral de *Illustrierter Kriegs-Kurier*, in 't Duitsch, Vlaamsch, Fransch en Engelsch¹⁾, welks 16 bladzijden vol voorstellingen slechts 5 centimen kosten; dit is blijkbaar een propagandablade, geldelijk gesteund door het centrale bestuur. Wij zullen later gelegenheid hebben om te wijzen op zijn waarheidszin, als die zoo genoemd kan worden. Gedurende langen tijd kwam geen enkel dezer bladen op geregelden tijd uit.

Wij hadden hier ook ter onzer beschikking twee bladen uitgegeven door de regeering zelf: 1° *Deutsche Soldatenpost* (*Herausgegeben von der Zivil-Verwaltung des General-Gouverneurs in Belgien*), in 't eerst uitsluitend bestemd voor de soldaten, maar toch ook verkocht aan burgers (ofschoon zeer ongeregeld) van September 1914 tot aan 't begin van December 1914. 2° *Le Réveil* (*Echo de la Presse, Journal officiel du Bureau allemand à Dusseldorf pour la publication de nouvelles authentiques à l'étranger*), geschreven in 't Fransch en 't Duitsch. Er verschenen 49 nummers van. Het had zulk een onoverkomelijken afkeer van leugens, dat na in het inleidend artikel van het eerste nummer gezegd te hebben, dat België geheel in Deutsche handen was, het in een naburige kolom sprak van gevechten in West-Vlaanderen tusschen Duitschers en Gealliëerden. Laat ons terstond zeggen dat, met betrekking tot oprechtheid en vrijheid van meening, alle bladen van den Rijn gelijk staan: officieel of niet, zij maken alleen bekend wat hun door het gouvernement wordt toegestaan, of liever ingegeven.

Geoorloofde Hollandsche bladen.

Een dagblad niet onderworpen aan keizerlijke censuur, één enkel slechts, vond genade bij de overheden: de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*. Zijn ideëen volkomen gunstig gestemd voor Duitschland, hebben het in staat gesteld in België te kunnen doordringen, maar niet gelijkelijk overal. Te Gent kon men er zich op abonneeren, maar zijn verkoop per nummer was verboden.

¹⁾ De Engelsche tekst werd na korten tijd weggelaten.

Te Antwerpen is het gedurende meerdere maanden verboden geweest, van af 7 December.

Te Leuven en Brussel kan men het verkoopen in de straten en ook bezorgen aan geabonneerden. Men veronderstelt echter niet dat het blad geregeld wordt verspreid; de ochtend-editie van 10 November 1914 werd 27 November gezonden aan eenige abonnées die bijzonder volhardend waren geweest in hun aanvraag; het is waar dat dit nummer het artikel bevat aangaande de brieven der krijgsgevangenen door de Belgen gemaakt (zie blz. 55), en dat deze brieven heel wat beschuldigingen der Duitschers te niet doen, en hun eigen leugens en plunderingen op buitengewone wijze aan den dag brengen. Wat de nrs. van 6, 7 en 8 December 1914 betreft, deze zijn in 't geheel niet verspreid; een officieele mededeeling verschenen in *L'Ami de l'Ordre* van 9 en 10 Dec. verklaart dat zij „mededeelingen bevatten die niet kunnen worden toegelaten over de verplaatsing van troepen”. De nrs. van 24, 25 en 26 Dec. zijn eveneens achtergehouden. Sedert Januari 1915 is elke maand een tiental nos. verboden geweest.

Uit de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* hebben wij uitsluitend artikels overgenomen van de redakteurs en de eigen correspondenten van het blad; het kwam ons voor, dat het ontleenen van uittreksels van Belgische bladen aan dit blad een werkwijze zou zijn, die hoewel gewoon in gebruik bij de Duitschers, toch niet geheel en al eerlijk is. Wanneer wij genoodzaakt zijn een Belgisch artikel aan te halen door middel van de *N. R. C.* dan zorgen wij er voor dit onbewimpeld te zeggen; overigens komt dit enkel en alleen maar voor, als wij niet in staat zijn geweest het Belgische blad zelf na te slaan.

Een ander Nederlandsch blad, het *Algemeen Handelsblad* van Amsterdam, kwam te Brussel in het begin van November; maar na verloop van een week werd het verlof ingetrokken.

Te beginnen met Februari 1915 werd de verkoop op nieuw toegelaten in België. Terzeldertijd werd toestemming gegeven voor den invoer van eenige andere Hollandsche dagbladen, wier pro-Duitsch karakter niet twijfelachtig was: *Het Vaderland*, de *Maasbode*, de *Nieuwe Courant*.

Duitsche plakكاتen.

Ons geestelijk voedsel omvat ook plakكاتen. Vooreerst: *Waar-schuwingen*, *Besluiten* en *Aankondigingen* van allerlei aard. Ver-

volgens: *de Nieuwstijdingen uitgegeven door het Duitsche Gouvernement*, die worden aangeplakt, gewoonlijk in drie talen, in de voornaamste steden. Te Brussel waar men ze de „*Lustige Blätter*” noemt, zijn zij bijzonder talrijk. Te Leuven, Vilvoorde, Bergen, zijn zij in handschrift en meestal enkel in het Duitsch opgesteld.

De biljetten in Brussel aangeplakt, zijn bijna allen heruitgegeven in een of ander der vier volgende brochuren-reeksen:

Proclamations allemandes à Bruxelles pendant l'occupation. Uitgever: H. Becquaert, 198 Leuvense Steenweg, Brussel.

Bruxelles et ses affiches de guerre. Uitgever: L. Hochetin 20, Maria Henriettestraat, Brussel.

Episodes de guerre. Recueil complet des proclamations, arrêtés, communications et avis publiés par l'autorité allemande à Bruxelles. Uitgever: A. Ballieu, Leuvense Steenweg 13, Brussel.

Les avis, proclamations et nouvelles de guerre allemandes, affichées à Bruxelles pendant l'occupation. Uitgever: Brian Hill, 106 b, Straat van den gezegenden boom, Brussel.

De plakkaaten van Luik zijn ook herdrukt door den Heer Brian-Hill.

Gesmokkelde dagbladen.

Laten wij maar terstond zeggen dat niettegenstaande alle verboden en alle veroordeelingen de verboden dagbladen toch bleven doordringen in het bezette gedeelte des lands. Die bladen waren vooreerst degene die geregeld verschenen in de steden nog niet onderworpen aan het Duitsche gezag. Zoo werden *La Métropole* en *Le Matin* van Antwerpen, *Le Bien Public* en *Le Flandre Libérale* van Gent spoedig Brussel binnengesmokkeld en in 't geheim verkocht. Men drukte ook in het nog niet bezette gebied zekere dagbladen van reeds bezette steden; zoo verscheen *L'Indépendance Belge* van Brussel te Oostende tot aan de komst der Duitschers in die stad.

De venters die deze bladen verkochten, hadden ook vreemde bladen, vooral Fransche en Engelsche. Later toen geheel België, uitgezonderd een hoekje van Vlaanderen, aan de Duitschers onderworpen was, werden verschillende Belgische bladen in den vreemde

uitgegeven: *La Métropole* en *L'Indépendance Belge* te Londen, *Le XXe Siècle* te Havre.

Wij ontvingen ook van tijd tot tijd de bladen door de Belgische uitgewekenen in den vreemde uitgegeven; zooals: *L'Echo Belge* te Amsterdam, *La Belgique* te Rotterdam, *L'Echo d'Anvers* te Bergen-op-Zoom, *Les Nouvelles* en *Le Courrier de la Meuse* te Maastricht. Uit Engeland kwamen: *De Stem uit België* te Londen, *Le Franco-Belge* te Folkestone, *Le Courrier Belge* te Derby. Te Parijs verscheen *La Patrie Belge*.

Men begrijpt dat de verboden bladen zeldzaam zijn. Zekere dagen, waarop de jacht op verkoopers bijzonder vruchtbaar is, biedt men 50 en zelfs tot 200 fr. voor een nummer van de *Times*. Daar de smokkelarij van Engelsche dagbladen voornamelijk plaats heeft aan de Hollandsche grens, hebben de overheden steeds meer draconische maatregelen afgekondigd voor het verkeer langs deze grenzen. Op het einde van 1914 was het praktisch onmogelijk geworden van Holland naar België te gaan langs den gewonen weg (Zie *Düsseldorfer General-Anzeiger* van 20 December 1915). De couranten-smokkelaars moeten dus sluipen in het verborgen en hun bedrijf is niet zonder gevaar; gezien dat in de buurt van Putte (provincie Antwerpen) de Duitsche schildwachten twee hunner gedood hebben in December 1914.

DE PAssEN

Te oordeelen naar het aantal vragen om inlichtingen die tot ons gericht zijn, boezemt deze vraag meer menschen belangstelling in dan wij wel dachten. Het gaat hier blijkbaar over passen naar vreemde landen, en niet over verlofpassen noodig om nu in België te reizen, die men gemakkelijk krijgen kan. Dan zijn er tal van lezers die over een of andere reden Belgisch grondgebied wenschen te verlaten, en die ons vragen: „Wat staat ons te doen?”

Na de noodige stappen gedaan te hebben om juiste en officieele inlichtingen te verkrijgen, vinden wij ons in de droeve noodzakelijkheid hun te antwoorden... dat er niets te doen is. Men verlaat België niet meer.

In de richting Duitschland worden geen paspoorten verleend, tenzij aan Duitsche of aan neutrale onderdanen wier land van herkomst niet met Duitschland in oorlog is: van de „aanvragers” wordt geëischt dat zij op juiste en voldoende wijze het doel hunner reis zullen uiteenzetten.

In de richting van Holland wordt volstrekt geen paspoort gegeven, behalve aan de Hollanders, die verrast in België door dit nieuwe voorschrift, naar hun eigen land willen terugkeeren. Zij krijgen echter geen verlof om te vertrekken dan na eerst schriftelijk verklaard te hebben dat zij onder geen enkel voorwendsel naar België zullen terugkeeren voor den geheelen duur van den oorlog en zoolang Holland neutraal zal blijven. Op dezen regel worden slechts twee uitzonderingen toegelaten. Ten eerste, ten gunste van personen, die met goedkeuring der Duitse overheden zich bezighouden met den invoer van levensmiddelen, hetzij voor het bezettingsleger, hetzij voor de Belgische burger-bevolking. Om een paspoort te verkrijgen zijn deze personen verplicht te bewijzen dat zij „van de partij zijn,” dat wil zeggen dat de kwestie van levensmiddelen-voorziening direct verband houdt met het vak of bedrijf waarin zij in gewone tijden hun onderhoud vinden.

Eveneens kunnen verlofspassen gemakkelijk worden toegestaan aan industriëelen, op voorwaarde dat zij bewijzen, dat hun reizen in den vreemde volstrekt noodig zijn voor hun zaken en onvermijdelijk ten einde middelen van bestaan te verzekeren voor de behoefte hunner beambten en arbeiders.

De grenzen zijn dus zoo goed als geheel gesloten en een zeer scherpe bewaking wordt uitgeoefend. Bepaalde wegen zijn aangewezen voor de zeldzaam bevoorrechten om België in of uit te gaan, en degene die het beproeven zou langs een anderen weg te gaan dan den officieel aangeduide zou zich blootstellen aan het gevaar om zonder eenigen vorm van proces te worden doodgeschoten.

De Belgen zullen dus hun land niet meer verlaten. De Belgische vrouwen die haar mannen, de moeders die haar zonen gevangen zien in Duitschland, moeten alle gedachte opgeven van hen te gaan bezoeken.

Ten slotte voegen wij hier nog bij, dat noch de onderdanen van Staten die in oorlog zijn met Duitschland, noch de Duitschers die zich naar eenig vijandelijk land willen begeven, eenig paspoort van welken aard ook kunnen verkrijgen.

La Belgique, 25 December 1914.

Sedert de grens is afgesloten met prikkeldraad en met een electrischen draad onder hooge spanning is natuurlijk de overschrijding nog veel moeilijker geworden. Maar moeilijk beteekent niet onmogelijk. Wat de Fransche dagbladen betreft, zij kwamen langen tijd binnen door Henegouwen. Spoedig werden zeer gestrenge maatregelen van deze zijde bekend gemaakt: de overtreders stellen zich bloot om te worden afgemaakt met gewerschoten even als op de noordelijke grens.

Geheime verspreiding van nieuwstijdingen.

Opdat een grooter aantal lezers zal kunnen gebaat worden door de gesmokkelde dagbladen, worden de gewichtige artikelen, vooral die welke betrekking hebben op de krijgsbedrijven, met de schrijfmachine vermenigvuldigd. Op deze uittreksels wordt evenzeer jacht gemaakt als op de oorspronkelijke stukken, wat echter niet belet dat men voortgaat ze te maken en te verspreiden in 't geheim. Alleen te Brussel zijn een 15-tal van deze geheime blaadjes, waarvan elk zijn aantal vaak niet-betalende abonnés heeft. Van tijd tot tijd ontdekken onze verdrukkens een of ander van die werkhuisen van machineschrift; maar terstond neemt ook weer een andere toewijdingsvolle persoon het werk over.

In sommige bekende inrichtingen kon men, een zekeren tijd lang, een dagblad ter lezing krijgen gedurende tien minuten tegen betaling van een of twee frank; maar het geheim werd eindelijk verraden, dank aan een of ander der talrijke spionnen die het gouvernement er op nahoudt.

Geheime dagbladen.

Ten laatste, niet weinige personen in bezit van een schrijfmachine of van eenig ander middel ter vermenigvuldiging van geschreven tekst, vervaardigen en verkoopen in 't geheim ten bate van een of ander liefdadige instelling artikelen uit dagbladen en vreemde tijdschriften, die betrekking hebben op den tegenwoordigen politieken toestand. Veel documenten hebben ons onder dezen vorm bereikt.

Een dezer inrichtingen is opgezet onmiddellijk na de opheffing der dagbladen. Het was hoog noodig van onze medeburgers niet alleen rechtstreeksche berichten over den oorlog te verschaffen, maar ook die algemeene beschouwingen, overeenkomend met hetgeen men gewoonlijk in de tijdschriften leest. Naast de kleine dagbladen bovenvermeld die de Belgen in staat stelden de krijgsbedrijven te volgen, schiep men ook een soort van wekelijksch overzicht, dat in een vijftigtal getypte bladen uittreksels gaf uit revues, boeken, en groote buitenlandsche bladen, gewichtige redevoeringen, enz. Een groote plaats werd ingeruimd voor artikelen vertaald uit het Engelsch, het Nederlandsch en vooral uit het Duitsch; het vertalings-bureau werkt in een plaats waar de Duitschers

zeker zijn aanwezigheid niet zouden vermoeden. Het tijdschrift zelf wordt afgewerkt in een plaats die evenmin verdenking opwekt. Om het geheim des te beter te bewaren kennen de schrijvers der artikelen elkander niet eens; hoe dikwijls toch is het niet gebeurd aan den schrijver van deze bladzijden, terwijl hij een of ander onderzoek instelde aangaande de Duitsche bezetting, dat hij plotseling ontdekte zich te bevinden in tegenwoordigheid van een zijner medewerkers. Laat ons er bijvoegen dat onder de honderden lezers van dit tijdschrift, geen enkel zijn oorsprong kent.

Eindelijk: moedige Belgen houden zich bezig midden in 't bezet gebied en ten spijt van alle Duitsche verboden, met het drukken van dagbladen die in duizende exemplaren verspreid worden. De twee voornaamste zijn *La libre Belgique* en *La Vérité*. Onze onderdrukkers mogen vrij de meest aanlokkelijke prijzen uitloven aan degenen die de vervaardigers van die bladen zullen aanwijzen; deze blijven onbewogen voortgaan met te verschijnen. Dat bewijst, het zij in 't voorbijgaan gezegd, dat de Duitschers schandelijk liegen als zij verzekeren dat zooveel Belgen hun ongeteekende verklikkersbrieven zenden. Neen: het eenig gevolg der dwangmaatregelen uitgevaardigd door de Duitschers is geweest België te vervormen tot een uitgebreid nest van samenzweerders.

* * *

Twee voorname bronnen van documentatie zijn volstrekt voor ons gesloten: photographie en verkeer per post.

Het doen vermenigvuldigen van photographische opnamen is formeel verboden vooral in de steden die de Duitschers hebben verwoest.

Verbod van photographie.

BESLUIT

Het is niet geoorloofd, tenzij krachtens een verlof verleend door de plaatselijke militaire overheden, photographiën te nemen in de straten en andere publieke plaatsen, in de straten van België bezet door de Duitsche troepen.

Elke overtreding zal gestraft worden met gevangenisstraf of boete tot een bedrag van 3000 Mark en de verbeurdverklaring van de toestellen, platen en proeven.

Brussel, 19 September 1914.

De Gouverneur-Generaal in België,
Baron von der Goltz,
Generaal-Veldmaarschalk.

(Aangeplakt te Brussel).

WAARSCHUWING

Al wie, zonder verlof, afbeeldingen maakt van de verwoestingen veroorzaakt door den krijg, of wie deze tentoonstelt, te koop aanbiedt, verkoopt of op andere wijze verspreidt, door middel van briefkaarten, geïllustreerde tijdschriften, dagbladen of andere drukwerken welke dergelijke voorstellingen bevatten, vooral van gebouwen of plaatsen verbrand of vernield door den oorlog, zal gestraft worden met een boete van 5000 Mark, of met gevangenzetting van hoogstens een jaar.

De inbeslagname van vormen en platen die gediend hebben ter vermenigvuldiging van deze voorstellingen, en eveneens hun vernietiging, kan ook worden gelast.

Antwerpen, 1 December 1914.

De Keizerlijke Gouverneur,
Freiherr von Huene,
Generaal van de Infanterie.

(Aangeplakt te Antwerpen).

Voorschriften voor het schriftelijk verkeer.

Geen enkele gesloten brief kan in België verzonden worden. Tot ongeveer half-December werden brieven van stad tot stad gedragen door wagenvoerders, die den postdienst waarnamen sedert de opheffing van het verkeer per spoor; men kon dan nog betrekkelijk gemakkelijk inlichtingen verkrijgen. Maar als gawe bij zijn blijde inkomst, maakte Baron von Bissing, die von der Goltz als Gouverneur-generaal in België opvolgde, een einde aan deze kleine bijverdienste der voerlieden. Zoo werd Senator Speyer veroordeeld tot een boete van 1000 Mark en 10 dagen gevangenisstraf, omdat hij brieven had vervoerd.

WAARSCHUWING

Het is verboden brieven te vervoeren in België en over de Belgische grens zonder dat deze gaan door de Duitsche post.

Brussel, 15 December 1914.

De Gouverneur-Generaal van België,
Baron von Bissing,
Generaal der Cavalerie.

(Aangeplakt te Brussel).

Sedert dien is het erg moeilijk geworden juistheid te verkrijgen aangaande een of andere zaak die in een andere plaats was gevallen, want men kon blijkbaar geen mededeeling van dezen aard toevertrouwen aan de Duitsche post, die alleen open brieven aanneemt en ze een onderzoek doet ondergaan; daarenboven verzekert zij geen gemeenschap met alle richtingen.

Men heeft dus geen ander middel dan zelf op inlichtingen uit te gaan, na zich eerst vergewist te hebben van de zeer veranderlijke uren, waarin het geoorloofd is zich te bewegen in de plaatsen die men moet doortrekken.

Uren van verkeer.

AAN DE BEVOLKING

De Burgemeester meent zijn medeburgers de strikte inachtneming te moeten aanbevelen van de maatregelen die genomen zijn om de orde te handhaven, ten einde te voorkomen dat de gijzelaars de zeer zware gevolgen van eenig verzuim daarvan zouden moeten lijden.

De inwoners moeten allen binnenshuis zijn van af het invallen van den avond.

Van af 8 ure 's avonds (Duitsche tijd) mag men de wachtposten niet meer voorbijgaan.

Van af 9 ure 's avonds is het streng verboden zich in de straten der stad te bevinden.

(Aangeplakt te Spa, in Augustus 1914).

Stad Luik.

DE BURGEMEESTER AAN DE BEVOLKING

De toegangsdeuren der huizen moeten gedurende den ganschen nacht open blijven. De vensters aan den straatkant moeten verlicht zijn; de

luiken en gordijnen moeten omhoog blijven. Het verkeer op de straten zal ophouden om 7 ure (Duitsche tijd) (6 ure Belgische tijd). De koffiehuisen moeten op datzelfde uur gesloten zijn.

Luik, 21 Augustus 1914.

De Burgemeester,
KLEYER.

(Aangeplakt te Luik).

WAARSCHUWING

Het verkeer in de straten is verboden van af 6 uren 's avonds (Belgische tijd).

Het is verboden licht te hebben in de huizen na 7 ure 's avonds.

Mechelen, 7 October 1914.

De Plaats.-commandant.

(Aangeplakt te Mechelen in 't Duitsch, Vlaamsch en Fransch).

OP BEVEL VAN DE DUITSCHE OVERHEID.

Van af 8 ure 's avonds (7 ure Belgische tijd) mag er geen licht meer zijn voor de vensters der huizen van de stad Herve.

De patroelje heeft bevel om te schieten op elk verlicht venster dat uitkomt op de straat.

AD. CAJOT, Schepene.

F. DE FRANCOUEN, Rechter.

(Aangeplakt te Herve).

Stad Bergen.

WAARSCHUWING

De Duitse overheid brengt ter kennis van de bevolking, dat van 's avonds 8¹/₂ uur tot 4 uur 's morgens alle verkeer in de straten streng verboden is.

Alleen geneesheeren, veeartsen, vroedvrouwen voorzien van een paspoort, geteekend door de gemeentelijke overheid, zullen verlof hebben over straat te gaan.

Elke overtreding van dit bevel zal streng worden gestraft.

31 October 1914.

Garnizoens-commando Bergen.

(Aangeplakt te Bergen).

Het zal ook noodig zijn te weten welke stappen men bij de overheid doen moet om nachtverblijf te krijgen. Zoo kan men

van af 23 Januari 1915 niet meer in Gent verblijven, hetzij in hotel, pension of op kamers zonder eerst verlof daartoe gekregen te hebben op de kommandantuur.

Reizen per ijzeren weg.

Voorzien van een paspoort heeft men zich slechts op weg te begeven. Als men zijn reisplan goed ineenzet, zal men dikwijls gebruik kunnen maken van de buurt-tramwegen. Alle andere middelen van verkeer zijn zeer onzeker. De automobile is verboden. De paarden zijn in beslag genomen door het militair gezag. Op den ijzeren weg is het gevaarlijk verdachte brieven bij zich te hebben; zoo wordt iedere reiziger die te Antwerpen aankomt of de stad verlaat, tot op de huid onderzocht; de dames worden ontkleed in de wachtkamers. Op andere lijnen ondergaat men dikwijls lichamelijk onderzoek gedurende de reis.

Daarenboven, de reiskosten zijn buitensporig hoog (0 fr. 10 per kilometer). Hier volgen eenige voorschriften ontleend aan den officieelen reisgids, die bewijzen hoe aangenaam en gemakkelijk de reizen per spoor zijn.

November 1914.

Officieele gids der ijzeren wegen

thans in werking in België onder beheer van het Duitsche gouvernement.

Met inlichtingen aangaande de reizen. Prijs: 0 fr. 10.

ALGEMEENE AANWIJZINGEN

Een zeker aantal treinen zijn sedert eenige dagen in gebruik gesteld op de Belgische ijzeren wegen door het Duitsche Gouvernement.

Zij zijn de volgende ¹⁾:

¹⁾ Er is een trein per dag in beide richtingen. Dikwijls rijden die treinen op uren dat zij voor burgers niet te gebruiken zijn. De trein Brussel-Bergen o. m. komt aan te Bergen om 9 ure 's avonds. Die van Bergen-Brussel verlaat Bergen 14 min; na middernacht. Welnu het verkeer in de straten van Bergen is verboden tusschen 8 1/2 's avonds en 4 ure 's morgens. (Zie bl. 19). (Noot van J. M.)

- 1° Brussel-Aken;
- 2° Brussel-Rijssel;
- 3° Brussel-Namen;
- 4° Brussel-Charleroi;
- 5° Leuven-Charleroi;
- 6° Brussel-Antwerpen;
- 7° Brussel-Kortrijk.

Gelet op den slechten staat der lijnen, wissels en seintoestellen kunnen deze treinen nog slechts met matigen gang rijden, en kan ook de duur der reis niet worden vastgesteld. Het is derhalve aanbevelenswaardig zich bij het vertrek te voorzien van levensmiddelen voor den tocht.

Reisbiljetten.

Kaartjes worden uitgereikt aan de stations van vertrek voor alle plaatsen die wij juist hebben aangewezen.

De prijs der kaartjes wordt berekend tegen den prijs van 0 fr. 10 per kilometer.

Thans geven deze kaartjes recht op een reis in onverschillig welke klaswagens zonder eenig prijsverschil.

Het is van nu af waarschijnlijk dat binnen eenige dagen de prijs van 0 fr. 10 per kilometer zal gerekend worden voor 2^e klaswagens, terwijl 3^e klas zal worden teruggebracht tot 0 fr. 05 per kilometer ¹⁾.

Paspoorten.

Het Duitse beheer vraagt niet officieel naar de paspoorten der reizigers per ijzeren weg.

Wij zijn echter van meening dat met het oog op gebeurlijkheden die zich kunnen voordoen het beter is altijd zijn papieren in goede orde bij zich te hebben.

Dit is een goede voorzorg.

De paspoorten zijn thans verkrijgbaar, Wetstraat n° 17.

Verkeer per rijwiel.

Het rijwiel is praktisch verboden.

WAARSCHUWING

I. Het verkeer van particuliere auto's, motorfietsen en rijwielen is verboden, zoowel voor de stad Brussel als voor de voorsteden, behalve

¹⁾ Deze prijsvermindering is nog niet toegepast. (Noot van J. M.)

voor personen voorzien van een bijzondere verlofpas van den Duitschen bevelhebber (Wetstraat, 6).

Deze toestemmingen zullen alleen verstrekt worden in gevallen van dringenden aard.

Elke overtreding zal gestraft worden met verbeurdverklaring der voertuigen.

Formeel bevel is gegeven aan alle Duitse troepen in 't veld rondom Brussel om te schieten op elken wielrijder in burgerkleeding.

Deze maatregel is noodzakelijk, omdat men bewijzen heeft dat het garnizoen van Antwerpen voortdurend op de hoogte is gehouden van de bewegingen onzer troepen door bemiddelling van wielrijders.

II. De personen die na 15 September nog in bezit zullen zijn van postduiven, evenals alle andere personen die door seinen of onverschillig welke andere middelen zullen trachten hinder te veroorzaken aan de Duitse militaire belangen, zullen worden veroordeeld volgens de krijgswet.

Brussel, 15 September 1914.

De Duitse militaire Gouverneur van Brussel,
Baron von Luttwitz,
Generaal.

(Aangeplak te Brussel).

VERKEER PER RIJWIEL.

Waarschuwing. — Buiten de grenzen van steden en dorpen zal van af 26 Juni 1915, krachtens besluit van het generaal gouvernement van 20 Juni, het verkeer per rijwiel onderworpen zijn aan het kontrol van verlofpassen.

De grenzen van het gebied der plaatsen zullen worden medegedeeld door de dagbladen.

De passen zullen slechts verleend worden voor verkeer in het arrondissement zelf waar de persoon woonachtig is die een pas verlangt. De pas wordt alleen gegeven voor zekere bepaalde wegen aan arbeiders, scholieren enz. om te gaan en terug te keeren van hun plaats van arbeid, aan geneesheeren, geestelijken enz. binnen den kring hunner werkzaamheid (Medegedeeld).

L'Ami de l'Ordre, 24—25 Juni 1915.

Het is noodig de jongste verkeers-voorschriften te bestudeeren, want zij veranderen dikwijls. Vergelijk bijvoorbeeld de waarschuwingen van 30 Oogst 1914 en 2 September 1914 en die van 18 April 1915 en 29 April 1915.

*Gebrek aan samenhang tusschen de Voorschriften.**
WAARSCHUWING

Den inwoners van Brussel wordt bekend gemaakt dat aan iedereen het verkeer verboden is, hetzij te voet of per rijtuig in alle gedeelten der omstreken van Brussel die door Duitsche troepen bezet zijn, behalve aan degenen die dragers zijn van een vrijgeleide van den ondergeteekenden Gouverneur

Brussel, 30 Oogst 1914.

De Duitsche Gouverneur.

(Aangeplakt te Brussel).

WAARSCHUWING

Brussel, 2 September 1914. — De stad Brussel is niet afgesloten; een ieder is vrij de stad te voet te verlaten, behalve in de richting der Duitsche voorposten, dat wil zeggen naar de zijde van Antwerpen en Oostende. Personen die zich buiten Brussel moeten bewegen, met automobile, rij- of voertuig moeten zich voorzien van een verlofpas afgegeven door de stad Brussel en geteekend door den Duitschen militairen kommandant.

Deze pas wordt afgeleverd op het Stadhuis te Brussel.

De commandant van Brussel,
BAYER, Majoor.

(Aangeplakt te Brussel).

BESLUIT OMTRENT HET VERKEER PER RIJWIEL

Het verkeer per rijwiel, toegestaan door mijn waarschuwing van 18 Februari 1915, is, tengevolge van misbruik, verboden in het geheele land van af 21 April 1915.

Geen verlof tot verkeer zal worden toegestaan dan te gaan en te komen per rijwiel van huis naar de plaats waar men altijd werkzaam is.

Brussel, 18 April 1915.

De Gouverneur-Generaal in Begië,
Baron von BISSING,
Generaal-Colonel.

(Aangeplakt te Brussel).

WAARSCHUWING

Van af heden is het verkeer per rijwiel wederom geoorloofd.

Brussel, 29 April 1915.

De Gouverneur van Brussel,
VON KRAEWEL,
Generaal-Luitenant.

(Aangeplakt te Brussel).

Vervoer van brieven door postduiven, pijlen, brood.

De moeilijkheden werden natuurlijk nog grooter wanneer het berichten uit den vreemde gold, bijvoorbeeld uit Holland. Het briefvervoer per postduif is practisch onmogelijk, tengevolge der zeer strenge bepalingen uitgevaardigd tegen deze diertjes.

Om brieven over de grenzen te krijgen bediende men zich dikwijls van pijl en boog. Daarom namen de Duitschers ook deze wapens in beslag. (Zie *N. R. C.* 1 Januari 1915, ochtendblad en bladz. 387). Niettemin hebben de Belgen toch nog niet gestaakt brieven naar Holland te zenden en vice-versa; men maakt een boog uit een boomtak en het riet aan den slootkant levert zeer goede pijlen.

Gedurende langen tijd sloot men brieven in brooden die in Holland gebakken in België verkocht werden; thans mag geen brood meer aan de Belgen geleverd worden zonder dat het eerst door een Duitsch soldaat is opengesneden.

Al die maatregelen echter kunnen toch niet verhinderen dat dagelijks honderden brieven België binnenkomen langs de Nederlandsche grenzen.

* * *

Men ziet tot welk een uiterste het Belgische volk gebracht is. Welnu! niettegenstaande al deze moeilijkheden hebben wij ons zeer belangrijke bewijsstukken weten te verschaffen. Jammer genoeg kunnen wij op dit oogenblik niet allen openbaar maken, want zij zouden de personen bekend maken die ze ons hebben meegedeeld en hen blootstellen aan strafmaatregelen; en, tot onze eigen schade, hebben wij ondervonden al wat die uitdrukking beteekent in den geest onzer tegenwoordige overheerschers.

HOOFDSTUK I

DE SCHENDING DER BELGISCHE NEUTRALITEIT

A. De Voorbereidselen.

Wij waren te vertrouwvol.

Met uitzondering der militairen en van eenige Staatslieden, waren de Belgen overtuigd dat natiën, evenals afzonderlijke personen, gebonden zijn door hun overeenkomsten, en dat daarom, zoolang wij getrouw bleven aan onze internationale verplichtingen, ook de onderteekenaars van het verdrag van Londen, van 19 April 1839, waarin de voorwaarden voor de neutraliteit, of liever de neutraliseering van België waren vastgelegd, (*Belg. Dtsch.*, bl. 3), eveneens hun verplichtingen jegens ons zouden nakomen.

Zoo heeft het meest verspreide onzer katholieke dagbladen, *Le Patriote*, geen enkelen dag zijn strijd gestaakt tegen hen die Duitschland, een der garanten onzer nationaliteit, durfden verdenken van zich voor te bereiden tot den inval in België. Niettemin werd in 1911, gedurende de krisis van Agadir ons vertrouwen een weinig geschokt door een ander dagblad met groote oplage, *Le Soir*. In een reeks artikelen getiteld: *Sommes nous prêts?* werd gezegd dat volgens alle Duitsche militaire schrijvers de inval in België van oostelijken kant onvermijdelijk was, van af het eerste uitbreken van een oorlog tusschen Frankrijk en Duitschland.

Het wantrouwen der Belgen in slaap gewiegd door Duitschland.

Ons wel wat kinderlijk geloof in nationale overeenkomsten hernam echter spoedig zijn kalmeerenden invloed. Had niet juist Wilhelm II „de Vredes-keizer” aan de Belgische missie, belast

hem te Aken te gaan begroeten, gezegd dat België niets had te vreezen van den kant van Duitschland (Zie *Etoile Belge* 19. 10. 1911). In September 1912 een geruststellende verklaring des Keizers. Bij zijn aanwezigheid bij de Zwitsersche manoeuvres, wenschte hij den Heer Forster, President van den Zwitserschen Bond geluk, en zeide hem, hoe gelukkig hij was te mogen getuigen, dat het Zwitsersche leger met goed gevolg de ongereptheid van het grondgebied zou kunnen verdedigen tegen een Franschen inval. „Hoe jammer” voegde hij er bij, „dat het Belgische leger niet even goed is voorbereid en niet in staat is een Franschen aanval af te weren.” Dit beteekende blijkbaar dat België geen enkel gevaar dreigde van Pruisischen kant.

't Was niet alleen de Keizer die ons zijn diepen eerbied getuigde voor internationale verdragen. De Duitse ministers legden in den Rijksdag dergelijke verklaringen af. (*Belg. Dtsch.*, bl. 7).

In België zelf maakten de Duitschers gebruik van elke gelegenheid om hun vriendschap voor ons te roemen en hun eerbied voor de verdragen. In 1905, bij de viering der 75e verjaring van België's Onafhankelijkheid, zeide Graaf von Wallwitz op een officieele bijeenkomst: „Voor ons Duitschers, is de handhaving van het garantie-verdrag gesloten bij de geboorte van het huidige België een soort van politiek axioom, waaraan naar onze opvatting niemand zal kunnen tornen zonder een der grootste misslagen te bedrijven.” (Zie bl. 185. *Annales parlementaires belges*, Senat, van 1906).

In 1913 bij gelegenheid der Blijde Inkomste van den Koning en de Koningin te Luik, kwam generaal von Emmich, dezelfde die belast werd in Augustus 1914 om de stad te bombarderen, onze souvereinen begroeten in naam des Keizers. Hij sprak steeds van de Duitse sympathiën voor de Belgen en België.

In Augustus 1913 gaf de Heer Erzberger, als katholiek afgevaardigde van den Rijksdag, zijn eerewoord, dat er nooit sprake van geweest was België binnen te vallen, en dat dit land altijd kon rekenen op de Centrum-partij om de internationale overeenkomsten te doen eerbiedigen. Hij is dezelfde die thans allerlei klare onwaarheden opeenstapelt om den inval van Duitschland te rechtvaardigen.

Duitsche dubbelhartigheid op 1, 2, 3 Augustus 1914.

Wij komen tot de dagen die onmiddellijk den oorlog voorafgingen. De Duitschers berichtten dat de troepen die in normale tijden de kampen bezetten in de nabijheid der Belgische grenzen, waren gezonden naar Elzas-Lotharingen; deze artikelen ten onzent overgenomen hadden er toe bijgedragen om ons wantrouwen geheel te doen insluimeren. De Belgische Regeering deed van haar kant haar uiterste best om de publieke meening te kalmeeren en alle anti-Duitsche betoogingen tegen te gaan. Om slechts een enkel voorbeeld aan te halen: het n^o. van 2 Augustus van den *Petit Bleu* werd in beslag genomen door de politie om een artikel vijandig tegen Duitschland.

Terzelfder tijd gaven de dagbladen de meest tegenstrijdige berichten ten aanzien der diplomatieke onderhandelingen tusschen de regeeringen, onderhandelingen waarvan de tekst ons eerst geruimen tijd later bereikt heeft.

Kortom, in de gedachten-stroomingen die elkaar in België ontmoetten, behield vertrouwen de overhand. Meerderen onzer die 1 Augustus deelnamen aan eene zitting van de Belgische Koninklijke Academie bespraken, vóór de zitting begon, den oorlog die reeds tusschen Oostenrijk en Servië verklaard was, en de botsing die scheen te dreigen tusschen Duitschland, Frankrijk, Rusland en Engeland. Maar niemand veronderstelde dat België kon worden meegesleept in den brand. Dienzelfden ochtend, vertelde men, had Frankrijk officieel door zijn Gezant te Brussel hernieuwde verzekering gegeven, dat het zich getrouw zou onthouden om de neutraliteit van België te schenden (*1e Grauwboek n°. 15*), en er was geen enkele reden om aan deze woorden te twijfelen. Eenige dagen te voren had de Duitsche Gezant te Brussel verzekerd dat zijn land te veel eerbied had voor internationale verdragen om zich te veroorloven ze te schenden; en dat, dat hebben wij ook geloofd! O naïveteit! wij hebben hem nogmaals geloofd den volgenden dag, toen hij opnieuw dezelfde verklaring deed (*1e Grauwboek n°. 19; Belg. Dtsch. bl. 7*). En in den avond van dien Zondag 2 Augustus, zond hij aan onze Regeering het Duitsche ultimatum (*1e Grauwboek n°. 20*).

Het ultimatum.

Het telegram van 2 Oogst waardoor de heer von Jagow het ultimatum beveelt aan den Duitschen Gezant te Brussel, luidt: „Zendt deze nota aan de Belgische regeering, in een strikt officieele mededeeling, dezen avond om 8 ure en vraag een duidelijk antwoord binnen 12 uren, dat is voor morgenochtend 8 ure.” (*Lüttich, bl. 4*). Nooit sedert het ontstaan van België was zulk een dringend vraagstuk opgerezen voor zijn regeering. Duitschland gaf het 12 uren, 12 uren van den nacht, om die vraag op te lossen! Het wilde niet dat onze regeering tijd zou hebben om kalm te beraadslagen; het hoopte dat in een vlaag van ontzetting het ontstelde België zijn waardigheid vergetend het onvermijdelijke zou aanvaarden.

* * *

Stomme verbazing heerschte er toen de dagbladen den 3den Augustus de komst van het ultimatum berichtten. Wie had kunnen denken dat een Staat, garant onzer neutraliteit zijn plechtige verbintenissen met voeten zou treden, dat hij met voorbedachten rade een internationaal verdrag zou verscheuren door hem zelf onderteevend; dat in 't volle der 20e eeuw een beschaafd volk, dat voorgeeft den vooruitgang den weg te wijzen, zich aan zoo lage eedbreuk zou schuldig maken! Wij gaven in ons hart een te hooge plaats aan het gevoel van rechtvaardigheid en van trouw aan verplichtingen om onzen oostelijken nabuur de belediging aan te doen, van te veronderstellen dat hij zijne handteekening niet zou eeren; erger dan dat, dat hij zou trachten ons mee te sleepen in zijn oneer. Kortom, België weigerde te gelooven aan de dubbelhartigheid van Duitschland.

Na dus te zijn ingelicht, moest men wel voor de bewijzen bezwijken. Duitschland stelde ons heel bedaard voor onze waardigheid op te offeren, — ten zijnen voordeele, voor hem alleen, onze internationale verplichtingen te verbreken — in één woord ons tot zijn handlanger te maken.

Als loon voor onzen steun zou Duitschland, zegt M. Bettex (*Der Krieg*), ons de som van 4 millioen mark gegeven hebben. (Zie bl. 259).

* * *

Intusschen ging de Duitsche Gezant te Brussel voort ons even trouwelooze als verwarde verklaringen te doen en ons te verzekeren van de vriendschappelijke gevoelens zijner regeering. (Zie bl. 351). Het Duitschland, gemaakt door Bismark heeft beslist niets meer dat herinnert aan het Duitschland van Goethe en Fichte. Ten andere, had men dat reeds moeten inzien, toen men de Duitschers den man zag verheerlijken, die er zich op *beroemde* de *dépêche* van Ems te hebben vervalscht ten einde den oorlog van 1870 onvermijdelijk te maken, en die er in geslaagd was zijne landgenooten als leidend beginsel te doen aanvaarden dat „macht gaat boven recht”.

De Redevoering van den Kanselier in den Rijksdag.

Intusschen kan men aannemen dat nog eenige kleine bezwaren bleven bestaan in de plooiën van het Duitsche geweten, vermits op denzelfden dag waarop de Rijkskanselier aan den Engelschen Gezant te Berlijn zeide, dat een internationale overeenkomst slechts een „vodge papier” ¹⁾ is, en de neutraliteit slechts een woord, — hij, in den Rijksdag, erkende, dat de inval in België een onrechtvaardigheid was; maar hij verontschuldigde terstond deze schending van het volkenrecht door strategischen nooddwang.

Een enkel woord over deze redevoering. Het gedeelte dat handelt over de neutraliteit van België is voor ons het meest belangrijke van alles. Men moet wel gelooven dat de Duitschers dit eveneens gevoelen, want het is juist dat wat zij aanhalen als beslissend wanneer zij een uittreksel geven, zooals bijvoorbeeld in Schurmann, *Die Vorgeschichte* (bl. 12) en in Helmolt, *Die*

¹⁾ De Kanselier heeft getracht zijn onvoorzichtige uitspraak: „vodge papier” terug te trekken. In een interview met een correspondent van *the Associated Press*, geeft hij alles behalve duidelijke verklaringen over het gebruik van deze uitdrukking. (Zie *N. R. C.* 27 Februari 1915, ochtend- en avondblad; *Le Bien Public*, 30 Januari 1915; *Düsseldorfer General-Anzeiger*, 28 Januari 1915).

De Duitschers hebben niet gaarne dat men deze woorden van von Bethmann-Hollweg aanhaalt. Een reeks brochuren *Histoire de la guerre de 1914*, die gedurende de bezetting te Brussel verschenen is, geeft het laatste onderhoud van den Kanselier met den Engelschen gezant, op 4 Oogst 1914 (bl. 206); maar het „vodge papier” komt er niet in voor; de censuur heeft deze al te compromitteerende uitdrukking geschrapt.

geheime Vorgeschichte (bl. 298). Er is ééne plaats die op twee verschillende wijzen wordt weergegeven, die welke betrekking heeft op de herstelling der schade door Duitschland veroorzaakt. Een der berichten zegt: „De schade die wij veroorzaken zullen wij goed maken, zoodra ons militair doel zal bereikt zijn.” Dit is de uitdrukking gebezigd door Schurmann en Helmolt, die eveneens is opgenomen in het *Belgische Grauwboek* onmiddellijk na het begin van den oorlog. De andere lezing is deze: „de onrechtvaardigheid die wij begaan, — ik spreek openlijk — de onrechtvaardigheid die wij begaan zullen wij trachten te herstellen, zoodra ons militair doeleinde bereikt is.” Dit is de lezing van *Die Wahrheit* (schoon dat geen bewijsvoering is voor de echtheid), van de *Dokumente zur Geschichte des Krieges 1914*, van *Der Kriegausbruch 1914*, en van Helmolt, *Der Weltkrieg* (bl. 81). Op het eerste gezicht schijnt het van zeer veel gewicht voor ons te zijn te weten, welke der twee lezingen de ware is, daar de eene ons herstel der schade belooft en de andere alleen dat men trachten zal ze te herstellen. Maar eigenlijk laat de onderzinking die wij hebben opgedaan van de eerlijkheid, waarmede Duitschland zijn beloften eerbiedigt, ons toe te zeggen, dat beide lezingen dezelfde waarde hebben; daarom gelooven wij dat het nutteloos zou zijn onderzoekingen in te stellen om dit geschiedkundig feit op te helderen.

B. Rechtvaardiging van den aanval in België.

Het voorwendsel van „de Fransche bedreiging”.

Men wist (?!) dus in Duitschland dat Frankrijk besloten was onze neutraliteit te schenden, en dit was genoeg volgens de Duitse theoriën, om te maken dat de Duitschers hun voor zouden zijn. „Inderdaad” schrijft generaal von Blume in een artikel van de *Düsseldorfer General-Anzeiger* van 2 December 1914, getiteld: „Koning Albert Englands knecht”: „een politiek man of een legerhoofd kan niet wachten een besluit te nemen en in te grijpen tot hij eerst de duidelijke bewijzen heeft van hetgeen hij vermoedt, want dan zou niets gemakkelijker zijn dan Staatsman of legerhoofd te wezen; hij moet zich laten leiden door de vermoedens van af het oogenblik dat zij voldoende zijn.”

Laten wij nu eens vragen of Duitschland zulke vermoedens

tegen Frankrijk bezat, die als quasi-zekerheid konden gelden. Met andere woorden, was Duitschland oprecht toen het verklaarde te weten dat Frankrijk 'op het punt stond België binnen te vallen? Welnu; wij aarzelen niet, dit te ontkennen; want indien het werkelijk geloofd had dat Frankrijk zich gereed maakte om onze neutraliteit te schenden, dan zou het veel meer voordeel gehad hebben met te wachten tot die schending was gepleegd. Inderdaad heeft België altijd verklaard dat het in geval van een oorlog tusschen Frankrijk en Duitschland, den eersten aanvaller met de wapenen zou weerstaan en zich terstond zou aansluiten bij de andere mogendheid. Duitschland nu had geen enkelen reden om de oprechtheid van België te verdenken; het wist dus — want in dit geval *wist* het, — dat door de Franschen bij ons te laten binnenvallen, het de medewerking van ons leger zou gehad hebben tegen zijn vijand. En hoe minachtend zijn meening ook was omtrent onze soldaten — misschien heeft het thans wel gelegenheid gehad zijn meening te wijzigen — het had er in elk geval belang bij om ze niet als tegenstanders te hebben.

Wij zeggen bijgevolg dat het dreigende van een Franschen inval in België slechts een voorwendsel en een vogelverschrikker was; een voorwendsel om de schending van België te rechtvaardigen in de oogen van andere volkeren; een vogelverschrikker om de kredieten in den Rijksdag te laten stemmen zonder voorafgaande besprekingen: „Wij hebben deze zitting niet kunnen afwachten om de vijandelijkheden te beginnen en Luxemburg, misschien ook België binnen te vallen”, verklaart de Kanselier. Let wel hoe verdacht dit „misschien” klinkt; de Deutsche troepen zijn in den nacht van 3 op 4 Oogst, België binnengedrongen (*1e Grauwboek No. 35*) en in den namiddag van 4 Oogst, in de zitting van den Rijksdag, is de Kanselier nog niet dienaangaande ingelicht! Wij zouden denken dat de officieele telegraafdienst in Duitschland beter werkte dan op die wijze.

* * *

Wat waren dan de werkelijke redenen voor den inval in ons land? Het waren strategische redenen, dat is waar, maar niet die welke de Kanselier aanvoerde in zijn betoog. Zij waren sedert lang bekend; de Deutsche legerstaf heeft altijd den plotseligen aanval op Frankrijk beschouwd als een onvermijdelijke nood-

zakelijkheid; en daarom was het noodig tegen elken prijs door België te trekken. Overigens, den zelfden dag nog waarop de Kanselier in den Rijksdag de Fransche toebereidselen inriep, erkende de Staatssecretaris von Jagow openlijk de ware beweegredenen voor de schending van België. De propagandabrochure *die Wahrheit über den Krieg*,¹⁾ na gewezen te hebben op het gevaar van een Franschen aanval, zonder daar nochtans nadruk op te leggen, beschrijft in den breede het oorlogsplan der Duitschers: snelle aanval op Frankrijk door België heen: dan onmiddellijk na de overwinning verandering van front en vernietiging van het Russische leger. Hetzelfde idee is uitgewerkt in een oneindig aantal artikelen en brochuren.

C. De Duitse beschuldigingen tegen België.

Er komt nog een verzwarende omstandigheid bij de slechte daad die den Duitschen naam bevlekt. Dat is de hardnekkigheid waarmede de pers en de staatslieden van over den Rijn de schuld aan België zelf trachten te wijten. Want als men hen gelooven wil, zou België zelf begonnen zijn.

Noodzakelijkheid om de Neutralen te bewerken.

Toen de leiders van Duitschland tot hun groote verwondering, echt of geveinsd, ontwaarden dat Amerika en de andere Neutrale staten niet zoo goedgeloovig het strategisch excuus voor de schen-

¹⁾ *Die Wahrheit über den Krieg*, 2e uitgave, verschenen 20 Sept. 1914 (Berlijn E. S. Mittler en Zonen).

Deze brochure is samengesteld door:

PAUL DEHN, publicist te Berlijn;

Dr. DRECHSLER, Directeur van het America-Instituut te Berlijn;

MATTHIAS ERZBERGER, lid van den Rijksdag, Berlijn;

Prof. Dr. FRANCKE, Berlijn;

Dr. ERNEST JÜCKH, Berlijn;

Dr. NAUMANN, lid van den Rijksdag, Berlijn;

Graaf VON OPPERSDORF, lid van het Pruisische Heerenhuis, lid van den Rijksdag, Berlijn;

Graaf ZU REVENTLOW, publicist, Charlottenburg;

Dr. PAUL ROHRBACH, Professor aan de hoogere handelschool, Berlijn;

Dr. SCHACHT, Directeur van de Dresdensche Bank te Berlijn.

ding der Belgische neutraliteit aanvaardden, wijzigde zich plots hunne houding. Daar de geheele wereld in een spontane opwelling van verontwaardiging, het gedrag van Duitschland brandmerkte als verradelijk en meenedig, omdat het een volk aanviel dat het verplicht was te beschermen, nam de Duitse regeering de klassieke gedragslijn aan van alle misdadigers, die hierin bestaat dat zij de rollen omkeeren en zich voordoen als het schuldellooze slachtoffer, door een trouweloozen tegenstander gedwongen wordt wettige verdedigings-maatregelen te nemen. Wat was daartoe noodig? Den schijn aan te nemen van te gelooven, en daarna van te hebben bewezen, dat België zijn neutraliteit reeds geschonden had vóór den Duitse inval; dan, niet waar, zou men Duitschland niet meer kunnen lastig vallen om zijn houding.

Onhoudbaarheid der eerste beschuldigingen.

Wij zouden de grenzen te buitèn gaan die wij ons zelf gesteld hebben, indien wij ons de moeite gaven om één voor één al de voorgewende schendingen van Belgisch gebied door Franschen en Engelschen te weerleggen. Overigens zijn de meeste dezer beschuldigingen reeds te niet gedaan door M. Waxweiler: (*België onzijdig en oprecht*, bl. 141—173). Van al die beschuldigingen zullen wij slechts eene even aanraken: namelijk dat al die zoogenaamde schendingen der neutraliteit voorafgaan aan 4 Oogst. Indien zij werkelijk hadden plaats gegrepen dan zouden de talloze spionnen waarvan België krioelde den Duitse Gezant te Brussel hebben verwittigd, die den Kanselier getelegrafeerd zou hebben, en deze zou zich gehaast hebben een ernstige grief daarvan te maken tegen België in zijn redevoering in den Rijksdag. Van welk belang zouden dergelijke onthullingen niet geweest zijn voor zijn bewijsvoering! Indien hij er geen gebruik van gemaakt heeft, dan komt dat door dat hij niet dienaangaande was ingelicht, en indien hij niet was ingelicht dan was het, omdat die feiten niet bestonden. Zij zijn verzonnen, zeer onhandig daarenboven, naderhand.

Een enkel woord over de kwellingen den Duitschers in België aangedaan. Het hoofdartikel van de *Köln. Volksztg.* van 26 Sept. 1914, ochtendblad, beschuldigt ons vlotweg onze eigen onzijdigheid te hebben geschonden, dewijl, zegt het blad „sedert meerdere jaren de Belgische regeering de geweldigste ophitsingen toeliet tegen Duitschland, tegen zijn kultuur en tegen al wat Duitse is.” Wat jammer dat deze beschuldiging bezijden de waarheid is, en dat in plaats van de Duitschers afgezonderd te houden, wij hun

bij duizenden hebben toegelaten en hen overal de beste plaatsen hebben laten bezetten, zoodat zij in staat werden gesteld onze geheele militaire organisatie grondig te bespieden. Thans zien wij hen terug in België in de uniform van reserve-officieren.

Als het een dagbladschrijver is die in Duitschland woont, die de Belgische regeering beschuldigt van de oogen te hebben dicht geknepen voor de anti-Duitsche betoogingen in België, dan kan men als verzachtende omstandigheid aanvoeren dat zijn goede trouw er ingeloopen is. Maar wat moet men denken, wanneer die leugens worden opgedischt door een man van aanzien, professor in de oudheidkunde aan de Hoogeschool van München, iemand dus die gewoon is kritiek toe te passen in het zoeken naar historische waarheid, een man die maanden lang in België woont en die daaruit alle bronnenbewijsstukken putten kan? Wat moet men denken, kortom, als het een man betreft gelijk baron Friedrich Wilhelm von Bissing, zoon van den Gouverneur-Generaal in België? (Zie blz. 411).

Verandering van taktiek: de onthullingen der N. A. Z.

Iedere week voegen de Duitsche bladen een nieuw nummer toe aan de akte van beschuldiging opgemaakt tegen België. Men zou zeggen dat zij redeneeren als volgt: „Daar wij geen enkel overtuigend bewijs kunnen aanvoeren moeten wij zooveel mogelijk bewijzen van elken aard opeenstapelen, wij zullen er dan wel in slagen België te verpletteren onder het gewicht der getuigenissen.” Om ons in staat te stellen een oordeel te vellen over het welslagen van deze wijze van doen, zou Duitschland ons moeten zeggen hoeveel slechte argumenten zijns inziens noodig zijn om een enkel goed argument waard te zijn.

Er zijn redenen om te veronderstellen dat Duitschland zelf het onvoldoende dier aantijgingen inzag. Vandaar de verandering van taktiek die wij waarnemen sedert de maand October 1914.

De regeering zelf trad in 't krijt door haar officieus blad de *Norddeutsche Allgemeine Zeitung* verklaringen te laten geven van bewijsstukken gevonden op de Brusselsche ministeries.

Om te kunnen oordeelen over het afdoende van dit stukkenvertoon, moet men deze twee punten goed in het oog houden: 1e de beschermende rol van Engeland ten opzichte der Belgische neutraliteit; 2e de waarschijnlijkheid van een Duitschen inval in geval van een Duitsch-Franschen oorlog. Slechts een kort woord.

1e. *Engeland als garant der Belgische neutraliteit.* De geheele wereld weet dat sinds eeuwen Engeland er belang bij heeft, meer dan eenige andere mogendheid, dat België niet zal ingelijfd worden noch bij Frankrijk noch bij Pruisen.

2e. *Het gevaar van een Duitschen inval.* Sedert verscheidene jaren waren de Duitsche generaals het eens om de noodzakelijkheid te erkennen van een doortocht van het Duitsche leger over Belgisch gebied in geval van een oorlog met Frankrijk. Het was in militaire kringen een openbaar geheim geworden, zooals de *N. R. C.* van 22 December (avondblad) zegt.

België had dus ernstige redenen om een Duitschen aanval te verwachten. Blijkbaar kon het slechts een ding doen: hulp vragen aan het land dat zich tot beschermer zijner onzijdigheid gemaakt had, en waarop het ten allen tijde gewoon was met onwrikbaar vertrouwen te mogen rekenen.

I. HET RAPPORT VAN BARON GREINDL, VROEGER BELGISCH GEZANT TE BERLIJN

Vervalsching van het rapport Greindl.

Den 14en October 1914 liet de Duitsche regeering op de muren van Brussel een plakkaat aanplakken getiteld: „*Engeland en België*” (*Dokumenten gevonden op het Belgisch staf-bureau*). Een afdruk van dit plakkaat werd denzelfden dag kosteloos uitgedeeld in duizendtallen. Dit stuk bevat eerst een korte opsomming van de besprekingen die in 1906 hebben plaats gehad tusschen het hoofd van den Belgischen grooten staf en den Engelschen militair-attaché. Wij kunnen voorloopig dit gedeelte der bekendmaking ter zijde laten, daar wij wat verder er toch op terug zullen komen. Vervolgens behelst het stuk „woordelijk” een gedeelte van een rapport van Baron Greindl, gedateerd 23 December 1911. In dat rapport waarschuwt M. Greindl de Belgische regeering voor de mogelijkheid van een Franschen inval.

De Gezant ontwikkelt dan woordelijk wat hier volgt:

Van Fransche zijde bestaat het gevaar niet alleen ten zuiden van Luxemburg. Het bedreigt ons langs de geheele lijn onzer gemeen-

schappelijke grenzen. Ter bevestiging hiervan zijn wij niet aange-
wezen op veronderstellingen, maar wij bezitten positieve gegevens.

Het idee van een omtrekkende beweging door het Noorden behoort zeker tot de plannen der Entente. Ware dit niet het geval dan zou het plan om Vlissingen te versterken niet zooveel geschreeuw hebben verwekt te Parijs en te Londen. Men heeft daar geen geheim gemaakt van de reden waarom men wilde dat de Schelde zonder verdediging zou blijven. Zij bestond hierin dat men met alle gemak een Engelsch garnizoen naar Antwerpen zou kunnen brengen, dus met het doel zich ten onzent een operatie-basis te verschaffen in de richting van den neder-Rijn en Westfalen, en ons vervolgens mee te slepen, wat volstrekt niet moeilijk zou geweest zijn; beroofd van ons nationaal versterkt kamp zouden wij ons door onze eigen daad van elk middel ontdaan hebben om weerstand te bieden aan de bevelen der twijfelachtige beschermers, welke wij daar zoo onvoorzichtig toegang zouden hebben gegeven.

De valsche en tegelijk naïve aanbiedingen van kolonel Barnardiston ten tijde der sluiting van de Entente Cordiale, hebben ons duidelijk doen zien waar het om ging. Toen het duidelijk was, dat wij ons niet lieten bang maken door het voorgewende gevaar van de sluiting der Schelde, werd het plan niet losgelaten, maar gewijzigd in dezen zin, dat het Engelsche hulpleger niet zou ontscheept worden op de Belgische kust, maar in de dichtst bijgelegen Fransche havens: dat is wat bewezen wordt door de onthullingen van kapitein Faber, die niet zijn tegengesproken, evenmin als de berichten der dagbladen die ze bevestigd of op zekere punten aangevuld hebben. Dit Engelsche leger, ontscheept te Kales en te Duinkerken, zou niet langs onze grens gegaan zijn tot aan Longwy om Duitschland te bereiken. Het zou onmiddellijk langs het noordwesten ons gebied binnenvallen, wat het 't voordeel zou geven terstond den strijd te beginnen, het Belgisch leger te ontmoeten, indien wij een veldslag zouden wagen, in een streek waar wij geen steunpunten zouden vinden in eenige vesting; zich meester te maken van provincien rijk aan allerlei hulpbronnen, en in elk geval onze mobilisatie te verhinderen of niet toe te laten, dan na eerst formeele toezegging van ons te hebben ontvangen, die zekerheid zouden geven dat die mobilisatie zou geschieden ten voordeele van Engeland en zijn bondgenoot.

Het is volstrekt noodzakelijk van te voren het plan vast te stellen dat het Belgische leger in deze veronderstelling zou moeten volgen, zoowel in het belang van onze militaire verdediging, als voor de richting van onze buitenlandsche politiek in het geval dat de oorlog zou uitbreken tusschen Duitschland en Frankrijk.

Alwie het aangeplakte gedeelte van dit rapport aandachtig herleest, zal spoedig bemerken dat de zinnen samenhang mis-

sen en logische opvolging. Zoo is er ongetwijfeld zeker een gaping tusschen de eerste zinnen en die welke beginnen met: „Toen het duidelijk was, dat wij ons niet lieten bang maken door het voorgewende gevaar van de sluiting der Schelde, werd het plan niet losgelaten, maar gewijzigd in dezen zin, dat het Engelsche hulpleger niet zou ontscheept worden op de Belgische kust, maar in de dichtstbijgelegen Fransche havens.” Welnu, wat beteekent dit „voorgewend gevaar”? Voorgewend, door wie? En vervolgens: „wij laten ons niet bang maken”; wie is „wij”? Let wel, dat een paar regels verder het rapport de gebeurlijkheid onder het oog neemt van een gevecht tusschen het Belgische en het Engelsche leger: België dat tot nog toe bondgenoot was van de Engelschen is nu hun tegenstander, zonder eenige aanwijzing, hoe het van de eerste positie tot de tweede is overgegaan. In denzelfden zin wordt gesproken van de sluiting der Schelde en de landing van Engelsche troepen op de *Belgische kust*: maar men kan zich Baron Greindl niet voorstellen als meenend dat Antwerpen aan de Belgische kust ligt. Kan men hierna nog twijfelen dat in dit gedeelte van het dokument zinnen geschrapt zijn? Blijkbaar niet; want het is volstrekt onmogelijk het gewicht en de beteekenis van het rapport te begrijpen door de lezing van het aangeplakte gedeelte. Niemand zal echter toegeven dat de heer Greindl onverstaanbare diplomatieke bemerkingsen maakt; de Duitschers zullen evenmin als wij zooiets veronderstellen, want in dat geval zouden zijn meeningen alle gezag verliezen. Wat is dan de gevolgtrekking die zich aan ons opdringt? Deze, dat de Deutsche regeering den tekst verknoeid heeft, door zekere zinsneden uit te laten die niet pasten bij de gevolgtrekkingen welke zij wenschte te maken, en dat zij wellicht zekere zinnen ietwat verdraaid heeft.

De Belgische regeering heeft de geheele openbaarmaking van het rapport gevraagd (zie *K. Z.* van 24 October, eerste ochtendblad). Duitschland heeft echter geweigerd; het rapport is te lang, heeft het geantwoord bij middel van de *N. A. Z.* van 25 November 1914. Het eenige wat men heeft kunnen gedaan krijgen is, dat zij in hetzelfde nr. van de *N. A. Z.* een afdruk geeft van het opschrift en de eerste twee regels. Daar de Deutsche regeering het overige niet openbaar maakt, hebben wij het recht te veronderstellen dat zij dit weigert omdat zij dit dokument dezelfde vervalschingen heeft doen ondergaan, waarmede wij ons nu gaan bezighouden. In ieder geval, gelijk het nu is aangeplakt heeft

het rapport van den heer Greindl geen beteekenis. Men krijgt den indruk dat het moedwillig dooreengehaspeld is. Door wie?

2. HET RAPPORT VAN GENERAAL DUCARNE

In zijn nr. van 25 November 1914 gaf de *N. A. Z.* het fac-simile van het rapport vermeld in de vorige paragraaf, dat wil zeggen het stuk waarin Generaal Ducarne, Chef van den Generalen Staf van het Belgisch leger, zijn besprekingen verhaalt met Luitenant-Kolonel Barnardiston, Engelsch militair-attaché te Brussel. Bij het fac-simile waren gevoegd de vertaling van een uittreksel uit het rapport en een toelichting. De *N. A. Z.* komt België niet binnen en wij hebben het bewuste nummer niet in handen gehad. Maar in zijn 2e ochtend-editie van 25 November geeft ook de *K. Z.* het artikel van de *N. A. Z.* — doch zonder het fac-simile. De zinnen aan het rapport ontleend zijn achter elkander gedrukt, zonder eenige aanwijzing in welke plaatsen stukken waren overgeslagen. Ofschoon het rapport verdeeld is in acht paragrafen, waarvan de eerste zes elk betrekking hebben op een of meerdere besprekingen, is de tekst van de *K. Z.* geordend in een enkele alinea. Na het uittreksel van het rapport zegt het Rijnsche blad ten slotte: „Het dokument draagt de volgende kanteekening: *De intocht der Engelschen in België zal niet geschieden, dan na de schending onzer neutraliteit door Duitschland.*” Terwijl al het overige vertaald is in 't Duitsch, wordt deze zin afgedrukt in 't Fransch, om het denkbeeld te doen ontstaan dat hij niet één geheel maakt met het rapport.

De Belgische Regeering heeft 3 December geantwoord op het artikel van de *K. Z.* (*L'Indépendance Belge*, 7 Dec. 1914). Het vestigt de aandacht er op dat het rapport eenvoudig gesprekken verhaalt, die plaats vonden tusschen den Engelschen militair-attaché en het Hoofd van den Belgischen Staf, ten einde te onderzoeken op welke wijze Engeland het krachtigst ons zou kunnen te hulp snellen in geval van een Duitschen aanval. Twee keeren wijst het rapport er op, dat het zenden van Engelsche hulp niet zou plaats hebben, tenzij *na* de schending van ons grondgebied door het Deutsche leger. Wat de zoogenaamde Fransche kanteekening betreft, onze regeering heeft de verzekering van de *Kölnische Zeitung* aangenomen voor klinkende munt. De Belgische Ministers te Havre, ontvingen blijkbaar de *N. A. Z.* niet, en het

dokument Ducarne hebben zij niet meer voor zich; zij hebben dus erkend dat de kanteekening later is aangebracht. Welnu, dit is ongetwijfeld onjuist: een blik op het fac-simile, zooals wij het gezien hebben in een bijvoegsel van de *Frankfurter Zeitung*, van 8 December, bewijst dat die voorgewende kanteekening slechts een verwijzings-teeken, een verbetering is, die tot het geheel van den tekst behoort, geschreven is door dezelfde hand en op denzelfden tijd; er was dus geen enkele reden, volstrekt geen enkele, om haar los te maken van het rapport zooals de Duitschers gedaan hebben, door haar af te drukken als iets dat volgt, en in het Fransch. Daarenboven is er niets verwonderlijks in dat men verwijzingen in dit stuk aantreft, want het is slechts een eenvoudig klad, zooals de talrijke doorhalingen en wijzigingen duidelijk getuigen.

Maar waarom hebben de Duitschers het vervalscht? Met het doel om in den geest der lezers, — die voor het grootste deel zich tevreden stellen met het eigenlijke artikel te doorloopen, zonder zich met een kritiek van het fac-simile in te laten, — en op erg listige wijze het idee te doen binnensluipen dat het rapport Ducarne een bepaalde overeenkomst vaststelde voor de samenwerking der Engelse en Belgische legers. Zij hebben het niet aangedurfd den, essentielen zin geheel uit te laten, den zin namelijk, die in de wijziging vervat is, en vaststelt dat de Engelsen niet in België zouden binnentreden, dan na den Duitschen inval; maar zij drukken hem af als iets bijkomstigs, als iets dat niet in den tekst is, en dat later is bijgevoegd onder vorm van een kanteekening. Daartoe was het voor hen voldoende den zin te verplaatsen en in de oorspronkelijke taal over te drukken. De list, hoe eenvoudig ook, was uitstekend zooals men ziet. Maar welk een eigenaardigen geestestoestand bezit dan wel de *K. Z.* die dronken van het welslagen van dezen list niets beter weet dan te spotten met het slachtoffer, in zijn middagblad van 11 December 1914. De *N. R. C.*, niettegenstaande al zijn voorliefde voor Duitschland — laten wij niet vergeten dat dit het eenige niet-Duitsche blad was dat onze meesters in België toelieten — kan zich toch niet weerhouden, in het avondblad van 22 December 1914 de *K. Z.* op zijn valscheid te wijzen.

Nu een enkel woord omtrent twee andere vervalschingen van het dokument Ducarne.

A. Door de onderverdeeling in paragrafen weg te laten, geeft

men den indruk dat het geheele rapport het resultaat is van besprekingen die zeer dicht op elkaar volgden en tusschen welken een samenhang is van tijd. Welnu, een zin die opzettelijk door de Duitse bladen is weggelaten, zegt dat de eerste bespreking plaats vond omstreeks half-Januari; daar het rapport zelf gedaateerd is 12 April, liepen de besprekingen dus over een tijdruimte van ongeveer drie maand. Het naschrift (dat niet moet verward worden met de verwijzing) dateert zelfs van het einde September 1906; deze laatste bijzonderheid wordt ook stilzwijgend voorbijgegaan in het artikel der *K. Z.*

B. Onder de andere „vergeten” passages, zegt de derde alinea: „De heer Barnardiston antwoordde mij dat zijn Minister te Brussel er over zou spreken met onzen Minister van Buitenlandsche Zaken”. Kan men nog duidelijker verklaren dat men in deze gesprekken zich te vreden stelt met slechts bakens uit te zetten zonder nog iets vast te stellen, daar degenen die de besprekingen voeren die niet alleen hun eigen Minister moeten mededeelen, maar ook aan den Minister van Buitenlandsche zaken?

Het rapport Ducarne was ons niet eerder bekend dan door de *K. Z.* van 25 November 1914. Niettegenstaande de bewijzen van valsheid die de Duitschers ons reeds zoo kwistig hadden gegeven, waren wij toch nog niet volkomen gehard tegen hunne wijze van handelen, en voor een oogenblik weifelden wij: wij vroegen ons af of de Belgische regeering haar plicht werkelijk verraden had? Gelukkig zorgden onze vijanden zelf er voor ons het tegendeel te bewijzen; immers de *F. Z.* van 8 December kwam intijds om ons van hun kwade trouw te overtuigen.

* * *

In zijn zorgeloosheid heeft de Duitse regeering een uitgestrekte openbaarheid gegeven aan haar talenten als vervalscher. Op het einde van December 1914 en in Januari 1915 liet zij in België in honderduizenden exemplaren een boekje verspreiden dat verschillende dokumenten bevatte, waaronder ook de Vlaamsche en Fransche vertaling van het artikel der *N. A. Z.* en het fac-simile van het dokument Ducarne. Deze keer wordt de tekst ten volle gegeven, zonder echter eenige aanwijzing omtrent de verdeeling in paragrafen. Wat nu de beroemde uitdrukking van de wijziging betreft, deze is teruggeplaatst in haar natuurlijke positie in het midden van de

4e alinea ¹⁾). Maar, onverwachte ontdekking, men vindt haar ook op dezelfde plaats als in de artikelen van de *N. A. Z.*, de *K. Z.* en de *F. Z.* Immers na de kopie van den tekst leest men: Het dokument draagt de kantteekening: „De intocht der Engelschen in België zal niet plaats hebben tenzij na de schending onzer neutraliteit door Duitschland.”

Door hun goochelen met een enkele zinsnede zijn de Duitsche diplomaten, als waardige opvolgers van den schriftvervalscher van Ems, er in geslaagd, een tekst te vervalschen op vier verschillende manieren: door weglating, door verplaatsing, door weigering om te vertalen, door overtolligheid. En dit alles om het voornaamste punt van het document te verbergen, namelijk, dat de Belgen en de Engelschen, wetend wat Duitsche trouw beteekende, het noodzakelijk achtten maatregelen te nemen tegen den tijd dat Duitschland zijn plichten zou verzaken.

In 't kort: Als men zonder vooringenomenheid een onverminkt afschrift leest van het rapport Ducarne, dan krijgt men den indruk, dat bevoegde personen bijeengekomen zijn om de beste middelen te bespreken voor de verbetering van de bekende onvoldoendheid van het Belgische leger, in geval van een Duitschen inval in België; maar dat er slechts sprake is van voorbereidende gesprekken, welker resultaten moeten worden onderworpen aan de Ministers. Door het weglaten, samentrekken en verplaatsen van zekere essentiële passussen zijn de Duitschers er in geslaagd de beteekenis van het rapport volkomen van aard te doen veranderen.

De houding der Belgen tegenover de Duitsche goochelarijen.

Men begrijpt het groote belang dat de Duitschers hechten aan het dokument Ducarne, omdat het, volgens hen, moest bewijzen dat België groot onrecht aan Duitschland gepleegd heeft. Het was van het hoogste belang niet enkel het buitenland te overtuigen, opdat het ons aan ons lot zou overlaten, maar ook de Belgen zelf; want van den dag af dat deze geen vertrouwen meer stelden in hun regeering zou het veel gemakkelijker zijn hun den Duitschen wil op te leggen. Zijn zij er in geslaagd de openbare meening om te zetten? Wat het buitenland betreft, weten wij het niet, maar wij betwijfelen het; in België zeker

¹⁾ Men is gedwongen te gelooven dat zulk een ongewone eerlijkheid zich niet lang kan handhaven in den geest van een Duitsch diplomaat. Immers de zinsnede is op haar plaats in den Franschen tekst, maar ontbreekt in den Vlaamschen, die er tegenover staat.

niet, hoewel niet tevreden met ons hun uitleg van het document Ducarne geleverd te hebben in de *K. Z.* en *F. Z.*, zij nog gezorgd hebben het opnieuw uit te geven, in 't Nederlandsch en 't Fransch, op het papier met de gewone letters van den *Moniteur belge*. Eigenlijk heeft dus het Belgische publiek de drukkosten moeten betalen van deze vervalsching van openbare geschriften! Welnu, zij hebben zich vergist aangaande onzen geestestoestand, want niettegenstaande deze „onthullingen” is onze overtuiging niet gaan wankelen. Geen enkele Belg heeft kritiek uitgeoefend op de handelwijze zijner regeering met betrekking tot de verdedigings-overeenkomst met Engeland. Het zou gelijk staan, met iemand wiens huis door brand vernield is, er een verwijt van te maken dat hij een verzekering had aangegaan met een betrouwbare maatschappij.

3. HET RAPPORT VAN GENERAAL JUNGBLUTH

Met een zinsnede te lichten uit het rapport Ducarne ten einde die buiten den tekst te plaats, hadden onze vijanden nog iets anders op het oog; de verbinding namelijk van het document Ducarne met het document Jungbluth, ten einde de kuiperijen der Belgen klaarblijkelijk te bewijzen.

Wat is het document Jungbluth? Het is een geschrift gedateerd 23 April (waarschijnlijk van het jaar 1912, zeggen de Duitschers) dat het verslag bevat van een onderhoud tusschen Luitenant-Kolonel Bridges (opvolger van L. K. Barnardiston als Engelsch militair-attaché te Brussel) en Generaal Jungbluth (opvolger van Generaal Ducarne als hoofd van den Belgischen legerstaf). Dit onderhoud dat plaats had tengevolge van de zaak van Agadir, bewijst dat geen enkele overeenkomst gesloten was na de gesprekken van 1906, saamgevat in het document Ducarne. In het onderhoud van 1912 was opnieuw sprake van het leger dat Engeland ons te hulp zou zenden na dat onze neutraliteit door Duitschland zou zijn geschonden. De tusschenpersonen waren het niet eens aangaande het tijdstip waarop de Engelsche tusschenkomst behoorde plaats te hebben: de Engelsche officier was van oordeel dat de hulp zou moeten gezonden worden onmiddellijk na den inval, terwijl Generaal Jungbluth aanvoerde, dat men daartoe onze toestemming moest afwachten.

Eerste vraag: Is dit document eerlijk? Neen, want de Duitschers maken slechts het begin er van openbaar en zorgen er voor het

slot der gedachtenwisseling weg te laten. Dit stuk echter is minder handig verminkt dan het vorige. Want een handige vervalscher zou ook de laatste zinsnede die vermeld wordt, hebben laten wegvallen: „De Generaal voegde er aan toe, dat wij overigens volkomen bij machte waren om de Duitschers te beletten dat zij zouden doortrekken”, — want het zou voldoende geweest zijn deze zinsnede weg te laten, om te doen gelooven dat de Belgische Generaal bezweken was voor de argumenten van den andere. Maar ja! men kan niet op alles letten: een misdadiger begaat altijd een of andere dwaasheid waardoor hij in den val loopt.

Kortom, het document Jungbluth bewijst dat een aanmerkelijk verschil van meening bestond tusschen de partijen aangaande het tijdstip dat de Engelschen moesten komen, en dat de Belgische Generaal krachtig zijn meening handhaafde. Hoe eindigde de beraadslaging? De Duitschers meenen niet dat zij ons dit moeten toevertrouwen. Waarom? Men begrijpt het zonder de minste moeite: het bekend gemaakte gedeelte bewijst nogmaals, dat men hier te doen heeft met een gedachtenwisseling, en niet met een vormelijke overeenkomst zooals onze vijanden zouden willen doen gelooven.

* * *

Van welke zijde men het vraagstuk der Belgische neutraliteit ook draait, men komt altijd terug tot dit: Duitschland heeft den 4en Augustus deze neutraliteit geschonden zonder dat België daar een enkelen grondigen reden voor gegeven had. Sedert dien tijd zijn de Duitschers er op uit getrokken om te trachten hun „onrechtvaardigheid”, zooals de Kanselier zeide, te rechtvaardigen. Maar geen enkele der beschuldigingen na dien tijd uitgevonden, kan in het minst deze onrechtvaardigheid verschoonen, en zij hebben geen ander gevolg gehad dan het verraad van den meeneedigen beschermer nog afzichtelijker te maken.

De meening der Neutralen.

Het is ons aangenaam in dit opzicht de meening hier aan te halen van vier schrijvers die behooren tot landen welke geen aandeel in den oorlog genomen hebben.

Een Hollander heeft in de *Amsterdammer* een belangwekkend artikel geplaatst, dat in het Fransch vertaald is, maar waarvan de verkoop in België onmiddellijk door de Duitschers verboden is. Ziehier eenige zinnen er uit:

„Gij zijt onze vrienden, zeggen de Duitsers tot de Hollanders, omdat gij neutraal zijt.” En tegelijkertijd schelden zij de Belgen uit omdat dezen Duitschland bestrijden. Ik zou een oogenblik willen stilstaan bij deze verhouding tusschen Duitschland en België. Want het is opmerkelijk dat de Duitschers ons als een deugd aanrekenen wat in de Belgen een misdaad is in hun oogen: de handhaving der neutraliteit.

In een voordracht die grooten weerklank verwekte, heeft de heer Karl Spitteler, een welbekende schrijver van Duitsch-Zwitserland, ook de partij voor België opgenomen. Wij kennen deze voordracht slechts uit de ontleding welke de *K. Z.* van 30 Dec., 1e ochtend-oplage, haar doet ondergaan.

Ziehier een uittreksel waarover het Rijnsche blad zich bijzonder woedend maakt:

„Ik beschouw dit vinden van dokumenten in de zakken van het zieltogend slachtoffer (België) zoover het den geest betreft, die tot deze daad heeft aangezet, een grof gemis aan goeden smaak. Het zou waarlijk genoeg zijn geweest het slachtoffer te verwurgen; het vervolgens nog te besmeuren, is al te erg. Indien een Zwitser mededeed aan de laasteringen tegen België zou hij niet alleen een schanddaad begaan, maar een fout; want den dag waarop men ons nationaal bestaan zal willen aanvallen, zullen dezelfde beschuldigingen worden gebezigd tegen ons: laat ons niet vergeten dat vergif tegenwoordig gerekend wordt onder de oorlogsmiddelen.”

Een ander Zwitsersch schrijver, de heer Philippe Godet geeft niet minder krachtig zijn gedachten te kennen (in het *Journal de Genève* van 8 September 1914):

„Wij allen zijn het eens over dit beginsel: Zwitserland moet neutraal zijn. Dit wil niet zeggen dat elke Zwitser om waarlijk neutraal te zijn, zich moet gedragen als een lafaard. En dit is juist waar wij noodzakelijk toe zouden komen, als wij de houding aannamen welke de heer Dubois ons voorschrijft onder den naam van zedelijke neutraliteit.

„Voor eerlijke menschen bestaat er geen zedelijke neutraliteit. Er zou geen zedelijkheid meer op aarde bestaan indien neutraliteit geoorloofd was tegenover goed of kwaad. Hij die lijdelijk en onverschillig blijft tegenover zekere dingen is den naam van mensch niet langer waardig, en zeker niet den naam van Zwitsersch burger.

„Het is als burger van het neutrale Zwitserland en in mijne hoedanigheid van vrij man, dat ik bijvoorbeeld verklaar — om mij slechts

tot deze twee feiten te bepalen — dat de schending der Belgische neutraliteit een misdaad en de verwoesting van Leuven een daad van barbaarsheid is.

„Ik noem deze gebeurtenissen zooals mijn geweten als mensch en als Zwitser ze mij doet zien. Het is van weinig belang wie die gruwelen bedreven heeft en aan welke natie zij moeten geweten worden. Daar ligt de vraag niet. Ik weet slechts eene zaak: dat kwaad, kwaad is.”

In Amerika is de openbare meening eveneens zeer sterk tegen Duitschland. Men herinnere zich bijvoorbeeld het manifest van den heer Church in antwoord op dat der 93 intellectueele Duitschers.

De vervalsching van den brief de l'Escaille.

In de voorgaande bladzijden hebben wij slechts datgene beschouwd wat betrekking heeft op België. Men vergisse zich echter niet aangaande onze houding; wij hebben geenszins de verwaandheid te gelooven dat België ooit de eerste plaats heeft ingenomen in de onderhandelingen; integendeel wij houden volmaakt rekenschap met de geringe diplomatieke beteekenis van ons land in het „ontstemde” Europeesche concert dat is uitgelopen op dezen oorlog. Ons eenig doel is, aan te toonen dat België niet de onnoemelijke rol gespeeld heeft, welke de Duitschers het aanwrijven. Wat de oorzaak zelf van dezen oorlog aangaat, en de verantwoordelijkheid welke de leiders aan gene zijde van den Rijn trachten te schuiven op Groot-Brittanje, ten einde hun eigen land en vooral hun bondgenoot Oostenrijk daarvan te onlasten, is een vraagstuk waarin wij niet zullen treden, want het valt buiten de grenzen die wij ons gesteld hebben. Wij moeten er evenwel een enkel woord over zeggen, naar aanleiding der plakaten welke de Deutsche overheden in België hebben doen aanplakken gedurende de maand September 1914. Het eerste is gedagteekend den 16en September; het geeft een kort begrip van een brief gericht door den heer B. de l'Escaille aan den Minister van Buitenlandsche Zaken van België.

Berichten bekend gemaakt door de Deutsche regeering.

Brussel 16 September. — Den 31en Juli is een rapport van den Zaakgelastigde van België te Sint-Petersburg aan den Belgischen Minister van buitenlandsche zaken, den heer Davignon, in handen gevallen der Duitschers; dit rapport was den 30en Juli verzonden onder een valsch adres. In dit rapport wordt o. m. gezegd:

„Dit alleen blijft onbetwistbaar: Dat Duitschland, hier zoowel als te Weenen, gepoogd heeft een middel te vinden om een algemeen conflict te vermijden, maar dat het op dit punt het vaste besluit van het Oostenrijksche kabinet tegenover zich ziet, van geen stap terug te wijken, evenals het wantrouwen van het Petersburgsche ten opzichte der verzekeringen van Oostenrijk-Hongarije, dat het slechts denkt aan een bestraffing en niet aan een in-bezit-neming van Servië. Een officieele mededeeling dezen morgen aan de dagbladen verzonden, deelt heden mede, dat de reservisten tot een bepaald getal zijn teruggeroepen onder de vaandels. Al wie de groote terughoudendheid der officieele Russische mededeelingen kent, zal met zekerheid zeggen dat de mobilisatie algemeen is. Vandaag is men te Sint-Petersburg er vast van overtuigd en men bezit zelfs de formeele verzekering dat Engeland Frankrijk zal te hulp komen. Deze hulp weegt zeer zwaar in de schaal en heeft niet weinig bijgedragen om de corlogspartij te doen winnen. Alle hoop op een vreedzame oplossing schijnt verloren.”

Door dit rapport van den diplomatieken vertegenwoordiger van het koninkrijk België aan het Hof te St. Petersburg wordt bewezen:

1°. Dat Duitschland bezielde was met vredelievende voornemens en op allerlei wijzen den oorlog zocht te vermijden; en

2°. Dat Engeland niet tusschenbeide is gekomen in den oorlog om wille van België, maar omdat het aan Frankrijk beloofd had hulp te verleen.

Het Duitse militaire bestuur.

Een dag of tien later een nieuw plakkaat; dezen keer, geeft men den volledigen tekst van den brief en verklaart men hoe deze in handen der Duitschers gevallen is.

Dit laatste punt laten wij onverlet; het behoort tot het strafrecht, niet tot de diplomatie. Laten wij enkel het verslag onderzoeken dat zij hebben openbaar gemaakt en de gevolgen die zij er uit opmaken.

Is het verslag eerlijk? Om dit te weten moeten wij den essentielen zin beschouwen, die gedrukt is in vette letters: „men bezit zelfs de formeele verzekering dat Engeland Frankrijk zal te hulp komen”, en stellen wij dien tegenover de korrespondeerende zinsnede van den tekst: „Heden is men te Sint Petersburg sterk overtuigd, en heeft men zelfs de verzekering dat Engeland Frankrijk zal steunen”. De uitdrukking „hulp” van het verslag, kan slechts worden toegepast op militaire hulp, terwijl de tekst slechts spreekt van „steun”, dat is van een diplo-

matieke handeling. Valsch is derhalve ook gevolgtrekking no. 2: „Engeland is niet in den oorlog tusschenbeide gekomen om wille van België, maar omdat het aan Frankrijk beloofd had hulp te verleenen”.

Laten wij thans de eerste gevolgtrekking beschouwen. Zij beweert „dat Duitschland bezielde was met vredelievende voornemens en op allerlei wijzen den oorlog zocht te vermijden.” In werkelijkheid, de tekst, evenals het verslag, zegt alleen maar, dat Duitschland een algemeen conflict zocht te vermijden, wat beteekent dat het den oorlog wilde beperken tusschen Oostenrijk en Servië; in andere woorden: Duitschland wilde dat Europa de vrije hand zou laten aan Oostenrijk om Servië te verpletteren. Nergens zegt de tekst dat Duitschland iets gedaan heeft om „den oorlog” te vermijden, den eenige die den 30 Juli verklaard was, den oorlog van Oostenrijk tegen Servië. Kortom, deze gevolgtrekking is vervalscht.

Nu blijft de zinsnede nog over die de twee gevolgtrekkingen inleidt: „Door dit rapport van den diplomatieken vertegenwoordiger van het koninkrijk België aan het Hof van Sint-Petersburg wordt bewezen”: Is werkelijk de heer de l'Escaille de Belgische diplomatieke vertegenwoordiger te St. Petersburg? Men sla een bestuurlijk jaarboek op en men zal zien dat „de” vertegenwoordiger is Graaf Conrad de Buisseret-Steenbecque de Blarenghien. Wat betreft den heer de l'Escaille, hij is secretaris bij de legatie.

De gevolgtrekkingen houden hier op, er was geen plaats voor verdere vervalschingen.

* * *

Nieuwe leugens aangaande het rapport Ducarne.

Men moet gelooven dat de vervalsching van diplomatieke stukken de Deutsche eerlijkheid niet kon bevredigen. Ziehier den tekst van een plakkaat opgeplakt te Brussel op 12 Maart 1915.

Berichten uitgegeven door het Deutsche Generaal-Gouvernement.

Berlijn 10 Maart (*Officieele mededeeling*). — Drie maanden na de bekendmaking der bekende documenten, die te Brussel werden gevonden en het bewijs leverden van de schending door de Belgen zelf

van hun eigen onzijdigheid, hebben eindelijk de Belgische Staatslieden in de Fransche dagbladen een tegenverklaring doen verschijnen, die zich minder onderscheidt door de voortreffelijkheid van haar bewijzen dan door beleedigenden toon waarop zij is geschreven. Met dien overvloed van woorden geheel eigen aan het Fransch, verkondigt deze verklaring de stelselmatige leugens van de Duitse regeering en stelt daar tegenover de wel-beproefde eerlijkheid der Belgische regeering. Het is gemakkelijk te begrijpen dat de Belgische Staatslieden bij gebrek aan bewijzen, hun toevlucht nemen tot snorkende woorden, want hun teleurstelling moet groot geweest zijn inderdaad, toen zij die pijnlijke en lastige documenten zagen openbaar gemaakt op een wijze die elken twijfel aangaande hun echtheid buitensloot. Dat de Belgische regeering thans meent de beteekenis der documenten te kunnen te niet doen, door eenige spelde-prikken toe te dienen aan den vertaler, is een manier van doen die men moeilijk als ernstig kan opvatten. Zoo klaagt men op een plaats van den bekend gemaakten tekst de vertaling aan van het woord „onderhoud” door „Abkommen”; men besluit daaruit blijkbaar dat men het inzicht had om te bedriegen. Het staat thans vast, dat ten gevolge van het slecht leesbare schrift van den oorspronkelijken tekst van het rapport van generaal Ducarne het woord „convention” (overeenkomst) eenmaal gelezen is, in plaats van „conversation” (onderhoud) en als zoodanig is vertaald. Hoe onzinnig het is een vertaalfout van onschuldigen aard te willen bezigen om daaruit te besluiten tot een opzettelijk en stelselmatig bedrog blijkt duidelijk uit dit feit dat de fac-simili van het oorspronkelijke terzelfdertijd met de vertaling verschenen zijn, en dus iedereen in staat hebben gesteld om kennis te nemen van den oorspronkelijken tekst. Het politiek gewicht dat men van Belgische zijde aan de documenten hechte komt onmiskenbaar aan den dag door het geschrift op hun omslag, die ook in fac-simile is uitgegeven en die klaar en duidelijk luidt: „Anglo-Belgische overeenkomsten”.

Het tweede verwijt dat in de Belgische verklaring aan de vertaling gericht wordt is even onzinnig als het eerste; men wendt voor dat wij de zinsnede uit het rapport van Generaal Ducarne zouden hebben weggelaten, volgens welke „de intocht der Engelsche troepen in België niet zou plaats hebben, dan na de schending van onze onzijdigheid”. Welnu, in onze vertaling, wij wijzen er hier op, wordt nadrukkelijk gezegd: „In het oorspronkelijke bevindt zich nog de volgende kantteekening: de intocht der Engelschen in België zal niet plaats hebben, dan na de schending onzer onzijdigheid door Duitschland!” Hoe kan men, onder deze omstandigheden spreken van een weglating van deze zinsnede? De Belgische regeering zou thans die gevaarlijke documenten willen beschouwd zien als niet-bestaande, door terug te vallen op de verklaring, reeds vroeger gestaan, „op haar eer,” waarin zij ontkent dat een der belanghebbende regeeringen ooit

een overeenkomst met haar gesloten heeft en dat zelfs onderhandelingen of besprekingen nooit hebben plaats gehad. Een dergelijke verklaring, hoewel „op eerewoord” is wat al te naïef om ooit iemand te vinden die er geloof aan zal hechten tegenover de verpletterende bewijzen die tegen haar zijn opgestaan.

Het algemeen bestuur in België.

De aanhef is een schreeuwende leugen. Is het waar dat de Belgische regeering drie maanden gewacht heeft met te antwoorden op de Duitse beschuldigingen? Volstrekt niet, daar zij den 3^{en} December 1914 aan de dagbladen de verklaring meedeelde, waarvan wij boven (bl. 38) gesproken hebben; wij kenden haar te Brussel door *L'Indépendance Belge* van 7 December 1914, die binnengesmokkeld was. (Zie ook het *2e Grauwboek*, no. 99). Kan men tenminste tegenover Duitschland zoo edelmoedig zijn van te gelooven dat het die Belgische verklaring niet kende? Volstrekt niet, want na de verklaring van 3 December 1914 gaf ook onze regeering nog het ministerieele schrijven in het licht van 13 Januari (zie *2e Grauwboek*, no. 101).

Zij die het aanplakbiljet van 10 Maart hebben opgemaakt wisten dus volkomen dat zij logen. — Wij meenen dat het overbodig is de rest van den aanplakbrief te bespreken: zijn voorgewende verklaringen zijn klaarblijkelijk zoo overvol van valsheid, dat het genoeg is ze te lezen om zich daarvan te overtuigen. Zij mogen zeggen wat zij willen, hun goocheltoeren met de befaamde zinsnede van het rapport Ducarne zijn al te zeer in strijd met de rechtvaardigheid; wat betreft de lezing van „convention” in plaats van „conversation”, een enkele oogopslag op het fac-simile toont aan, dat zulk een verwarring niets anders kan zijn dan gewild.

* * *

Het is ons plan niet om alle documenten met betrekking tot den oorlog grondig te onderzoeken, des te meer daar deze studie reeds verschenen is aan de meester-hand van de heeren Dürckheim en Denis, Waxweiler en den schrijver van *J'Accuse*. Het is voor ons voldoende te bewijzen dat Duitschland opzettelijk de stukken vervalscht heeft, daar deze eenvoudige bewijsvoering al zijn pogingen te niet doet om België te besmeuren: hij die een goed bewijs ter zijner beschikking heeft begaat de dwaasheid niet om het te bederven en het alle bewijskracht te ontnemen door zijn vervalschingen.

D. De oorlogsverklaring en de eerste vijandelikheden.

De drie achtereenvolgende voorstellen van Wilhelm II aan België.

Onder de droge en koele diplomatiek van zijn bewoordingen verbergt het antwoord op het ultimatum (*Ie Grauwboek*, no. 22) nauwelijks de verontwaardiging waarmede het hart van België beefde toen Wilhelm II het aanbood dat het zich zou medeschuldig maken aan eerlijkheid-schennis. Deze verontwaardiging heeft de Duitse regeering niet begrepen, evenmin als zij zich bewust is van haar eigen schande. Zoo niet, hoe zou zij dan weinige dagen later hetzelfde verachtelijke en vernederende voorstel hebben kunnen herhalen, zooals de heer Jules Destrée het betitelde in de vergadering van den Advokaten-bond, op 5 Augustus 1914.

Laten wij twee opmerkingen maken met betrekking tot dit nieuwe voorstel (*Ie Grauwboek*, no. 60). Eerstens: de Gezant der Vereenigde Staten in België, die zich belast heeft met de Duitse belangen, weigerde het over te brengen; wat den Minister van Buitenlandsche zaken van Nederland aangaat, hij nam die boodschap op zich „zonder geestdrift”. Tweedens, wanneer de keizer den 9en Augustus bevestigt dat de vesting Luik door bestorming genomen is, moet hij geweten hebben dat de vesting altijd nog weerstand bood; want indien de stad Luik sinds den 7en door de Duitschers bezet was, waren *de forten* nog ongerept. Laten wij ons slechts herinneren, dat het eerste fort dat viel dat van Barchon was, op 8 Augustus 1914; dat van Evigné viel den 11en, van Fléron den 14en; het fort Loncin onder bevel van Generaal Leman, vloog eerst in de lucht op den 15en om 17 uur; verschillende forten boden toen nog tegenstand.

De Duitse diplomatie onderging natuurlijk een nieuwe verontwaardigde weigering (*Ie Grauwboek*, no. 65).

Zelfs toen begreep het officieele Duitschland, verblind door den glans van zijn Kultur, de volle laagheid nog niet van zijn verraad, daar het den 10en September het nieuwe voorstel en het Belgisch antwoord te Brussel liet aanplakken.

Kan men de oprechtheid in trouweloosheid nog verder drijven?

Ja! want de Duitse regeering liet gedurende het beleg van Antwerpen ten derden male vredesvoorstellen doen, in 't geheim. De voorwaarden daarvan zijn niet bekend gemaakt; zelfs wilde de pers

van over den Rijn ontkennen dat het geschied was, maar de erkenning er van wordt gevonden in een Weensch dagblad, de *Neue Freie Presse*, en het is door een Duitsche officieele mededeeling aan de te Brussel verschijnende bladen, dat wij van zijn bestaan gehoord hebben. Het dagblad *Le Belge* weigerde de mededeeling op te nemen welke de grofste lasteringen tegen Engeland bevat, en werd geschorst; maar andere bladen namen het op, bijvoorbeeld *La Belgique* van 13 Januari 1915.

De vijandelijkheden voorafgaand aan de oorlogsverklaring.

Keizer Wilhelm II was er dus niet in geslaagd ons tot zijn handlangers te maken. Onnoodig te zeggen dat wij niet beefden voor de twee vogelverschrikkers die zulk een groote plaats innemen in zijn toespraken: zijn voorraad van droog kruit en zijn pas geslepen sabel.

En zie nu den soeverein van het geduchte Duitsche Rijk die den oorlog verklaart aan het kleine België: „tot zijn groot leedwezen zal hij zich genoodzaakt zien, zoo noodig met geweld van wapenen, de maatregelen van veiligheid te nemen die onvermijdelijk geacht worden” zooals de oorlogsverklaring het uitdrukt (*1e Graueboek*, no. 27). Deze bereikte Brussel den 4en Augustus des morgens te zeven ure. Maar schijnbaar buiten weten des Keizers, hadden de Duitsche troepen eer nog het telegram in België was aangekomen, de grenzen overschreden in den nacht van 3 op 4 Augustus.

* * *

De oorlogsverklaring van Duitschland aan België kwam te Brussel aan op 4 Augustus om 7 ure 's morgens. Dit is tenminste wat blijkt uit de officieele documenten door België uitgegeven. Wat zegt het officieele Duitschland op dit punt? Niets. Nergens wordt melding gemaakt van de oorlogsverklaring en juist deze gewilde onduidelijkheid stelt zijn leiders in staat, zonder blozen, te verklaren dat de Duitsche troepen in den nacht van 3 op 4 Augustus in België zijn doorgedrongen; zij lieten gelooven dat de staat van oorlog was ingetreden op den 3en, dag waarop België het Duitsche ultimatum had geweigerd. Zoo geeft de *Chronik des Deutschen Krieges* (bl. 33) den tekst van het ultimatum, en dan in twee regels een verslag van het antwoord. Het

eerst volgende stuk dat betrekking heeft op België is de bekendmaking van den hoofdgeneraal van het Maasleger. (Zie *figuur 7.*) Deze is zeer vaag ten opzichte der politieke betrekkingen tusschen de twee landen: zijn zij in oorlog of niet? Niemand zou het kunnen zeggen. Over de oorlogsverklaring, die hier toch een plaats had moeten vinden, geen woord! Er is geen sprake meer van België vóór de telegrammen van 7 Augustus (bl. 84).

Wanneer wij zeggen dat de oorlogsverklaring niet vermeld wordt in eenige Duitse uitgave, dan zouden wij te ver gaan. *Die Wahrheit über den Krieg* („die Wahrheit!“) spreekt van de oorlogsverklaring, maar alleen om te zeggen, dat België den oorlog verklaarde (bl. 40): *Belgiën antwortete darauf mit der Kriegserklärung* ¹⁾

Wat in België is voorgevallen is schandelijk boven alle beschrijving. Duitschland zou zich zelf hebben blootgesteld aan de kans van een militaire nederlaag, indien het was voortgegaan de Belgische onzijdigheid te eerbiedigen, na vernomen te hebben dat belangrijke Fransche strijdkrachten gereed stonden op te trekken door België heen, tegen het Duitse leger dat zich op marsch bevond. Men beloofde gewetensvol aan België alle mogelijke schadevergoeding indien het den vrijen doortocht toestond: *België antwoordde met de oorlogsverklaring*. Dit antwoord was misschien niet erg verstandig, maar berustte ontegenzeggelijk op het recht. Wat daarentegen niet te rechtvaardigen viel, maar werkelijk schandelijk was is het feit dat men in België de oogen der gewonde Duitschers uitstak, de soldaten verraderlijk vermoorde in hun kwartieren en uit de huizen schoot op de transporten der geneesheeren en gewonden. Omtrent al deze feiten bezitten wij betrouwbare berichten van ooggetuigen, vreedzame geloofwaardige personen. En het is met de grootste verontwaardiging dat wij getuigen: de congolesche wreedheden zijn overtroffen geworden in het moederland.

Die Wahrheit über den Krieg (bl. 40).

Dezelfde uitgave bevat als bijvoegsel eenige documenten: no. 41 (bl. 160) geeft het ultimatum weer. Men zou natuurlijk verwachten dat no. 42 het antwoord van België zou zijn, of de oorlogsverklaring. In 't geheel niet: die twee stukken komen er niet in voor. Wie den tekst leest en gelooft op die wijze „die Wahrheit“ te hooren, zal niet veel inlichtingen krijgen door de

¹⁾ Dezelfde leugen komt voor in *Lüttich*, bl. 5.

documenten. Laten wij er in het voorbijgaan op wijzen dat de Duitse regeering in het *Witboek*, uitgegeven voor de zitting van den Rijksdag van 4 Augustus, ook, volgens eigen bekentenis, een keuze heeft gemaakt tusschen de documenten die het den leden van het Parlement voorlegt.

Het vreedzame karakter van België.

Bijna alle volkeren van Europa koesteren nationale verbittingen, rassen-haat van eeuw tot eeuw overgegaan, het erfdeel van nooit bevredigde veeten, die een kleinigheid opnieuw kan doen ontbranden, of wel de overblijfselen van onderdrukkingen en beroovingen vroeger door de voorvaderen ondergaan, waarvan de gehate herinnering als een heilig onderpand bij de opvolgende geslachten blijft voortbestaan. Zoo is er ook in al die landen een partij van „dweepers”, die aanzet tot den „vergeldings-oorlog tegen den erfvijand”. In België, zooals de heer Asquith zeide in zijn redevoering te Dublin, bestaat niets van dien aard. Wij hadden tegen niemand eenigen wrok en ons volk, werkzaam en vredelievend, vroeg niets anders dan met al zijn bureu in vrede te leven. Nooit was er bij ons een betooging tegen een vreemde natie; nooit heeft een politieke partij vijandigheid van welken aard ook tegen een ander volk in zijn program opgenomen. Aan wie zal men dan wijs maken dat „de Belgische regeering dezen oorlog sinds lang zorgvuldig heeft voorbereid”¹⁾ zooals Wilhelm II verzekert in zijn telegram aan den President der Vereenigde Staten. Neen, er bestaat geen enkele twijfel op dit punt: alleen van alle natiën die aan den wereldoorlog deelnemen, brengt België geen rassenhaat in den strijd mede²⁾; en indien het zich in den vuuroven ziet geworpen, niettegenstaande zijn trouwe liefde voor den vrede, dan komt dat alleen doordat zijn hoogmoedige buurman het voor dit dilemma geplaatst heeft: of vrede met oneer, of eer met oorlog. De keuze was niet twijfelachtig.

¹⁾ De Fransche tekst die wij geven is de aangeplakte tekst. De Duitse tekst eveneens aangeplakt zegt dat België reeds sedert langen tijd en met de grootste zorg de burgerbevolking gewapend had.

²⁾ Een artikel over „Vlamingen en Walen”, in de *K. Z.*, van 13 Maart, middag-editie, verklaart ook dat België geen chauvinisme kende, zelfs niet, voegt het er bij, het nationalisme.

Duitsche spionage in België.

Het is nutteloos te blijven stilstaan bij de beschuldiging van voorbedachtheid, want het staat ongelukkigerwijze maar al te vast dat België volstrekt niet gereed was voor den oorlog. Maar wat evenmin te betwisten valt is dat Duitschland „sinds lang zorgvuldig had voorbereid” den inval in België. Wij kunnen op dit oogenblik nog niet het omstandig verslag geven van de Duitsche spionage, dikwerf vergezeld van hatelijke handelwijzen; want in de meeste gevallen zouden deze openbaringen de personen die ons hebben ingelicht aan weerwraak blootstellen. Wij blijven dus vrijwillig in het onbepaalde, ons voorbehoudend om later duidelijk te spreken.

Later als de bezetting eens zal geëindigd zijn, zullen wij in bijzonderheden het geval verhalen van een Duitschen ingenieur, die teruggekeerd onder ons als officier, de stelselmatige verbranding geleid heeft van de fabriek die hij bestuurd had; en dat van dien anderen ingenieur die bevel voerde over den troep belast om een kwartier in brand te steken in de nabijheid van de fabriek, waar hij gewerkt had; dank aan zijn bekendheid met de plaats kon hij binnen eenige weinige oogenblikken de rijkste straten daar in vlam zetten. Wij zouden op een kaart kunnen aantekenen de grondslagen in gewapend beton voor zware Duitsche kanonnen, lang te voren gereed gemaakt op de meest geschikte plaatsen voor het bombardement; wij zouden ook den hout-opslag kunnen aanwijzen, bestemd voor een brug over de Schelde, en bijeengebracht in een fabriek door Duitschers opgericht aan den oever der rivier. Wat de voorraad Mausegeweren betreft, dat ontdekt werd te Luik, daarover hebben indertijd onze dagbladen gesproken.

Ziehier een feit dat zonder gevaar kan verhaald worden. Een Duitsch officier, wij zullen later zeggen waar, heeft een uitgewerkt plan uit zijn zak laten vallen van de stad Soignies (*fig. 25*), waar zijn troepen eenige dagen tevoren verbleven hadden. Behalve de bijzonderheden van straten en huizen geeft dit plan aanwijzingen aangaande de bewoners van zekere gebouwen: de apotheken, brouwerijen, looierijen, den gemeente-ontvanger, de bank en andere inrichtingen waar het leger noodig mocht hebben „opeischingen” te doen. De gebouwen van groote afmetingen zijn gekleurd in blauw. Dat is waar de troepen waren ingekwartierd. Het plan,

geteekend met Chineeschen inkt en gekleurd, is volgens de aanwijzigingen die het bevat, een vijftien jaar oud. Maar het was zeer kort geleden herzien en vervolledigd, want de laatst aangebrachte veranderingen waren er in potlood aan toegevoegd: de verbetering van de Senne, de aanleg van een plein, enz.

Het geval dat de *N. R. C.* van 19 Augustus (avondblad) verhaalt, is vooral veelzeggend. Toen de Duitschers Luik en Seraing bezetten weigerde de fabriek Cockerill natuurlijk voor hen te werken, daar zij er wenschten schietvoorraad te laten maken. De Deutsche kolonel Keppel nam toen de leiding der fabriek op zich en beloofde den arbeiders 50 % loonsverhooging. En deze kolonel schaamde zich niet zijn bekendmaking te ondersteunen: „Attaché van de Deutsche regeering bij de tentoonstelling te Luik”. Hij had bijgevolg zijn bevoorrechte positie misbruikt om zich op de hoogte te stellen van de inrichting der werkhuizen Cockerill. Men moet echter gelooven dat de taak hem al te moeilijk viel, want de heeren Köster en Noske (*Kriegsfahrten*, bl. 21) bevestigen dat hij de plaats heeft moeten verlaten.

De geestestoestand der Deutsche soldaten bij het begin van den veldtocht.

Tot op het allerlaatste oogenblik hebben onze vijanden zich bedrogen aangaande de trouw der Belgen; zij hoopten altijd dat deze slechts weerstand zouden bieden voor den vorm. Deze gedachte wordt openlijk uitgedrukt in de rede van den Kanselier van 2 December, en ligt ook ingesloten in de bekendmaking van Generaal von Emmich (zie *figuur 7*). De officieren en soldaten die de grens overtrokken in het begin van den oorlog zijn geheel ontsteld over den onverwachten tegenstand van het Belgische leger; zóó schrijven de Deutsche gevangenen, geïnterneerd te Brugge aan hun ouders; zij gaan zelfs zoo ver als het te betreuren dat zij een onzijdig land moesten bestrijden.

Brieven van Deutsche krijgsgevangenen.

Men schrijft ons van Belgische zijde:

Van de paar duizend Deutsche krijgsgevangenen, die in het begin van den oorlog in de kazerne der lansiers te Brugge geïnterneerd waren, is bijna geheel de correspondentie door onze handen gegaan. . .

Over 't algemeen zijn ze zoówat allemaal geschreven volgens het-

zelfde model, met dezelfde gedachten en zinnen, die honderd en honderd maal terugkeeren, totdat men ze ten laatste van buiten kent: „Teile euch mit dass ich hier in Belgischer Kriegsgefangenschaft bin. Es geht mir sonst noch ganz gut, ich habe keine Wunde bekommen und wir sind sehr gut gepflegt. Wir haben Essen und Trinken genug. Hoffentlich dauert der Krieg nicht lange und sehen wir uns bald gesund wieder" Allen hebben het er over dat zij zoo goed behandeld worden. Verscheidenen hopen zelfs, dat het den Belgischen krijgsgevangenen in Duitschland even goed mag gaan. Een gewonde in het gasthuis te Brugge vertelt dat de Belgen de Duitsche gekwetsten als broeders behandelen. Bij een ander moet de verbroedering tusschen gevangenen en bewakers reeds heel wat gevorderd zijn, want hij heeft den mond vol over zijne „Belgische Kameraden." Het goede eten en drinken schijnt ook diepen indruk te maken; de meeste voegen er bij, dat zij „genug" of „in der Hülle und Fülle" krijgen. Een enkele slechts jammert over „Gänsewein und dünnes Bier", maar een andere weer merkt in de volle naïveteit zijner onschuld op: „Die Leute sind hier sehr freundlich, denn wir haben Essen und Trinken genug". Dat woordje „denn" is hier wel onbetaalbaar

De brieven van officieren zijn geheel anders. Hier niet meer die oppgeruimdheid, die vreugde over het behouden leven. De oorlog met zijne wisselvalligheden treedt geheel op den voorgrond; allen zijn krijgsman in de ziel, en de strijd houdt hartstochtelijk hunne gedachten bezig. De onwetendheid, waarin men ze laat over de gebeurtenissen, werkt vooral ontzenuwend Zij willen weten weten en pijnlijk klinkt in iederen brief die vraag naar nieuws. Het gedwongen nietsdoen wordt eene foltering en loodzwaar drukt de verveling. Allen zijn moedeloos en bitter ontgoocheld — men denke dat deze brieven dagteekenen uit de eerste phase van den oorlog, nog vóór de inneming van Brussel — over het verloop van de gebeurtenissen en het mislukken van een snellen doortocht door België.

Aan velen schijnt de aanval op het kleine land niet te bevallen. „Wij hebben een neutraal land aangevallen en moeten nu de eventueele gevolgen dragen," zoo schreef een officier van gezondheid. „Toen wij uit den trein stapten" — leest men elders — „kregen wij bevel, tegen België op te rukken, wat mij, gelijk aan allen, zeer onsympathiek was. Doch wat bevolen werd, moest gedaan." „Der unnatürliche Anfall gegen Belgien war von vornherein gegen den Strich." — „Wij rukken België binnen, nog vóór er eenige oorlogsverklaring was gedaan."

Uit al de brieven merkt men, hoe onverwacht de weerstand van Luik voor hen was. Bij velen heet het: van onze compagnie, van ons bataljon, van ons regiment, bleven er slechts zooveel of zooveel man

over. Eén vertelt, dat in een paar minuten zijn kolonel, zijn majoor, drie kapiteins en bijna al de luitenants van het regiment onder de kogels vielen. „Wij hebben leelijk misgerekend” — bekennt een ander — „wij hadden te veel vertrouwen en meenden dat de Belgen ontmoedigd waren.” — „Die Belgier fechten wie Löwen,” — heet het elders weer.

Anderen klagen over de vermoeienissen na zware dagmarschen, over het gebrek aan eten en verpleging. De jonge luitenant uit Hannover, van wien wij reeds spraken, schrijft letterlijk het volgende: „Ziedaar wat ik gewonnen heb met in de attaque vooruit te rukken. Van heel mijne compagnie hebben mij slechts drie onderofficieren gevolgd. En de anderen? zult gij mij vragen Ja, die anderen Door hunne bijna bovenmenselijke inspanningen waren de manschappen drie kwart dood en zonder eenige kracht. Toen wij verrast werden, schoten allen blindelings rondom zich en het gelukte mij slechts een weinig orde in de compagnie te herstellen door met mijn pistool in de vuist vooruit te springen, roepende: „hij, die nog één enkel schot lost, zonder mijn bevel, schiet ik neer op staanden voet!” — Dat herstelde een weinig orde, maar het gelukte mij niet, veel meer uit mijne mannen te krijgen. Ja, ja, dat gebeurt er wanneer men tot kanonnenvleesch dienen moet. Want veel meer waren wij niet. De Belgische officieren drukten allen hunne bewondering uit voor onzen bijna dolzinnigen aanval. En waartoe dit alles om ellendig als krijgsgevangene te eindigen.”

De meeste officieren blijken ontwikkelde menschen. Nergens treft men eene uitdrukking van haat tegen den vijand. Later pas vindt men eenige verbittering tegen Engeland, dat allen als de oorzaak van dezen oorlog aanzien. Slechts een enkele brief van een officiersvrouw geeft een staaltje van een andere geestesgesteldheid van sommige menschen in deze omstandigheden. Na eerst ieder der verbonden naties copieus te hebben uitgescholden: die schrecklichen Belgier, den gelbischen Ekel (de Japanners bedoeld) aan wie door Duitschland zelf nog wel het vechten werd geleerd, heeft zij 't over: die „Schweinügel von Engländer,” die van alles de schuld dragen, vooral daarvan, dat haar „liebes Männli” zoo lang afwezig zal blijven. Dan gaat de brief voort: „mit Wonne würde ich sie zwircken und kratzen und vor dem Bauche treten! und den erbeuteten Weine, bekommst du am wenigsten dein Teil davon?” Ja, die buitgemaakte wijn die moet soms een leelijke rol in dezen oorlog hebben gespeeld

N. R. C., 10 November 1914, ochtendblad ¹⁾).

¹⁾ Dit nummer van de *N. R. C.* werd in België niet besteld.

Duitsche leugens aangaande de inname van Luik.

Het is juist, ofschoon het bericht gedeeltelijk uit Duitse bron komt, dat de Duitschers België zijn binnengevallen in den nacht van 3 op 4 Augustus; zij overschreden de grens nabij Gemmenich om 2 ure in den ochtend en den volgenden nacht (van 4 op 5) beproefden zij reeds een aanval op Luik. De officieele berichten van Berlijn hebben echter dezen datum nooit genoemd. Om te doen gelooven dat de inname van Luik buitengewoon snel ging, en dat het Duitse leger geen ernstigen tegenstand ontmoette, heeft de staf het beleg aan beide kanten besnoeid; hij laat het beginnen op den 5en in plaats van den 4en en verklaart het reeds geeindigd op den 7en Augustus.

Het kan belangwekkend zijn te bewijzen dat volgens de Duitschers zelf het beleg van Luik begon op 4 Augustus. De brochure *Lüttich* vergetend dat ze op bladzijde 12 het officieele bericht heeft weergegeven dat de Duitse voorhoede den 5en Augustus in België was doorgedrongen, geeft bladzijde 15 den brief van een Duitse soldaat, waar deze verklaart dat hij den 4en des avonds te Theux ingekwartierd was en dat hij daar het kanon hoorde donderen tegen Luik.

Wij zouden geen juister begrip kunnen geven van de wijze waarop de regeering en haar kruiperige pers de openbare meening bedriegen, dan door de berichten weer te geven aangaande de inname van Luik, zooals vermeld in Duitse boeken. Die boeken zijn: *Chronik des Deutschen Krieges*, — *Kriegs-Depeschen der Kölnische Zeitung* — *der Lügenfeldzug unserer feinde* — *der Weltkrieg in Dokumenten und Bildern* — *Lüttich (Krieg und Sieg. 1914)* — *Die Wahrheit über den Krieg*. De berichten volgen elkaar in de rangorde waarin ze gegeven zijn in de bovengenoemde uitgaven. Wij vertalen voor ieder bericht den meest volledige tekst dien wij in een dezer werken gevonden hebben.

De eerste officieele berichten omtrent Luik zijn van 7 Augustus.

Berlijn, 7 Augustus. — Onze voorhoede is eergisteren België binnengedrongen langs de geheele grens. Een onbeduidende afdeeling heeft met de grootste dapperheid een aanslag gewaagd op Luik. Eenige ruiters zijn tot in de stad doorgedrongen en hebben getracht zich meester te maken van den kommandant, die zich slechts heeft kunnen redden door de vlucht. De aanslag op de vesting, gebouwd volgens

de nieuwste gegevens is niet gelukt. Onze troepen bevinden zich voor de vesting in voeling met den vijand. Het spreekt van zelf dat de geheele vijandelijke pers deze onderneming die volstrekt geen invloed heeft op de groote operaties, zal bestempelen als een nederlaag. Wat ons betreft is zij slechts een afzonderlijk feit in de geschiedenis van den oorlog en een bewijs voor den aanvalsmoed van onze troepen.

(*Kr. D.*, bl. 9. — Tot aan „Het spreekt van zelf” in *Chr.*, bl. 85).

Berlijn, 7 Augustus. Officieel (*Agentschap Wolff*). — De vesting Luik is genomen. Nadat de divisies die een aanslag op Luik hadden gedaan, versterking hadden ontvangen, werd de aanval tot een gunstig einde gebracht. Deze ochtend om 8 ure was de vesting in de macht van Duitschland.

(*Lügen.*, bl. 19, *Kr. D.*, bl. 11; — *Lutt.*, bl. 30; — *Chr.*, bl. 85). Dit laatste voegt er in kleine letter aan toe:

Nadat de Keizer het hoofd van den staf had ontvangen zond hij onmiddellijk een zijner Adjudanten naar de Lustgarten, en liet aan het volk den val van Luik bekend maken; de menigte barstte uit in toejuichingen.

De Keizer heeft de dekoratie „Pour le Mérite” geschonken aan den Generaal der Infanterie, von Emmich, die persoonlijk den aanval op Luik leidde.

7 Augustus. — Luik door bestorming genomen door de zes brigades van het Xe legercorps, onder Generaal Otto von Emmich. (*Weltkr.*, bl. 13).

* * *

Mededeelingen van het *Agentschap Havas*, te Brussel, geven voor dat de Duitsche aanval op Luik volkomen mislukt is. Het Duitsche leger-corps zou op de vlucht zijn geslagen.

„*Brussel*, 6 Augustus. Officieel (*Havas*). — Generaal Leman, bevelhebber der Belgische strijdkrachten voor Luik, heeft alle Duitsche aanvallen afgeslagen. Om zich onder bescherming der forten te stellen, hebben de Belgische troepen slag geleverd in het open veld en lang gestreden over een breed front. De krachtige voorwaartsche beweging der Duitschers tusschen de Vesdre en de Maas is met volkomen succes door de Belgische troepen teruggedreven. Het Duitsche legercorps is op de vlucht geslagen. Een gedeelte der vluchtende Duitsche troepen is teruggeworpen op Hollandsch grondgebied.”

„*Brussel*, 6 Augustus (*Havas*). — De troepen die Luik verdedigen hebben alle Duitsche aanvallen afgeslagen tusschen de Vesdre en de Maas. De Belgen hebben daarop een tegenaanval ondernomen. De Duitschers trekken terug.”

Vergelijk de Duitsche „officieele mededeeling” van 7 Augustus over de innamen van Luik, bl. 19. (*Lügen.*, bl. 20).

* * *

8 Augustus. — Dagorder van Koning Albert aan de „overwinnende” troepen van Luik.

(*Lügen.*, geeft de Duitse vertaling van de dagorder, bl. 22.)

Verleening, met groot orkest, van de Fransche krijgsmédaille aan den Koning der Belgen, en van het Kruis van 't Legioen van Eer aan de stad Luik.

(*Lügen.*, geeft de Duitse vertalingen der besluiten, bl. 23, 24 en 25.)

* * *

Berlijn, 9 Augustus. — Luik is stevig in onze handen. De verliezen van den vijand zijn groot geweest. Onze verliezen zullen worden gemeld zoodra ze bekend zijn. De wegvoering van 3 à 4000 Belgische gevangenen naar Duitschland is reeds begonnen. Volgens inlichtingen hadden wij te Luik één vierde van het geheele Belgische leger tegenover ons.

(*Kr. D.*, bl. 11; — *Chr.*, bl. 89; — *Lügen.*, bl. 39; — *Lütt.*, bl. 30.)

* * *

7 Augustus. — Vredesvoorstel van Duitschland aan België.

(*Chr.*, bl. 85; — *Kr. D.*, bl. 18.)

* * *

„Luik is onneembaar” . . . volgens de mededeelingen van het officieele Fransche inlichtingsbureau.

Ofschoon Luik sedert 7 Augustus in de handen der Duitschers was geeft 't *Agentschap Havas* nog op 10 Augustus het volgende telegram:

„*Parijs*, 10 Augustus (*Havas*). — Te Luik houden al de forten het nog uit niettegenstaande 48 uren bombardement. Sedert twee dagen werken 53.000 arbeiders aan de verschansingen, die thans onneembaar kunnen worden geacht.”

„*Brussel*, 10 Augustus (*Havas*). — Op den middag: de forten van Luik houden het altijd nog uit. Het bombardement verzwakt want de Duitschers krijgen gebrek aan schietvoorraad. Uit officieele bron meldt men ons de omsingeling van Luik, die verwacht werd. Maar alle forten zijn nog in handen der Belgen, die nog met aanzienlijke krachten de stad bezet houden.”

„*Parijs*, 10 Augustus (*Officieel*). — De Duitschers hebben vandaag een afwachtende houding aangenomen buiten het bereik van de forten

van Luik. Deze houding heeft misschien ten doel te wachten op versterkingen met wier behulp zij de forten zullen trachten om te trekken in de richting van Huy. De pogingen van den aanvaller om de forten van Luik tot zwijgen te brengen zijn tot nog toe zonder resultaat gebleven.

„De Tsaar heeft aan den Koning der Belgen zijn bewondering getelegrafeerd voor het dappere Belgische leger.”

Deze Fransche en Belgische berichten zijn in strijd met de waarheid; wij stellen daartegenover onze mededeelingen van 7 Augustus (bl. 19), even als de volgenden van 9, 10 en 17 Augustus.

Bertijn, 9 Augustus (Zie boven).

Bertijn, 10 Augustus (*Officieel*). — Fransche berichten hebben het Duitsche publiek verontrust; zij geven voor, dat 20.000 Duitschers zouden gevallen zijn voor Luik en dat de stad zelfs niet in ons bezit is. Door met groot vertoon het Kruis van 't Legioen van Eer aan de stad Luik te verleen heeft men die verzekeringen kracht bijgezet. Ons volk kan overtuigd zijn dat wij geen ongunstig geval zullen verzwijgen, en geen voordeel te breed zullen uitmeten; wij zullen de waarheid vertellen en wij zijn er ten volle van overtuigd dat ons volk ons eerder zal gelooven dan onze vijanden, die trachten zich aan de wereld gunstig voor te doen. Niettemin moeten wij onze mededeelingen even lang achter houden als zij onze plannen zouden kunnen ontsluiëren. Op het oogenblik kunnen wij zonder gevaar spreken over Luik; iedereen zal dan zijn eigen oordeel kunnen vellen over het verlies van 20.000 man dat de Franschen met veel rumoer hebben bekend gemaakt. Gedurende die eerste vier dagen hadden wij te Luik slechts onbelangrijke strijdkrachten, want zulk een gewaagde onderneming mocht niet van te voren worden aangeduid door overtollige opeenhooping van troepen. Indien wij niettegenstaande dit, toch succes behaald hebben, dan is het te wijten aan onze goede voorbereiding, de dapperheid onzer soldaten, de krachtadigheid der leiders en de hulp van God. De geestdrift van den tegenstander is gebroken; zijn troepen hebben aller-ellendigst gevochten. Voor ons waren de voornaamste moeilijkheden het boschachtige bergland, dat zeer ongunstig was, en ook de verradelijke deelname aan den strijd door de geheele bevolking, zelfs de vrouwen; zij legden zich in hinderlaag in de plaatsen en in de bosschen om op onze troepen te schieten. Zij vuurden zelfs op de dokters die de gewonden verzorgden en op de gewonden zelf. Het waren ruwe en verbitterde gevechten; geheele dorpen moesten worden weggevaagd om den weerstand der bevolking te breken, totdat ons dapper leger zich een weg had gebaad door den gordel van forten en in bezit was gekomen van de stad. Het is waar dat een deel der

forten het nog uithield, maar zij schoten niet meer. Z. M. wilde geen enkele druppel bloeds nutteloos laten vergieten in een aanval op de fortten, omdat zij de uitvoering onzer plannen niet meer in den weg stonden. Men kon dus de komst der zware artillerie afwachten en dan rustig het eene fort na het andere plat schieten indien zij zich niet wilden overgeven. Alleen kon een gewetensvol legeraanvoerder geen woord op dit punt zeggen, zoolang wij voor Luik niet zulke krachten bezaten, dat de duivel zelf ons de plaats niet meer zou kunnen ontrukken. Wij zijn thans in die positie. Om de vesting te verdedigen hadden de Belgen naar hetgeen wij meenen te weten, meer troepen ter beschikking dan wij hadden voor den aanval. Ieder bevoegd mensch kan de inspanning schatten die wij gedaan hebben; deze is eenig. Indien ooit ons volk weer ongeduldig wordt in het wachten op bericht, laat het zich Luik dan herinneren. De geheele natie staat geschaard rond haar Keizer om hem te beschermen tegen zijn talrijke vijanden, en de militaire leiders durven hopen, dat men van hen geen mededeeling zal verlangen die te vroeg hun plannen zou kunnen ontsluiëren, en de vijand gelegenheid zou geven de oplossing te verijdelen van vraagstukken die dikwijls moeilijk zijn.

De Generaal-Kwartiermeester
(get.) VON STEIN.

(*Lügen.*, bl. 39, 40; — *Lütt.*, bl. 30; — *Wahrh.*, bl. 90).

18 Augustus. — Het geheim van Luik mag ontsluiërd worden. (Proclamatie van v. Stein).

(*Chr.*, bl. 109; — *Lügen.*, bl. 40; — *Wahrh.*, bl. 91).

Den 7en Augustus, na den intocht der troepen in België daags te voren, te hebben bekend gemaakt, vermelden de berichten de inname van de vesting Luik; let wel op dat woord *Festung*. Welnu de Duitschers hadden alleen de stad Luik bezet, een geheel open stad, zonder eenige wallen of verdedigingswerken (zie boven bl. 50). Overigens zijn zij zelf wel verplicht geweest op 10 Augustus te erkennen dat de fortten nog niet genomen waren; maar zij voegen er bij dat deze niet meer vuurden, wat gelogen is.

Intusschen moest men den slechten indruk voorkomen dien de vreemde berichten op de bevolking zouden maken door te vermelden dat het Duitse leger voortging Luik te belegeren na het reeds genomen te hebben. Na het volledig succes dat den 7en werd aangeplakt, was de taak werkelijk lastig genoeg. Wat te doen?

a. Verdenking werpen op berichten uit den vreemde, bijv. door hun valsheid „aan te toonen”. *Der Lügenfeldzug* geeft op

bl. 19 het bericht van de inname van Luik, en op de *volgende* het Havas-bericht dat Luik nog niet genomen is. Welk besluit zal de oppervlakkige lezer hieruit trekken, die zich niet de moeite geeft om de telegrammen te ontleden? Dat de geallieerden schandelijk liegen, zelfs tot op het loochenen der feiten af. Maar let op de datums: volgens de Duitschers, is de inname van Luik geschied den 7en Augustus om 8 ure 's morgens; en op 6 Augustus verklaren de geallieerden dat Luik nog niet genomen is. Een nieuw voorbeeld van vervalsching door verplaatsing, dat gevoegd moet worden bij dat van het rapport Ducarne (bl. 39). En dan zeggen dat het blad hetwelk deze streek uithaalt zich *Der Lügenfeldzug unserer Feinde* noemt (de leugenoorlog onzer vijanden) en dat het zich de taak oplegt om de leugens en lasteringen der tegenstanders te openbaren ten einde ze te weerleggen!

Een andere wijze om het publiek te waarschuwen tegen de vreemde nieuwstijdingen bestaat hierin, te doen weten dat de Deutsche berichten dikwijls vertraagd moeten worden uit vrees van het plan van den veldtocht te verraden (zie bericht van 10 Oogst). Dank aan deze schelmstreek, zullen Belgische en Fransche berichten niet dan onder voorbehoud door het Deutsche volk aanvaard worden, totdat hun „onjuistheid” in het licht gesteld is kunnen worden.

h. De stad en de vesting met elkaar verwarren. Van af 7 Augustus juichen de verspreiders van valsche berichten over de inname van de vesting, met voorbedachten rade stad en versterkingen verwarrend, en wel zoo dat degene die de mededeelingen leest niet weet waaraan hij zich moet houden, en geheel natuurlijk de officieele berichten van zijn eigen land gelooft.

Het voorbeeld van Luik toont aan hoe men alle berichten uit Berlijn moet wantrouwen, ondanks het bewijs van oprechtheid dat generaal v. Stein zich zelf toekent (bericht van 10 Aug.).

Mislukking van den haastigen overval van Frankrijk.

Ten einde het volle belang te begrijpen dat er voor Duitschland in gelegen was om te doen denken dat Luik in twee dagen ingenomen werd door een kleine afdeeling troepen, moet men zich te binnen brengen dat het doel der Duitschers was, zoo snel mogelijk door België te trekken om dan de Franschen te gaan verpletteren en Parijs te veroveren. De schrijver van *L'accuse* maakt melding van het gezegde van den ouden maar-

schalk von Haeseler, die zich voorstelde den verjaardag van Sedan te vieren te Parijs op 2 September 1914. Wij hebben zelf afschrift genomen van een uitnoodiging in houtskool geschreven op den gevel van een in brand gestoken huis te Battice en gericht aan een zeker regiment-artillerie om elkaar te ontmoeten te Parijs op 2 September 1914.

Welnu deze snelle opmarsch is volkomen mislukt en het Duitse krijgsplan is in de war gestuurd tengevolge van den onverwachten tegenstand der Belgen, eerst te Luik en later in Haspegouw. Dit verlies van eenige dagen is voor Duitschland noodlottig geweest, en daarom draagt het ons zulk een wrok toe.

De belangeloosheid van België.

Nog een laatste punt nopens de schending onzer neutraliteit.

De Duitschers veinzen op het oogenblik medelijden te gevoelen met de arme Belgen die zich hebben laten beetnemen door Engeland, zoowel als door hun regeering en hun Koning, en die door hun goedgeloovigheid zich den oorlog hebben op den hals gehaald: wat zeg ik: het Duitse gouvernement beweert dat wij zelf den oorlog gewild hebben. Het officieele Duitschland is onmachtig geworden om zich te kunnen voorstellen, dat een volk getrouw blijft aan zijn internationale verplichtingen, en zich zoo noodig daarvoor slachtoffert.

„Maar waarom, vragen onze tegenstanders, hebt gij de voorstellen van Duitschland niet aanvaard? Gij zoudt er voordeel bij gehad hebben.” Is het werkelijk waar, dat dit in ons belang was? Indien wij het Duitse leger hadden binnen gelaten, zouden de Franschen en Engelschen ons onmiddellijk hebben aangevallen, en de gevechten zouden eveneens op ons grondgebied hebben plaats gevonden, met dit verschil, dat in plaats van geallieerd te zijn met de natien die trouw waren gebleven aan hun verbintenissen, wij de schande zouden dragen de handlangers te zijn van degenen die ze geschonden hebben. Duitschland, dat is waar, bood ons als prijs voor deze schanddaad 4 millioen Mark aan (bl. 259); op dit bedrag schat onze buurman de nationale eer van België. Het zou wel de moeite waard zijn te weten, niet waar op welken grondslag Duitschland den prijs berekent van de eer eener natie; men kan toch in elk geval verzekeren dat niemand ter wereld zoo onnoozel zal zijn het een even groote som aan te bieden voor de zijne.

„Als gijlieden behendig geweest waart, zeggen zij nog, dan zoudt gij gedaan hebben zooals de Luxemburgers; deze bevinden er zich zeer wel bij, dat zij doortocht hebben verleend aan het Duitse leger.” In werkelijkheid hadden de Luxemburgers volstrekt geen enkel middel om de schending van hun gebied te beletten; maar het is een onrecht jegens hen, de verdenking te doen ontstaan dat zij voldaan zijn over het kwaad dat men hen heeft aangedaan, en vooral over de onbeschofte wijze waarop Duitschland zich tegenover hen gedragen heeft. Overigens zijn de niet officieuse Duitse bladen het met ons eens, zooals blijkt uit het verslag van een artikel van den Italiaanschen journalist Renda in de „*Düsseldorfer General-Anzeiger*” van 25 December 1914.

Waren de Luxemburgers zoo tevreden met te leven onder het Duitse juk, dan zouden duizenden jonge mannen van het Groot-Hertogdom zich niet gevoegd hebben bij het Fransche leger.

* * *

Daarenboven, door ons Belgen is het belang nooit in berekening genomen. Wij hebben geen weerstand geboden aan Duitschland om er voordeel van te trekken, maar omdat wij oordeelden dat het onze plicht was als een eerlijk volk. En niettemin, gelijk Minister Carton de Wiart zeide op het Stadhuis te Parijs op 20 December 1914, wij hebben dan het visioen gehad van ons vaderland verwoest en vertrapt door de Pruisische benden; maar zelfs heden, na zooveel gruwelen te hebben verduurd, „zou nog geen enkele Belg zijn ellende willen inruilen tegen de winsten van den bandiet”.

HOOFDSTUK II

DE SCHENDINGEN VAN HET HAAGSCHE VERDRAG

A. De „wraaknemingen op de Vrijshutters”.

Onder voorwendsel dat de Franschen zich gereed maakten om het aan te vallen, haastte Duitschland zich België en Luxemburg binnen te trekken. Deze voorgewende aanvals-bedreiging was slechts een loos verzinsel om het Parlement schrik aan te jagen en een votum te verkrijgen dat de daden van het ministerie zou goedkeuren en het de vrije hand zou laten. De list slaagde volkomen, want de regeering kreeg de goedkeuring met algemeene stemmen, niettegenstaande de bekentenis van den Kanselier: „Wij begaan een onrechtvaardigheid en schenden het volkenrecht; maar wanneer men in het nauw is gebracht zooals wij, dan zijn alle middelen goed.”

Wat deze woorden beteekenden, hebben wij helaas! onmiddellijk gezien. Nauwelijks hadden de Duitsche soldaten de grenzen overschreden of zij begonnen te moorden en brandstichten.

Moorden gepleegd door de Duitschers vanaf de eerste dagen.

Op den dag zelf van den inval, 4 Aug., kwam een auto met vier Duitsche officieren te Herve en hield daar stil. Een der officieren vroeg inlichtingen aan een jongeling van zestien jaar, genaamd Dechène; of deze hem nu niet verstond, of wellicht weigerde te antwoorden (wat zijn recht en zelfs zijn plicht was tegenover zijn land), dat weet men niet; in elk geval, de officier schoot hem met zijn revolver omver.

In Luxemburg is het optreden juist eender: de grensdorpen zijn gedecimeerd. De aanleiding is altijd dezelfde: „vrijshutters” hebben hen aangevallen.

Toen de Uhlanen uit het Groot-Hertogdom Luxemburg komend Arlon binnentrokken langs den weg van Mersch, doodden zij met een lansstoot eene oude bewoonster van het Café Turc, een slecht befaamd huis, ter rechterzijde van den weg; zij gaven voor dat ze op hen geschoten had. Wat meer is, de notabelen van de stad Arlon moesten zich naar Eischen begeven (in 't Groot-Hertogdom) om den Duitschers hun verontschuldigen aan te bieden; deze werden aanvaard maar het betichte huis werd vernield.

Uit deze enkele voorbeelden ziet men duidelijk wat het doel onzer vijanden is: *a*) Zij willen de bevolking schrik aanjagen om haar meer gedwee te maken bij de opeiseringen en vorderingen van allerlei aard; — *b*) zij doen hun eigen troepen gelooven, dat met de Belgen te bevechten, wat hun in het begin zoo mishaaagde (zie bl. 56), zij zich slechts verdedigen tegen verraderlijke aanvallen; — *c*) men verschafft hun de gelegenheid tot plunderen; — *d*) ten laatste rekenden zij er misschien op, dat de Belgische regeering door het aanschouwen dezer gruwelen, waaraan haar eerste weigering het land had blootgesteld, tot bezinning zou worden gebracht en hun den vrijen doortocht zou toestaan.

Zijn er „vrijeschutters” geweest?

Het zou onmogelijk zijn op dit oogenblik te achterhalen of op geen enkel punt der grenzen de Belgen schoten hebben gelost op de overweldigers. Laten wij daarenboven zeggen, dat ze van zuiver menschelijk standpunt beschouwd, volkomen verontschuldigd zouden zijn. Wat! Hier is Duitschland, dat onder voorwendsel van wettige verdediging onverhoeds op een onschuldigen derde valt; en die derde zou het recht niet hebben geweld te stellen tegenover geweld! En logisch gesproken, zijn niet juist voor hem, die in staat verkeert van wettige verdediging, alle middelen geoorloofd? En let wel het was geen denkbeeldige, ingebeelde bedreiging, waartegen wij ons verdedigden; neen: de Duitschers waren goed en wel België binnengevallen en deelden reeds hun zuur-zoete aankondigingen uit (*fig. 7*). Zou men zich er dan over verwonderen, indien Belgen verbitterd over dezen niet te noemen aanval, hun geweer hadden gegrepen? In zuivere rechtvaardigheid zou men hun er geen grief van hebben kunnen maken, — integendeel, zegt de heer Church. Wil dit zeggen dat wij gelooven aan de aanvallen der burgers op

het Duitse leger? Neen, zeker niet; want wij weten uit absoluut zekere bron, dat in *al* de gevallen waarin men een onderzoek heeft kunnen instellen, daardoor bewezen werd, dat de „vrijeschutters” slechts een voorwendsel waren geweest, en dat de werkelijke oorzaak van moord en verwoesting niets anders was dan het verlangen om de bevolking schrik aan te jagen. Het is dus geheel en al bij wijze van theorie en onder het meest nadrukkelijk voorbehoud, dat wij toegeven, daar wij onmogelijk overal de verklaringen onzer vijanden kunnen controleeren, — dat in zeer enkele gevallen, afzonderlijke burgers, of een klein aantal hunner, misschien zijn gevangen genomen met de wapens in de hand. Maar onze tegenstanders zouden ook moeten erkennen dat het gedrag van die burgers geheel en al verschoonbaar was, ten gevolge van de meer dan onbeschofte wijze waarop de Duitschers zich gedroegen, van het allereerste begin van den oorlog. Wij voegen er bij dat wanneer men verschrikking tot een systeem maakt, zooals de Duitschers doen men dan ook den verdedigenden terugslag der slachtoffers moet begrijpen.

Welke rechten hadden onze vijanden tegenover die zeldzame gevallen? Zij konden, zooals zij zelf bekend maken, de schuldigen individueel ter dood brengen, en op zijn ergst hun huizen verbranden. Maar niets ter wereld kan de terechtstellingen bij massa's, of de algemeene brandstichtingen rechtvaardigen, waaraan de Duitschers zich hebben schuldig gemaakt.

Het schrikbeeld van den „vrijeschutter” in het Duitse leger.

Een punt bleef duister voor ons in de „wraakoefeningen”: namelijk, hoe brachten de Duitse officieren hun mannen er toe om die afschuwelijke slachtingen aan te richten? Zeer eenvoudig: men had van te voren hun geest bewerkt; men had hun vrijeschutters-verhalen opgedischt uit den oorlog van 1870—71, en men deed hen gelooven dat de Belgische bevolking afschuwelijk beestachtig is van aard. Zoodra zij dus voet zetten op ons grondgebied, verwachtten zij door burgers te zullen worden aangevallen, en bereidden zich voor hun leven duur te verkoopen.

Niets is meer teekenend in dit opzicht dan de verzameling van soldaten-brieven uitgegeven ter stichting van de Duitse natie, in *Der Deutsche Krieg in Feldpostbriefen*. — I. Lüttich, Namur, Antwerpen. In meer dan de helft is er sprake van „vrijeschutters”; maar bijna nooit zegt de schrijver dat hij ze met eigen oogen gezien heeft. Om een idee te geven van den toon van dit geschrift laten wij hier

het begin volgen van den eersten brief (d. w. z. van brief no. 2 in de verzameling, want no. 1 is geen brief van een soldaat). De schrijver, een officier, bevestigt dat gedurende den aanval op de forten van Luik, in den nacht van 6 op 7 Augustus 1914, het weder zoo duister was dat men geen vriend van vijand kon onderscheiden en dat de Duitschers elkander neerschoten. Niettemin, toen men op hen schoot, en zij drie menschen zagen vluchten, schoten zij ze terstond dood als „vrijeschutters”. Gedurende dienzelfden nacht, werd het geleide van hun legertrain overvallen (hij zegt niet door wie); men stak een dorp in brand en schoot de bewoners dood.

Van de Duitse grens naar Luik.

Onze tocht tot aan de Belgische grens werd afgelegd in 27 uren en geleek een triomftocht. Marsch over de Ardenne — de dorpen als leeggegeten (ausgefressen) — in den nacht, schoten, alarm; geen rust. Om 5 ure in den ochtend (6 Augustus) marsch door de vallei van de Ourthe, langzaam, overal hindernissen. Omgekapt boomen, neergestorte rotsblokken, en ten laatste langs het overschot van bruggen over de overblijfselen van straten; geforceerde marsch. Na den middag inkwartiering te Comblain-au-Pont: snel de huizen geopend. Begroetingen; geen strooi, niets te eten! Bij het station ontdek ik een herberg; boonen, wijn: prachtig! Eindelijk rust. Maar helaas! dit hol blijkt erg lastig, — ingesloten vlak voor ons tusschen twee hooge loodrechte muren van schilfersteen; de brug over de Ourthe is half vernield. Om 7 uur in den avond, alarm. De kapitein komt aangesneld: „Aanval op Luik.” Onmogelijk, de manschappen kunnen niet marcheeren, de forten zijn op 35 kilometer afstand; nauwelijks een half uur later wordt van de hoogten op ons geschoten, nu is het juist nevens ons. Revolver in hand en voorwaarts! drie individuen vluchten, een geheele horde. „Handen omhoog!” Krijswet! Wij gaan voort; 't is een gewiemel van soldaten van alle wapenen. Schrikkelijk regen, donderstorm, zwarte nacht. Altijd maar verder. De mannen vallen bij menigte.

Te middernacht, maanlicht, beter weer, het kanon dondert. Plotseling nieuws: onze treinbewaking aangevallen, een compaguie komt terug; het dorp verbrand, de inwoners doodgeschoten! Gruweldaden der vrijeschutters! Intusschen snellen wij verder voort, dicht bij Luik. Wij stellen ons op achter een bosch, vier regimenten zetten de zakken — schietvoorraad — neder; een laatste aansporing: Tot den aanval! de bommen gieren, maar zonder doel te treffen. Diepe weg; onze artillerie blijft machteloos, tot aan den buik in de modder, kan niet

voortkomen — wij gaan verder — geen marsch — een galop! Eensklaps regent het kogels vlak bij ons; onze eigen mannen schieten op ons. De verkenning slaagt niet te min....

De geheele geest van den Duitschen militair tegenover den burger weerspiegelt zich in dien brief: het is zoo duister dat de Duitschers op elkander schieten, maar dat verhindert niet dat zij degenen die hen aanvallen herkennen als vrijeschutters, zelfs als hun eigen manschappen „vallen bij hoopen,” wat alle gedachte aan „vrijeschutters” uitsluit.

Het schrikbeeld van den „vrijeschutter” in de oorlogs-literatuur.

De vrijeschutter! Van af de eerste oorlogsdagen is dit een vaststaand idee, een schrikbeeld geboren uit vroegere lectuur en gesprekken en zorgvuldig aangekweekt door de aanvoerders.

De vrijeschutters! Dit idee loopt door hun geheele literatuur van het oogenblik. Alle boeken over den veldtocht in België en Frankrijk krioelen van verhalen van dien aard. Laten wij er bijvoegen dat de schrijvers niet zeggen, dat zij zelf aanvallen der „vrijeschutters” gezien hebben. Men heeft ze hun verhaald en zij doen hun best ze te herhalen zonder het minste onderzoek.

Zoo is er sprake van „vrijeschutters” in *Kriegsfahrten* van de heeren Köster en Noske op bl. 10, 12, 13, 20, 22; in het laatste hoofdstuk komen zij er op terug (bl. 115).

Ziehier het begin van de inleiding. Men bemerkt er uit welke de toon van het boek zijn zal: geen geest van kritiek. Zij nemen bijvoorbeeld aan, dat de Duitschers 6 Augustus België binnenvallen en de versterkte plaats van Luik den volgenden dag veroveren — en dat de „vrijeschutters”-oorlog overal woedde.

Het zal den lezer aangenaam zijn eerst een kort overzicht te hebben van de gebeurtenissen met betrekking tot België.

Als uitgangspunt hebben wij de verklaring afgelegd door den Rijkskanselier in de zitting van den Rijksdag van 4 Augustus erkennend dat de bezetting van Luxemburg die reeds geschied is en de schending van het Belgisch grondgebied, misschien ook intusschen reeds geschied, ongetwijfeld in strijd waren met het volkenrecht, maar beschouwd moesten als een onvermijdelijke voorzorg tegen een flank-aanval der Franschen. De

Duitsche troepen trokken op 6 Augustus België binnen. Reeds den volgende dag berichtte men dat de versterkte plaats Luik stormenderhand genomen was. De herhaalde eisch door Duitschland aan België gesteld om den vreedzamen doortocht der Duitsche troepen toe te staan tegen een overeenkomstige vergoeding werd afgewezen. De Belgische burgerbevolking nam deel aan den strijd tegen de Duitschers. De Duitsche troepen zetten hun opmarsch voort. De Belgische regeering waarin de socialistische afgevaardigde Van der Velde was opgenomen, verliet Brussel half Augustus en ging naar Antwerpen. Den 20en Augustus trokken de Duitsche troepen Brussel binnen zonder tegenstand te ontmoeten. België kwam onder Duitsche bestaure.

Voor het einde van de eerste oorlogsmaand was de vesting Namen insgelijks gevallen. Het Belgische leger was teruggetrokken op Antwerpen. Een uitval zijner troepen uit Antwerpen op het einde van Augustus werd geholpen door de bevolking van Leuven die zich op de Duitsche troepen wierp, ingekwartierd in de stad; de gevechten van Leuven brachten de verwoesting te weeg van een gedeelte der stad; de oude Universiteit en de Bibliotheek werden vernield....

ADOLPHE KÖSTER EN GUSTAVE NOSKE.

Oorlogstreizen door België en Noord-Frankrijk in 1914. (Kriegsfahrten durch Belgien und Nordfrankreich, 1914).

De heer Fedor von Zobeltitz, in *Kriegsfahrten eines Johanniters*, hoort ook voortdurend spreken over aanvallen door Belgische burgers te Thienen (bl. 39), te Leuven (bl. 39, 53, 54, 91), te Mechelen (bl. 49), te Eppenheim (bl. 86), te Antwerpen (bl. 154).

Het boek genaamd: *Die Eroberung Belgiëns* is heelemaal vol verhalen van dezen aard; zoo zijn dan ook van de 38 teekeningen, die noch portretten, noch kaarten zijn, 10 gewijd aan aanvallen van Belgische burgers.

Het is belangwekkend om het verhaal geleverd door Otto von Gottberg, *Als Adjutant durch Frankreich und Belgien* te vergelijken met de verhalen der lieden die geen deel genomen hebben aan de gevechten in België, en slechts spreken van hooren zeggen. Von Gottberg heeft deelgenomen in September aan de gevechten bij het beleg van Antwerpen. Nergens heeft hij vrij-schutters gezien. Niettemin heeft hij volstrekt geen liefde voor de Belgische burgerij, en hij zou zeker met heel veel genoegen er eenigen hebben neergelegd; lees bijvoorbeeld wat hij zegt van de tartende houding der Brusselaars en vooral der Brusselsche vrouwen (bl. 55), en van zijn tocht door de straten van

Lebbeke (bij Dendermonde) waar zijn soldaten voorstelden eens een gestrengte les te geven aan de inwoners, die hen scheel aankeken (bl. 65); niettemin, zegt hij, zij staken geen enkel huis in brand (bl. 67). Laten wij er bijvoegen dat de collegas van von Gottberg zich minder zachtaardig of minder rechtvaardig toonden want de „wraakmaatregelen” tegen Lebbeke zijn bijzonder afschuwelijk geweest (zie 9^e *Verlag*). Het is echter hoogst onwaarschijnlijk dat de bewoners zich zouden weerhouden hebben om te vuren op de kleine patrouille van von Gottberg en later de wapenen zouden hebben opgevat tegen veel talrijker troepen. Maar wat er van zij, de legende der „vrijeschutters” van Lebbeke is goedge-loovig opgenomen door de heeren Köster en Noske (*Kriegsfahrten*).

Het schrikbeeld van den „vrijeschutter” in de kunst-literatuur.

Het schrikbeeld van den „vrijeschutter” wordt ook teruggevonden buiten de eigenlijke militaire literatuur. De heer Bredt heeft juist een boek uitgegeven over *„Het karakter van het Belgische volk geopenbaard door de Belgische kunst*. De onwettige aanvallen van de Belgische bevolking op de geregelde Duitse troepen, zegt hij, hebben niets verrassends voor ieder die de voortbrengselen kent der Belgische kunst. Ziehier de eerste zinsneden van het boek:

Bij Luik en Namen, te Charleroi en te Leuven, bij Mechelen en Antwerpen en overal elders op Belgisch gebied, hebben onze onverschrokken krijglieden, onvergelykelyk dappere mannen, optrekkend met eerlyk gelaat, de ondervinding opgedaan hoe de Belgische volksmassaas onuitsprekelyk razend en woest en duivelachtig wreed zijn en hoezeer de individuen zich fanatiek en vindingryk hebben getoond in het zoeken naar de meest ongedachte hinderlagen.

Het is onmogelyk zich iets meer verschrikkelyk voor te stellen dan de straatgevechten te Charleroi en in de andere steden van het heden-daagsche België. De ellendigste schurken vuurden uit vensters en keldergaten, van daken en mesthoopen, en maakten de straten tot een hel waar letterlyk het bloed in stroomen vloot van Duitse helden en Belgische lafaards, tot de eeuwige schande van hen die Tacitus, lang, zeer lang geleden, de dapperste der Germanen noemde.¹⁾

Werkelyk wie ook maar een weinig bekend is met het Belgische volk

¹⁾ Nieuwe verovering der Duitse wetenschap! Minder gekultureerde volken gaan voort — en zullen blijven voortgaan, te gelooven dat het Julius Caesar was, die zeide: *Horum (Gallorum) omnium fortissimi sunt Belgae (de Bello Gallico, I, 1)*. (De Belgen zijn de dapperste der Galliers) (Nota van J. M.)

en de geschiedenis van zijn land, zal zich niet verwonderen over deze woeste razernij, die wij gaarne eorder zouden toekennen aan de heffe des volks dan aan de bevolking....

C. W. Brodt. *Belgiëns Volkscharakter, — Belgiëns Kunst.*

Het zou echter moeilijk vallen op dat gebied het artikel te overtreffen verschenen in de Januari-aflevering 1915 van *Kunst und Künstler*. Het geeft een afdruk van een prent van Callot (fig. 21). Een kamp waarin buksdragers veroordeelden ter dood brengen, aan palen vastgebonden. „Ter dood bringing van vrij-schutters” zegt het onderschrift in 't Duitsch. Dat er kwestie zou zijn van „vrij-schutters” ten tijde van Callot, gestorven in 1653, schijnt reeds vreemd. Maar de teekenaar heeft zorggedragen onder zijn teekening te zetten wat deze voorstelt:

„Ceux qui, pour obéir à leur mauvais génie,
Manquent à leur devoir, usent de tyrannie,
Ne se plaisent qu'au mal, violent la raison;
Et dont les actions, pleines de trahison
Produisent dans le camp mil sanglans vacarmes,
Sont ainsi chastiez, et passez par les armes.”

Zooals men ziet zijn het verraders, die hier gestraft worden; maar de hedendaagsche Duitsche geest is zoo vol van het idee van „vrij-schutters”, dat de kunstenaars niet meer weten wat hun voorgangers geschreven hebben, en zij evenals de soldaten overal „vrij-schutters” zien.

Verantwoordelijkheid der aanvoerders.

Het zijn vooral de groote moordpartijen van Andenne, Tamines, Dinant, Dendermonde, Aarschot, Leuven, Luxemburg... die voor eeuwig onverschoonbaar zijn en als een eeuwige schande zullen blijven aan de Duitsche vlag. Belust gemaakt door de wreedaardigheden van de eerste dagen van den inval, verzinnen of veinzen de soldaten zelf aanvallen van „vrij-schutters” om vervolgens het genot te hebben van ze te onderdrukken door geheele steden uit te moorden, te plunderen en te verbranden. Om rechtvaardig te zijn moeten wij zeggen, dat niet de soldaten maar de aanvoerders voor de vierschaar der geschiedenis de verantwoordelijkheid dragen voor deze hernieuwde gruwelen der barbaren. Ligt het niet voor de hand, dat in een leger onder zulk een tucht, dat de officieren hun manschappen in 't gevecht brengen onder bedreiging met den

revolver, (bl. 57, 231), en waar de soldaten aan soortgelijke bevelen gehoorzamen, tooneelen zooals te Leuven niet mogelijk zijn zonder de medeplichtigheid, of liever zonder bevel der officieren? Hoe kan men zonder dit zich voorstellen dat soldaten post vatten in een tuin en vandaar geweerschoten lossen op de straat (*N. R. C.* 10 Sept. 1914, *Avondblad*)? En men moet niet de lagere-officieren verantwoordelijk stellen voor die slachterijen, maar de generaals zooals Baron von Bissing, die later Gouverneur-Generaal van België werd, die de soldaten aanraadt zich meedoogenloos te toonen, en zich niet te laten beïnvloeden door eenige overweging van menschelijkheid, want medelijden zou een verraad zijn. (*Belg. Dtsch.* bl. 99). Den soldaten wordt bekend gemaakt, dat het hun geoorloofd is onschuldigen te laten lijden met de schuldigen (bl. 327); dat zij zonder verderen vorm van proces degenen kunnen ophangen, die de misdaad begaan hebben van, om welke reden ook, zich te bevinden in een huis waar men schietvoorraad of wapenen heeft aangetroffen (bl. 388); dat ook degenen kunnen worden opgehangen die trachten te ontvluchten terwijl zij als gijzelaars werden vastgehouden (bl. 171). De vorige Gouverneur-Generaal van België verklaart, dat hij niet behoeft te weten of men medeplichtig is of niet (bl. 240). „Indien men hun eenige vijandelijkheid betoont, kunnen zij een stad met den grond gelijk maken”; dat is het lot dat generaal von Bülow beloofde aan de stad Brussel. Dezelfde generaal is van meening dat hij de Brusselsaars, Luikenaars en Nameneezen moet bekend maken dat Andenne met zijn toestemming werd in brand gestoken, en dat ongeveer 100 personen daar werden gefusilleerd (*6^e Verslag, IV*).

Door deze en andere even bloeddorstige bekendmakingen wensehten de Duitse militaire overheden indruk te maken op Belgen en Duitschers beide. Deze laatsten waren van tevoren geabsolveerd van de gruwelen die zij bedreven, en men verzekerde hun straffeloosheid voor alle maatregelen van wraak, die het hun behagen zou te nemen. Daarenboven hield dit de aanhoudende angst voor den „vrijeschutter” wakker. Worden zij onverhoeds overvallen door soldaten van het vijandelijk leger; dan herstellen zij zich zonder zich te overtuigen van wat er in werkelijkheid gebeurd is, en komen terug met het gros van het leger om hun woede te koelen aan de „vrijeschutters.” Dat is wat plaats vond te Tamines waar meer dan vierhonderd burgers gemitailleerd en gefusilleerd zijn, en eveneens in een

dozijn dorpen van Neder-Luxemburg die met den grond werden gelijk gemaakt en waar een duizendtal burgers zijn gedood. Op zekere tijden zijn de soldaten zoo verdwaasd door het schrikbeeld van aanvallen voortkomend van de burger-bevolking (*N. R. C.*, 9 Sept. 1914 Ochtendblad), dat zij op 't minste gerucht te wapen loopen en elkander neerschieten, zooals bijvoorbeeld te Leuven.

Haat tegen de geestelijkheid.

De militaire overheden hadden het vooral gemunt op de geestelijkheid. In de waarschuwingen tegen de „vrijschutters” worden de priesters afzonderlijk vermeld, wat hen op bijzondere wijze blootstelt aan de woestheid der soldaten. Deze zijn overtuigd dat de priesters de geloovigen van af den kansel aanstoken, en dat zij mitrailleusen plaatsen in de torens. Wordt een dorp geplunderd, dan is ook de gemeenste behandeling den priesters en de kerken weggelegd.

Het herderlijk schrijven van Z. Em. Kardinaal Mercier geeft een lijst van 43 gefusilleerde priesters.¹⁾

Er is geen verguizing die de soldaten den priesters niet hebben aangedaan. Enkele voorbeelden uit de honderden:

Zij hebben leden van de geestelijkheid van Leuven gedwongen om geheel naakt te liggen op den mesthoop van een varkensstal.

De Pastoor van Pont-Brûlé werd op last der Duitsche soldaten geslagen door zijn eigen parochianen.

Het Januari-nummer van *Kunst und Künstler* geeft een tekening voorstellend een pastoor opgehangen aan een boom (*fig.* 22).

Te Cortemarck worden de priesters gestraft omdat een inwoner verstandhouding had met den vijand (versta: de Belgen) (bl. 174).

Hier is een buitengewoon sprekend geval. Den 30 Aug. 1914 honden de Duitschers den Deken en den Onderpastoor aan van een dorp in Brabant onder voorwendsel dat zij lichtseinen hadden gegeven op den kerktoren. Nu die priesters waren gevangen genomen sedert 14 ure; hoe konden zij dan om 17¹/₂ op den toren zijn geklommen? Ondanks hun verzekeringen werden zij naar Leuven gevoerd, waar een soort krijgsraad hen veroordeelde naar Duitschland gezonden te worden. In een gevangenkamp aangekomen werden zij

¹⁾ De Duitschers hebben getracht om te Rome te laten gelooven dat die priesters niet vermoord zijn, maar dat zij gedood werden in den strijd (bl. 300).

gebracht naar het gemak, bestaande uit een greppel en een plank doorboord met gaten. Telkens als een Duitsch soldaat zijn natuurlijke behoeften moest voldoen, trekt hij er partij van om de priesters op de meest gemeene wijze te beleedigen. Een Duitsche majoor liet hen voor zich verschijnen en zeide hun dat men hen ging doodschietsen. De onderpastoor vroeg gelegenheid om te biechten. „Neen,” werd hem gezegd, „de hel is goed genoeg voor je.” Zij worden weggeleid ter strafplaats... maar men zendt ze naar een seminarie waar zij gevangen blijven tot in Januari 1915 toe.

Haat tegen de kerken.

Hun woede heeft zich met even groot geweld tegen de kerken gekeerd; bedenk dat in het gedeelte van Brabant ten noorden van Vilvoorde bijna geen enkele kerktoeren is blijven staan. Te Beyghem, Capelle-ten-Bosch, Haecht, Humbeek, Pont-Brûlé, Sempst, Eppeghem, Houtem, Weerde, Hofstade, Elewijt, Werchter, Boortmeerbeek enz., zijn ze allen verbrand. (*fig.* 29).

Te Dendermonde zijn al de kerken òf verbrand òf ontwijd. Maar in het midden van die stad, waar 1200 huizen van de 1400 verbrand zijn, is het begijnhof onaangeroerd gebleven, een oase van rust te midden van geblakerde puinhoopen. Op den grasrijken hof omringd door de heldere huisjes der begijnen stond de kapel; deze heeft geen genade gevonden in de oogen der Duitschers en de zwartgebrande muren bewijzen dat de Kultuur daar is langs getrokken. Waren de begijnen misschien „vrijeschutters?”

Wij hebben boven reeds gezegd dat de bijzondere afkeer van de Duitschers tegenover de geestelijkheid en de kerken hieraan te wijten is, dat zij de pastoors beschouwden als de hoofden der „vrijeschutters.” De valsheid dezer aantijging is erkend door Dr. Julius Bachem, den directeur der *Kölnische Volkszeitung*, een der meest invloedrijke katholieke dagbladen van Duitschland. Dr. Bachem heeft in het April-nummer van 1915 van de *Süddeutsche Monatshefte*, grootendeels aan België gewijd, een artikel geplaatst over het godsdienstig vraagstuk in België. Hij steunt zijn betoog op het gezag van Baron von Bissing, commandant van het 7e legercorps, thans Gouverneur-Generaal in België, en ook op het bijzonder onderzoek ingesteld door den Rijnschen Katholieken Priesterbond *Pax*. Dit onderzoek voornamelijk ingesteld bij de tegenwoordige militaire overheid in België heeft bewezen dat de

geestelijkheid volstrekt onschuldig is en dat al de dingen die hun worden verweten louter denkbeeldig zijn.¹⁾

De Keizer heeft niet gewacht op de bevestiging der misdaden welke den priesters verweten werden, eer hij ze in zijn telegram aan den President der Vereenigde Staten daarvan beschuldigde (Zie bl. 249). Hij heeft ze niet herroepen.

Gewilde ongenoegzaamheid van het voorafgaand onderzoek.

En nooit de minste rechtvaardiging voor de maatregelen van weerwraak. Lees de rapporten van de Commissie van onderzoek en de feiten door ooggetuigen verhaald en gij zult zien dat de afschuwelijkste behandeling immer is toegepast, zonder dat men zich de moeite had gegeven de feiten na te gaan. Soldaten op plundering belust komen zeggen zonder eenige aanleiding: *Die Civilisten haben geschossen*, dat is genoeg; bevel wordt gegeven om de menschen te dooden en de plaats in de asch te leggen. Of wel, geweerschoten zijn werkelijk gelost op de Duitschers; men beschuldigt terstond de burgers, en zonder te luisteren naar de ongelukkigen die aanbieden om het bewijs te leveren dat de schoten gelost werden door Belgische of geallieerde soldaten, gaat men over tot de voltrekking van het vonnis.

Een zeer teekenend geval is dat van Charleroi. Men weet dat Fransche troepen de stad nog bezet hielden, toen de Duitschers erin trokken. Deze laatsten echter beschuldigden onmiddellijk de burgers, vermits, zeiden zij, schoten gevallen waren van uit de huizen, alsof hun tegenstanders niet evengoed als zij het recht hadden zich in gebouwen verdekt op te stellen. Maar daarenboven, toen zij later het bewijs vonden dat de Franschen daar geweest waren, zeiden ze eenvoudig dat deze slechts als taak hadden gehad, de burgerwachten en de „vrijeschutters” te organiseeren en te oefenen (zie het artikel van Heymel, bl. 231). Kan men zich een beter voorbeeld van vooringenomenheid bedenken?

Elders heeft men Duitsche soldaten die dronken, of opgewonden of in elk geval onder den invloed van hun vrees voor „vrijeschutters”, op elkander schieten, zooals te Leuven. Er zijn zelfs gevallen, zooals te Cortenberg, waar zij de huizen in brand steken zonder het

¹⁾ Om eenig begrip van deze beschuldigingen te geven diene, dat men in de kelders van een klooster te Leuven de lijken zou gevonden hebben van vijftig Duitsche soldaten vermoord door de religieuzen.

minste voorwendsel te geven; zij zijn dronken en belust op brandstichting; dat is alles. Een bagage-colonne trekt door Erps-Querbs en Cortenberg op 27 Aug. 1914 na te hebben deelgenomen aan de brandstichtingen te Leuven. De manschappen hadden zoo zwaar gedronken dat de cavaleristen hun sabels verloren en de dekkleeden hunner paarden, en dat de weg bezaaid lag met bijlen, spaden, en ander gereedschap, die van de wagens vielen. Deze slipten elk oogenblik in de sloot. Om zich te vermaken zonden de soldaten een kogelregen op een huis van Erps-Querbs, waarvan de bewoners, die reeds te bed lagen, op de vlucht sloegen in nachtgewaad. Daarna staken zij te Cortenberg elf huizen in brand, waaronder een groot landhuis.

De allergeeringste aanwijzing was voldoende om de Duitschers te doen besluiten de bevolking te vermoorden en een dorp in brand te steken; soms ook is een onbeduidende reden genoeg om hen van hun gril te doen afzien. Verschillende plaatsen bleven gespaard omdat de troepen er iemand vonden die Duitsch sprak; een onderhoud van korten duur, en het dorp werd verklaard voor onschuldig.

De heer Waxweiler legt grooten nadruk op de schandelijke lichtzinnigheid waarmede de Duitschers hun maatregelen van weerwraak uitoefenen. Hij haalt de gevallen aan van Linsmeau (bl. 233) en van Francorchamps (bl. 246). Daar het hier een punt geldt van essentieel belang zij het mij veroorloofd nog eenige andere gevallen te noemen.

Bij hun intocht in Wépion, op 23 Augustus, gaven de Duitschers voor dat de burgers op hen geschoten hadden, en zij schoten er op staanden voet zes dood, waaronder de twee zonen Bouchat. Degenen nu die geschoten hadden waren Belgische soldaten met mitrailleurs die den aftocht van hun troepen dekten. Een oogenblik nadenkens zou de Duitschers hebben in staat gesteld zich rekenschap te geven van hun dwaling, want burgers beschikken toch niet over mitrailleurs. Terwijl men hem ter doodstraf wegleidde vroeg een der zoons Bouchat zijn moeder om een glas water. De Duitschers echter weigerden het hem te laten geven: „'t is de moeite niet meer waard" zeiden ze.

Twee dagen later maakten zij zich gereed om hun slahting te Wépion weer te beginnen. Een tiental Belgische soldaten, gevluht in een grot der rotsen van Neviau, tegenover het dorp, aan de overzijde van de Maas, schoten van daar op Duitse troepen die over den weg gingen van Wépion naar Saint-Gérard. Het paard van een Duitse officier werd gedood; onmiddellijk gaf

de officier bevel eenige burgers te Wépion gevangen te nemen ten einde hen dood te schieten, ofschoon de schoten blijkbaar gelost waren van den anderen oever. Men kon hem echter duidelijk maken dat het werkelijk soldaten waren die tegen hem streden. Hij werd toen kalm, maar verklaarde toch: „Indien ik gedood of gewond was in plaats van mijn paard, zou het dorp verbrand zijn geworden.”

Nog een ander geval van een doodvonnis voltrokken op staanden voet. In Augustus 1914 ontmoetten een Fransche en een Duitsche patrouille elkaar te Sibret (Belgisch Luxemburg) en wisselden gewerschoten; daarna trokken de twee patrouilles terug, een gewonden Duitscher op de plek achterlatend. Twee inwoners van Sibret vervoerden den gewonde naar een ambulance; de griffier van den Vrederechter van Bouillon, de heer Rozier vergezelde hen. Hij droeg het geweer over den rug en in de hand den ransel van den soldaat. Een Duitsche patrouille nadert, roept den heer Rozier iets toe, hem waarschijnlijk gebiedend de handen op te steken of het geweer af te leggen. Daar noch de heer Rozier noch de anderen een woord Duitsch verstonden, en dus niet konden gehoorzamen aan 't gegeven bevel, vuurden de Duitschers op den heer Rozier en doodden hem.

Telkens als men van hen eenig onderzoek heeft kunnen verkrijgen, strekte het altijd tot hun beschaming: te Huy bleken de kogels gevonden in Duitsche lijken, Duitsche kogels te zijn; de generaal was genoodzaakt de brandstichting der stad te staken, en hij erkende zelf dat men zich vergist had.

Een treffend geval van niet-vervolging wordt verhaald in de *N. R. C.* van 24 en 25 Augustus (ochtend en avondblad), en van 29 Aug. en 2 Sept. (ochtendblad). Zie hier in 't kort de feiten. Een Duitsche patrouille in een auto, gevolgd door wielrijders, wordt te Bree (Belgisch Limburg) aangevallen door Belgische gendarmen in uniform, op 21 Aug. Uhlanen komen denzelfden dag door het dorp en vinden een wielrijder dood en een ander zwaar gewond. Deze laatste zegt dat hij getroffen is door een burger. Onmiddellijk worden de deken en de burgemeester als gijzelaars genomen en Bree veroordeeld om te worden in brand gestoken. Gelukkig werd de straf niet onmiddellijk ten uitvoer gelegd, zoodat men gelegenheid heeft te bewijzen dat de burgers van Bree allen hun wapenen hadden ingeleverd op het gemeentehuis en dat de gewerschoten waren afgevuurd door Belgische gendarmen. Dit bewijs kon niet worden geleverd vóór 24 Augustus.

Intusschen waren de inwoners haastig uit hun dorp getrokken en gevlucht hetzij naar de bosschen, hetzij naar Budel op Hollandsch grondgebied. Verbeeld u hun angst en schrik toen men hun, ten onrechte, kwam berichten dat Bree in brand stond. De deken bleef gevangen tot het goed en behoorlijk bewezen was dat de Belgische gendarmen soldaten zijn. Laat ons hier opmerken, dat dit niet aan twijfel onderhevig kan zijn, daar zelfs in de kleine brochure *Belgiën* (in *Die Kriegstaschenbücher*) de prent „Belgische Militaire” juist gendarmen voorstelt. Het is te danken aan de tusschenkomst van den Hollandschen Minister Loudon, dat Bree niet verbrand werd.

Een voorbeeld van anderen aard, ook ontleend aan de *N. R. C.* is al even kenschetsend. In den nacht vuurt een Duitsch soldaat, waarom weet men niet, een geweerschot af in een dorp van West-Vlaanderen. Onmiddellijk groot rumoer. „Men zal het dorp in brand steken!” Voor men echter tijd heeft daartoe over te gaan, brengt een belangrijk bewijsstuk, de huls van de patroon, de waarheid aan den dag dat een Duitsch soldaat werkelijk het schot heeft afgevuurd. Intusschen, had men die kostbare huls niet gevonden, dan zou het dorp in vlammen zijn opgegaan. Maar al te dikwijls, helaas! neemt het Duitsche leger den tijd niet zijn maatregelen van wraak een weinig uit te stellen . . . en de huizen zijn dikwerf al in asch veranderd voor men de valsheid der beschuldigingen heeft kunnen bewijzen. Men ziet ook, dat het nooit de Duitschers zijn die de juistheid bewijzen van hun beschuldigingen, maar de Belgen die de onwaarheid der Deutsche beschuldiging moeten bewijzen; het is de omkeer van het recht.

Laten wij aantoonen dat in een geval op zijn minst, Duitschland openlijk zijn dwaling heeft moeten erkennen.

Op den avond van 20 Aug. 1914 beschuldigden de Duitschers, die sedert 9 Aug. in Luik lagen, eensklaps de burgers van te hebben geschoten op de troepen. Onmiddellijk werd weerwraak genomen; een geheele zijde van de place de l'Université werd in brand gestoken en 18 burgers werden op staanden voet doodgeschoten. Onder de verbrande huizen was een fruitwinkel *Aux Jardins de Valence*, gehouden door een Spanjaard, den heer Oliver. Hij en vier zijner bedienden werden gedood. De Spaansche regeering protesteerde; en in Juni 1915 hebben wij in de Brusselsche bladen gelezen dat Duitschland de som van 227.562 frank had be-

taald om dit geval te vergoeden. Men zei ons niet of deze som genomen was uit de 20 millioen die de stad Luik heeft moeten betalen als boete voor dezen aanval van „vrijshutters.”

Men begrijpt gemakkelijk dat een geval van „ongegrontheid” mishaght aan de militaire overheden. En inderdaad, het is hun doel niet om recht te doen maar om de bevolking vrees aan te jagen: en moest men de gegrontheid der beschuldigingen onderzoeken, dan had men nooit gelegenheid om „weerwraak” te nemen, wat geen voordeel op zou leveren!

Indien de terechtstellingen werkelijk gerechtvaardigd waren geweest door aanvallen van „vrijshutters”, dan zouden de Duitschers wel gezorgd hebben deze op onomstootelijke wijze vast te stellen. Want laten wij niet vergeten dat volgens artikel 3 van het Haagsche Verdrag, zij ons schadeloos zullen moeten stellen voor al de brandstichtingen en al de slachtingen door hen bevolen.

Een onderzoek voor de leus.

Zij weten echter hoezeer deze onmiddellijke terechtstellingen in strijd zijn met den geest en de rechtvaardigheid en zij beproeven somtijds de wereld te misleiden. Lees bijvoorbeeld het hoofdstuk door Sven Hedin gewijd aan de „vrijshutters”. De groote Zweedsche aardrijkskundige, wiens beroemde onderzoekingen in Azië de heele wereld kent, heeft een tocht gemaakt langs het Westelijk front. Hij heeft het bezette gebied van Frankrijk en België bezocht en een geestdriftig boek geschreven over het Duitsche leger: *Ein Volk in Waffen*. In het overzicht van zijn werk verhaalt hij op welke wijze men onderzoek instelt naar een aanval van „vrijshutters”. Alles gaat op de meest ordelijke wijze denkbaar, en eindigt met vrijpraak. Was dat rechtsgeding echt of was het slechts een parodie? ¹⁾ Het komt er weinig op aan: het belangrijke voor ons is, dat men Hedin heeft willen doen zien dat de Duitschers geen barbaren zijn en dat zij den rechtsvorm bewaren, zelfs in het oorlogsveld.

¹⁾ Men zal later zien (bl. 270) dat te Leuven, de heer Hedin schandelijk is bedrogen, door de soldaten die hem door de stad begeleidden. Dit doet ons vreezen dat er ook bedrog kan geweest zijn in de gevallen der dorpelingen die wervolgd werden als „vrijshutter”.

Barbaarsche „Gerechtigheid”.

Toen ik „het huis” weer binnen trad, waren de kavalerie-kapitein von Behr en zijn vrienden, graaf Eichstaelt en baron von Tschammer nog bijeen in gesprek, en ik voegde mij bij hen: Wij bespraken juist de gebeurtenissen van den dag, toen een kavalerie-kapitein binnentrad en boodschapte dat bewoners van twee dorpen, op ongeveer 12 kilometers afstand, en reeds anderhalve maand in Duitse handen, op soldaten hadden geschoten. Daarom moest men van een dier dorpen alle mannen, vrouwen en kinderen naar de stad brengen. Het verschil scheen hierin te liggen dat men in een der dorpen geschoten had op vliegeniers en in het andere op de troepen. Honderd man van den Landstorm, en een bereden escadron Landstormers moesten zich om één ure 's nachts naar de dorpen begeven. Terwijl de ruiters post vatten aan al de hoeken der straten en elke poging tot ontvluchting moesten beletten, moest de infanterie huis aan huis doorzoeken en alle inwoners gevangen nemen. In de stad zouden zij dan voor den krijgsraad worden gebracht en de schuldigen zouden worden doodgeschoten. De strenge oorlogswetten eischen dit. Er is geen genade, geen lijfsbehoud. De arme lieden deden mij pijnlijk aan. Wat konden zij toch voor schade toebrengen aan een geheel leger door een paar ongelukkige geweschoten. Geloofden zij misschien de dwaze geruchten dat de bruggen door de pionniers gelegd slechts gemaakt waren om de terugtocht der Duitse legers gereed te maken, en dat in de laatste dagen de oorlog thans een volmaakt keer genomen had. En van waar hadden zij die berichten? Natuurlijk van niemand anders dan de burger bevolking zelf. Maar degene die zulke nieuwtjes verspreidde, nam een vreeselijke verantwoordelijkheid op zich met betrekking tot het leven zijner landgenooten en won er niets bij.

Maar wat gebeurde nu met die ongelukkigen? zal men vragen. Reeds den volgenden dag had ik gelegenheid hen te zien op de bank der beschuldigten; allen oude lieden, boeren en hun vrouwen; deze laatsten weenden en keken verwonderd; de mannen zagen er heelemaal onverschillig uit. De oorlog had hun reeds alles ontnomen, het leven had voor hen geen bijzondere waarde meer. Gedurende de weinige dagen van het onderzoek leden zij geen gebrek. Ik zag hen één dag aan tafel gezeten, bezig met eten. Mijn hart drong mij ten hunnen gunste tussehenbeide te komen en een beroep te doen op het medelijden. Mijn verstand echter zeide mij, dat men zich niet moet mengen in besluiten van militaire overheden, opgelegd door de oorlogswetten. Daarom moet men zijn hart verharden en koud laten blijven als ijs. Maar wat gebeurde ten laatste

met hen? Werden zij inderdaad aan een boom vastgebonden en doodgeschoten? Eenige dagen later vroeg ik naar hun lot, aan een mijner vrienden. Zij zijn allen vrijgesproken, zeide hij, bij gebrek aan bewijs. De schuldigen waren blijkbaar reeds gevlucht toen onze Landstorm kwam; de verdachten werden allen naar hun huizen en boerderijen teruggevoerd.

Men moet zich niet voorstellen dat de Duitsche krijgswaardens zulke gevallen lichtvaardig en in een hand-omdraaien behandelen, alsof een menschenleven in een veroverd land geen waarde bezat. Neen, de krijgswaardens der „Barbaren” zijn de meest gewetensvolle, onpartijdige en menschelijke die men zich maar denken kan.

Geestesgesteldheid van een officier belast met de onderdrukking van „vrij-schutters”.

Laten wij nu met dit verhaal van Hedin eens het verhaal vergelijken van een Duitsch officier, belast met de onderdrukking der „vrij-schutters”. Kapitein Paul Oskar Höcker geeft eenige belangwekkende bijzonderheden in zijn belangrijk boek: *An der Spitze meiner Kompagnie*. Hij moest een gedeelte van het land tusschen de Duitsche grenzen en de Maas van „vrij-schutters” zuiveren. Zijn taak was als volgt: Zich aan de huizen aanmelden, vragen of er wapens waren, en in geval van een ontkennend antwoord het huis doorzoeken; indien wapens ontdekt werden, werd de eigenaar ter plaatse doodgeschoten; in geval van verzet, werd het huis in brand gestoken (bl. 23). De eerste boerderij die hij bezoekt is Jungbusch bij Moresnet; de bewoners verzekeren dat zij geen wapens hebben; hij wijst hen er op dat indien zij een geweer verborgen hebben, zij met den dood gestraft zullen worden. Zij herhalen dat zij er geen bezitten. En zie de soldaten halen een jongen van 15 jaar voor den dag die zich verborgen had onder het stroo met een Belgisch geweer en vijf patronen. Hij werd zonder verder onderzoek doodgeschoten (bl. 26). Men mag vragen of het niet menschelijker en rechtvaardiger zou geweest zijn, deze zaak wat beter te onderzoeken. Het vervolg van het boek doet ons den geestestoestand van kapitein Höcker beter kennen. Bij den onderpas-toor van Thimister, waar hij zijn eersten nacht in België doorbrengt, kan zijn slaapkamer niet worden gesloten en het is genoeg om hem te doen sidderen van vrees (bl. 29). Den volgenden morgen laat hij een duif doodden, die hij verdenkt berichten over te brengen naar de „vrij-schutters”; inderdaad, zegt hij, de duif had een stempel op den rechter-vleugel (bl. 30). Dit bewijs is misschien een beetje al te

schraal in een land waar alle duiven die aan wedstrijden deelnemen een stempel van dat soort dragen. Hij neemt al de wapens en wapendeelen weg bij de talrijke wapensmeden van die streek en slaat alles stuk in hun werkplaatsen. Bij deze gelegenheid verbrandt hij een huis omdat de eigenaar zich niet gewillig leent tot de vernieling van zijn gereedschap (bl. 30). Denzelfden dag verklaart hij dat alle huizen waaruit schoten gevallen zijn, in brand zijn gestoken; in zijn voldoening hierover vraagt hij zelfs niet, of het burgers waren of soldaten, die geschoten hadden (bl. 31). Hij heeft zelfs geen woord van afkeuring voor de woede der Duitschers tegen België, dat door de schending zijner grenzen door de Duitschers aan de zijde der geallieerden gebracht werd. Hij komt te Visé aan ten tijde van den brand; hij aanvaardt onmiddellijk de legende volgens welke de brug vernield is geworden door de „vrijeschutters” (bl. 34). Naar zijn meening worden de Belgen van goeden stand geen soldaat; hij is overtuigd dat het stelsel van plaatsvervangning nog bij ons heerscht en dat men zich voor 1600 frank van zijn militaire verplichtingen kan onttrekken (bl. 39). Alle burgers zijn dus in zijn oog lafaards en hij verwondert zich niet meer hen gluiperige „vrijeschutters” te zien worden. Als hij door de straten van Leuven gaat, laat hij zich vertellen dat men dien eigensten dag nog op de Duitschers geschoten heeft (bl. 47). Verder geeft hij zonder aarzelen toe, dat de Duitse soldaten gevangen genomen voor Luik, moesten verwachten door de Belgen te zullen worden doodgeschoten (bl. 71).

Wij trekken de eerlijkheid van Höcker niet in twijfel. Maar dat men zulk een lichtgeloovig en gemakkelijk te bepraten man zou gekozen hebben om „vrijeschutters” op te sporen en te straffen bewijst wel dat men verlangde dat de maatregelen van weerwraak zouden worden uitgevoerd zonder eenig voorafgaand onderzoek, en door iemand wiens geweten daaronder toch gerust zou blijven.

De dronkenschap in het Duitse leger.

Men heeft zoo juist gezien dat slachtingen zeer dikwijls hebben plaats gehad zonder dat eenig voorwendsel werd aangevoerd om ze te verontschuldigen. In bijna alle gevallen is het alcoholisme daarvan de oorzaak, want de Duitse soldaten en vooral de officieren geven zich schandelijk over aan dronkenschap.

Het eerste wat door de officieren opgeëischt wordt is altijd wijn, bij honderden flesschen.

Doorblader een verzameling van Duitsche geïllustreerde bladen: telkenmale dat een bijeenkomst van Duitsche officieren wordt gefotografeerd zijn er altijd flesschen en glazen op de tafel. In de ziekenverpleging ingericht in het Paleis van Justitie te Brussel hebben de militaire dokters zich niet geschaamd de wijn te stelen dien de burgerij van Brussel voor de gewonden gegeven had. — De generaal en de staf die 21 Aug. 1914 hun intrek namen in het koninklijk paleis te Laeken, spraken de wijnkelders zoo geducht aan, dat men den volgenden morgen een officier in Adam's tenne en smoordronken vond liggen voor een bad waar hij niet bij machte was geweest was om in te stappen. Toen zij het Paleis verlieten namen zij talrijke manden wijn mede, en eenige dagen later lieten zij nieuwe manden halen van de merken die hun het best bevielen. De kelders waren spoedig ledig.

Het waren dronken soldaten die de brand veroorzaakten te Huy en te Cortenberg (bl. 78), de moorden te Canne (*N. R. C.* 23 Aug. 1914, ochtendblad), gedeeltelijk minstens de moordpartijen te Leuven. Toen zij Gent bezetten pikte de politie hen stomdronken op vanaf den eersten avond; zij waren reeds begonnen hun revolvers af te vuren.

Voorzichtigheid.

Duitsche soldaten, die wat te veel van ons Triple bier gedronken hadden — een verraderlijk bier voor hen — wandelden gisteren avond in de Veldstraat.

Wij kunnen niet zeggen hoe het gebeurd is; maar op een gegeven oogenblik werd een revolver afgeschoten en de kogel drong in den muur van een winkel.

Het alarm werd spoedig zeer groot en de wandelaars, het hoofd verliezend, vluchtten in alle richtingen.

Het is reeds voorgekomen dat tengevolge van zulk een voorval strenge bevelen werden uitgevaardigd door de Duitsche overheden, zoodat zelfs aanvallen werden bevolen met de bekende gevolgen.

Burgers die niets doen, hebben niets te vreezen, en het is juist door hun rustig gedrag dat onze medeburgers zich moeten laten eerbiedigen.

De maatregelen voorgeschreven door Generaal Jung, zullen, wij zijn er zeker van, de herhaling van dergelijke dingen voorkomen. Intusschen kunnen wij niets beter doen dan onze medeburgers tot omzichtigheid aan

te manen. Verder hebben wij reeds met voldoening gezien, op Woensdagavond, dat de drentelaars, die zich ophouden voor het station, de gewone verzamelplaats der werkloozen, zeer gedund waren.

Le Bien Public, 15 Oktober 1914.

Het was na een twistpartij in een kroeg, tusschen dronken soldaten, dat besloten werd tot de verbranding van een kwartier van Tongeren (*N. R. C.*, 22 Aug. 1914, ochtenblad). Te Brussel, op 28 Sept. 1914 vuurden dronken soldaten in een Duitse kroeg, Groot-eilandstraat, hun geweren af om zich te vermaken: kogels drongen in den gevel van het huis daar tegenover. De officier die men was gaan roepen om de overtreding vast te stellen dacht aan een aanval van „vrijsschutters” en bevend als een blad, weigerde te komen zien. — *N. R. C.* van 28 Januari 1915 (ochtendblad) verhaalt dat een jongedochter van Eelen werd gevangen genomen als „vrijsschutter” omdat gewerschoten waren afgevuurd door dronken soldaten.

De Duitse soldaten zijn volkomen op de hoogte van de gewoonte van onmatigheid hunner officieren, maar als zij het feit moeten aantekenen in hun verslagboekje doen ze het in kort-schrift (zie J. Bédier, *Hoe Duitschland zijn misdaden zoekt te rechtvaardigen*, bl. 19).

Laten wij er bijvoegen dat de dronkenschap zachtere gevolgen zou hebben indien de overheden er zich niet op hadden toegelegd om de soldaten te doen gelooven dat elk ongewoon schot noodzakelijk afkomstig is van een „vrijsschutter” en dat zulk een zwarte misdaad niet anders kan vergolden worden dan door een algemeene slachting en verbranding van het dorp.

* * *

Er is slechts ééne wijze om de gruwelen te verklaren door de Duitschers bedreven, en dat is te erkennen dat ze van te voren zijn beraamd, volgens een wel-bestudeerd stelsel van schrik-aanjaging: de stelselmatige onmenselijkheid tegenover de vijandige bevolking, met het doel de andere militaire verrichtingen te vergemakkelijken.

Noodzakelijke wreedheden, volgens de Duitse theorieën.

Vergelijk bijvoorbeeld: *De oorlogswetten volgens den Grooten Duitzen Staf*, met de voorschriften van het Haagsche Verdrag. Evenzeer als deze laatste beziel is met menschelijke overwegingen

en den geesel van den oorlog tracht te verzachten voor de niet-strijdenden, zoo weigeren de Duitschers stelselmatig om den oorlog minder wreed te maken; integendeel zij gaan uit van het beginsel dat hoe verschrikkelijker de oorlog is des te spoediger en des te zekerder zijn doel zal worden bereikt. Lees het hoofdstuk „Het doel van den oorlog” en gij zult gesticht werden. Zelfs juristen gelijk de heer Beer, verblind door den oorlogshartstocht, durven beweren dat voor militaire noodzakelijkheden alles den weg moet ruimen, daarbij inbegrepen — welk een godslastering! — het volkenrecht. Het idee dat een oorlog volstrekt barbaarsch moet wezen, is ook dat van het reeds vermelde manifest van Generaal von Bissing (bl. 74) In minder woorden zegt Generaal von Hindenburg (bl. 211) hetzelfde; opdat België zou weten welk lot het te verwachten heeft, haastte de Deutsche overheid zich overal zijn waarschuwing aan te plakken. Het is waar dat men sedertdien liefelijke woordjes heeft aangeplakt aangaande de menschlievende gevoelens van het Deutsche leger (bl. 211). Zouden onze beulen verzaakt hebben aan hun pogingen tot schrikaanjaging?

Voorbehoedende schrikaanjaging door „wraaknemingen”.

Het blijkt dus dat de groote „weerwraakoefeningen” van het begin van den oorlog hebben moeten dienen als voorbeelden: de Duitschers wilden ons met schrik slaan tot in het merg van ons gebeente, om ons vervolgens in bedwang te kunnen houden met een zwak garnizoen van Landstorm-mannen. Bedenk, bijvoorbeeld, dat Brussel, een stad van 700.000 zielen nooit grooter garnizoen heeft gehad dan 5000 man, en dat er dikwijls niet meer waren dan een duizendtal. Een dergelijke berekening is zoo afschuwlijk en zoo diep onmenschelijk dat wij terugdeinsden voor de stoutheid van deze veronderstelling en haar niet aannamen dan onder alle mogelijke voorbehoud. Wel nu! Onze aarzeling was ijdel. In een artikel, welks onbeschaamdheid ons de haren op het hoofd doet rijzen, schrijft kapitein Walter Bloem, adjudant van den Gouverneur-generaal, in de *Kölnische Zeitung* van 10 Februari 1915 de bevestiging van hetgeen wij nauwelijks durfden denken. Zie hier woordelijk weergegeven wat hij schrijft:

Het beginsel volgens hetwelk de geheele gemeente moet lijden voor de misdaad van een enkel individu, wordt gerechtvaardigd door *de theorie*

van schrikaanjaging. De onschuldigen moeten boeten met de schuldigen; en wanneer deze niet kunnen ontdekt worden in hunne plaats; niet omdat een wandaad gepleegd is, maar omdat er voortaan geen meer zou gepleegd worden. Een plaats platbranden, gijzelaars doodschieten, een bevolking die de wapenen heeft opgevat, decimeeren, dit alles is niet zoozeer een wraakoefening als wel een waarschuwing voor het nog niet bezette gebied. Twijfel er niet aan: het was als een teeken van waarschuwing, dat men Battice, Hervé, Leuven, Dinant, in vlammen heeft doen opgaan. De afgedwongen brandstichting, het bloed in de eerste oorlogsdagen vergoten hebben de groote steden van België voor de verleiding behoed zich te keeren tegen de zwakke garnizoenen die wij er konden achterlaten. Men zou niemand kunnen wijs maken dat Brussel, waar wij nu als het ware thuis zijn, ons zou hebben laten handelen naar ons welgevallen, indien de inwoners niet gebeefd hadden en niet voortgingen te beven voor onze wraak. De oorlog is geen gezelschapsspelletje.

Elk kommentaar zou de beteekenis dezer verklaringen verzwakken.

Onwaarschijnlijkheid van de aanvallen van „vrijeschutters“.

Een opmerkelijk feit, dat een chronologische opgave ons doet zien, is dat de zoogenaamde aanvallen van „vrijeschutters“ niet samenvallen met den intocht der Duitschers in een of andere plaats, maar altijd eenige dagen later voorkomen. Op zijn ergst genomen kan men begrijpen dat stroopers of opgehitste menschen een geweer afvuren op een patrouille; maar het is volkomen onwaarschijnlijk, dat zij hun aanslag zullen begaan op een oogenblik dat zij reeds geheel onder den indruk zijn van de vervaarlijke oorlogskracht onzer vijanden. Dit is zoo in strijd met het gezond verstand dat de Duitschers zich door leugens uit de zaak trachten te redden. Laten wij een geval noemen. Zij verzekeren dat op Dinsdag 25 Aug. 1914 te Leuven slechts een zwakke bezetting van Landstorm-soldaten lag, en dat de burgerbevolking van deze omstandigheid gebruik maakte om een aanval te ondernemen, die slechts kon worden onderdrukt door brandstichting en slachting. Welnu, de Leuvenaars hadden denzelfden morgen aanzegging gekregen, dat in den loop van den dag 10.000 man zou aankomen, en dat veel huizen die tot nog toe geen soldaten hadden ingekwartierd gehad, ze dien avond zouden krijgen. En inderdaad in den namiddag zag men verschillende nieuwe regimenten binnentrekken, waaronder het 53e, het 72e en het 7e husaren.

Als, bij uitzondering de Duitschers vermelden, dat „vrijeschutters“ een afdeling hebben aangevallen onder den marsch, dan kan men

bijna altijd de drie volgende dingen opmerken: 1. de aanval heeft plaats gedurende den doortocht door een dorp; 2. hij heeft plaats als een aanzienlijk gedeelte van de troepen reeds voorbij is gegaan, en de „vrij-schutters” dus geraken tusschen twee vuren; 3. dat de „vrij-schutters” zich ophouden in de huizen. Een oogenblik nadenkens is genoeg om te doen zien dat dit juist de meest ongunstige omstandigheden zijn die de burgers voor hun aanval kunnen kiezen.

Beschermende opschriften.

Dit alles toont aan, dat wij hier niet te doen hebben met onordelijke daden, die het noodlottig gevolg zijn van elken oorlog en bijna verschoonbaar voorkomen, maar dat het hier een wel overlegd stelsel geldt, ineengezet op het Hoofdkwartier en later vastberaden toegepast. Met andere woorden de wraaknemingen tegen de „vrij-schutters” vormen deel van het strijdplan van het Deutsche leger. En indien men nog meer bewijs verlangt dat dit ordelijke wreedheden zijn, zooals Staatsminister Emile Vandervelde ze noemt, dan kan men dat vinden in de opschriften en de biljetten aangebracht op de woningen die moesten ontzien worden.

Opschriften opgenomen te Leuven.

A. Gedrukte biljetten.

VERTALING

<p>Dieses Haus ist zu schützen. Es ist streng verboten, ohne Genehmigung der Kommandantur, Häuser zu betreten oder in Brand zu setzen. — Kaiserliches Garnison-Kommando (Natte stempel: Kaiserl. Kreischef Löwen). (Zie fig. 24).</p>	<p>Dat huis moet beschermd worden. Het is ten strengste verboden huizen binnen te gaan of in brand te steken zonder toestemming van de kommandantuur.</p>
---	---

<p>Dieses Haus steht unter dem Schutz der Garnison. (Natte stempel: Etappen-Kommandantur).</p>	<p>Dit huis staat onder bescherming van het garnizoen.</p>
--	--

B. Geschreven biljetten.

- Dieses Haus darf nicht betreten werden. (Die Kommandantur). (Geteekend) von Manteuffel. (Natte stempel: Etappen-Kommandantur).
- De drempel van dit huis mag niet overschreden worden.
-
- Dieses Haus darf von Unbefügten nicht betreten werden.
- Onbevoegde personen mogen dit huis niet binnen gaan.
-
- Dieses Haus ist bewohnt und Unbefügten ist der Zutritt verboten. (Natte stempel: Etappen-Kommandantur).
- Dit huis is bewoond en de toegang is verboden van al wie daartoe niet bevoegd zijn.
-
- Dieses Haus ist zu schützen. (Geteekend) Dr. Berghausen, Königliche Oberarzt, Landsturm Bataillon 27/8. (Natte stempel: Etappen-Kommandantur).
- Dit huis moet beschermd worden.
-
- Auf Grund persönlicher Erkundigung empfehle ich das Haus Blijde Eintrittstrasse, 17, der Wittwe Dewit, dem deutschen Schutze. 3. Komp. Landsturm Battl. 30. (onleesbare handteekening).
- Om inlichtingen van persoonlijken aard beveel ik aan de Duitsche bescherming het huis van Mad. de Wed. Dewit, Blijde Inkomstenstraat 17.
-
- Dieses Haus ist bewohnt durch Ober-Aufseher Strübbe, des Gefängnisse von Löwen. Er soll Tag und Nacht auf seinem Dienst bleiben. Darum stellt er seine Familie unter dem Schutz der Soldaten dieser Garnison. (Natte Gefangenis-stempel).
- Dit huis wordt bewoond door den Hoofdbewaker Strubbe, van de gevangenis van Leuven. Hij moet dag en nacht op zijn post zijn; daarom stelt hij zijn gezin onder de hoede der soldaten van het garnizoen.

C. Krijt-opschriften.

Bitte um schonung. Sehr gute Verzoek om gespaard te blijven.
Leute. Inf. 53. Zeer goede menschen.

—

—

Nicht brennen. Stab Landsturm. Niet in brand steken.

—

—

Deutschfreundlich. Deutschgezind.

—

—

(een onleesbaar woord) zur Deut- . . . aanbevolen aan de Duitse
scher Legation empfohlen. legatie.

—

—

Bitte dieses Haus zu schonen. Gelieve dit huis te sparen. Goede
Gute leute. menschen.

12/53

28/8

—

—

In deze straat mag niets gedaan
worden. Alle vrouwen in huis.
Alle mannen naar het Stadhuis
om te helpen blusschen ¹⁾).

—

—

Krijt-opschriften gezien te Aerschot.

Nicht plündern. Niet plunderen.
Schonen. Verschoonen.

—

—

Eintritt verboten. Toegang verboden;
Bewohnt. bewoond.

—

—

Bewohnt. Bewoond.

Eintritt streng verboten. Toegang streng verboden.

—

—

¹⁾ Dit opschrift was in het Nederlandsch gesteld. De mannen die zich aan de uitnoodiging stoorden, werden gevangen genomen en gelegerd op het plein voor het Station. (Zie bl. 105).

Dieses Haus darf nicht mehr betreten werden. Dit huis mag men niet meer binnengaan.

Ist wieder bewohnt.

Is weder bewoond.

—
Gute Leute.

—
Goede mensen.

Schonen.

Met rust laten.

Krijt-opschriften uit Pont-Brulé.

Sehr gute Leute.
Unbedingt schonen.

Zeer goede mensen.
Volkomen met rust laten.

—
Befehl von Major von Ziehlberg.
R. III. 26.

—
Bevel van majoor von Ziehlberg.

Leute sollen wohnen bleiben.

De mensen kunnen in hun huis blijven wonen.

Schonen.

Moeten geëerbiedigd worden.

—
Gute Leute.

—
Goede mensen.

Hier darf nicht geplündert werden.

Hier mag niet geplunderd worden.

—
Gute Leute.

—
Goede mensen.

Haben schon alles abgegeben.

Hebben reeds alles afgestaan.

Afschrift van een geschreven biljet uit Brussel.

Dieses Haus, Boulevard Clovis, 77, steht unter dem Schutze der Deutschen Kommandantur.

Dit huis, Boulevard Clovis, 77, staat onder bescherming der Duitse Kommandantuur.

Brüssel, den 4 September 1914.

Brussel, 4 September 1914.

(onleesbare handtekening).

(onleesbare handtekening).

Lt. u. Adjutant.

Lt. en Adjutant.

Krijt-opschriften uit Dendermonde.

Diese Leute schonen.

Deze menschen met rust laten.

Nicht aufbrechen.

Niet openbreken.

Die Leute sind schon....
(onleesbaar).De menschen zijn reeds....
(onleesbaar).Dieses Haus is bewohnt.
Betreten verboten.Dit huis wordt bewoond.
Toegang verboden.Gute Leute.
Nicht brennen.
Bewohnt.
Nicht betreten.
Schonen.Goede menschen.
Niet in brand steken.
Bewoond.
Niet binnengaan.
Eerbiedigen.Hier wohnt eine alte Frau
Unbedingt zu schonen.
(gez.) von (onleesbaar)
Oberst.Hier woont eene oude vrouw.
In elk geval eerbiedigen.
(Geteekend) von (onleesbaar)
Kolonel.In diesem Haus ist ein 80-jährige
Greis. Diese und die Neben-
häuser dürfen *nicht* angezündet
werden.In dit huis woont een grijsaard
van 80 jaren. Dit huis en de
belendenden mogen niet worden
in brand gestoken.
Zie fig. 23.Breitfuss.
Leutnant.

1. Garde Res. Pion. Comp.

Krijt-opschriften uit Dinant.

Nicht plündern.

Niet plunderen.

Niet mehr plündern.

Niet meer plunderen.

Deutsches Haus.

Duitsch huis.

Freundliche Einwohner.

Vriendelijke bewoners.

—
Alles durchsucht.—
Alles is doorzocht.—
Gute Leute.—
Goede mensen.—
In Ruhe lassen.—
Met rust laten.—
Dieses Haus ist bewohnt.—
Dit huis wordt bewoond.—
Wein.—
Wijn.

Naast het opschrift dat eenvoudig zegt dat het huis niet mag in brand gestoken worden dan met toestemming van de Kommandantuur (te Leuven na den grooten brand van 25—27 Aug. hebben bijna al de gespaarde huizen zulk een biljetje gekregen) zijn er ook andere die de reden aangeven waarom bescherming wordt verleend. Zie hier eenige dier redenen: de inwoners zijn goede mensen; zij hebben Duitsche sympathieën; zij hebben reeds alles wat ze hadden aan de soldaten gegeven; zij worden beschermd door het gezantschap; een officier kent ze persoonlijk Het feit dat met zeer geringe uitzonderingen die huizen aan de ramp ontkomen zijn, bewijst genoeg de kracht der Duitsche tucht. Het is dus niets verwonderlijks dat in plaatsen die nog niet getroffen waren de inwoners hun voorzorgen namen; zoo zijn er ook te Brussel huizen geweest, voorzien van een beschermend opschrift. Andere gebouwen heeft men doen merken op een plan (*N. R. C.* 14 September 1914, avondblad). Men kan dit vergelijken met de tiende plaag van Egypte en het teeken dat de Joden moesten plaatsen op hunne deurposten om hun huis te doen herkennen door den verdelingsengel. Toen deze voorbijging spaarde hij de geteekende huizen (*Exodus VII, 72*). In de Duitsche plaag die over ons land is neergestreden verschijnt de Verdelingsengel als een officier met een monkel.

Het brandstichtend materiaal.

Wij zijn niet ingewijd in de geheimen van den Duitschen militairen staf en wij kunnen slechts gissingen maken ten opzichte van zijne geestesgesteldheid. Er zijn echter twee feiten, gemakkelijk na te gaan en te vertolken, die bewijzen dat de gruwelen bedreven zijn met voorbedachten rade.

Vooreerst het bestaan van het brandstichtend materiaal. Wanneer een stad veroordeeld wordt om verbrand te worden, brengt een afzonderlijke compagnie genie-soldaten het vonnis ten uitvoer. (Het zakboekje van een officier der „brandstichters-compagnie” werd gevonden in een gemeente in Henegouwen). Gewoonlijk breekt een eerste afdeeling vensters en luiken open; een tweede spuit petroleum in huis door middel van bijzondere pompen, „brandstichterspompen”; ten derde komt de afdeeling die de „brandbommen” werpt. Deze zijn van verschillende soort. Die welke veelal gebruikt werden in Brabant en Henegouwen bevatten schijven van geleiachtige nitro-cellulose, die in alle richtingen heenspringen; dank aan de ontvlambare dampen die de huizen vullen, staan deze spoedig overal in vollen brand. Men heeft slechts een half uur noodig gehad om den geheelen boulevard Audent te Charleroi in laai te zetten.

Niemand kan een oogenblik gelooven dat zulk een volmaakte organisatie zou zijn gereed gemaakt in oorlogstijd zelf; daarenboven, waar en hoe zou men de schijven schiet-katoen zich hebben kunnen verschaffen? Deze schijven werden reeds gebruikt om de branden te veroorzaken te Battice en te Hervé in de allereerste dagen van den krijg, 6 en 8 Augustus, wat bewijst dat het brandstichtend materiaal gereed was van af het begin van den oorlog.

Ook andere middelen werden aangewend. Zoo beschrijft een oorlogscorrespondent van de *N. R. C.* in het nr. van 17 Oktober (avondblad) een brandstichtings-toestel gevonden in de omstreken van Dendermonde, dat voornamelijk bestond uit een kleinen cylinder welke petroleum onder drukking bevatte.

Te Dendermonde hebben zij zich waarschijnlijk van zulke cylinders bediend. In elk geval ziet men zelfs nu nog in de huizen die niet verbrand zijn, gaten in de zoldering der kamers waardoor lonten zijn gestoken, in den vorm van lange smalle strooken linnen. De Duitschers bespotten deze met naphtha, en het was voldoende daar een brandende lucifer tegenaan te houden om de vloer van de bovenvertrekken aan 't branden te krijgen. Te Dendermonde werden 1200 huizen in brand gestoken op één dag.

De twee groote perioden van moordpartijen.

Laat ons vervolgens vaststellen dat het groote verwoestingswerk geleid werd volgens een vastgesteld plan. Laat ons de volgorde

in tijd eens vaststellen van de groote slachtingen en brandstichtingen, dat wil zeggen van die welke alleen ten uitvoer konden gebracht worden op bevel der officieren, met terzijdestelling dus van afzonderlijke moorden en het verbranden van hoeven en alleenstaande huizen, die ongetwijfeld te wijten zijn aan soldaten die voor eigen rekening optraden, of aan kleine groepen op plundering belust. Wat zien wij? Dat buiten de wreedheden die het begin van den oorlog kenmerkten, het grootste gedeelte der groote vernielingen zoowel in Frankrijk als in België bevolen zijn in twee tijdvakken: het eerste van 19 tot 27 Augustus, het tweede van 2 tot 12 September 1914. Welnu het staat vast, dat in een landstreek reeds door den vijand bezet en van alle verkeer beroofd, de „vrijeschutters” nooit afspraak hebben kunnen maken omtrent den tijd van hun aanvallen. De eenigen die een wachtwoord konden doorzenden, waren de Duitschers: en de gewettigde conclusie die men uit deze droeve lijst mag trekken is, dat de voorgewende aanvallen der „vrijeschutters” werden uitgewerkt te Berlijn, van waar men ze per telegraaf op den bepaalden datum deed losbarsten.

Beschuldigingen tegen de Belgische Regeering.

Dat wat de Duitische beschuldigingen omtrent de „vrijeschutters” zoo bijzonder ernstig maakt, is in de eerste plaats de schrikwekkende, de duivelachtige aard der strafplegingen die daarvan het gevolg waren, en tweedens het feit, dat zij onze wettige overheden in staat van beschuldiging stellen. ¹⁾ „De Belgische regeering heeft openlijk de burger-bevolking aangezet om deel te nemen aan dezen oorlog”, zegt iemand wiens woord van kracht is in Duitschland, want deze is niemand minder dan de Keizer in eigen persoon. Hij heeft zich niet tevreden gesteld met dit te telegrafeeren naar Amerika, maar hij heeft ook deze onbeschaamde aantijging aangeplakt op de muren onzer steden (bl. 249). Bezat hij dan ten minste nog de verontschuldiging dat hij geloofde wat hij zeide? Zeker niet, want sinds jaren was hij door zijn spionnen onderricht omtrent de bijzonderheden van ons krijgswezen; hij wist dus volmaaktelijk wat België deed of niet deed.

Van af de eerste beschuldigingen van dezen aard, geheel in 't begin van den oorlog hadden de Belgische overheden aan Duitschland laten weten, dat in overeenstemming met de oorlogswetten, zij slechts zou-

¹⁾ De Duitschers beschuldigen zelfs de Belgische regeering, dat zij de „vrijeschutters” betaalt per stuk, dat wil zeggen per gedooden Duitser (zie bl. 114).

den strijden met geregelde troepen (*2e Grauwboek*, Nrs. 68, 69, 71). En zij lieten overal bekendmakingen aanplakken waarin tot kalmte werd aangemaand, den burgers verboden werd aan den strijd deel te nemen, en de burgerij bevolen werd hun wapenen uit te leveren aan de gemeentebesturen (*2e Grauwboek*, No. 71). Terzelfder tijd herhaalden de voornaamste bladen dag aan dag op de eerste bladzijden en in groote letters, den tekst der aanplakbiljetten.

Deze aanmaningen werden gehoorzaamd en onze landgenoten die geweren bezaten, brachten die onmiddellijk naar de gemeentehuizen. Wel nu! Zou men het kunnen gelooven; deze voorzorgsmaatregel werd tegen ons uitgespeeld. Want toen de Duitschers later onze stadhuizen bezetten, en daar de aanwezigheid ontdekten van de geweren, alle voorzien van den naam des eigenaars, gaven zij voor de hand te hebben gelegd op een bewijs van voorbedachten rade (*N. R. C.* 4 September 1914, avondblad): „Ziet ge wel, zeiden de officieren, met welk een zorg de Belgische overheden *den guérilla* hadden voorbereid: iedere burger heeft zijn geweer gereed staan op het stadhuis.” Moesten de soldaten toch behekst zijn met het gedacht van den „vrijsschutter”, opdat zij zich geen rekening zouden geven van de dwaasheid van dergelijke verhalen!

De Duitschers bewezen echter dingen die nog veel buitensporiger zijn. In België worden herstellingen aan huizen gedaan met behulp van steigers die aan den gevel worden bevestigd; bij den bouw maakt men onmiddellijk onder de kroonlijst openingen waarin ten geschikten tijde de balken worden gestoken die den steiger dragen. Deze gaten worden aan de buitenzijde gedekt door een of ander versiersel. Welnu, een Duitsch kapitein geeft een uitgewerkt verslag van deze inrichting en komt tot het besluit dat dit schietgaten zijn voor de „vrijsschutters.”

De *Hamburger Nachrichten* geven in het begin van September inlichtingen, uittreksels uit den brief van een kapitein, aangaande de stelselmatige daden der Belgische vrijsschutters.

„Een beschaafd volk, zooals het Duitsche, kan zich geen voorstelling maken van het gedrag der inwoners. Ik meen de bewijzen te hebben dat de Belgen officieel door de Franschen tot dezen ongehoorden vrijsschutterskrijg zijn aangezot.

„Het moet zoo wel zijn, want al de huizen die ik hier onderzoek heb (tien ongeveer) zijn lang te voren voor deze daden gereed gemaakt. Onder de daken der huizen zijn door bekwame handen schietgaten aangebracht. Het

zijn ten deele ijzeren buizen die door den muur heengaan, met een stalen klep die naar buiten openslaat; als zij het geweer aanbrengen om te schieten gaat de klep open. Na het schot trekken zij het geweer terug en de klep sluit zich. Aan vele huizen (ik heb ze allen persoonlijk onderzocht met mijn trein-opzichter) zijn die dingen zoo aangebracht dat zij van buiten gezien, het aanzien hebben van steenen die tot versiering dienen. Het middenstuk is een ijzeren klep van binnen ingemetseld; het moet dus *gemaakt zijn vóór den oorlog*, en ik ben van oordeel dat België zich stelselmatig voor den strijd heeft voorbereid. De stalen kleppen dragen het n°. 3350 in het huis (een villa van zeer rijke personen) waar wij zijn binnengegaan. Deze dingen blijken dus gemaakt te zijn op een *fabriek* en genummerd volgens de huizen waarvoor zij werden afgeleverd.

„Overigens waren alle torens voorzien van mitrailleuses die wij gedeeltelijk hebben gevonden met veel patronen. Op het oogenblik is bijna de geheele mannelijke bevolking gevangen genomen.”

Die Wahrheit über den Krieg.

Welk een geestestoestand van een officier. Een uiteenzetting van zulken fantastischen aard zou bij een oogenblik nadenkens geen stand kunnen houden; maar dat hindert niet, want zij wordt overgenomen door het werkje *Die Wahrheit über den Krieg* om te worden voorgezet aan de Duitschers die thuis gebleven zijn. De schrijvers weten dat hun landgenooten allen critischen zin verloren hebben en gereed zijn met gesloten oogen en verzegeld brein alles aan te nemen wat men hen gelieft te vertellen.

Dit voorbeeld bewijst hoe de leidende personen in Duitschland die de soldaten bewerkten om hen op te voeren tot den gewenschten graad verbolgenheid jegens de Belgische burgers, zich ook bezig hielden met in hun land een geweldigen storm van haat te ontketenen. Voorwaar! daar men de Belgische natie niets had te verwijten en haar toch den oorlog aandeed, was het ongetwijfeld noodig eenige ernstige redenen tot haat te verzinnen.

* * *

In een vroeger hoofdstuk hebben wij de armzalige diplomatieke grieven gezien welke de Duitschers hebben gesmeed om te trachten onze politieke wereld in verdenking te brengen. Wij zullen weldra afschuwlijke beschuldigingen van wreedheid ontmoeten tegen de Belgen ingebracht. Laten wij ons hier bepalen tot de ver-

melding van een feit dat betrekking heeft op de „vrijeschutters.”

Wanneer de burger-bevolking van een plaats beschuldigd — de beulen zeiden: schuldig bevonden — was van wapens opgenomen te hebben tegen de Duitsche troepen, ging men gewoonlijk volgender wijze te werk. De huizen werden in brand gestoken en men dreef de bewoners naar een openbaar gebouw of naar de kerk. Men verdeelde hen in twee groepen: mannen — en vrouwen, kinderen en grijsaards. Vervolgens schoot men een zeker aantal mannen dood, dikwijls ook eenige vrouwen, kinderen en grijsaards. Na de voltrekking van het vonnis, dat werd uitgevoerd ten aanschouwe van 't geheele dorp schonk men de vrijheid aan de vrouwen en kinderen en grijsaards om ze te zien ronddolen te midden der rookende puinhoopen. De officieren rekenden het zich tot plicht om het bedrijf bij te wonen, zoowel ter aanmoediging en ondersteuning van de beulen, als om te genieten van het schouwspel. Te Tamines zaten zij aan tafel op het plein en dronken champagne gedurende de begrafenis der slachtoffers. De Duitschers hebben zelf begrepen hoe zeer een dergelijke houding walging verwekt, en hebben getracht dat te ontkennen; maar de feiten zijn onomstootelijk bewezen.

De behandeling aangedaan aan burger-gevangenen.

Wat deed men met de niet gemoorde mannen? Men zónd ze naar Duitschland om „vrijeschutters” te laten zien aan het volk daar (*10e Verslag*). Wat die reis beteekende in beestenwagens, waar zij dagen lang opeengepakt bleven zonder plaats te hebben om te gaan zitten, gekweld door honger en dorst zoodat zij er bijna krankzinnig onder werden, wat hen er aan blootstelde terstond te worden doodgeschoten; wat het oponthoud beteekende in de stations, als de bevolking hen kwam uitschelden en gebaren maakte als om hen den hals af te snijden . . . is gemakkelijk te begrijpen. Dan kan men zich ook het leven in het kamp voorstellen, waar zij nog slechter behandeld werden dan de soldaten, want deze werden beschouwd als krijgsgevangenen, en in die hoedanigheid tot op zekere hoogte beschermd door 't Haagsche Verdrag, terwijl de „vrijeschutters” misdadigers zijn, buiten het gemeene recht geplaatst, wien men als voedsel niet anders geeft dan soep met beetwortelen, vischkoppen en den afval van de slachtplaatsen.

Het is buitengewoon moeilijk inlichtingen te verkrijgen aangaande

hun verblijf in Duitschland van hen die daaruit zijn teruggekeerd. Voor hen los te laten schijnt men hun de verplichting te hebben opgelegd, niets bekend te maken op straf van naar Duitschland te worden teruggevoerd. Wij weten nochtans dat zekere gevangenen afkomstig uit een landbouwstreek, hebben moeten afdalen in de kolenmijnen van Essen (*N. B. C.* 10 November 1914, *Avondblad*), terwijl anderen de oogst hebben binnengehaald in Westfalen. Als zij weigerden naar het werk te gaan werden zij met knuppels geslagen; een jonge man uit de streek van Brussel draagt nog de sporen van deze behandeling.

Dit is een navolging der klassieke ouden. Deze voerden ook de krachtige bewoners der overwonnen landen in slavernij om hen te laten arbeiden op het land en in de mijnen. Er ontbreekt nog maar aan dat de Duitschers ons in openbare veiling verkoopen, zooals Julius Caesar deed met de 53.000 Belgen die hij gevangen had genomen te Atuatuca (*De Bello Gallico*, Boek II, Hfdst. XXXIII).

De wegvoering van burgers is een der meest schandelijke daden die de Duitschers gedurende dezen oorlog hebben bedreven. Daarom gelooven wij dat wij in zijn geheel het verhaal moeten mededeelen van een teruggekeerden gevangene, dien wij persoonlijk kennen en voor wiens eerlijkheid wij kunnen getuigen.

Gedurende het beleg van Antwerpen hadden de Duitschers kanonnen geplaatst achter mijn huis. Ik moest van tijd tot tijd mijn hond tot zwijgen brengen die bang was van de kanonschoten.

Op Zondag 27 September, omstreeks 8 ure, was ik voor die reden naar buiten gegaan, toen de Duitschers kwamen zeggen dat ik hen moest volgen. Zij gaven geen enkele reden en brachten geen enkele beschuldiging van welken aard ook tegen mij in. Men stond mij toe het huis binnen te gaan om mij te kleeden en wat brood te nemen; daarop werd ik gevoegd bij een groep van ongeveer zestig andere dorpelingen, die evenals ik zonder reden waren gevangen genomen. Goede verstandhouding had bestaan tusschen ons en de Deutsche soldaten en nooit was door een der inwoners een schot gelost.

Nu werden wij, onder goed geleide, gevoerd naar Eversem (onder Meysse); daar sloot men ons in een boomgaard, waar wij twee uren bleven. Vervolgens werden wij gevoerd naar Rhode Saint-Brice, en Impde (onder Wolverthem) waar wij bleven tot 9 ure 's avonds. Wij vertrokken toen naar Wolverthem, vervolgens naar Merchem, waar wij te middernacht aankwamen. Op de binnenplaats van de school was strooi; ieder onzer kon daar een weinig van nemen, om de rest van den nacht door te brengen in een schuur.

Op Maandag 28 September, om 6 uur, liet men ons vrij: wij zijn blijde naar huis te kunnen terug keeren Helaas, te Wolverthem werden wij opnieuw zonder eenige reden gevangen door Duitsche soldaten en over Meysse en Strombeek-Bever gevoerd naar het koninklijk Paleis te Laeken, waar wij bleven wachten tot de officieren over ons lot hadden beslist.

Tegen den middag was hun besluit genomen. Men dwingt ons te marcheeren tusschen ublanen voorafgegaan door muziek. Vier malen spelen de muzikanten een treurmarsch. Voert men ons ter dood?

Men doet ons voortgaan onder lans-stooten. Wij gaan door de straten van een voorstad van Brussel. De inwoners ongetwijfeld onze zwakheid ziende, — bedenk dat wij niets gegeten hadden sedert den vorigen ochtend, volstrekt niets — wierpen ons stukken brood toe. Gelukkig de gevangenen die er in slaagden ze in de vlucht op te vangen, want onze bewakers dwongen ons zoo snel te loopen, dat er niet aan te denken viel de stukken van den grond op te rapen.

Wij komen uit aan het Westelijk station (Molenbeek-Brussel), Soldaten, de bajonet op 't geweer, namen de gevangenen in ontvangst en joegen ons ruw weg in een stal.

De eerste zorg onzer nieuwe bewakers was ons degelijk te onderzoeken en al de voorwerpen van eenige waarde die wij nog bezaten, ons te ontnemen: horloge, geldbeurs, tabak, pijp, portefeuille, enz. Een medegevangene had zijn spaarbankboekje meegenomen, en de arme man dacht dat hij het goed verstoken had. Een soldaat vond het, en ziende dat hij er niets mee doen kon, verscheurde het. Niettegenstaande het grondig onderzoek waaraan men mijn zakken onderwierp slaagde ik er toch in 9 frank in zilver te redden. Van wapenen werd geen enkel spoor gevonden.

Wij bleven in den stal opgesloten onder buitengewoon strenge bewaking; het was volstrekt verboden met elkaar te praten; wij konden geen woord wisselen, zelfs elkander niet aanzien.

Om 17 uur gaven de Duitschers ons een weinig koffie en een zeer klein stukje wit brood. Dat was onze eerste maaltijd — maaltijd! — sinds drie en dertig uren.

Om 18 uur werd ons toegestaan te gaan liggen, op de mestvaalt. Schildwachten liepen op en neer langs de slapenden. Het minste woord, de minste beweging was verboden; wij konden zelfs onze handen niet bewegen om de wolken van vliegen te verjagen die zich neerzetten op ons gelaat. De nacht ging voorbij zonder veel slaap. Wij wisten nog altijd niet wat er met ons zou gebeuren.

Op Dinsdag 29 September, om 6 ure, opstaan, Om 10 ure wat koffie en een klein stuk brood. Wij blijven opgesloten, zonder eenig ander voedsel

voedsel tot den volgenden dag, middag. Degenen die een natuurlijke behoefte willen voldoen, moeten verlof vragen aan de schildwachten; wanneer het wordt toegestaan wat niet altijd het geval is, wordt men vergezeld door een soldaat met bajonet op 't geweer.

Op Woensdag 30 September, des middags, werden wij in beestenwagens geladen waarvan de vloer bedekt was met een zeer dun laagje stroo. De deuren zijn hermetisch gesloten maar gelukkig blijven de kijkvensters open. Er zijn schildwachten bij ons; de trein zet zich in beweging.

Tot Vrijdag 2 October ontvangen wij voor alle voedsel eenige stukken brood welke de soldaten ons edelmoedig afstaan van hun eigen rantsoen.

In den avond blijft onze trein lang stilstaan. Onze schildwachten gaan heen. Andere soldaten komen in de wagens en schelden ons uit voor zwijnen; zij deelen vuistslagen en schoppen en kolfstooten onder ons uit, vervolgens gaan zij weg na de deuren en eveneens de kijkvensters te hebben gesloten. Wij bleven zonder bewaking, zonder licht en lucht, en de trein ging weer op weg.

De wagens werden niet meer geopend tot Zaterdag 3 October, des 's avonds. Wij bevinden ons te Zossen.

Men brengt ons naar een gevangenen-kamp, waar vooral Fransche soldaten en burgers waren. De Duitschers verbeelden zich ongetwijfeld dat de zeven dagen die wij in bijna algeheel vasten hebben doorgebracht ons nog niet genoeg hebben gebroken, want zij denken er volstrekt niet aan ons iets te eten te geven. De Franschen deelen hun mageren kost met ons.

Stroozakken wachten op ons.

Op Zondag 4 October in den ochtend, geeft men ons koffie, maar zonder eenig brood. Dank aan het kleine bedrag dat ik heb kunnen verborgen houden, kan ik wat brood verschaffen. Om 12 ure witte koolsoep, zonder meer. Des avonds thee, zonder brood of eenige andere eetwaar.

Maandag 5 October, des morgens koffie met slecht brood. Om 12 ure, het smakelijkste en meest degelijke voedsel dat wij te Zossen genoten hebben, een soort erwtensoep. Des avonds koolsoep.

De maaltijden verschilden in 't geheel niet gedurende al den tijd van ons verblijf te Zossen. dat wil zeggen tot Zaterdag 19 December: altijd soep of koffie, en een klein broodje per persoon voor drie of vier dagen.

Grijsaards zooals ik en de zieken werden niet tot eenig werk gedwongen: maar de jongeren werden gebruikt voor den aanleg en de herstelling van wegen.

Op 19 December werden wij wederom in beestenwagens geladen en te middernacht kwamen wij te Chemnitz. Wij kregen onmiddellijk soep en brood, maar zeer weinig. De behandeling is hier iets beter dan te Zossen;

's ochtends en 's avonds krijgen wij koffie en brood; 's middags soep; soms zelfs wordt ons menu verrijkt met een stukje kaas of worst.

Ter vergelding echter, de luizen! Te Zossen waren er betrekkelijk maar weinig, maar hier! Dagelijksche opruiming is noodig anders is het onmogelijk des nachts een oog dicht te doen. Iederen avond gaan wij op jacht bij elkander.

Wij verlieten Chemnitz op Donderdag 28 Januari 1915 om elf ure in soldaten wagens met stoomverwarming. Anderhalve dag later, Vrijdags te middernacht zijn wij te Luik. Wij worden ondergebracht in barakken waar wij soep en brood krijgen *zooveel wij verlangen*.

Zaterdag 30, twee uitdeelingen van brood en soep, vertrokken wij om 14 ure en kwamen te Schaerbeek om 20 ure. Daar kregen wij koffie en brood.

Te middernacht vertrek naar het Noorderstation te Brussel. Wij mogen de wagons niet eerder verlaten dan op Zondag 31 Januari, om 10 ure. In groepen van zes, laat men ons naar buiten. Schildwachten geposteerd aan den uitgang van het station, vragen of wij dien dag voedsel hebben gehad, op ons ontkennend antwoord laten zij ons koffie brengen; een officier geeft aan ieder onzer melkbroodjes.

In den namiddag was ik thuis. Oordeel over mijn vreugde; allen verkeerden in goede gezondheid. Ik had in 't geheel geen tijding van hen gehad. Niettemin had men mijn herhaaldelijk geschreven, mij kloeren gezonden, en ook geld. Maar niets had mij bereikt en ik kwam in België terug met mijn pak van den vorigen zomer. Wat het geld betreft, dat is teruggeven door de *Deutsche Bank* te Brussel. Te huis had men geen enkel mijner brieven ontvangen. Eerst in November, toen men mij reeds dood waande was men ingelicht omtrent mijn bestaan door een officieel Duitsch bericht.

Alles bij elkaar genomen heb ik mij niet al te erg te beklagen. Ik heb eenige kilo's in gewicht verloren; ik begon grijs te worden — zoo ben ik sneeuwwit; ik heb een dokter moeten inroepen om mijn hoest te verzorgen. Maar ik leef en heb mijn verstand behouden. Zooveel anderen zijn gestorven, hetzij in Duitschland, hetzij na hun terugkomst; of wel zij zijn krankzinnig geworden.

Het is, zoo iedereen weet, verboden onze lotgevallen te verhalen en bovenal ons te beklagen. Maar ik ben zoo oud en zoo gebroken, dat de Duitschers mij toch niet meer naar Duitschland zouden terugzenden, zooals het schijnt dat zij gedaan hebben met anderen wier tong wat te lang was geweest. Zoo ga ik dan ook van tijd tot tijd naar de naburige dorpen om te praten met andere gevangenen uit Duitschland teruggekeerd. Zij ontbreken niet; elke plaats heeft de hare, terwijl te Lobbeke, waar ik familie heb wonen, 317 zijn teruggekomen aan het einde van Januari. In 't begin van September moesten zij een geheelen dag marcheeren vóór Deutsche

troepen, ten einde de Belgen te beletten op de Duitschers te schieten; zij die niet door Belgische kogels gedood waren, vertrokken den eigen avond nog naar Duitschland als „vrijeschutters!“ Sinds hun terugkomst zijn er reeds een half dozijn gestorven, waaronder een van mijn oude kameraden die te Londerzeel krankzinnig was geworden. Allen zijn wel een vijftien kilo afgevallen, en velen zullen het nooit meer ophalen. Een groot aantal menschen van Lebbeke, hadden ook verbleven in het kamp te Soltau. Daar maakt men soep van beetwortelen en ook van vischkoppen. Het voedsel is dikwijls zoo walgelijk, dat zwakke magen het niet kunnen inhouden; een man van Dendermonde, teruggekomen in Maart 1915, heeft mij verzekerd dat eenige bewakers, streng op de voorschriften, de gevangenen dwongen om te slikken wat zij hadden overgegeven.

Onze terugkeer was buitengewoon gemakkelijk en snel geweest. Die van Tervueren hadden hun kamp verlaten op Zondag 21 Januari 1915, en zij kwamen eerst te Schaerbeke op Zaterdag 30 Januari; men heeft hen moeten helpen om te loopen naar een tram of een kar; gedurende zes dagen hadden zij niets gegeten dan eenige broodkorsten, en soms een beetwortel of een knolraap.

Gij ziet dus wel dat ik nog niet kan klagen. Maar om 't even; wij zullen ons herinneren die nachten op de mestvaalt, die drie dagen reizens in een beestenwagen, die soepen, dat beschimmelde brood en vooral het ongedierte. En let wel, bidde ik u, dat wij zijn vrijgelaten omdat geen enkel feit tegen ons was ingebracht; maar hoe zou men ons dan wel behandeld hebben indien onze onschuld niet zoo duidelijk geweest ware?

Hoe men zich burger-gevangenen aanschaft.

Zij zonden niet enkel „vrijeschutters“ naar hun eigen land. Zij namen ook gijzelaars in plaatsen waar niets was voorgevallen. Zoo voerden zij al de leden der niet-dienende burgerwacht van Tervueren weg. De lijst bedroeg 121 namen; daar vele menschen de gemeente verlaten hadden, vulden de Duitschers het aantal aan met de eerste burgers die zij tegenkwamen, want zij moesten 121 gevangenen van Tervueren hebben om in Duitschland te vertoonen.

Te Tervueren werden de burger-gevangenen dus bij toeval genomen. Maar dat was niet altijd het geval. Te Leuven, bijvoorbeeld, ging men te werk volgens andere beginselen. Honderden burgers werden gevoerd naar de plaats voor het station, op 26 Aug. 1914 (zie bl. 91). Des nachts schoot men eenigen hunner dood en hing men eenigen op. In den ochtend van 27 Aug. kwam

een officier zeggen dat zij die een losprijs betaalden onmiddellijk zouden worden vrijgelaten. „Men zag toen, zoo verhaalde mij een professor van Leuven die tot de groep behoorde, de vrouwen, moeders, zusters, dochters der gevangenen komen, met duiven, konijnen, kippen, flesschen wijn, stukken vleesch, zelfs met een varken. Voor elke gift, welke dan ook, werd een gevangene vrijgelaten. Eindelijk kwam mijn beurt en ik kon naar huis gaan. Zij die niet waren vrijgekocht, werden naar Duitschland gezonden. Wel een eigenaardige manier om de schuldigen te onderscheiden van de onschuldigen!”

Het is verschillende keeren gebeurd, gedurende het tijdperk der groote terechtstellingen van 20—27 Augustus, dat troepen gevangen burgers naar Duitschland gevoerd, daar niet werden ontvangen en naar België werden teruggezonden. Zoo was het geval met talloze gevangenen uit Leuven die naar Brussel werden teruggevoerd, vervolgens naar Mechelen geleid, en daar in het open veld vrijgelaten; het was eveneens het geval met verscheidene honderden mannen, vrouwen, kinderen en grijsaards te Rotselaer, Wesemael en Gelrode, wier avonturen hier in 't kort volgen. Men begon op 25 en 26 Aug. met hen uit hunne huizen te verdrijven en die in brand te steken. Vervolgens werden zij door de soldaten voortgedreven naar Leuven, en met geweld in beestenwagens gedrongen, die hen in twee dagen naar Duitschland brachten. Daar woonden zij een geweldigen twist bij waarvan zij het voorwerp waren en ten laatste nadat men hen in het station zelf eenig voedsel had gegeven, werden wij opnieuw in de wagens geladen. Zij kwamen 31 Aug. te Brussel-Noord, waar men hen in vrijheid stelde, wat wil zeggen dat men tot hen zeide: „Kom er uit en ga weg.” En ziedaar die ongelukkigen aan de deur van het station geworpen, bedrukt, uitgeput, bijna dood van vermoeienis en slaap, met strammen blik, de mannen de grijsaards ondersteunend, de vrouwen de kinderen dragend. De Brusselaars, die deze menigte hebben zien voorbijtrekken, zullen nooit van hun leven den indruk vergeten van de ellende die zich daar liet zien. Hulp werd onmiddellijk georganiseerd en onze arme landgenooten werden opgenomen in verschillende openbare inrichtingen in Sint Joost ten Noode. Zij bleven daar verschillende weken, eer zij naar huis durfden terugkeeren.

Hoeveel burger-gevangenen waren er in de verschillende kampen van Duitschland: te Celle, Gutersloh, Magdenburg, Münster, Salzwedel, Kassel, Senne, Soltau, enz. De lijsten bekend gemaakt in *Le*

Bruzellois zijn zeer onvolledig. Aan den anderen kant, menschen die men geloofde gevangen te zijn in Duitschland, zijn in werkelijkheid doodgeschoten. Zoo heeft men in het tuintje tegenover het station te Leuven op 14 en 15 Januari 1915 een greppel geopend waarin men een soldaat vond van het 6e linie-regiment en 26 burgers van Leuven, die men dacht dat zij voor het meerendeel in Duitschland waren; onder anderen waren daar twee vrouwen en de pastoor van Hérent.

Veel lieden van Tintigny, Rosignol en andere plaatsen van Luxemburg, die waren weggevoerd als gevangen burgers, zijn onder weg doodgeschoten. Die van Musson zijn slechts gered doordat uit Duitschland bevel gekomen was geen gevangenen meer te doden; in Juli 1915 waren zij nog niet in 't vaderland terug.

De terugkeer der burger-gevangenen.

In November en December 1914 zijn teruggekeerd (naar hun steden, niet naar hun huizen, want die waren verbrand) ongeveer 450 inwoners van Dinant, meer dan 400 van Aarschot en verscheidene honderden Leuvenaars, van de 1200 die waren weggevoerd.

Velen droegen op den rug van hun jas in witte olieverf de woorden: *Kriegsgefangene-Münsterlager*. Tot in Maart 1915 moesten die van Dinant zich geregeld aanmelden bij de militaire overheid. Zij werden overigens gewaarschuwd dat hun invrijheids-stelling een „welwillendheid” was, maar dat zij bij de minste buitensporigheid zouden worden teruggezonden naar Kassel. Hier volgen eenige biljetten aangeplakt te Dinant op bevel der Duitse overheden, die ons heel wat te zien geven van de geestesgesteldheid onzer onderdrukkers.

Stad Dinant.

Ter gelegenheid van de terugkeer eener partij onzer burger-gevangenen, meen ik de burgerij te moeten vragen om de grootst mogelijke kalmte te bewaren. Elke betooging zou de strengste onderdrukking kunnen uitlokken.

De terugzending van een partij onzer medeburgers die gedurende drie maanden gevangen zijn geweest, is een daad van welwillendheid, een daad

van edelmoedige menschlievenheid van den kant der militaire overheden, wien wij den dank aanbieden van het gemeentebestuur en van de bevolking van Dinant.

Door haar kalmtē zal deze wel haar dankbaarheid willen bewijzen.

Ik maan de teruggekeerde gevangenen daarenboven aan, zoo spoedig mogelijk den arbeid te hervatten.

Deze maatregel is noodzakelijk zoowel in het belang voor den gezinnen als in dat voor de gemeenschap.

Dinant, 18 November 1914.

Voor den afwezige Burgemeester,
E. TAZIAUX.
Gemeenteraadslid.

WAARSCHUWING AAN BURGER-GEVANGENEN.

De heeren burger-gevangenen worden verzocht, *zoodra zij in de stad zijn teruggekeerd*, zich te vervoegen aan de Kommandantuur, quai de la Meuse (huis van den Georges Henry) om zich te laten inschrijven op de lijsten die daar zijn neergelegd.

Elk verzuim van bovenstaand bevel (nr. 728 van de Kommandantuur) zal streng worden gestraft.

Dinant, 16 November 1914.

De waarnemende Burgemeester
F. BRIBOSIA.

Stad Dinant.

Aan mijn medeburgers.

De heer Plaats-Kommandant heeft mij er op gewezen dat het graf van een Duitsch militair (te Gemmechenne) vertrappt en met voeten getreden is.

Ik wensch te gelooven dat deze, zeker onbehoorlijke daad niet zal vericht zijn door een burger van Dinant.

De dood is iets heiligs vooral als hij de bekroning is van vervulden plicht en, als in het onderhavig geval, op het veld van eer is gevonden. Nationaliteit doet er weinig aan af en ik acht het mijn plicht deze laffe daad openlijk af te keuren.

Eveneens is het niet zonder nut er nog eens op te wijzen, zooals mijn bekendmaking van den 10e dezer maand reeds zeide, dat de gemeenten verantwoordelijk zijn voor dergelijke verwoestingen.

Een nieuwe aanslag op Duitse graven zou de terugzending der gevangenen naar Cassel tengevolge kunnen hebben.

Ik verzoek dus opnieuw de burgerij om den dood te eerbiedigen.

Dinant, 15 December 1914.

De Burgemeester,
A. DEFOIN.

Stad Dinant.

TOEZICHT OP DE BURGER-GEVANGENEN

Afschaffing.

Ik heb de eer ter kennis van belanghebbenden te brengen, dat van nu heden het toezicht op de gevangenen uit Cassel teruggekeerd is afgeschaft.

Alleen de mannen van 18—25 jaar moeten zich aanmelden bij de controle op de personen verplicht tot militairen dienst.

Deze controle heeft plaats voor Dinant, op de place de la Meuse iederen Zondag om 9 ure Duitse tijd (8 ure Belgische tijd).

In de andere plaatsen op gewone plaats en tijd.

Dinant, 27 Januari 1915.

De Burgemeester,
A. DEFOIN.

Op het einde van Januari 1915 kwamen ongeveer 2.500 inwoners van Brabant tegelijk terug. Zij hadden de kampen verlaten op Zondag 24 Januari en kwamen te Leuven Vrijdag 29, te Brussel en Vilvoorde Zaterdag 30 Januari aan. Gedurende dien tocht van 5 dagen konden zij de wagens niet verlaten waar zij waren ingepakt; voor alle voedsel kregen zij zwart brood en water en soms een knol of een beetwortel. Die van Leuven hebben alle mogelijke moeite gehad om te loopen tot aan de puinhoopen van hun huizen. Die van gene zijde van Assche werden afgezet aan het Noorder-station te Brussel; men heeft hen moeten dragen naar de tram van Berchem; hun gezwollen voeten weigerden elken dienst: die ongelukkigen waren in hun dunne kleeren van Augustus, toen men hen uit hun dorp had weggehaald, en sinds dien hadden zij nooit eenig vuur gehad. Die van Tervueren werden te Schaerbeek uit den trein gehaald, en men bracht ze op karren naar hunne woningen.

Op 15 Februari 1915 werden ongeveer 200 Vlaamsche burgers afgezet aan het Noorder-station te Brussel en de straat opgejaagd. De Brusselaars bemerkten boven allen, en met een medelijden dat zij niet zochten te verbergen, een ouden priester wien de grijze haren op de schouders hingen en wiens zware baard niet geschoren maar eenvoudig met de schaar was afgeknipt; men kon zien dat hij sinds zijn wegvoering niet van kleeren had verwisseld; zijn roestkleurige, gescheurde, uitgerafelde toog sleepte in stukken achter hem; zijn steek had alle vorm verloren; zijn blikken als van een opgejaagd dier, verrieden de vernederingen die hij had ondergaan gedurende een martelaarschap van vijf maanden.

Erkenning door de Duitschers van de onschuld der burger-gevangenen.

Welke misdaad hadden dan die rampzalige bedreven om op zulke vreeselijke wijze behandeld te worden? Geen enkele; de Duitschers erkennen het zelf, geen enkele (*2e Grauwboek*, n°. 87). De Deutsche overheden hebben aan de Belgische dagbladen de volgende kleine nota gezonden, die wij overnemen uit *l'Echo de la Presse internationale*, van 30 Januari 1915:

De opperbevelhebber van het Deutsche leger heeft de terugkeer naar België toegestaan van de burgerlijke Belgische gevangenen tegen welke: 1°. geen zaak bij het militair gerechtshof aanhangig is; 2°. die geen enkele straf van welken aard ook te ondergaan hebben. Bij gevolg kunnen alle vrouwen (17) en 2.577 mannen naar hun land terugkeeren.

De opperbevelhebber van het Deutsche leger is de Keizer. Hij is het dus, die de onschuld der gevangen burgers erkent. Men kan het betreuren dat zijn rechtvaardigheidsgevoel hem er niet toe geleid heeft om bij dezelfde gelegenheid terug te trekken wat hij in zijn telegram aan President Wilson van de burgers gezegd heeft.

Zoo baas, zoo knecht. In een onderhoud, toegestaan aan een correspondent van de *N. A. Z.* (zie *N. R. C.*, 20 Febr. 1915, ochtendblad), heeft Baron von Bissing, Gouverneur Generaal in België gezegd, dat hij op de snelst mogelijke wijze de burger-gevangenen die in Duitschland geïnterneerd waren naar België heeft laten terugkeeren, ten minste hen wier onschuld bewezen was. Het is goed hier aan toe te voegen, dat tot nog toe slechts de Vlaamsche gevangenen zijn terug-

gekomen (behalve het grootste gedeelte van die uit Vlaanderen) en die van Dinant. Wat de gevangenen uit de Waalsche provinciën betreft, zij waren nog niet teruggekeerd in Juli 1915.

De Duitse overheden wisten ongetwijfeld sinds langen tijd, dat de verbanning dezer burgers een rechterlijke dwaling was, of liever, dat men ze naar Duitschland had gezonden om de bevolking daar de gelegenheid te geven „levend gevangen vrijeschutters” te kwellen en uit te schelden. En toch, men heeft hen eerst naar 't vaderland teruggezonden, op het oogenblik dat de vrees voor hongersnood Duitschland noodzaakte om beslag te leggen op de voedingsmiddelen en zijn bevolking op rantsoen te stellen. Het is dus volstrekt niet uit rechtvaardigheidszin dat men de burgergevangenen van België (en gedeeltelijk ook die van Frankrijk) naar huis heeft teruggezonden; het was slechts een maatregel van bezuiniging; men wilde eenvoudig vermijden dat zij het Duitse brood zouden eten dat al te kostbaar geworden was; men wilde ze liever aan de Amerikaansche weldadigheid overlaten.

En als zij ten laatste naar hun land teruggekeerd zijn, hoe behandelt men ze dan? Heeft men ten minste die zorgen voor hen die de slavenkooplieden hadden voor hun zwarte lading? Zelfs dat niet, want de negerjagers hadden er geldelijk belang bij de handelswaarde van hun kudde te bewaren, terwijl in het oog van het Duitse militarisme de Belgische burgers niet tellen: *Es ist Krieg!*

B. De „Belgische gruwelen”.

De voorgewende gruwelen der Belgische burgers tegen het Duitse leger.

Om de slachtingen aan te richten waarmede hij ons land doodelijken schrik zou inboezemen, moest de Groote Staf troepen ter zijner beschikking hebben waarop hij onvoorwaardelijk kon rekenen; die niet zouden terugdeinzen voor de allerbloedigste taak en voor wie geen enkele daad van onderdrukking de maat zou overschrijden. Hij moest er zeker van zijn dat men zonder aarzelen zou gehoorzamen, wanneer men, zooals te Dinant, den dood gelastte van 700 mannen, vrouwen en kinderen. Om soldaten te krijgen, die zich met zulke barbaarsche daden — volkomen in strijd met den militairen geest — zouden belasten, was het schrikbeeld van den „vrijeschutter” misschien niet toereikend; want onder hen zijn toch ook dappere mannen

die niet sidderen en beven voor weerwolven-praatjes; er konden onder hen eerlijke menschen zijn, wien diefstal een afkeer inboezemt onder welken naam men dien ook voorstelt, en die zich niet zouden laten verleiden door het lokaas van plundering; allen zijn niet zoo doordrongen van *Kultur* als die officier, die voorstelde de „vrijeschutters” niet opslag te dooden, maar hen doodelijk te wonden, om hen vervolgens langzaam te laten sterven zonder eenige verzorging (bl. 431).

Neen; maar deze soldaten, zelfs de zachtmoedigsten onder hen, zouden het beschouwen als een heiligen plicht om misdaden te wreken begaan tegen onschuldigen. Laat men hen doen gelooven dat de Belgen vreedzame Duitsche kooplieden hebben gemarteld, dat zij gewonde soldaten, buiten staat zich te verdedigen, hebben verminkt, of dat zij dum-dum kogels gebruiken, die afschuwelijke wonden veroorzaken wier genezing bijna onmogelijk is . . . en dan zullen die soldaten nog slechts dit eene idee hebben: den eersten Belg den beste die in hun handen valt te doen boeten voor de misdaden waaraan zijn landgenooten zich hebben schuldig gemaakt. Voor hun dorst naar wraak valt elke onderscheiding weg: kind, grijsaard, vrouw, man, allen verdienen gelijkelyk gestraft te worden. Van dat oogenblik af zal het niet meer noodig zijn vergeldingsmaatregelen te bevelen, want het leger zal maar al te zeer geneigd zijn zich onmeedoogend te toonen, en oog voor oog en tand voor tand te eischen, ten einde aan alle Belgen zonder onderscheid de gruwelen betaald te zetten tegen onschuldige Duitschers bedreven.

Eenige beschuldigingen.

Juist deze zielstoestand hebben de Duitsche leiders weten te gebruiken. Onmiddellyk na de opening van den veldtocht zijn hun dagbladen begonnen met het schrijven van artikelen waarin de gruwelen verhaald worden door Belgen bedreven, artikelen die iemand kippevel doen krijgen. Belgische vrouwen gieten petroleum op de gewonden en steken ze in brand; gewonden in de hospitalen aan hun zorgen toevertrouwd werpen zij uit de vensters; zij werpen kokende olie op de soldaten en stellen er zoo 2000 buiten gevecht; zij hanteeren geweer en revolver even behendig als de mannen; zij wurgen de soldaten en steenigen hen; zij snijden hun de ooren af en steken hun de oogen uit; zij bieden hun sigaretten aan die kruid bevatten, welks ontbranding hen blind zal maken. Zelfs de kleine meisjes van tien jaar maken zich schuldig aan deze afgrijslykheden.

De mannen zijn geen haar beter: vooreerst zijn zij allen „vrij-schutters”, zelfs wanneer zij zich voordoen als eerbare onderwijzers; verder sluipen ze onder de automobielen om de bestuurders te doodden; zij vermoorden met een messteek in den buik vreedzame drinkers; zij schieten lafhartig een officier dood die hun een bekendmaking voorleest; zij maaien de beenen af van soldaten; zij maken de gewonden af op het slagveld; zij snijden hun de vingers af om hun ringen te bemachtigen; zij sluiten bedwelmende poeder in brieven om degenen te vergiften die ze zullen openen; zij laten soldaten in kuilen vallen om hun op hun gemak te martelen; zelfs het menschlievend teeken van het Rode Kruis houdt hun moordende armen niet terug; zij schieten op de dokters, op de verplegers, op de auto's die de gewonden vervoeren.

Dat men de soldaten vertrekkend naar België deed gelooven dat hun tegenstanders afschuwelijke barbaren zijn, en dat men hen bezielde met brandend verlangen om de onschuldige slachtoffers der Belgen te wreken, blijkt genoegzaam uit de verhalen van 't begin van den oorlog. Zie bijvoorbeeld in 't verhaal van *De slag van Charleroi* (bl. 229) het ongeduld waarmede de schrijver het oogenblik afwacht om België binnen te trekken ten einde deel te nemen aan de wraakoefeningen, en zijn vreugde wanneer hij ten laatste de huizen in de asch gelegd en een pastoor aan een boom opgehangen ziet. (*fig. 22*).

In 't voorbijgaan zij opgemerkt dat de Oostenrijkers, verlangend ons den oorlog te verklaren ook „Belgische gruweldaden” verzonnen hebben. In haar antwoord op de Oostenrijk-Hongaarsche oorlogsverklaring heeft onze regeering geprotesteerd tegen deze lasteringen (*1e Graueboek*, nrs. 77, 78).

Al deze verhalen zijn eerst verschenen in de dagbladen. Wel! men moet er zich niet over verwonderen, als in oorlogstijd, wanneer de gemoederen verhit zijn, dagbladenschrijvers gaarne geruchtmakende berichten verspreiden zonder zich de moeite te geven hun echtheid te onderzoeken. Maar wat niet kan geduld worden is, dat men ze opnieuw gedrukt heeft toen hun valsheid zoo blijkbaar was geworden dat zelfs de meest bevooroordeelden haar moesten zien. Wij kennen twee geschriften geheel gewijd aan de gruweldaden door de Belgen bedreven: *Die Belgischen Greuelthaten* en *Belgische Kriegs-*

greuel. Het reeds aangehaalde werk, *Die Wahrheit über den Krieg*, behandelt ook breedvoerig deze gruwelen. En er staan ook niet weinig bijzonderheden in de geschriften *Lüttich* en *Die Eroberung Belgiens*.

Wij geven de letterlijke vertaling van eenige verhalen gekozen uit de meest afgrijselijke; want wij zijn van meening dat de beste propaganda tegen de Duitschers bestaat in het verspreiden van hun eigen propaganda-schriften.

Hier volgen eenige uittreksels uit *Die Belgischen Greuelthaten*.

Uittreksel uit den veldbrief van een Duitschen strijder.

„Dicht bij . . . trokken wij België binnen; wij zijn op het oogenblik te . . . Hier is alles verwoest: de straten zijn gebarricadeerd, de telefoon- en telegraaflijnen vernield; de bruggen heeft men laten springen. De inwoners worden zeer streng behandeld. Eenige doodgeschoten, anderen opgehangen en hun huizen zijn verbrand.

„Zij hadden dan ook gruwelijke wreedheden begaan zooals: de oogen uitgestoken aan kinderen van Duitse ouders; de tong, ooren, neus afgesneden van gevangenen soldaten (vooral van de kavallerie), hen opgehangen met het hoofd naar beneden, hen in broodovens geworpen, enz.

Wanneer deze dingen aan den dag komen, wordt het geheele dorp bijeengeroepen; de bewoners worden gedood, en de huizen in brand gestoken. Meerdere wellen zijn vergiftigd.”

Verhalen van geloofwaardige ooggetuigen.

Gottfried Traub, de vermaarde predikant en afgevaardigde van den Landtag bespreekt de volkswoede te Luik.

Hij heeft een artikel geschreven, geplaatst in *Die Hilfe* onder den titel: „Een dag te Luik.” Een geneesheer van Aken had hem in zijn dienstauto naar Luik gebracht:

„Duitsche soldaten waren ingekwartierd in een school; de luitenant had hun op 't hart gedrukt zich behoorlijk te gedragen; hij had gezegd dat zij niets behoefden te vreezen, want al die onderwijzers waren geschikte menschen. Zij waren dus rustig. Maar langzamerhand gevoelen zij zich niet meer veilig; zij zien verdachte bewegingen; zij bemerken dat men hen verdeelt; zij ontwaren dat men van achteren vuurt op een majoor; daarop zien zij geweren gericht op hen, en zij komen tot de ontdekking dat al die onderwijzers vrijeschutters zijn. Woede maakt zich van hen meester. De verwoeste huizen getuigen van hetgeen zij deden en van wat volgde;

een der soldaten verhaalt als een heel gewoon feit dat hij 7 mannen tegen den muur plaatste en hen tegelijk doodde. Ziedaar hoe de oorlog er uitziet. Neen, het is geen oorlog, het is een slachting; en het Belgische volk alleen is verantwoordelijk. Het is het woeste gepeupel dat ons dwingt tot zulk een geweld. Wij weten heden, dat al wat in de bladen stond aangaande verminderingen, werkelijk waar is! . . .

Een onzer soldaten heeft ons verteld hoe hij een der onderwijzers het eene geweer na het andere zag wegwerpen, om er een te nemen dat pas geladen was, en aanlegde op hen die zonder vrees in huis gekomen waren. Hij had een dozijn geweren gereed gemaakt om op laaghartige wijze te moorden. Dit was de handelwijze van de bevolking, die stelselmatig voorbereid was. Het zou een schreeuwende onrechtvaardigheid zijn het Duitsche bloed, den Duitschen geest, en den waren mannenmoed der Duitschers niet te beschermen.

De puinhoopen der dorpen zijn geen beschuldiging tegen Duitschland; zij zijn een onuitwischaar teeken van de schande waarmede het Belgische volk zich bedekt heeft. Wie zou gedacht hebben dat de barbaarschheid zoo dicht aan de grenzen heerschte! Als zij te Aken, Eupen, Juliers, gekomen waren . . . men durft er niet aan denken! Men voelt een schok door zijn leden varen als men denkt dat die menschen die daar zoeven groetten, op onze rijtuigen zullen vuren en ons hinderlagen zullen leggen, misschien nog dezen avond. De ondergaande zon goot gouden stralen over het landschap. Zon, waarom zijt gij zoo wreed?

Officieele belooning van „Vrijeschutters”, in België en Frankrijk.

Op een kaart, geschreven door een soldaat aan een familielid te Pössneck, verhaalt hij vernomen te hebben dat de Belgische regeering 50 frank had uitgelooft aan de inlandsche burgerbevolking voor ieder Duitschen soldaat door haar gedood.

Deze tijding wordt bevestigd en aangevuld door hetgeen een reserve-luitenant schrijft aan zijn ouders te Leutenberg. Hij zegt dat men op een doodgeschoten vrijeschutter een bewijs heeft gevonden waarbij de Fransche regeering hem als vrijeschutter erkende en hem een salaris toe-kende van 50 frank te maande.

Het volgende verhaal is genomen uit „*Belgische Kriegsgreuel*”. Wij geven slechts de voornaamste passussen.

Een nacht van verschrikkingen op het slagveld.

Hij werd gewond te Bressoux, in de gevechten voor Luik. Een shrapnell had hem een arm verbrijzeld en een diepe wonde in de lendestreek toegebracht . . .

De zwaargewonde kanonnier lag uitgestrekt zonder hulp op een glooiing die gelukkig met struikgewas bedekt was. . . .

Hij dacht met schrik aan de hyena's van het slagveld, want zijn kameraden hadden hem daarvan gesproken en hij zelf had reeds afgrijselijk dingen gezien. In zijn verbeelding stelde hij ze zich nog schrikwekkender voor. . . .

Plotseling hoorde hij een angstige wanhoopskreet, gevolgd door de volmaakste stilte.

De pogingen die hij deed om te zien waren zoo hevig dat zijn oogen hem er pijn van deden, maar het was onmogelijk de duisternis te doorboren die reeds over 't veld was neergedaald.

Nog eens een schorre keelklank, half onderdrukt, en dan nog een. Nu wist hij het; het beestmensch kwam een prooi zoeken. Een dolle vrees overmeesterde hem en gaf hem de kracht, hem die daar zonder hulp was achtergelaten, om de plaats die hij reeds uren innam te verlaten, en spijs de grootste smarten te kruipen onder het struikgewas waar hij zich verborg. . . .

De gedaante was naderbij gekomen en hij kon duidelijk twee vormen onderscheiden die zich over iets heenbogen, op 20 meter afstand van hem. Zij kwamen nog dichterbij. Hij zag toen zeer duidelijk dat een hunner een vrouw was, die een zak droeg; in de hand van den ander zag hij een glinsterend voorwerp. Hij wist nu genoeg.

Hij had opnieuw een bezwijming. Hij keerde zich op zijn andere zijde opdat de pijn daardoor teweeggebracht zijn bewustzijn zou bewaren. De vormen kwamen bij hem, en toen gebeurde het meest afschuwelijke wat hij ooit van zijn leven gezien had.

De hyena's van het slagveld bleven op tien passen afstand van hem staan; hij zag dat zij zich bogen over een gewonde die daar lag; hij hoorde een geknars; daarop een lang gekerm; daarop zag hij vol schrik dat men het blinkend staal stak in de oogen van den bezwijmden soldaat. Toen, tengevolge der gruwelijke pijn, kwam de gewonde een oogenblik tot zichzelf en hief een jammerlijke smartkreet aan.

Daarop hetzelfde schorre geluid dat hem het bloed in de aderen deed stollen.

Hij zag toen dat de twee monsters de zakken van den gewonde ledigden en wat zij daar vonden in den zak medenemen.

De ontaarde vrouw gaf een schop tegen het ontzielde lichaam, en toen richtte het paar zich naar andere slachtoffers. Zij zochten zorgvuldig in alle richtingen en zagen het lichaam van den officier, wiens pistool onze kanonnier had weggenomen.

Zij deden nog een drietal stappen; toen brandde een schot los, en de vrouw viel neer met een luiden kreet.

Het monster, dat zeker niet gedacht had aan eenigen tegenstand van zijn slachtoffers, stond een oogenblik als verlamd; dan gedreven door zijn misdadig instinkt, boog hij zich voorover om den zak weg te nemen, die uit de handen der vrouw gevallen was. Maar op hetzelfde oogenblik klonk het tweede schot, en het monster viel, getroffen in het hoofd.

Toen begaven de krachten onzen held. Het wapen ontviel aan zijn hand en de martelaar viel in een weldadigen zwijm . . .

De volgende verhalen zijn ontleend aan het hoofdstuk „Leuven en de Belgische gruwelen” in *Die Wahrheit über den Krieg*.

Te Aken heeft men in een hospitaal een zwaar gewond Duitsch soldaat gebracht, een slachtoffer van de fanatieke Belgische bevolking. In een Belgische plaats had men hem een huis binnengedragen waarop de vlag woei van het Roode Kruis. In plaats van hem te hulp te komen hadden de bewoners van genoemd huis hem van de eerste verdieping op straat gesmeten, en waren zij vervolgens op de vlucht gegaan. De soldaat zal zich moeilijk herstellen.

In een Belgisch dorp vroeg een Duitsch officier om iets te drinken. De kroeghouder bracht den officier in de zaal, geeft hem een glas wijn, en terwijl deze dit uitdrinkt steekt hij hem een mes in den onderbuik.

Te Luik hebben de vrouwen kokende olie uit de vensters op de soldaten geworpen. De Fransche pers bevestigt deze helfdhaftige daad en zegt dat Belgische arbeidersvrouwen op deze wijze 2000 Duitse soldaten buiten gevecht hebben gesteld.

Een officier gaat een huis binnen en vraagt iets te drinken. Er waren niets dan vrouwen aanwezig. Op het oogenblik dat de officier zijn glas opheft valt een schot uit den groep vrouwen en treft hem in den rug.

Een straatjongen biedt een soldaat sigaretten aan en geeft hem tegelijk een kogel.

Een witte vlag wappert op den toren eener kerk. Eerbied voor Godshuis! En zie, schoten weerklinken uit de dakvensters.

De dapperen die als auto-bestuurder dienst doen en voortgaan tot bijna in de gevechtlinie, ondergaan overal hetzelfde lot. Overal waar zij door België trekken, gaan zij door een regen van kogels en worden zij geniepig aangevallen.

Ik heb gesproken met een auto-bestuurder die een schampschot aan het

gezicht had en een verbrijzelden vinger. Zijn luitenant had een kogel in het been gekregen. Men had hen te Gemmenich beschoten uit het struikgewas

Een gewonde soldaat verhaalt :

„Mijn metgezel viel aan mijn zijde met een kogel in 't been ; hij kon zich niet verder voortbewegen. Een weinig later werpt zich een troep van het laagste gepeupel op hem en — het walgt mij het te vertellen ofschoon het de zuivere waarheid is — één hunner maait hem met een groote zeis de beide beenen af. Ik zag hem nog toen wij ons omkeerden.”

Twee Zweedsche dames, Mevr. Dagmar Waldner en hare dochter, die te Bad Buisbach vertoefden bij Aken en veel treinen met gewonden gezien hadden, schreven in het begin van September aan het Zweedsche Dagblad : *Vagens Nyheter*, als volgt :

„De Duitschers zijn bijna allen gewond geworden in den vrijsschutters oorlog. Onder de gewonden waren ook leden van de „Jungdeutschland” (padvindere) wien Belgische vrouwen de ooren hadden afgesneden. In de Belgische stad Demenis hadden de Duitschers twaalf gekwetste landgenooten bijeengebracht, op eene plaats. Toen de hospitaal-soldaten zich eenige oogenblikken verwijderd hadden om de zacht-rijdende auto's te gaan halen die hen zouden vervoeren, kwamen verschillende Belgische vrouwen met haar kinderen aangelopen. Zij wierpen petroleum op de kleederen en lichamen der gewonden. Op vele huizen hadden de Belgen zelf de Roode-Kruis-vlag geheschen. De Duitschers vol vertrouwen brachten de gewonden daar binnen. Maar zoodra de ziekendragers waren heengegaan, wierpen de Belgische vrouwen de gewonde en hulpelooze Duitschers uit de vensters. Mevrouw Waldner verzekerde dat zij een groot aantal dergelijke gebeurtenissen kon verhalen.”

Uittreksel overgenomen uit het *Berliner Tageblatt* van 14 Sept. uit een brief van de militaire post van het begin van Augustus :

„Na den tocht door Luxemburg, waar wij brood en water in overvloed kregen, legerden wij in het dorp Tavigny. Hier ontvingen wij den vuurdoop. In den nacht, om 1 ure, lagen wij in een schuur; een moorddadig vuur werd plotseling op ons gericht. Een kameraad die de deur van de schuur opende viel aan mijn zijde, door een kogel in het hart getroffen. Ik kan de vreeselijke oogenblikken die volgden niet beschrijven. Wij hadden twee dooden en zes gewonden. Wij wierpen ons onmiddellijk buiten de schuur en toen begon een vreeselijk straatgevecht. De vrijsschutters en de Belgische inwoners wilden ons vernietigen. Er waren zelfs vrouwen en jonge meisjes. Toen de morgen aanbrak hadden wij 38 Belgen gedood en 40 gevangen gemaakt. Deze moesten de dooden begraven en toen hun

eigen graf delven, want zij werden volgens de krijgswet doodgeschoten. Zulke gevallen komen dikwijls voor. De bewoners kwamen schijnbaar vreedzaam naar ons toe, en dan beschoten zij ons in den rug."

Ten laatste eenige uittreksels uit *Lüttich*.

Vergif.

De militaire korrespondent van het *Berliner Tageblatt* meldt het volgende:

Op het hoofdpostkantoor te Luik bevinden zich duizenden brieven en drukwerken die binnenkwamen voor de komst der Duitschers. Het is vastgesteld dat een onberekenbaar aantal dezer brieven een narkotisch poeder bevat. De officier die aan 't hoofd is gesteld heeft de post laten sluiten, want het verblijf op de kantoren was onmogelijk geworden. De Belgen hebben dus middelen gebruikt die in schandelijkheid niet kunnen overtroffen worden.

Hyena's van het slagveld.

Heden hebben wij een jongeman gevangen genomen, die in zijn zakken 14 afgesneden vingers had met ringen . . . Men heeft gewonden de oogen uitgerukt, en de slagader aan de polsen doorgesneden . . .

Uitgerukte oogen, enz.

. . . Vandaag braken weer straatgevechten uit met de inwoners. Wij hebben niet te doen met open vijanden, maar met verraderlijke beesten. Een paar kleine voorbeelden:

Ongeveer 30 officieren en soldaten worden verpleegd te Aken in hospitalen. Hun zijn de oogen uitgerukt. Officiieren hebben verblijf gehouden in de huizen van graven en prinsen; des avonds verzoekt men hen aan het diner; zij werden onverhoeds aan tafel overvallen en gedood.

Dit is vlakweg afschuwelijk, veel gruwzamer dan in de dagen van den dertigjarigen oorlog.

(Uittreksel uit een brief van een compagnies-commandant.)

De valsheid dezer beschuldigingen.

Eene opmerking dringt zich al dadelijk naar voren. De verhalen zijn gedaan door ooggetuigen die „gelooftwaardig" zijn; nu, ieder onderzoek is onmogelijk, want men noemt nooit een datum; en daarenboven wordt de naam der plaats slechts zelden

gegeven: in *Die Wahrheit*, komen slechts vier plaatsnamen voor: Luik, Gemmenich, Tavigny en Demenis.

Demenis (bl. 117) bestaat niet, en wij hebben ons vergeefs afgevraagd van welke plaats hier sprake kan zijn. Wat is er voorgevallen in de drie andere genoemde steden? Te Tavigny (bl. 117) hebben de Duitschers nooit wraakoefeningen uit te voeren gehad; geen enkel mensch is daar gedood, geen enkel huis in brand gestoken: men is daar eenvoudig overgegaan tot de stelselmatige plundering der plaats. Niets is er ook gebeurd in eenigē naburige gemeente, die de verhaler zou hebben kunnen verwarren met Tavigny. Ook is er hier geen verwarring van namen met Tintigny; in deze laatste plaats zijn de Duitschers op de gruwelijkste wijze te werk gegaan, maar volgens een geheel verschillende methode. Wat Gemmenich (bl. 117) aangaat, wij hebben geen inlichtingen omtrent hetgeen daar is voorgevallen. Niettemin kunnen wij verklaren dat daar geen enkel huis in brand gestoken is. Nu is het wel zeker, dat indien de Belgen daar de wreedheden bedreven hadden door de Duitschers vermeld, dezen het dorp wel zouden in brand gestoken hebben; het is dus hoogst waarschijnlijk, dat in Gemmenich niets is voorgevallen. Men kan hetzelfde zeggen aangaande Luik of liever aangaande Herstal, want het is daar, dat de vrouwen kokende olie op de soldaten zouden geworpen hebben. Maar geen enkel huis is er in brand gestoken, geen enkele vrouw is er doodgeschoten. Kortom, op de eenige vier namen van Belgische plaatsen zijn er vier vervalschingen.

In Juni 1915 ontvingen wij *Het Witboek over den vrijeschuttersoorlog in België* (*Die völkerrechtswidrige Führung des belgischen Volkskriegs*) en het boek van den heer Grasshof over de schuld van België (*Belgiens Schuld*). Wij hebben den tijd nog niet gehad om ze te onderzoeken, want de studie van Duitse documenten is altijd lang en ingewikkeld. En daarenboven, dient het voorbeeld van Luik, Demenis, Tavigny en Gemmenich niet om ons te toonen, dat vooreer wij de bijzonderheden in die verhalen meegedeeld aan een onderzoek onderwerpen, wij in de allereerste plaats moeten nagaan of het feit zelf eenigen werkelijken grond heeft?

Haar belachelijk karakter.

Men zal zeker wel geen weerlegging van ons verwachten van al de beschuldigingen die in deze propaganda boekjes vervat zijn. Velen zijn volkomen belachelijk, zooals bijvoorbeeld het verhaal van de narkoti-

sche poeders op het postkantoor te Luik; die van de afgesneden vingers van dooden en gewonden, en vervolgens zorgvuldig bewaard in een zak (men vraagt zich af waarom). De kokende olie geschiedenis is al evenveel waard; tracht u te verbeelden welk een onwaarschijnlijke voorraad van olie die vrouwen moeten bezeten hebben die daarmede 2000 Duitschers zouden gedood en gewond hebben; en daarenboven, marcheert het Duitse leger niet in het midden van de straat, of bezaten de vrouwen misschien ook bijzondere toestellen om stralen van het kokende vocht op een afstand te werpen zonder gevaar voor haarzelf!

De legende der uitgerukte oogen.

Laten wij er ons toe bepalen de legende te onderzoeken der uitgerukte oogen; deze komt het meest voor in de pennevruchten der Duitse schrijvers, omdat zij het meest geschikt is den afschuw en de verontwaardiging der lezers op te wekken. Welnu, haar valsheid blijkt uit onderzoekingen ingesteld door de Duitschers zelf. Niet alleen hebben hun dagbladen, vooral de *Kölnische Volkszeitung* en de *Vorwärts* bij verschillende gelegenheden in het licht gesteld, maar ook een officieele kommissie door de Duitse regeering ingesteld heeft erkend *dat er geen enkel geval bestaat* waarin een gewond Duitsch soldaat opzettelijk is blind gemaakt (*2e Grauwboek* n°. 107 en 108).

De Duitschers bekennen zelf dat de beschuldiging ongegrond is. Maar zal daarom hun pers ophouden er gebruik van te maken? De *Kölnische Zeitung* van 15 Februari (uitgave van 4 uur) naar aanleiding van een artikel van den heer Etienne Giran, predikant bij de Waalsche gemeente te Amsterdam, verklaart nogmaals dat de Belgen de Duitse gewonden mishandeld hebben. Men zou zich afvragen of de Belgen niet alle Duitse intellectueelen hebben blind gemaakt in moreelen zin.

Een ander voorbeeld. In Februari 1915, dat wil zeggen, toen geen enkele eerlijke Duitser nog kon gelooven aan de legende der uitgerukte oogen, protesteert de *Vorwärts* tegen een boekje gedrukt in 150.000 exemplaren, en verkocht aan scholieren voor 8 pf., waarin men voortgaat de Belgen te beschuldigen van hun gevangenen te hebben blind gemaakt (*N. R. C.*, 12 Februari 1915, ochtendblad en 19 Februari 1915, ochtendblad).

Hoe de Belgen de Duitsche gekwetsten en gevangenen behandeld hebben.

De Regeering te Berlijn handelt eveneens alsof zij onbekend was met de verklaringen van haar eigen Commissies van onderzoek. Om generaal Leman, krijgsgevangen in Duitschland, de gunst te weigeren zijne dochter op bezoek te ontvangen, beroept men zich op de barbaarschheden waarvan de Duitsche soldaten in België het slachtoffer geworden zijn, en op de onmenschelijke wijze waarop de Belgen gevangen en gekwetsten hebben behandeld. Het tweede verwijt is al even slecht gegrond als het eerste. De Duitschers door de Belgen krijgsgevangen gemaakt werden geïnterneerd te Brugge: zij beklagden zich volstrekt niet, verre van daar; wij hebben dat reeds gezien uit een artikel van de *N. R. C.* (bl. 55). Hetzelfde blad, — het eenige blad dat genoegzaam Duitschgezind is om in België te worden toegelaten vanaf het begin der Duitsche bezetting — had een ander artikel gegeven over de behandeling welke de Belgische overheden hun gevangenen deden ondergaan. Zie hier eenige uittreksels.

Hoe de Duitsche krijgsgevangenen door de Belgen worden behandeld.

Een bijzondere correspondent uit Antwerpen schrijft ons:

Ook in Nederland moet het allen ter harte gaan, dat de krijgsgevangenen van de oorlogvoerende staten zoo goed mogelijk worden behandeld. Krijgsrecht is hard. Maar zijn toepassing moet worden gehouden binnen de grenzen van den krijgsraad. Tegenover den ontwapenden krijgsgevangene of den geboeiden burger moet — eenmaal de eischen van het recht voldaan — de wraaklust van den overwinnaar ontwapenen. En vooral deze moet zich onthouden van elk onteerend leedvermaak, zoo niet brengt hij aan zijn eigen naam en ziel meer schade toe dan aan den vijand.

Deze wet van hoogste menscheer zou van tijd tot tijd over en weer tusschen de oorlogvoerenden moeten worden in herinnering gebracht. En de pers- en politieke organen van de neutrale staten bewijzen een grooten dienst aan de menschheid, wanneer zij, door een gepaste waarschuwing, ook bij de strijdvoerders de menschelijkheid in haar rechten kunnen behouden.

Wat België betreft, daar mag elke vreemdeling gerust komen vernemen, wat met de krijgsgevangenen gezond of gekwetst is geschied. Doch ik verkies dit zelf niet te betoogen, en de belanghebbende Duitschers zelf aan het woord te laten, zooals zij het doen in de brieven en briefkaarten, welke zij aan hun huisgenooten in het vaderland, zoo dikwijls het hun lust kunnen richten.

Ik laat hier eerst eenige uittreksels volgen uit geschrijf van gekwetsten, welke in de Antwerpsche hospitalen worden verpleegd:

Over 't algemeen zijn allen hier zeer vriendelijk jegens mij, van den geneesheer en de katholieke zuster tot den laatsten ziekenverpleger.

De eene dag gaat voorbij gelijk de anderen. Gelukkig heb ik van eenen vriendelijken geestelijke een boekdeel van Schiller gekregen: zoo kan ik toch wat lezen.

(get.) ERICH HARING.

Krijgshospitaal — Antwerpen.

De behandeling is hier zeer goed bij de Belgen, het is niet zooals de Duitse dagbladen in den zomer over België geschreven hebben, daar is geen haartje van waar; zulke verpleging als ons de Belgen geven zouden de Duitschers in 't geheel niet verbeteren kunnen. Daarbij is het volk hoog ontwikkeld.

(G.) FRANZ CZAUWERSKI.

Er liggen hier eene menigte kameraden. Wij worden uiterst zorgvuldig verpleegd. Allen zijn vriendelijk jegens ons.

(G.) RICHARD KUSTERMAN.

Er zijn hier verscheidene kameraden van mijne compagnie. Ik heb een zeer goede verpleging, een betere zouden wij in Duitschland niet kunnen hebben.

(G.) PETERS.

Wij worden hier zoo goed verpleegd dat men niets beters wenschen kan.

(G.) WALTER SCHUMANN.

De geneeskundige behandeling is zeer goed. Iederen dag worden wij geausculteerd en worden onze wonden met versche doeken verbonden. De geneesheeren zijn hier zeer bekwaam. Voedsel krijgen wij in overvloed en alles is uitmuntend.

(G.) HOSSBACH.

Söllingen-Braunschweig.

Men is altijd vriendelijk jegens ons.

(G.) GUSTAV VON SCHULTZ.

Menow b. Fürstenberg,
Mecklenburg-Strelitz.

De ongekwetste of genezen gevangenen spreken niet anders.

„Daar de (gevangen) beambten zich jegens ons zoo goed gedragen, als men dat maar van vijanden eenigszins verwachten kan, heb ik geene reden tot klagen. Moest ik later eens terugkomen, dan zal ik dit ook bij de bevoegde besturen doen uitschijnen.”

(G.) Oberleutnant HILLMANN.

Met mij gaat het goed en men is hier vriendelijk jegens ons.

(G.) Leutnant GUSTAV VON SCHULTZ.

Wij zijn hier (Antwerpen-gevangenis), met acht heeren samen en mogen elken voor- en namiddag drie uur samenkomen. 's Namiddags spelen wij een goed partijtje „skat.”

(G.) ERICH VON ULRICH.
Wiesbaden.

Waar de andere gevangenen zijn ondergebracht, weet ik niet; maar de behandeling der gevangenen zal elders ongetwijfeld goed zijn zooals hier.

(G.) Commandant OTTO MENNE.

Nu moge men daarbij in acht nemen dat de meesten dezer krijgsgevangenen in handen van de Belgen zijn gevallen te Aerschot, waar zij op het oogenblik der omsingeling nog een paar honderd burgers opgesloten hielden in de kerk.

Ik kan er uit eigen ervaring aan toevoegen dat de Duitse gevangenen soldaten niet minder welwillend ook in de andere plaatsen van België werden behandeld. Ik heb ze bezocht in het hospitaal en in de kazerne te Brugge, in den loop van Augustus.

Bij den commandant van den bewakingsdienst lag wel een heel stel van Duitse boeken en speelkaarten, welke waren toegezonden door mevrouw E. vander Velde, welke een paar dagen van te voren met haren echtgenoot, minister van staat en leider der sociaal-democraten in België, zich was komen vergewissen of het den krijgsgevangenen aan niets ontbrak.

Het mag gezegd worden, dat België zijn onnoemlijk lijden niet aan mishandelingen op de Duitse slachtoffers van den oorlog tracht te wreken. Lijden baart medelijden, wanneer de ziel gezond is.

Ik mag alleen den wensch uitdrukken dat deze bewijsstukken ook onder de oogen van Duitse lezers mogen komen en, door hen, eenige leniging moge brengen in het hart en lichaamslijden, dat zoovele fijnzinnige, voorname mannen en weerlooze Belgische vrouwen en kinderen, door een gruwelijk misverstand misschien op vreemden grond te verduren hebben.

N. R. C., 8 October 1914 (Ochtendblad).

Eenige verklaringen van gewonden.

Maar wij hebben nog betere dingen dan de goedkeuring van een neutralen journalist en uittreksels van brieven geschreven door de belanghebbenden zelf: herhaaldelijk hebben Duitse militairen uit

eigen beweging getuigenis afgelegd die zeer vlelend is voor den Belgischen hospitaaldienst.

Een officier die onder behandeling was geweest in de ambulance van het Paleis van Justitie te Brussel, heeft het zijn plicht geoordeeld een bewijs te geven van zijn dankbaarheid.

Rechterlijk Comité van het Roode Kruis.

Ambulance n°. 132

Paleis van Justitie te Brussel.

7 September 1914.

Aan de Dames en Heeren van het Roode Kruis

in het Paleis van Justitie

in handen van den Hoofdgeneesheer Dr. De Rechter.

Eer wij u gaan verlaten is het een behoefte mijns harten zoowel in naam mijner kameraden als in mijn eigen naam, aan de Dames en Heeren van het Roode Kruis, geplaatst onder uw verlichte leiding, mijn hartgrondigsten dank te betuigen voor de oplettende en toegewijde zorgen, die wij zieken en gewonden hier in het Paleis van Justitie dag en nacht hebben mogen genieten.

Even verheugd als wij zijn naar Duitschland ons vaderland te mogen terugkeeren, zoo gevoelen wij ook even groot leed afscheid te moeten nemen van de Dames en Heeren die ons zoo zorgvuldig hebben verpleegd met de grootste toewijding en met zulk een innemende vriendelijkheid.

Ik blijf in volle dankbaarheid des harten,

Uw toegenegen

OTTO FÜRSEN,

Opperluitenant van het 86e regiment
infanterie v. d. reserve.

Eveneens hebben 34 soldaten, verpleegd in een andere ambulance te Brussel, een der hunnen een kunstschrjver, een groot biljet laten maken, dat allen geteekend hebben.

Vertaling van een biljet door Duitische soldaten vervaardigd.

In dit huis zijn wij gewonde Duitische soldaten zeer goed behandeld en hebben wij de beste geneeskundige zorgen ontvangen. Wij zullen onze dankbaarheid toonen door dezen lof over heel ons vaderland te verspreiden.

(Volgen de 34 handteekeningen).

Eenige getuigschriften van Duitsche overheden.

De Duitsche overheden zelf hebben hun oordeel uitgesproken over de wijze waarop de Belgen hun gekwetste vijanden behandeld hebben. Wij laten twee dezer getuigenissen volgen.

Spa, 12 Augustus, 1914.

Aan den Burgemeester van Spa.

De Kommandant-generaal van het Xe legerkorps bedankt den Burgemeester van Spa voor de goede ontvangst aan zijne troepen bereid door de stad Spa op 11 en 12 Augustus 1914; dank aan zijn moeiten en zorgen, erkent hij dat in de hospitalen van Spa de gewonden bijzonder goed verpleegd worden.

FREDERIK-AUGUSTUS,
Groot-Hertog van Oldenburg.
HOFFMANN,
Luitenant-Generaal.

Les Nouvelles (uitgegeven onder toezicht van het Duitsche militaire gezag), 22 September 1914.

Brussel, 31 Aug. 1914.

Duitsche Regeering.

Bestuur v. d. geneeskundigen dienst.

Aan de Heeren President en Leden van het
Roode Kruis van België.

Mijne Heeren,

De Duitsche regeering brengt u de uitdrukking van haar gevoelens van dankbaarheid voor de zorgen die gij gewijd hebt aan al de gekwetsten bijeengebracht in de hoofdstad.

Ambulancen zijn in grooten getale ingericht en de noodzakelijkheid van een concentratie die nu onvermijdelijk geworden is, verplicht ons onmiddellijk de volgende maatregelen te nemen . . .

Terwijl wij van deze maatregelen kennis geven en u verzoeken ons te helpen ze terstond tot uitvoering te brengen, herhalen wij nogmaals de dankbetuigingen welke wij richten tot al de leden van awe vereeniging, en vooral tot de Dames van het Roode Kruis wier volle toewijding wij op hoogen prijs hebben gesteld.

Ontvangt, Mijne Heeren, de betuiging mijner diepe hoogachting.

Prof. Dr. STUERTZ,
Opperstafarts.

Het is niet overbodig er hier op te wijzen dat deze verklaringen door den vijand uit eigen beweging zijn afgelegd, daar wij blijkbaar geen druk op hen konden uitoefenen; zij hebben dus niets gemeen met die welke de Duitschers hebben doen onderteekenen door gekwetste of gevangen Belgen.

De voorgewende moorden op Duitse burgers gepleegd.

Nu blijven nog over de beruchte slachtingen van Duitschers te Brussel, Antwerpen, Luik, enz. Volgens „geloofwaardige” getuigen, zouden onschuldige Duitschers, zelfs vrouwen en kinderen gemarteld en ter dood gebracht zijn in verschillende steden van België.

Laten wij ook hier eenige dier verhalen geven verspreid door de Duitse propaganda-geschriften. De eerste zijn vertaald uit *Die Belgischen Greueltaten*.

Dagen van verschrikking te Antwerpen.

Duitschers geslachtet te Antwerpen. — Een ooggetuige heeft in de *Leipziger Neueste Nachrichten* een artikel doen verschijnen, waaruit wij leeren hoe men in de straten van Antwerpen vreedzame Duitse onderdanen heeft gedood, en hoe de Antwerpsche hyena's weerlooze vrouwen en kinderen vermoord hebben:

„In den nacht van Dinsdag op Woensdag (4/5 Aug.) omstreeks half vier werd ik wakker tengevolge van een verschrikkelijk rumoer. Ik keek uit het venster en zag in de straat een groote menigte die loeiend en schreeuwend, met stokken en revolvers alles aanviel wat Duitisch was. Eenige schurken drongen de huizen der Duitschers binnen door de deuren te laten springen en snelden de trappen op. Zij braken eveneens de deuren der kamers open. Deze woedende monsters gedroegen zich als wilde beesten. Vrouwen, kinderen, kraamvrouwen zelfs, werden bij de haren uit het bed gesleurd en op de wreedaardigste wijze met stokken geslagen; daarna liet men ze van de trappen rollen.

Ik vluchtte in haast om ten minste mijn leven te redden. Ik moest een kastje achterlaten dat 400 gulden spaargeld bevatte. In de straat zag ik een man met zijn vrouw en twee kinderen in het hoogst noodzakelijke kleedingstuk die trachtten te vluchten. Een menigte Belgen omringde hen onmiddellijk en dreigde hen met stokken, messen en revolvers. Ik snelde den man ter hulp en nam de kinderen van hem over. Nauwelijks had ik ze in mijn bezit toen ik een Belg zag toesnellen op de arme vrouw, die reeds half be-

wusteloos in de armen van haar man lag; hij doodde haar met een messteek, onder het gebrul en de goedkeuring der menigte. Ik liet de kinderen een oogenblik alleen om den ongelukkigen man te helpen wiens bloed uit meerdere wonden vloeyde, maar hij was reeds verdwenen in de menigte. Mij omwendend naar de kinderen zag ik, dat ook deze onder messteken bezweken waren. Ik trachtte nu mijn eigen leven te redden. Ongeveer 50 passen verder gekomen, zag ik uit de 4e verdieping van een huis twee kinderen van 3 en 6 jaar, naar beneden werpen, die met gebroken ledematen bleven liggen. Ondertusschen joegen de Belgen naar mijn schatting 3000 à 4000 Duitschers na, onder mishandelingen van de ergste soort. Revolverschoten mengden zich met de woeste kreten.

Ik weet niet wat er van mijn landgenooten is terecht gekomen. Ik zag alleen dat de losgelaten bende ook de winkels der Duitschers aanviel om ze gedeeltelijk te verbranden. Uit vele winkelramen zag ik de vlammen naar buiten slaan.

De menigte schreeuwde: „Weg met de Zeppelins”; „Weg met de Duitse honden”; „Weg met de Duitse schurken”.

Sommige maakten de straatkeien los en wierpen ze naar de Duitschers; andere rukten ijzere staven af en sloegen hen er mede.

Een groote Duitse handelszaak werd volkomen geplunderd. Vele vrouwen namen deel aan de plunderingen. En de politie bleef lijdelijk toezien. Vlak bij mij stond een politie-agent die den rug wendde naar al die daden en een blij gelaat toonde op het oogenblik van den aanval. Na mishandeld en geslagen te zijn kwam ik ten laatste aan de haven waar ik aan den oever een zeilboot zag zonder bemanning. Ik sprong er in met nog drie andere vervolgte Duitschers. Het is te danken aan dit gelukkig toeval dat wij er het leven hebben afgebracht zonder ernstige verwondingen. Buiten de haven gekomen werden wij opgepikt door een schip dat de Hollandsche vlag voerde. Wij ontscheepten te Rotterdam van waar een Hollandsche kolenboot ons den Rijn opvoerde tot aan Wesel. Daar bood ik mij aan als vrijwilliger in de rangen van onze Duitse soldaten, om in eerlijken strijd met de wapenen in de hand het onschuldig bloed te wreken dat onze Duitse landgenooten hadden moeten verliezen.

Nooit van mijn leven zal ik het gejammer der vrouwen en kinderen vergeten. Dat was schrikwekkend!”

Moord op den Duitser Weber te Antwerpen.

Het volgend artikel, verschenen in een Duitsch blad laat zien hoe de Belgen hun woede hebben bot gevierd op onze landgenooten. De eigenaar van een koffiehuis, genaamd Weber, was voor zijn vervolgers gevlucht

en had zich verborgen in een der kelders van zijn huis, waar hij lang verscholen lag. Daar de woedende menigte hem niet kon vinden vulde zij zijn huis met zwaveldampen, en Weber erg benauwd geworden moest geweldig hoesten, waardoor zijn schuilplaats verraden werd. Men haalde hem uit den kelder en hij werd gedood.

Misdaden en geweldenarijen der Belgen.

Moord op hulpeloze vrouwen en kinderen te Brussel.

Een Duitscher die zich verborgen hield te Brussel tot Maandag 16 Aug. en dien het toen gelukte te ontsnappen over de Hollandsche grens doet in de *Kölnische Zeitung* mededeeling van de gruweldaden waarvan hij ooggetuige geweest is tusschen 6 en 8 Augustus:

„1. Op Donderdag 6 Augustus tusschen 8 en 9 ure 's avonds zag ik het volk een vrouw van ongeveer 55 jaren bij de haren op straat sleuren uit een hotel op den boulevard Anspach dat reeds in een ruïne was veranderd; zij werd geslagen, tegen den grond gesmakt, geschopt, tot zij uitgestrekt bleef liggen zonder de minste beweging.

2. Op Vrijdag 7 Augustus omstreeks 3 ure in den namiddag zag ik in een andere straat dat men uit de tweede verdieping een kind van 3 tot 5 jaar beneden wierp, en dat het gepeupel sloeg tot het dood was.

3. Den volgenden dag, omstreeks 5 ure in den namiddag zag ik het volk den Duitschen drogist Frankenberg uit zijn huis halen; hij woont in mijn kwartier en had zich tot nog toe schuil gehouden; gedurende ongeveer 20 minuten werd hij op straat gruwelijk mishandeld. Het volk sloeg hem neer, lichtte hem weer op en smakte hem toen weer als een zak op de straatsteenen neer; men rukte hem een oog uit en droeg hem toen naar het politie-bureau waar hij bleef zonder eenige verzorging tot den volgenden ochtend 6 ure. Ik heb later door authentieke inlichtingen vernomen dat hij van het politie-bureau naar het hospitaal werd gebracht, waar hij stierf. Zijn eigen vrouw, eene Belgische, had haar man aan de bevolking verkocht.”

Afschuwelijke verminkingen Duitschers te Brussel aangedaan.

Een Beijersche koopman uit België teruggekeerd verhaalt dat te Brussel aan verschillende Duitschers de oogen uitgestoken en de ooren afgesneden zijn. Een Duitse slager werd den buik opengesneden.

Duitschers te Luik door de bevolking vermoord.

Men meldt ons uit Luik dat wel honderden inwoners zijn gevangen genomen, beschuldigd van deel gehad te hebben in de beestachtige gruwelen

gepleegd op weerlooze Duitschers. Volgens voorloopige schatting wordt berekend dat meer dan 150 Duitschers, voor drie vierde vrouwen en kinderen te Luik zijn vermoord.

De rampzalige slachtoffers van de volkswoede waren zoo verminkt dat hun indentiteit slechts kon worden vastgesteld onder de grootste moeilijkheden (*Leipziger Tageblatt*).

Hier volgt een uitstreksel uit *Lüttich*.

Gruwelen te Antwerpen.

De rechtskundige raadsman van een groote firma te Antwerpen schildert in de *K. Z.* de avonturen van zijn vlucht naar Duitschland.

Zeer vroeg in den morgen maakten wij ons gereed om de haven te bereiken. Hoe werd ons hart beklemd toen wij op het groote kerkhof aankwamen! Talrijke gedenkteekenen door de Duitschers opgericht ter herinnering aan hun familieleden gestorven in een vreemd land, waren geheel verwoest. De bloemen die de graven gedekt hadden waren er niet meer.

Hunnen schenen daar te zijn voorbijgegaan. Op de Ortelius-kaai hadden de horden hun schandelijk werk verricht. Die tooneelen waren afgrijpselijk. Vlaamsche en Fransche deernen maakten jacht op de arme Deutsche kelnerinnen. Een lang verkropte haat kwam tot uitbarsting. Wij zagen hoe deze hyenas die arme meisjes de kleeven van het lijf rukten en bij de haren naakt over de straat sleurden.

Niemand toonde medelijden, de woeste menigte werd luidruchtig toegejuicht. En de politie, de burgerwacht, die voor de bescherming der menschen zorgen moet? Deze nam deel aan de plundering.

Een matroos zag hoe het volk de kleeven ontrukte van Deutsche vrouwen haar geheele lichaam zwart maakte en ze zoo weg zond volkomen naakt. Andere matrozen verhalen drie menschen gezien te hebben die ook ontkleed werden en de laagste behandeling ondergingen.

Valschheid dezer beschuldigingen.

Wat moet men gelooven van dezen Sint-Bartholomeusnacht, zooals de heer Max Bever zegt? Laten wij de feiten eens onderzoeken.

Wat Luik aangaat, hebben wij om inlichtingen gevraagd bij Luikenaars, onder welke meerderen met de rechterlijke macht in betrekking zijn: niemand wist iets van feiten van dezen aard. Deze zijn verzonnen van a tot z door „geloofwaardige” ooggetuigen; en

wij dagen de Duitschers uit den naam op te geven van één der 150 gedooden.

Wat Antwerpen betreft, kunnen wij tegenover het getuigenis dergenen die deze moorden en mishandelingen van Duitse vrouwen hebben „bijgewoond” het officieel verslag stellen (*N.R.C.*, 6 Sept. 1914 ochtendblad) dat erkent dat winkels door het volk geplunderd zijn, maar tegelijkertijd ook bevestigt dat geen enkel Duitser is gewond geworden. Daarenboven, herlees eens aandachtig het eerste getuigenis (bl. 126) en gij zult getroffen worden door den onoprechten toon die er in ligt. Wat te denken bijvoorbeeld, van dien zeilboot zonder bemanning, die juist in de haven wachtte om de Duitschers in staat te stellen op een Hollandsch schip te gaan? Voegen wij hierbij dat de Duitser Weber niet vermoord is, en dat hij te Rotterdam verblijf hield tot hij naar Antwerpen terugkeerde en zijn hotel heropende in de De Keyzer-laan. Men moet echter wel gelooven dat de Duitschers niet voldaan waren over zijn diensten, want hij werd veroordeeld tot twee jaar gevangenisstraf, die hij ondergaat in de vesting van Hammerstein.

Gaan wij nu over tot de gebeurtenissen te Brussel en nemen wij uit de *Greuelstaten* de ergste gevallen die daar vermeld staan. Wij hebben een klein verhaal dat praatjes herhaalt en natuurlijk ook spreekt van uitgestoken oogen, evenals de drie rapporten van ooggetuigen. Het eerste geval dat wij hebben aangehaald (bl. 128) is van een „geloofwaardig” toeschouwer die een kind uit een venster heeft zien werpen, een vrouw bij de haren heeft zien wegsleuren tot ze dood was, en een drogist heeft zien vermoorden, verraden door zijn eigen vrouw, eene Belgische. De tweede getuige is de correspondent van het agentschap Wolff. Deze heeft niets anders gezien, dan wat de Brusselaars zelf gezien hebben, namelijk dat het gepeupel op 4 en 5 Aug. de Duitse winkels en koffiehuisen heeft geplunderd. Maar hij verhaalt geen enkele daad van geweld tegen personen; die welke hij aanduidt, in een paar woorden en zonder er nadruk op te leggen, zijn hem verteld geworden; hij voegt er zelfs niet eens bij dat zijn zegslieden „geloofwaardig” zijn. Ten laatste komt een priester die zich beklagt opgepakt te te zijn als spion en geslagen te zijn door de gendarmen. Misschien was hij volstrekt geen spion, maar in elk geval, een aanzienlijk aantal Duitse spionnen vermomd als priesters, zijn in België ontdekt geworden.

In al die verhalen worden slechts twee namen genoemd van gedode Duitschers: Weber en Frankenberg. Wij hebben reeds gezegd, dat Weber niet dood is, maar gevangen gezet door de Duitschers. Wat

Frankenberg betreft, hij leeft in volmaakte gezondheid te Anderlecht, een voorstad van Brussel. Zoo zijn dus de eenige twee dooden die met name genoemd worden, in 't geheel niet dood. Wij hebben hier een tegenhanger van de vier plaatsnamen opgenoemd in *Die Wahrheit* (bl. 119). Inderdaad als de Duitschers zich te werk stellen om hun beweringen nader te bepalen, dan hebben zij geen voorspoed met de namen die zij gekozen hebben.

Voorzorg- en strafmaatregelen door de Belgische overheid genomen.

De waarheid is, dat in verschillende steden van België, geheel in 't begin van den oorlog, een hevige gisting onder het volk ontstond, waarvan booswichten gebruik maakten om de Deutsche winkels te plunderen. Die wanordelijkheden waren zoo onvoorzien en namen in korten tijd zulke groote verhoudingen aan, dat de politie in het eerst buiten machte was ze tegen te gaan. Daarenboven moet men er rekening mee houden dat de politie grootelijks verminderd was daar een aanzienlijk aantal agenten en alle gendarmen naar het front waren getrokken. Maatregelen waren echter spoedig genomen en vanaf 7 Aug. is nergens meer eenige ongeregeldeheid van dien aard voorgevallen. Wat spionnenvrees aangaat, deze heerschte in België evenals in alle landen die in den oorlog betrokken waren ¹⁾. Maar de dagbladen en de officiële maatregelen maakten een eind aan deze nieuwe oorzaak van overprikkeling.

De dagbladen van neutrale landen, bijv. de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, spreken ook van stoffelijke beschadigingen, maar omtrent geen enkele plaats van België vermelden zij iets van meer ernstigen aard.

Wij kunnen daarom beweren op de meest stellige wijze dat geen enkele ernstige mishandeling van personen is vastgesteld, nòch te Brussel, nòch ergens anders en dat alles zich bepaald heeft tot stoffelijke schade. Wil dit zeggen dat wij de visschers in troebel water vrijspreken die de Deutsche winkels hebben geplunderd? Blijkbaar niet; maar men moet erkennen dat er slechte elementen zijn in alle groote bevolkingen, en dat het Berlijnsche gepeupel zich niet beter

¹⁾ Zoo bevat *Der Grosse Krieg*, bl. 51 en 52 een Wolffbericht van 3 Aug. 1914, zeggend dat reeds veel spionnen in Duitschland zijn doodgeschoten, maar dat het publiek niettemin zorg moet dragen alle verdachten aan te wijzen, vooral degenen die een vreemde taal spreken.

heeft gedragen dan het Brusselsche; loes nog eens wat de Engelsche Gezant te Berlijn zegt, en de verontschuldigungen die de Duitse overheden hem aangeboden hebben voor de gebroken ruiten van zijn huis, tengevolge van een artikel van het *Berliner Tageblatt* (1e Engelsche blauwboek, n°. 78). Let er op, hoe hier terstond het verschil van geestesgesteldheid aan den dag treedt: de Duitse bladen zetten hun lezers op tegen de vreemdelingen; de onze echter doen al hun best om de volksbetoogingen te bedaren.

Wat wij als zeer teekenend en bizonder weerzinwekkend beschouwen in de Duitse geschriften is, dat zij in deze gevallen, evenals in die der „vrijeschutters” het wettelijk bestuur van ons land daarover verwijten doen. Niet alleen toch zijn onze overheden terstond opgetreden om die opstootjes te onderdrukken, en de *Deutsche Bank* en de *Deutscher Verein*, te Brussel onder militaire bewaking te stellen, maar zij hebben veel meer gedaan dan enkel hun plicht was ten einde de Duitse gezinnen te beschermen en hun den terugkeer naar hun land te vergemakkelijken. Niets is meer teekenend in dit opzicht, dan hetgeen te Brussel gebeurde in de nachten tusschen 8 en 10 Aug. bij het vertrek der Duitschers. Deze kwamen in den avond bijeen in een gebouw van de gemeente. In de trams die hen daarheen brachten deed ieder zijn best hun alle denkbare diensten te bewijzen; in het gebouw zelf lieten de burgerwachten warme dranken voor hen gereed maken, en later, op den weg vandaar naar het Noorder-Station, hielpen diezelfde burgerwachten hen met het dragen hunner kinderen en koffers.

Duitse en neutrale getuigenissen ten gunste van de houding der Belgen.

Het is niet zonder belang hier aan te teekenen dat een Duitsch dagblad, de *K. Vz.* van 10 October 1914 deze daden van welwillendheid der Brusselaars tegenover de Duitse burgers heeft verhaald. Ten gevolge echter van dat artikel werd het blad geschorst ¹⁾. Twee dagen lang verscheen het niet. Den 13den September wist men waarom :

¹⁾ Het artikel wordt vermeld in Waxweiler, *België onzijdig en getrouw*, bl. 210.

Op bevel der regeering kon de *Kölnische Volkszeitung* niet verschijnen op Vrijdag 11 en Zaterdag 12 September 1914,

Kölnische Volkszeitung, 13 September 1914, eerste blad.

De heeren Köster en Noske zelfs, lichtgeloovig als zij zijn, hebben moeten erkennen dat de mishandelingen op Duitsche burgers gepleegd, erg overdreven waren.

Heel wat onjuistheden zijn verspreid aangaande hetgeen is voorgevallen te Brussel en in België. Dat is ook het geval met de vreeselijke vervolgingen tegen de Duitschers, onmiddellijk voor het uitbreken van den oorlog. De burgerlijke regeering heeft zelfs verslag doen opmaken van al de uitspattingen begaan tegen de Duitschers; het liet de afwezigen opzoeken en de verwoestingen onderzoeken. Het is al spoedig duidelijk gebleken dat de dagbladen heel wat overdreven voorstellingen gegeven hebben. Zeker, er is schade aangericht in koffiehuisen en vergaderzalen, maar het hoofd van de burgerlijke regeering moet heel wat verhalen, die de rondte gedaan hebben in Duitschland en België, op rekening stellen van vrees en van het verlangen om zich gewichtig te doen schijnen. Het is waar dat het korte uitstel verleend aan de verdreven Duitschers om het land te verlaten, hen hard heeft getroffen.

Het gebrek aan kalmte en de vrees die zich daarbij deed gelden, hebben ook veel kwaad gedaan. Men bericht echter dat de terugkeer der verdrevenen reeds langzamerhand begonnen is.

Köster en Noske, *Kriegsfahrten*.

De heer Brand-Whitlock, gezant der Vereenigde Staten te Brussel, die zich belast had met de belangen van Duitschland, was in die hoedanigheid aanwezig bij het vertrek der Duitsche families; door een openbaar gemaakt schrijven drukt hij zijn dankbaarheid aan de Belgen uit.

Een hulde van den Gezant der Vereenigde Staten aan den heldenmoed en de goedheid der Belgen.

De Gezant van Duitschland had voor zijn vertrek uit Brussel den Gezant der Vereenigde Staten Zijn Excellentie den heer Brand Whitlock verzoekt de belangen der Duitschers in België te willen behartigen.

De Gezant der Vereenigde Staten stemde er in toe de archieven van het Duitsche Gezantschap te bewaren.

In deze hoedanigheid was de heer Brand Whitlock getuige, twee dagen geleden, van de goedhartigheid der Brusselaars die — met Mevr. Carton de Wiart, echtgenoot van den Minister van Justitie, en onze Jagers der bereden Burgerwacht, aan 't hoofd — warm eten en drinken kwamen

brengen aan de 4000 Duitschers die België moesten verlaten, en die bijeengebracht waren in het Koninklijk Circus.

Het schouwspel maakte een diepen indruk op den diplomaat. Zijn dank brengend aan de Belgische regeering, schreef zijn Excellentie Brand Whitlock aan den Minister van Justitie :

„De Belgen weten te sterven met even groote heldhaftigheid in den strijd, als zij menschlievendheid weten te betoonen tegenover niet-strijdersen.”

Le Soir, 11 Augustus 1914.

In Duitschland is de Gezant der Vereenigde Staten, de heer Gérard, ook tusschen beide gekomen; maar dat was om den Engelschen Gezant te beschermen tegen de volkswoede (*1e Engelsche Blauwboek*, n°. 78).

De feiten die wij hebben aangehaald zullen, zoo meenen wij, voldoende zijn om te bewijzen dat de Belgen even voorkomend geweest zijn voor hun niet-strijdende tegenstanders, als de Duitschers zich ruw en onbeschoft hebben gedragen. En wat was het gevolg van onze hoffelijkheid? Dat onze vijanden met ons twist gezocht hebben om den geest hunner soldaten tegen ons op te jagen.

C. De schendingen van het Reglement gevoegd bij het Haagsche Verdrag.

Tot nog toe hebben wij ons alleen bezig gehouden met „de wraaknemingen tegen de vrijeschutters”, dat wil zeggen met de schending der eerste drie artikelen van het reglement, Laat ons nu de volgende artikelen onderzoeken.

Het is ons plan niet een volmaakte en stelselmatige balans op te maken van al de overtredingen begaan door de Duitschers. Tien deelen zooals dit zouden daartoe niet genoeg zijn. Wij zullen ons tevreden stellen met eenige sprekende gevallen aan te halen, waarin de geestesgesteldheid van de Duitschers zich volkomen vertoont. Evenmin zullen wij terugkomen op de feiten die reeds zijn te voorschijn gebracht door de Belgische commissie van onderzoek. Daarom zullen wij bijvoorbeeld bij de paragrafen van het reglement met betrekking tot gevangenen en gekwetsten de tallooze mishandelingen voorbijgaan door de Duitse legers gepleegd tegen Belgische gewonden en gevangenen.

ARTIKEL 4

De krijgsgevangenen zijn in de macht van de vijandelijke regeering, maar niet van de personen of legerafdeelingen, die hen gevangen hebben genomen.

Zij moeten met menschlievendheid worden behandeld.

Alles wat hun persoonlijk toebehoort, uitgezonderd wapenen, paarden en militaire papieren, blijft hun eigendom.

Vernederingen aan krijgsgevangenen aangedaan.

De Duitschers laten gaarne kleine troepen Belgische gevangenen door de straten der stad gaan, op uren dat deze op zijn drukst zijn, zooals bijv. op Zondag 27 September des namiddags, te Brussel. Men kan zich de vernedering voorstellen der arme soldaten, blootgesteld aan de nieuwsgierigheid der menigte, maar dit juist doet goed aan hun bewakers. Het was blijkbaar dat verlangen om tegelijkertijd te genieten van het lijden der gevangenen en de machteloze toorn der toeschouwers, dat de Duitschers bewoog bij hun intocht te Leuven op 19 en te Brussel op 20 Aug., om aan 't hoofd van hun colonnes eenige Belgische kavaleristen te laten marcheeren met de handen op den rug gebonden. Te Rome marcheerden de gevangenen ook voor den wagen van den overwinnaar. Gevoelen de Duitschers niet dat deze practijk indruischt tegen de beginselen van menscheijkheid welke artikel 4 voorschrijft? Men moet gelooven van neen, daar onze tirannen niet alleen voortgaan hun slachtoffers door de straten te doen wandelen, maar er zelfs gebruik van maken om er geld uit te slaan, zooals het volgende feit bewijst.

Veroordeeling van de stad Roeselare.

Amsterdam, 29 Mei (*Havas*). De stad Roeselare is een boete opgelegd van anderhalf millioen, omdat de bevolking de gevangenen heeft toegelicht die door de stad trokken.

L'Ami de l'Ordre, 1 en 2 Juni 1915.

ARTIKEL 23

Behalve de verbodsbepalingen door bijzondere verdragen vastgesteld, is het met name ontzegd:

- a. *Vergift of vergiftigde wapenen te bezigen;*
 - b. *Personen behorende tot het vijandelijk volk of leger, verraderlijk te dooden of te verwonden;*
 - c. *Een vijand te dooden of te verwonden die, de wapenen nedergelegd of geen middelen tot verdediging meer hebbende, zich op genade of ongenade heeft overgegeven;*
 - d. *Te verklaren, dat geen kwartier wordt verleend;*
 - e. *Wapenen, projectielen of stoffen te bezigen, die noodelooze smarten kunnen veroorzaken;*
 - f. *Onrechtmatig gebruik te maken van de parlementaire vlag, de nationale vlag of de militaire onderscheidingsteekenen en de uniform van den vijand, alsmede van de onderscheidingsteekenen van het Verdrag van Genève;*
 - g. *Vijandelijke eigendommen te vernielen of in beslag te nemen, behalve in geval dat vernieling of inbeslagneming door oorlogsnoodzaak gebiedend wordt gevorderd;*
 - h. *De rechten en vorderingen der onderdanen van de tegenpartij vervallen, geschorst of niet ontvankelijk in rechten te verklaren.*
- Eveneens is het een oorlogvoerende verboden de onderdanen der tegenpartij te dwingen deel te nemen aan krijgsverrichtingen, gericht tegen hun eigen land, zelfs in het geval dat zij vóór den aanvang van den oorlog in zijnen dienst waren geweest.*

De Duitschers zelf kunnen niet betwisten dat het gebruik van bedwelmende gassen zooals zij die gebruikten bij den aanval op 22 April tegen Yperen, onder toepassing valt van alinea *a*. Wij zullen gelegenheid hebben hier later op terug te komen (bl. 238).

Voor de litteras *b* tot *f* verwijzen wij naar de verslagen van de Commissie van Onderzoek. Wij komen later terug op littera *g* (bl. 156).

Gebruik van Belgen voor militaire doeleinden door de Duitschers.

De laatste paragraaf van artikel 23 verbiedt aan oorlogvoerenden hun tegenstanders te dwingen deel te nemen aan krijgsbedrijven tegen hun eigen land. Laten wij zien hoe de Duitschers dit beginsel eerbiedigen. Te Luik (*N. R. C.*, 23 Aug. 1914, avondblad), te Vilvoorde (*N.R.C.*, 27 Aug. 1914, ochtendblad), te Anderlecht (*N. R. C.*, 28 Aug. 1914, avondblad), te Dilbeek (*N. R. C.*, 31 Aug. 1914, avondblad), te Epeghem (zie fotografie in *1914 Illustré*, n°. 5), te Soignies, te Neder-Over-Heembeek . . . zijn de inwoners genoodzaakt

geworden loopgraven te maken voor de Duitschers. Een zeer Duitschgezinde Hollander heeft arbeiders gezien uit de omstreken van Spa (*N. R. C.*, 22 Aug. 1914, avondblad), die onder bedreiging met het geweer gedwongen werden hetzelfde werk te verrichten.

Wij ontleenen aan de *N. R. C.* twee passussen met betrekking tot deze schendingen.

.... Ik kan mijn brief niet eindigen zonder iets mede te deelen van de droevige tooneelen, waarvan Brussel in het begin der week het tooneel was.

Te Dilbeek, even achter het plateau van Koekelberg, eischten de Duitschers dat de bevolking loopgraven voor hen zou graven en zij wilden de mannelijke bevolking daartoe gevangen nemen.

Er ontstond een algemeene vluchtpartij. Mannen, vrouwen, kinderen vluchtten half gekleed naar Brussel, have en goed achter latende. De Boulevard Léopold II leverde een niet te beschrijven aanblik op. Velen weenden....

N. R. C., 31 Augustus 1914, avondblad.

Spa, 15 Augustus 1914.

.... De man die naar huis moest, (het was ongeveer middag geworden), liep pratende met ons op en wees ons op de ongeveer 10 minuten afstand met onzen weg parallelopende route de Creppe, waar men druk bezig was verschansingen op te werpen.

Dit was op ongeveer een kwartier afstand van de stad. Er waren daar \pm 150 Belgische werklieden aan 't graven met Deutsche soldaten met geladen geweer achter hen.

Ook heeft men er reeds kanonnen heengebracht....

N. R. C., 22 Augustus 1914, avondblad.

Te Bagimont, op 24 Aug. 1914, hebben de inwoners het terrein moeten gereedmaken voor de landing van Deutsche vliegtuigen; dezelfde dorpelingen werden opgevorderd om barakken te bouwen voor hun vijanden.

Wij houden ter beschikking van een Commissie van Onderzoek de namen van 29 inwoners van een dorp van Brabant die gedurende meerdere weken gedwongen zijn geweest met hun paarden en karren de Deutsche troepen te volgen om hun krijgsvoorraad en hun bagage te vervoeren. De Duitschers hadden het recht de paarden en wagens op te vorderen, maar niet om onze landgenooten te dwingen hun spannen te besturen.

Met betrekking tot al die schendingen van artikel 23 van het

Haagsche Verdrag, wijzen wij er op, dat ook Duitschland dat verdrag onderteekend heeft. Dat was van zijn kant slechts comédie, want zijn leiders zijn gewoon die voorschriften niet in acht te nemen, zoodra zij in tegenspraak zijn met de *Oorlogswetten volgens den Duitschen grooten staf*. En juist onder de verplichtingen die volgens Duitschland de bezetter mag opleggen aan de inwoners, komen voor het verstrekken van vervoermiddelen en het maken van loopgraven. In andere woorden, ofschoon Duitschland vrijwillig is toegetreden tot het Haagsche Verdrag, voert het toch den oorlog naar eigen beginselen die veel minder menschelijk zijn; niettemin eischt het, dat zijn tegenstanders de regels van het Haagsche Verdrag zullen volgen.

Dwangmaatregelen door de Duitschers genomen.

Verschillende malen hebben onze vijanden de Belgische bevolking willen dwingen om ontploffingstoffen en schietvoorraad voor hen te vervaardigen. Maar de Belgen hebben altijd geweigerd, zelfs als hun verzet hen noodzakelijk tot verhongering veroordeelde.

De werklieden van de springstoffen-fabriek van Caulille, in het Noorden van Limburg gingen slechts aan den arbeid onder de vreeselijkste bedreigingen (*K. Z.*, 21 Dec., ochtendbl.).

Het geval te Caulille door een Duitsch blad aan zijn lezers bekend gemaakt, toont ons de schaamteloosheid waarmede onze vijanden het Haagsche Verdrag schenden, dat toch ook voor een deel hun werk is.

Dezelfde onbeschaamdheid is te vinden in de bekendmaking van 19 November 1914; deze bedreigt met de zwaarste straffen de Belgen die hun landgenooten afraden voor Duitschland te werken.

Men zou kunnen begrijpen — nu ja — dat de Duitschers degenen zouden straffen die dwang of bedreigingen zouden gebruiken om iemand te beletten voor hen te werken; maar zij bedreigden zelfs hen die „trachten“ dit te doen door eenvoudige overreding!

Besluit.

... ART. 2. Met gevangenisstraf zal gestraft worden ieder die door dwang, bedreiging, overreding, of door eenig ander middel, getracht zal hebben personen geneigd om werk voor de Duitse overheden te ver-

richten, of aannemers door de Duitsche overheid met zoodanig werk belast, van de uitvoering van zulk werk te weerhouden.

ART. 3. Alleen de militaire rechtbanken zijn bevoegd kennis te nemen van misdaden in dezen bedreven.

ART. 4. Dit besluit treedt in werking op den dag van afkondiging.

Brussel, 19 November 1914.

De Gouverneur-generaal in België,
Baron von der GOLTZ,
Veldmaarschalk.

Dit was slechts een schuchter begin. Den 19^{den} Juni 1915 plakten onze vijanden te Gent een bekendmaking aan, te kennen gevend, dat strenge maatregelen zouden worden toegepast op fabrieken, die steunend op het Haagsche Verdrag, zouden weigeren voor het Duitsche leger te werken.

Waarschuwing.

Op bevel van zijn Excellentie den Etappen-Inspecteur breng ik het volgende ter kennis der gemeenten:

„De houding van sommige fabrieken die onder voorwendsel van vaderlandsliefde en steunend op de Haagsche Conventie, geweigerd hebben voor het Duitsche leger te werken, bewijst dat onder de bevolking een streven aanwezig is dat ten doel heeft moeilijkheden te berokkenen aan het Duitsche legerbestuur.

„Met het oog hierop maak ik bekend dat ik met alle middelen die mij ten dienste staan dergelijke kuiperijen zal onderdrukken, die noodzakelijk de goede verstandhouding moeten benadeelen welke tot nog toe bestaan heeft tusschen het Duitsche legerbestuur en de bevolking.

„Ik stel verantwoordelijk in de eerste plaats, de gemeentelijke overheden voor de verbreiding van dergelijke strevingen en ik voeg er de bemerking aan toe dat de bevolking zelf oorzaak zal zijn dat de vrijheden tot nog toe op de ruimste schaal haar toegestaan zullen worden opgeheven, en vervangen door beperkende maatregelen die noodig zijn geworden door haar eigen schuld.

Gent, 10 Juni 1915.

Luitenant-generaal,
Graf von WESTARP,
Etappen-kommandant.

Le Bien public, 18 Juni 1915.

Zij verklaren dus dat zij willens en wetens het Haagsche Verdrag gaan overtreden (Zie ook bl. 225).

Eenige artikelen verschenen in *Het Volk*, een christelijk-democratisch blad van Gent, op 15, 17, 19 en 22 Juni 1915 vertellen ons waarin deze maatregelen bestaan. Let wel dat dit blad aan de censuur is onderworpen.

De werklieden van de fabriek Bekaert, te Sweveghem hadden geweigerd prikkeldraad te maken voor de Duitschers, en deze begonnen met drie notabelen gevangen te nemen, waarvan twee spoedig werden losgelaten.

Vervolgens om de werklieden te dwingen het werk te hervatten besloten zij de gemeente onder interdikt te plaatsen; men zou er niet meer kunnen verkeerren per rijtuig of per rijwiel, en de aanvoer van levensmiddelen zou worden verboden. Daar de werklieden toch hardnekkig bleven weigeren tuigen te vervaardigen waaraan hun broeders en zonen zouden blijven hangen in de gevechten aan den Yser, werden een en zestig mannen in de gevangenis geworpen. De anderen haastten zich het dorp te verlaten.

Wat deden de Duitschers toen? Zij maakten zich meester van de vrouwen der vluchtelingen, sloten haar op in twee groote wagens en brachten ze naar Kortrijk; tegelijker tijd plakten zij de namen aan van de gevluchten en raadden hen aan om terug te komen. Voor de bedreiging hun vrouwen in de gevangenis te zien blijven terwijl de kinderen zouden omkomen in de verlaten huizen, moesten de arbeiders met den dood in 't hart hun broedermoordend werk weder opnemen. Zeker, de Kultur is een schoone zaak.

In Brabant gingen zij op andere wijze te werk. Zij hadden den heer Cousin gevraagd prikkeldraad voor hen te maken in zijn fabriek te Ruysbroeck (ten zuiden van Brussel). Hij weigerde. Zij vorderden de werkplaatsen op. Hij moest zich daaraan onderwerpen. Zij namen hun intrek in de fabriek en wilden ijzerdraad gaan maken. De machinerie echter wordt bewogen door electricische drijfkracht en deze komt van een centrale gelegen te Oisquercq. De centrale weigerde stroom te leveren. De Duitschers namen den heer Lucien Beckers, den afgevaardigden beheerder, gevangen en hielden hem verscheidene weken opgesloten.

Wij behandelen in een ander hoofdstuk (bl. 369) de dwangmaatregelen door de Duitschers op de spoorwegarbeiders toegepast.

* * *

De levende schilden.

Wij moeten nu nog een laatste schending van artikel 23 onderzoeken, een schending zoo weerzinwekkend, dat nòch de deelnemers aan het Haagsche Verdrag, nòch de Duitschers zelf in hun *Oorlogswetten* ze onder de oogen hebben durven zien. Wij bedoelen de levende schilden.

Belgen vóór de Duitse troepen geplaatst te Charleroi: Duitse bekentenissen.

Onze vijanden zijn zich den gruwel bewust die zij plegen met vóór hun troepen Belgen te plaatsen die hun tot schilden moeten dienen. Daarom doen zij hun best dit te loochenen. Ongelukkig voor hen heeft een hunner eigen officieren een daad van dien aard beschreven (bl. 229). Toen hij in de voorsteden van Charleroi aankwam was zijn eerste zorg burgers te vangen ten einde hen voor en tusschen zijn ruiters te laten marscheeren. Hij is verontwaardigd over de jammerkreten die de vrouwen dier ongelukkigen aanheffen: „Als er met ons niets gebeurd, zal ook niets met de burgers gebeuren”, zeide hij tot haar. Kan men op schaamtelooser wijze het idee uitdrukken dat de Duitschers zich van deze gijzelaars bedienen om te voorkomen dat hun tegenstanders op hun troepen zullen vuren? Bij het eerste salvo dat de Franschen afvuurden die achter een barrikade waren opgesteld, werden de gijzelaars gedood, maar de Duitschers vervingen ze spoedig door andere, vooral door priesters (bl. 230).

Belgen geplaatst vóór de troepen te Lebbeke, Thienen, Bergen.

Nog veel meer sprekend was hun gedrag te Lebbeke bij Dendermonde op 4 Sept. 1914. Nauwelijks het dorp binnengetrokken in den vroegen morgen, namen zij zooveel burgers als maar mogelijk was, meer dan 300 en lieten hen voor hen uitloopen. Toen zij Sint-Gilles bij Dendermonde doortrokken vorderden zij ook daar de mannen op om als schild dienst te doen. Toen de Belgen de Duitse troepen aanvielen werd een tiental burgers gedood; meerderen werden gewond, waaronder een dokter van Saint-Gilles. Dienzelfden avond werden de overige naar Duitschland gevoerd als „vrijeschutters”. 317 gevangen burgers van Lebbeke zijn naar huis teruggekeerd op

het einde van Januari 1915. Zij verkeerden allen in deerniswekkenden gezondheidstoestand. Half-Februari waren er al vier gestorven.

Feiten van denzelfden aard zijn in een groot aantal plaatsen voorgekomen (Zie de verslagen van de Commissie van Onderzoek). Wij vermelden twee andere gevallen.

Te Thienen, op hun marsch naar Leuven, hadden de Duitschers zich op 18 Aug. meester gemaakt van eenige notabelen, waaronder burgemeester Donny, en zij dreven hen voor zich uit om zich te beschermen tegen de Belgische kogels. Eerst den volgenden dag lieten zij hen vrij, te Cumptich.

Te Bergen heeft de Burgemeester Lescart eveneens dienst gedaan als levend schild tegen de Engelsche troepen.

Belgische vrouwen geplaatst voor de troepen te Anseremme.

Te Anseremme verborgen zij zich achter vrouwen. Zij hadden de onhandigheid begaan op 23 en 24 Aug. 1914 alle mannen als burgergevangenen naar Duitschland te zenden. Alleen vrouwen bleven dus over. Zij plaatsten deze op een rij langs de borstwering van de Maas, en voorzichtig schuilend achter haar rokken legden zij hun geweren aan over haar schouders om te vuren op de Franschen aan de overzijde der rivier. De Franschen staakten hun vuur, zoodra zij zagen dat zij op vrouwen schoten. Des avonds dreven de Duitschers de vrouwen en kinderen in een weide, maar den volgenden ochtend laalden zij ze daar weer vandaan om ze opnieuw te gebruiken als bescherming langs de rivier.

Onder de ongelukkigen die dus aan het vuur der geallieerden werden blootgesteld waren meerdere gewond geworden in de moordpartij te Dinant op 23 Aug. Het spreekt vanzelf dat de Duitschers er niet aan dachten ze te verbinden; diensengevolge stierven niet weinige aan hun verwondingen terwijl zij dienst deden als levende schilden. Andere slaagden er in levend uit die dubbele hel te geraken; een harer is verpleegd geworden in een hospitaal waar wij haar gezien hebben. De fotografie (*fig.* 28) toont aan tot welk een toestand de Duitschers haar gebracht hadden, vóórdat zij haar als levend schild gebruikten, vier dagen lang. Eerst den 27sten betoonde men haar eenige geringe zorgen.

Ziedaar de Duitse heldhaftigheid. Hoe begrijpt men op het oogenblik de ware beteekenis dier woorden: *Den Heldentod gestorben*, die zij op hunne graven beitelten. Het beteekent dat die onverschrok-

ken krijgers niet aan de kogels hebben kunnen ontsnappen, hoewel zij heldhaftig achter Belgische vrouwen verscholen waren.

Zoover wij weten moeten wij terug naar Cambyses, in de 6de eeuw vóór Christus om 'n ander voorbeeld te vinden van levende schilden. Gedurende zijn Egyptische veldtocht had deze vorst, bekend om zijn wreedheid, het idee katten te plaatsen vóór zijn troepen, omdat die dieren door de Egyptenaren aanbeden werden. Dank aan dezen krijgslist, verhinderde hij hun zijn soldaten aan te vallen. Atilia, nòch Ganghis-Khan, nòch Tamerlan maakten gebruik van zulke handelwijze; het was weggelegd voor de Duitschers der 20ste eeuw om deze practijk weer in te voeren met een dubbele wreedheid hun door hun geestestoestand ingegeven.

Belgen met geweld achtergehouden te Oostende en te Middelkerke.

Onder nog andere omstandigheden hebben de Duitschers zich een bolwerk gemaakt van de Belgen. Sedert half October 1914 hebben zij de Belgische kust bezet tusschen Lombartzijde en de Zeeuwsche grens. Van tijd tot tijd bombardeeren Engelsche schepen en vliegtuigen de kust; zij zouden het ongetwijfeld nog meer doen indien de Duitschers niet gezorgd hadden met geweld talrijke Belgen in die plaatsen te houden. Volgens de *N. R. C.* van 1 Nov. (ochtendblad) verboden zij aan de lieden van Middelkerke en Oostende hun steden te verlaten (bl. 114). Op het einde van December verdreven zij echter alle mannen uit Middelkerke op vier na. Maar de middelen van vervoer die ter beschikking werden gesteld van de verjaagde inwoners waren niet voldoende om hen in staat te stellen ook hun gezinnen mee te voeren, zoodat zij genoodzaakt werden vele vrouwen en kinderen daar achter te laten. Telkens als de Engelschen bommen op de kust werpen haasten de Duitschers zich dit te Brussel bekend te maken en er bij te voegen dat het bombardement noodlottig geweest is voor de Belgen. Ziehier eenige uittreksels uit de bekendmakingen.

Nieuwstijdingen van de Generale Deutsche regeering.

Berlijn, 24 November 1914 (Officieele mededeelingen van hedenmiddag).
— Engelsche schepen zijn gisteren de Fransche kust genaderd en hebben Lombartzyde en Zeebrugge gebombardeerd. Bij onze troepen hebben zij slechts zeer geringe schade aangericht. Een zeker aantal Belgische burgers daarentegen, zijn gedood en gewond.

Berlijn, 28 December (officieele mededeeling van hedenmiddag). — Nabij Nieuwpoort heeft de vijand zijn aanvalspogingen herhaald zonder eenig succes. Hij werd daarin gesteund door beschieting uit zee, welke ons volstrekt geen schade toebreacht, maar eenige inwoners doodde of verwondde.

Berlijn, 26 Januari 1915 (officieele mededeeling van hedenmiddag). — De vijand heeft gisteren, als naar gewoonte, Middelkerke en Westende onder vuur genomen. Een tamelijk groot getal inwoners zijn door dit vuur gedood of gewond, onder hen de burgemeester van Middelkerke.

Berlijn, 13 Februari (officieele mededeeling). — Langs de kust hebben vijandelijke vliegeniers gisteren opnieuw bommen geworpen, die zeer gevoelige verliezen hebben veroorzaakt aan de burger-bevolking, terwijl wij geen enkel verlies van belang uit militair oogpunt geleden hebben.

Berlijn, 8 Maart (officieele mededeeling van hedenmiddag). — Vijandelijke vliegeniers hebben bommen geworpen op Oostende waardoor drie Belgen gedood zijn.

Het Duitse militaire bestuur.

Het volgende uittreksel uit een correspondentie uit Oostende, meedeeld door de *N. R. C.*, bewijst dat de Duitschers ten volle het voordeel waardeeren dat zij zich verzekerd hebben door aan de kust een levend schild van Belgen te bewaren. (Laten wij niet vergeten bij het lezen van de *N. R. C.* dat het 't eenige vreemde blad is dat België kon binnen komen tot aan Februari 1915, en dat daarenboven de Duitschers de nummers niet doorlaten dan na ze gekeurd te hebben.)

De Engelschen spaarden blijkbaar Oostende en Middelkerke zooveel mogelijk en richtten bij voorkeur hun vuur op den verbindingsweg tusschen deze beide plaatsen en tusschen Middelkerke en Westende. De Duitschers van hun kant begrepen dit zeer goed en hadden juist om deze reden alle Belgen verboden, Oostende of Middelkerke te verlaten.

Lieten wij hen uittrekken — zoo werd onze zegsman op de Kommandantur, waar hij een goed woordje voor een paar Belgen deed, door een officier verzekerd —, dan zouden de Engelschen spoedig deze beide plaatsen onder vuur nemen en wij de dupe daarvan worden.

N. R. C., 1 November 1914, (ochtendblad).

Brusselaars opgesloten op de zolders van de Commandantur.

Te Brussel maken zij gebruik van een middel dat met het bovenvermelde veel overeenkomst heeft, om de geallieerde vliegeniers te

beletten de plaatsen te bombardeeren die zij gebruiken in de ministeriële gebouwen. Onder de meest onwaarschijnlijke voorwendzels worden de Brusselaars naar de Kommandantuur gezonden. Zij blijven eerst eenige dagen opgesloten op de zolders der ministeries, en dan na gehoord te zijn — en natuurlijk veroordeeld — opnieuw naar de zolders gezonden tot er plaats voor hen is in een gewone gevangenis. Iedereen te Brussel weet dit, en ongetwijfeld weten de geallieerde vliegeniers het ook.

ARTIKEL 25

Het is verboden steden, dorpen, woningen of gebouwen, die niet verdedigd worden, met welke middelen ook, aan te vallen of te bombardeeren.

Bombardement van open steden.

Talrijke inbreuken op dit artikel zijn aan den dag gebracht door de Commissie van Onderzoek. Ook hier blijkt weer duidelijk de tegenstelling tusschen de wijze waarop de Duitschers oorlog voeren, en die welke zij eischen van hun vijanden. Als hun bestuurbare ballons bommen werpen op open plaatsen zonder eenige verdediging, zooals zij deden in den nacht van 26 op 27 Sept. 1914 te Deynze, waar zij een grijsaard verwondden in het gasthuis der zusters van den H. Vincentius à Paulo dan juichen hun dagbladen. (*Düsseldorfer Tageblatt*, 29 Sept., *Düsseldorfer Zeitung*, 29 Sept.).

ARTIKEL 27

Bij de belegeringen en bombardementen moeten alle noodige maatregelen genomen worden om de gebouwen gewijd aan de eerediensten, aan de kunsten, de wetenschappen en aan de weldadigheid, de geschiedkundige gedenkteeken, de hospitalen en de plaatsen, waar zieken en gewonden bijeengebracht zijn, zooveel mogelijk te sparen, op voorwaarde, dat zij niet gelijktijdig voor een militair doeleinde worden gebruikt

Niet tevreden met onze monumenten te hebben in brand gestoken, zooals te Leuven, Dinant, Dendermonde, en in een menigte dorpen, aarzelen de Duitschers nooit om die te bombardeeren welke zij op geen andere wijze kunnen bereiken.

Bombardement van de kathedraal te Reims.

Het meest karakteristieke voorbeeld is dat van de kathedraal van Reims ¹⁾. Het was op Woensdag 23 Sept. 1914 dat wij door een bekendmaking van het bombardement hoorden. Het telegram, geda-teerd Maandag 21 verklaarde dat het monument zooveel mogelijk zou worden gespaard: dat was genoeg; wij wisten toen dat het vernietigd was. En werkelijk, de Fransche couranten den volgenden ochtend, Woensdag, binnengesmokkeld, vermeldden dat de kathedraal in brand stond sinds Zaterdag 19.

Nieuwstijdingen van het Algemeen Duitsch bestuur.

Berlijn, 21 September (*officieel, aangekomen Zondagavond*). — In den loop van den aanval op het Fransch-Engelsche leger, hebben wij op zekere plaatsen voortgang gemaakt.

Reims bevindt zich voor de gevechtlinie, zoodat wij genoodzaakt worden door de Franschen hun vuur te beantwoorden. Tot onze spijt zal de stad dus beschadigd worden, maar bevelen zijn gegeven dat de kathedraal zooveel mogelijk zal gespaard worden.

Het Duitsche militaire bestuur.

Langzamerhand werden de inlichtingen meer duidelijk.

De Franschen verzekerden dat zij geen militaire waarnemingspost op de torens geplaatst hadden; evenmin waren er batterijen nabij de kathedraal.

Daarenboven verklaarden zij dat deze dubbel moest geëerbiedigd worden, omdat een ambulance daar toevlucht had gevonden, wat, het zij in 't voorbijgaan gezegd, voor een schanddaad werd uitgemaakt door de Duitsche dagbladen (*K. Z.*, 4 Januari 1915, ochtendblad; *Niederrheinische Volkszeitung*, 4 Januari 1915).

Het agentschap Wolff had het bombardement van de kathedraal van Reims meegedeeld als een natuurlijke zaak, een onbeteekenende nieuwstijdingen.

Toen werd zelfs de *N. R. C.* door walging bevangen.

¹⁾ Indien wij spreken van Reims doen wij dit omdat de Duitschers acht maal bij ons verklaringen hebben aangeplakt met betrekking tot deze daad van beschavings-schennis.

De Kathedraal van Reims.

Bij de verwoestingen van Leuven hebben de Duitschers uitdrukkelijk het stadhuis beschermd en gespaard, vertellen ons de Duitse berichten.

Sedert dien zijn oude kunstwerken in België verwoest. Frankrijk scheen tot nog bevoorrecht te zijn op dat punt. Men zeide dat de troepen zich daar anders gedroegen dan in België.

Thans vernemen wij het ontzettend nieuws omtrent de verwoesting van de kathedraal van Reims, dat wonder van bouwkunst 600 jaar oud, en een der heerlijkste kathedralen van Frankrijk.

Wij weten nog niet welke de oorzaken zijn van deze vreeselijke straf, een straf die elk hart raakt dat iets voelt voor kunst en beschaving.

Wie een gezicht van de stad beschouwt en de kathedraal bewondert die daar oprijst in het midden van het panorama, kan niet gelooven in de verwoesting van dat wonder; hij meent ten prooi te zijn aan booze droomen.

De moderne kanonnen zijn zoo volmaakt en hun schot is zoo juist dat men elk meesterstuk kan sparen dat men aan de verwoesting wil ontrukken; de Duitse kanonnières zijn voortreffelijke schutters; zij hebben daarvan bewijzen gegeven; zij weten te richten. Hun vijanden hebben dit erkend.

Moet men veronderstellen dat de kathedraal opzettelijk vernietigd is om militaire redens?

Wij durven de vraag niet beantwoorden.

Een telegram van 't agentschap Wolff spreekt van de vernietiging als van de gewoonste zaak ter wereld; het is een onvermijdelijk gevolg van den oorlog, en geen verontschuldigen zijn noodig.

Onze Parijsche correspondent die een deel van het bombardement heeft bijgewoond dat de kathedraal vernielde, zegt ons nog niets van de feiten, waarop het telegram uit Berlijn zinspeelt.

Wij doen geen uitspraak. Maar wat ons diep treft, is te zien dat niets, geen woord, geen syllabe van het koude Wolff's telegram aanwijst dat Duitschland de verwoesting betreurt van monumenten, gedenkteekenen van eeuwenoude beschaving. Zij zou ten minste de verwoesting van de kathedraal kunnen betreuren, zelfs indien zij volgens hare opvatting het recht had haar te vernietigen.

Na den brand van Leuven schreven wij, dat de straf op de stad toegepast zich uitstreckte over geheel België en zelfs daarbuiten.

Al wie de westersche beschaving lief had was diep bewogen. Het is hetzelfde met de kathedraal van Reims.

Deze gebeurtenis zal de Oude en Nieuwe Wereld pijnlijk aandoen.

Wij gaan de grenzen der neutraliteit niet te buiten als wij verklaren dat een diepe verslagenheid zich opnieuw van ons heeft meester gemaakt.

N. R. C., 22 September 1914, (avondblad).

Voor de verontwaardiging der beschaafde wereld zijn de Duitschers verplicht geweest een gemaakte droefheid te vertoonen en hun optreden te rechtvaardigen.

Drie officiële mededeelingen van 23 Sept. zijn denzelfden dag bekend gemaakt; twee geven de Duitse meening weer, de derde geeft zoogenaamd het gevoelen van een Franschman die een vrouwelijke mededeeling zou hebben gedaan aan de *Times*.

Het eindbesluit is natuurlijk dat de Duitschers zich niets te verwijten hebben, dat hun geweten zoo zuiver is als van een pasgeboren kind, dat zij slechts tegen hun wil en noodgedwongen de kathedraal van Reims hebben gebombardeerd, niettegenstaande de groote bewondering die zij koesteren voor dit wonder der gothische bouwkunst . . . maar dat de aanwezigheid van een militaire waarnemingspost op de torens hun geen keuze had gelaten.

Drie weken later een nieuw bombardement; daarna, na twee weken stilte beginnen zij weer bommen te werpen op hetgeen nog is blijven staan. Den volgenden dag maken zij bekend dat zij een protest hebben ingediend bij de Roomsche Curie.

Nieuwstijdingen bekend gemaakt door de Duitse regering.

Rome, 1 November. — Daar de Franschen wederom een batterij hebben opgesteld vóór de kathedraal van Reims, en een waarnemingspost hebben gevestigd op de kathedraal, heeft de Pruisische gezant bij het Vatikaan, op last van den Rijkskanselier bij de Curie een formeel protest ingediend tegen het barbaarsch misbruik van gewijde gebouwen. De Franschen alleen moeten de verantwoordelijkheid dragen in geval van beschadiging; indien zij zouden trachten de schuld te werpen op de Duitschers, zouden zij een huichelarij begaan.

Het Duitse militaire bestuur.

Eenige dagen later leggen zij er zich op toe om de kathedraal van Soissons te vernielen; maar het is wederom omdat de Franschen hen daartoe dwingen.

Welk een eerbied voor het Haagsche Verdrag!

Hoe treffend is de bezorgdheid die zij wijden aan monumenten van godsdienst en kunst. Het is alleen in den uitersten nood dat de Duitsche krijgers er toe besluiten, ze kort en klein te schieten; en dan nog alleen, getuigen zij, niettegenstaande het geweld dat hun schoonheidsgevoel wordt aangedaan!

Nog veel treffender is hun eerlijkheid!

Den 10en November maken zij bekend, dat de Vicaris-generaal van Reims erkend heeft dat de torens gediend hebben voor militaire doeleinden, en zij voegen er bij dat de Kanselier deze bekentenis ter kennis heeft gebracht aan het Vatikaan (*Le Réveil*, 11 November 1914); den 17en November zijn zij gedwongen de tegenspraak te melden van den Vicaris-generaal, maar zij blijven bij hun beschuldiging.

Verklaring van den Vicaris-generaal.

Berlijn, 17 November. — De heer Landrieux, Vicaris-generaal van de kathedraal van Reims schrijft als volgt in de *Figaro*: „In naam van Zijn Eminentie den Kardinaal-Aartsbisschop van Reims en in mijn eigen naam, verklaar ik, dat nooit een batterij is geplaatst geweest op het plein van de kathedraal, nog een waarnemingspost op de torens. Geen enkele troep zelfs heeft post gevat in de nabijheid der kathedraal.”

Het telegraaf-bureau Wolff heeft een officieele opdracht ontvangen om te verklaren dat de aanwezigheid van artillerie in de nabijheid der kathedraal en van waarnemings-posten op een toren herhaaldelijk is gezien, en dat geen loochening van een belanghebbende iets kan veranderen aan de werkelijkheid der feiten.

La Belgique, 17 November 1914.

Den 7en Juli 1915 plakken de Duitschers een nieuwe aankondiging aan, waarin zij met hun kunstzin komen pronken.

Nieuwstijdingen bekend gemaakt door de Duitsche regeering.

Het Duitsche volk heeft ten alle tijde grooten oerbied gehad voor kunstwerken en monumenten uit het verleden, zonder onderscheid te maken tusschen die welke zich bevonden op Duitsch gebied of in den vreemde. En thans verwijten zijn tegenstanders aan zijn legers, dat zij in den loop van dezen oorlog op de schandelijkste wijze kunstschaten hebben verwoest die onherstelbaar verloren zijn, en dat alleen uit louter vernielzucht. De Duitsche natie weet dat zij onschuldig is aan zulke misdaden. Het is onder den dwang van onvermijdelijke oorlogsnoodzakelijkheden dat de

Duitsche soldaten met tegenzin hun kanonnen gericht hebben op de slanke torens van kerken en op de kasteelen die zich afteekenen tegen den horizon. Hun tegenstanders hebben overigens juist hetzelfde gedaan, en indien wij ons de moeite geven dit te bewijzen doen wij dit niet om hun het onzinnige verwijt te maken dat zij gehandeld hebben met blinde barbaarsheid, maar om aan te toonen welke vreeselijke noodzakelijkheden de oorlog na zich sleept.

Het zijn Engelsche en Fransche bommen die de eertijds zoo bloeiende stad Diksmuiden in een puinhoop veranderd hebben. De majestueuse kerk aan St. Nicolaas gewijd is jammerlijk ineengestort, haar kostbaar oksaal, het belangrijkste en schoonste onder alle in België, is niets meer dan een verzameling onherkenbare brokstukken.

Vernield zijn ook alle andere monumenten van Diksmuiden, met het Bagijnhof dat lag aan den oever van het Yser-kanaal, en het indrukwekkende stadhuis

. . . . In al de gevallen hier opgenoemd zijn het de Franschen en hun geallieerden die de vernieling hebben bewerkt, en hebben moeten bewerken van hun eigen kunstschaten en de monumenten die hun toebehoorden. Wie deze droeve noodzakelijkheid overweegt, welke wij hebben willen onderstrepen alleen om wille der rechtvaardigheid, zonder dat wij in die verklaring eenig genot vinden, zal inzien dat de beschuldigingen die tegen ons Duitschers worden ingebracht, haar eigen veroordeeling met zich brengen of teruggallen op hen die ze durven aanvoeren.

Brussel, 5 Juli 1915.

Het Generaal-bestuur in België.

Wij vroegen ons af welke nieuwe misdaad zij hadden gepleegd. Den volgenden ochtend reeds werd onze nieuwsgierigheid bevredigd: de dagbladen berichtten ons dat de Duitschers de kathedraal van Atrecht hadden in brand gestoken.

Bombardement van de kathedraal van Mechelen.

Laten wij nu zien hoe zij zich gedragen hebben in België. De bevelhebber van het leger dat Antwerpen belegerde bombardeerde Mechelen drie maal zonder eenige strategische reden, want de stad was volkomen ontbloot van Belgische troepen. Niettemin had hij aan de Belgische overheden laten weten dat zijn troepen niet op de monumenten zouden schieten, zoolang deze niet dienden voor militaire doeleinden. Sterker nog, hij gaf kennis in de dagbladen van over den Rijn, dat hij Mechelen niet zou laten bombardeeren uit vrees van de

kathedraal van Sint Rombout te treffen, maar dat de Belgen niet dezelfde bezwaren hadden (*K. Z.*, 30 September 1914, 2e ochtendblad). Wat ligt er voor waars in deze laatste zinsnede? Volstrekt niets: indien de Belgen bommen hebben gericht op de omgeving der stad, dan geschiedde dit terwijl onze vijanden zich daar bevonden, wat zij zelf erkennen. Voor 't overige is het gemakkelijk te weten of de verwoestingen in de kerk van Sint Rombout te wijten zijn aan de Duitschers of aan de Belgen; de Belgen waren ten noorden en ten westen der stad, de Duitschers ten zuiden en ten oosten. Welnu al de beschadiging van het gebouw is zonder uitzondering aan de Zuid- en de Oostzijde. Oordeel nu. Men ziet hier weer het gebruikelijke stelsel verschijnen dat bestaat in de schuld te werpen op een ander. Zoo hebben zij insgelijks beweerd dat te Dinant de collegiale kerk verwoest werd door de Franschen, en niet door hen. (Zie bl. 272).

De voorgewende Belgische militaire post op de Lieve-Vrouwenkerk te Antwerpen.

Het spreekt van zelf dat zij de Belgen beschuldigen zich bediend te hebben van de torens als militaire waarnemingsposten, bijv. te Mechelen (*N. R. C.*, 25 Nov. avondblad) en te Courcelles (*Die Wochenschau*, n°. 46 van 1914). Het meest teekenende geval is dat van Antwerpen. Zij hebben in hun geïllustreerde bladen (*Die Wochenschau* n°. 48 van 1914 bl. 1509; *Ill. Kriegs-Kurier* n°. 7), een photo — of eigenlijk gezegd een teekening — overgenomen uit een Amerikaansch blad (*New-York Tribune*, van 22 Oktober 1914) die een militaire waarnemingspost te zien geeft op den toren van de Lieve-Vrouwenkerk van Antwerpen.

Zelfs indien men aan de afbeelding een waarde als document zou toekennen welke zij niet bezit, dan zou zij toch nog niets bewijzen, want volgens den Amerikaanschen dagbladschrijver (*N. R. C.*, 15 Nov., avondblad), bestond de post op den toren op een tijdstip dat Antwerpen nog niet belegerd werd, en nog geen gevaar liep van belegerd te worden. De stad had toen niets anders te doen dan zich te verdedigen tegen bestuurbare luchtschepen, die haar reeds tweemaal een nachtelijk bezoek hadden gebracht vergezeld van bommen. Men begrijpt dat de *Wochenschau* dit niet zegt; dit blad beweert dat de militairen op den toren waren om de Deutsche legers en hun zware artillerie waar te nemen gedurende het beleg.

Duitsche militaire posten door hen zelf erkend.

Laat ons nu eens zien of onze vijanden er zich van onthouden hebben om onze monumenten voor militaire doeleiden te gebruiken. Het *Algemeen Handelsblad* (van Amsterdam) van 3 Januari, zegt dat mitrailleuses geplaatst zijn op het belfort te Brugge en op andere torens van die stad. Dit feit wordt bevestigd door den heer Domela Nieuwenhuys Nyegaard, protestantsch predikant te Gent, een overtuigd Duitsch-gezinde, die een aanval van een Engelsch vliegtuig heeft bijgewoond, waartegen de mitrailleuses geplaatst op den Halletoren een hevig maar vergeefsch vuur openden (*Uit mijn Oorlogsdagboek*, bl. 319 in *De Tijdspiegel* van 1 April 1915).

Misschien zullen de Duitschers dit geval betwisten. Daarom geven wij hier nog een ander. Terwijl zij van hun tegenstanders zulk een trouwe nakoming der voorschriften van artikel 27 eischen, hebben ze zelf een militaire waarnemingspost op den toren van de Sint Rombout te Mechelen geplaatst om den uitslag van hun geschutvuur op het fort Waelhem, bij het beleg van Antwerpen, te kunnen nagaan. Dit is in elk geval niet tegen te spreken, want in hun onbeschaamdheid of dwaasheid hebben zij zelf een photo uitgegeven van dit „barbaarsch misbruik van een gewijd gebouw” (bl. 148), zie *Berliner Illustrierte Zeitung*, n°. 44 van 1914, bl. 752).

Dit is niet het eenige geval dat zij zelf erkend hebben. *Zeit im Bild* geeft op den omslag van zijn n°. 43 van 1914 een photo van „een militaire post op den toren van een stadhuis.” Men ziet de Duitsche soldaten gewapend met geweren en aanlegend op een denkbeeldigen vijand. Deze photo werd gemaakt op het Paleis van Justitie van Brussel, gelijk, zonder eenig gevaar voor dwaling, bewezen wordt door de kerk van la Chapelle, wier karakteristieke toren zich afteekent in de verte. De Duitschers zijn zoo ingenomen met deze schending van het Haagsche Verdrag, dat zij de photo hebben afgedrukt in het geïllustreerde bijblad van het *Hamburger Fremdenblatt*. En het meest eigenaardige van de zaak is, dat zij zich beroemen op een misdaad, die zij weten niet te hebben bedreven. Want 1. de soldaten zijn niet gepost op een stadhuis; 2. het is zelfs niet op het Paleis van Justitie te Brussel, maar er naast zooals men zich ter plaatse gemakkelijk kan overtuigen; 3. op geen enkel oogenblik zijn hier de Duitsche soldaten gedwongen geweest om een vijand onder schot te nemen.

Verwoesting van gebouwen in West-Vlaanderen.

Sinds half-Oktober 1914 werden de gevechten geleverd in West-Vlaanderen. Hebben nu de Duitschers onder den indruk van de algemeene afkeuring waarmede hun optreden te Leuven, te Reims enz. werd veroordeeld, wellicht besloten een internationale overeenkomst te eerbiedigen waaraan ook zij hebben medegewerkt? Geloof het maar niet; zij volharden in hun hardnekkig verzet tegen de eerbiediging van overeenkomsten, zooals bewezen wordt door de photo's der gebombardeerde monumenten in de Yser-streek, welke voorkomen in geïllustreerde bladen, vooral in het *Panorama* een geïllustreerd Hollandsch tijdschrift, dat van tijd tot tijd hier doordringt.

Yperen: *Panorama*, 23 b, 25 a.

Diksmuide: *Panorama*, 23 a, 23 b. *Berl. Illustr. Zeit.*, nrs 2 en 3 van 1915. *Kriegs-Echo*, nrs 22 en 24; *Zeit im Bild*, nr. 3 van 1915.

Pervyse: *Panorama*, 21 a, 21 b, 23 a.

Nieuwpoort: *Panorama*, 22 a.

Ramscapelle: *Panorama*, 23 b.

Onder de vernielde monumenten betreuren de kunstliefhebbers vooral de wonderschoone Hallen te Yperen, de kerken van Nieuwpoort, Yperen en Diksmuide.

In tegenspraak met de bekendmaking van 5 Juli 1915 (bl. 150), is deze laatste stad, evenals de twee andere verwoest door de Duitschers en niet door de Geëllieerden. Haar kerk bevatte een gothisch oksaal, dat buitengewoon merkwaardig was, en wiens verlies, Stübben, een der grootste bouwmeesters van het hedendaagsche Duitschland, onherstelbaar noemde (*Die Bauwelt*, 14 Januari 1915); zij was ontkomen aan de granaten, maar kon geen weerstand bieden aan de Deutsche soldaten die haar met kolfslagen verbrijzelden, na de inname der stad.

ARTIKEL 44

Het is aan eenen oorlogvoerende verboden de bevolking van een bezet gebied te dwingen inlichtingen te geven over het leger van den anderen oorlogvoerende of over zijne verdedigsmiddelen.

Duitsche gestrengheden tegen de gidsen.

Dit artikel werd niet door Duitschland aanvaard, dat trouw blijft

aan zijn eigen *Oorlogswetten*: art. 53; 2e, 3e en 4e alinea. Het past die beginselen toe met de grootste gestrengheid.

Niets geeft een beter begrip van de hardheid waarmede de Duitschers optreden dan de lezing van een klein conversatie-handboek dat het slot vormt van het *Tornister-Wörterbuch* uitgegeven door het huis „Mentor” van Schöneberg-Berlin. Het is een klein-formaat woordenboek dat slechts 60 pf. kost, en volgens den titel bestemd is om door den soldaat op zak gestoken te worden. De Fransche en Engelsche uitgaven zijn geschoeid op denzelfden leest; na eenige inlichtingen omtrent het land in kwestie, geven zij een beknopte spraakkunst; dan volgt de eigenlijke woordenlijst met een gefigureerde uitspraak; ten laatste eenige gebruikelijke uitdrukkingen die voor ons het meest belangrijk gedeelte zijn, omdat hun keuze natuurlijk de behoeften weerspiegelt van hen die er gebruik van moeten maken. Ziehier eenige uittreksels van paragraaf 4, *Voorposten- en patrouilledienst*. In elk uittreksel geven wij al de uitdrukkingen zonder uitzondering, om den geest van het werkje niet te vervalschen, en die geest, zoo men zien zal, is geweldig woest.

Bl. 175. Gij komt mij verdacht voor.

Waar is uw brieven tasch?

Ik moet u aan den lijve onderzoeken.

Blijf hier voor het oogenblik.

Bij de eerste poging tot ontvluchten, zult ge worden doodgeschoten.

Mijnheer, waar leidt deze weg heen?

Bl. 176. Is dit dorp bezet door de Franschen?

Wanneer zijn de troepen daar gekomen?

Wat is zoo ongeveer hun samenstel?

Ongeveer? Twee of drie compagnies?

Hoeveel officieren ongeveer?

Hebben zij geschut?

Hoeveel stukken?

Hebt gij ook kavalerie gezien?

Zeg ons de waarheid. De minste leugen kan u het leven kosten.

Is het dorp in staat van verdediging gebracht?

Bl. 177. Zijn er geen dwarswegen die naar den molen leiden?

Blijf bij mijn paard.

Bij de eerste poging tot vluchten, of indien gij mij tracht te misleiden, zend ik u een kogel achterna.

Blijf hier! Ik zal zelf den molenaar roepen.

Hé! Molenaar!

Zijn hier Fransche troepen voorbijgetrokken?

Gij liegt! Hier zijn zichtbare en geheel versehe sporen.

Het werkje draagt geen datum; maar de 42e uitgave waaraan wij deze regels ontleenen, beschrijft (bl. 44) de Fransche veld-uniform van 1912. Deze uitdrukkingen zijn dus gedrukt minstens vijf jaar na de tweede Haagsche conferencie (18 Oktober 1907). Zij bewijzen duidelijk dat de wreedheden begaan door de patrouilles tegen hen die hun vaderland weigerden te verraden, niet op slag zijn uitgevonden door de ruiters die deelnamen aan deze verkenningen, maar dat zij stelselmatig zijn voorbereid.

Een klein handboek voor conversatie voor 20 pf., *Deutsch-französischer Soldaten-Sprachführer*, door kapitein S. Th. Haasmann, is naar dezelfde beginselen samengesteld.

Ziehier eenige voorbeelden. De soldaat op verkenning zegt: „Spreek de waarheid of gij zult vermoord worden.”

In het hoofdstuk *Post en Telegraaf* komt de uitdrukking voor: „Het is verboden (onder doodstraf) telegrammen te verzenden.” Wie op schildwacht staat moet kunnen zeggen: „Als gij liegt zult ge worden doodgeschoten”. Enz. . .

ARTIKEL 28

Het is verboden zelfs eene stormenderhand genomen stad of plaats aan plundering over te leveren.

ARTIKEL 47

Plundering is uitdrukkelijk verboden.

ARTIKEL 46

De eer en de rechten van het gezin, het leven der personen en de bijzondere eigendom, alsmede de godsdienstige overtuiging en de uitoefening van de eerediensten moeten worden geëerbiedigd.

De bijzondere eigendom kan niet worden verbeurd verklaard.

„De eer en de rechten van het gezin!” De verkrachtingen zijn daar om den eerbied van het Duitsche leger voor die voorschriften te bewijzen!

„Het leven der personen!” Op den 15en Sept. 1914 hadden de Duitschers reeds meer burgers (ongeveer 6000) gedood dan soldaten. Deze eenvoudige vaststelling zegt meer dan lange vertoogen.

„De bijzondere eigendom!” Diefstal en plunder zijn zulk een gewoon verschijnsel dat de inwoners er zelfs niet meer den nadruk op leggen; of indien zij er melding van maken, dan is het om te zeggen: „de Duitschers hebben zich hier goed gedragen; zij hebben alleen maar alles meegenomen wat wij bezaten!” Zoo zullen wij ons hier ook tevreden stellen met het aanhalen van eenige gevallen, die den Duitschen geest bijzonder teekenen.

Plundering onder al haar vormen.

Het valt niet te betwisten dat zeer dikwijls de branden ontstoken om zoogenaamd de „vrijeschutters” te straffen slechts ten doel hadden de plunderingen te verbergen door het leger bedreven; dat was zeker het geval te Aarschot. De officieren die de brandstichtingen bevalen waren dus de handlangers der plundersaars. Hoe zouden zij overigens de diefstallen hunner soldaten hebben kunnen afkeuren daar zij zelf een groot aandeel hadden in den buit. Geheele treinen verlieten Brussel, Leuven, Mechelen, Verviers, met bestemming naar Duitschland, geladen met „oorlogsbuit van officieren.” Op hun reis naar België, zagen de heeren Köster en Noske op 23 Sept. te Herbestal talrijke treinen voorbijrijden geladen met oorlogsbuit (*Kriegsfahrten*, bl. 8). In die dagen echter waren er geen veldslagen noch in België, noch in Frankrijk, en men behaalde dus geen oorlogsbuit in den westerschen zin van dat woord. De treinen die de socialistische schrijvers zagen konden dus slechts de opbrengst der plunderingen vervoeren. Zij kwamen waarschijnlijk van Mechelen, dat de Duitschers op dat tijdstip zoo zorgvuldig mogelijk leeghaalden, evenals de talrijke kasteelen in de omstreken.

Geen plaats is door de Duitschers bezocht zonder geheel te zijn leeggeplunderd. Het zilver en goud werd natuurlijk in de eerste plaats weggenomen. Een officier die de hand gelegd had op al het goud en zilver van een villa van Francorchamps, vertelde aan een buurman dat hij alles in Duitschland zou laten smelten, behalve een zilveren lepel dien hij zou bewaren „als gedachtenis”. Is hij niet teekenend, en tevens smakelijk, die Deutsche eeredienst van het „gedachtenis,” — een vernis van sentimentaliteit, uitgestreken

over een ondergrond van roofzucht? Nog een „opeiseling” van zilverwerk! In het station te Bergen, omstreeks het midden van Februari 1915, werd de aandacht van een koopman die een wagon koopwaar ontladde, op een doodkist gevestigd die men uit een naburige wagon haalde; plotseling hoorde hij een geluid van metaal: de bodem van de doodkist was er uitgevallen, en daaruit stortten ettelijke tientallen lepels, vorken, servet-ringen en andere zilveren voorwerpen.

Niets is hun heilig. Zij breken evengoed de tabernakels, de schatkamers en de geldkisten der kerken open, als de brandkasten van de Volkshuizen. Te Avelais maakten zij zich in het Volkshuis meester van 43.000 frank het geheele bezit van de Socialistische „Jonge Garde,” van de „Libre Pensée”, van het dagblad *En Avant*, van het syndicaat der Mijnwerkers, en van verschillende maatschappijen van onderlingen bijstand.

Te Beyghem, bij Grimbergen, braken zij de brandkluis in de sakristij eer zij de kerk in brand staken. Daar zij er echter niet in slaagden er in te komen, braken zij den muur af die de sakristij van de kerk scheidde, en waar de kluis ingebouwd was, en bereikten die zoo van den achterkant.

In de meeste kerken die in brand gestoken zijn in het noorden van Brabant, (zie bl. 76 en *fig.* 29), werd het tabernakel en de brandkast opengebrouwen. Hetzelfde geschiedde in de kerken der provincie Namen.

Van het oogenblik dat de nadering der Duitschers bekend werd, haastten vele menschen zich hun meubelen en kostbaarheden in te pakken om ze gemakkelijker te kunnen meedragen in geval van ont-ruiming. Bijna altijd kwam die berekening verkeerd uit, daar het onmogelijk was op het oogenblik van vertrek een paard en wagen te vinden. Voor die koffers en maanden, heelemaal klaar gemaakt, was de bekoring werkelijk onweerstaanbaar; en de officieren hebben er nooit weerstand aangeboden; de pakken gingen onmiddellijk naar 't station.

Men verzekert dat in het begin der bezetting, de officieren zich dikwijls vergisten in de werkelijke waarde der voorwerpen die zij wegnamen en aan hun familie namaak zonden *Made in Germany*. Om die onaangename misrekeningen te voorkomen laten zij zich nu op hun tochten vergezellen door deskundigen die ze helpen in hun keuze.

Moeten wij er nog bijvoegen dat de wijnkelders altijd op methodische wijze behandeld zijn? De flesschen die ter plaatse niet gedronken

konden worden pakt en zij in voor later gebruik of voor vervoer naar Duitschland.

In een landhuis nabij Charleroi lieten de officieren al de binnendeuren der kamers — allen in prachtig schrijnwerk — wegnemen, en er vervolgens kisten van maken noodig voor het vervoer der flesschen ¹⁾.

Zij hebben zich niet tevreden gesteld met alles schoon te vegen in bijzondere huizen en kasteelen; zij hebben ook de regeerings-lokale die zij bezetten te Brussel van alle meubels ontdaan. Op het Ministerie van Openbare Werken hebben zij een gedeelte der plannen van bruggen, gebouwen, enz. verbrand; een ander gedeelte hebben zij naar Duitschland gezonden.

Diefstal van postzegels.

Wij willen zoo beleefd zijn te gelooven dat degenen die de ministerieele gebouwen geplunderd hebben, dit deden op bevel en ten voordeele van de Duitse regeering.

Maar het is ons onmogelijk op dezelfde wijze het gedrag te beschouwen van den officier, die zich meester had gemaakt, men weet niet waar, van Belgische postzegels, en in een winkel van schrijf behoeften zijn aankopen tot een bedrag van tachtig frank wilde voldoen door middel van die postzegels. Op de weigering van den winkelier moest hij zich tevreden stellen met een gedeelte slechts op die wijze te kunnen betalen. In een naburige horloge-winkel maakte hij betere zaken, dewijl hij daar een honderd frank aan postzegels kon kwijt raken, met korting wel te verstaan. Hij vertelde daar dat hij voor ongeveer vierduizend frank aan Belgische postzegels bezat. De horlogemaker durfde niet zoo onbescheiden zijn te vragen, hoe hij die verkregen had.

Meer nog. Zij verbergen in 't geheel niet dat zij dieven zijn. De *Matin* (van Parijs) van 9 Juni 1915, geeft een *photo* van een advertentie geplaatst in een Zwitsersch dagblad. „Deze laat ons weten dat een dief van het Duitse leger, verlangend zijn oorlogsbuit, dien hij te Antwerpen gemaakt heeft, te verkoopen, ongebruikte postzegels aanbiedt, verschillend in waarde van 10 centimes tot 10 frank. Het blijkt dat er in die voorraad 19 verschillende soorten zijn te zamen een waarde hebbend van 29 fr. 70”

¹⁾ Wij hebben er reeds op gewezen (blz. 84) dat dronkenschap een voornaam rol gespeeld heeft bij de euveldebedreven door het Duitse leger.

De stelselmatige organisatie der plundering.

Te Tamines, na op 21 en 22 Aug. 250 huizen verbrand te hebben, en door de overblijvende bevolking de 416 ongelukkigen te hebben doen begraven die zij in den avond van den 22sten hadden doodgeschoten, zonden zij allen weg naar Velaines-sur-Sambre. Daar schonken zij hun de vrijheid en zeiden hun dat zij konden gaan . . . naar Namen of naar Dusseldorf, maar niet naar Tamines. Waarom niet naar Tamines?

Men is het eenige dagen later te weten gekomen, toen men het waagde niettegenstaande het verbod er toch terug te keeren: de Duitschers hadden alle winkels en alle huizen der plaats volkomen leeg geplunderd. Het is duidelijk dat zulk een werk op veel methodischer en gemakkelijker wijze gebeuren kan, als er geen kinderen zijn waar men over struikelt of geen vrouwen die komen vragen een of andere gedachtenis te mogen houden waaraan zij bijzondere waarde hechten.

Te Leuven hebben zij gehandeld op dezelfde wijze; zij zijn niet tot de groote plundering over gegaan dan na 27 Augustus toen zij al de bewoners hadden weggezonden onder voorwendsel dat de stad gebombardeerd zou worden.

Soms won de roofzucht de overhand over de tucht. Te Jumet op den weg van Brussel naar Charleroi, hadden de troepen op 22 Aug. 1914, het bevel ontvangen alle huizen in brand te steken omdat de Franschen van het 112^e regiment infanterie zich veroorloofd hadden hen met mitrailleuses aan te vallen. Maar de soldaten die een tabakswinkel waren binnen gegaan hadden zooveel genot in het stelen van sigaren en sigaretten, dat zij vergaten het huis in brand te steken, dat ongerept is gebleven te midden van een lange rij afgebrande woningen.

* * *

Wat ons het meest walgt in deze plunderingen is niet dat de Duitse troepen ons ongelukkig land onder schatting gelegd hebben, neen, maar het is de ontegenzeggelijke medeplichtigheid van het hooge legerbevel. Niets bewijst beter de welwillende tusschenkomst der militaire en burgerlijke overheden in deze rooftochten, dan het regelmatig vervoer van „oorlogsbuit” naar Duitschland. Het is volstrekt niet in 't geheim dat officieren glaswerk, piano's, schilderstukken,

kostbaarheden, meubelen . . . naar hun huis zenden; zij doen het openlijk en met de blijkbare medewerking van de spoorwegambtenaren. Deze worden gelast het snelle vervoer naar het moederland te regelen van bergen kisten waarin de opbrengst is gesloten van de methodisch uitgevoerde onderzoekingen van onze huizen, onze villa's, onze winkels.

Het is een reusachtige organisatie van bandieterij, hiërargisch ingedeeld, waar iedereen steelt, zonder zich voor zijn gelijken te behoeven verbergen. Wie weet of de doodkist van het station te Bergen, die gevuld was met tafelsilver, niet behoorde aan een officier die zijn mede-belanghebbenden had beetgenomen? Kortom, wij zijn in België getuige van de geregelde werking van een „Vennootschap van Plunderaars, onder de Hooge Bescherming der Overheden”.

* * *

Laten wij ten slotte nog de opmerking maken, dat plundering en diefstal formeel verboden zijn door de *Oorlogswetten* der Duitschers. De artikelen 57, 58, 60, 61, 62 verbieden immers alle beschadiging van bijzonder eigendom. Maar men moet gelooven dat hun *Oorlogswetten* slechts van toepassing zijn in vredestijd, daar van de allereerste dagen der vijandelijkheden af, het Duitse leger overgegaan is tot de plundering van alle streken die het bezette.

ARTIKEL 43

Wanneer het gezag van de wettelijke overheid feitelijk is overgegaan in handen van dengene, die het gebied heeft bezet, neemt deze alle maatregelen, die in zijn vermogen staan, ten einde zooveel mogelijk de openbare orde en het openbaar leven te herstellen en te verzekeren en zulks, behoudens volstrekte verhindering, met eerbiediging van de in het land geldende wetten.

ARTIKEL 48

Indien de bezetter in het bezette grondgebied de belastingen, rechten en tolln heft, ten bate van den Staat vastgesteld, doet hij dit, zooveel mogelijk, volgens de geldende regelen voor de grondslagen en de verdeling en vloeit daaruit voor hem de verplichting voort om te voorzien in de kosten van het bestuur van het bezette gebied in dezelfde mate, als de wettelijke regeering daartoe verplicht was.

Onwettige belastingen.

Twee bekendmakingen aangeplakt te Brussel op den avond van Zaterdag 12 December 1914 trokken de algemeene aandacht.

De eerste riep de provinciale raden bijeen voor 19 December en schreef hun niet enkel een punt van bespreking voor, maar het gebiedend bevel om een oorlogsbelasting te stemmen. De tweede gaf bijzonderheden aangaande deze belasting: vierhonderd en tachtig millioen frank te betalen bij maandelijksche termijnen van 40 millioen.

Besluit
aangaande de bijeenkomst der Provinciale raden in
buitengewone zitting.

Artikel 1. — De provinciale raden der Belgische provincies worden bij dezen opgeroepen ter buitengewone zitting op Zaterdag 19 December te twaalf ure (Duitsche tijd), in de hoofdsteden der provinciën.

Artikel 2. — Deze buitengewone zittingen zullen niet worden aangekondigd dan door het *Gesetz- und Verordnungsblatt* van het Duitsche bestuur (*Wet- en Verordeningsblad voor de bezette streken van België*).

Artikel 3. — De bijeenroepingen van de leden der raden geschieden door de bestendige afvaardigingen.

De aanwezigheid van den gouverneur is niet verplichtend. De bestendige afvaardiging zal onder hare leden dengene aanwijzen door wien de zitting van den raad zal geopend en gesloten worden. De zitting zal worden geopend en gesloten in naam van den Keizerlijken Duitschen Gouverneur-generaal.

Artikel 4. — De duur der zitting zal niet langer zijn dan een dag. De zitting zal geheim zijn.

Het eenige punt van overweging waarmede de vergadering verplicht is zich uitsluitend bezig te houden, is: „de wijze van uitvoering der oorlogsbelasting die het Belgische volk is opgelegd.”

Artikel 5. — De beraadslaging zal ten volle van kracht zijn, zonder aanzien van het aantal leden dat op de vergadering aanwezig is.

Brussel, 8 December 1914.

De Gouverneur-generaal van België,
 Baron von Bissing,
 Generaal der kavalerie.

Bevel.

Aan de bevolking van België wordt hierdoor eene oorlogschatting van maandelijks 40 millioen franken opgelegd, voor den duur van één jaar.

De verplichting tot betaling is aan de negen provinciën opgelegd, die daarvoor solidair aansprakelijk zijn.

De betaling der twee eerste aandeelbedragen moet gedaan worden ten laatste tot den 15en Januari 1915, de betaling der volgende aandeelbedragen, ieder ten laatste tot den 10e van iedere maand, aan de veldoorlogskas van het Keizerlijk Generaal-Gouvernement in Brussel.

Indien door de provinciën schuldbekentenissen worden opgemaakt, ten einde betalingsmiddelen te verschaffen, worden de vorm en de inhoud van deze schuldbekentenissen bepaald door den Keizerlijken Commissaris-Generaal voor de Banken in België.

Brussel, den 10en December 1914.

De Gouverneur-generaal in België,
Baron von BISSING,
Generaal der Kavalerie.

Baron von Bissing maakte dus 7 dagen van te voren het besluit bekend dat de provinciale raden moesten nemen! Men slaagde er ongetwijfeld in hem te doen begrijpen dat deze handelwijze wat al te driftig te werk ging en geheel in strijd was met de wetten en het gezond verstand.

Den volgenden ochtend was het tweede biljet overplakt met wit papier.

Meer nog: het *Wet- en Verordeningsblad voor de bezette streken van België* gaf in zijn nr. 19, van 11 December 1914, den tekst der beide besluiten; dit nummer werd ingetrokken en in zijn plaats een ander nr. 19 verspreid, dat slechts het eerste besluit bevatte. Wat het tweede betreft, het werd eerst voor goed openbaar gemaakt in nr. 27 (*Belg. Dtsch.*, bl. 120).

Ziedaar onze negen provinciale raden bijeenvergaderd op 19 December.

Zij konden niets anders doen dan de verpletterende belasting van 480 millioen stemmen, maar in meerdere hunner gingen welsprekende protesten op tegen de onwettigheid van de handeling.

Redevoering uitgesproken door den heer François André in de zitting van den provincialen raad van Henegouwen, op 19 December 1914, in tegenwoordigheid van den Duitschen gouverneur en van Dr. Daniest, Voorzitter.

.... Wij zijn bijeenvergaderd op bevel der Duitsche overheid om een oorlogsbelasting te stemmen; in één of in duizend woorden, wij zijn bijeengekomen om wapens te leveren tegen ons heldhaftig klein Belgisch leger, aan den geduchten overweldiger van ons land.

Welnu! In de eerste plaats geloof ik dat het behoorlijk is dat wij aan Koning Albert — en ik leg daarmèe mijn republikeinsche overtuigingen niet af — en aan onze soldaten den eeregroet brengen van dankbaarheid en bewondering.

Buigen wij ons eerbiedig voor hen die gestorven zijn omdat zij niet gewanhoopt hebben voor hun vaderland, en richten wij tot hen die zich voorbereiden om te overwinnen of te sterven den broederkus van onze harten, vol van genegenheid, maar om hunnentwil ook vol van rechtmatigen trots.

Wij zijn dus bijeengekomen om *op bevel* een oorlogsbelasting te stemmen.

Ik wil protesteeren zoowel wat den vorm betreft als de gronden . . .

(De spreker zet de onwettigheid der belasting uiteen).

. . . Gaan wij deze zware oorlogsbelasting stemmen?

Gewis, indien wij slechts luisterden naar ons gevoel, dan zouden wij antwoorden: neen; 480.000.000 maal neen!

Want ons hart zou ons zeggen:

Wij waren een klein land, dat gelukkig leefde in zijn arbeid; wij waren een eerlijk klein land dat geloof hechtte aan verdragen en geloofde aan eer; wij waren een kleine natie vol vertrouwen en ongewapend; toen Duitschland plotseling met groot geweld twee millioen menschen op onze grenzen wierp, het grootste leger dat de wereld ooit gezien heeft, en ons toeriep: „Verraad het gegeven woord; laat onze legers doortrekken opdat ik Frankrijk verplettere, en ik zal u goud geven”. Maar België heeft geantwoord: „Behoud uw goud, ik wil liever sterven dan leven zonder eer”.

De geschiedenis zal eenmaal de verhevenheid toonen van dit gebaar dat ons verheerlijkt voor de toekomst.

Want niets in de annalen van het verleden is te vergelijken met de zelfverloochening van dit volk, dat niets te winnen en alles te verliezen hebbend, er de voorkeur aan heeft gegeven alles te verliezen om zijn eer te behouden, en dat zich met rijp beraad gestort heeft in een afgrond van jammer, maar ook van glorie.

Het Duitsche leger heeft dus het vaderland overweldigd onder schending van plechtige verdragen.

„Het is een fout, heeft de Rijkskanselier gezegd, die het bestaan van

Duitschland ons gedwongen heeft te begaan, maar wij zullen het onrecht herstellen dat de doortocht onzer legers aan België heeft veroorzaakt”

Dit onrecht, en zie nu hoe men het wil herstellen.

Zal Duitschland betalen?

— Neen, België zal aan Duitschland betalen 480.000.000 fr.; stemt! . . .

Leve het Vaderland, dat spijs alles toch vrij blijft!

Benoemingen van Burgemeesters door de Duitschers.

Een ander teekenend geval van de miskenning onzer wetten. Te Aarschot belastten de Duitschers voorloopig met het burgemeesterambt een Duitscher, den heer Ronnewinkel, die verscheidene jaren in de stad had gewoond. Den 6^{den} November 1914 verklaarden zij hem blijvend tot burgemeester.

Ziedaar dan een Duitscher benoemd tot burgemeester door den wil van een arrondissementshoofd, terwijl volgens de wet alleen een Belg, benoemd door de regeering, dat ambt kan bekleeden. Zij deden hetzelfde ook te Andenne (zie bl. 402).

De gemeentelijke vrijheid waarop België zoo trotsch was werd dus opzettelijk onder den voet gehaald.

Men ziet dat niettegenstaande artikelen 43 en 48 van het Haagsche Verdrag, en artikel 67 van hun eigen *Oorlogswetten* de Duitschers volstrekt geen eerbied hebben gehad voor de bestaande wetgeving.

ARTIKEL 50

Geenerlei gemeenschappelijke straf, in geld of van anderen aard, mag worden uitgevaardigd tegen de bevolkingen op grond van persoonlijke handelingen, waarvoor zij in haar geheel niet als hoofdelijk aansprakelijk kunnen worden beschouwd.

Onbillijke kollektieve straffen.

Dit artikel verkondigt het beginsel dat in geen enkel geval de onschuldigen mogen lijden met de schuldigen of in plaats van deze. Wij hebben reeds gezien dat onze tegenstanders dit idee bestrijden: zij houden vol dat de onschuldigen moeten lijden met de schuldigen, en zelfs dat indien men de schuldigen niet kan treffen, de onschul-

digen moeten gestraft worden in hun plaats (bl. 88). Het is dan ook op grond van dit Duitsche beginsel van collectieve bestraffing, dat Leuven, Dinant, Dendermonde zijn in brand gestoken

Niet alleen worden de gemeenten hoofdelijk aansprakelijk gesteld, maar de Duitsche overheden verklaren zelfs dat zij er zich niet om bekommeren om te weten of de inwoners dier gemeenten schuldig zijn of niet.

Officieele waarschuwing.

. . . . De plaatsen in welker nabijheid telegraaf- of telefoondraden vernietigd worden, zullen gestraft worden met een oorlogsschatting, onverschillig of de inwoners schuldig zijn of niet.

Dit bevel treedt in werking van af den 20en dezer maand.

Brussel, 17 September 1914.

De Gouverneur-generaal in België,
Baron von der Goltz,
Generaal-Veldmaarschalk.

De bekendmaking van 1 October (bl. 240) brengt ook geheel en al den Duitschen geestestoestand naar voren; zij zegt dat dorpen zonder medelijden zullen gestraft worden of zij deel hebben in de schuld of niet.

Aankondigingen, opgeplakt in vele dorpen waar het Duitsche leger is doorgetrokken, kunnen ons niet in twijfel laten aangaande hun gevoelens.

Bekendmaking in 't Duitsch, Fransch, Russisch en Poolsch, omgeven door een rand in de Duitsche kleuren.

Waarschuwing.

Al wie een militaire telegraaf of telefoon beschadigd zal hebben zal worden doodgeschoten.

Met de strengste straffen zal ook degene gestraft worden die deze waarschuwing zal verwijderen. Indien de schuldige niet gevat wordt, zullen de strengste maatregelen genomen worden tegen de gemeente waar de schade is toegebracht, en waar deze waarschuwing zal zijn verwijderd.

De Generaal-kommandant van het legerkorps.

(Afschrift genomen te Dieghem 23 Oktober 1914.)

Bekendmaking in 't Duitsch, Vlaamsch en Fransch, omringd door een rand in de Duitse kleuren.

Waarschuwing.

Alle schade toegebracht aan telegrafen, telefoons of ijzeren wegen zal worden gestraft door het krijgsgerecht. Als 't geval er toe leidt zal de schuldige ter dood veroordeeld worden.

Indien de schuldige niet gevat wordt zullen de strengste maatregelen genomen worden tegen de gemeente waar de schade berokkend is.

Het Generaal bestuur.

Druck von H. A. Heymann, Berlin S. W.

(Afschrift genomen te Tervueren 15 April 1915).

Het telefoonverbod te Brussel was het gevolg van het breken van een militaire telegraafdraad. (Brusselsch aanplakbiljet van 25 Aug. 1914). Indien het geval zich zou herhalen, werden veel zwaardere wraakoefeningen beloofd die tegen een geheele buurt zouden genomen worden.

Was er werkelijk een draad gebroken? Zoo ja, was het dan gedaan door Brusselaars, door Duitschers of door den wind? Wij behoeven dit niet te onderzoeken, want welke ook de oorzaak moge geweest zijn, het was in strijd met het Haagsche Verdrag geheel Brussel daarvoor collectief te straffen. De Duitschers zullen misschien zeggen dat de schorsing van het telefoonverkeer bevolen was omdat de politie, een gemeentelijke instelling, haar plicht niet had gedaan. Deze verklaring zou hun handelwijze geenszins rechtvaardigen, omdat volgens de wetten, de gemeente alleen het herstel der schade moest dragen, maar volstrekt niet de strafrechterlijke verantwoordelijkheid.

Juist dezelfde aanmerking kan gemaakt worden omtrent de boete van 5 miljoen frk. aan Brussel opgelegd (bl. 178) — en het verbod om na 19 uur op straat te zijn, waarmede de Luikenaars gestraft werden, ten gevolge der vervalsching van Duitse aanplakbiljetten (*N. R. C.*, 25 Februari, avondblad); dit verbod werd eerst opgeheven op 13 Maart 1915.

Laten wij nog twee eigenaardige gevallen aanhalen van gemeenschappelijke boete.

De Duitschers hadden bij de gemeentelijke overheid van Charleroi er op aangedrongen dat deze de puinhopen van den boulevard Audent

zouden opruimen, puinhoopen die zij zelf veroorzaakt hadden, op 22 Aug. 1914, toen zij 180 huizen hadden in brand gestoken op de schoonste verkeerswegen der stad. Daar het gemeentebestuur geen bijzondere haast maakte met deze bevelen op te volgen, kreeg het de mededeeling, dat indien de opruiming niet voleindigd was op 15 Mei 1915, de stad zou veroordeeld worden tot een boete van 200 mark voor iederen dag die men ten achter was, en dat, indien de boete niet betaald werd, de gemeentelijke overheidspersonen zouden gestraft worden met „vrijheidsberoving”, wat beteekent, dat ze zouden worden opgesloten in een openbaar gebouw (school, kerk, enz.), waar ze hun eigen onderhoud moesten bekostigen. Het vastgestelde tarief was, 24 uren vrijheidsberoving voor iedere 10 mark. Een dag vrijheid wordt, gelijk men ziet, voor een burgermeester niet erg hoog geschat.

Een veeger van het station te Bergen liet dat de stad veroordeelen tot een boete van 1000 mark, omdat hij in zijn diensttijd een biefstuk had gestolen.

Men ziet dus, dat een biefstuk te Bergen een geheel andere waarde heeft dan een burgemeesters-dag te Charleroi.

Hier volgen nog eenige bedreidingingen met collectieve bestraffing. Deze betreffen de gemeenten waar soldatengraven zouden geschonden worden (bekendmaking van 23 December 1914), of die waar een inwoner misbruik zou maken van zijn pas (*Journal de Gand*, 25 November 1914), of die waar men hulzen, patronen, enz. zou bewaren (bekendmaking te Thuin van 7 December 1914). In de twee laatste gevallen ligt het voor de hand, dat de schuldige bekend en reeds gestraft zijnde, de verdere bestraffing alleen onschuldigen zou straffen.

Het zijn ook de onschuldigen die gestraft zullen worden indien de Duitschers de belachelijke bedreiging ten uitvoer brengen, die zij den Antwerpenaars voorhielden in Februari 1915. De straatjongens zongen een Vlaamsche wijziging van het Duitsche lied: „Deutschland, Deutschland über alles” — „*Duitschland over alles, maar over den Yser niet.*” Zij hadden ook de „Wacht am Rhein”, gewijzigd in „*Wacht am Schijn*”. (De Schijn is een afschuwelijk stinkend riool aan den kant van Merxem). De Duitschers waren diep verontwaardigd en lieten de gemeentelijke overheden weten, dat in geval die „uitdagingen” werden voortgezet, zij den wethouder van openbaar onderwijs, de hoofden van scholen en de ouders der leerlingen naar Duitschland zouden zenden.

Gewoonlijk zijn de straffen die collectief zullen worden toegepast niet omschreven in de aankondigingen. Men mag dus veronderstellen dat zij zullen bestaan in een geldboete; dat is dan ook de straf die het meest wordt opgelegd, ongetwijfeld omdat zij de meest voordeelige is.

En inderdaad, overal eischt men geld. 5000 fr. van de gemeente Grembergen omdat een inwoner zijn duiven heeft laten vliegen. Vijf miljoen van Brussel omdat een politie-agent een Duitschen spion heeft mishandeld (bl. 178, — en *Belg. Dtsch.*, bl. 86). Met geldboete wordt de stad Bergen bedreigd indien een Engelschman op haar gebied wordt gevonden (aangeplakt te Bergen, 16 November 1914); en wederom Bergen en de provincie Henegouwen, indien een inwoner benzine of rubberbanden voor zichzelf houdt (aangeplakt te Bergen, 6 October 1914).

Geldboeten voor gebroken telegraafdraden.

Wegens het breken van telegraafdraden zijn in December 1914 verscheidene plaatsen in Vlaanderen beboet.

De militaire kas wordt ook gevuld door de boeten die men laat betalen, omdat de telegraaf en de telefoon niet behoorlijk werken. Nu is het in de laatste zes weken dikwijls voorgekomen dat de verbindingen niet erg duidelijk waren in Vlaanderen. De allerkleinste gemeenten zijn beboet. Ziehier een lijst dier boeten:

Gent	100.000 Mark.
Ledeberg.	5.000 "
Destelbergen	30.000 "
Schellebelle	50.000 "
Sweveghem	4.000 "
Winkel Sinte-Kruis	3.000 "
Wachtebeke.	3.000 "

Gij kunt wel bevroeden dat onder zulke omstandigheden het gewone leven te Gent niet mogelijk is.

N. R. C., 30 Januari 1915, (avondblad).

Gemeenschappelijke geldboeten voor aanvallen van „vrij-schutters.”

Laten wij er op wijzen dat in September 1914 dezelfde beschuldiging — wij zeggen beschuldiging, niet misdaad — te Brussel het verbod van telefoon-verkeer tengevolge had (bl. 166); maar in

December gaven de Duitschers er de voorkeur aan hun kas te vullen. Dezelfde opmerking geldt voor Bilsen en voor Bergen: de beschuldiging van „vrijschutterij” die in Augustus of September 1914 de slachting der inwoners en de verbranding der stad zou gekost hebben, wordt in Oktober geschat op 100.000 fr.. Op dat oogenblik scheen schrikaanjaging niet meer noodig; men had geen behoefte meer aan bloed, maar aan geld.

De gemeente Bilsen in Limburg is getroffen met een boete van 100.000 fr. in baargeld. Deze som moet betaald worden omdat, volgens de Deutsche overheden, burgers gewerschoten zouden gelost hebben op den dag waarop een Belgische patrouille de tramlijn vernielde. De inwoners ontkennen het; zij beweren dat indien schoten gelost zijn dit enkel gedaan werd door de uhlanen. De heer Dr. Jan van Best, lid van de Tweede Kamer van Nederland, en schoonbroeder van den heer Gielen te Bilsen, heeft een onderzoek ingesteld en een groot aantal getuigenissen gevonden ten gunste der onschuld van de menschen uit Bilsen . . .

Antwerpsche Tijdingen, 26 Oktober 1914.

VANWEGE DE DUITSCHE MILITAIRE OVERHEID

Verwittiging.

De stad Bergen heeft een schatting van 100.000 fr. moeten betalen omdat een burger heeft geschoten op een Duitsch soldaat.

(Aangeplakt te Leuven).

Vruchteloze gijzelingen.

In Februari 1915 eischt men te Seraing ook geld omdat in de gemeente een bom was gebarsten, naar het heette.

Om zeker te zijn het geld te zullen krijgen werden eenige gijzelaars genomen en in de gevangenis gezet, met de belofte hen naar een vesting in Duitschland te zullen zenden, als de gemeentekas het losgeld niet betaalde; maar de gijzelaars zelf gaven aan de gemeente den raad om zich te verzetten. De Duitschers vreezend dat dit niets zou uithalen, verminderden nu hun eischen tot de helft. Ten laatste, daar zij niets konden bereiken, lieten zij de gijzelaars los.

Welk een eigenaardig soort recht dat zijn straffen regelt niet naar de zwaarte van het vergrijp, maar naar de luim van zijn slachtoffers.

Wij verwachten nog van de Duitse rechtbanken dat zij een schaal van boeten zullen vaststellen die in verhouding staat tot de plooibaarheid der betrokken personen en tot de weersgesteldheid. Het avontuur van Eppeghem verdient ook in korte trekken verhaald te worden.

In November 1914 schoot een Duitsch soldaat, die op het veld aan 't wandelen was, zijn geweer af op een haas of een duif. Spoedig komt een officier ter plaatse en vraagt den soldaat om inlichtingen. Daar de jacht is voorbehouden voor de officieren werpt de soldaat om, aan straf te ontkomen, de schuld op de landslieden. Onmiddellijk bericht naar Brussel. Den volgenden dag verschijnen officieren vergezeld van een veertigtal uhlanen: „Eene boete van 10.000 fr. wordt de gemeente opgelegd.” Eenige vrouwen die een huis bewoonden dat toevallig was blijven staan, vlak bij het veld waar de soldaat geschoten had, verzekeren dat geen enkel inwoner een gewerschot heeft gelost, en dat zij den soldaat hadden zien schieten. Men luistert niet naar haar: „Men moet 10.000 fr. hebben, en terstond.” Maar in dit dorp dat van alle zijden in brand is gestoken, waar bijna geen enkel huis bewoond is en van waar alle mannen naar Duitschland zijn gevoerd, is er geen middel om zulk een groote som bijeen te brengen. „Daar dit het geval is zullen wij gijzelaars nemen.” De uhlanen beginnen een klopjacht en vangen den pastoor en drie leeken, de eenigen die zij kunnen vinden; een dezer echter was een inwoner van Vilvoorde, die zich welwillend belastte met de burgerlijke politie te Eppeghem. Men bracht hen naar Brussel, maar door Vilvoorde trekkend werd de Vilvoordenaar losgelaten om het protest zijner medeburgers. Na de overigen tien dagen te hebben gevangen gehouden, kwam de heer baron von der Goltz tot de ontdekking dat er geen middel was om iets uit de gemeentekas van Eppeghem te halen en dat men louter verlies leed met den pastoor en zijn twee parochianen te onderhouden, en stelde ze toen maar in vrijheid.

Het lot dat men gijzelaars beloofde.

Het nemen van gijzelaars is eveneens in schrille tegenspraak met artikel 50, maar in overeenkomst met de Duitse *Oorlogswetten* (art. 53, 7°). Een gijzelaar toch staat er met zijn hoofd borg voor, dat zijn medeburgers op wie hij geenerlei invloed heeft getrouw de bevelen van het Duitse gezag zullen naleven. De eerste zorg der vijandelijke troepen, als zij een plaats bereiken, is altijd de eisch om gijzelaars te

stellen; en wel, over 't algemeen, de pastoor, de burgemeester, de notaris, de hoofdonderwijzer en eenige andere notabelen. Wij noemen Luik en Doornik, waar zij de bisschoppen als gijzelaars vasthielden, Spa, Leuven, Gent, Bergen, enz. enz.

Te Brussel hadden zij de levering geeischt van 100 gijzelaars, maar daar zagen zij van af.

Wat het lot betreft dat de gijzelaars te wachten staat indien het Duitsche leger wordt aangevallen, dat staat met groote letters te lezen in de bekendmakingen: zij zullen worden doodgeschoten of opgehangen zonder voorafgaande formaliteit. Als zij trachten te vluchten zullen zij worden opgehangen, en hun stad zal worden verbrand.

Waarschuwing.

Aangezien nieuwe moordaanslagen hebben plaats gehad op personen behoorend tot het Duitsche leger, heb ik in vele plaatsen gijzelaars laten vastzetten. Deze zullen mij met hun leven borg staan, dat geen enkel inwoner het nog wagen zal een kwaadwillige handeling te ondernemen tegenover Duitsche soldaten, of schade toe te brengen aan ijzeren wegen, telegrafien en telefonen of aan andere voorwerpen die strekken ten dienste van ons leger.

De personen die niet tot het leger behooren en betrapt worden dergelijke handelingen te hebben verricht, zullen worden doodgeschoten of opgehangen. De gijzelaars uit de omliggende plaatsen zullen hetzelfde lot ondergaan. Ik zal vervolgens alles tot op het laatste huis laten verbranden, zelfs in geval van grootere steden. Indien gijzelaars trachten te ontvluchten zal de plaats waartoe zij behooren, in brand worden gestoken, en zij zelf als zij weder in onze handen vallen, zullen worden opgehangen.

Alle inwoners, die bewijzen dat zij van goeden wil zijn ten opzichte onzer troepen, kunnen verzekerd zijn van de bescherming van hun leven en eigendom.

De kommandant belast met de bescherming der ijzeren wegen,
Freiherr von MALZAHN.

(Aangeplakt te Spa, te Aywaille, te Châtelineau . . ., in Augustus 1914).

GENERAAL-GOUVERNEMENT VAN BELGIË

Aan de bevolking van Vorst.

Niettegenstaande mijn herhaalde waarschuwingen hebben in de laatste dagen opnieuw aanvallen plaats gehad door de burgerlijke bevolking der

omstreken, op de Duitse troepen, evenals op den ijzerweg van Brussel-Bergen.

Op bevel van het Generaal Militair bestuur van Brussel moet daarom iedere plaats gijzelaars stellen.

Als zoodanig zijn te Vorst vastgezet:

1. de heer Vanderkindere, gemeenteraadslid.
2. de heer pastoor François.

Ik breng ter kennis dat deze gijzelaars onmiddellijk zullen worden doodgeschoten zonder eenig voorafgaand rechterlijk vonnis, indien een aanval van het volk plaats heeft op onze troepen of op de ijzerwegen door ons bezet, en dat daarenboven de strengste wraakoefing zal genomen worden tegen de gemeente Vorst.

Ik noodig de bevolking uit haar kalmte te bewaren en zich van alle gewelddadigheid te onthouden; in dat geval zal haar niet het minste leed geschieden.

Vorst, 26 September 1914.

De Kommandant van de Landsturm
Bataillon Halberstadt,
VON LESSEL.

Wij weten niet of in België gijzelaars doodgeschoten of opgehangen zijn. In het noorden van Frankrijk is, volgens een militair korrespondent van de *K. Z.*, minstens één gijzelaar gedood; deze moord was des te meer misdadig omdat hij niet een vijandelijke daad strafte van den kant der inwoners, maar een gewone en regelmatige oorlogsdaad, een bombardement (bl. 238).

De Duitschers hebben ook een opmerkelijke vervolmaking bedacht van het gijzelaars-stelsel: zij hebben ze verantwoordelijk gesteld voor elkander. *L'Ami de l'Ordre* geeft elken dag, van 1 tot 29 September 1914, de lijst der gijzelaars en voegt er bij: „Indien de een of ander dezer gijzelaars zich niet aanmeldt, zullen de anderen 24 uren worden vastgehouden, ongeacht de straffen die den ontbrekende zullen worden opgelegd.”

Dit komt hier 'op neer, dat iedere gijzelaar zich gedurende den dag moet verzekeren dat zijn lotgenooten zich voor den volgenden nacht gereed houden.

Bestrafing van onschuldigen in plaats der schuldigen.

Een zeer treffend geval van bestraffing van onschuldigen in plaats der „schuldigen” is het volgende. Den 7en Oktober 1914 maakten de

Duitschers bekend dat de militie-plichtigen uit het bezette gebied zich niet bij het Belgische leger mochten voegen en dat in geval van ongehoorzaamheid de jonge mannen zich er aan blootstelden als krijgsgesvangene naar Duitschland te zullen worden gezonden. Tot hier is niets onwettigs. Maar de aankondiging zegt verder dat in geval de militieplichtige toch vertrekt, zijn familie verantwoordelijk zal gesteld worden. Maar hoe zijn de ouders nu schuldig als hun zoon met alle geweld zijn plicht jegens het vaderland wil vervullen?

Den 30en December wordt de maatregel nog verzwaard; ook de burgemeesters zullen gestraft worden.

Den 28en Januari 1915, nieuwe bekendmaking: als geschikt voor den militairen dienst zullen beschouwd worden alle Belgen van 16 tot 40 jaar. Dus wanneer een man van 40 jaar dienst neemt bij het Belgische leger, dan zullen de leden zijner familie getroffen worden. Waarlijk de bekendmaking had moeten zeggen of het soms de onmondige kinderen zijn die gestraft zullen worden omdat zij hun vader niet belet hebben te vertrekken.

Te Hasselt hebben de Duitschers werkelijk de vaders en moeders gevangen genomen van de jonge mannen die ontvlucht waren.

De Tijd verneemt uit Roermond:

Te Hasselt en omstreken hebben de Duitschers jacht gemaakt op de vaders van dienstplichtige jongelieden, die, ondanks het strenge verbod en de scherpe bewaking, toch Nederland hebben kunnen bereiken om zich via Engeland naar Frankrijk te begeven ter eventueele inlijving bij het leger.

Doch toen de bevolking vernam dat de vaders werden gearresteerd, trokken ook dezen over de grens en de Duitschers vonden vele vogels gevlogen.

Dat is minder; in hun plaats werden de moeders gearresteerd.

De Duitschers deelden tevens mede, dat allen naar het bekende Duitse kamp, het Münsterlager zouden worden getransporteerd.

Den vrouwen werd aangezegd, zooveel mogelijk ondergoed mede te nemen. Het was een heele consternatie in ons stadje. Later kwam een telegram van generaal von Bissing, dat de overbrenging naar het Münsterlager, 8 dagen moest worden uitgesteld; de gevangenen werden vervolgen naar Tongeren overgebracht.

N. R. C., 3 Februari 1915, (avondblad).

De gevangenzetting der moeders is overigens in overeenstemming met de aankondiging van 4 April 1915, waarover wij later zullen spreken (bl. 389).

Nog een laatste voorbeeld van straf opgelegd aan onschuldigen, terwijl de „schuldige” zijn straf reeds had ondergaan: een Belg die seinen had gegeven aan den vijand (dat wil zeggen aan het Belgische leger) werd gedood bij zijn gevangenneming. Onmiddellijk werden de pastoor en de onder-pastoor naar Duitschland gezonden als aansprakelijk voor de leden hunner parochie.

Ernstige waarschuwing.

Alidor Vandamme, een inwoner van Cortemarck, heeft zich schuldig gemaakt aan spionage door seinen te geven aan den vijand. Bij verzet tegen zijn gevangenneming werd hij gedood door een gewerschot.

De Duitse overheid heeft tengevolge der misdaad door Vandamme bedreven de volgende strafmaatregelen genomen:

1. De pastoor Blancke en de onderpastoor Barra, aansprakelijk voor de leden hunner parochie, zullen als krijgsgevangenen naar Duitschland gevoerd worden.
2. De gemeente Cortemarck moet een boete betalen van vijfduizend mark (5.000 M).

Het Duitsch gezag was niet tevreden met dit onrecht te bedrijven; het heeft 't doen aanplakken over geheel Vlaanderen (wij hebben het overgeschreven te Thielt en te Dendermonde) en het heeft *Le Bien Public* gedwongen het bekend te maken.

ARTIKEL 49

Indien, buiten en behalve de belastingen in artikel 48 bedoeld, de bezetter in het bezette grondgebied andere heffingen in geld doet, kan dit slechts geschieden ter voorziening in de behoeften van het leger of van het bestuur van dat grondgebied.

ARTIKEL 51

Geene heffing geschiedt dan krachtens een schriftelijk bevel en onder verantwoordelijkheid van een bevelvoerenden generaal.

De heffing geschiedt, voor zooveel mogelijk, naar de regels geldende voor de grondslagen en de verdeling der bestaande belastingen.

Voor elke betaling wordt een ontvangstbewijs aan de belastingplichtigen uitgereikt.

ARTIKEL 52

Requisitiën in natura en persoonlijke diensten kunnen van de gemeenten of van de bewoners niet worden geëischt, dan ter voorziening in de behoeften van het bezettingsleger. Zij moeten in verhouding staan tot de hulpmiddelen van het land en van dien aard zijn, dat zij voor de bevolkingen niet de verplichting medebrengen om aan de krijgsverrichtingen tegen haar vaderland deel te nemen.

Deze requisitiën en deze diensten worden slechts met machtiging van den bevelhebber in de bezette plaats gevorderd.

De leveringen in natura worden, voor zooveel mogelijk, dadelijk betaald: kan dat niet geschieden, dan worden zij door ontvangstbewijzen gestaafd en heeft de betaling der verschuldigde sommen zoo spoedig mogelijk plaats.

Koersbepaling van de Mark op 1 fr. 30, later op 1 fr. 25.

Onder de belastingen bedoeld in artikel 49 moet men in de eerste plaats rekenen die welke den koers van de mark bepaalt. De *Düsseldorfer Zeitung* van 4 Sept. 1914 bericht dat de militaire commandant generaal voor het bezette gebied van België en Frankrijk de waarde van 100 Mark vaststelt op 130 frank.

Aankondigingen aangeplakt te Charleroi, Sint-Truyen, Namen en in de provincie Luik verplichten de Belgen de Duitsche marken aan te nemen tegen dien verhoogden koers, wat aan zekere kooplieden groote verliezen veroorzaakte.

Bekendmaking.

Daar de omloop van Duitsch geld aanleiding heeft gegeven tot onzekerheden, is de koers van de Duitsche mark gesteld op 130 centimes.

Het wordt ter kennis gebracht van het publiek dat alle Duitsch papieren geld in financieele zaken moet worden aangenomen tegen denzelfden koers als Duitsch geld.

25 Augustus 1914.

De Gouverneur.

(Aangeplakt te Luik).

Niettemin was het bedriegelijk inzicht al te duidelijk. Den 3den October liet Baron von der Goltz weten, dat tot nader orde de mark *minstens* 1 fr. 25 waard zou zijn. Daar de mark echter in werkelijkheid niet meer waard was dan 1 fr. 08 à 1 fr. 15 trachtten de Belgen natuurlijk de Duitse biljetten te weigeren (*K. Z.* 16 Nov. 1914 ochtendbl.). Dus verschenen nieuwe aankondigingen, 4 en 15 November, die de kooplieden verplichtten ze aan te nemen. Wij wijzen op een ongelukkige zinsnede van een aankondiging te Bergen: deze zegt dat de mark moet worden aangenomen tegen *de wezenlijke waarde van dit geldstuk*, en eenige regels verder bepaalt zij den koers op 1 fr. 25, wat blijkbaar valsch is. Tot stichting van den lezer, toonen wij grafisch de schommelingen van den koers van de mark in Nederland (*fig. 30*).

Inbeslagname van goudgeld.

Een andere gedwongen belasting bestaat in de inbeslagname van ons goud. Te Doornik onderzochten de Duitschers alle banken; zij namen het goud weg en gaven Duitsch papier er voor in de plaats. Te Wavre eischten zij dat alle betalingen zouden geschieden in goud; ook, in Januari 1915, namen zij voor de passen slechts goud in betaling, waarvoor zij Duitsch papier teruggaven. Ziehier nog een andere rooversstreek. De Belgen die uit het buitenland terugkeeren, hebben er voordeel bij goud mee te brengen. Maar aan de grenzen wordt hun dit afgenomen, en de Duitschers geven daarvoor bankbiljetten in ruil wier koers sterk gedaald is, zooals wij juist gezien hebben. Ten einde niet bestolen te worden lieten de Belgen eer zij terugkeerden knopen maken van goudstukken bedekt met laken of stof. Doch de Duitschers die er lucht van hadden gekregen brachten het goud aan den dag door een klein sneetje met een penne mes in de stof. Sinds dien zorgen de reizigers er voor hun goudstukken te verbergen onder een dun plaatje blik.

In de huzaren-kazerne te Stendal werden — geheel tegen artikel 9 van de Conventie van Genève van 6 Juli 1906, — ongeveer zestig Engelsche, Belgische, Fransche en Russische dokters gevangen gehouden. Op zekeren dag kwam men hun zeggen: „Gij hebt goud; geeft het ons in ruil voor bankbiljetten.” Zij weigerden. Den volgenden dag zei men hen: „Degenen die hun goud niet tegen papier inwisselen, gaan naar de cel.” Voor dezen dwang moest men zwichten, en de goudvoorraad van Duitschland was weer met eenige stukken vermeerderd.

* * *

Belastingen opgelegd aan de steden.

Laten wij nu de geldelijke verplichtingen nagaan die aan de steden zijn opgelegd.

De voornaamste zijn: Luik (20 miljoen frank), Namen (32 miljoen), Antwerpen (40 miljoen), Brussel (45 miljoen).

De beraadslagingen aangaande deze laatste bijdrage zijn hoogst leerzaam; zij worden meegedeeld door de *N. R. C.*

Men ziet daar hoe de Duitschers achtereenvolgens de verschillende overeenkomsten verbreken met de stad gemaakt; ten laatste slaan zij haar nog in een boete van 5 miljoen, wat hen in staat stelt om niet-tegenstaande alles toch de 50 miljoen vol te maken die zij zich beloofd hadden van de stad af te persen.

Schatting opgelegd aan Brussel.

(Van een onzer oorlogscorrespondenten.)

... Op dezen tocht heb ik ook iets gehoord over de redenen, waarom de stad Brussel de bekende boete van vijf miljoen frs. zou zijn opgelegd.

Een der hoogste magistratspersonen heeft mij daarover het volgende medegedeeld:

Toen de Duitschers hier binnenkwamen, verlangden ze 50 miljoen van de stad — en schrik niet — 450 miljoen van de provincie Brabant.

Brussels gemeenteraad trachtte aan te toonen, dat de stad de eerste niet kon betalen, maar dat de tweede heelemaal belachelijk was, daar de provincie uit de kleine som, die in de begrooting werd toegestaan, 5 à 6 miljoen per jaar, en die altijd reeds verbruikt was, voor ze gestort werd, geen boete kon betalen, daar er geen directe inkomsten, maar wel uitgaven waren.

Na lang over en weer praten hebben de Duitschers dan ook van deze oorlogsschatting aan de provincie afgezien en gaven tevens den gemeenteraad 8 dagen tijd om de 50 miljoen bij elkaar te brengen, gedurende welken tijd zij beloofden niets te zullen requireeren.

Burgemeester Max plakte daarop de bekende proclamatie aan, dat gedurende 8 dagen door het Duitse legerbestuur niets zou gerequireerd worden.

Daarvoor werd hij reeds den volgenden dag ter verantwoording geroepen en ofschoon hij het schriftelijk bewijs van deze overeenkomst kon overleggen, werd hem door den nieuwen gouverneur der stad medegedeeld, dat zijn voorganger dit mogelijkwijze toegestaan had, maar dat hij een hooger en graad bekleedde dan deze, en het besluit niet erkende.

Nieuwe onderhandelingen waren hiervan het gevolg, en ten slotte werd afgesproken, dat er 20 millioen betaald zou worden in 5 termijnen van 4 millioen elk. Vier termijnen werden hiervan geregeld betaald, en de vijfde zou juist vervallen, toen Max bij den gouverneur ontboden werd en hem gevraagd werd, wat hij dacht van de overige 30 millioen.

Max toonde zich uiterst verbaasd, en zei gemeend te hebben, dat de rest der straf geschonken was en de 20 millioen de geheele betaling zou uitmaken.

De Duitse gouverneur bleek het hiermede volstrekt niet eens en wilde de 30 millioen, waarop Max dadelijk bevel gaf aan de bank om de betaling van de laatste 4 millioen, die reeds gereed lag, te stoppen, tot het zeker was, dat de Duitschers deze als de laatste betaling zouden beschouwen.

Toen ging het hard tegen hard.

De gouverneur beweerde, dat Max zijn belofte brak, Max daarentegen dat de Duitschers dat deden en het slot was de bekende gevangenneming van Max, die op het oogenblik te Glatz in Silezië in een fort gevangen zit.

De gemeenteraad kreeg toen aanzegging, dat hij van zijn functie ontheven zou worden en de Duitschers het beheer der stad zouden overnemen, als de oorlogsschatting niet betaald werd.

Daarop volgden weer eindeloze onderhandelingen en het slot was, dat overeengekomen werd, dat in het geheel 45 millioen betaald moest worden.

Dat is nu gebeurd, maar de Duitschers willen er de overige 5 millioen toch nog nithalen en straffen een politieagent, die een officier had beleedigd, met 5 jaar gevangenisstraf en de stad met 5 millioen.

Nu is het de quaestie, dat, wanneer de Duitschers hiermede doorgaan, de stad Brussel telkens bij een vergrijp van een harer beambten geld zal moeten betalen, terwijl het haar onmogelijk is al die menschen te controleren.

Het geval wil, dat de Duitse officier, die beleedigd werd, in civiel was en de Duitse gouverneur voor eenigen tijd op een desbetreffende klacht van den gemeenteraad geantwoord heeft, dat er geen geheime agenten in civiel zijn.

De Brusselsche agent kon dus niet weten, dat hij met een Duitsch officier te doen had, daar deze niet in uniform was.

Het is te begrijpen, dat er krachtig geprotesteerd is, maar alweer wordt

er gedreigd, dat wanneer de boete niet voor of op 10 November betaald is, de Duitschers het bestuur der stad zullen overnemen, en ofschoon de gemeenteraad een memorandum heeft ingediend, zal hij, om der wille van den vrede, toch wel betalen.

N. R. C., 9 November 1914, (ochtendblad).

Boeten om den raad opgevolgd te hebben van Duitse overheden.

Het regent boeten.

Wij hebben boven de geldboeten vermeld aan verschillende gemeenten opgelegd om allerlei redenen.

Laten wij er deze nog bijvoegen.

De stad Brussel is getroffen met een boete van 500.000 frank omdat zij ongehoorzaam is geweest aan een bevel van de Duitse militaire overheid, welk bevel de Duitse burgerlijke overheid had erkend als onrechtvaardig.

Een nieuwe boete aan Brussel opgelegd.

Het Belgisch informatiebureau verneemt uit Brussel:

De Duitse militaire overheid liet onlangs aan het Brusselsch gemeentebestuur weten, dat het te zorgen had voor het herstellen van den grooten verkeersweg tusschen Brussel en Mechelen. Dat kwam neer op een geheele nieuwe bestrating.

Het gemeentebestuur antwoordde dat die straatweg een rijksweg was, en dus buiten het wegennet lag dat Brussel in beheer heeft, te meer, daar geen enkele meter van dien weg op Brusselsch grondgebied ligt.

Toen het Duitse militaire bestuur bleef aandringen, beriep het gemeentebestuur zich op de Haagsche Conventie, ten bewijze dat uitsluitend de Duitse regeering aangewezen was om deze werken voor haar rekening te nemen, en dat het opleggen van deze verplichting aan de gemeente Brussel even onjuist zou zijn als te eischen van de gemeente het herstel van den straatweg van Koningsbergen naar Berlijn.

Daar het legerbestuur wilde doordrijven, wendde de gemeente zich tot het Duitse civiele bestuur.

Dit stelde, na onderzoek van de zaak, het gemeentebestuur van Brussel in het gelijk.

Doch onmiddellijk na die uitspraak liet het militaire bestuur zijn oppergezag over het civiele bestuur gelden: het veroordeelde de gemeente Brussel tot eene boete van 500,000 frs. omdat het geweigerd had te gehoorzamen aan zijne bevelen en dwong haar daarenboven de werken onmiddellijk uit te voeren.

N. R. C., 8 April 1915, (ochtendblad).

Vergelijk met deze boete, die van 10.000.000 waartoe de stad Kortrijk veroordeeld werd, omdat zij wapens had opgeborgen in de Broeltorens, overeenkomstig de bevelen van twee Duitse kommandanten. Men meent te droomen! (*2e Grauwboek*, nr. 775.)

Boeten opgelegd aan bijzondere personen.

Bijzondere personen zijn eveneens aan boeten blootgesteld.

Bepalen wij ons tot het aanhalen van drie gevallen: te Bergen zal degene die des nachts zijn huis niet verlicht en geen emmer water voor de deur zet, een boete moeten betalen van minstens 50 frank (bekendmaking van 26 September 1914). De burgemeester van Thielt kan kiezen tusschen interneering in Duitschland en een boete van 75.000 frank; reden: belediging van het Duitse leger.

Degenen die te Luik nog op straat worden aangetroffen na het officieele uur voor 't verkeer vastgesteld (19 uur in Maart 1915) worden gevangen genomen door een patrouille, bestaande uit een Duitschen soldaat, een Luikschen politie-agent en een burgerwacht. Op de commandantuur wordt hun een boete opgelegd die verschilt naar hun uiterlijk aanzien en den staat hunner beurs, van 5 tot 20 mark.

De belediging waarvoor de burgemeester van Thielt de boete moest betalen zoeven gemeld, bestond hierin, dat hij aan de Duitschers gezegd had dat hunne opeischingen overdreven waren. Hier is een ander geval van boete voor belediging. De onderpastoor van een plaats in de provincie Antwerpen, wiens huis de Duitschers in October 1914 geplunderd hadden, werd in Maart 1915 veroordeeld tot een boete van 5.000 mark, omdat hij fiets rijdend zonder pas, ter verdediging had aangevoerd dat hij de middelen niet meer bezat om een pas te koopen, daar de Duitschers hem alles ontnomen hadden.

Afersingen door een onderofficier.

Boeten zonder rijm of rede en buitensporige oorlogsbijdragen zijn zulk een alledaagsche en gewone zaak, dat Duitschers er toe over-

gegaan zijn hiervan misbruik te maken. De *N. R. C.* van 21 Mei 1914 (avondblad) bericht dat de krijgsraad van Coblenz den onderofficier Gasternich tot 1½ jaar gevangenisstraf veroordeelde, omdat hij in verschillende bezette Belgische gemeenten een oorlogskontributie van 3 frank per persoon had geëischt en zoo tot eigen voordeel 27.393 frank had bijeenvergaderd. Brengt dit eenvoudige feit niet duidelijk de voortdurende afpersingen aan den dag waaraan ons ongelukkig vaderland onderworpen is? Achttien maand gevangenisstraf omdat hij tot op den bodem toe de gemeentekassen geledigd had, die reeds op officieele wijze door de overheden geplunderd waren, is werkelijk niet te veel; vooral wanneer men dit vonnis vergelijkt met die welke neerkomen op de gemeenten, wanneer een telegraafdraad breekt: bedreiging met verbranding van een geheel kwartier (bl. 166) of een ontzaglijke boete (bl. 168) — of wanneer een straatveger zich meester maakt van een stuk vleesch (bl. 167).

Opeischingen van grondstoffen en machinerieën.

Requisitiën kunnen niet worden geëischt, zegt art. 52, *dan ter voorziening in de behoeften van het bezettingsleger.* Welnu, onze vijanden hebben uit België verbazende hoeveelheden grondstoffen en machinerieën weggenomen, die blijkbaar niet moesten dienen voor het bezettingsleger (*Belg. Dtsch.*, bl. 119). Wat kan het leger doen met ruwe katoen, wol, katoendraad, nikkel, jute? Die zaken zijn alleen maar van nut voor de industrie over den Rijn, die stilstaat tengevolge van de onderbreking der scheepvaart. Onder de opeischingen komen de machinale werktuigen voor benodigd voor het maken van bommen (vooral die welke men heeft weggevoerd uit de *Nationale fabriek van oorlogswapenen* te Herstal, en de *Fonderie royale de canons* te Luik), en metalen, vooral koper, die eveneens onmisbaar zijn voor de vervaardiging van munitie; de voorwerpen die ons ontnomen zijn, in strijd met artikel 52, dat door Duitschland is onteekend, worden dus direct gebruikt om ons te bestrijden.

De Duitschers kunnen onmogelijk voorwenden dat die opeischingen van machinerieën gedaan zijn door al te ijverige officieren, onbekend met de wet, daar baron von Bissing in zijn hoedanigheid van Gouverneur-generaal die bekendmaking geteekend heeft van 17 Februari, welke het vervoer onzer machine-werktuigen naar Duitschland regelde (*Belg. Dtsch.* bl. 116, 117). Overigens is men te Berlijn volkomen op de hoogte van deze opeischingen en men weet wat hun

bestemming is, zooals blijkt uit een voordracht van den heer P. Rohrbach, waarvan de korte inhoud is weergegeven in den *N. R. C.* van 22 Febr. 1915, Ochtenblad.

Een ander voorbeeld is dat der noteboomen. In December 1914 en in Januari 1915 hebben onze onderdrukkers ontzaglijke hoeveelheden van deze boomen laten vellen om het hout te gebruiken voor geweerkolven. Behalve die welke stonden lang de oevers van de Schelde, en die staatseigendom waren, hebben de Duitschers ze ook genomen uit tuinen en boomgaarden.

De opeischingen gaan voort. De Duitse overheid is begonnen onze fabrieken te berooven van al het koper der machinerieën, wat ze zonder eenige uitzondering onbruikbaar zal maken.

Het is aardig te weten dat deze maatregel ons werd bekend gemaakt door middel van een propaganda-blaadje gericht tot de Belgen (bl. 308).

De kopervoorziening van Duitschland.

Dr. Schrödter heeft vervolgens het vraagstuk behandeld der kopervoorziening van Duitschland.

Hij bracht in herinnering de uitdrukking gebruikt door Engeland in antwoord op de Amerikaansche nota om te verklaren als „noodzakelijk voor het heil des lands” de politiek van contrabande nu in gebruik.

Duitschland, dat zich op hetzelfde standpunt plaatst, heeft het recht uit het bezette Belgische en Fransche gebied, alle koper, elektrische geleidingen, de voorraden der fabrieken, de koperdeelen der hoog-ovens, de ketels der suikerfabrieken, alle koperen huisgerief, tot zelfs de laatste deurknop weg te voeren.

Op die wijze zal men hoeveelheden koper bijeen brengen voldoende voor de behoeften van een oorlog van 30 jaren, zonder verplicht te zijn de hand te leggen op bronzen gedenkteeken of de daken der kerken

Kriegs-Ausschuss der Deutschen Industrie, Berlijn, n°. 10.

Het is van belang er nadruk op te leggen dat de grondstoffen voor de industrie, de machinerieën, de noteboomen niet worden gekocht, maar opgeëischt.

Er is hier geen sprake van een handels-overeenkomst, zelfs niet van een onteigening, daar wij geen verzet kunnen aanteekenen tegen de besluiten te Berlijn genomen omtrent de prijzen die betaald zullen worden, na den oorlog.

Opeiseling van fokpaarden.

De rooverij die ons vaderland het meest gevoelige en meest moeilijk te herstellen verlies zal toebrengen, wordt aangeduid door de *Kölnische Zeitung* van 21 Februari. Het blad geeft een overzicht van de beraadslagingen gehouden op 20 Februari 1915 in het budget-comité van de Pruisische kamer. Bij het landbouw-budget „beklaagde een conservatief lid zich er over dat het fokvee van Belgische herkomst, bestemd voor de paardenfokkerij, uitsluitend verdeeld was over Pruisisch Rijnland en Westfalen. De regeering beloofde dat de andere provinciën eveneens voldoening zouden krijgen”. Deze passage deed ons besluiten eenige veeartsen te raadplegen, en zie hier wat wij vernomen hebben.

Sinds tal van jaren heeft een groep paardenfokkers, onder toepassing der beginselen ontdekt door Mendel en Hugo de Vries, zich er op toegelegd ons trekpaard te verbeteren. De uitslag was zoo gelukkig dat talloze vreemde kooplieden, vooral Amerikanen en Duitschers geregeld onze paardenmarkten bezochten en tegen zeer hooge prijzen de beesten opkochten die zij ten hundert als fokpaarden invoerden.

De Duitschers eischen bij ons paarden op voor de behoeften hunner artillerie, van hun legertrain en hun cavalerie. Daar is niets tegen in te brengen.

Maar zij hebben ook talrijke uitgelezen beesten opgevorderd, bij voorkeur drachtige merries, dientengevolge ongeschikt om dienst te doen in het leger te velde.

Als men hun de opmerking maakte dat de troepen deze dieren niet konden gebruiken, antwoordden zij onbeschaamd: „Dat weten wij wel; daarom zullen wij ze ook naar Duitschland zenden.”

In een enkele fokstal, dat van Fosteau, welke wereldberoemd is, namen zij 16 merries weg waaronder 4 prijswinnaars, tot een gezamenlijke waarde van een kleine 100.000 frank.

Op een andere boerderij namen zij dertig merries en acht veulens; op een derde twintig merries. Een menigte andere boerderijen verloren op die wijze al hunne prijskamp-paarden.

De gevallen die wij noemen, hebben alleen betrekking op de provincie Henegouwen. Brabant en de provinciën Namen en Luik zijn evenzeer beproefd.

Dikwijls kwamen de officieren op een boerderij, en eischen dat men hun de paarden zou laten zien; dan, niettegenstaande de protesten van den eigenaar, namen zij tegelijkertijd de dieren weg

bestemd voor den legerdienst, en de dieren die naar Duitschland zouden gezonden worden.

In ruil gaven zij bons, die nu eens geen enkelē waardebepaling bevatte, dan wederom een denkbeeldige prijs noemden, vastgesteld door de Duitschers alleen.

Als men aanmerkingen maakte, zeiden ze: „Dat is de oorlog.” een woord dat geheel hun geestestoestand weergeeft.

Te Soignies beveelt een aanplakbiljet de fokkers hun beesten op een plaats bijeen te brengen. Duitse officieren en een Duitsch burger onderzoeken de paarden en stellen hunne waarde vast zonder den eigenaar te hooren.

In plaats van contant te betalen, zooals de aankondiging vermeldde, betalen zij voor een vijftigtal, en voor de rest geven zij de boeren rekwisitie-bons.

Elders wordt de zaak nog eenvoudiger gemaakt.

Zij bezetten de boerderij, nemen zonder eenig voorwendsel den eigenaar, zijn gezin en zijn knechts gevangen en sluiten hen op in een huis in de buurt. Als de eigenaar dan wordt vrijgelaten stelt hij vast dat zijn schoonste paarden verdwenen zijn en dat men hem zelfs geen schaduw van een bon heeft achtergelaten. En dan mag hij zich gelukkig achten als zijn woning niet is in brand gestoken en zijn huisraad onaangeroerd is gebleven.

Na alle volwassene paarden te hebben genomen die naar hun zin waren, besloten de Duitse overheden geen nieuwe rekwisities meer te maken, maar veulenmarkten in te stellen.

Om de uitbuiting te begrijpen waaraan de onnoozele halzen zich blootstellen die hun voorraad naar de markten zouden zenden, moet men de 4e alinea lezen van het aanplakbiljet:

„Alleen de kooplieden uit Rijnpruisen en Westfalen hebben het recht op deze markten te koopen.”

Meneer de baron von Bissing is medeplichtige met de paarden-tuischers! Proef ook de huichelarij van dezen zin: „De gouverneur-generaal geeft toestemming tot de instelling van markten,” — alsof ooit een enkele Belg eraan gedacht had iets te vragen waaruit slechts onze vijanden voordeel konden halen, en dat tengevolge zou hebben onze paardenfokkerij ten hunne voordeelen te vernietigen.

De mislukking van de eerste markten kon niet grooter zijn. Zij die op 8 Februari moesten gehouden worden te Wavre, Gembloux, Eghezée, Huy, Waremme werden in het geheel niet door paarden-

fokkers bezocht. *La Belgique* van 18 Maart bericht dat de veulenmarkt te Namen, op 13 Maart, evenmin geslaagd is. Men moest toch wel door en door Duitscher zijn, dat wil zeggen overtuigd van de verstandelijke minderwaardigheid van anderen, om te veronderstellen dat de Belgen zich zoo goedwillig zouden laten berooven door hun vijanden.

De protesten ter zitting van 20 Februari van de Pruisische Begrootings-commissie werden ongetwijfeld in overweging genomen, want het aanplakbiljet van 23 Februari 1915, dat veulenmarkten instelde voor 18 Maart te Gembloux, Manage en Binche, en op 20 Maart te Ath en te Bergen zeide niet meer dat de aankopen zouden geschieden met medewerking van de vertegenwoordigers der landbouwkamers van Rijnpruisen en Westfalen, maar met die der vertegenwoordigers der Deutsche landbouw-kamers. Hetzelfde geldt voor het aanplakbiljet van 23 Maart 1915 dat veulenmarkten vaststelt op 8 April te Enghien en te Ath, op 12 April te Manage, Thuin en Fleurus, op 15 April te Waremme en te Huy, op 22 April te Hasselt, Tongeren en Luik.

Opeisching van toilet-artikelen, muziekinstrumenten, enz.

Ten slotte een nieuw voorbeeld van onwettige rekwisitie. Het schijnt ons zeer moeilijk de wettigheid te handhaven van opeischingen gelijk die welke gedaan worden te Gent, waar de Duitschers sigaren vragen die de gemeente betaalt tegen 1 frank het stuk, paren handschoenen tegen 18 frank, muziekinstrumenten (*N. R. C.*, 22 December 1914, avondblad).

Men kan hetzelfde zeggen aangaande de dassen opgeëischt te Antwerpen. Het is waar dat de officieren, die deze rekquisities deden, zich rekenschap gaven van de schurkerij die zij pleegden, en waardeellooze bons in betaling gaven.

Men schrijft ons uit Roosendaal :

. . . .Onder 't wachten op onze besprekingen in het raadhuis, gingen de dames wat wandelen.

Zoo stapten zij een winkel van heerenartikelen binnen — wandelen zonder winkelen is voor de dames nu eenmaal onmogelijk, zelfs in een gebombardeerde stad — en daar vernamen zij een klein drama.

De eigenaar van het magazijn was gevluht met zijn gezin. Een van de winkeljuffrouwen was dapper ter bewaking achtergebleven.

Dien morgen had een Duitsch officier tegen het luik geklopt, zij had

opgedaan, en hem op zijn dringend verlangen dassen en andere zaken verkocht voor rond honderd franken.

Maar toen had hij betaald met een bon.

De juffrouw, bezwaard door haar verantwoordelijkheid tegenover den patroon, had de deur zorgvuldig achter zich gesloten, en was met het bewijs naar het stadhuis gestapt, om er geld voor te krijgen.

Zij trof er meer winkeliers, met dergelijke papiertjes. Doch vanwege de Kommandantur was hun gezegd, dat deze bons zonder stempel waardeloos waren.

Zij kregen de waarschuwing mee om dus niets meer op die manier af te geven. — De winkeljuffrouw was tot tranen toe begaan met den gevluchten patroon om dit akelige bankroetje.

En haar vertrouwen had zóó geleden, dat ze maar aarzelend Hollandsche dames durfde te helpen.

N. R. C., 20 Oktober 1914, (ochtendblad).

De „*ansicht*” (*fig. 17*) waarop wij den soldaat vinden, die kinderspeelgoed met goed gevolg opeischt, zegt ons niet met welke bons die krijger zijne opeischingen betaalde.

Buitensporige opeischingen.

De requisitiën in natura moeten in verhouding staan tot de hulpmiddelen van het land, zegt artikel 52; dit beteekent blijkbaar dat de opeischingen het land niet mogen uitputten zoodat het bestaan der inwoners in gevaar wordt gebracht. Was deze bepaling geëerbiedigd geworden, wij zouden nu den hongersnood niet te betreuren hebben, die thans ons land teistert; wij komen daar verder op terug.

Laten wij ons voor het oogenblik tevreden stellen met eenig idee te geven van de buitensporige, onmenschelijke wijze waarop die opeischingen geschieden, door te wijzen op eenige artikelen van ooggetuigen, vooral van degenen die gezien hebben wat er gebeurt vlak aan de grenzen. (*N. R. C.*, 10 Januari 1915, ochtendblad, — 12 Januari 1915, ochtendblad, — 16 Januari 1915, ochtendblad, — 23 Januari 1915, avondblad) en te Gent (22 December 1914, avondblad, — 30 Januari 1915, avondblad). Men ziet dan terstond dat de opeischingen ver te boven gaan wat de inwoners redelijker wijze kunnen leveren.

De Duitschers dragen er bovenal zorg voor, wijn op te eischen. Zij vorderen ontzaglijke hoeveelheden er van op in kleine dorpen van de Limburgsche Kempen (*N. R. C.*, 15 Januari 1915). Elders nemen

zij voor zich den geheelen kelder der handelaars en der inwoners, zonder hun toe te staan er iets van te gebruiken (*Belg. Dtsch.*, bl. 118).

Het komt ook voor dat zij slinksche streken gebruiken om zaken in beslag te nemen, zonder den schijn daarvan te hebben. Zoo bijv. in de omstreken van Sint-Truiden begonnen zij met het grootste gedeelte der mannelijke bevolking naar Duitschland te zenden, en verklaarden toen, dat indien de oogst niet binnen acht dagen was ingehaald, zij zich meester zouden maken van al het nog te velde staande koren (Aangeplakt te Sint Truiden, 8 September 1914).

Betaling der opeischingen.

Een laatste punt aangaande de opeischingen: *Zij worden dadelijk betaald: kan dat niet, dan worden zij door ontvangstbewijzen gestaafd.*

Dikwijls is geen enkel bewijs aan de eigenaars ter hand gesteld. Elders zijn de bewijzen denkbeeldig en zonder waarde:

De ellende te Leuven.

... Tegen de als betaalmiddel ingevoerde Deutsche bons koestert men groot wantrouwen en vele weigeren, ze aan te nemen, als men er iets mee betalen wil.

Hierbij komt nog, dat de soldaten, als zij bons afgeven in ruil voor opgeëischte voorwerpen en voorraden, allerlei onzin in stede van de te betalen bedragen op de bons invullen; zoo werden mij bons getoond, eerst de vorige week afgegeven, waarop geschreven stond: „Vorzeiger dieses ist ein Schafskopf.” „Gut für einen Kuss,” „König Albert zahlt alles” en zoo meer.

N. R. C., 25 November 1914, (ochtendblad).

Andere komen niet met de waarheid overeen; als zij twee karren stroo genomen hebben, overhandigen zij een bon „voor een bos stroo”; een boer bij wien zij twee koeien hadden genomen, kreeg een bon „voor een kip.” Deze voorbeelden hebben betrekking op Brabant. Wij hebben persoonlijk zulke bons gezien, maar het is ons niet mogelijk geweest ze te fotografeeren, want fotografie op den buiten is verboden (bl. 16) en de eigenaars hebben ze niet kunnen afstaan; immers zij wisten niet wanneer zij zouden worden nagezien, en de Duitschers schikken het zoo dat het onderzoek slechts gedurende weinige dagen gebeurt.

Er is werkelijk voorgeschreven dat degenen die bons ontvangen,

verplicht zijn zich van hun juistheid te overtuigen, maar dat voorschrift blijft blijkbaar een doode letter. Stel u maar eens voor, aan den eenen kant een Vlaamsche of Waalsche boer, met schrik geslagen, en niet in staat een bon te lezen in Duitsch schrift gekrabbeld, en aan den anderen kant soldaten wier gewone argumenten bestaan in moord en brandstichting.

Wij moeten nog een afzonderlijke vermelding maken van de betaling der opgevorderde wijnen. Officieren en soldaten verorberen zulke ontzaglijke hoeveelheden, dat zij dit moeten verbergen voor de oogen hunner overheden; zoo worden de wijnbons dan ook geregeld vervalscht. Men weet dat er in België beroemde kelders waren, wier flesschen gemiddeld een tiental frank waard waren. De Duitschers hebben ze geheel leeggedronken, maar tegen den prijs van gewonen wijn, meestal 1 frank per flesch.

Een enkel voorbeeld is voldoende. In een kasteel in Brabant namen zij onder meer 400 flesschen van een oude Bordeaux van 12 à 15 frank per flesch, en zij gaven daarvoor een bon van 200 flesschen tegen 1 frank. Toen de eigenaar het waagde zich te beklagen, dreigden zij hem goedsmoeds zijn kasteel te zullen plunderen. Bij gelegenheid van een andere opeisching van wijn in hetzelfde kasteel, nam de tuinman, in de afwezigheid van zijn heer, de vrijheid om te protesteeren; en men antwoordde hem: „Ga aan mijnheer zeggen, dat als hij niet tevreden is hij het ons maar moet laten weten; wij zullen dan alles in brand steken”.

ARTIKEL 53

Het leger, dat een gebied bezet, kan slechts in bezit nemen het gereede geld, de fondsen en de invorderbare waarden, die aan den Staat behooren, de wapendepôts, vervoermiddelen, magazijnen en voorraden, en, in het algemeen, alle roerende eigendommen van den Staat, die van zoodanigen aard zijn, dat zij voor de krijgsverrichtingen kunnen dienen.

Onwettige inbezitname van fondsen en meubelen.

Van de eerste dagen der bezetting maakten de Duitschers, tegen alle rechten in, zich meester van de gemeente-kassen en van de fondsen berustend in de bijkantoren der Nationale Bank, de postkantoren, enz. (2e Grauwboek, n°. 72). Zij waren verplicht het goed recht te erkennen der protesten van de Belgische regeering; maar hun geest van plundering is onverbeterlijk; toen zij Gent binnen-

trokken op Maandag 12 October was hun eerste zorg de hand te leggen op de 1.800.000 frank die de gemeentekas bevatte.

Artikel 53 bewijst ook dat de Duitschers het recht niet hebben de meubels weg te nemen uit de ministeries te Brussel (bl. 158) daar dit mobiliair niet van dien aard is dat het voor oorlogsdoeleinden kan dienen.

ARTIKEL 55

De Staat, die een gebied bezet heeft, mag zich slechts beschouwen als beheerder en vruchtgebruiker der openbare gebouwen, onroerende eigendommen, bosschen en landbouwondernemingen, welke aan den vijandelijken Staat behooren en zich in de bezette landstreek bevinden. Hij moet het grondkapitaal dier eigendommen in zijn geheel laten en die overeenkomstig de regelen van het vruchtgebruik beheeren.

Misbruik van openbare gebouwen.

De eerbied der Duitschers voor wettelijkheid heeft zich den vrijen loop kunnen geven tegenover dit artikel. Van de allereerste dagen af gebruiken zij de kerken die zij laten staan, als paardenstallen. Te Luik gekomen nemen zij bezit van het Paleis van Justitie en maken het tot een kazerne. Waarom jagen zij het gerecht er uit? De heeren Köster en Noske (*Kriegsfahrten*, bl. 30) zeggen het ons: eenvoudig omdat het centraal gelegen is en gemakkelijk te verdedigen (vergelijk een photo tegenover bl. 32). Zij houden er dus geen rekening mede, dat zulk een gebruik dubbel in strijd is met het Haagsche Verdrag, omdat het de bestemming van het gebouw niet eerbiedigt en het blootstelt aan een bombardement door een geallieerden vliegenier, die het Deutsche garnizoen op het oog heeft.

Hetzelfde geldt voor het Paleis van Justitie te Brussel, dat ook als kazerne dienst doet (*Belg. Dtsch.*, bl. 112, 113). Om het voor zijn nieuw doeleinde geschikt te maken hebben de soldaten grootendeels het prachtig meubiliair vernield dat zijn zalen versierde; de onmiddellijke omgeving is versterkt ¹⁾; de koepels dienen om des nachts seinen te geven aan de bestuurbare ballons. Kortom, alles is er op ingericht om het werk van Poelaert te laten bombardeeren door de geallieeerden.

Het is blijkbaar met de bedoeling hun tegenstanders te beletten hen aan te vallen dat zij verblijf nemen in openbare gebouwen, welke

¹⁾ Zie de photo in *Panorama*, 16 A (9 October 1914).

hen moeten dienen tot schild met hun kunstwaarde, evenals onze landgenooten hen zoo dikwijls tot schild hebben gediend met hun levende lichamen.

Ontelbaar zijn de inbreuken op artikel 55. Laten wij ons bepalen tot het vermelden van eenige gevallen te Brussel, om eenig idee te geven van de verscheidenheid van verandering waaraan de Duitschers onze gebouwen onderworpen hebben. De ministerieele bureaux zijn veranderd in slaapkamers voor officieren. Het Paleis der Academiën is een militair hospitaal geworden. God weet in welken toestand wij de bibliotheken zullen terugvinden. In het koninklijk Park te Brussel, midden in de stad, hebben zij een automobielen-depôt, een oefenterrein en een schietbaan ingericht. Op 28 October 1914 heeft een gewerschot, op die baan gelost, een dame gewond door het venster van het magazijn Schlobach, in de koninklijke straat

ARTIKEL 56

De eigendommen der gemeenten, die der inrichtingen gewijd aan openbare eerediensten, aan weldadigheid en aan het onderwijs, aan de kunsten en wetenschappen, ook al behooren deze aan den Staat, moeten worden behandeld op gelijken voet als de particuliere eigendom.

Alle inbeslagneming, opzettelijke vernieling of beschadiging van dergelijke inrichtingen, van geschiedkundige monumenten, van werken van kunst of wetenschap, is verboden en moet worden vervolgd.

Opzettelijke vernieling van monumenten.

De eerste paragraaf is op de meest gewetensvolle wijze toegepast. De bezittingen der gemeenten, enz. zijn werkelijk behandeld als de bijzondere eigendommen; daar deze overal geplunderd en vernield zijn, hebben de Duitschers aan de collectieve bezittingen juist hetzelfde lot toegemeten.

Aangaande het opzettelijk karakter van deze daden van vandalisme valt niet te twijfelen. Hoe kan men anders verklaren dat in talloze dorpen de kerk in vlammen is opgegaan, dikwijls zelfs wanneer de naburige huizen zijn gespaard gebleven. Eenige voorbeelden zullen voldoende zijn. Het dorp Haacht werd bezet op 19 en 20 Augustus. Den 24en deden de Belgen uit Antwerpen een uitval die werd teruggeslagen. De woedende Duitschers schieten 17 burgers dood en plunderen alle huizen, vooral zorg er voor dragend dat zij den

wijn in de kelders niet vergeten. Vervolgens worden de inwoners verdreven. Nieuwe uitval der Belgen van 9 tot 13 September; op den middag van dien laatsten dag trekken onze troepen zich terug; in den namiddag steken de Duitschers de kerk en 41 huizen in brand. De brandkast der kerk wordt na den brand opengebroken. Daar de vernieling van het gebouw zelf hun niet voldoende voorkwam lieten zij den toren springen met dynamiet op 16 (of 17) September. In het naburige dorp Werchter, na de gevechten van 24 en 25 Augustus, schoten zij 6 burgers dood en staken ze 267 huizen in brand van de 429 die het dorp bevatte. Na het tweede gevecht op 15 September, staken zij het vuur aan de kerk. In beide dorpen zijn de meeste huizen rondom de kerk gespaard gebleven; het zal dus voor de Duitschers moeilijk zijn om voor te geven, evenals te Leuven, dat de brand van deze kerken toevallig (Brandunglück) ontstond door het overslaan der vlammen tengevolge van den wind (bl. 268). Wij hebben reeds gewezen (bl. 76) op een ander geval dat nog sterker spreekt: de brand van de kapel van het Bagijnhof te Dendermonde, welke alleen geheel verbrand is midden in het Bagijnhof waar geen enkel huis heeft geleden.

Nog een ander soort vandalisme. Te Etbe in Luxemburg hebben de Duitschers, na het in brand steken der kerk, de hoofden afgeslagen van alle personaadjes voorgesteld op een kruisweg (*fig. 11*).

BESLUITEN. — DE HONGERSNOOD IN BELGIË

Duitschland had, tegenover Frankrijk, behoefte aan alle manschappen die door België trokken; daarom kon het bij ons slechts zwakke garnizoenen van den Landsturm achterlaten. Om deze te beschermen tegen eventueele aanvallen van de zijde der Belgische bevolking, liet het deze zulk een diepen schrik injagen dat ze zich niet meer durfde verroeren. Dit was het doel van de moorden en brandstichtingen die het begin van den oorlog kenmerkten, zooals dan ook de heer Walter Bloem, adjudant van den Gouverneur-generaal van België (bl. 87) ruitelijk bekend. Ongetwijfeld bleken de slachtingen van Leuven, Andenne, Tamines, Dinant, . . . bevolen tusschen 19 en 26 Augustus, onvoldoende, daar een nieuwe reeks werd georganiseerd van 4 tot 13 September.

Bij het nieuws van deze slachtingen ging een kreet van verontwaardiging en afgrijzen op in alle landen der wereld. Dat het Belgische leger op het slagveld rijkelijk zijn schatting zou moeten betalen aan

den oorlog dien Duitschland over ons had ontketend — dat verwachtte men; alleen, zou niemand hebben durven veronderstellen, dat Duitschland, na te hebben deelgenomen aan de tweede Haagsche Conferentie, tegen onze burgerbevolking een onverbiddelijke wreedheid, een verdelgings-woede zou toonen, zooals de geschiedenis geen enkel voorbeeld heeft opgeteekend sedert den Dertigjarigen oorlog. De feiten zijn echter daar. Men moet de bewijzen wel gelooven: het Duitse leger heeft onze schatten van kunst en wetenschap vernield; het heeft in koelen bloede, dikwerf met de mitrailleuse, geheele scharen mannen, vrouwen, kinderen en grijsaards neerge-maaid; het heeft de verbranding veroorzaakt van duizende huizen, en geheele streken veranderd in een woestenij.

Men had alleen nog maar een schijureden noodig: met mathematische juistheid wendt men aanvallen voor van „vrijeschutters.” *Man hat geschossen*, dat is voldoende om terstond een plaats te zien overgeleverd aan moord, plundering en brandstichting. Nooit stelt men een onderzoek in, hoe kort dan ook. Intusschen als men een invloedrijk vreemdeling, bijv. aan Sven Hedin, wil laten zien hoe men te werk gaat bij de bestraffing van „vrijeschutters,” dan wordt een geregelde krijgsraad bijeengeroepen... die besluit tot niet-vervolging (bl. 82). Wij dagen de Duitschers uit een enkel geval te noemen waar zulk een krijgsraad is opgetreden voor de wraakoefeningen. In eenige zeldzame gevallen waar getuigen ondervraagd zijn, heeft dit onderzoek plaats gehad na dat de huizen in brand gestoken en de inwoners doodgeschoten waren. Daarom verklaren wij zonder het minste voorbehoud, dat *geen enkele* aanval van burgers bewezen is door eenig bewijs van welken aard ook.

De vlucht der Belgen.

De bevolking onzer steden en van het platte land wisten spoedig waar zij zich aan blootstelden, indien zij ten hunnent de komst der Duitschers afwachtten. Daarom naarmate deze voortrokken ontstond een leegte voor hen. Na de inneming van Antwerpen vluchtte het grootste gedeelte der boeren van de Antwerpsche Kempen in alle haast naar Holland. Als men aan deze de Antwerpenaars toevoegt die die door het bombardement waren verjaagd, en vooral de talloze dorpelingen van Brabant, van Limburg en van de provincien Luik en Antwerpen, wier huizen geplunderd en in asch gelegd waren, dan

zal men zich niet verwonderen, dat er in Oktober 1914 meer dan een millioen Belgische vluchtelingen in Holland waren. Wij wijden aan onze bureu van het Noorden een diepe erkentelijkheid voor de broederlijke wijze waarop zij onze rampzalige landgenooten hebben ontvangen.

De oorzaken van den hongersnood.

Het afgrijzen verwekt door de moorden te Dinant, Aarschot, enz., heeft de louter stoffelijke vergripen geheel op den achtergrond gedrongen. Maar deze — de methodische plundering van onze steden, dorpen, boerderijen en kasteelen, — de buitensporige opeischingen van levensmiddelen en grondstoffen voor de nijverheid, — de reusachtige belastingen die ons kapitaal hebben uitgeput, — de boeten die als een plasregen neerkomen op gemeentebesturen en bijzondere personen, — en nog zooveel andere overtredingen van het Haagsche Verdrag — hebben op ons ekonomisch bestaan een verpletterenden druk uitgeoefend, maar hebben geen weerklank gevonden in den vreemde; en dit komt ongetwijfeld hieruit voort dat zij alleen den geheelen omvang onzer ellende kunnen kennen, die dagelijks in aanraking komen met onze hongerlijdende werkzoekers, die zich voortslepen van het eene uiteinde der stad naar het andere om arbeid te zoeken dien zij niet kunnen vinden, of die zich mengen onder de eindelooze rijen vrouwen die rantsoenen soep en brood gaan halen voor haar gezin.

Laat ons in het kort de voornaamste oorzaken opsommen van den hongersnood die in België heerscht.

1°. Buitensporige opeischingen buiten alle verhouding tot de hulpmiddelen van het land. Zij zijn van tweeërlei aard:

In de eerste plaats die welke het land ontbloot hebben van koren, vee, veevoeder en andere voedingsmiddelen.

Vervolgens de opeischingen van grondstoffen bestemd voor de fabrieken (bl. 181), waardoor de geheele nijverheid des lands met lamheid geslagen is, vooral in de beide Vlaanderen. Een enkel voorbeeld is genoeg. Al de werkhuzen van Dendermonde waren afgebrand, slechts een uitgesloten: de inrichting Escaut-Dendre, die schoenen fabriceert. Maar de Duitschers hebben tegelijk al het leder en al de voorradige schoenen naar hun land gezonden.

De fabriek is dus gedoemd tot stilstand, bij gebrek aan grondstof en ook door gebrek aan geld.

De werkhuizen waar men de machineriën uit heeft verwijderd zijn natuurlijk ook buiten werking gesteld (bl. 181).

2° Na het grootste deel geroofd te hebben van al wat ons onontbeerlijk was, hebben de Duitschers zorg gedragen ook ons geld te nemen. Onder allerlei voorwendsels, meestal zonder eenig voorwendsel, legden zij ons de zwaarste schattingen op (bl. 177). Als de geregelde betaling dier lasten toonde dat de schatkisten nog niet geheel ledig waren, haastten de Duitschers zich ons te slaan met allerlei boeten, loopend van 5 tot 5.000.000 fr. (bl. 167, 168, 178, 179, 180). De privaat-banken zien zich ook elk oogenblik aan 't gevaar blootgesteld een deel van hun kas te moeten afgeven.

3° Het is onnoodig uit te wijden over een derde oorzaak die onze arbeiders-gezinnen tot werkloosheid en ellende voerde: de vernietiging van een ontzaglijk aantal werkplaatsen, deels gebombardeerd, deels moedwillig in brand gestoken.

4° Wij hebben reeds gezien dat veel ongerept gebleven werkhuizen tot werkloosheid gedoemd zijn bij gebrek aan grondstoffen of doordat men hun machineriën heeft weggevoerd. De anderen zijn ook allen stil gelegd.

De stilstand van het spoorweg-verkeer, de beletselen van allerlei aard aan de binnen-scheepvaart in den weg gelegd, het ontbreken van van de buitenlandsche scheepvaart, waren meer dan genoeg om den invoer van grondstoffen en den uitvoer der gemaakte goederen te verhinderen.

Onder al deze moeilijkheden was ontegenzeggelijk de stopzetting van het spoorwegverkeer het ergste. „Waarom, vragen de Duitschers, gaan de Belgische beambten weer niet aan 't werk, daar onze militaire treinen toch in elk geval door onze eigen menschen zouden gevoerd worden?“ Die goede apostelen! De langzaamheid en ongeordelijkheid der treinen bezorgen grooten last aan het Duitse leger, en het zou graag zien dat het vervoer weer zijn normalen gang ging: daartoe is echter de medewerking noodig van het Belgisch personeel. Maar indien onze beambten den dienst weer opnamen zouden zij dan niet tegelijkertijd het vervoer van Duitse troepen en oorlogsbehoeften gemakkelijker hebben gemaakt? Wij wijzen nog op het verkeers-verbod tusschen 19 of 20 uur en 6 uur, wat een verhindering is van den nachtarbeid die in de groot-industrie onontbeerlijk

is; daarbij komt nog de afschaffing van de bijzondere treinen waarmede de werklieden zich naar hun arbeid begeven.

5° De handel is niet minder getroffen dan de nijverheid. Geen telefoon, geen telegraaf, geen gesloten brieven, d. w. z. geen enkel middel om bestellingen te ontvangen of te doen. Geen ijzerweg, geen gespan, geen auto om de koopwaren aan te voeren en de klanten te bedienen. En daarboven nog de buitensporige kosten voor de kleinste reizen; aanschaffing van een paspoort, vervoerprijs per trein 10 centimes per K. M., hotel-uitgaven, enz. De onkosten zouden misschien als iets bijkomstigs kunnen beschouwd worden, maar wat te zeggen van het tijdverlies.

Als iemand voor 1 Juli 1915 van Luik naar Brussel wilde gaan voor zaken, verloor hij eerst een paar dagen om zich een pas aan te schaffen; dan had hij een halven dag noodig om den afstand af te leggen. Als hij dan zijn klant gesproken had, was er geen trein meer om denzelfden dag nog naar Luik terug te gaan. Kortom hij kon rekenen op vier dagen voor den duur van een reis die in gewone tijden een halven dag zou gevorderd hebben.

* * *

Schaarschheid en prijsverhoging der levensmiddelen;

Financieele moeilijkheden waarmede de openbare machten te worstelen hebben;

Stilstand van handel en nijverheid die werkeloosheid veroorzaakt, d. w. z. geen loon laat verdienen;

Kortom vermindering van inkomsten vergezeld van een verhoging van uitgaven, terwijl de openbare kassen bijna geheel onmachtig zijn om bijzondere personen te hulp te komen;

Ziedaar waar wij in België toe gebracht zijn.

Wij zijn niet van plan den nijpenden toestand af te schilderen waarin ons land verkeert. Wij stellen ons tevreden met in het kort te schetsen hoe men dien tracht te bestrijden; dat zal voldoende zijn om hem eenigzins te doen begrijpen.

Oprichting van tijdelijke verblijven.

Beschouwen wij eerst het platte land. Zelfs waar maar een paar huizen van een dorp aan den brand ontkomen zijn, zien wij de inwoners teruggekeerd en weer aan den gewonen arbeid gegaan: moet men dan niet ploegen en zaaien op straffe van zich een nieuw jaar van

ellende voor te bereiden? Daar waar geen huizen meer zijn, zoekt men onderdak in een kelder of in een loods; gezinnen hebben zelfs den winter doorgebracht in een aardappelen-kuil overdekt met stroomatten.

In de geteisterde dorpen was dus de eerste zorg van overheden en komités van onderstand voorloopige verblijven in te richten.

Bestuurs-maatregelen tegen hongersnood.

In de steden en nijverheids-centra zijn de meest dringende noodwendigheden van anderen aard.

Wat daar vooral ontbreekt is werk.

Daarom hebben de gemeentebesturen er zich op toegelegd om den werklozen loonenden arbeid te verschaffen die geen opleiding eischt: het wegruimen van puinhoopen, aardewerken, het graven van dokken, enz.

Daar de gemeentekas ledig was vervaardigde men gemeentelijke bons. *L'Événement illustré*, geeft in nummer 4 eenige van die bons, die zegt hij, meer dan 500 bedragen.

In de gemeenten nabij Leuven, waar de ellende buitengewoon groot is heeft men bons moeten uitgeven van 2 centiemen (te Wilsele), en van 5 centiemen (te Hérent).

Van begin af aan heeft men strenge maatregelen genomen om te gemoet te komen aan de schaarschte van levensmiddelen, en speculanten te beletten zich van de bestaande voorraden meester te maken.

De voornaamste dier regelingen zijn de volgende:

- a) Vaststelling van een maximum-prijs;
- b) Verbod levensmiddelen uit te voeren buiten de gemeente;
- c) Gemeenschappelijke uitbetaling.

Vele gemeenten zijn bakker, slager, kolen-koopman, winkelier in kolonialen waren enz. geworden.

Zij bereiden dagelijks het brood en de soep, die kosteloos aan de armsten worden uitgedeeld, of tegen zeer lagen prijs verkocht worden aan hen die nog eenig geld bezitten.

In Brussel en voorsteden waren op 31 Januari 1915 aan volwassenden uitgedeeld 30.060.608 rantsoenen soep en brood, en aan kinderen 932.838 rantsoenen, vooral bestaande uit melk, phosphatine en kindermeel.

Daarenboven verkoopen sommige gemeenten ook vleesch. Andere

hebben gemeentelijke winkels ingericht voor den verkoop van allerlei eetwaren, vooral van verduurzaamde levensmiddelen, gedroogde groenten, zout en aardappelen; bijna overal verkoopt men kolen in 't klein; ook verkocht men petroleum zoolang deze nog te verkrijgen was.

Daarenboven deelden die kollektieve lichamen ontzaglijke hoeveelheden kleedingstukken uit; op Brusselsch gebied alleen had men op 31 Januari voor 660.865 fr. aan kleeren en schoenen aan noodlijdenden gegeven.

Men heeft voor zoo ver het mogelijk was alle misbruik trachten te voorkomen:

1° Door de „gezinskaart”, die het getal personen opgeeft waaruit het gezin bestaat;

2° Door het beperken van de hoeveelheid van elk artikel die wekelijks kan verkregen worden. Zie hier bijvoorbeeld een lijst van dien aard aangeplakt te Aarschot in Februari 1915.

Nationaal comité voor steun en voeding.

Gemeentelijke winkel.

De navolgende levensmiddelen zullen alleen verkocht worden in de hoeveelheden en tegen de prijzen hierbij vermeld en alleen op vertoon van de kaarten.

Rantsoen per persoon en per week.

Zout	50 gram.
Bakkersmeel voor de keuken.	50 "
Boonen, erwten of linzen	150 "
Rijst	125 "
Gedroogde appelen	100 "
Gemalen koffie in dozen	100 "
Gebrande koffie	100 "
Ongebrande koffie	100 "
Spek	200 "
Reuzel	200 "
Corned-beef (voor 4 personen)	500 "
Gedroogde visch	100 "
Suiker	100 "
Gedroogde aardappelen	300 "
Uien	200 "
Havermeel, per kind (alleen voor kinderen)	200 "

Gecondenseerde melk, per kind (alleen voor kinderen)	1.000 gram.
Gerst	200 "
Kaas	200 "
Beschuit	50 "
Gedroogde perziken of pruimen	100 "
Pork and beans	250 "

Voor het brood, het hoofdvoedsel heeft men drakonische maatregelen ingevoerd; het dagelijksch rantsoen is vastgesteld op 250 gram.

Het nationaal comité voor steun en voeding.

Talrijke vraagstukken deden zich te gelijker tijd en met den grootsten aandrang voor. In alle gemeenten zijn plaatselijke comités ingesteld belast met de rechtvaardige verdeling der levensmiddelen aan alle inwoners.

Wij zeggen: „alle inwoners”, want men moet zich geen illusies maken over onzen toestand; er is geen enkel Belgisch gezin dat zijn dagelijksch brood zou hebben, als het aan zichzelf was overgelaten; de algemeene rantsoeneering waaraan de geheele bevolking onderworpen is, maakt dat rijken en armen gelijkelijk afhankelijk zijn van het nationaal comité voor steun en voeding.

De regeling van de openbare voeding zou boven onze macht geweest zijn, indien België in zijn huidigen nood aan zichzelf was overgelaten.

Maar de rampen die ons getroffen hebben omdat wij weigerden te bukken vóór de bevelen van een machtigen en meenedigen nabuur, — de ellende die met iederen dag des te zwaarder op ons drukt, naarmate de opeischingen, plunderingen, belastingen en boeten ons berooven van onze laatste inkomsten, — de moorden en brandstichtingen die de vruchtbaarste en meest dicht bevolkte streken van Europa hebben veranderd in woestenijen, — de kwellingen van allerlei aard die een werkvolk welks arbeidskracht spreekwoordelijk is tot werkeloosheid doemt — in 't kort, de onverdiende ellende die Duitschland ons heeft aangedaan — hebben onder alle beschaafde natiën een stroom van sympathie en solidariteit voor het arme België doen ontstaan.

Ons land was veroordeeld door Duitschland tot den hongerdood. Het wonder dat ons alleen redden kon werd tot stand gebracht door

de liefdadigheid van Spanje, de Scandinavische landen, Nederland, Italië, Zwitserland, Nieuw-Zeeland, Australië, Canada, Brazilië, de Argentijnsche republiek en vooral door de Vereenigde Staten van Amerika. Vanaf de maand November 1914 verlieten schepen geladen met levensmiddelen geregeld Amerika voor Rotterdam. Vandaar worden de levensmiddelen per vrachtboot naar België gezonden en verdeeld tot in de kleinste dorpen door de zorgen van het Nationaal Comité. Dit laatste is een uitbreiding over het geheele land van eene commissie die zich in het begin van September gevormd had om de bevolking van 't Brusselsch gebied bij te staan. Het staat onder bescherming van hunne Excellenties de Markies van Villalobar, Gezant van Spanje en Brand Whitlock, gezant der Vereenigde Staten. In Januari en Februari 1915 is het Nationaal Comité er ook toe overgegaan zich bezig te houden met de omstreken van Maubeuge en de streek Givet Fumay-Sedan.

The Commission for Relief in Belgium.

Het Nationaal Comité heeft als taak de gelijke verdeeling van levensmiddelen en ondersteuning, maar het brengt de gelden niet bijeen. Daar ze hoofdzakelijk uit de Vereenigde Staten komen, is het ook een Amerikaansch Comité *The Commission for Relief in Belgium* dat zich belast met het bijeenbrengen en beheeren der fondsen. Het zorgt eveneens voor de verzending uit Amerikaansche havens naar Rotterdam, van de levensmiddelen en kleedingstukken. In iedere provincie heeft de Amerikaansche commissie een afgevaardigde die het toezicht houdt over de verdeeling, en er voor zorgt dat niets wordt genomen door het Duitsche leger. *The Commission for Relief in Belgium* heeft zijn zetel te Londen met den heer Herbert Hoover tot voorzitter.

Dubbelhartigheid der Duitschers in hun betrekkingen met het Nationaal Comité.

Een zeer groote moeilijkheid deed zich al dadelijk voor. De liefdadigheid van 't buitenland wilde wel hulp verstrekken aan de Belgen, maar begrijpelijker wijze niet aan de beulen die ons land bezet houden. Men moest dus tot elken prijs verhinderen dat het Duitsche leger zich meester zou maken van de levensmiddelen en ondersteuning gezonden door Amerika.

In Oktober 1914 verbonden zich de Duitse overheden om alle levensmiddelen ingevoerd door het Nationaal Comité geheel vrij te stellen van rekwisitie.

Gouvernement-Generaal van België.

Brussel, 16 Oktober 1914.

In gevolge uw geëerd schrijven van heden heb ik de eer u te melden, dat ik met levendige belangstelling mijn goedkeuring hecht aan het werk van het Centraal Comité voor Steun en Voeding, en dat ik niet aarzel door dit schrijven formeel en nadrukkelijk de verzekering te geven dat de levensmiddelen van allerlei aard welke door het Comité worden betrokken voor voeding der burger-bevolking, uitsluitend zullen voorbehouden zijn voor de Belgische bevolking, dat dien tengevolge deze levensmiddelen vrij zijn van opvordering vanwege der militaire overheden en dat zij uitsluitend ter beschikking blijven van het Comité.

(get.) BARON VON DER GOLTZ,
Generaal Veldmaarschalk.

Aan het Comité voor Steun en Voeding, te Brussel.

Maar deze belofte werd spoedig verbroken. Het is waar, de Duitschers eischten niet het koren op, maar het brood dat uit dat koren gemaakt werd. Verder, wendden zij voor, dat hun verbintenis van 16 October 1914, hoe algemeen deze ook was, geen betrekking had op Vlaanderen, een Etappen-gebied niet onderworpen aan den Gouverneur-generaal; dat is wat blijkt uit den brief van 21 Nov. 1914.

Brussel, 21 November 1914.

De Gouverneur-generaal van België aan wien ik uw geëerd schrijven van 10 dezer, met het bijvoegsel van 11 dezer heb overgemaakt, heeft met belangstelling kennis genomen van het gelukkig resultaat der verdienstelijke pogingen die gij hebt aangewend, en verklaart toe te stemmen in de volgende punten:

1° Tot dat een inventaris zal zijn opgemaakt van alle voedingsmiddelen en voorraden veevoeder op het oogenblik in België beschikbaar, zal elke militaire opeisning van meel en koren bestemd voor het maken van brood, ophouden in het gebied van het Generaal-gouvernement.

2° De militaire posten zullen dienaangaande een waarschuwing ontvangen. Het uitstel gedurende hetwelk dit verbod zal worden nagekomen is vastgesteld op 10 December 1914.

Ik heb de eer, enz.

(get.) VON SANDT.

*Aan Z. E. den Koninklijken Gezant van Spanje,
Mijnheer den Markies de Villalobar.*

ALHIER.

Tot op het oogenblik is het onmogelijk geweest te verkrijgen dat zij zich houden aan de verbintenis geteekend den 16den Oktober. Want indien zij hun belofte van niet te zullen laten opeischen door de troepen geplaatst onder de bevelen van den Gouverneur-generaal — dus niet inbegrepen die van het Etappen-gebied — ook hebben uitgestrekt tot het veevoeder, zoo hebben zij daartegenover de Vlaamsche gemeenten verplicht om graanmarkten te houden, waar zij aankopen doen. Zij gaan dus voort het land armer te maken aan levensmiddelen.

Maar terwijl zij Vlaanderen uitsluiten van het gebied vrijgesteld van opeischingen wachten zij zich er wel voor een woord over deze uitzondering in hun dagbladen te fluisteren. De *K. Z.* van 4 Januari en *Der Volksfreund* van den 5den verklaren dat de vorderingen van levensmiddelen in geheel België hebben opgehouden.

Opeischingen van levensmiddelen in België.

Van de Hollandsche grens, 3 januari. Het *korrespondentie-bureau* van Den Haag deelt het volgende mede:

Uit gezaghebbende bron vernemen wij dat de Nederlandsche gezant te Berlijn in overeenstemming met de gezanten der Vereenigde Staten en van Spanje, zich gericht heeft tot de Duitsche regeering om inlichtingen aangaande de opeisching van levensmiddelen in België. De Duitsche regeering heeft onmiddellijk de verzekering gegeven, dat zolang de Belgische bevolking door het buitenland ondersteund moet worden in zake voedingsmiddelen, geen enkele opeisching zou gedaan worden, noch van ingevoerde levensmiddelen, noch van die welke in het land aanwezig waren. Het nuttige werk der internationale steun-kommissie is dus ten volle gewaarborgd.

K. Z., 4 Januari 1915, (ochtendblad).

De werkzaamheid van het Nationaal Comité.

Niettegenstaande de moeilijkheden opgeworpen door de Duitschers heeft het Nationaal Comité voor steun en voeding aan ons land onschatbare diensten bewezen, waarvan zij alleen zich volle reken-schap kunnen geven, die onze verwoeste steden en streken hebben doorreisd en het werk der plaatselijke comités gezien hebben.

Wij ontleenen aan het verslag van het uitvoerend comité over

Januari 1915 ¹⁾ (uitgegeven te Brussel, 15 Februari 1915) eenige inlichtende cijfers aangaande de uitdeeling van onderstand gedurende de maand Januari (zie volgende bladzijde).

Het Nationaal Comité strekt echter zijn weldadige werking uit over velerlei gebied niet genoemd in dat overzicht.

Ziehier volgens dat verslag een opsomming dier werkzaamheden.

- I. Departement van de Voeding.
- II. Landbouw-afdeeling van het Nationaal Comité.
- III. Departement van onderstand.
 1. Toelagen aan provinciale Comités.
 2. Oprichting van voorloopige woningen (100.000 fr. voor Luxemburg).
 3. Beschermden liefdewerken.
 - A. Centraal Comité voor vluchtelingen.
 - B. Hulp en bescherming aan gezinnen van officieren en onderofficieren beroofd van hun inkomen tengevolge van den oorlog. (Eerste bijdrage van 50.000 fr.)
 - C. Hulp en steun aan de hulpbehoevende Belgische doktoren en apothekers. (Eerste bijdrage 10.000 fr.)
 - D. Hulp en steun aan kunstenaars. (Eerste bijdrage 10.000 fr.)
 - E. Hulp en steun aan liefdewerken voor kinderen.
 - F. Hulp en steun aan wie in zijn bezit getroffen is.
 - G. Hulp en steun aan dakloozen. (Afdeling huisvesting.)
 - H. Hulp en steun aan geteisterde kerken (2 toelagen elk van 5.000 fr.)
 - I. Hulp en steun aan werkloozen.
 - J. Hulp en steun aan kantwerksters. (Bijdrage van 129.749 fr. 85.)
 - K. Bond van Belgische steden en gemeenten.
 - L. Belgisch agentschap voor inlichtingen aangaande krijgsgevangenen en geïnterneerde. (Maandelijksche bijdrage van 3.000 fr.)
 4. Samenwerkende Vennootschap voor leeningen en voorschotten.
 5. Voorschotten aan provincien en gemeenten.
 6. Kleederen.

* * *

¹⁾ Het rapport van Januari 1915 is het laatste welks uitgave de Duitschers hebben toegestaan. De daaropvolgende zijn niet van den censor terug gekomen. De Duitse regeering is ongetwijfeld van oordeel, dat deze verslagen met hunne drooge cijfers de scherpste veroordeeling zijn die maar denkbaar is van het vaderlijk bestuur dat over België heerscht.

Verdeeling van de levensmiddelen, kleederen en hulpgelden, in de provinciën.

Met bestemming naar:	AARD DER KOOPWAREN (HOEVEELHEID IN TONNEN).									Kleeding- stukken. Waarde in fr.	Toelagen aan provin- ciale comités in fr.
	Tarwe.	Meel.	Rijst.	Erwten en boonen.	Zout.	Aard- appelen.	Spek.	Maïs.	Andere artikelen.		
Provincie Antwerpen. . .	3.525	1.247	—	126	—	2	—	713	—	100.880,75	300.000
Brussel (en omgeving) . .	3.371	1.329	13	247	6	—	—	90	82	379.058,40	300.000
Brabant	2.962	1.496	—	31	116	4	24	548	57	101.916,55	—
West-Vlaanderen.	542	519	59	48	20	—	—	—	23	41.059,65	170.000
Oost-Vlaanderen	4.419	1.982	37	46	4	—	3	1.120	14	—	300.000
Henegouwen	5.602	3.739	238	350	—	74	—	181	293	81.493,70	550.000
Luik.	3.356	1.242	—	5	—	—	—	200	80	4.860,00	280.000
Limburg.	1.539	1.466	11	—	—	22	—	200	35	41.477,20	160.000
Luxemburg	709	853	1	58	—	—	—	—	—	16.656,10	160.000
Namen	1.011	346	—	60	—	—	—	150	89	95.307,25	203.300
Algemeene voorraad te Brussel	440	119	—	8	2.268	38	—	—	239	—	—
Verskillende werken . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9.687,40	—
Totaal	27.476	14.338	359	979	2.414	140	27	3.202	912	822.397,00	2,423,000

Men ziet dat de werking van het Nationaal Comité veelomvattend en vruchtbaar is. Maar men heeft meer en meer behoefte aan geld naarmate de gespaarde gelden opraken en de openbare kassen door de Duitschers geleedigd worden.

In Januari heeft Z. H. de Paus België ontslagen van de bijdrage tot den St. Pieters-penning. Sinds men 40 millioen per maand aan de Duitschers betaalt stijgt de ellende snel. Het aantal Belgen van alles ontbloomt en verplicht geheel en al te leven van de liefdadigheid bedroeg in Februari 1.500.000. Men schatte toen dat dit in Juni 1915 zou klimmen tot 2½ millioen, dat is meer dan 1/3 van de geheele bevolking. In Februari had men reeds 10 millioen per maand nodig om deze hongerige menigte te voeden; spoedig zal men 12 of 13 millioen nodig hebben. Onder deze omstandigheden ging de heer Hoover, president van de Amerikaansche Commissie om hulp aandringen bij de Engelsche regeering. Deze beloofde 2.500.000 frank per maand, onder voorwaarde dat Duitschland op zou houden opeischingen te doen in Vlaanderen en de belasting van 40 millioen te heffen. Duitschland heeft geweigerd. Hoe zal dat eindigen?

Dankbaarheid der Belgen jegens de Vereenigde Staten.

België weet dat het aan de Vereenigde Staten zijn voorziening van levensmiddelen te danken heeft. Zonder de Amerikaansche liefdadigheid zou ons vaderland zijn weggezonden in de ellende waarin de Duitsche opeischingen het hebben neergeploft. Niemand hier zal dat ooit vergeten en het was in naam der geheele natie dat Koning Albert Amerika zijn dank bracht.

Het is ook uit eerbied en dankbaarheid dat op 22 Februari 1915, den gedenkdag van Amerika's onafhankelijkheid, de Belgen in het knoopsgat de medaille droegen met de Sterrenvlag, en dat duizende Brusselaars hun kaartje hebben afgegeven aan de woning van zijn Excellentie den heer Brand Whitlock. Baron von Bissing noemt dit kinderachtigheid; te Luik hebben de officieren de Amerikaansche kenteekenen zelfs ontruikt aan vrouwen en meisjes. Moord en brandstichting zijn beter gekend in het moderne Duitschland dan dankbaarheid.

HOOFDSTUK III

DE DUITSCHE GEESTESGESTELDHEID DOOR HAAR ZELF GESCHILDERD.

In de hoofdstukken waarin wij de schendingen behandeld hebben van de internationale verdragen en van de Conventie van den Haag, zijn wij er dikwijls toe gebracht de aandacht te vestigen op de wijze van denken diegenen die deze misdaden begaan hebben. Maar tot nog toe hebben wij ons slechts in het voorbijgaan met die Duitse geestesgesteldheid bezig gehouden; het zal ongetwijfeld niet van belang ontbloot zijn een afzonderlijk hoofdstuk daaraan te wijden.

Wij zullen bij voorkeur gebruik maken van oorspronkelijk Duitse bewijsstukken. In de gevallen waar deze ontbreken, zooals voor daden van wreedheid, zullen wij onze toevlucht nemen tot waarnemingen die wij zelf gedaan hebben.

In plaats van al de eigenaardigheden van den hedendaagschen Duitse geest na te gaan, wat al te veel zou zijn, zullen wij ons bepalen tot die waaronder België het ergst geleden heeft; wij zullen ook niet spreken — dat zou overbodig zijn — van den vuilen geest van verkrachting, van de roofzucht en dronkenschap. De psychologische elementen waartoe wij ons zullen bepalen zijn: hoogmoed, valsheid en boosaardigheid.

A. De Hoogmoed.

Eenige uitingen van hoogmoed en snoeverij.

„De Duitse natie is het uitverkoren volk, en God is met ons”; ziedaar het overheerschend idee in de toespraken en proclamaties van Wilhelm II.

In zijn troonrede op 4 Aug. 1914, zeide hij o. m.: „Het is niet

de geest van verovering die ons aandrijft, maar wij zijn bezielde met den onbuigbaren wil om de positie waarin God ons geplaatst heeft, te handhaven voor ons en voor alle komende geslachten."

In zijn hoogmoed is Duitschland één van geest. Het is den Duitscher niet geoorloofd te twijfelen aan de onbetwistbare voortreffelijkheid zijner natie boven alle andere. Zoodra hij zijn eerste woorden leert stamelen wordt hem de overtuiging ingeprent dat geen enkel volk met het zijne kan vergeleken worden, zelfs niet van verre.

Deze behoefte om zijn eigen land te verheffen is niet zonder een overeenkomstig verlangen om andere te verlagen. Nauwelijks is een of andere ontdekking gedaan in een naburig land, of de Duitscher maakt er zich meester van om haar een nieuw stempel te geven.

Een Franschman, Emile Maupas, gaf in 1888 een werk uit, dat onmiddellijk klassiek werd, over de vermenigvuldiging der Infusoria; hij maakte de waarnemingen bekend wier belang van het hoogste gewicht is voor de algemeene biologie.

Het volgend jaar nam een Duitsch zoöloog, en niet een van de minste, Richard Hertwig, de vraag in behandeling en bevestigde de resultaten van Maupas. Van dat oogenblik af werd de ontdekking, die natuurlijk den naam droeg van zijn auteur, in Duitse boeken alleen maar gekend onder de verbonden namen van Maupas-Hertwig. Later kwam een omzetting: Hertwig-Maupas; heden wordt de naam Maupas (zelfs op die tweede plaats) geheel weggelaten in Duitschland, en al de eer van de ontdekking wordt toegekend aan dengene die alleen maar de moeite had genomen van ze te vermelden.

Een ander voorbeeld van weigering om recht te laten wederbaren, ingegeven door hoogmoed. De geheele wereld weet dat Louis Pasteur de grondlegger is der bacteriologie, een wetenschap, wier gevolgen voor de gezondheidsleer en geneeskunde onberekenbaar zijn. Duitschland schuift Pasteur ter zijde en erkent niemand dan Robert Koch. Een Belg, die te Berlijn de feestelijkheden ter eere van Koch had bijgewoond, kwam er vandaan, geheel terneer geslagen over het feit dat de naam van Pasteur gedurende de geheele plechtigheid stelselmatig stilzwijgend was voorbij gegaan. In een necrologisch verslag, gewijd aan Robert Koch, heeft een Belgisch bacterioloog, Jules Bordet, met zeer veel recht kunnen zeggen, toen hij sprak over de Duitse levensbeschrijvers van den pas gestorven geleerde:

Zij maken van Koch den waren schepper der moderne geneeskunde; alle andere glorie verbleekt naast de zijne, hij is de grondlegger der bacteriologie. Hun necrologische artikelen, grootendeels voortkomend van leerlingen van den meester, en voelbaar overvloeiend van eerbiedige erkentelijkheid, en misschien ook wel in zekere mate van een wat al te eenzijdige vaderlandsliefde, kennen hem de eer toe het ontstaan van besmettelijke ziekten aan levende oorzaken te hebben aangetoond. „Het zou, zegt R. Pfeiffer, de beroemde bacterioloog van Breslau, een ware daad van rechtvaardigheid zijn, indien het nageslacht de geschiedenis der geneeskunde verdeelde in twee perioden, de eene vóór, de andere na Koch.” Bij het lezen dezer berichten schijnt het alsof Pasteur nooit bestaan heeft.

Wij veroorloven ons te meenen dat Bordet te veel welwillendheid toont jegens die Duitsche levensbeschrijvers, als hij aan zijn slot zegt:

En men zou het die leerlingen niet kwalijk kunnen duiden indien zij in hun kinderlijken eerbied, eenige lauweren van Pasteur neerlegden op het graf van hun Meester.

Nog een voorbeeld van snoeverij, belangwekkend vooral om de kwakzalverachtige wijze waarop het wordt voorgesteld. Iedereen kent de Cooper-Hewittlamp met kwikzilverdamp en haar vreemden blauw-violetten schijn, rijk aan ultra-violette stralen. Het kleinste handboekje over physica leert ook dat quartz ultra-violette stralen doorlaat en dat de Cooper-Hewitt quartz-lamp in doorlopend gebruik is in de laboratoria. Lees nu de mededeeling welke de Duitschers hebben opgedrongen aan *L'Ami de l'Ordre* van 27 Dec. 1914; gij zult dan zien dat het de Duitschers zijn die alles hebben uitgevonden.

In het militaire gasthuis.

WONDERLIJKE ONTDEKKING

In het militair hospitaal te Namen wordt op het oogenblik een nieuwe Duitsche ontdekking toegepast met schitterend succes; het is de kwikzilver-quartz lamp, bijgenaamd „de kunstmatige zon”. Dit is een buis van quartz waarin zich kwikzilver bevindt, dat door een elektrischen stroom verwarmd wordt en een lichtsterkte heeft van 1500 kaarsen. Op dit oogenblik zijn 57

Duitschers, Franschen en Engelschen onder behandeling van dit apparaat onder toezicht van dokter Hufnagel.

De invloed van deze ultra-violette lichtstralen komt het wonderbare nabij. De wonden sluiten zich als bij tooverslag.

De algemeene toestand der zwaar gewonden verbetert zeer snel; het verval van krachten wordt tot staan gebracht en groote toename in gewicht laat zich dadelijk bewerken.

Zoo nam bijv. een gewonde na 5 maal beschenen te zijn 3 kilo toe in gewicht; een Franschman na 8 belichtingen 4.4 kilo.

„De Duitschers hebben een wonderlamp uitgevonden, zei een Marokkaansch soldaat die hier in 't hospitaal ligt. Zij hebben de zon in een glinsterende door gepakt en genezen daar alle wonden mede.”

In de behandeling wordt door de doktoren geen verschil tusschen nationaliteiten gemaakt. Iedere gewonde wiens toestand het vereischt, wordt aan deze behandeling onderworpen.

L'Ami de l'Ordre, 27 December 1914.

Indien gij wenscht te worden ingewijd in de volmaaktheden van den Duitscher, dan zal Momme-Nissen (*Der Krieg und die deutsche Kunst*, bl. 26) u de opsomming geven :

„De hoedanigheden van den Duitscher, oprechtheid en moed, diepte van geest en trouw, helder inzicht en gevoel van innigheid (Innerlichkeit) beschroomdheid (Züchtigkeit) en eerbied, zijn ook het sieraad van onze kunst.”

De Duitschers zich vergelijkend met hun bondgenooten.

De Duitschers achten zich niet alleen ver verheven boven hun tegenstanders, maar zij hebben dezelfde bescheidenheid tegenover hun bondgenooten. In hun geest en in hun geschriften is de huidige oorlog „de Duitse oorlog.” Het chronologisch overzicht, het volledigste dat tot nog toe verschenen is heet *Chronik des Deutschen Krieges*. De officieele mededeelingen zelf spreken gewild minachtend over de Oostenrijkers, de Hongaren, de Tchecken, de Croaten, de Turken, enz. Het eerste deeltje der propaganda brochuren door Duitschland verspreid (*Journal de la Guerre*) vangt als volgt aan :

„De naam dien deze oorlog eenmaal zal dragen in de geschiedenis is van nu af vastgesteld: hij kan niet anders luiden dan „de Duitse oorlog;”

want het is een strijd die bestemd is de plaats der Duitse natie in de wereld te bevestigen.

De heer Paul Rohrbach zelf, die gewoonlijk meer gematigd is in zijn uitdrukkingen, heeft een brochure geschreven: *Warum es der Deutsche Krieg ist* (waarom het de Duitse oorlog is).

Het zou nutteloos zijn langer bij algemeene beschouwingen over de zaak te blijven stilstaan. Wij zullen eenige onmiddellijke gevolgen van dien geest van hoogmoed nagaan: militarisme, minachting voor anderen, schaamteloosheid, aflegging van den kritischen geest.

1. HET MILITAIRISME

Macht gaat boven recht.

Bismarck heeft een juiste formule gegeven van de aanbidding van het ruw geweld: „Macht gaat boven recht”. Nietzsche heeft dit overtroefd: „Macht scheidt recht”. In 's mans eigen woorden: „Gij zegt dat het goede doel zelfs den oorlog heiligt? Ik zeg u: de goede oorlog heiligt elk doel” (*Zoo sprak Zarathustra*, Fransche vert. van H. Albert, bl. 65. Parijs, *Mercure de France*, 1911).

Maximiliaan Harden, de algemeen bekende polemist, verdedigt hetzelfde beginsel in een voordracht gehouden te Duisburg:

Haat en Hoop.

... Ik zou wenschen dat geen enkel persoon van gezag een oogenblik verspilde aan een poging om te verklaren of te bewijzen dat wij het recht aan onze zijde hebben.

Wij hebben zoiets niet nodig... Al de pogingen om onze onschuld of iets anders aan te toonen, zijn volgens de gegevens van geschiedenis en ondervinding des te meer overbodig, dat het er minder op aankomt te weten wie den oorlog begon, dan wie hem wint...

Ik hoop dat in het aanstaande voorjaar als wij den hondersten gedenkdag vieren van Bismarck's geboorte, de geheele wereld geen oogenblik meer zal twifelen wie gewonnen hebben.

Wij kunnen dus met die oordeelen die geveld worden over onze moraliteit, onze schuld of onze onschuld, juist handelen gelijk men handelt met zooveel andere oude voddens, volgens het weerstandsvermogen van het papier...

K. Z., 8 December 1914.

De essentieele verlangens der Duitse natie zijn dus alle gericht naar het leger; alles moet wijken voor het militair belang; zoodra dat in het spel komt, is er geen plaats meer voor moraal, zegt professor Rein, van de Hoogeschool te Jena, nòch voor de menscheijkheid, zegt Erzberger, nòch zelfs voor volkenrecht, zegt professor Beer, van de Hoogeschool te Leipzig.

In andere landen was men naïef genoeg gebleven om te denken dat juist in oorlogstijd de voorschriften van het internationale recht op de strengste wijze moeten worden geëerbiedigd; geloof er niets van, zeggen de Duitschers; zoodra oorlog uitbreekt kan de gewone rechtvaardigheid haar biezen pakken. Bij de minste beschuldiging, onder het geringste voorwendsel, zelfs zonder eenig voorwendsel, fusilleert men en sticht men brand. Indien degenen die ter dood worden gebracht ongelukkiger wijze onschuldig zijn, of indien men eigenlijk niets ten laste kan leggen van de menschen wier huizen worden in brand gestoken, is 't blijkbaar te betreuren; maar zulke burgerlijke overwegingen zullen het Duitse leger niet weerhouden een naburig dorp een even voorbeeldige straf te doen ondergaan. „Es ist Krieg“; in dit woord ligt de geheele geestestoestand van den Duitsehn soldaat te velde opgesloten. „Denkt gij dan,“ zei een Duitseher te Leuven, „dat wij tijd hebben om een onderzoek in te stellen?“ (*N. B. C.* 9 Sept. 1914 ochtenblad). „Gij begrijpt wel,“ verklaarde een officier te Francorchamps, „dat wij toch het Duitse leger niet kunnen laten stilstaan om na te pluizen of deze man werkelijk op ons geschoten heeft; hij was beschuldigd zulks gedaan te hebben; was dat niet genoeg om hem te laten doodschieten?“

Dergelijke uitdrukkingen moeten ons niet verbazen van de zijde der ondergeschikte officieren, als de hooge bevelvoerders zelf verklaren dat het 't beste is den oorlog zoo wreedaardig mogelijk te maken. En opdat men zich dienaangaande niet zou bedriegen, heeft onze Gouverneur-generaal later te Brussel doen bekend maken dat niettegenstaande dat alles, het Duitse leger het meest ideale is.

Nieuwstijdingen vanwege de Duitse regering.

Wenen, 20 November. — De Belgische correspondent van de *Neue Freie Presse*, Paul Goldmann, verhaalt zijn bezoek bij generaal-kolonel von Hindenburg.

... Op de vraag om te mogen weten welke ondervinding hij heeft opge-

daan aangaande de samenwerking van de Duitse en Oostenrijksch-Hongaarsche legers, antwoordde de generaal: „Met hoe méér wreedheid de oorlog gevoerd wordt, des te minder wreed zal hij zijn in werkelijkheid, omdat hij zooveel te spoediger zal geëindigd zijn. De oorlog met Rusland is voor het oogenblik bovenal een kwestie van zenuwen; indien Duitschland en Oostenrijk-Hongarije de sterkste zenuwen hebben en weten te behouden — en zij zijn de sterkste en zullen zich handhaven — dan zullen zij overwinnen.”

Het Duitse-militair bestuur.

Frankfort a/M., 15 Januari. — Men schrijft uit België aan de *Frankf. Zeitung*: . . . De gebeurtenissen van dezen oorlog bewijzen dat geen enkel leger in de wereld bewijs heeft gegeven van zulk een ideaal-hoogen militairen geest, van zulk een groote beschaving en zulk een strenge tucht, als ons leger; dat nergens de wetten van den oorlog die diefstal, moord, plundering verbieden zoo streng en ernstig worden geërbiedigd als in het Duitse leger.

Het Algemeen bestuur van België.

De geheele moderne Duitse literatuur ademt de aanbidding van het ruw geweld en van zijn hoogste uitdrukking, den oorlog. Van het begin van Augustus af is dit gevoel aangescherpt en de Duitse dagbladen houden niet op te verkondigen wat hun meest gevierde denkers over dit onderwerp geschreven hebben. Het zij voldoende voor ons, te wijzen naar een klein artikel in het geïllustreerde wekelijksch bijblad van het *Hamburger Fremdenblatt* (7 Februari 1915): het draagt tot titel: „De oorlog volgens het oordeel der groote denkers” en geeft gedachten van Moltke, Hegel, Treitschke, Max Jähns en zelfs Henri Heine, dien men niet in zulk gezelschap zou verwachten. Waarom zijn er ook geen uittreksels van Nietzsche en von Bernhardi? Misschien wel omdat deze al te bekend zijn en niet behoeven te worden herhaald, ten ware de Duitschers hen wat al te compromitterend begonnen te vinden.

Verscheidene malen, sedert het begin van den oorlog, hebben hun dagbladen geprotesteerd tegen het idee, dat het intellectueele Duitschland zich zou laten leiden door Nietzsche en von Bernhardi. Ziehier hoe het officieuse Wolff-agentschap de richting aangeeft. De *N. R. C.* van 14 April (ochtenblad) bevat een Wolff-bericht, dat begint als volgt: „Berlijn, 13 April. Generaal Bernhardi, wiens geschriften meer instemming vinden in den vreemde dan in Duitschland, heeft aan een Amerikaansch journalist, Wiegand, verklaard . . .”

Ten slotte, over het militarisme nog dit ééne feit, wel niet van

groot belang, maar toch allerduidelijkst bewijzend welk een belangrijke plaats het militaire idee heeft gekregen in de opvattingen van het Duitse volk. Volgens de *N. R. C.* van 6 Februari 1915 (avondblad), heeft de *Vorwärts* protest aangeteekend tegen het volgende: de Duitse vrouw, wier man onder de wapenen is kan niet uit haar woning gezet worden wegens niet betaling der huur; maar zoodra haar man in den oorlog gedood is, dan heeft de eigenaar het recht haar op straat te zetten.

2. DE MINACHTING VOOR ANDEREN

Wij hebben gezien dat de Duitschers door allerlei middelen hun eigen voortreffelijkheid boven die hunner naburen trachten uit te bazuinen. Een zeer eenvoudig middel om den afstand tusschen hen en hunne mededingers te vergrooten bestaat hierin, dat zij deze laatste gering schatten. Duitschland heeft zoo dikwijls in allerlei toonaarden de ongeneeselijke minderwaardigheid verkondigd van alle andere volkeren die onze planeet bewonen, dat het zelf is gaan eraan gelooven, en volgens die overtuiging handelen.

Eenige dwaasheden in België openlijk aangeplakt.

Om slechts te gewagen van onze eigen ondervinding: Zij onderschatten zeker onze nationale eerlijkheid toen zij geloofden dat wij in staat waren hun medeschuldigen te worden in de schending van een internationaal verdrag. Ook hadden zij het weerstandsvermogen van ons leger onderschat, anders zouden zij er wel voor gewaakt hebben geen veertien dagen te verliezen in België, ten gevolge waarvan hun onverhoedschen snellen aanval op Frankrijk mislukt is. Eindelijk toonen zij ons dagelijks door hun bekendmakingen dat zij geen hooge meening koesteren aangaande ons verstand. Want werkelijk, sommige van die „Nieuwstijdingen vanwege het Duitsch algemeen bestuur”, zijn onbetaalbaar.

Verbeeld u hoe wij lachen, als de overheden die wij moeten dulden, officieel bekend maken dat een Duitsch eskader vijftien visschersvaartuigen heeft buit gemaakt (8 Sept. 1914), — of dat de Serviërs Semlin genomen hebben omdat zij thuis niet meer te eten hadden ¹⁾

¹⁾ Het is ons onmogelijk den juisten tekst van de aankondiging te geven. Deze is door de Duitse censuur verwijderd uit de verschillende verzamelingen die te

(13 Sept. 1914), — of dat de ster van Paschitsch begint te tanen (29 Sept. 1914), — of dat de Oostenrijkers Lemberg hebben ont-ruid om strategische en menschlievende redenen (6 Sept. 1914,) — of dat het Engelse leger zoo slecht is uitgerust, dat de soldaten geen postpapier en geen schoenveters hebben (6 Oct. 1914). — of dat de stroom der „Dons de l'Amour" (liefdegiften bedoelen ze) voortgaat te vloeien (23 Januari 1915), — of dat Generaal Joffre, in een Fransch dat alleen uit een Duitsche pen kan voortkomen, zijn troepen aankondigt dat „het oogenblik gekomen is om ons voordeel te doen met de zwakheid die zich aan ons aanbiedt, nadat wij ons versterkt hebben in menschen en in materiaal" (21 en 22 Dec. 1914). — Als in de laatste dagen van September een Brusselaar een blonde kameraad tegenkwam, verhaastte hij zich hem te meten om er zeker van te zijn dat hij niet Charles-Alice Yate was, „zijnde ongeveer 1 M. 73 lang" (22 Sept. 1914). Een der aankondigingen die het meest den lachlust prikkelden is van het einde van Maart 1915 na den val van Przemysl. Zij wendde voor een lange lijst van vestingen en versterkte plaatsen te geven, die in de macht der Duitschers waren gevallen, terwijl de geallieerden alleen nog maar Przemysl genomen hadden; aan dien laatsten naam hadden eenige grappenmakers terstond Tsing-Tau toe-gevoegd. De lijst der vestingen door de Duitschers veroverd is inderdaad vermakelijk. Eerst vergeten ze, dat volgens hun eigen bekend-making van 15 October 1914, Rijssel zich een open stad verklaarde. Vervolgens hebben duizenden Brusselaars die door de militiezaal van het Stadhuis kwamen om een pas te vragen, allen mogelijken tijd gehad, terwijl zij te vergeefs wachten op hun papieren, om een kaart te onderzoeken van het Noorden van Frankrijk en van België, in Duitschland vervaardigd, waarop alle versterkte steden en ves-tingen zijn aangegeven: maar noch Montmédy, noch Longwy, ver-schijnen daar als versterkte steden.

Nieuwstijdingen vanwege het Duitsch Algemeen bestuur.

— *Berlijn*, 6 September 1914. — Het Oostenrijksch-Hongaarsch gezant-schap maakt het volgende bericht bekend dat het door den Minister van Buitenlandsche Zaken te Weenen is toegezonden:

Brussel zijn uitgegeven (zie bl. 12). Maar het kort begrip dat wij ervaar geven is volmaakt getrouw. Wij weten overigens waar te Brussel een exemplaar van de oorspronkelijke aankondiging verborgen is. Na den oorlog zullen wij er een photo van geven.

„Het Russisch bericht aangaande den slag van Lemberg en de triomfantelijke inname der stad is een leugen.

De open stad Lemberg is door ons overgelaten, zonder strijd, uit strategische en menschlievende beweegredenen.”

Het Duitsch militaire bestuur.

Londen, 8 September 1914 (*Reuter agentschap*). — Een Duitsch eskader, bestaande uit twee kruisers en vier torpedobooten, heeft in de Noordzee vijftien Engelsche visscherssloepen gevangen en talrijke gevangen naar Wilhelmshaven gebracht.

Het Duitsch militair bestuur.

Berlijn, 22 September 1914. — In den nacht van 19 op 20 September is majoor Charles-Alice Yate van het regiment Yorkshire Light Infantry, ontvlucht uit Torgau waar hij krijgsgevangen zat. Yate is die Engelsche hoofdofficier aangaande wien een paar dagen geleden gemeld werd, dat hij op een desbetreffende vraag niet ontkende, dat de Engelsche troepen voorzien zijn van dum-dum kogels; in den loop van dit verhoor verklaarde hij dat de soldaat zich wel moet bedienen van de minutie die hem door de regeering verschafft wordt.

De vluchteling is ongeveer 1 M. 73 lang; hij is slank, blond en spreekt goed Duitsch.

Het Duitsch militair bestuur.

Weenen, 29 September 1914. — De *Reischpost* bericht uit Sofia: De correspondent van de *Volga*, het orgaan van Ghenadjew, schrijft uit Nisch: Het Oostenrijksch offensief heeft ernstige gevolgen voor Servië; de opstand rommelt in het land en in het leger en elken dag kan de revolutie uitbreken. Zelfs dezer dagen zijn meerdere regimenten artillerie in opstand gekomen. Een zeker aantal kanonnen zijn vernield . . .

Koning Peter is teruggekeerd; hij is geheel terneer geslagen en de prins-erfgenaam Alexander weet niet wat te doen. De ster van Paschitsch taant en men vreest dat er in zijn omgeving spoedig slachtoffers zullen vallen.

Het Duitsch militair bestuur.

Londen, 6 Oktober 1914. — De *Daily Chronicle* meldt dat te Aldershot, in ronde eijfers, 135.000 man behoorende tot alle wapenen, zullen worden gereed gemaakt voor vertrek zoodra zij klaar zijn. Intusschen zou de voorbereiding, niettegenstaande de grootste inspanning, geen bevredigend resultaat hebben opgeleverd, daar de troepen ontoereikend zijn uitgerust. Het blad doet een beroep op de medewerking van het publiek en maakt de opmerking dat bijvoorbeeld geen enkel officier van het eerste leger van

Lord Kitchener een veldkijker bezit. Er is daarenboven gebrek aan kousen, zakdoeken, schoenveters, papier en schrijfgerei, en trommels en fiffers voor de Schotsche regimenten.

Het Duitsch militair bestuur.

Berlijn, 21 December 1914 (officieele mededeeling van heden). — De groote bedrijvigheid der Franschen langs ons geheele front wordt verklaard door de volgende dagorde gericht tot het leger, welke gevonden is op het lijk van een gevallen Franschen officier; de dagorde is van Generaal Joffre en gedateerd 17 December!

Dagorde, 17 December 1914.

Sinds twee maanden zijn de geweldige en talrijke aanvallen er niet in geslaagd door ons heen te breken. Overal hebben wij ze zegevierend afgeslagen. Het oogenblik is gekomen om ons voordeel te doen met de zwakheid die tegenover ons staat, nadat wij versterking zullen hebben gekregen in mannen en materiaal. Het uur van den aanval is geslagen. Nadat wij de Duitsche troepen in bedwang hebben gehouden, is het nu te doen om ze te doorboren en ons vaderland voor goed te bevrijden van den indringer. Soldaten, meer dan ooit rekent Frankrijk op uwen moed, op uw geestdrift en op uw wil om te overwinnen tegen elken prijs. Gij hebt reeds overwonnen aan de Marne, aan den Yser, in Lotharingen en in de Vogeezen. Gij zult weten te overwinnen tot aan den eind-triomp.

JOFFRE.

Het Algemeen bestuur van België.

Berlijn, 22 December 1914 (officieele mededeeling van heden middag). — Tot onzen spijt hebben wij bevonden, eerst na de bekendmaking der legerdagorde van Generaal Joffre van 17 December, dat deze dit naschrift bevatte: „De orde zal ter kennis der soldaten gebracht worden dezen avond, en maatregelen moeten worden genomen dat zij niet bekend worden in de pers”.

Het algemeen bestuur van België.

Zürich, 23 Januari 1915. — Kolonel Müller beschrijft in de *Neue Züricher Zeitung* de gezondheidsmaatregelen met de grootste voorzichtigheid en zorg genomen aan het Duitsche legerfront. De afwaterings-kwestie bekleedt de eerste plaats bij het aanleggen van loopgraven; het systeem voor overvloedige en gezonde voeding der troepen en hun voorziening van warme onderkleeding zoo noodzakelijk voor het behoud van een goeden gezondheidstoestand is schitterend. De manschappen zien er voor het grootste gedeelte zeer welvarend uit. Van huis uit vloeit zonder onder-

breking de stroom der „Dons de l'Amour." Een verstandige afwisseling in den dienst tusschen de marschen in, wapenoefeningen en sappeurs werkzaamheden dragen er toe bij de mannen in goede gezondheid en goeden luim te bewaren.

Tot op een hoogte die men midden in een oorlog onmogelijk zou geacht hebben, is de gelegenheid tot baden verwezenlijkt geworden . . .

Het Algemeen bestuur van België.

De vestingen en versterkte plaatsen, gevallen sedert het begin van den oorlog.

Aan den zijde der geallieerden :

Luik.
Namen.
Givet.
Montmédy.
Longwy.
Manonviller.
Maubeuge.
Antwerpen.
Rijssel.
Laon.
La Fère.

Aan de zijde der Duitschers en

Oostenrijkers :
Przemysl.

Het Algemeen bestuur van België.

De kuiperijen met Roumenie zijn ook zeer gemakelijk om te volgen. Er zijn daar parelen te vinden, bijv. „de besliste en tekstueele woorden", die koning Ferdinand „zou" gesproken hebben.

Nieuwstijdingen vanwege de Duitse algemeene regeering.

Berlijn, 3 Oktober 1914. — Naar de *Berliner Lokal-Anzeiger* uit Bucharest verneemt, heeft de prins troonopvolger van Roumenië zich losgemaakt van de pro-Russische partij, die koning Carol er toe trachten te bewegen om afstand te doen van den troon, en met behulp van den prins Roumenië te doen overgaan tot de zijde van de Entente. Hij verklaarde in duidelijke bewoordingen dat hij nooit den troon van Roumenië zou bestijgen in geval de pro-Russische kuiperijen den koning tot afstand zouden bewegen. Dit doet het verzinsel te niet van de Russische agenten, namelijk dat de publieke meeningen van den troonopvolger lijnrecht tegen

de inzichten van den koning staan ten opzichte van de ware belangen van Roumenië en dat de pro-Russen ook maar de minste redenen zouden hebben om op hem hun hoop te vestigen.

Het Duitsch militaire bestuur.

Berlijn, 21 Oktober 1914. — De *Berliner Zeitung am Mittag* bevat het volgend bericht uit Kopenhagen.

Volgens tijdingen voorkomend in de *Retsj* van St. Petersburg, zou koning Carol van Roumenie, kort voor zijn dood zijn opvolger hebben aanbevolen zijn neutraliteit te bewaren. Zijn laatste woorden waren: „Spaar uw vaderland! Vergiet geen bloed!” Koning Ferdinand zou aan den minister-president Bratianu bealist en tekstueel gezegd hebben: „Ik zal het testament van mijn voorganger niet verraden.”

Het Duitsch militaire bestuur.

De verontwaardiging der Duitschers over onze ongeloovigheid.

Nog veel vreemder dan hun volharding in het aanbieden van vervalschte nieuwstijdingen, is hun heilige verontwaardiging over het feit dat wij niet ontvankelijk zijn voor dit soort van waarheid. Zoo werd de bevolking van Luik, die niet aan die Duitsche aankondigingen wilde gelooven en de voorkeur gaf aan verboden dagbladen, door luitenant-generaal von Kolewe gewaarschuwd, dat ze zich er aan bloot stelde „belachelijk te worden gemaakt in de oogen der verstandige wereld”.

Aan de bevolking van Luik en omstreken

Gelet op het toenemend succes der Duitsche troepen, begrijpt men niet dat de bevolking van Luik goedgehoovig genoeg is om de niets beteekende en dwaze berichten te gelooven die verspreid worden door de leugenfabrieken gevestigd te Luik. Zij die zich bezig houden met de verspreiding van dergelijke nieuwstijdingen stellen zich bloot aan strenge straffen. Zij spelen een gevaarlijk spel met dus de goedgehoovigheid hunner medeburgers te misbruiken en hen tot ondoordachte daden aan te zetten. De verstandige bevolking van Luik zal zich van zelf tegen alle pogingen van dien aard verzetten.

Zoo niet dan stelt zij zich niet alleen bloot aan de grootste ontgoochelingen, maar ook aan de kans om belachelijk te worden gemaakt in de oogen van alle verstandige menschen.

VON KOLEWE,

Luitenant-generaal en Duitsch gouverneur
van de plaats Luik.

Het is verboden dit plakkaat af te scheuren of een ander er overheen te plakken.

Leugens ten opzichte van den toestand in België.

Voor andere aanplakbiljetten maakte ons schouderophalen plaats voor walging. Dat baron von der Goltz te Sofia ging pochen, dat hij „den toestand in België tot het normale had terug gebracht,” (bl. 364), tot daar. Wij waren zoo blij dat we hem kwijt waren dat we ons bereid vonden hem alle leugens te vergeven. Maar dat zijn opvolger, baron von Bissing, na ons een belasting te hebben opgelegd van 480.000.000 nog de brutaliteit gehad heeft te verklaren, dat hij hoopte „veel te doen voor den economischen toestand”, en dat hij zich vooral bezig hield „met alles te doen om de zwakken in België te helpen en aan te moedigen”, — dat gaat zeker alle grenzen der onbeschaamdheid te buiten (bl. 365).

Intusschen vindt hij twee maanden later (*N. R. C.*, 18 Febr. 1915), nadat hij ons reeds van 120.000.000 beroofd heeft, toch nog een middel om verder te gaan met zijn bevestiging omtrent „zijn belangstelling voor het welzijn en den voorspoed der bevolking.”

Leugens met betrekking tot „de vrijsschutters.”

Wat zullen wij zeggen aangaande de beschuldigingen tegen de Belgische burgerij? Vanaf 28 Aug., toen de eerste uitval onzer troepen uit Antwerpen plaats had, maakten de Duitschers te Brussel bekend, dat „de Belgische bevolking bijna overal weer deelnam aan den strijd”. Welnu, sommige van deze gevechten werden geleverd op slechts tien kilometers afstand van Brussel, en toch werden boeren doodgeschoten te Houtem (een gehucht onder Vilvoorde) en te Eppegghem, dat is te zeggen, in dorpen vanwaar iederen morgen de menschen kwamen met groenten, melk, enz.; de bewoners der hoofdstad waren dus volkomen op de hoogte van het gedrag der Duitse troepen tegenover de Belgische burgers; zij wisten ook dat die zoogenaamde aanvallen van „vrijsschutters” gedaan werden door afdelingen van het Belgische leger (zie E. Waxweiler, *België onzijdig en eerlijk*, bl. 177). De zeer hevige verontwaardiging tegenover de Duitse leugenaars werd nog grooter, toen drie weken later de Keizer deze lasteringen herhaalde (bl. 249). Het feit dat zij deze klaarlijk valsche beschuldigingen deden aanplakken aan de muren van Brussel, toont nog eens te meer op welke geringe waarde de Duitschers de verstandelijke vermogens hunner slachtoffers schatten.

Zeer teekenend zijn in dit opzicht ook de praatjes van Ambrosini: hij zou „vergeefs gezocht hebben naar ooggetuigen van de misdaden zoogenaamd bedreven door de Duitse soldaten”. Dat „zoogenaamd” is kostelijk; toen hij van Brussel naar Luik ging heeft hij dus Leuven niet gezien! Of heeft hij misschien zijn oogen niet kunnen gelooven?

Nieuwstijdingen vanwege het Duitsch algemeen bestuur.

Frankfort, 2 Oktober 1914. — Onder den titel „de neutraliteit van België”, bevat de *Frankfurter Zeitung* een artikel van den Italiaanschen journalist Ambrosini, waarin deze zijn indrukken verhaalt bij gelegenheid eener reis door België. Men leest daar onder meer: „Mijn eerste indruk bij mijn komst te Brussel op 20 September was verwondering, want alles ging zoo vreedzaam toe, dat men kon denken dat de Duitse soldaten zich daar op bezoek bevonden als genoodigde gasten; zij zijn allen rustige en goed opgevoede menschen die overal contant betalen voor hetgeen zij koopen. Iedereen getuigt dat geen enkele Duitse soldaat aan wie dan ook eenig leed gedaan heeft. De koffiehuisen zijn gevuld met deftig publiek, de boulevards zijn vol levendigheid

„Misschien laat men den Belgen wel wat veel vrijheid; iedereen kan hier doen wat hij verkiest, zoolang het geen hinder veroorzaakt aan de Duitschers. Ik heb de reis naar Luik gemaakt in een militairen trein waar iedereen zijn geestdrift liet blijken en zijn vertrouwen in den afloop van den oorlog.

„Ik heb te vergeefs ooggetuigen opgezocht van de misdaden zoogenaamd door de Duitse soldaten bedreven.”

Het Duitsch militair bestuur.

De voorgewende leugens door het Belgische leger verspreid.

Gedurende de gevechten geleverd aan den Yser en rond Yperen in October en November 1914, zag men dagelijks 30 à 40 lange treinen voorbij gaan, die de gewonden van Vlaanderen naar Duitschland voerden. De overheden kozen dat oogenblik om ons te berichten dat het Duitse leger zoo te zeggen geen verliezen leed (30 Oct. 1914). Daarenboven hadden zij ons niet verzekerd op 5 October, toen men onafgebroken het kanon hoorde rommelen, dat het beleg van Antwerpen zonder gevecht werd voortgezet? En het allerfraaiste is, dat de Duitschers den volgenden dag in hun diepen eerbied voor de waarheid verzekerden dat het Belgische soldaten waren die belast

waren met de verspreiding der valsche nieuwstijdingen (7 Oct. 1914).

Nieuwstijdingen vanwege het Duitsche algemeen bestuur.

Berlijn, 5 Oktober (*officieele mededeeling van gisteren avond*). — De operaties vóór Antwerpen en op het oostelijk oorlogstheater werden ook heden voortgezet volgens de plannen en zonder eenig gevecht.

Het Duitsch militair bestuur.

Brussel, 7 Oktober 1914. — Aan den leider van een troep wielrijders is nabij Hennuyères, een geschreven opdracht ontnomen, bestemd voor de leiders der detachementen genaamd „van verwoesting,” waarin onder anderen gezegd wordt: „Valsche berichten verspreiden: ontschepping van Engelschen te Antwerpen, van Russen te Kales.”

Het Duitsch militair bestuur.

Berlijn, 30 Oktober 1914. — De bijzondere korrespondent van de *Berliner Lokal-Anzeiger* te Roosendaal schrijft aan dit blad:

Ontwapende Belgische soldaten die hebben deel genomen aan de gevechten tusschen Dixmude en Nieuwpoort doen het verhaal van den onweerstaanbaren opmarsch der Duitsche soldaten. Toen ik vroeg aan een dier jongens, die er allerellendigst uitzag tengevolge der doorgestane ellende, of de verliezen der troepen bij hun overtocht over den Yser, zwaar geweest waren, antwoordde hij ruitelijk: „Die kerels treffen ons met hun kanonnen zoo verschrikkelijk, dat zij slechts weinig manschappen behoeven op te offeren.

Bij ons, helaas! is het juist het tegenovergestelde, men werpt ons blindelings in den strijd. Velen mijner kameraden hebben gezegd: onze officieren weten niets: indien wij door Duitschers waren aangevoerd, zouden wij onze taak evengoed volbracht hebben als de Duitsche soldaten.” Evenals in vroegere gevechten hebben de Belgen vooral geleden door de onweerstaanbare nachtelijke aanvallen.

„Wij begrijpen niet,” roept een andere ontwapende Belg uit, hoe de Duitschers er in slagen op zulk een geringen afstand van ons te naderen, zonder dat wij hen bemerken. Hun wijze om partij te trekken van de plaatselijke gesteldheid wordt bewonderd door onze officieren. Nòch de Franschen, nòch de Engelschen zullen dat bereiken. De Duitsche bataillons hebben een ijzeren tred; als men hen hoort naderen, denkt men dat zij tweemaal zoo talrijk zijn als in werkelijkheid.” Onder de Belgische vluchtelingen is de eenstemmige meening: „De Duitschers zullen overwinnen.”

Het Duitsch militair bestuur.

Leugens aangaande den slag aan de Marne.

Dat de Duitschers hun landgenooten zoeken te bedriegen aangaande den toestand, kan nog, daar deze zich tevreden stellen met officieele berichten. Maar wij in België ontvangen nog altijd, niettegenstaande groote moeilijkheden, de buitenlandsche bladen die ons inlichten aangaande de militaire operaties. Waarom hebben zij, bijvoorbeeld, getracht ons de Duitse lezing van den slag aan de Marne op te dringen, terwijl voor ons niets gemakkelijker was dan de waarheid te lezen in *The Times* en in de Fransche dagbladen?

Nieuwstijdingen vanwege het Duitse algemeen bestuur.

Brussel, 28 Oogst 1914. — Den 26en Augustus heeft ons leger een beslissende overwinning behaald in de omstreken van Solesmes.

De Engelsche zien zich hun terugtocht naar het westen afgesneden.

Ons kavalleriecorps is slechts twee dagmarchen verwijderd van Parijs.

Berlijn, 3 September 1914. — De aanval op Reims wordt voorbereid. Het kavallerieloger van kolonel-generaal von Kluck dringt door tot voor Parijs.

Het Duitse militair bestuur.

Berlijn, 10 September 1914. — De legerkorpsen, vooruit getrokken ter vervolging naar en over de Marne zijn aangevallen tusschen Meaux en Montmirail, door sterkere krachten komend van Parijs. In groote gevechten gedurende twee dagen, hebben zij den vijand tegengehouden en zelf vorderingen gemaakt.

Toen het aanrukken van zeer sterke nieuwe vijandelijke machten gemeld werd, heeft onze vleugel zich teruggetrokken. De vijand heeft geen vervolging ingesteld. Tot nu toe wordt als buit gemeld: 50 kanonnen en meerdere duizenden gevangenen.

De legerkorpsen die strijden ten westen van Verdun gaan vooruit.

Het Duitse militair bestuur.

Berlijn, 14 September 1914 (*officieel*). — Op het westelijk oorlogterrein (Frankrijk) hebben operaties plaats, die nog niet in bijzonderheden kunnen vermeld worden, en die geleid hebben tot een veldslag welke gunstig is voor ons.

Alle berichten, door allerlei middelen vanwege den vijand verspreid, en die den toestand voor ons afschilderen als ongunstig, zijn valsch.

Het Duitsch militair bestuur.

Berlijn, 15 September 1914 (*officieele mededeeling*). — In het westen (Frankrijk) op den rechtervleugel van ons leger hebben zware, tot nog toe onbesliste, gevechten plaats. Een poging door de Franschen ondernomen om door onze linies heen te breken is triumfantelijk afgeslagen. Nergens geen beslissende actie.

Het Duitsch militair bestuur.

Berlijn, 16 September 1914 (*officieel*). — Het gevecht dat sinds twee dagen aan den gang is op den rechtervleugel van het Westerleger heeft zich gisteren ook uitgebreid tot de legers die ten oosten van Verdun staan. Op bepaalde punten van het uitgestrekte slagveld zijn gedeeltelijke voordeelen van het Duitsche leger te vermelden. Het gevecht duurt overigens nog voort.

Het Duitsch militair bestuur.

Leugens aangaande den slag van Yperen en den Yser.

Een nog merkwaardiger geval is dat van den slag van Yperen. Gedurende 20 dagen vermeldden de officieele berichten dagelijks aan de Belgen de laatste Deutsche voordeelen . . . en aan het einde van die drie weken was het leger ook nog altijd even ver van Yperen verwijderd.

Nieuwstijdingen vanwege het Algemeen Duitsch bestuur.

23 Oktober. — Onze troepen zijn met goeden uitslag vooruitgetrokken in de richting van Yperen. . . .

25 Oktober. — Ten oosten van Yperen zijn onze troepen vooruitgegaan te midden van hevige gevechten. . . .

26 Oktober. — Ten O. N. O. van Yperen heeft de vijand versterkingen ontvangen, wat niet verhinderde dat onze troepen op verschillende plaatsen voorwaarts gingen. . . .

28 Oktober. — Nabij Yperen is de slag onbeslist. Ten Z. W. van Yperen, hebben onze troepen goeden voortgang gemaakt. . . .

28 Oktober. — Bij Yperen hebben de Deutsche troepen gisteren nog vooruitgang gemaakt.

29 Oktober. — Bij Yperen is de toestand dezelfde gebleven als op 27 Oktober. . . .

30 Oktober. — Nabij Yperen, is de strijd onbeslist, ofschoon hij voortgezet wordt. . . .

- 1 November. — De aanval op Yperen gaat gelijkmatig vooruit. . . .
- 2 November. — Bij Yperen gaan onze troepen voort met den opmarsch. . . .
- 3 November. — In den loop van den aanval op Yperen hebben wij weder terrein genomen. . . .
- 4 November. — Onze aanvallen op Yperen gaan steeds vooruit. . . .
- 5 November. — Nabij Yperen zijn onze aanvallen vooruitgegaan. . . .
- 5 November. — Onze aanvallen op Yperen worden langzaam voortgezet, met goeden uitslag. . . .
- 7 November. — Ons offensief ten N. W. en Z. W. van Yperen gaat goed vooruit. . . .
- 9 November. — Onze aanvallen op Yperen zijn gisteren voortgezet. . . .
- 10 November. — Niettegenstaande den levendigsten weerstand zijn onze aanvallen op Yperen langzaam maar zonder onderbreking voortgegaan. . . .
- 11 November. — Onze aanvallen op Yperen gaan nog langzaam voort. . . .
- 13 November. — In de streek ten O. van Yperen zijn onze troepen vooruitgetrokken. . . .
- 14 November. — Gedurende zeer goed geslaagde aanvallen nabij Yperen zijn nog 1.000 vijanden gevangen genomen. . . .
- 15 November. — Ten Z. van Yperen zijn 700 Franseben gevangen genomen ¹⁾.

Deze geheele veldtocht van den Yser is overigens zeer merkwaardig ten opzichte van de geestesgesteldheid der Duitschers. Van begin af aan leggen zij zich er op toe verwarring te maken tusschen den gekanaliseerden Yser en de gekanaliseerde Yperlee, dat wil zeggen het kanaal van Yperen naar den Yser. Wat zij het „Yserkanaal” noemen in hun bericht van 22 Oktober is de gekanaliseerde Yser tusschen Dixmuide en Nieuwpoort. In hun bericht van 4 November spreken zij van „het kanaal van den Yser te Yperen, bij Nieuwpoort,” een geheel fantastische benaming; ten slotte als zij zeggen den 4en April „het kanaal van den Yser” te zijn overgetrokken om Driegrachten te bezetten, is er kwestie van de Yperlee en volstrekt niet van den Yser.

Het is gelijk men ziet een opzettelijke herhaling van de verwarring die zij maakten tusschen de stad Luik en haar forten (bl. 50, 62). Dergelijke verwarringen kunnen de Duitschers op een dwaalspoor brengen, maar de Belgen die bekend zijn met de aardrijkskunde van hun eigen land, moeten er wel om lachen.

¹⁾ Deze lijst van officieele nieuwstijdingen overgeschreven van de aanplakbiljetten verscheen stilletjes te Brussel op 15 November 1914. De Duitschers zijn dit ongetwijfeld te weten gekomen, want van dien dag af is er geen kwestie meer van Yperen in de bekendmakingen te Brussel aangeplakt.

Nog een enkel punt ten opzichte van dezen wonderbaren veldtocht aan den Yser. Zij vermelden den 2en November dat de krijgsverrichtingen moeilijk worden gemaakt door de overstroming. Den volgenden dag, na hun medelijden te hebben uitgedrukt met de Belgen „wier velden verwoest zijn voor langen tijd,” voegen zij eraan toe, dat het water op sommige plaatsen meer dan manshoogte staat, maar dat zij geen man, geen paard, geen kanon, verloren hebben. Hoe durven zij dergelijke praatjes opdisschen aan menschen die de kustpolders kennen, met hun talrijke kanalen en slooten en die weten dat een overstroming daar elken terugtocht onmogelijk maakt!

Berlijn, 4 November 1914 (officieele mededeeling). — De krijgsverrichtingen in België worden bemoeilijkt door de overstromingen die veroorzaakt zijn door de vernietiging der sluizen op het kanaal van den Yser te Yperen, nabij Nieuwpoort.

Het Duitsch militair bestuur.

Berlijn, 4 November 1914 (officieele mededeeling van gisteren middag). — De overstromingen ten Z. van Nieuwpoort maken elke operatie in die streek onmogelijk.

De velden daar zijn voor langen tijd verwoest. Het water staat op sommige plaatsen meer dan manshoogte. Onze troepen hebben het overstroombd gebied kunnen verlaten zonder eenig verlies aan manschappen, paarden, kanonnen of voertuigen.

Het Duitsch militair bestuur.

3. SCHAAMTELOOSHEID

Het vereischt een ruime mate van schaamteloosheid om zulke beweringen uit te kramen als die van Wilhelm II, wier leugenachtigheid terstond opvalt. De Duitschers kunnen onmogelijk onwetend zijn aangaande het feit die bedriegerijen terstond ontmaskerd worden. Deze overweging houdt hen echter niet terug, want de Deutsche voortreffelijkheid is in hun oogen zoo onbetwistbaar, dat zij zich niet te storen hebben aan de meening van anderen; indien zij van tijd tot tijd eens de redenen aangeven van hunne handelswijze, dan doen zij dat om hun eigen bewustzijn te versterken, niet om zich te rechtvaardigen tegenover hun slachtoffers. Zij bevinden zich in den toestand van den jager, die al het wild neerschiet dat komt binnen het bereik van zijn wapen, zonder daarvan rekenschap te moeten geven aan de konijnen

of de patrijzen. In den geest van den jager is er volstrekt geen schaamteloosheid als hij zoo handelt. Van jager tot wild is de afstand op de ladder van bestaan te groot dan dat zulk een rechtvaardiging noodzakelijk zou schijnen. Evenzoo nemen de Duitschers op de ladder der beschaving zulk een verheven plaats in, vergeleken met de Belgen, dat zij te goeder trouw meenen dat alles hun geoorloofd is tegenover dat volk, en dat zij hun daden volstrekt niet behoeven te rechtvaardigen. Zij handelen tegenover ons als de Conquistadors tegenover de Azteken.

Verachting voor de Haagsche Konventie.

Zij gaan zelfs verder: zij geven openlijk hun minachting voor de regels der rechtvaardigheid te kennen. Wij hebben reeds gewezen op hun aankondiging te Gent (bl. 139) waar zij zich openlijk verzetten tegen de Haagsche Konventie, die ook gedeeltelijk hun werk is. In dit opzicht hebben zij zich zelf nog overtroffen. Wat moet men bijvoorbeeld wel zeggen van de aankondiging opgeplakt te Meenen, in Juli 1915, op bevel van den kommandant Schmidt, waarbij zij bevelen dat „men de gezinnen van hen die niet geregeld deelnemen aan militaire werken” van honger moet laten omkomen?

Bevel.

Van heden af mag de stad geen ondersteuning van welken aard ook, zelfs voor gezinnen, vrouwen en kinderen, meer verleen, dan alleen aan de werklieden die geregeld arbeiden aan militaire en andere verplichte werken. Alle andere werklieden en hunne gezinnen mogen op geen enkele wijze meer worden bijgestaan.

En dit is nog niet eens hun mooiste vondst. Te Roubaix en in de omstreken (in Fransch Vlaanderen, vlak aan de Belgische grens) hebben zij hun besluit aangeplakt om allen verkoop van eetwaren te beletten, indien op 7 Juli het werk niet werd hervat; zij dreigden zelfs alle verkeer geheel stop te zetten, wat den langzamen dood der geheele bevolking zou hebben veroorzaakt.

Indien op 7 Juli het werk in alle fabrieken niet hervat is, zullen nieuwe maatregelen genomen worden voor de gemeenten Roubaix, Watrelos, Hem, Launoy, Lys en Touffleurs.

De inwoners zullen moeten thuis blijven van 6 uur 's avonds tot 6 uur

's morgens (Duitsche tijd). De winkels zullen gedurende denzelfden tijd gesloten zijn; behoudens bijzondere vergunning.

De herbergen, cafés, restaurants zullen den ganschen dag en nacht gesloten blijven. Alle verkoop van eet- en drinkwaren zal in die inrichtingen verboden zijn. Al degenen die arbeiders in dienst der Duitsche overheid, bedreigen of lastig vallen, hen dwingen het werk neer te leggen of hen omlaten er mee voort te gaan, zullen worden gevangen genomen, naar Duitschland vervoerd en volgens de wetten gestraft worden.

Werklieden die weigeren het werk te verrichten dat hun bevolen wordt, zullen gestraft worden met hoogstens drie maanden gevangenis en naar Duitschland gevoerd worden.

Andere verbanningen van notabelen der stad worden voorbereid. Indien al deze maatregelen niet baten zullen andere, nog veel zwaardere, geheel ten nadeele van het welzijn der bevolking genomen worden, bijv. de stopzetting van alle verkeer.

Hier zelfs is het toppunt nog niet bereikt. In een naburige plaats, te Hallewijn, liet kommandant Schranck aan de vergaderde notabelen een verklaring voorlezen, aankondigend dat hij hun het recht ontzegde om het Haagsche Verdrag in te roepen, daar de Duitsche militaire overheid vast besloten was al haar eischen te zien ingewilligd, „zelfs al zou een stad van 15.000 zielen daardoor moeten omkomen.”

Voorgelezen te Hallewijn, den 30sten Juni 1915, om 23 ure 30, aan het gemeentebestuur en de notabelen van de stad Hallewijn.

Mijne heeren.

De gebeurtenissen die nu plaats hebben zijn bekend aan al deze heeren. Het is de opvatting en de verklaring van artikel 52 van de Haagsche Konventie, die de moeilijkheden geschapen heeft tusschen u en het Duitsch militair gezag. Aan welke zijde is het recht? Het is onze taak niet dit te onderzoeken, daar wij er niet bevoegd toe zijn en we op dat punt nooit tot overeenstemming zouden geraken. Dat zal de taak zijn der diplomaten en der vertogenwoordigers van de verschillende Staten na den oorlog.

Heden is uitsluitend de verklaring van het Duitsch militair gezag van kracht, en om die reden verwachten wij dat al wat wij noodig zullen hebben voor het onderhoud onzer troepen gemaakt zal worden door de werklieden van het bezette gebied. Ik kan u verzekeren dat de Duitsche overheid op geen enkele voorwaarde afstand zal doen van haar eischen op dit recht, zelfs indien een stad van 15.000 inwoners daardoor zou moeten omkomen.

De maatregelen tot heden toe genomen zijn slechts een begin, en elken dag zullen er strenge maatregelen zijn tot dat ons doel bereikt is.

Dit is het laatste woord en den goeden raad dien ik u heden geef. Wordt verstandig en zorgt dat alle werklieden zonder uitstel den arbeid hervatten; anders stelt gij uwe stad, uwe gezinnen en zelfs uw persoon bloot aan de grootste rampen.

Heden en voor langen tijd misschien, bestaat er voor Hallewijn geen Fransche prefectuur noch regeering; er zal slechts één enkele wil zijn, dat is de wil der Duitsche overheid.

De plaats kommandant,

(get.) SCHRANCK.

Denkt gij niet dat zulk een weergalooze onbeschaamdheid een teeken is van krankzinnigheid en een bekentenis van onmacht? Zij weten dat zij genoodzaakt worden tot de allerlaagste middelen! Men zou tal van feiten van dezelfde soort kunnen aanhalen, maar het zou slechts een nuttelooze herhaling zijn. Laten wij liever eenige voorbeelden onderzoeken van gedrukte en geschreven onbeschaamdheid.

Photographieën en prent-kaarten.

In hun geïllustreerde bladen geven zij photo's die voorstellen: de wegvoering naar de gevangenis eener geheele dorpsbevolking, hoofdzakelijk bestaande uit vrouwen (*Berl. Ill. Zeit.* n°. 36, 6 Sept 1914); — een militaire waarnemingspost door hen ingericht op den toren van de kathedraal van Mechelen gedurende het beleg van Antwerpen (*Berl. Ill. Zeit.*, n°. 44, 1 Nov. 1914); — doktoren in Duitschland gevangen gehouden in strijd met de Konventie van Genève (*Berl. Ill. Zeit.*, n°. 15, 11 April 1915); — gevangen soldaten die zij dwingen, in strijd met artikel 6 van de Haagsche Konventie te werken tegen hun vaderland (*Die Wochenschau*, n°. 44 van 1914).

Dezelfde onbeschaamdheid toonen zij ten opzichte der branden door hun troepen aangestoken; het huis Schaar und Dathe, te Trier heeft uitgegeven en te koop gesteld, zelfs in België, een vijftigtal prent-kaarten die de plaatsen voorstellen door het Duitsche leger in brand gestoken. Wij noemen: Mechelen (*fig. 12*), Dinant, Namen, Leuven, Aarschot (*fig. 13*), Dendermonde, — en in Belgisch Luxemburg: Barranzy, Etalle, Èthe, (*fig. 11*), Izel, Jamoigne, Musson, Rossignol, Tintigny (*fig. 14*). Laten wij er bijvoegen dat op veel dier photo's soldaten en officieren voorkomen voorgesteld als overwinnaars op de

puinhoopen. In dit opzicht is de meest leerzame prentkaart welke wij kennen, die waarop Generaal Beeger wordt voorgesteld op de puinhoopen van Dinant; om het volle gewicht van die houding te begrijpen moet men weten dat deze man de officier is die te Dinant de verbranding van 1200 huizen en de slachting van 700 inwoners gelast heeft. Men mag er zich wel over verwonderen dat hij op het oogenblik der opname niet eenige lijken rond zich heeft laten aanbrengen van „vrijeschutters” bij voorkeur gekozen uit de grijsaards, vrouwen en zuigelingen.

Na de torpedeering van de *Lusitania* verkochten zij in België een prentkaarten-serie *Kriegs-Erinnerungs-Karte*, uitgegeven door Dr. Trenkler & Co, te Leipzig, met betrekking tot de werkzaamheid der onderzeeërs. Kaart n°. 2 van serie XXXIII geeft een trouwens zeer onjuiste voorstelling van de aanhouding der *Lusitania* door een Duitschen onderzeeër (*fig. 16*). Het is goed er aan te herinneren dat in deze schipbreuk meer dan 1500 niet-strijdenden zijn omgekomen, waaronder ook Mevr. Antoine Depage, de vrouw van den beroemden Belgischen chirurg.

Overigens moet ons niets verwonderen van de zijde van hen die meenen dat alle middel goed is zoolang het zijn doel bereikt. Ziehier wat een blad dat in Duitschland hoog staat aangeschreven, het *Hamburger Fremdenblatt*, ons zegt in zijn geïllustreerd wekelijksch bijvoegsel van 16 Mei 1915:

„In de omstandigheden waarin Duitschland zich bevindt, dat van drie zijden tegelijk wordt aangevallen met alle middelen die wreedheid en trouweloosheid kunnen uitdenken, moet men niet vragen of een verdedigingsmiddel toegestaan of verboden wordt, maar alleen of het doeltreffend is. Al wat de verdediging vergemakkelijkt moet gebruikt worden; dat is vooral waar voor den onderzeeschen oorlog en daarom voor de vernietiging van de *Lusitania*.”

A. W. Heymel: *De dag van Charleroi*.

Wij hebben reeds gesproken van de artikelen van Heymel en W. Bloem. De eerste geeft openhartig zijn voldoening te kennen een opgehangen Belgischen priester te hebben gezien en bekent ook, dat hij menschen van Charleroi gebruikt heeft als levende schilden tegen zijn vijanden. Wij geven eenige uittreksels uit zijn artikel:

De dag van Charleroi.

door Alfred Walter Heymel.

Ons kavalerie regiment werd ontladen dicht bij de vijandelijke grenzen. Voor korten tijd vertoefde het op een oefeningsveld waar de divisie werd bijeenverzameld aan welke wij als verkenners verbonden waren.

Velen onzer werden reeds ongeduldig dat zij nog langer moesten wachten naar het front op te trekken; wij hoorden het gedonder van het zware geschut van een fort dicht op de grens, rond hetwelk in die dagen hevig werd gestreden.

Men verhaalde ons van wreedheden die de haren te berge deden rijzen, wreedheden begaan door een woedende bevolking die sinds jaren was opgehitst; wreedheden tegen onze landgenooten, soldaten, burgers, vrouwen en kinderen omwille van onze schending eener neutraliteit, die zij zelf te voren reeds duizendmaal geschonden had.

Wij van onzen kant kookten inwendig om die schanddadens te wreken; eenige verzen uit mijn oorlogsdagboek zullen misschien beter den staat kunnen schilderen waarin onze geest toen verkeerde:

Wij haasten allen ons voorwaarts,
Slechts vreezend ten achter te zijn;
Wij blaken van gramschap en woede
Tot dat heeft gezongen ons zwaard;
Gezongen het lied der verdelging
Van heel dit uitzinnige land;
In stukken moet België vallen
Vermoord en verbrand om zijn schuld.

Wij hebben nooit vrijer geademd, dan toen wij op onzen marsch aan gene zijde der grenzen de eerste huizen zagen uit wraak in brand gestoken; toen wij een pastoor die zich verzet had zagen hangen aan een naburigen boom, heen en weer bengelend in den wind (*fig. 22*), en toen ten laatste het gedruisch van den strijd steeds duidelijker klonk . . .

(Zij kwamen dicht bij Charleroi).

De voorste troep van het regiment geleid door mijn vriend luitenant S. . . ging vooruit in draf en maakte zich meester van de burgers die te grijpen waren om als gijzelaars te dienen. Ongeveer 12 à 16 personen, oude, jonge, vette en magere, moesten marcheeren vóór of tusschen de lanciers; daarenboven had dit gedeelte van het regiment door kameraads het bevel ontvangen zich niet te ver vooruit te wagen.

Een ding dat mij zeer beangstigde en een voorgevoel gaf van een ongeluk was dat vrouwen en burgers losbarstten in woeste tranen: eene roodharige,

wierp zich als een razende op den grond en slaakte luide jammerkreten; anderen achter ons. de magere armen opgeheven, bedreigden ons, hoewel wij herhaaldelijk aan allen verzekerd hadden dat zoo lang ons niets overkwam, er ook niets zou gebeuren met haar mannen, haar zonen, haar vrienden en haar minnaars. Al die beteekensvolle tooneelen speelden zich af in de zijstraten.

Zoo gingen wij nog ongeveer tien minuten voort; de straat was geheel verlaten, de huizen stevig gesloten, balken lagen voor de deuren, de blinden waren allen gesloten: men hoorde niets.

De adjudant kwam van achter opgereden en bracht een of andere tijding. Op dat oogenblik zei ik tot me zelf:

„Nu is het slechts een kwestie van eenige minuten en de schurkestreken gaan beginnen.”

Het was juist op het oogenblik dat mijn vriend die aan 't hoofd reed, en een donkere lijn dwars over de straat bespeurde, aan een burger vroeg: „Een barrikade?” — „O neen! de spoorweg!” was het antwoord, en tegelijkertijd klonk een echt salvo van infanterie over de barrikade in onze richting door de nauwe straat.

Ik zag twee of drie ruiters van de voorhoede vallen en met hen rolden de gijzelaars over den grond; mijn vriend stond recht op bij zijn paard.

Daarop volgde een geweldig snelvuur, afgewisseld door salvos; het was ons onmogelijk om ter zijde te ontsnappen; wij keerden natuurlijk terstond om en renden terug in de richting van waar wij gekomen waren; het was een woeste vervolging, over hobbelige keien met kogels achter ons aan fluitend.

Paarden vielen het een na het ander.

Toen echter begon pas een ware hel; het vuur werd nog heviger; de kogels kwamen niet alleen uit de huizen, maar ook van rechts en links uit keldergaten, uit de vensters, van de daken, en reeds 30 à 40 paarden en vele ruiters lagen doorengemengd.

Die schurken trachtten ook rechts en links hun hangels uit te werpen naar ons hijgend leven, terwijl zij van achteren zonder ophouden poogden om door een regen van kogels onze kolonne te doen terugkeeren die hard vocht om vooruit te komen

Van voorhoede waren wij nu achterhoede geworden, en wij moesten nu zien hoe wij ons weder zonder aansluiten bij het hoofddoel van den troep. In de allereerste plaats namen wij gijzelaars, en onder hen pastoors; kavalierie en artillerie marcheerden niet meer alleen en zonder bescherming maar geflankeerd door infanterie en pioniers; men leert spoedig als men eens in den val is geloopen.

Met groote moeite kwamen wij nog juist door de straten te midden van rook en hitte, omringd door vlammen die wij zelf ontstoken hadden: men

hoorde voortdurend het ontploffen der patronen — nu zonder schade aan te richten — die in de huizen lagen opgestapeld, en daardoor de vriendschappelijke bedoelingen der vroegere bewoners verriedden.

Zoo bereikten wij een groot bouwterrein in een andere voorstad en vonden daar ons 3e eskadron met alle soorten van andere troepen en onze reserve paarden

Eerst later toen wij hun uniformen gevonden hadden, hebben wij geweten dat twee bataillons van de beste Fransche infanterie overal verspreid waren om het vuur te organiseeren en te leiden van de Belgische burgerwachten en van de vrijsschutters

Ik gaf bevel aan de fusiliers om naast de paarden te loopen, en liet de buitenpoort openbreken van een der groote fabrieken aan den oever van de rivier om zeker te zijn bij onze terugkomst niet van daar uit te worden overvallen door grootere krachten.

Maar wij vonden niemand meer dan twee werktuigkundigen die vreeselijk jammerden en onuitsprekelijke lafaards waren, en die ons dadelijk vertelden dat tot dien namiddag toe de fabriek vol was geweest met schutters die zich nu verspreid hadden over de naburige hoogten. Dit gerucht verspreidde zich. Ik meende te bemerken — ik werd er koud van en ik hoop altijd nog dat ik mij vergist heb — dat mijn ruiters die anders zoo dapper waren, volstrekt niet begeerig waren om verder te trekken: hun gang werd steeds langzamer; zij waren steeds omzichtiger en gebruikten steeds meer tijd om zich van burgers meesters te maken. Kortom ik zag mij genoodzaakt om op te treden tegen mijn eigen troepen, het meest hartbrekende dat iemand in den oorlog kan overkomen. In elk geval ik bereidde mij er op voor, met bloedend hart, om zelfs dit uiterste vooruitzicht onder oogen te nemen

Kunst und Künstler, Januari 1915 (XIIIe jaargang, 4e aflevering).

W. Bloem: De veldtocht der gruwelen.

Kapitein Walter Bloem is een zeer geziene schrijver in Duitschland, wiens romans op dit oogenblik liggen uitgestald in de reizende boekwinkels ingericht in onze stations. Om ten volle de onbeschaamdheid te kunnen proeven van het artikel dat hij gegeven heeft in de *Kölnische Zeitung*, moet men zich eerst te binnen brengen dat hij adjudant is van Baron von Bissing, en zich dus in de gelegenheid bevindt om juiste inlichtingen te verkrijgen, en daarenboven ook nog dat zijn artikel verschenen is den 10den Februari 1915, dat wil zeggen op een tijdstip dat de waarheid bekend was aan allen die haar wenschten te kennen. Het artikel is belangrijk genoeg om geheel door ons te worden vertaald.

De veldtocht der gruwelen.

door *Walter Bloem*.

Sedert zes maanden werpt de halve wereld zich met steeds hernieuwde krachtsinspanning tegen den stevigen muur van mannen, paarden en wapentuig, waarmede wij ons vaderland tegen elken inval hebben behoed — en tegen de vele groote stukken vreemd gebied, die in de eerste dagen van onzen fieren moed ons in handen zijn gevallen.

Wij allen weten wat met ons gebeuren zou, indien onze vijanden er in slaagden dien muur te verbrijzelen. Gruwelen zouden over Duitschland worden losgelaten zoo groot, dat zelfs de grootste wandaden welke wij, naar de lasterlijke aantijgingen onzer vijanden aan de Belgen zouden hebben aangedaan, daarbij onschuldig kinderspel zouden gelijken. Dezelfde vijanden die met geheel hun hart branden van verlangen om Duitschland te veranderen in een stapel puinhopen, doen op het oogenblik hun best om ons nationaal leger verdacht te maken als een horde van bandieten en Hunnen, omdat onze troepen in de eerste weken van den oorlog in België de maatregelen van vergelding hebben toegepast die de krijgswet veroorlooft. In het grootste geheim natuurlijk, wordt stelselmatig een verzameling van stoffelijke bewijzen tegen ons bijeengebracht in de landen die wij bezetten en die door ons worden bestuurd. Agenten doorkruisen de steden en dorpen van België, zetten zich op als rechters van instructie, brengen verhalen van ooggetuigen bijeen, en het onbetrouwbare materiaal, dat op zulke wijze vergaderd is, wordt omgewerkt in verslagen, sensationeel genoeg om iemand te doen huiveren.

Volgens een vastgesteld plan worden dan de kolommen daarmee gevuld van de dagbladen die ons vijandig gezind zijn.

Ongeukkigiger wijze vindt men ook in onzijdige landen een zekere pers bereid om deel te nemen aan dezen veldtocht van ophitsing tegen ons.

Wij hebben ons deze aanvallen op den hals gehaald door onze overwinningen. Indien wij er niet in geslaagd waren den oorlog verre te houden van onze grenzen, zouden onze vijanden in Duitschland gruwelen hebben bedreven, waartegenover de gevolgen van den strijd der Belgische vrijeschutters slechts kwajongensstreken zouden geschenen hebben.

Men trachtte zich eens een voorstelling te maken van hetgeen de kozakken zouden gedaan hebben te Berlijn en de zwarte soldaten, de gourkhas te Dusseldorf of te Munchen. Maar tot nog toe zijn zij zoo ver niet gekomen, en zij zullen er nooit komen zoolang onze honderden van legerkorpsen niet gevallen zijn tot den laatsten man. En terwijl wij aan niets anders denken dan aan den strijd, kunnen onze westelijke vijanden zich ten minste veroorlooven ons van gruwelen te beschuldigen zonder eenige vrees dat men hen daarvan rekenschap zal vragen. Wat de kozak heeft gedaan daar

ginds in het onbekende en afgelegen oostelijk Pruisen, waar men niet reist, dat is van geen belang, dat kan verborgen blijven in het half-duister dat alle zaken van het Oosten omhult. Maar wat gebeurd is te Luik, te Leuven, te Dinant moet worden blootgesteld aan 't felle licht dat de westerse volkeren werpen op alle openbare zaken.

Deze veldtocht tegen onze voorgewende gruwelen heeft een dubbel doel.

De helft der wereld, zeide ik, is in oorlog tegen ons; de andere helft, buiten de Duitse wereld, ziet toe en wacht. Tot haar in de eerste plaats is deze veldtocht gericht; de onzijdigen moeten gemobiliseerd worden tegen ons. Eerst en vooral was het noodig het idee te handhaven dat wij de Belgische onzijdigheid geschonden hadden. Onze ontdekkingen te Brussel hebben dit verzinsel te niet gedaan. Daarop is het stilzwijgen gevolgd.

De Belgische regeering te Havre — diezelfde regeering die gevluucht is bij onze komst, aan den Duitschen Gouverneur-generaal de zorg overlatend om de orde te herstellen en het leven mogelijk te maken voor millioenen inwoners aan hun lot prijs gegeven — moet toch eenige bezigheid hebben nu zij aan ons den plicht heeft afgestaan om haar land te regeeren en te besturen.

Zij verzamelt nu een bundel bewijsstukken tegen het Duitse leger, dat wil zeggen tegen het Duitse volk om onze wijze van oorlogvoeren verdacht te maken en de eer onzer wapenen te bemodderen.

Het kan zeer goed mogelijk zijn dat de Belgische regeering er in slagen zal in een groot aantal gevallen het vermoeden te wekken dat onze troepen in het begin van den oorlog, de zeer vluchtige grenzen overschreden hebben tusschen hetgeen geoorloofd is in wettige zelfverdediging en wraak maatregelen volgens de krijgswetten, en datgene wat schending van het volkenrecht genoemd moet worden.

Hij die maar eenigszins ons volk en ons leger kent, is terstond bereid om toe te geven, dat indien die grenzen overschreden zijn, dit juist het eenige geval betreft waar ons strafrecht en ongetwijfeld dat van alle volken, het feit ongestraft laat van te ver gedreven wettige zelfverdediging, waarbij de aangevallene door vrees en angst buiten zichzelf geraakt.

Alleen degene die met ons die tijden heeft doorleefd, die met ons gestreden en geleden heeft, kan zich een juist begrip vormen van den geestes-toestand van ons leger toen het zijn tocht in België begon.

Wij waren nauwelijks hersteld van de ontzaglijke en afgrijpselijke verbazing waarin de ongeloofelijke gewelddadigheid van den aanval ons geworpen had. Op bevel onzer leiders overschreden wij de Belgische grens in de volle overtuiging dat het moest gebeuren, dat dit het eenig middel was om het gluiperig plan onzer vijanden te weerstaan. Elk onzer had reeds een vaag vermoeden dat België ook tot het komplot behoorde. Intusschen mochten wij hopen dat het gezond verstand het Belgische volk

er toe brengen zou onze troepen vrijen doortocht te verleenen, onder plechtig protest wel is waar, maar toch de geweren in rotten. Wij zouden er ons in getroost hebben als wij het Belgische leger — over welks militaire houding wij geen enkele meening hadden — tegen ons hadden zien staan. Wij zouden het begrepen hebben als dat was gebeurd. Onze eerste legerkorpsen zouden deze minderheid in ridderlijken strijd hebben verslagen en het tot eervolle overgave hebben gedwongen die het zou verdiend hebben om zijn dapperen tegenstand.

Maar het liep geheel anders. Het Belgische leger bevond zich in de vestingen en aan de grens wachtte ons geduldig niet het leger in openlijke gevechtspositie, maar het Belgische volk, de burgerbevolking die ons beloerde met geladen geweer. Op verraderlijke wijze schoot zij onze voorhoeden en onze patrouilles neer, vuurde van uit verdeckte schuilplaatsen in bosschen, uit dakvensters, uit keldergaten met razende woede op onze troepen. De Belgische regeering is verantwoordelijk voor deze gruweldaden. Indien de bevolking van alle plaatsen de wapenen tegen ons opnam, dan komt dat door dat zij de burgerwacht in den oorlog heeft betrokken. Soldaatje spelen is zeer onschuldig in vreedestijd, maar brengt in oorlogstijd de verschrikkelijkste verwarringen teweeg.

Dat afgrijzelijk soort oorlog is het eenige ding waarop ons schitterend leger niet was voorbereid. De zorgvuldige opleiding en onderricht aan onze officieren en manschappen gegeven bereidde hen voor op alle gebeurlijkheden die men in een krijg kan voorzien, maar dit geval was niet voorzien.

Niemand onzer had er over nagedacht wat het recht en de plicht van den soldaat is onder zulke omstandigheden; geen enkel solied beginsel voor het gedrag der oversten was gevormd of ontwikkeld. Ten laatste werd de kwestie opgelost door het instinkt van iederen overste, van iederen troep, zelfs van iederen man.

Maar er is een beginsel dat wij allen tot het onze maakten: de misdaad van iederen persoon moet worden uitgeboet door de gemeenschap waartoe hij behoort. Het dorp, waar de burgerbevolking op onze troepen vuurt, wordt in brand gestoken. Indien de schuldige niet gevat wordt, dan zal men onder de bevolking eenige vertegenwoordigers kiezen die zullen worden doodgeschoten. Vrouwen of kinderen zal men niet aanraken tenzij zij betrapt worden met wapenen in de hand. Dit beginsel kan hard schijnen en wreed: het is ontstaan door het gebruik, in de moderne zoowel als in de oude oorlogsgeschiedenis — en zoover men zeggen kan — het is ook erkend. Daarenboven, het vindt zijn verschooning in de theorie van schrik-aan-jaging: men is verplicht er gebruik van te maken als een middel van verschrikking. De onschuldigen moeten lijden met de schuldigen en zelfs in plaats van deze laatsten als zij niet kunnen gevonden worden, niet omdat een misdrijf begaan is, maar opdat zulk misdrijf niet zal herhaald worden.

Dorpen in brand steken, gijzelaars doodschieten, de bevolking decimeeren van een dorp welks inwoners met de wapenen in de hand zijn gevangen gemaakt, dit alles is niet zoozeer een daad van wraak als wel een teeken van alarm voor het deel des lands dat nog niet is bezet. Er valt niet aan te twijfelen dat de branden van Battice, Herve, Leuven en Dinant in dien zin gewerkt hebben. De branden, het vergoten bloed der eerste oorlogsdagen, hebben de groote Belgische steden gevrijwaard tegen de beking om de zwakke bezettingen aan te vallen die wij daar konden achterlaten. Kan men zich verbeelden dat de hoofdstad van België zou hebben verdrageu dat wij binnen haar muren optreden en heerschen alsof wij thuis waren, indien zij niet gesidderd had voor onze wraak, en indien zij niet sidderde zelfs tot heden toe?

De oorlog is geen gezelschapsspel. De oorlog is een helsch vuur; hij die het onvoorzichtig aanraakt brandt zich de hand, de ziel, het leven. Het arme verblindende en bedrogen Belgische volk is een slachtoffer van dit lot geworden.

Zeker, men overdrijft sterk in den vreemde, en wij weten waarom. De geschiedenis van de geschonden neutraliteit heeft uitgediend; daarom nu in haar plaats de legende der Hunnen!

Maar hij die liegt verzint slechts zelden het geheel. Onze vijanden zullen eenige gevallen kunnen vinden waarin onze troepen het recht van wettige zelfverdediging zijn te buiten gegaan. Het recht en de plicht om schrik in te boezemen zijn daarvan de oorzaak.

Hij die rechtvaardig wil zijn tegenover onze legers mag niet alleen oordeelen naar de daden. Hij moet ook rekening houden met den geestestoestand waarin wij verkeerden toen wij België binnenvielen. Wij kwamen niet als vijanden in dat land, dat velen onzer en zelfs de meesten onzer aanvoeders beminden als een schoon, gastvrij en vriendelijk land waaraan velen zich verbonden gevoelden door aangename en blijde herinneringen. En men behandelde ons als een troep wilde en gevaarlijke beesten . . . terwijl wij nog beefden van aandoening bij de gedachte aan den gluiperigen aanval die ons van alle zijden bedreigde.

Degene die ons recht wil laten wedervaren zal boven alles trachten zich in onze plaats te stellen, zich rekenschap te geven van hetgeen wij ondervonden. En dan zal hij ons begrijpen en erkennen dat het schild der eere van ons leger zuiver is gebleven van alle smet.

Degene die ons recht wil laten wedervaren! . . . Maar dat is juist wat zij niet willen, die deze „veldtocht van gruwelen” hebben op touw gezet. Zij willen slechts lasteren en niets dan lasteren om tegen ons op te zetten, eerst de natiën die men zoo ongaarne vreemd ziet blijven aan dezen algemeen aanval op Duitschland, en dan nog een andere natie bij welke helaas, de laster meer zeker is zijn doel te bereiken.

Het Belgische volk begint te herademen, rustig te worden, zijn werk en zijn gewone leven te hervatten. Een vaste hand, die zonder te verdrukken, toch sterk is als ijzer, leidt de bestemming van het verweesde volk en laat zich overal op weldoende wijze gevoelen. Dit moet natuurlijk niet worden toegelaten. Men kan in de ziel van het Belgische volk de zoo zeer gewenschte gevoelens niet laten insluimeren van oproerigheid, van bedekt verzet, van haat in het duister verborgen. Dat is hetgeen de „veldtocht der gruwelen” op het oog heeft, en dat is misschien de eenige reden voor zijn bestaan.

Reeds maanden lang heerschte het stilzwijgen over de gruwelen in België. De kathedraal van Reims was het eenige onderwerp dat dienst deed om de legende der Barbaren in 't leven te houden. Plotseling herinnert men zich de twee eerste weken van den oorlog. Men had er nog niet genoegzaam gebruik van gemaakt tegen de Duitschers en er viel nog heel wat voordeel uit te halen. En plotseling vindt men een onverwachten bondgenoot. Een hooge waardigheidsbekleeder der Kerk, wiens plicht het zou geweest zijn — gelijk hij plechtig beloofd had — mede te werken aan het herstel van den vrede in het ongelukkige België en om de mogelijkheid te scheppen om gezamenlijk vruchtbaar werk te doen, plaatst het gezag van zijn naam aan hoofd van dezen hatelijken veldtocht. De Gouverneur-generaal heeft zijn kalmte niet verloren. Hij heeft de schatting zijner bewondering toegekend aan den herderlijken brief zoo schitterend geschreven waarin de Prins der Kerk de schatten van zijn hart uitstort. Maar hij heeft dien brief naar juiste waarde geschat, dat wil zeggen, als voortkomend uit overdrijving van prijzenswaardige gevoelens: zijn medelijden schenken aan hen die lijden, den plicht vervullen van te troosten en de hoop levendig te houden. Deze fijne gematigheid heeft haar vruchten gedragen. De Opperpriester der katholieke christenheid heeft in zijn hooge wijsheid erkend dat al wat de Deutsche soldaten in België gedaan hebben, niet kan beschouwd worden als een beleediging jegens den godsdienst, dat de Deutsche overheden hun best doen om aan alle Belgische geestelijken achting en eerbied te bewijzen, en dat daarenboven het geschil omtrent den Kardinal was geëindigd. Maar de „veldtocht der gruwelen” slaapt nog niet. Zij zoekt en roert zich en oefent haar werk uit in het duister, rukkend en plukkend aan de zenuwen en 't hart der Belgen opdat zij niet zonder wantrouwen en hatelijke vijandschap de zegeningen zouden gadeslaan van het Deutsche bestuur. Om dit doel te bereiken zijn geen verdachtmakingen te onhandig of te afgrijselijk. En men zal dat doel zeker bereiken, zoo niet onder verstandige personen en onder hen die tot oordeelen bevoegd zijn, dan ten minste toch onder de massa die zoo uitermate toegankelijk is voor de meest gewelddadige gevoelens. Maar genoeg hierover, en meer dan genoeg.

De Deutsche legerhoofden, de Deutsche bewindvoerders in België zullen

hun taak blijven vervullen met een kalme verachting van al die ellendige kuiperijen. Zij zullen den stapel bewijsstukken wegschoppen die onze vijanden in het duister tegen onze legers verzameld hebben; die modder kan hen niet deeren. De Duitse soldaten tegen wie deze laster-campagne gericht is zijn heden naar alle windstreken verspreid. Een groot aantal hunner slaapt in den kouden vijandelijken grond. Andere bevinden zich in Duitse hospitalen of vertoeven als krijgsgevangenen ergens in een concentratie kamp. En een deel — een aanzienlijk deel nog, God zij dank! — strijdt in de voorste gelederen, steunt met zijn ondervinding de jeugdige strijdmakers pas onder de wapenen geroepen en leeft in goede verstandhouding met de inwoners der bezette streken, — met de inwoners die voor een groot gedeelte gevoed worden met zijn brood en zijn soep.

Maar het vaderland waarvan tot nog toe deze helden de verschrikkingen van den oorlog verre hebben gehouden door het offer van hun leven, dat vaderland dankbaar jegens zijn leger, trotsch op zijn leger, zal zich niet aan het wankelen laten brengen door een stelselmatige vervolging wier doel maar al te duidelijk zichtbaar is: voortgaan met het hart der neutralen van ons te vervreemden gelijk het hart van het Belgische volk dat onder het Duitsch gezag gekomen is.

Want de logica der feiten zal ten laatste overwinnen. De vaste wil van onze soldaten en van ons volk om te overwinnen zal het gewapend verzet der geallieerden vernietigen zoowel als de laster kruipend in 't duister.

Een natie die in een kameraadschap hecht als ijzer, haar weg baant door een oceaen van bloed en gruwelen behoeft zich niet te bekommeren om polemieken in dagbladen noch om bewijsstukken die dienstvaardige handen zich beijveren om op te stapelen aan den oever van dien oceaen.

Kölnische Zeitung, 10 Februari 1915, 1e ochtend-editie.

Moord op een gijzelaar.

Op het gebied van schaamteloosheid is het reeds aangehaalde artikeltje dat terloops het doodschieten van een Fransch gijzelaar vermeldt, insgelijks zeer teekenend. Men ziet dat de dood van dezen man, neergeschoten omdat het Fransche leger er niet in toestemt het bombardement te staken, volstrekt geen ontroering opwekt bij den dagbladschrijver die het gedrag der Duitschers geheel natuurlijk vindt.

Oorlogsbeelden.

... Een dei gh renhuis verrijst aan de hoofdstraat aan het einde van een groote binnenplaats afgescheiden door een hekwerk van ijzeren staven. Het is ongerept en dient tot woning aan een regiment infanterie. Daar-

tegenover ligt de gevel in puin van een gebouw, met een onwaarschijnlijk aanstellerig uiterlijk, waarop in gouden letters het woord „Banque” prijkte.

Terzijde heeft men een groothandel in granen en een groothandel in wijnen. Dit alles behoorde aan een enkelen mensch. Men moest hem doodschieten als gijzelaar omdat de Franschen niettegenstaande alle waarschuwingen voortgingen bommen op die plaats te werpen. In het wijn-magazijn vond men voorraden van niet gedachte waarde. Naar schatting is er meer dan een half miljoen liters roode en witte wijn van uitstekende soort. Men pompte de wijn grootendeels uit patten en hij werd begroet als een oude kennis door de kameraden in de buurt en van verre.

De „rijkaard” van dit stadskwartier had een gelukkiger tegenhanger, die nog bijtijds zijn heil zocht in de vlucht.

K. Z., 21 Februari 1915 (*Literatur und Unterhaltungsblatt*).

Onbeschaamdheid in 't plunderen.

Wij hebben ook reeds vermeld (bl. 159), in verband met de stelselmatige plundering beoefend door het Duitse leger, dat de verzending van „oorlogsbuit” openlijk geschiedde. In dit opzicht heeft men de onbeschaamdheid nergens verder gedreven dan in de Maasvallei. Al de landhuizen zijn natuurlijk leeggeplunderd door de officieren. Als de villa's onmiddellijk aan de rivier gelegen waren, werden de meubelen vervoerd op een klein stoombootje, een van die toeristenbooten die in den zomer den dienst onderhouden tusschen Namen en Dinant. Het vaartuig hield stil voor iedere villa, en zonder dat men de minste voorzorg nam om de natuur der handelingen te verbergen, werden piano's, fraaie meubelstukken, pendules, schilderijen . . . op het dek geplaatst. Om een enkel geval onder honderd andere te noemen, zeggen wij dat de villa van Mevrouw Wodon te Dave op die wijze geheel werd leeggehaald.

De verstikkende gassen.

Dikwijls gaan onbeschaamdheid en vermetelheid hand aan hand. Laten wij bijvoorbeeld even aan het geval der verstikkende gassen herinneren. Artikel 23 alinea *a* van het Haagsche Verdrag verbiedt het gebruik van vergiften. Reeds bij het beleg van Luik maakten onze vijanden gebruik van bommen die op het oogenblik der ontploffing giftige gassen verspreidden; zelfs generaal Leman

ontsnapte daar ter nauwernood aan. Men kon echter nog veronderstellen dat dit gas een onvermijdelijk gevolg was van de ontbranding der springstoffen waarmede de bommen geladen waren. Maar in April 1915 begonnen de Duitschers eensklaps hun tegenstanders te beschuldigen dat zij gebruik maakten van verstikkende bommen (zie de officieele Duitse mededeelingen van 9, 12, 14 en 21 April). Tegelijkertijd maken zij bekend dat hun scheikundigen, veel bekwaamer dan de Engelsche en Fransche scheikundigen, stoffen gingen samenvoegen wier ontploffing gassen zou loslaten veel schadelijker in hun uitwerking dan die der vijandelijke bommen. En werkelijk, op 22 April lieten zij hun aanval op de loopgraven ten noorden van Yperen voorafgaan door een groenachtig-gele wolk die de Franschen en Kanadeezen bedwelmde en verstikte (*N. R. C.*, 24 April 1914, ochtendblad, — en bl. 322).

Welnu, de valsheid der hoogmoedige Duitse beweringen springt terstond in 't oog. Zij zullen niemand doen gelooven dat zij tussehen 9 en 21 April den tijd gehad hebben om de stoffen te ontdekken geschikt om met goed gevolg vergiftigende dampen los te laten, die in voldoende hoeveelheid te bereiden, en de cylinders die er mee gevuld waren op het gevechtsterrein te brengen.

Overigens kunnen wij hier bijvoegen dat wij wisten sedert het einde van Maart, dus vóór de beschuldigingen tegen de Franschen werden uitgebracht, dat de Duitschers proeven namen op groote schaal in het vliegkamp de Kiewit, nabij Hasselt. Zij verstikten daar honden.

Men mag veronderstellen dat zij spoedig inzagen een weinig te ver gegaan te zijn in hun onbeschaamdheid, daar *Die Wochenschau* in zijn nr. van 3 Mei 1915, sprekend over de gebeurtenis van 22 April, zegt, dat deze aanval „op behendige wijze werd geholpen door technische middelen”.

Bestrafing van burgers voor militaire verrichtingen van het leger.

Maar in elk geval de palm van onbeschaamdheid kan niet worden betwist aan de hoogere overheden. Wat zegt gij wel van Baron von der Goltz, wiens bekenmakingen aankondigen dat hij zonder onderscheid te maken onschuldigen en schuldigen straffen zal (bl. 165). In de bekendmaking die hier volgt ziet men ook de geestesgesteldheid doorschijnen van den Duitser opgepuft met hoogmoed, die denkt dat hem alles geoorloofd is tegenoverzulk een achterlijk volk als de Belgen.

Waarschuwing.

In den avond van 25 September zijn de spoorweg en telegraaflijnen vernield op de lijn Lovenjoul-Vertrijk.

Dientengevolge zijn de twee genoemde plaatsen op 30 September opgeroepen om daarvan rekenschap te geven, en hebben gijzelaars moeten uitleveren.

Voortaan zullen de plaatsen die het dichtst nabij de plek gelegen zijn waar dergelijke dingen gebeuren, zonder genade daarvoor gestraft worden, onverschillig of zij in de zaak betrokken zijn of niet.

Te dien einde zijn gijzelaars genomen in alle plaatsen nabij ijzeren wegen gelegen, waar dergelijke feiten dreigden voor te komen, en bij de eerste poging om de spoorlijnen, de telegraaf of telefoonlijnen te verwoesten, zullen zij onmiddellijk worden doodgeschoten.

Daarenboven hebben alle troepen belast met de bewaking der spoorwegen bevel ontvangen iederen persoon neer te schieten die op verdachte wijze spoorweg-, telegraaf of telefoonlijnen nadert.

Brussel, 1 Oktober 1914.

De Gouverneur-generaal van België,

Baron von der Goltz,
Generaal-Veldmaarschalk.

Deze aankondiging is des te meer schaamteloos, daar Baron von der Goltz zeer goed wist, dat de vernieling van bruggen en spoorlijnen niet het werk was van burgers maar van Belgische patrouilles. Gedurende het beleg van Antwerpen drongen dagelijks groepen van wielrijdende karabiniers door in het bezette gebied om het Duitse leger daar te verontrusten en zijn verbindingen af te snijden.

Volgens de bekentenis van den Gouverneur-generaal zelf (zie de aankondiging van 7 October bl. 220), drong een dezer patrouilles door tot Hennuyères, meer dan 60 K. M. ten Z. van Antwerpen. Eigenlijk trachtte de Gouverneur-generaal in zijn onmacht om tegen die kleine afdeelingen Belgische soldaten op te treden, eenvoudig hun stoutmoedigheid aan banden te leggen door de ongelukkige burger-bevolking verantwoordelijk te stellen voor hun optreden.

Tweeërlei gewicht en maat.

Hoe onwaarschijnlijk het ook klinken moge, toch zijn zij er in geslaagd zichzelf op dit gebied nog te overtreffen. Een zelfde feit wordt als misdadig uitgekreten, of ten hoogste geprezen, naarmate het tegen hen of door hen geschiedt. Wij hebben dit reeds gezien in verband met het bombardement uit vliegtuigen en bestuurbare ballons (bl. 145).

Hoe moet men de daad noemen van dien Duitschen ruiter, die door sterkere macht verrast, verklaart zich over te geven; op het oogenblik dat hij zijn wapens zal overhandigen, bedenkt hij zich, slaat een zijner tegenstanders het hoofd in, en vlucht. Als een Belg of een Franschman zich aan dergelijke trouweloosheid had schuldig gemaakt, zouden de Duitschers geen scheldwoorden genoeg gehad hebben om hem naar 't hoofd te werpen; maar nu het een der hunnen geldt, heet de daad *ein kühnes Reiterstückchen* (een kranige ruitersreek). Nog fraaier. Dit feit wordt verhaald in de eerste aflevering van het propaganda-schrift, *Journal de la Guerre*, verspreid door de goede zorgen der Duitsche overheid. Niet alleen hebben zij geen enkel verwijt te richten tot den soldaat die zulk een lage handeling pleegt, maar zij zijn trotsch op hem en doen hun best zijn glorie te verkondigen in de neutrale landen.

Ziehier twee andere voorbeelden betreffende zaken van veel grooter gewicht. Den 4den Augustus 1914, den dag zelf waarop zij de Belgische neutraliteit schonden en ons te Visé begonnen te straffen omdat wij gewaagd hadden hun weerstand te bieden, geven zij er hun voldoening over te kennen dat Zwitserland angstvallig zijn neutraliteit bewaart (zie *Waxweiler, België onzijdig en eerlijk*, bl. 114).

Terwijl zij ten onzent de huizen in brand steken en de burgers martelen onder voorwendsel dat zij op hen geschoten hebben, wenschen zij de Hongaarsche boeren geluk, die de wapenen hebben opgevat om hun land te verdedigen tegen den Russischen indringer. De tegenstelling is zoo duidelijk dat zij zelfs één Duitscher, Max Harden, is opgevalven. In het artikel *Het Chauvinisme, geesteskrankheid*, opgenomen in 1914 in de *Vorwärts*, berispt hij zijne landgenooten dat zij tweeërlei gewicht en maat gebruiken.

Zij gaan met hun onbeschaamdheid zoo ver dat zij zelfs hun eigen vrijeschutters fotografheeren, opdat geen enkele twijfel zou blijven bestaan in onzen geest. De *Berl. Ill. Zeit.* van 16 Maart 1915 (bl. 261)

geeft een photo van het oorlogstooneel in de Karpathen. — „Rutheensche boer gebruikt in 't Oostenrijksch-Hongaarsche leger om wegen en telegraphen te bewaken." De boer, zonder uniform, is gewapend met een geweer.

Schoolvosserij in schaamteloosheid.

Ten laatste geven wij nog een geval waar schaamteloosheid verbonden is met schoolvosserij. Op de geblakerde muren van het Stadhuis van Dinant, verbrand op 23 en 24 Aug. 1914, bevindt zich een chronogram. De letters zijn uitgehouwen in een marmeren plaat ingewerkt in den gevel gericht naar de Maas. De brand had het opschrift onleesbaar gemaakt. Maar de plaats-commandant heeft in Maart 1915 de marmeren plaat opnieuw zwart laten verven en de letters laten vergulden. Dit is het opschrift:

paX et saLVs
neVtraLIitateM
serVantIbVs DetVr.

(Vrede en heil aan hen die de onzijdigheid bewaren). — (1637).
Uitleg overbodig.

Welnu: de heer Otto-Eduard Schmidt, terugkeerend van het Fransche front via Dinant, werd door dit geschrift getroffen. „Ik kon niet met zekerheid te weten komen, schrijft hij, door ondervraging der Landstormers die mij passeerden, of dit opschrift daar juist geplaatst of dat het alleen maar nieuw verguld was. Maar in elk geval zag ik er een belediging in voor de Duitse overheid, en het verwondert mij dat zoo iets geduld wordt." (O.-E. Schmidt, *Eine Fahrt zu den Sachsen an die Front*, bl. 131).

Wat zou de heer Schmidt wel zeggen indien hij wist dat het zijn eigen landgenooten zijn die in een opwelling van de hoogste onbeschaamdheid dit opschrift hebben laten vernieuwen?

4. AFLEGGING VAN DEN CRITISCHEN GEEST

Weigering van onpartijdig onderzoek der beschuldigingen van wreedheid.

Pijnlijk getroffen door de gruwelen in België bedreven richtte Charles Magnette, nationaal Grootmeester der Belgische Vrijmetse-larij, den 27 September een schrijven aan 9 Duitse loges om hun te

vragen in gezamenlijk overleg een onderzoek naar die feiten in te stellen. Daar de Duitschers de wreedheden ontkenden die hun soldaten werden ten laste gelegd en zij daarentegen de Belgen betichtten de gewonden mishandeld te hebben, kon zulk een onderzoek niet anders dan heilzame gevolgen hebben.

27 September 1914.

Br. Charles Magnette, Groot-Meester van het Groot-Oosten van België aan de Groot-Loges van Duitschland.

Zeer geachte en edele Broeders,

... Maar datgene waarover alle Vrijmetselaars zonder onderscheid het eens moeten en zullen zijn is het groot belang dat de geheele mensheid er bij heeft om de herhaling te voorkomen van de gruwelen die alle beschaafde menschen betreuren, en vervolgens dat het van zeer groot nut zal zijn de omstandigheden na te vorschen waaronder zij bedreven werden.

Om dit dubbele doel te bereiken is geen enkele instelling beter geschikt dan de Vrijmetselarij.

Ik heb dan de eer in de eerste plaats u voor te stellen om en aan de burgerbevolking der oorlogvoerende landen en aan de legers te velde een dringend beroep en een plechtige uitnoodiging te zenden om nooit af te wijken van de regels der menscheijkheid, van die van het volkenrecht en van het oorlogswetboek.

Vervolgens vraag ik u om in overeenstemming met mij een commissie van onderzoek in te stellen, die een bezoek zal brengen aan de streken waar de oorlog gewoed heeft, of thans gevoerd wordt, en die voorzien van alle nuttige gegevens een verslag van haar bevindingen zal opmaken. Deze commissie zou worden samengesteld uit afgevaardigden der Groot-Loges behorende tot neutrale landen, bijvoorbeeld, een Hollandsch, een Zwitsersch en een Italiaansch broeder, en natuurlijk zou daar ook een Duitsch en een Belgisch Vrijmetselaar bij zijn . . .

Slechts twee loges zonden een antwoord. „De oproep is noodeloos; dit onderzoek zou een belediging zijn voor ons leger”, antwoordt de loge van Darmstadt. — „Onze troepen hebben zich niet slecht gedragen; het zou zelfs gevaarlijk zijn, hun gevoeligheid en goedheid des harten aan te bevelen”, antwoordt de loge van Bayreuth.

Deze redeneering kan men aldus samenvatten: „Wij Duitschers weten, dat wij de waarheid bezitten; het is dus nutteloos haar te gaan opsporen met behulp eener onpartijdige commissie.” In een ander schrijven maakt Magnette zijn aanmerkingen op deze uitvluchten

die even strijdig zijn met de broederlijkheid als met den wetenschappelijken geest.

Men denke echter niet dat deze weigering om een zakelijk en onpartijdig onderzoek naar de Duitse en Belgische beschuldigingen in te stellen alleen eigen is aan de Vrijmetselarij.

Op 24 Januari 1915 vroeg Kardinaal Mercier aan de Duitse overheid in België een commissie te willen instellen bestaande uit Duitschers en Belgen, onder voorzitterschap van een vertegenwoordiger van een onzijdig land. Zijn verzoek bleef onbeantwoord.

De Belgische socialisten stelden voor aan Köster en Noske die het Volkshuis van Brussel bezochten, om een onpartijdig onderzoek in te stellen. — Niet aanvaard!

Dus, de Duitschers weigeren het licht te laten schijnen op hun daden en op die hunner tegenstanders.

Waarom dit verzet tegen een eerlijke opsporing der waarheid? Vreezen zij misschien dat het voor hen ongunstig zal uitvallen?

Dat is ongetwijfeld een hunner redenen, maar wij gelooven niet dat het de eenige is; en het hoofdmotief van hun weigering is ongetwijfeld de vrijwillige verblinding waaraan geheel Duitschland zich heeft onderworpen sedert het begin van den oorlog.

De onderworpenheid der Duitschers aan de censuur.

Men zou geneigd zijn te zeggen dat zij verkozen hebben zonder eenige bespreking te aanvaarden wat de overheid, draagster der absolute waarheid, decreeteert; iedereen ontvangt met eerbied het gedeelte der waarheid dat de regeering meent haar geloovigen te moeten medeelen zonder dat iemand zich bevoegd oordeelt om te vragen om meer. *Magister dixit*: de staf heeft het gezegd.

Sedert de maand Augustus wordt een strenge censuur uitgeoefend op de dagbladen. De *Vorwärts* en andere socialistische bladen zijn geschorst. De *Kölnische Volkszeitung* werd geschorst op 11 Sept. 1914 wegens het plaatsen van artikelen die gedeeltelijk de zoogenaamde Belgische gruwelen ontkenden (bl. 132).

Het blad heeft het zich voor gezegd gehouden, en is later heftiger op de beschuldigingen van wreedheid tegen de Belgen teruggekomen.

Waar bevindt zich de ware barbaarschheid?

.... Ongehoorde gruwelen en wreedheden werden aangedaan aan Duitse mannen, vrouwen en kinderen door de Belgische bevolking, met de

toestemming en zelfs onder aanmoediging der Belgische overheden. Laten wij er bijvoegen dat de slachtoffers reeds tientallen van jaren in België woonden en dat zij door hun werkzaamheid hadden bijgedragen tot den voorspoed van dat land

K. Vz., 15 Juni 1915. Oorlogs-editie.

De *Vössiſche Zeitung* zelf, hoe officieus ook, zag zijn avondblad van 1 Dec. 1914 in beslag genomen om een artikel over een commissie van den Rijksdag (*N. R. C.*, 3 Dec. 1914, avondblad).

Terzelfder tijd zorgt de regeering ervoor alle vreemde dagbladen en boeken aan te houden. Het verbod is zelfs zoo streng dat men de Hollandsche werklieden die in Duitschland gaan arbeiden niet toelaat hun boterhammen te wikkelen in oude kranten (*N. R. C.*, 10 Dec. 1914, avondblad).

In Duitschland zelf begint men de censuur al te streng te achten. Bij de budget-commissie van den Rijksdag heeft de socialistische afgevaardigde Scheidemann er over geklaagd, dat men in het district Rüstingen zelfs zoover gaat, van zekere Duitſche *officieele* mededeelingen te verbieden. De dagbladen mogen de leegten door de censuur veroorzaakt niet blanco laten, opdat deze niet zal bemerkt worden.

Te Straatsburg heeft de censuur de plaatsing verboden van artikelen over de verhooging der melkprijzen. Te Dortmund is het socialistisch blad onderworpen aan preventieve censuur wegens opname van een artikel van den socioloog Lujó Brentano, een der 93, professor aan de hoogeschool te München (*N. R. C.*, 16 Mei 1915, ochtendblad).

Nu het Duitſche publiek weet dat zijn dagbladen niets geven dan artikelen geïnspireerd door de overheid, of op zijn minst door haar gecontroleerd, aanvaardt het nu goedwillig dit vervalschte verstandelijk voedsel? Of doet het misschien een poging om vreemde bladen te verkrijgen? Men moet gelooven van niet: want in dat geval zouden de ontwikkelde Duitschers niet blindelings de officieele berichten aanvaard hebben.

„Maar,” zal men misschien zeggen, „daar de regeering den invoer van vreemde bladen verbiedt is het geheel en al onmogelijk ze te verkrijgen.” Wij weten niet op welke wijze de Duitschers brochuren en dagbladen zouden kunnen verkrijgen, maar wij weten absoluut zeker dat wij in België dagelijks verboden Engelsche, Fransche en

Hollandsche literatuur lezen. Hij die zich niet wil getroosten in een onderaardschen kerker te leven, slaagt er niettegenstaande alles in een kiertje te openen om het licht te laten binnen treden; en zoodra wij het ontvangen hebben doen wij ons best het te verspreiden. Het is ons op de zwaarste straffen, daaronder ook de doodstraf inbegrepen, verboden vreemde dagbladen in te voeren; het is ons onder dezelfde straffen verboden, openbaar te maken en te verspreiden wat onze meesters „valsche berichten" noemen (bl. 321). Het kan ons weinig schelen: er verschijnt geen enkel belangrijk artikel in den vreemde, dat ons niet bereikt, en twee dagen later is het heimelijk verspreid in duizenden exemplaren. Er zal een zeer belangwekkend boek te schrijven zijn over de vernuftige en vreemde middelen die gebruikt zijn door de Belgen, vanaf Augustus 1914 gevangenen in hun eigen land, om verbodene uitgaven te ontvangen en te verspreiden.

Er valt dus niet aan te twijfelen dat de Duitschers indien zij wilden zich zonder groote moeite van bewijzen zouden kunnen inlichten. Maar zij wenschen het niet, zij die vroeger zoo trotsch waren op hun kritischen geest, zij die het zich tot regel stelden, gelijk zij voorgaven — en tot eer, dachten wij — om niets te aanvaarden dan wat hun rede hen beval te gelooven! Zij hebben hun kritiesch vermogen afgelegd; zij hebben het opgeofferd aan den Moloch van het militairisme. En heden nemen zij met gesloten oogen alles aan wat hun wordt aangeboden door de regeering en haar kruipende pers.

Afschaffing van het vrije woord in Duitschland.

Wat zeg ik? Niet alleen zijn zij bereid om al de verzinsels te slikken die men hun gelieft aan te bieden, maar zij hebben zelfs onder hen de vrijheid van spreken afgeschafft. Een treffend voorbeeld hiervan werd gegeven door de *N. R. C.* van 28 Nov. 1914, ochtendblad. Een der drie redacteurs van een Duitsch tijdschrift, *la Revue de Droit des Gens*, heeft de redactie van dit blad verlaten omdat men weigerde een artikel op te nemen waarin hij verklaarde dat de houding van Duitschland tegen België misschien niet geheel in orde was. Het zou moeilijk zijn om de onverdraagzaamheid tegenover de kritiek nog verder te drijven.

Men kan onder ditzelfde opzicht ook terugdenken aan de zittingen van den Rijksdag van 4 Aug. en 2 Dec. 1914 en van 20 Maart 1915. Bij de eerste zitting verhief geen enkele stem zich tegen den oorlog.

Bij de tweede vraagt een socialistisch afgevaardigde, Karl Liebknecht, eenige opmerkingen, zeer schroomvallige inderdaad, te mogen maken; hij wordt terstond verloochend door geheel zijn partij. Den 20sten Maart neemt afgevaardigde Ledebour de vrijheid kritiek uit te oefenen op een proclamatie van maarschalk von Hindenburg, die voorschrijft dat voor elk Duitsch dorp door de Russen in brand gestoken, drie Russische dorpen moeten verbrand worden en (met Liebknecht) geeft hij te kennen dat het afschuwelijk is onschuldigen te straffen in plaats van de schuldigen. Terstond riep de geheele vergadering, socialisten inbegrepen, beiden sprekers de hevigste beleedigingen toe (*K. Z.*, 20 Maart 1915, avondblad). Laat ons opmerken dat Ledebour geen strategischen maatregel behandelde, maar eenvoudig een onmenschelijk voorschrift.

Deze weinige voorbeelden zijn afdoende om aan te toonen dat de socialisten zich tot de militairistische temmaatregelen geleend hebben met dezelfde gemakkelijheid als de „burgerlijke” partijen. Wat de katholieke fractie van den Rijksdag betreft, haar gedweeheid overtreft zelfs die der socialisten.

Kortom, alle politieke partijen zonder uitzondering hebben afstand gedaan van haar vrijheid van denken om onderdanig en zonder de minste poging tot bespreking de geheel gereed gemaakte meeningen te aanvaarden die het gezag haar voorhoudt. Zoo groot is in Duitschland de macht der tucht dat iedereen zonder eenig protest, men zou haast zeggen met blijdschap, zich heeft onderworpen aan de vrijwillige afzetting van den geest van kritiek, van de verstandelijke onafhankelijkheid, zooals een bioloog het zou uitdrukken. De noodlottige gevolgen echter van deze slaafschheid zijn niet uitgebleven: nu zij verzaakt hebben aan het gebruik van hun verstand, nemen de Duitschers thans de meest overdreven praattjes aan.

De Duitse goedgeloovigheid.

Wij hebben gezegd dat men een eigenaardig boek zal schrijven als men eens de middelen verhalen zal door de Belgen aangewend om nieuws uit den vreemde te verkrijgen en door het land te verspreiden. Even belangwekkend — maar hoe ontmoedigend, helaas! voor de vooruitgaande ontwikkeling van den menschelijken geest — zal het boek zijn waarin men de voorbeelden zal bijeenbrengen van de verbijsterende goedgeloovigheid der Duitschers gedurende dezen oorlog. En wij spreken hier niet van oorlogsfeiten in den werkelijken zin: al

de oorlogvoerenden zijn gelijkelijk ervaren in de kunst om de inlichtingen te wijzigen en besnoeien, met het doel, prijzenswaardig mischien, den moed er bij de burgers in te houden.

Reeds vroeger (bl. 97), sprekend over de Duitse beschuldigingen tegen de Belgen hebben wij het geval vermeld der steiger-gaten, en ook dat der geweren, opgeslagen in de gemeentehuizen, en welke men aan de Duitse soldaten liet zien als ontegensprekelijk bewijs van de officieele voorbedachtheid van den vrijeschutters-oorlog (bl. 97). Maar men bewerkte op die wijze niet enkel de gemoederen der soldaten. Een welbekend romanschrijver, Fedor von Zobeltitz, die te Antwerpen een wapen-museum ¹⁾ bezocht, welks verzamelingen ook werktuigen uit de middeleeuwen bevatten, roept uit: „Zie, hoe België den oorlog had voorbereid!”

In het arsenaal wordt nog een verzameling wapenen bewaard, door de burgers ter beschikking van de stad gesteld: eene verzameling gevormd door stukken uit andere verzamelingen genomen, die bijna alles bevat wat in den loop der eeuwen is uitgevonden op het gebied van moordwerktuigen. Men vond daar van het oostersch kromzwaard en den goedendag, van de zwaarden uit het Bourgondisch tijdperk, met hun rijkbewerkte gevesten en gedamasceerde dolken — tot de moderne jachtgeweren, ploertendooders en gummistokken. Dit was dus een soort van museum teekenend voor de Belgische wijze van oorlogvoering; die wapenen waren bestemd voor den „vrijeschutters-krijg” en moesten dienen voor een onverhoedschen aanval op de Duitschers, zoodra deze hun intocht zouden hebben gedaan.

FEDOR VON ZOBELTITZ.

Kriegsfahrten eines Johanniters (bl. 154).

De vrijwillige verblindings der leiders.

Is hij geheel en al rechtzinnig? Het is moeilijk te zeggen, want kunstenaars laten zich dikwerf meeslepen door hun gevoel. Men kan hetzelfde zeggen aangaande den Keizer, die op zijne beurt ook beweert dat België lang te voren den vrijeschutters-oorlog beraamd had.

Nieuwstijdingen vanwege de Duitse regeering.

Berlijn, 10 September. — De *Norddeutsche Allgemeine Zeitung* geeft het volgend telegram door den Keizer gezonden aan den President der Vereenigde Staten, Wilson:

¹⁾ De schrijver noemt dit museum „het arsenaal.” Het gaat waarschijnlijk over de verzameling van wapenen bijngebracht in het Vleeschhuis in de Slachtersstraat.

„Ik beschouw het als mijn plicht, Mijnheer de President, U in uw hoedanigheid van voornaamste vertegenwoordiger der beginselen van menselijkheid, in kennis te stellen van het feit, dat mijn troepen na de inname der Fransche vesting Longwy daar ter plaatse duizenden dum-dum kogels ontdekt hebben, bewerkt op bijzondere werkplaatsen van de regeering. Kogels van dezelfde soort zijn gevonden op doode, gewonde en gevangen soldaten van Engelsche nationaliteit. Gij weet welke afschuwelijke wonden en smarten veroorzaakt worden door deze kogels en dat het gebruik er van verboden is door de erkende beginsels van het internationaal recht.

„Ik protesteer dus plechtig tegen een dergelijke wijze van oorlogvoeren, die dank aan de methoden onzer tegenstanders een der meest barbaarsche geworden is in de geschiedenis.

„Niet alleen hebben zij zelf dit wreede wapen aangewend, maar de Belgische regeering heeft openlijk de burgerbevolking aangemoedigd om deel te nemen aan dezen oorlog welken zij reeds langen tijd zorgvuldig had voorbereid. De wreedheden in den loop dezer guerilla begaan door vrouwen en zelfs door priesters tegen gewonde soldaten, dokters en verplegers (dokters zijn gedood en lazaretten met geweerschoten aangevallen) zijn van dien aard geweest dat mijn generaals zich ten laatste hebben verplicht gezien hun toevlucht te nemen tot de meest strenge maatregelen om de schuldigen te straffen en de bloeddorstige bevolking te weerhouden deze afschuwelijke en hatelijke misdaden nog langer te bedrijven. Meerdere dorpen en zelfs de stad Leuven zijn vernietigd (uitgezonderd het zeer fraaie Stadhuis) in het belang onzer verdediging en tot bescherming mijner troepen.

„Mijn hart bloedt als ik zie dat dergelijke maatregelen onvermijdelijk geworden zijn en wanneer ik denk aan de onschuldigen die huis en bezit verloren hebben tengevolge van deze misdadige handelingen.

WILHELM I. R.

Het Duitsch militair bestuur.

Von Bethmann-Hollweg spreekt eveneens in zijn manifest aan de Amerikaansche bladen van uitgerukte oogen en andere afgrijselijkheden, wier valscheheid hij gemakkelijk had kunnen te weten komen.

**Verklaring van den Rijkskanselier Von Bethmann-Hollweg
aan de „Associated and United Press” New-York.**

Groot Hoofd-kwartier September 1914.

... Op deze wijze zal Engeland aan uwe landgenooten verhalen dat de Duitse troepen Belgische dorpen en steden hebben geplunderd en in

brand gestoken, maar zal voor hen verbergen dat Belgische meisjes de oogen hebben uitgestoken van gewonden zonder verdediging op het slagveld achtergelaten; dat waardigheidsbekleeders van Belgische steden onze officieren aan tafel hebben genoodigd en ze daar lafaardig gedood hebben met een gewerschot. In strijd met het internationaal recht is de geheele Belgische bevolking onder de wapenen geroepen en is zij op laaghartige wijze opgestaan tegen onze troepen met verborgen wapenen en een ongeloofelijke verraderlijkheid, na eerst een welwillende ontvangst geveinsd te hebben. Belgische vrouwen hebben Duitse soldaten die bij haar waren ingekwartierd, in den slaap de keel afgesneden . . .

Journal de la guerre. (Duitsch propaganda schrift) n°. 2.

Wij zullen voorloopig veronderstellen, ten einde zeer edelmoedig te zijn jegens Wilhelm II en den Kanselier, dat zij welwillend de beschuldigingen van wreedheid tegen de Belgen hebben aangehoord, en zich zorgvuldig gewacht hebben van ze te onderzoeken, uit vrees dat zij anders de leugenachtigheid ervan zouden hebben moeten erkennen.

De gruwelen aan de Belgen toegeschreven, vooral die waarvan, naar het zeggen onzer vijanden, vrouwen en eerlijke kooplieden te Brussel, Antwerpen en op andere plaatsen de slachtoffers waren, zijn in het begin van den oorlog met alle kracht gebezigd om de Duitse troepen tegen ons op te hitsen (zie bl. 229). Sedert dien is ten volle bewezen dat deze beschuldigingen of wel geheel en al valsch zijn, of overdreven op een vreeselijke wijze. Daar echter die weerleggingen nooit door de Duitse bladen zijn opgenomen ¹⁾, gaan onze vijanden voort met te gelooven in de woestheid der Belgen. Het ergste is dat zij zich niet ontzien op dat thema voort te borduren en er nooit aan denken, zelfs wanneer zij er voor in de gelegenheid zijn, de echtheid der verhalen te onderzoeken. Zie bijvoorbeeld het manifest „Aan de Amerikanen” in het *Hamburger Fremdenblatt*, n°. 222, onderteekend door L. Niessen-Deiter. Op de vraag door den schrijver gesteld: „Hebben wij geen oogen, hebben wij geen ooren”? is slechts één antwoord mogelijk: Neen, zij hebben oogen noch ooren; of liever zij weten niet meer hoe zij zich daarvan moeten bedienen; want anders zouden zij bevonden hebben dat er nooit in België Duitschers zijn geweest „mishandeld, bedekt met bloed en half stervende kinderen”;

¹⁾ In de zeldzame gevallen dat een blad gewaagd heeft de Belgen te verdedigen is het er voor gestraft (bl. 132 en 133).

dat nooit een woning van een Duitscher werd „geplunderd voor een hunner soldaten nog een Belgische stad had aangeroerd”; dat niemand heeft gezien „die rampzalige gewonden, zonder verdediging, met de oogen uitgerukt door het Belgische volk, op gruwelijke wijze gemarteld.” Lees ook nog eens den brief van den bekenden schrijver Max Beyer (in *Düss. Gen.-Anz.*, Sept. 1914) in antwoord op het artikel van Maurice Maeterlinck, getiteld: *Le Roi Albert*. Die brief herhaalt al de gewone praatjes door de Deutsche overheid verspreid omtrent de ontrouw van België, het gebrek aan politieke geest in den Koning, de wreedheid der Belgen, enz. Nergens laat die brief doorschemeren dat de schrijver eenige kennis genomen heeft van de weerlegging dezer beschuldigingen door België. Men kan hetzelfde zeggen van Gerhard Hauptmann ¹⁾ in zijn antwoord aan Romain Roland. Hij maakt de gezegden van den Keizer en van den Kanselier tot de zijne zonder te vragen of het niet eens noodig kon zijn zich eerst van hun waarheid te vergewissen. In een schrijver zoo onafhankelijk van geest en van handelwijze is deze daad van onderworpenheid wezenlijk verrassend: vroeger had hij menigmaal door zijn geschriften bewezen dat hij het goede graan steeds zocht te scheiden van het onkruid; maar op het oogenblik heeft ook hij zich onderworpen aan de Deutsche tucht; ook hij heeft zich de officieele oogglappen laten aanleggen.

De vrijwillige verblindings der intellectueelen.

Misschien zal men de opmerking maken dat de voorbeelden tot nog toe aangehaald voor het grootste gedeelte afkomstig zijn van politieke en letterkundige mannen, die niet gewoon zijn hun oordeel uit te oefenen. Maar daar zijn ook de manifesten van het professorale korps, dat wil zeggen van die mannen wier roeping het is feiten en begrippen door de zeef der kritiek te laten gaan om het ware van het valsche te scheiden, en zelfs uit de dwaling het greintje waarheid te halen dat daarin misschien zijn weg kan gevonden hebben. Wat toch is onder-richt, van welken graad ook, tenzij de onophoudelijke inspanning van den kritischen geest, die in alle zaken en altijd zich er op toelegt om datgene wat waar is en daarom aan de leerlingen moet worden mede-

¹⁾ Langen tijd hebben wij geloofd, uit eerbied voor Hauptmann dat de vertaling van zijn brief zooals wij die kennen apokrief was. Maar in Mei 1915 hebben wij de gelegenheid gehad het wekelijksch bijvoegsel te lezen van de *Frankfurter Zeitung* van 14 Sept. 1914. Welnu, de brief van Hauptmann wordt daar in vollen omgang gegeven.

gedeeld, af te scheiden van het mengelmoes van valsche en nuttelooze dingen, die ongestraft aan de vergetelheid kunnen worden prijsgegeven. En wanneer de man die onderricht geeft tegelijkertijd ook onderzoeker is, moet hij dan niet wederom zonder ophouden zijn kritischen geest te werk stellen, om uit de groote menigte begrippen die zich aan hem voordoen, diegenen te kiezen welke hem kunnen leiden tot het beoogde doel — en wanneer dat bereikt is, dan die uit te zoeken welke hij moet gebruiken als een toetssteen om proefondervindelijk de hechtheid zijner conclusies te controleeren? Kortom, voor den professor en den wetenschappelijken werker is geen verstandelijk vermogen meer onontbeerlijk dan juist de kritische geest.

Welnu, onder degenen die zich in het krijt geworpen hebben om met hun pen het goed recht van Duitschland te verdedigen en de tegenstanders te verpletteren, moeten wij bijzonder melding maken van de professoren en onderwijzers.

Het manifest der onderwijzers.

Beginnen wij met deze laatste. Het „manifest der Duitse onderwijzers aan de onderwijzers-vereenigingen der neutrale en vijandelijke landen” is opgenomen in *La Guerre* (n° 5 van 10 Maart 1915), een Duitsch propaganda-blad bestemd voor de krijgsgevangenen geïnterneerd in Duitschland.

Hun voornaamste argument om het barbaarsche gedrag te ontkennen dat hun soldaten verweten wordt, is dat het onbestaanbaar zou zijn met den bloeienden staat der Duitse schoolinrichtingen. Alsof het lager onderwijs in staat zou zijn om in den mensch de diepe indrukken weg te vagen van zijn innerlijke geestesgesteldheid! Het onderwijs kan ze verbergen onder een laagje vernis, maar ze doen verdwijnen, nooit! Goethe was veel dichter bij de waarheid toen hij zeide in zijn *Gesprekken met Eckermann*: „Wij Duitschers, wij zijn van gisteren; het is waar dat wij gedurende een eeuw onzen geest duchtig hebben opgevoed, maar het is zeer goed mogelijk dat eerst nog eenige eeuwen zullen voorbij gaan eer onze landgenooten genoegzaam doordrongen zijn van geest en hoogere ontwikkeling, dat men van hen zal kunnen zeggen *dat het langen tijd geleden is sinds zij barbaren waren*. (Frederic Nietzsche, *Considérations inactuelles*, vert. van Henri Albert, 2de uitgave, bl. 15, Parijs, *Mercure de France*, 1907.)

Na Sadowa en na den oorlog van 1870—71 verzekerden de Duitschers dat al de eer hunner overwinningen toekwam aan het lager

onderwijs: „de oorlog in Frankrijk is de overwinning van den Duitschen onderwijzer”. Zij die in België de verbrande dorpen, de graven der doodgeschoten burgers, en vooral de geplunderde huizen gezien hebben met de meubelen en het gerief vernield tot splinters, en de bevuilde bedden dragen den indruk mede „dat de veldtocht in België het bankroet is van den Duitschen onderwijzer.”

Het manifest der 93 intellectueelen.

Het welbekende manifest der 93 intellectueelen, gericht tot de beschaafde wereld, is te befaamd en zoo algemeen beschimpt, dat het onnoodig is er meer woorden aan te verspillen. De lezing van dit stuk, wel waard om met zorg te worden bewaard voor de stichting der toekomstige geslachten, doet ons bijna twijfelen aan het gezond verstand der onderteekenaars. Hoe hebben zij zich kunnen verbeelden dat „de beschaafde wereld” hun verklaringen en ontkenningen zou aanvaarden, beide gelijkelijk zonder eenig bewijs. Om slechts een enkele stelling aan te halen, wat moet men denken van deze verbijsterende verklaring dat geen enkel Belgisch burger tekort gedaan is in zijn goederen of in zijn leven, zonder de meest bittere noodzakelijkheid? Zij hebben dus nooit de treinen met „oorlogsbuit” in Duitschland zien aankomen? Het zou zeker belangwekkend zijn hen te hooren verklaren, welke de bittere noodzakelijkheid is onder wier drang piano's en schilderijen aan de Belgen moeten worden ontnomen, of die welke hen verplicht de brandkasten in de kerken open te breken, of die welke hen dwong Pater Dupierreux dood te schieten omdat hij in zijn zakboekje eenige indrukken had opgeteekend ten ongunste der Duitschers (*N. R. C.*, 12 Sept. 1914, avondbl.).

Verder hierop aan te dringen zou wreed zijn; de 93 hebben reeds als eerste straf van hun euveldaad de walging der geheele wereld tegen zich verwekt. Verdere ontleding van hun geschrift zou ons noodzakelijk tot de conclusie voeren dat de onderteekenaars bewijs hebben geleverd van onverstand of van slaafschheid, en dat hun eenige aannemelijke verontschuldiging is dat ze zich hebben laten vervoeren door den Duitschen hoogmoed, de grootste, de meest onverdraagzame en meest onverdraaglijke dien de wereld ooit gekend heeft. Wij verwijzen eenvoudig naar de voornaamste antwoorden die aan het manifest der 93 gegeven zijn, die van Seippel (*Journal de Genève*, 10 Oct. 1914), van Church, van de Akademie van Wetenschappen van Portugal, van de Akademie van opschriften en fraaie letteren te

Parijs, van de Akademie van Geneeskunde van Parijs, van de Franse Hoogescholen, van de Zoölogische Vereeniging van Frankrijk, van Engelsche intellectueelen, van Ruysen, Emile Vandervelde en van Simplicissimus.

Hierbij moet nog een ander punt gevoegd worden. De verklaring der Duitse intellectueelen werd ons eerst bekend door een artikel van de *Kriegs-Echo* van 16 Oct. 1914, getiteld: „Es ist nicht wahr”, waarin het geheele manifest verscheen, behalve de handteekeningen en de alinea met betrekking tot Leuven. Welnu! toen wij dit samenweefsel van schreeuwende onwaarheden gelezen hadden, hebben wij het toegeschreven aan een of anderen dagbladschrijver, die zelfs zijn prutswerk niet durfde onderteekenen. En later, toen men ons zeide, dat onder de schrijvers — of liever de onderteekenaars — eenige der meest beroemde namen van Duitschland voorkwamen, geloofden wij met een fopper te doen te hebben. Maar niettemin wij moesten bezwijken voor de bewijzen. En voor velen onzer was het een zeer pijnlijk oogenblik, toen onze illusies verdwenen aangaande den ernst der wetenschap in Duitschland.

Het manifest van de 3.125 professoren.

Was de regeering van meening dat de vertegenwoordigers van Wetenschap en Kunst zich nog niet erg genoeg in opspraak hadden gebracht, en dat zij het lot der Universiteiten niet voldoende hadden verbonden met dat van het leger? In ieder geval, weinige dagen na het manifest der 93 verscheen een nieuwe verklaring, geheel gewijd aan de solidairverklaring van het Hooger onderwijs met het leger en ondertekend door 3.125 namen, ongeveer al de namen der Duitse professoren.

Verklaring der Professoren van het Hooger onderwijs van het Duitse Keizerrijk.

Wij, professoren aan de Universiteiten en Hoogere scholen van Duitschland, dienen de wetenschap en beoefenen een werk des vredes. Maar wij zijn vervuld van verontwaardiging over het feit, dat de vijanden van Duitschland, met Engeland aan het hoofd, hun best doen om zoogenaamd ten onzen gunste een onderscheid te maken tusschen den geest der Duitse wetenschap, en wat zij noemen het „Pruisisch militarisme.”

In het Duitse leger heerscht geen andere geest dan in het Duitse volk, want het leger en het volk zijn slechts één, en wij behooren het gelijkelijk toe. Want ook ons leger beoefent de wetenschap en heeft aan haar

een groot deel van zijn welslagen te danken. De militaire dienst maakt onze jeugd geschikt voor alle werken des vredes en voor wetenschappelijke arbeid, want deze leert haar den plicht jegens anderen, het bewustzijn van zich zelf, en het eergevoel van den werkelijk vrijen mensch die zich vrijwillig onderwerpt om wille der gemeenschap.

Deze geest leeft niet alleen in Pruisen, hij is dezelfde in alle landen van het Duitse Keizerrijk; hij is zichzelf gelijk in den oorlog en in den vrede. Het is voor de vrijheid van Duitschland dat ons leger heden strijdt op het slagveld, voor de weldaad des vredes en voor de hooge zedelijkheid der geheele wereld.

Wij hebben de overtuiging dat het heil der geheele Europeesche beschaving afhangt van de overwinning die het Duitse „militarisme,” de tucht, de trouw, de opofferingsgeest van het Duitse volk, vrij en één, behalen zal.

Berlijn, 16 Oktober 1914.

Geteekend hebben: 3.125 leden van het onderwijzend personeel der volgende scholen:

Technische Hoogeschool te Aken.	48	onderteekenaars.
Universiteit van Berlijn.	357	"
Technische Hoogeschool van Charlottenburg-Berlijn	110	"
Mijnbouwschool Berlijn.	26	"
Hoogere Landbouwschool van Berlijn.	12	"
Hoogere Veeartsenijschool van Berlijn.	8	"
Hoogere Handelsschool van Berlijn.	8	"
Universiteit van Bonn.	124	"
Akademie van Braunsberg.	12	"
Hoogere Technische school van Brunswijk.	44	"
Universiteit van Breslau.	124	"
Hoogere Technische school van Breslau.	16	"
Mijnbouwschool Klausthal.	15	"
Hoogere Handelsschool te Keulen.	16	"
Hoogere Technische school van Dantzig-Langfuhr.	34	"
Hoogere Technische school van Darmstadt.	33	"
Hoogere Technische school van Dresden.	56	"
Hoogere Veeartsenij school van Dresden.	18	"
Akademie voor boschwezen van Eberswalde.	13	"
Universiteit van Erlangen.	69	"
Universiteit van Frankfort aan Main.	55	"
Mijnbouwschool van Freiberg.	23	"
Universiteit van Friburg in Breisgau.	113	"
Universiteit van Giessen.	70	"

Universiteit van Göttingen.	115	onderteekenaars.
Universiteit van Halle.	105	"
Universiteit van Greifswald.	63	"
Koloniaal instituut en inrichting voor voordrachten van Hamburg.	20	"
Hoogere Technische school van Hannover.	45	"
Hoogere Veeartsenijschool van Hannover.	11	"
Universiteit van Heidelberg.	106	"
Hoogere Landbouwschool van Hohenheim.	6	"
Universiteit van Jena.	90	"
Hoogere Technische school van Karlsruhe.	45	"
Universiteit van Kiel.	90	"
Universiteit van Königsberg.	81	"
Universiteit van Leipzig.	167	"
Hoogere Handelsschool van Leipzig.	5	"
Hoogere Handelsschool van Mannheim.	5	"
Universiteit van Marburg.	82	"
Universiteit van Munchen.	174	"
Hoogere Technische school van Munchen.	49	"
Hoogere Handelsschool van Munchen.	9	"
Akademie voor boschwezen te Mündler.	6	"
Universiteit van Münster.	75	"
Akademie van Posen.	15	"
Universiteit van Rostock.	59	"
Universiteit van Stratsburg.	97	"
Hoogere Technische school van Stuttgart.	49	"
Akademie voor boschwezen van Tharandt.	10	"
Universiteit van Tübingen.	72	"
Landbouwakademie van Weihenstephan.	13	"
Universiteit van Würzburg.	64	"
Totaal	3.125	onderteekenaars.

De geestesgesteldheid der meesters komt neer over de leerlingen. De Brusselsche correspondent van de *N. R. C.* verhaalt (11 Nov. 1914, ochtendblad) dat onder de talloze Duitse soldaten die hij heeft zien voorbij trekken, alleen de houding der jonge universiteitsstudenten van Berlijn, uitmuntte door verwaandheid. En hebben overigens de Duitse socialisten die ons Volkshuis bezochten niet bekend dat de troepen die Leuven in brand gestoken hadden vooral bestonden uit intellectueelen?

Naast de intellectueelen van onderwijs en kunst — die wetenschappelijke barbaren zooals Emile Boutroux ze noemt — is er een

andere categorie, die ook gemobiliseerd is om den militaristischen geest en de dynastie der Hohenzollerns te verdedigen: dat is de geestelijkheid: protestantsche dominés, katholieke priesters, joodsche rabbijnen, allen zonder onderscheid zijn getroffen door de militaristische genade en uitgetrokken ten strijde voor de goede zaak.

De protestantsche dominés.

Men moet ieder geven wat hem toekomt: de heer O. Dryander, eerste predikant van het hof te Berlijn, heeft een collectief schrijven uitgevaardigd, opgesteld door hemzelf, door Lahusen en Axenfeld, in antwoord op den oproep van Babut ten einde een verklaring te krijgen van de Christenen der oorlogvoerende landen waarin gevraagd zou worden den oorlog te voeren in overeenstemming met de christelijke beginselen en de wetten der menscheijkheid.

Het antwoord verscheen in het bijvoegsel van de *Tägliche Rundschau* van 24 Sept. 1914 (n° 224) en in het geïllustreerd wekelijksch bijvoegsel van het *Hamburger Fremdenblatt* van 3 Oct. 1914 (n° 3).

Dryander en zijn medehelpers weigeren het idee onder de oogen te zien, dat „een stap van dien aard zou noodig zijn in Deutschland opdat de oorlog zou gevoerd worden volgens christelijke begrippen en de eischen van de meest elementaire menscheijkheid”. Zonder onderzoek op tegenspraak, zonder eenige bespreking, nemen zij de beschuldigingen aan tegen de legers der geallieëerden, en ontkennen de daden waarvan de Duitschers worden beticht. Het is, gelijk men ziet, hetzelfde systeem als dat der Deutsche vrijmetselaars in een overeenkomstig geval (bl. 243). Vervolgens zingen zij natuurlijk het modeliedje: „De oorlog is Deutschland opgedrongen”, (zij zeggen niet of dat door België is). Kortom, het is niet noodig licht te ontsteken, want het is reeds opgegaan in hun geest, en de Deutsche geest is blijkbaar de eenige waar men rekening mee heeft te houden.

Dezelfde godgeleerde heeft verschillende bundels preeken uitgegeven: *Evangelische Reden in schwerer Zeit*. Het algemeen thema blijft hetzelfde. „Wij zijn gedwongen geworden den oorlog te aangaarden” (bundel I, bl. 5). „Wij strijden voor onze beschaving tegen „het gebrek aan beschaving, — voor de Deutsche zedelijkheid tegen de „barbaarsheid, — voor de vrije Deutsche persoonlijkheid, gehecht „aan God, tegen de instinkten der wanordelijke massas” (bundel I, bl. 7).

„Indien God met ons is wie zal dan tegen ons zijn? ¹⁾. Want indien er ooit een rechtvaardige zaak bestond, dan is de onze het zeker” (bundel I, bl. 9). „De oorlog is geen plicht tenzij hij ondernomen wordt voor wettige verdediging Laat ons God danken dat in den huidige oorlog onze staat van wettige verdediging zoo zeker en zoo duidelijk is, en dat dit bijna dagelijks door nieuwe bewijzen gestaafd wordt; daarom hebben wij dan ook een onwankelbaar vertrouwen in ons goed recht en in de zuiverheid van ons geweten” (bundel II, bl. 38—39).

Het is altijd hetzelfde refrein. In zijn *Kerstgedachten* wenscht de heer Dryander zich opnieuw geluk, „dat de geschiedenis reeds gezorgd heeft de stukken aan den dag te brengen die ons goed geweten bewijzen” (bl. 8).

„Men bestrijdt, zegt Költzsch op 7 Augustus 1914, onze plaats als grootmacht en onze rol als leiders; men bestrijdt de Duitse beschaving en het Duitse bestaan.

Het gaat om onze vrijheid en onze eer. Onwaardig zou de natie zijn die niet als een man zou strijden voor haar eer.

De oorlog werd ons met geweld opgedrongen. Ons schild is zonder smet, ons geweten is rein, onze zaak is goed”

(Költzsch: *Ist Gott für Uns, wer mag wider Uns sein*, bl. 5).

Wij hebben de brochure reeds vermeld van Bettex, *Der Krieg* (bl. 28, 64). Hier is de passus door ons bedoeld:

Laten wij nu niet meer uitweiden over de oorzaken en de aanvang van den oorlog. Het zou daarenboven nutteloos zijn nog langer te redeneeren met die bekrompen geesten, die zich maar verontwaardigd blijven gevoelen over een voorgewende schending der Belgische onzijdigheid. *Die onzijdigheid heeft nooit bestaan*, want sinds tal van jaren bereidde België zich op den oorlog voor; het had zelfs de „vrijeschutters” georganiseerd, die volgens de laatste berekening 5 à 6000 Duitschers hebben geslacht, en het had geheime onderaardsche bewaarplaatsen van wapenen aangelegd om zich met Frankrijk te vereenigen tegen Duitschland. Daarenboven weet men nu dat België reeds in 1906 een geheime overeenkomst met Engeland had aangegaan met het oog op de landing eener Engelsche strijdmacht in het „onzijdig” België. De panter lag neergehurkt in het kreupelhout voor hij zijn sprong waagde. Wij zouden dwazen geweest zijn indien wij niet terstond en met de krachtigste middelen dien sprong machteloos hadden gemaakt!

¹⁾ Ad Romanos, VIII, 30.

Ik ontken op de meest besliste wijze dat de inval der Duitschers in België een onrechtvaardigheid geweest is, nadat wij zijn onafhankelijkheid hadden gewaarborgd, een schadeloosstelling van 4 millioen hadden verzekerd, en tweemaal achtereen den vrede hadden aangeboden; ik meen veeleer, dat de doortocht door België een militaire operatie is, reeds aanbevolen door den ouden Moltke in geval van een oorlog op twee fronten.

Wat ik minder begrijp is, dat een vroom christen nog den raad kan geven, „liever onrecht te verdragen dan het te begaan,” en zich te beroepen op het Lam Gods, dat leed in stilzwijgen; want indien hij logisch is moet hij er aan toevoegen:

„Iedere oorlog is een onrechtvaardigheid.” Zegt Matheus (5, 38, 41) niet: „Wij moeten vergeving schenken aan hen die ons beleedigen en kwaad met goed vergelden . . . ?”

Laten wij ook een uittreksel geven van het hoofdstuk waarin hij onderzoekt *wat de oorlog Duitschland brengen zal*. Hij twijfelt niet of het zal de eindoverwinning zijn: een meer vereenigd Duitschland, met hooger ideaal en zedelijk grooter nog,

maar beschut tegen nieuwe aanvallen door de annexatie van België, Belfort en misschien ook van een strook grondgebied van Noord-Frankrijk tot aan Kales. Indien hierbij Holland altijd blootgesteld aan de bedreigingen der Engelschen, het besluit nam zich tot Duitschland te keeren met behoud van zijn zelfbestuur en zijn Staatsrechten evenals Beieren, dan zou het beschermd zijn, en wij, wij Duitschers zouden een krachtige basis hebben om een machtige marine te ontwikkelen tegen Engeland (bl. 22).

Gelijk men ziet eindigt Bettex door gebrek aan kritischen zin, met de plechtige belofte te vergeten door Duitschland afgelegd op 4 Aug. 1914 dat het niets van 't Belgisch grondgebied zal annexeren (bl. 324).

Zie hier een wel wat eigenaardig soort preek (Busch, *Liebet eure Feinde*). Na uiteengezet te hebben, dat Duitschland gelijkt op een vreedzamen wandelaar die zich eensklaps ziet besprongen door twee moordenaars, en dan door een derde (bl. 5), verklaart Busch dat niet-tegenstaande alles de Deutsche soldaten hun vijanden liefhebben.

Goddank, wij hebben in de dagbladen reeds zeer treffende voorbeelden gelezen. Een Duitsch sergeant-majoor, die verplicht was geweest in België na vonnis van den krijgsraad, een man en zijn vrouw dood te schieten, nam hun eenig kind aan, een meisje van twee à drie jaar, omdat hij zelf geen kinderen had.

Daar zijn regiment spoedig daarna vertrok naar Oost-Pruisen en hij zijn eigen stad door moest, nam hij het kind mede om het aan zijn vrouw te geven (bl. 9).

Geve God, voegen wij er aan toe, — wij die niets anders hebben dan Belgische beschaving — dat er niet te veel getrouwde mannen zonder kinderen onder de soldaten des Keizers mogen zijn, want zij houden er een manier op na om weesjes te maken ten einde ze te kunnen aannemen, die ons land duur zou komen te staan.

Dominé Correvon van de Gereformeerde Franschsprekende Kerk te Frankfort aan Main ¹⁾, heeft 9 Augustus 1914 een preek gehouden op den tekst: „Indien God met ons is, wie zal tegen ons zijn?” (Correvon, *Dieu avec nous!*). Zijn redeneering is als volgt: Daar Deutschland het recht aan zijn zijde heeft, zal God met hem zijn. Hij spreekt natuurlijk van die „wonderbare en vastbesloten redevoering van den Kanselier Bethmann-Hollweg, een man dien ik slechts kan vergelijken met een Duplessis-Mornay, den minister van Henri IV.” (bl. 11). Na dan een overzicht te hebben gegeven van de rede des Keizers roept Correvon uit:

Om dit verbijsterend probleem der sociale vragen op te lossen . . . is het machtig gebaar voldoende geweest waardoor de God die altijd de „feste Burg” van Deutschland is, de God van Luther, van Paul Gerhard en van Sebastiaan Bach, dit vreeselijke en misschien verlossende woord gesproken heeft: Gij wilt den oorlog, gij zult hem hebben!

Men ziet het, reeds in de eerste dagen van den oorlog, eer nog iemand de uitlatingen van den Kanselier had kunnen kontroleeren, aanvaardden de protestantsche predikanten van Deutschland, zelfs indien zij van vreemden oorsprong zijn, zonder eenig voorbehoud al die officieele verklaringen. Gedragen zij zich als predikanten, als strenge verdedigers van de rechten der waarheid? Of toonen zij zich niet veeleer kruipende hovelingen, wij zouden haast zeggen echte kudde-dieren?

¹⁾ Er waren in Deutschland nog 5 of 6 „églises du Refuge”, uit den tijd van de hervorming in de XVIe eeuw. De diensten werden daar nog gedaan in de Fransche taal minstens eens in de veertien dagen, en zij werden bediend door Zwitsersche dominés. Deze posten zijn opgeheven in 1915. (Wij weten niet of de kerk van Frankfort aan Main bediend door Correvon, een Duitsch genaturaliseerde Zwitsers, eveneens gesloten is). De Fransche opschriften die de geloovigen verwittigden dat die plaatsen aan den eeredienst gewijd zijn, zijn weggenomen.

De katholieke geestelijken en de rabbies.

De katholieke geestelijken hebben bewijs gegeven van eenzelfde volgzzaamheid. Zijn Em. Kardinaal von Hartmann, Aartsbisschop van Keulen, zegt in *De Goddelijke Voorzienigheid*, zijn herderlijk schrijven van 25 Januari 1915:

Onze krijgslieden zijn uitgetrokken ten bloedigen strijd, met God, voor koning en vaderland. Met God in den strijd waartoe men ons gedwongen heeft, in den strijd voor het heil en de vrijheid van ons beminde Duitse vaderland; met God in den strijd voor de geheiligde zaak van het Christendom en zijn weldadige beschaving. — En welke daden hebben onze strijders niet verricht onder de bescherming Gods, onder de leiding van hun wonderbare aanvoerders, den Keizer en de Duitse vorsten, daden wier luister zal schitteren in de toekomst! Ja meer, wat kostbare schatten van toewijding, naastenliefde en zielenadel heeft deze oorlog niet aan het licht gebracht in het vaderland zoowel als op het slagveld!

Pastoor Auguste Ritzl valt nog al in de zonde van hoogmoed. (Ritzl, *Der Kriegsruf, ein Gottesruf, ein Königsruf*).

De Kultur heeft in Duitschland een ongehoorde vlucht genomen; de menschelijke geest heeft de meest verscheiden krachten der natuur in zijn dienst genomen Een blik op de kaart toont ons het Duitse Rijk als het middelpunt van Europa. Van alle zijden, van nabij en van verre, hebben vijanden zich opgemaakt tot den val van ons vaderland. In het oosten bedreigt ons het reusachtige Russische rijk; in het westen woedt Frankrijk, altijd nog sterk niettegenstaande zijn zedelijk verval — beide verbonden met de Engelsche trouweloosheid en de Belgische wreedheid; — Japan, Servië en Egypte hebben ons ook den oorlog verklaard (bl. 26—27).

Wel mijnheer de pastoor, eer gij de wreedheid der Belgen verkondigde, eer gij hoog van den kansel der waarheid verteldet dat Servië en Egypte den oorlog hebben verklaard aan Duitschland, zou een beetje omzichtigheid en eenig onderzoek niet misplaatst zijn geweest.

Vermelden wij thans nog de preek gehouden op 9 Aug. in de synagoge van Schwerin door Dr. S. Silberstein, rabbijn van het Groothertogdom Mecklenburg-Schwerin (Silberstein, *Der Herr ist mein Licht*): „Men heeft ons gedwongen de hand te leggen op het zwaard, wij verfoeien de trouweloosheid waarmede onze vijanden ons bestrijden, wij willen in eerlijken strijd het ongeluk afweren dat ons bedreigt.” Zoo

wisten dan ook de joodsche rabbijnen reeds op 9 Augustus dat Duitschland de aangevallene was en dat de anderen de vervalschers zijn.

Het is noodeloos de reeks te vervolgen. Wij zouden slechts in herhalingen vervallen want al de predikanten, tot welke belijdenis zij ook behooren, zeggen dezelfde les op in ongeveer dezelfde bewoordingen: „De oorlog die ons is opgedrongen onze verraderlijke vijanden onze trouwe bondgenooten de wreede Belgen onze voortreffelijke soldaten die goedheid vereenigen met dapperheid onze heldhaftige leiders”

B. Valschheid.

Het zou een onmogelijke taak zijn openhartig en volkomen het gedrag der Duitschers in België in dezen oorlog te beschrijven, zonder te spreken van hun dubbelhartigheid; men moet zich dan ook niet verwonderen indien wij op iedere bladzijde van onze uiteenzetting minstens één leugen hebben vastgesteld. Want wij moeten niet vergeten dat het moderne Duitschland een voorbeeld neemt aan von Bismarck, en dat deze zelf heeft verklaard den oorlog van 1870 te hebben doen uitbreken door de handige vervalsching van een staats-telegram. Bij gelegenheid van het eeuwfeest der geboorte van den IJzeren-kanselier, 1 April 1915, hebben de bladen van over den Rijn den vrijen loop gegeven aan hun lyrisme; geen enkel der tallooze dithyramben gewijd aan de verheerlijking van den Grooten Man, bevat een enkel woord van blaam, hetzij voor het bedrog zelf, hoe schandelijk dit ook zijn moge, hetzij voor de grootspraak en schaamtelooosheid waarmede hij dit openbaar maakte.

Welke eerlijkheid kan men verwachten van een volk dat een vervalscher tot in de wolken verheft, *omdat* hij vervalscher is, en een vervalscher trotsch op zijn handigheid!

Maar de tegenwoordige leiders van Duitschland, minder handig dan hun model, hebben hun bedriegerijen niet lang kunnen verbergen. Laten wij ons alleen nog maar eens herinneren, om er verder niet op terug te komen, aan de talrijke wijzigingen aangebracht in de zogenoemde „Anglo-Belgische overeenkomsten” (bl. 38 v.v.). Wat hun oneerlijke vertalingen betreft van diplomatieke stukken met betrekking tot het ontstaan van den oorlog, verwijzen wij onze lezers naar de meesterlijke uiteenzetting daarover geschreven door de heeren Dürckheim en Denis, door den heer Weiss, door den schrijver van *J'accuse* en door den heer Waxweiler. Wij zullen ook niet meer

spreken over al de leugens die wij reeds ontmoet hebben in den loop van deze studie. Het is van veel meer belang eenige nieuwe voorbeelden aan te halen van verdraaiingen der waarheid gekozen uit die welke zoo tastbaar zijn dat hun kwalificatie zich terstond voordoet, en zoo onbetwistbaar dat onze vijanden er zelfs niet meer van droomen om ze in twijfel te trekken. Daarna zullen wij onderzoeken op welke wijze de Duitschers de verspreiding van de leugens georganiseerd hebben. Vervolgens zullen komen, als andere voorbeelden van dubbelhartigheid, de schending der verbintenissen door hen zelf vrijwillig op zich genomen, de arglistige pogingen aangewend om de Belgen op te ruïen tegen elkander, tegen den Koning en de regeering en tegen hun geallieerden; ten laatste de geest van bedrog dien zij sedert de maand Augustus 1914 in het bestuur van ons land hebben gebracht.

1. EENIGE LEUGENS

De Duitschers op de kust van het Kanaal.

Nummer 50 van 1914, van *Die Wochenschau* (bl. 1.588) bevat een photo waar men matrozen ziet bezig met het laden van een kanon dat op de duinen geplaatst is (*fig.* 19). Zie hier de vertaling van het onderschrift: „Buitgemaakt Belgisch kanon, nu bediend door Deutsche matrozen op de kust van het Kanaal." Het Kanaal! Maar de Duitschers zijn er nooit geweest; zij waren vertrokken vol geestdrift naar Kales, dan naar de kusten van het Kanaal, en vervolgens naar Londen . . . maar in die richting zijn zij nooit verder gekomen dan Lombartzijde, op den rechter oever van den Yser. Maar zij wilden liever doen gelooven dat zij het Kanaal beheerschen: daarom hebben zij dat kustgebied gekozen om hun kanonnen te planten, op papier. — Dit „Belgisch kanon" echter, heeft een zeer ongewonen vorm voor een Belgisch kanon; onze kanonnen hebben een rechthoekig schild terwijl de Deutsche een afgerond schild hebben, juist zooals op de photo. — Ten slotte mag men zich afvragen wat de kanonniërs wel kunnen beschieten aan de kust met hun klein kanon. Zeker niet een der Engelsche schepen die de Belgische kust bombardeeren, want die blijven op te grooten afstand, of waren de Duitschers misschien bezig zich te vermaken met granaten te werpen op garnalenvischers, om hun gedenkwaardig heldenfeit van 8 Sept. 1914 te herhalen (bl. 214)? Als wij optellen, vinden wij drie schreeuwende leugens op één photo.

Het kanon van 42.

Wat hebben zij niet gepocht op hun kanon van 42! Men herinnere zich het fort van Loncin vernield door het kanon van 42; dat van Waelhem insgelijks, en die van Maubeuge, altijd het kanon van 42. Meerdere hunner geïllustreerde bladen (b.v. *Der Weltspiegel*, n°. 84, 18 Oktober 1914), geven de photo van een villa, waarvan beide gevels zijn weggeschoten door een granaat, „een Duitse granaat van 42,” zeggen onze waarheidlievende vijanden. Maar, deze villa, en ieder die de slagvelden van Brabant bezocht heeft kent haar, is het huis van den dokter van Elewijt; en wij weten ook dat zij verwoest werd op 12 September 1914, door een granaat van het fort Waelhem; Duitse officieren hadden er hun intrek genomen; zij werden allen gedood, een enkele uitgezonderd die zich voorzichtig in den kelder had teruggetrokken.

De uhlanen vóór Parijs.

Om het moreel hunner troepen te sterken bij het begin van den oorlog, was het volstrekt noodig deze te doen gelooven dat de oorlog ging eindigen in een bliksemsnelle overwinning.

Daartoe diende de gekleurde prentbriefkaart *De uhlanen voor Parijs*. Men ziet daar werkelijk groepen Duitse kavaleristen in overweging voor Parijs en den Eiffel-toren. De prent werd uitgegeven door het huis R. en K. en draagt het nr. 500 (*fig.* 18).

Hetzelfde huis heeft andere merkwaardige prentkaarten vervaardigd met betrekking tot de krijgsverrichtingen in België. Nr. 507 stelt het bombardement van Antwerpen voor. Men ziet van het Vlaamsche Hoofd, de stad in vlammen en ook kanonnen geplaatst op dezelfde plek. Maar de Duitschers hebben nooit kanonnen gehad op den linkeroever van de Schelde. — Nr. 502 toont het bombardement van Namen door kanonnen geplaatst te Jambes, wat ook valsch is. — Het is goed hier bij te voegen dat die kaarten nog verkocht werden in Juni 1915, toen reeds iedereen weten moest dat ze valsch waren.

De bezetting van het Paleis van Justitie te Brussel.

Nr. 15 van 1914 van *Die Wochenschau* geeft op bl. 463 een gezicht op het inwendige van het Paleis van Justitie te Brussel.

Ziehier de vertaling van het Duitsche onderschrift:

„*Duitsche militairen in de zaal van het Hof van assisen van 't Paleis van Justitie te Brussel.* Brussel dat de zetel geworden is van de Duitsche algemeene regeering voor België, heeft natuurlijk een groot garnizoen en een zeer druk militair leven. Het beroemde Paleis van Justitie op het Poelaertplein, geeft ook onderdak aan een groot getal soldaten. Niets is eigenaardiger dan het schouwspel dat dit machtige en weelderige gebouw vertoont met zijn nieuwe gasten in „veldgrauw” die daar zijn ondergebracht. Duizend voorzorgen zijn genomen opdat niets zal bedorven worden, en terwijl overal waar de vijand den Duitschen grond betreden heeft lang gewerkt zal moeten worden aan het herstel der gebouwen die hij heeft verwoest, zal niemand bemerken, als hij de prachtige zalen van het Paleis van Justitie te Brussel bezoekt, dat de Duitsche soldaten daar hun intrek genomen hebben.”

Om al het fijne van deze spotternij te begrijpen, is het genoeg de prentkaart slechts te bezien: met ziet daar het linnen dat de soldaten laten drogen op de lijnen door de weelderige zaal gespannen; dat is blijkbaar een van de „duizend voorzorgsmaatregelen” die genomen zijn opdat niets zal bedorven worden. (De photo is overgenomen in *Belg. Dtsch.*, bl. 112).

Engelsche marine-soldaten in Frankrijk.

Het was in hun belang om te laten zien dat de Engelschen reeds verplicht waren hun marine-soldaten naar Frankrijk te zenden. Nr. 47 van de *Ill. Kriegs-Kurier*, een officieus en gesubsidieerd blad stelt dan ook voor „den President Poincaré een bezoek brengend aan de Engelsche militaire macht in Frankrijk. Men ziet hem hier de artillerie der Engelsche marine inspekteren.”

De President gaat werkelijk langs twee rijen Engelsche soldaten, gehelmd en met geweren gewapend.

Maar is het werkelijk in Frankrijk en gedurende dezen oorlog dat die wapenschouw heeft plaats gehad? Raadpleeg het Julinummer van 1913 van het geillustreerde Fransche tijdschrift *Lectures pour tous*. Gij zult daar vinden op bl. 1.245 een photo getiteld: „De bekrachtiging van de Entente Cordiale. De heer Poincaré vergezeld van den Prins van Wales inspecteert de eerewacht bij zijn aankomt te Portsmouth (24 Juni 1913).” Welnu dezelfde waardigheidsbekleeders en dezelfde soldaten komen voor op beide photo's en in

dezelfde omgeving. Het eenige verschil is dat de photo uit de *Lectures pour tous* een oogenblik later genomen is dan die uit den *Kriegs-Kurier*.

De Fransche bladen hebben nog meer vervalschingen van dien aard aangewezen; maar wij hebben die niet kunnen nagaan.

Deze kunstgreep schijnt echter geen uitsluitend Duitsche specialiteit te zijn. Onze oostelijke naburen beschuldigen de Russen en de Engelschen er eveneens gebruik van te maken. Maar een soort van leugens waarvan Duitschland het vaderschap en het uitsluitend gebruik voor zich zelf kan opeischen, bestaat in de volstreckte loochening of ten minste in het terug brengen tot de kleinst mogelijk afmetingen, van zijn daden van Vandalisme.

De eerbied der Duitschers voor de kunst-gebouwen van Leuven.

Wij hebben gezien dat de Duitschers, na koel gewag te hebben gemaakt van het bombardement der kathedraal van Reims, als van een heel gewone zaak, het een plicht achtten om wille der algemeene verontwaardiging zich over het gebouw bekommerd te maken. Hetzelfde verschijnsel heeft zich voorgedaan met betrekking tot de vernieling van Leuven. De verwoesting en verbranding van deze stad is genoegzaam bekend dat wij die niet opnieuw behoeven te verhalen. Laten wij ons alleen bezig houden met de kunst-gebouwen. In de dagen die volgden op de verwoesting namen de Duitsche bladen zulk een schandelijke houding aan dat zelfs de *N. R. C.* hoe Duitschgezind ook, zich niet kon weerhouden haar verontwaardiging te doen blijken.

Berlijn, 28 Augustus (*Wolff*). — De militaire korrespondent van de *Vossische Zeitung*, zegt het volgende, met goedkeuring der roegering:

„Volgens Duitsche berichten is Leuven slechts verwoest omdat de burgers daar op Duitsche troepen geschoten hadden. . . .

En nu, die oude stad, zoo rijk aan kunstschaten, bestaat niet meer. . . .

Het is te hopen dat de Belgen nu allen lust zullen verloren hebben om den „vrijeschutters“-oorlog voort te zetten.”

N. R. C., 30 Augustus, (avondblad).

De verwoesting van Leuven wordt in een deel van de Duitsche pers met vreugde en voldoening begroet.

De agrarische *Deutsche Tageszeitung*, en de conservatieve *Kreuzzeitung*

juichen de gebeurtenissen te Leuven toe, in termen die wij hier niet kunnen overbrengen.

De *Vorwärts* teekent bij het oordeel van die twee bladen aan: „De militaire overheid moge de verwoesting van Leuven, in weerwil van de daartegen pleitende politieke en humanitaire bezwaren, noodzakelijk geacht hebben, maar dat er bladen zijn, die daarover nog vreugde en voldoening gevoelen, hadden wij nauwelijks voor mogelijk gehouden.”

N. R. C., 1 September, (ochtendblad).

Dus in het eerst, geen woord van spijt voor de verwoesting van Leuven, die toen volkomen heette: Leuven had haar lot verdiend en men hoopte dat dit voorbeeld de Belgen tot nadenken zou brengen. Langzamerhand echter dwingt de algemeene afkeuring hen zelf tot nadenken; en dan gaan zij de aangebrachte schade trachten te verminderen. Eerst was het de heer Helfferich, toen directeur der „Deutsche Bank” en later minister van Financiën van het Keizerrijk. Nu komt de bekende legende tot ontstaan, van de Duitse soldaten die het stadhuis redden onder de kogels der „vrijeschutters ¹⁾”.

Berlijn, 7 September, (*Wolff*). — De *Norddeutsche Allgemeine Zeitung* schrijft: Wij zijn in de gelegenheid geweest Hilferich, den directeur der Deutsche Bank, die juist uit België is teruggekeerd, te spreken. Hij is o. a. ook te Leuven geweest en vertelt dat van een algeheele verwoesting der stad geen sprake kan zijn. Kapotgeschoten en verbrand zijn slechts de oostelijke wijken, waarin de Duitse troepen door de bewoners arglistig beschoten zijn, met name de straten die van het station en uit de richting Thienen naar de stad leiden.

Het stadhuis, de parel van Leuven, is ongerept gebleven. De Duitse troepen hebben het „gered.”

Officieren die aan de straatgevechten hebben deelgenomen, vertellen dat Duitse troepen de stoombrandspuiten hebben bediend, die den brand in de gebouwen nabij het raadhuis hebben gebluscht, ofschoon zij tijdens dat blusschingswerk voortdurend door de bevolking werden beschoten. Jammer genoeg is het niet gelukt de universiteitsbibliotheek te redden.

Van de Kathedraal is de toren ingestort; het schip van de kerk is behouden gebleven.

N. R. C., 8 September, (ochtendblad).

Een weinig later werd een kunstenaar de heer von Falke, directeur van het museum voor toegepaste kunst te Berlijn naar Leuven ge-

¹⁾ Zij zullen nog eindigen met ons te overtuigen dat hun doortocht door België de redding is geweest van onze kunst-gebouwen.

zonden op een onderzoekingstocht. „Afgezien van de bibliotheek, zegt hij, is niets van beteekenis verwoest... in dezen ongelukkigen brand veroorzaakt door den opstand der inwoners.” Voor hem is er dus kwestie van een ongeval (*Brandunglück*).

Berlijn, 5 Oktober 1914, (*Wolff*).

De *Norddeutsche Allgemeine Zeitung* schrijft:

De heer von Falke, geheimer Regierungsrat, heeft den 17 September met den burgemeester de kunst-gebouwen van Leuven grondig onderzocht. Hij geeft een officieel rapport van hun huidige toestand, waarvan hier een verslag:

„De ouden Lakenhal, die diende tot universiteits-bibliotheek is geheel verwoest, behalve de twee gevels: de voornaamste is gothisch, met Renaissance-bijwerk; de achtergevel is in Renaissance van de laatste periode; terzelfder tijd is ongelukkiger wijze de geheele boekenverzameling vergaan met haar rijke schat van handschriften. Behalve dit gewichtig verlies, is er geen verwoesting te betreuren van eenigszins ernstigen aard. Het gothische stadhuis is ongerept gebleven, zijn bewaring is te danken aan de bevelen van den kommandant majoor von Manteuffel, die de huizen ter rechterzijde liet omverhalen en er dus in slaagde den ongelukkigen brand (*das Brandunglück*) te beperken. Daarentegen is de Sint Pieters-kerk, waarvan het dak door vonken in brand gezet werd, zeer ernstig beschadigd; zij zal echter kunnen worden gerestaureerd en tot haar oorspronkelijken staat teruggebracht.

„De schilderijen der kapellen, doeken van Dirk Bouts en van den Meester van Flémalle, die tot de meest kostbare werken van Leuven behooren zijn gered en naar het stadhuis gebracht met de andere kunstvoorwerpen van de Sint-Pieterskerk; dat vervoer geschiedde door reserve-luitenant Thelemann, raadsman van den minister van spoorwegen. Deze voorwerpen zijn nu geplaatst onder de bescherming van den burgemeester. Van de oude kunstwerken van de Sint-Pieterskerk is niets vernietigd dan een windvang. Het gebouw zelf is behouden. Men heeft het moeten voorzien van een nooddak in geteerd carton.

Deze ongelukkige brand veroorzaakt door den opstand der inwoners en verbreid door den storm heeft voornamelijk de huizenrijen vernield nabij het station, in de stationsstraat en in de binnenstad. Ongeveer één zesde gedeelte van de stad is afgebrand.

De andere kerken zijn niet gedeerd; zoo zijn geheel ongerept gebleven de kerken Sint-Michiel, Sint-Jacobs en Sinte-Geertruide, al haar kunstwerken, voor een gedeelte zeer merkwaardig; het H. Geest-College met zijn bibliotheek is eveneens onbeschadigd.

Men ziet dat de heer von Falke zich niet uitspreekt over de wijze waarop het ongeluk begon. Hij zegt alleen dat de kerk van Sint Pieter werd aangestoken door vonken overgewaaid door den storm.

In hoeverre is die verklaring gerechtvaardigd? Indien de heer von Falke de Sint Pieterskerk bezocht heeft, moet hij gezien hebben dat iedere kapel afzonderlijk is in brand gestoken, en dat men 21 verschillende haarden van brand kan optellen, allen binnen het gebouw gelegen. Het is wel een eigenaardige storm, die een vonk werpt juist op ieder altaar dat verbrand moet worden.

Maar verder, was er werkelijk een storm in den nacht van 25 op 26 Aug. 1914. Ziehier de juiste gegevens aangaande de richting en de snelheid van den wind:

Uur. 25 Aug.	midder								
	18 uur	20 uur	22 uur	nacht	2 uur	4 uur	6 uur	8 uur.	
Richting	Z.W.	W.Z.W.	Z.W.	Z.W.	W.Z.W.	W.Z.W.	W.Z.W.	Z.W.	
Snelheid in M.									
per seconde	2.8	2.8	3.0	4.3	3.1	2.4	2.6	2.3	

Een snelheid van 2.3 tot 4.3 M. per seconde komt overeen met zwakken wind. Wij zijn dus ver van een storm.

De Duitschers bepalen zich er niet toe te zeggen dat de schade te Leuven aangericht gering is; zij bewijzen het. Ziehier hoe: In het Oktober-nr. van de officieele propagandabrochure *Journal de la Guerre*, geven zij een plattegrond van Leuven, waarop door schaduwing de verwoeste deelen zijn aangeduid. Welnu dit plan is vervalscht op twee wijzen. Vooreerst maakt het geen onderscheid tusschen de bebouwde oppervlakte en die welke gebruikt werd voor moestuin-derij, welke zeer aanzienlijk is: de verhouding tusschen het verwoeste gedeelte en van dat wat ongerept is gebleven is dus verkeerd ingekrompen. In de tweede plaats, het verwoeste gedeelte is ook op absolute wijze verkleind; veel der verbrande kwartieren komen er voor als ongedeed; om slechts een voorbeeld te geven, de Oude Markt waar slechts het College der Josephieten en eenige naburige huizen (*fig. 20*) zijn blijven staan is aangegeven als niet door den brand getroffen.

Men moet wel gelooven dat de Duitschers zich rekenschap hebben gegeven van de nietswaardigheid hunner uitvluchten, volgens welke de brand te Leuven te wijten zou zijn aan een „ongeluk”, want van af het einde van September 1914 zijn zij begonnen een andere verklaring te geven: Leuven zou gebombardeerd zijn geweest. Dit is wat zij

hebben verteld aan Sven Hedin en zij hebben er zelfs voor gezorgd hem de onovertreffelijke juistheid van hun geschut te doen bewonderen. Men deed hem ook gelooven dat de „vrijeschutters” het Duitse leger beschoten hebben op het oogenblik van zijn intocht in de stad: het is immers mogelijk dat de Zweedsche aardrijkskundige nooit zou geloofd hebben aan een aanval die plaats had 6 dagen na de bezetting toen honderd duizend soldaten de stad waren doorgetrokken en daar verschrikking hadden gezaaid.

... 18 kilometers tot Leuven. In de binnenstad rijdt men een goeden afstand eer men de eerste puinhoopen bereikt. Geheel Leuven is volstrekt niet verwoest door het bombardement zooals men zich voorstelde. Nauwelijks één vijfde is vernield. Het is waar dat in dit vijfde gedeelte verschillende kostbare gebouwen waren die niet meer te vervangen zijn; vooral het verlies der bibliotheek valt te betreuren. Te midden van deze puinen verheft zich als een rots in zee, het stadhuis, het trotsche juweel der periode van 1450, met zijn 6 slanke en ijle torens. Ik heb de rondte gedaan door het stadhuis en heb met den besten wil van de wereld zelfs geen schram kunnen ontdekken op die muren met zulken overvloedigen rijkdom versierd. Misschien bevindt zich hier of daar een spoor van een ontplofte bom, die mijn aandacht ontsnapt is. Dank aan de voortreffelijkheid van het Duitse geschut is zelfs geen enkel lijstwerk der zes torens beschadigd.

De reden van het bombardement van Leuven is bekend. De burgerbevolking heeft uit de vensters op de Duitse troepen geschoten toen deze hun intocht deden in de stad, en daar die misdaad op geen andere wijze kon gestraft worden werden de huizen door een bombardement in brand gestoken. Toen daarna de Duitse soldaten trachtten het vuur te blussen in de huizen nabij het stadhuis schoten de „vrijeschutters” wederom op hen met hun karabijnen. *Elk ander leger ter wereld zou op dezelfde wijze hebben gehandeld,* en de Duitschers zelf betreurden het ten hoogste dat zij tegen wil en dank gedwongen waren tot zulke maatregelen hun toevlucht te nemen.

Sven Hedin, *Ein Volk in Waffen*, bl. 142.

Zij houden zich ook bezig om door photographieën het bombardement van Leuven te bewijzen. Nummer 3 van het officieele blad *Illustrierter Kriegs-Kurier* geeft twee photo's die het Stadhuis van Leuven voorstellen „voor en na het bombardement”.

Ziedaar dan op duidelijke en juiste wijze omschreven hoe Leuven is gestraft geworden. Heeft het hart der Duitschers niet gebloed op het gezicht dier puinen en hebben zij niet onmiddellijk maatregelen

genomen om te redden wat nog aan de vernieling ontruikt kon worden? Men zou die verlichte schoonheidliefhebbers (bl. 149) slecht kennen indien men daaraan twijfelde. Ziehier een uittreksel uit een artikel dat verschenen is in verschillende „Belgische” bladen onderworpen aan de censuur.

Het herstel der kunstgewrochten van België.

De President van de Kommissie voor Monumenten in Rijn-Prusen, de geheimraadsheer Dr. Clemen heeft het volgend verslag uitgebracht over het herstel der historische monumenten van België die geleden hebben door den oorlog:

„Ik heb kunnen nagaan in mijn laatste bezoek aan België dat al de gemeentebesturen de voorloopige bescherming hebben ter harte genomen van de monumenten die beschadigd zijn door de oorlogsgebeurtenissen en dat de aanwijzingen door geheimraad von Falke en mij gegeven, zijn opgevolgd.

„Te Leuven is het sterke dak bestemd ter bedekking van de geheele kerk afgewerkt, en men begint nu met voorloopig de ramen te stoppen aan de zuid- en westzijde die gedurende den brand der kerk gesprongen zijn. Het inwendige is bijna geheel ontruimd. Binnenkort zal men zich opnieuw kunnen bedienen van deze collegiale kerk”

Le Bien Public, 28 Januari 1915.

Als men den heer Clemen moet gelooven, zijn het de heer von Falke en hij die het idee hebben gehad de bescherming te verzekeren der monumenten, beschadigd door de „oorlogsgebeurtenissen” zoo als hij het zegt. (Hij ook neemt den schijn aan van niet te weten dat Leuven opzettelijk is in brand gestoken.) Wat is er waar van zijn voorgeven dat hij de maatregelen heeft aangeduid die genomen moesten worden voor de bewaring der Sint-Pieters kerk? Niets. Lang voor het vluchtig bezoek van von Falke en Clemen was een voorloopig dak geplaatst door de zorgen en op kosten van Kanunnik A. Thiéry, en de tusschenkomst der Duitsche kunstkenneren had dus geen enkele reden van bestaan meer.

Geven wij nu nog een overzicht van de achtereenvolgende verklaringen der Duitschers omtrent den brand te Leuven.

1e lezing: Geheel Leuven is verbrand. En het is wel verdiend.

2e lezing: Slechts een zesde der stad is verwoest. Dat is een ongeluk. Onze troepen hebben het Stadhuis gered niettegenstaande de Leuvenaars zelf.

3^e lezing: De stad heeft een bombardement ondergaan. Maar de Duitschers hebben er voor gezorgd het Stadhuis niet onder vuur te nemen.

4^e lezing: Wij nemen maatregelen voor het behoud van de monumenten die beschadigd zijn door den ongelukkigen brand.

Ziedaar hoe de Duitschers geschiedenis schrijven.

De eerbied voor de monumenten te Huy, Dinant, Dendermonde en Mechelen.

Men verbeelde zich niet dat dit soort van „dwalingen” een afzonderlijk geval is; het maakt deel uit van een geheel stelsel van vervalsching. Zoo geeft von Falke voor, in zijn verslag van een onderzoekings-tocht door België, dat Huy ongerept is (Geïllustreerd wekelijksch bijvoegsel van het *Hamburger Fremdenblatt*, nr. 4 van 11 Oktober 1914); in werkelijkheid hebben de Duitschers er een 30-tal huizen verbrand. Hij beweert ook dat de Collegiale Kerk van Dinant door de Franschen gebombardeerd is, terwijl zij zelf op minstens drie plaatsen brand gesticht hebben, op eene plaats zelfs binnen in den linker en kruisbeuk die dus niet van buiten kon worden bereikt.

De heeren Köster en Noske (*Kriegsfahrten*), doen ook hun best om te laten gelooven dat Dendermonde verwoest is door een bombardement. In werkelijkheid kon men er nog in Maart 1915 duidelijk zien op welke wijze het Deutsche leger de brandstichting in de stad had georganiseerd (bl. 95). Zie hier wat Köster en Noske zeggen:

Dendermonde, dat wil zeggen de uitmonding van de Dender in de Schelde, biedt het vreeselijkste schouwspel aan dat wij tot nog toe in dezen oorlog gezien hebben.

Terwijl te Leuven vier vijfden der huizen zijn gespaard gebleven, en slechts één vijfde verwoest is, kan men ruim de omgekeerde verhouding nemen voor Dendermonde.

Het spreekt van zelf dat de stad niet in brand was gestoken. Wat door onze soldaten verbrand is moeten worden is slechts een zeer gering gedeelte.

De stad werd gebombardeerd en daar er niemand was om de branden te blussen, werd zij de prooi der vlammen.

Het meest leerrijke voorbeeld van alle is dat van Mechelen. Wij zullen het in 't kort verhalen.

Wij hebben reeds gezegd dat de Duitschers de Belgen beschuldigen van Mechelen te hebben gebombardeerd (bl. 151). In werkelijkheid heeft geen enkele Belgische bom Mechelen zelf geraakt, maar eenige zijn neergekomen in de voorsteden, bijv. in de Dodoneus-straat bij den steenweg van Hombeek. Mechelen werd voor de laatste maal en op vreeselijke wijze gebombardeerd op 27 Sept. 1914 door de Deutsche batterijen opgesteld te Hofstade. Denzelfden dag en den volgenden morgen gingen de inwoners op de vlucht. Den 28sten Sept. was de IJzeren Leen nog onbeschadigd, behalve eenige daken door de bommen doorboord maar gemakkelijk te herstellen. Doch van 28 September tot 10 October plunderden de Duitschers alle huizen door en door. De Mechelaars verzekeren dat ongeveer 500 piano's van hier naar Duitschland verzonden zijn. Terzelfder tijd staken de Duitschers verschillende kwartieren in brand: de IJzeren Leen (*fig. 12*), de Leopoldstraat en het hotel Busleyden met zijn omgeving. Terwijl zij den brand aanstaken gaven zij zich het boosaardig genoegen de brandweer uit Brussel te ontbieden. Deze kwam met de grootste snelheid, maar de manschappen hielden spoedig op met water op de brandende huizen te werpen toen zij zagen dat de troepen nieuwe huizen in brand staken, naar gelang zij de eerste bespotten. Na getracht te hebben alle sporen van hun plundering uit te wischen door het vuur gaven zij photo's uit van de IJzeren Leen met dit onderschrift: „Gedeelte der stad Mechelen gebombardeerd door de Belgen.” Deze photo's zijn verschenen in het geïllustreerd wekelijksch bijblad van het *Hamburger Fremdenblatt* nr. 5, 18 Oct. 1914 en in *Zeit im Bilt* nr. 43 van 1914, bl. 1.889.

De Deutsche plannen tot wederopbouw onzer steden.

Men ziet niet terstond in waarom de Duitschers zich zooveel moeite geven om te doen gelooven dat de verwoesting onzer steden niet kan geweten worden aan hun barbaarsheid, maar eenvoudig een „oorlogsgebeurtenis” is. Zou de reden niet eenvoudig deze zijn dat zij het plan hebben hun diensten aan te bieden voor het herstel der monumentale gebouwen en den wederopbouw der steden? Het volgend verslag van een artikel van Wilhelm von Bode, excellentie, Pro-

fessor, Directeur der koninklijke musea te Berlijn en der 93 onder-
teekenaars, zou dit doen vermoeden.

In het laatste nummer van het te Berlijn verschijnende weekblad *Wieland* doet Wilhelm Bode eenige mededeelingen over het herstellen van het verwoeste België.

Zooals in Oost Pruisen, zoo zegt hij, het herbouwen van de door de Russen vernietigde plaatsen stelselmatig en naar practische en artistieke beginselen reeds begonnen is, zoo heeft het Duitse gouvernement ook in België in de steden waar door beschieting gebouwen of heele straten vernield zijn, plannen in bewerking genomen, die het oude karakter van deze steden geheel tot zijn recht laten komen en die tevens door een nieuwen aanleg van straten den hygiënischen toestand moeten verbeteren. Dit betreft vooral Leuven, Dendermonde, Visé en Dinant.

Dit optreden der Duitse regeering, zegt Bode, is temeer te waardeeren omdat het, door het in België heerschende goldgebrek voor de betrokken gemeenten zoowel als voor particulieren voorloopig nog zeer moeilijk zal zijn met herbouwen te beginnen, ook al bestond neiging daartoe.

Over den omvang der beschadigingen en verwoestingen heeft het gouvernement een nauwkeurig onderzoek laten instellen.

Dit heeft bewezen dat de opgaven over de schade zeer overdreven zijn. In verschillende provincies met uitzondering van West-Vlaanderen, waar nog steeds gevochten wordt, is het percentage van de beschadigde huizen ongeveer twee, in de meeste provincies slechts van een half tot een en een derde procent.

Alleen in de provincies Namen en Antwerpen bedraagt het van vier tot vijf procent. In heel België zijn ongeveer 26,000 huizen vernield of beschadigd.

Daarin woonden 150,000 inwoners.

Het meerendeel daarvan is niet ernstig beschadigd, zoodat zij gemakkelijk weer bewoonbaar kunnen worden gemaakt.

Werkelijk dakloos is ongeveer de helft van deze menschen, maar daar nog steeds 300,000 Belgen zich in het buitenland ophouden, is voor die 80,000 reeds lang een onderkomen gevonden.

N. R. C., 27 Juli 1915, (avondblad).

Eenige opmerkingen vragen hier plaats.

Het is niet waar, dat Leuven, Dendermonde, Visé en Dinant gebombardeerd zijn. Door den fakkel, niet door het kanon zijn die steden verwoest. Excellentie W. von Bode tracht ook al te doen gelooven

dat de schade door België geleden (26.000 huizen!) van weinig betekenis is. — Het is voldoende Leuven, Dendermonde, Visé en Dinant te bezoeken om te zien dat hun huizen volkomen onherstelbaar zijn. Dit zou niet hetzelfde zijn als zij gebombardeerd waren; maar huizen in brand gestoken met behulp van benzine en schietkatoen worden zoo tot in den grond toe vernield dat er niets meer te doen valt dan de stukken muur om te werpen die nog staande gebleven zijn.

De meening van Excellentie W. von Bode kan worden uitgedrukt als volgt: de Duitsche bouwkundigen stellen zich voor plannen te maken voor den wederopbouw der steden door de Duitsche soldaten in België verbrand.

Laten wij er bijvoegen dat zij hun plannen reeds hebben voorgelegd aan de gemeentelijke overheden van Leuven en Mechelen.

De intocht der Duitsche matrozen te „Antwerpen”.

Er zijn zekere Duitsche leugens die geheel en al onverschoonbaar zijn; wij willen hiermede te kennen geven, dat men niet ziet op welke wijze zij van nut kunnen zijn aan onze vijanden. Men kan in die categorie de drie photo's opnemen, die voorstellen „den intocht van de afdeeling Duitsche matrozen in Antwerpen”, geleverd door de *Illustrierter Kriegs-Kurier*, nr. 3.

Iedere Brusselaar bemerkt dadelijk dat die photo's niet genomen zijn te Antwerpen, maar te Brussel, op den hoek van de Wetstraat en de Koningsstraat.

De Duitsche edelmoedigheid.

Er is nog een andere gedrukte leugen, die den Duitschers bijzonder eigen is. Zij doen hun best een gevoeligheid op kommando ten toon te spreiden die, het zij in 't voorbijgaan gezegd, geweldig vloekt met hun onbetwistbare wreedheid. Zoo hebben zij bij verschillende gelegenheden photo's uitgegeven. Duitsche soldaten voorstellend, die hun brood of hun soep deelen met Belgische of Fransche kinderen en vrouwen.

Men is geneigd zich te laten bewegen door de goedhartigheid van die Duitsche krijgers, die na eerst zoo verraderlijk te zijn aangevallen door die afschuwelijke „vrijschutters”, zich thans het brood uit den mond sparen om de hongerende bevolking te voeden Wat die

openbare vertooningen van de edelmoedigheid en groothartigheid der Duitschers waard zijn, kunnen wij beoordeelen uit de photo van de *Illustrierte Kriegs-Kurier* nr. 16. (Het is wel van belang hier op te merken dat de officieele en gesubsidieerde *Ill. Kriegs-Kurier* altijd den palm der waarheid wegdraagt.) Het beeld geeft te zien „Soldaten van den Deutschen Landstorm hun brood deeleud met Fransche kinderen”. Welnu, dit tooneeltje dat overigens niet veel zegt, speelt zich niet af in Frankrijk, maar in België, in het station van Buysinghen, bij Halle. Het is geheel en al bedriegerij.

De sympathie der Belgen voor de Duitschers.

Dit is niet het eenige geval waarin de Duitschers van alle zijden stukken hebben samengeflanst die moesten worden opgenomen door den photograaf of den kinematograaf. Hier is een ander. Op 20 October 1914 liet een korps militaire muzikanten zich plaatsen op het terras van den Botanischen tuin te Brussel, terwijl officieren rond de muzikanten heenwandelden. Op hetzelfde oogenblik werd een kinematographisch toestel geplaatst in de Koningsstraat. Men verwachtte blijkbaar dat een talrijk publiek zou bijeenverzamelen dicht bij de muziek en dat men een goede film zou kunnen krijgen, aantoonend hoe het Brusselsch publiek in groote menigte een militair concert bijwoont en met de Deutsche officieren verbreedert. Helaas! men had niet gerekend met den afkeer van den Brusselaar voor al wat onze verdrukkers betreft. Bij de eerste slagen van de groote trom verdwenen de wandelaars zeer snel en de verbaasde officieren bleven alleen. Dat was mislukt.

Men deed het andermaal op 26 October op de Anspachlaan nabij de Beurs, dat wil zeggen op het drukste punt van Brussel; daar is het aantal voorbijgangers altijd zoo groot, dat men gemakkelijk den indruk van een menigte kan weergeven. Degenen echter die in de gelegenheid zijn de opname van deze film waar te nemen, zullen zien dat een groot aantal lieden de muziek den rug toedraaiden. Dit is overigens de geliefkoosde houding der Brusselaars, iederen morgen omstreeks 11 uur, als de militaire muziek — een werkelijke muziek van barbaren — door de Koningsstraat gaat, langs het Park.

Eenige andere gedrukte leugens.

Wij hebben zooeven er op gewezen hoe de *Ill. Kriegs-Kurier* goochelt met de photo's der Deutsche zeesoldaten „te Antwerpen”. Nr. 31

van hetzelfde blad (het moet noodzakelijk de regeeringsbijdrage rechtvaardigen) toont de „Muziek der Duitse marine-soldaten die elken Zondag speelt te Zeebrugge." Maar een straat zooals op de photo vertoond wordt, met hooge aaneengebouwde huizen en groote winkels, bestaat niet te Zeebrugge.

Ziehier nog een laatste voorbeeld van fotografische leugens. In den ochtend van 12 Sept. 1914 vernielden de Duitschers de groote overhaal-brug van het fabriek gelegen aan de vaart tusschen Vilvoorde en Verbrande Brug.

In zijn Nr. 21 (Januari 1915) geeft het geïllustreerde blad *1914—1915 Illustré* een photo van deze brug met het onderschrift: „Te Vilvoorde. De overhaal-brug vernield door de Belgen." De vergissing was duidelijk en het blad moest dit noodzakelijk geweten hebben. Maar de Duitse censuur verplichtte het te liegen.

Onze waarheid sprekende vijanden weerhouden zich natuurlijk ook niet van het vervalschen van aardrijkskundige kaarten. In Januari 1915 verkochten zij in België een *Kriegsoperationskarte als Feldpostbrief*, uitgegeven bij Forkel te Stuttgart volgens welke zij in Vlaanderen een beduidende streek bezetten ten Westen van den Yser: hun front bereikte Oost-Duinkerke en Poperinghe. Eenzelfde bemerking kan gemaakt worden omtrent de omstreken van Verdun; de valscheid is hier nog veel grooter.

Hoe zij hun troepen tegen de Belgen ophitsen.

Laten wij nu overgaan tot de geschreven leugens.

Men herinnert zich de talloze leugens verspreid door de pers van over den Rijn aangaande de houding der Belgische bevolking tegenover de Duitse bewoners onzer steden (bl. 126) tegenover de Duitse gewonden (bl. 115, 116, 249), en tegenover de troepen die dorpen doortrokken of daar vertoefden (bl. 61, 249). Wij zullen daarop niet terugkomen tenzij om andere verzinsels aan te wijzen door welke de Duitschers hun troepen tegen ons ophitsten.

Niet tevreden met ons te beschuldigen van de meest onnoembare misdaden tegen hun leger, zijn de Duitschers er zelfs toe overgegaan ons te beschuldigen van de hatelijkste misdaden tegen onze eigen landgenooten; zij trachten op die wijze het beestachtig woeste karakter der Belgen te doen uitkomen.

In een propaganda-geschrift getiteld *Sturmnacht in Loewen* (een stormnacht te Leuven) door Robert Heymann, zegt deze, na al de wreedheden te hebben opgesomd waaraan de Belgen zich schuldig maakten te Brussel, te Antwerpen, enz., dat deze daden van barbaarsheid niet te verwonderen zijn in een volk dat zelfs zijn eigen medeburgers niet ontziet; dan geeft hij het verhaal „Wreedheden tegen een klooster.”

Wreedheden tegen een klooster.

Laten wij luisteren naar een der belanghebbenden die zijn rampspoeden verhaalde. De geschiedenis vormt een gewichtig bewijsstuk voor de hooge positie van Duitschland met betrekking tot zedelijkheid en kultuur van dat Duitschland dat in dezen oorlog betere dingen te doen heeft dan een bloedig werk voort te zetten.

Duitschland is een grootsche taak beschoren en de dag is niet verre meer dat al de onzijdige naties daarvan bewust zullen zijn.

Zie hier de „geschiedenis van de Broeders van 't stilzwijgen” :

„Het klooster der Jesuiten is gelegen vlak bij Luik op een heuvel, ongeveer 600 meter verwijderd van het zuidelijk fort. Ik was als broeder in het klooster sedert twee jaren. Wij broeders lezen geen dagbladen en tengevolge van onze gelofte van stilzwijgen, spreken wij ook niet, zoodat wij geheel onwetend waren aangaande den oorlog.

Op Donderdag 8 Augustus had ik tegelijk met zeven andere broeders de wacht van den middag tot middernacht. In den nacht omstreeks kwart na elf hoorde ik plotseling een geheel onbekend gedruisch. Ik ging buiten op de plaats van waar ik Luik en zijn fort zien kon.

Op eenigen afstand zag ik aan den hemel een klein licht, dit wees mij er op dat het ding zich in de lucht bevond. Ik wilde mijn ronde voortzetten maar het gedreun dat naderbij kwam deed mij stilstaan, ofschoon het leven der wereld mij in het geheel geen belang inboezemde. Het licht kwam steeds nader, het geluid had opgehouden. Ik kreeg het idee dat het een bestuurbare luchtballon kon zijn, maar neen, een verblindende glans verlichtte eensklaps de aarde.

Dat is de Ster der Wijzen dacht ik, die iets aankondigt, ik ga haar volgen met mijn oogen. In de heldere glansen daar ginder zag ik zoo duidelijk mogelijk gedeelten van de vesting en andere dingen.

Toen, verlicht door den weerschijn der lichtende aarde zag ik dat er werkelijke een machtig bestuurbare ballon was. Ik kon wel geschreeuwd hebben van vreugde, ik had nog nooit een bestuurbaar luchtschip kunnen zien. De helderheid duurde slechts eenige seconden die mij zeer lang toeschenen.

Mijn oogen waren nog niet gewend aan de duisternis van den nacht toen ik een rumoer hoorde. Ik keek naar den hemel, ik zag niets, het kleine lichtje verwijderde zich vreedzaam. Maar beneden zag ik er genoeg van! vuur! rook! Bij den helderen schijn kon ik gemakkelijk alles zien. Ik hoorde ook de echo. Ik had geen tijd om van mijn grooten schrik te bekomen, toen een tweede vuurgloed op de aarde verscheen, en tamelijk dicht bij. Deze keer kon ik nog duidelijker zien dat het een bestuurbaar luchtschip was. Het leek mij alsof aan het eind van een lange kabel een metalen scheepje neerhing waarin zich een man bevond. Ik zag hem zeer duidelijk met beide handen een voorwerp gooien op het verlichte gedeelte. Onmiddellijk daarna verdween het schijnsel op aarde. Ik bleef echter staren naar dezelfde plek. Een machtige vuurzuil rees op terwijl van alle zijden groote blokken steen in de lucht werden geslingerd. Welk een schrikwekkend geluid. Mijn gehoorvlies scheen gebarsten, ik was doof geworden. De aarde beefde zoo hevig onder mijn voeten dat ik wankelde. Diep ontroerd keek ik nogmaals in dezelfde richting. De verblindende vuurzuil was veranderd in een dikke massa rook die zich langzaam in de lucht verhief. Langzamerhand werd hij weer helder, gelijk een witte damp. Ten laatste lichtte de geheele plek op als bij een brand. Ik trachtte mij rekenschap te geven of het vuur zich verspreidde, toe ik verrast werd door een nieuwe ontploffing. Dit vreeselijke schouwspel herhaalde zich voortdurend, maar verwijderde zich steeds meer en meer. Van kwart na elf tot middernacht werden 12 bommen geworpen op de forten. Tusschen de ontploffingen in hoorde men het gedreun der motoren. Na de laatste ontploffing steeg het bestuurbare luchtschip, verwijderde zich en verdween. Ik bleef staan de oogen gevestigd in dezelfde richting. De klok van het klooster sloeg middernacht.

De zeven broeders die de wacht hadden gehad en ik bleven op de binnenplaats met degenen die ons kwamen aflossen. Aan slaap viel niet te denken. De andere broeders en de paters (wij waren 500 in getal) bleven binnen, de brand der forten gadeslaan uit de vensters.

Daar ik nu niet meer tot de wacht behoorde ging ik een ladder zoeken en beklom een muur ongeveer drie meter hoog. Ik bleef daar tot 4 ure. Omstreeks 2 ure begonnen ginds in de stad afzonderlijke geweerschoten te knallen, en er gingen kreten op die steeds luider werden.

Ten laatste bereikte een helsch lawaai mijn ooren en talrijke branden ontstonden in het gedeelte der stad aan de zijde van het klooster.

Om vier ure riep de klok ons naar de kerk. Welk een buitengewoon ding! Niettegenstaande onze ontroering bleven wij allen gebonden door onze gelofte van stilzwijgen.

Het moest!

Maar het werd een wezenlijke marteling want onze godsdienstige oefeningen duurden twee lange uren.

Door den schok der ontploffingen waren de prachtige rame naar binnen gebogen als zeilen opgeblazen door den wind. De steenen muren 80 centimeter dik, die de plaats omringden hadden diepe en lange scheuren.

Toen wij om 6 uur de kerk verlieten waren de gewerschoten en kreten nog vreeselijker dan te voren, en de branden meer talrijk en verder naar het binnenste der stad.

Als naar gewoonte opende de portier de deur om 6 uren. Welk een angst! Honderden Belgen uit de buurt wierpen zich op de binnenplaats. Daar wij vreesden dat het klooster zou geplunderd worden trachtte de portier in het eerst ze terug te jagen. Een broeder riep uit: „Gaaf! gij zult alles krijgen wat gij hebben wilt.” Het krankzinnige volk greep onmiddellijk naar het mes en doodde 20 onzer broeders en één pater. Ik sneldé naar de klok op de binnenplaatst en luidde alarm. Gewapend met hooi- en mestvorken en schoppen wierpen de broeders zich op de binnenplaats en joegen de benden na. Twee broeders die gedurende het gevecht door de menigte werden meegesleurd zonder dat wij het bemerkten, werden teruggevonden in stukken gehakt, vaneengereten als door wilde dieren.

De lijken waren afschuwlijk om aan te zien. Een Belgische broeder, die het alarm gehoord had, was gewapend met een vork naar de poort gesnelde denkende dat hij Duitse soldaten ging bestrijden. Toen hij zag dat de aanvallers zijn landgenooten waren, keerde hij zijn wapen tegen ons, zijne broeders, uitroepend als een krankzinnige: „Vous êtes fous, vous êtes fous!” Na een korte worsteling werd de vork hem ontrukkt.

Handen grepen naar hem, paktén hem en wierpen hem van den muur af; hij had zijn wapenen gekeerd tegen zijn broeders, maar bovenal hij had zijn gelofte van stilzwijgen verbroken.

Het gevecht had nauwelijks een kwartier geduurd. Nadat de poort was gesloten verzamelden wij ons om kwart na zes (ons gewone uur voor het ontbijt) in de eetzaal voor het ochtendmaal.

Niettegenstaande die buitengewone gebeurtenissen, had ik flinke honger. Wij gevoelden ons nu veilig. Maar toen wij na de 20 minuten welke ons ontbijt in beslag nam weer buiten kwamen zagen wij dat de Belgische beesten op twee plaatsen het klooster hadden in brand gestoken. Zij hadden ons koren en ons hooi dat niet ver van het klooster stond naar de houten schuur gesleept.

Wagens met koren geladen hadden zij tot dicht bij de schuren gereden en toen alles in brand gestoken. De vlammen bereikten reeds den bovengevel. Er viel niet aan te denken iets te redden, want al de gebouwen waren met elkander verbonden.

Dit was een harde beproeving. Maar zij kon onze gelofte van stilzwijgen niet breken en dubbel stom sloegen wij de vlammen gade.

Onze droefheid uitte zich in tranen toen wij onzen overste in snikken

hoorden uitbarsten. Hij kwam in ons midden; daar al de paters mogen spreken zeide hij met luider stemme: „Gaat en redt wat gij kunt!” en wij brachten zijn bevelen ten uitvoer.

Wij telefoneerden snel naar de overheden te Luik om hulp en bescherming. Tot onzen grooten schrik verschenen op dat oogenblik *Duitsche soldaten*. Daar Duitschland ons ten zijnent niet toelaat, maakten wij Jesuiten ons zeer bezorgd.

Om wille van de aanwezigheid der Duitse soldaten wilden wij de kostbaarheden die reeds op de binnenplaats waren bijeengebracht weder naar binnen terugbrengen, maar de overste der Duitse troepen verklaarde aan onzen overste dat dit gedeelte van Luik reeds in Duitse handen was.

Wij stelden ons toen onder Duitse bescherming. Wij behoefden daar geen spijt van te hebben. De Duitse beschermende troepen kwamen met acht auto's die onze kostbaarste schatten naar Duitschland zouden brengen: schilderstukken die in onze haast uit de lijsten waren gesneden en opgerold als papier, onze heilige vaten van goud, en onze paters. In groote haast hebben wij een ontzaglijk graf gedolven, waarin wij zonder eenige godsdienstige plechtigheid en zonder enkel woord onze 20 vermoorde broeders en den pater begroeven.

Terwijl de brand voortwoekerde liepen die honderden onzer broeders hier en daar in ongeloofelijke verwarring om hun kleederen en schoeisel te zoeken. Ik had klompen en vond geen schoenen die mij pasten; ik zag later tot mij groote verwondering vier paar schoenen in mijn koffer. Alles werd in de koffers geladen, met de voeten aangestampt, en in de grootste haast.

Zoo op Zaterdag, bij het aanbreken van den dag verlieten 350 broeders het nog rookende klooster om over de Duitse grenzen te gaan. Gedurende 3 uren sleepte elk met moeite de weinige dingen voort uit de goederen gereed. Een enkele oude broeder van 80 jaren bleef achter; verlaten, verklaarde hij:

„Ik wil hier sterven.”

Ofschoon de Duitse soldaten ons op dien marsch beschermden, viel de Belgische bevolking ons nog dikwijls aan.

Ik ontving eenige zware trappen, en slagen op de beenen en over geheel het lichaam. Gedurende twee nachten sliep geen enkel onzer, en boven dat alles hadden wij deze hevige aandoening en die vreeselijke rampen!

Toen na ongehoorde vermoedenissen wij ons over de grens gesleept hadden lieten wij ons lang uit neervallen op een grasveld waar wij in een loodzwaren slaap vielen, beschermd en bewaakt door de Duitschers, van den ochtend tot aan zonsondergang.

Robert Heymann, *Sturmacht in Loewen* (bl. 8—13).

Zooals men ziet, het is een geschiedenis om van te rillen. Niettemin schijnt zij ons toch wel onderhevig aan eenige kleine tegenwerpingen.

a) Er is geen klooster van Jesuiten nabij Luik, op ongeveer 600 Meter van een der zuidelijke forten, (de forten Boncelles, Embourg en Chaudfontaine).

b) De Jesuiten-broeders zijn volstrekt niet gebonden tot stilzwijgen. Die schrijver heeft ongetwijfeld de orde der Jesuiten gekozen omdat deze uit Duitschland gesloten zijn en zijn landgenooten dus minder bekend zijn met de regels van deze gemeenschappen.

c) Hoe kunnen deze broeders die geen dagbladen lezen en niet spreken iets vermoeden aangaande het bestaan van bestuurbare luchtschepen?

Overigens is het feit zelf vals, want geen enkel oogenblik van het beleg heeft een enkel luchtschip over Luik gevlogen. In werkelijkheid hebben de Luikenaars voor het eerst een bestuurbaar luchtschip gezien op 1 September 1914 om 22 ure; den volgenden dag 2 September hebben zij er nog een gezien om 18 ure.

d) Branden zijn dus niet ontstoken kunnen worden door de bommen van dit bestuurbare luchtschip.

e) Waar heeft men ooit ramen zien krommen als zeilen onder den druk van ontploffingen die in staat waren scheuren te veroorzaken in muren van 80 centimeter dikte?

f) Er was tot nog toe niets gebeurd dat een plundering van het klooster kon doen vreezen.

g) Sedert wanneer hebben de kloosters der Jesuiten landbouwondernemingen, waar hooi- en mestvorken, wagens graan enz., gevonden worden?

h) Gelukkig dat de slachting van 20 zijner medebroeders, wier uiteengereten lijken op de binnenplaats lagen den eedlust niet benomen heeft aan den verhaler. Dit heeft hem in staat gesteld zijn krachten te bewaren en ons het vervolg te geven van zijn trillend verhaal.

i) Het is opvallend genoeg dat in de opsomming der kostbare zaken de Paters Jesuiten slechts de allerlaatste plaats innemen, na de schilderstukken de heilige vaten. Het onbehoorlijke hiervan is echter meer schijn dan werkelijkheid: immers de verhaler zegt dat de 150 Paters Jesuiten allen met de schilderstukken en de heilige vaten plaats vinden in slechts 8 auto's. Het is zeker hun kleinheid die hen redde, want de schrijver heeft ons er reeds op gewezen dat de Jesuiten

(van gewone afmetingen) niet in Duitschland worden toegelaten. Dezen echter gingen er heen gelukkig onopgemerkt.

Hier volgt een verhaal uit een andere propaganda brochure: *Belgische Kriegsgreuel*.

De Burgemeester van Visé.

Ik heb gelegenheid gehad te spreken met zekere Belgische en Fransche gevangenen in de vesting van Wesel.

Het was in het midden van Augustus en het aantal gevangenen was toen minder groot dan nu.

In een der kazematten viel mijn oog terstond op een grijsaard van ongeveer 70 jaar, gekleed in burgerkleeding; zijn fijn besneden gelaat was omlijst door een witte baard en hoofdhaar; hij onderscheidde zich van de overigen, zoowel door zijn eerbiedwaardige ouderdom als door zijn uitdrukking van kalme goedhartigheid.

Mijn verwondering was groot een dergelijke grijsaard te zien te midden van gevangen soldaten en vrijeschutters, en ik sprak hem aan. Ik vroeg hem hoe het kwam dat hij zich hier bevond, en hij antwoordde mij dat hij de burgemeester was van Visé. Ik wist er toen bijna genoeg van, daar Visé een der slechts befaamde dorpen was op den weg van Aken naar Luik; het is daar dat mannen en vrouwen op verraderlijke wijze onze troepen begroetten met geweervuur. De oude man had tranen in de oogen toen hij mij in het breede al zijn lijden verhaalde. „Die afschuwelijke oorlog!” jammerde hij. Door den oorlog werd geheel zijn fortuin in geld en goederen op 't spel gezet; maar wat hem erger voorkwam was dat men hem verantwoordelijk stelde voor de wreedheden te Visé gepleegd. Hij verzekerde mij dat hij daaraan onschuldig was; dat hij zijn medeburgers had bevolen, hem al hun messen, vuurwapenen en ander moordtuig in te leveren. In antwoord op zijn bevel waren de menschen gekomen om hem alles te overhandigen, en toch had men uit huizen, zoldervensters, van de daken en uit keldergaten geschoten. Ik vroeg hem hoe hij zich had kunnen vergewissen dat al de wapenen uitgeleverd waren; hij antwoordde, dat hij alle huizen door gendarmen had laten doorzoeken. Ik vroeg hem daarop, hoe hij zich dat vreemde feit verklaarde. Hij zeide dat het alleen de melkverkoopers van buiten geweest konden zijn, die wapenen en patronen in hun hondekarren moesten verborgen en aan de bewoners uitgereikt hebben. Ik had den indruk dat hij de nabijzijnde Hollandsche plaatsen wilde beschuldigen, die dicht bij Visé gelegen zijn.

Hij onderbrak zich gedurig om te snikken, het noodlot beschuldigend zulke zware verdenkingen op hem te hebben geladen.

Hij vertelde mij daarop, dat hij niet te Visé zelf woonde, maar op een landhuis in de omstreken van het dorp.

Hij bezat 800 stuks vee en had deze verloren even als andere rijkdommen. Hij had zelfs belangen in Duitschland waar hij met nog anderen jachtgronden bezat. Bij de herinnering aan die jacht tintelden zijn oogen en hij verklaarde mij, dat hij zich het geheele jaar er over verheugde eenigen tijd in Duitschland door te brengen met zijn jachtgenooten.

Als ik aan de afgrijslijkheden van den oorlog denk, staat het beeld van dien grijsaard mij voor oogen, een lang werkzaam leven eindigend in de bedompte kazematten van Wesel, en daar den dood afwachgend. Leeft hij heden nog? Of is volgens de onverbiddelijke gestrengheid der krijgswetten zijn hart reeds van kogels doorboord? Ik weet er niets van. Maar indien hij gedood is dan is hij een slachtoffer van de dwaasheid zijner medeburgers. Tot mijn grooten spijt vernam ik later dat de inwoners van Visé nogmaals in verzet waren gekomen, dat er nieuwe aanvallen van hunnen kant geweest zijn.

Het is tengevolge van die feiten dat het bevel werd gegeven die plaats volkomen te vernietigen

De oorlog bekommert zich niet om het lot van een afzonderlijk persoon; het persoonlijk leven dat wij anders beschouwden als het hoogste van alle goederen, heeft slechts geringe waarde wanneer het in een oorlog gaat om het bestaan der volken."

Dit verhaal moet dienen om aan te toonen dat de Belgen die nog eenige menschelijke gevoelens bewaard hebben, zooals die van rechtvaardigheid en waarheid, de misdaden der „vrijshutters" erkennen, en zich er voor wachten om te protesteeren tegen de gestrengheid der onderdrukking. De zoogenaamde verhaler is de Burgemeester van Visé, een eerbiedwaardige grijsaard, rijk, groot-grondbezitter, eigenaar van 800 hoornbeesten, hij is verbannen naar Duitschland. Welnu, de Burgemeester van Visé is de heer Léon Meurice, professor van wiskundige natuurkunde en analytische werktuigkunde aan de Universiteit van Luik, een man van ongeveer veertigjarigen leeftijd die niet het geringste stuk vee bezit, en nooit naar Duitschland is gezonden geweest. De personen uit Visé, die wij geraadpleegd hebben, verklaren geen enkelen inwoner te kennen op wien deze voorstelling zelfs in de verte maar toepasselijk zou kunnen zijn. Kortom, dit verhaal is een vrucht der verbeelding.

Het is door dergelijke verduchtingsels — voorgesteld als verhalen van ooggetuigen en niet als romantische feuilletons — dat de Duitschers tegelijk de soldaten en de in het land achtergebleven bevolking tegen

ons ophitsen. Deze wijze van doen heeft trouwens voortreffelijke resultaten opgeleverd; niets bewijst beter den uitslag dan de eerste alinea van het verhaal: *De dag van Charleroi* (bl. 229), en het feit dat veel wagons die in het begin van Augustus door ons land reden, dit opschrift droegen:

*Gegen Frankreich mit Mut,
Gegen België mit Wut,
Tegen Frankrijk met moed,
Tegen België met woede.*

Men ziet tot welk een hoogte men den geest der Duitse troepen tegen ons had opgehitst.

„*Een Fransch bestuurbaar luchtschip door de Duitschers genomen*”.

Hier is een ander geval waarin een opschrift op wagons niet onbelangrijk is met betrekking tot de waarheid.

Den 5den Maart 1915 hoorden wij van ooggetuigen dat den avond te voren een Duitsch bestuurbaar luchtschip was verongelukt te Overhespen, bij Thienen. *La Belgique* van 6 Maart gaf eenige officieele bijzonderheden; zoo zei dit blad dat aan de censuur onderworpen is:

Brussel, 5 Maart (officieel). — De Zepelin *L. 8*, gisteren terugkeerend van een vruchtbaren onderzoekingsstocht, landde in de duisternis nabij Thienen en werd bij die landing beschadigd door het geboomte.

Hij heeft schade ondergaan aanzienlijk genoeg om er de voorkeur aan te geven hem uit een te nemen. Dit werk is zeer snel gedaan door de soldaten van het vliegeniers-kommando van Brussel, die ter plaatse werden geroepen. De uit elkaar genomen deelen zullen naar Duitschland worden gezonden ter herstelling.

La Belgique, 6 Maart 1915.

In werkelijkheid beteekende die „aanzienlijke schade” dat het luchtschip volkomen vernield was en dat van de 28 man aan boord 20 gedood waren. Tot zoover zullen wij dit verhaal niet behandelen als een leugen, omdat het de gewone grenzen van de officieele mededeelingen onzer vijanden niet te buiten gaat. Maar zie nu wat veel erger is: zij verspreidden te Thienen het gerucht dat er kwestie was van een Fransch bestuurbaar lichtschip, op zeer handige wijze

door de Duitse troepen bemeesterd. Vervolgens schreven zij op de wagons waarop de metalen overblijfselen van het luchtschip naar Duitschland vervoerd werden met groote letters: „*Erobertes fran-zösisches Luftschiff*”, wat niet langer een opgesmukte waarheid maar een platte leugen is.

Het vervoer van lijken.

Laten wij nog een bedrog aanhalen van dezelfde soort. Als het aantal hunner dooden te groot is om op het slagveld begraven te worden, zenden zij het overschot naar andere richtingen. Het vervoer geschiedt gewoonlijk in gesloten wagons. Soms echter ontbreken deze en men moet de lijken dan laden in goederenwagens. Uitwendig ver-raadt niets den inhoud dier voertuigen; men begrijpt immers, dat de overheden de uitgestrektheid van de verliezen niet wenschen bekend te maken (bl. 321). Om deze reden worden de lijken altijd verborgen onder andere dingen; men meent bijvoorbeeld een trein met onschuldige beetwortelen te zien voorbijgaan; in werkelijkheid zijn het de lijken van soldaten die vervoerd worden. Een belang-wekkend geval van zucht tot nabootsing, zou een bioloog zeggen.

Een leugen op bevel.

Soms liegen zij door middel van anderen, getuige het geval van den Burgemeester van Saint-Vaast, dien zij dwongen in het Waalsch een volmaakt juist bericht tegen te spreken. De geschiedenis is deze. Een diefstal had plaats gehad te Saint-Vaast in het begin van Januari 1915, en men richtte zich tot de naburige Kommandantuur, die eenige manschappen zond om te patrouilleeren. De soldaten brachten den nacht door in een kleine verdachte herberg in gezelschap der twee dochters van den herbergier. Den volgenden dag was er groot schandaal in het dorp; de Burgemeester vaardigde een besluit uit waarbij de herberg gesloten werd. Des avonds kwamen andere soldaten . . . patrouilleeren. Waarschijnlijk ingelicht door hun kameraden vroegen zij naar de woning der twee schoonen, maar konden er niet binnen komen. Een twist volgde en allen werden opgeroepen zich te komen verklaren aan de Kommandantuur. De burgemeester werd gedwongen een valsche verklaring te onderteekenen; hij kreeg bevel deze gedurende 30 dagen aangeplakt te laten in 't Duitsch en in het plaatselijk Waalsch dialect, opdat al zijn onderhoorigen ten volle de termen er van zouden kunnen verstaan.

Eenige leugenachtige aankondigingen.

Zij waren overigens ook niet bevreesd om zelf valsche nieuwsberichten aan te plakken. Zoo kon men weken lang op de muren van het Stadhuis van Vilvoorde de volgende aankondiging lezen :

Bericht.

Antwerpen heeft zich heden overgegeven met zijn leger.

De Plaatskommandant,
(handteekening onleesbaar).

Vilvoorde, 9 Oktober 1914.

Met zijn leger! terwijl de Duitschers geheel verbluft waren de hand te hebben gelegd op een ledig nest.

Dit is enkel maar koddig, maar ziehier drie aankondigingen die behooren bij het stelsel van schrik-aanjaging ten uitersten toe.

Wij hebben vroeger (bl. 169) gezegd dat aankondigingen opgeplakt te Leuven, berichtten dat de stad Mons getroffen was met een boete omdat een burger had geschoten op het Deutsche leger. Welnu, dit feit was heelemaal een verzinsel: nooit heeft een burger van Mons op de Duitschers geschoten; nooit hebben deze iemand beschuldigd zulks gedaan te hebben; nooit hebben zij dus de gelegenheid gehad om uit dezen hoofde de stad een boete op te leggen. Alles is valsch in deze zaak, van het eerste woord tot het laatste. Terzelfder tijd dat zij te Leuven de aankondiging opplakten met betrekking tot Bergen, deden zij dat te Bergen met een bericht dat een inwoner van Soignies een schot op hen gelost had. In dit geval ook niets dan leugen; geen enkele daad van dien aard werd aan een inwoner van Soignies verweten. Wij kennen nog een derde feit. Te Charleroi maakten zij bekend dat zij Anderlues hadden beboet voor een dergelijke misdaad. Wederom was de misdaad geheel en al gelogen.

Zie hier nog een andere even leugenachtige aanplakbrief. Hij werd opgeplakt te Cugnon (Luxemburg), in 't begin van Oktober 1914, tusschen den val der eerste twee forten van Antwerpen en de inname der stad. Hij bericht de vernieling van de forten-linie tusschen Verdun en Toul, en ook de opmarsch naar Parijs (een maand na den slag aan de

Marne! wondervol voortbrengsel der Duitsche verbeelding!) Niettemin ligt de voornaamste belangrijkheid in de handteekening van den Burgemeester. Deze heeft de aankondiging niet gekend dan nadat zij was aangeplakt; de militaire overheid had eenvoudig weg zijn naam maar misbruikt. Dit alles heeft echter de Duitschers niet weerhouden van den eisch, dat de gemeente Cugnou de drukkosten van dit valsche stuk betalen zou.

De tegenspraak van Burgemeester Max.

Het meest belangwekkend geval van leugens per aanplakbrief is zonder tegenspraak dat wat de Burgemeester van Brussel aan den dag heeft gebracht. Den 30en Augustus 1914 kon men op de muren van de hoofdstad een bericht lezen, waarin de heer Max een bekendmaking logenstrafte opgeplakt te Luik. Dit bericht luidde: „De Burgemeester van Brussel heeft aan den Duitschen kommandant doen weten, dat de Fransche regeering aan de Belgische regeering de onmogelijkheid heeft medegedeeld haar op eenige wijze offensief bij te staan, daar zij zich zelf tot verdediging gedwongen ziet. Ik stel mijn meest bealste ontkenning tegenover deze bekendmaking” (*fig. 2*)¹⁾. Daar hun Burgemeester verklaarde dat de bekendmaking valsch was, kon geen enkele twijfel dienaangaande bij de Brusselaars blijven bestaan. Opmerkelijk genoeg, naast het aanplakbillet van den heer Max was ook een Duitsche aankondiging gebleven, die den avond te voren was aangeplakt en luidde: „Den 25en dezer hebben officieele Fransche bladen een mededeeling gedaan van een bericht der Fransche regeering zeggende, dat de Fransche legers tot verdediging gedwongen, niet meer in staat zouden zijn België te steunen in den zin van een militair offensief.”

Het eenige verschil tusschen beider inhoud was, dat te Luik de Burgemeester van Brussel zich als waarborg scheen te stellen voor de juistheid der mededeeling. Men had dus den indruk, dat het de heer von Kolewe, de gouverneur van Luik, was, die er aan gedacht had den naam van den heer Max te verbinden aan deze dwaze verklaring, ten einde haar eenig gewicht te geven. Welnu, men bedroog zich. De heer von Kolewe was onschuldig aan deze valscheheid. Zij was de daad

¹⁾ De aanplakkers te Brussel hebben zich erin verknoukeld deze ontkenning van den Burgemeester niet te overplakken; in Juli 1915, dus 11 maanden na de aanplakking kon men op verschillende plaatsen het bericht nog lezen.

van den Duitschen Generalen Staf en werd zooals wij later vernamen, verspreid door het agentschap Wolff. Immers het bericht van Luik is juist de officieele Deutsche mededeeling die gegeven wordt door *Les Nouvelles*, „uitgegeven met goedkeuring der Deutsche militaire overheid”, te Spa (30 Aug. 1914), door de *N. R. C.* van 28 Aug. 1914, avondblad, door *K. Z.* (zie *Kriegs-Depeschen*, bl. 41), en door de *Frankfurter Zeitung* (zie *Der Grosse Krieg*, bl. 172).

Maar wat wil dan het eerste bericht aangeplakt te Brussel, dat van 25 Augustus, waarin geen melding van den Burgemeester gemaakt wordt? Eenvoudig dit: De Deutsche regeering liet aan iedereen een tijding bekend maken wier onwaarschijnlijkheid moest worden goed gemaakt door het woord van een eerlijk man, zooals de Burgemeester van Brussel klaarblijkelijk is. In elk geval kon zulk een grove en tastbare leugen wel worden aangeplakt te Luik, maar niet te Brussel zelf. Ongelukkiger wijze, voor hen, waren de Duitschers er niet in geslaagd de verbinding te verbreken tusschen Luik en Brussel. Den volgenden morgen werd de Luiksche aankondiging aan den heer Max gebracht en kon deze dus zijn luid klinkend protest doen hooren. Het gevolg was ontzaglijk. Van dat oogenblik af geloofden de Brusselaars geen enkel „officieel nieuws” meer. Deden de Duitschers misschien hun best om de tegenspraak te weerleggen? Volstrekt niet; tot het onmogelijke is niemand verplicht. Maar met hun gewone lomphed verboden zij de bekendmaking van aankondigingen, zelfs van die der gemeentelijke overheid. Omgezet in gewone taal beteekent deze maatregel: „Als wij Duitschers liegen, dan verbieden wij dat men daar de aandacht op vestigt.”

* * *

Leugens van de officieren tegenover de soldaten.

Tot nog toe hebben wij het alleen gehad over de leugens der Duitschers tegenover de Belgen. Maar er is nog iets fraaiers; zij liegen ook tegen hun eigen soldaten. Bij het begin van den inval in België werden de soldaten in het idee gebracht dat zij reeds in Frankrijk waren aangekomen, en dicht bij Parijs stonden. Nog in October en November 1914 geloofden Duitschers gelegerd bij

Roeselare, in Vlaanderen, dat zij slechts een 15 kilometers van Parijs verwijderd waren en vroegen aan den correspondent der *N. R. C.* „hun een plek te toonen vanwaar zij den Eiffeltoren konden zien” (*N. R. C.* 6 Nov., avondblad). Dit bewijst, zal men zeggen, dat er in alle legers soldaten van gering verstand zijn, zelfs in het Duitsche. Neen, dit bewijst dat in dit leger de officieren methodisch liegen. Men oordeele slechts. De soldaten, verpleegd in de ambulance van het Paleis van Justitie te Brussel, dateerden hun brieven: *Parijs . . .* en het was op bevel hunner overheden dat zij dus hun familieleden bedrogen. Het officieele blad *Deutsche Soldatenpost* geeft in zijn nummer van 16 October 1914 een klein gedichtje, getiteld „Hindenburg”, waarvan de 3e strophe begint:

Vor Paris aber steht das Deutsche Heer . . .
(Maar het Duitsche leger staat voor Parijs.)

Men lette er op, dat dit gezegd wordt op 16 October 1914 of meer dan een maand na den slag aan de Marne! Omstreeks denzelfden tijd had een soldaat uit Antwerpen vernomen van zijn officieren, dat indien de Duitschers Parijs nog niet waren binnen getrokken, dit alleen geschiedde om te ontkomen aan de pest die daar woedde.

Men schrijft ons uit Roosendaal:

. . . Een landstormman schilderde er voor de poort. . . Wij spraken over den slag aan de Aisne. O, 't was enkel een krijgslist van het Duitsche leger om de verbondenenen hier zoo lang op te houden.

Op 's Keizers bevel hadden de Duitsche troepen niet in Parijs mogen binnengaan, omdat daar immers pest heerscht. Hun officieren hadden 't hun zelf verteld.

Maar inmiddels trokken de vrije legerafdeelingen over Oostende naar Calais, om — voegde hij er als een zwaar geheim fluisterend aan toe: om van daaruit over het Kanaal heen Londen te gaan bombardeeren met hun zware geschut. . . .

Hij was een ernstig man, een ontwikkeld man: boekhouder van een groote fabriek. En hij vertelde al deze verbluffende enormiteiten met een rustig, rotsvast vertrouwen, dat alle tegenspraak uitsloot. De officieren hadden 't hem zoo verteld.

N. R. C., 20 October 1914, (ochtendblad).

Kan men na dit alles nog twijfelen of stelselmatige leugen ook behoort tot de plichten van een officier tegenover zijn manschap?

2. DE VOLHARDING IN DEN LEUGEN

De voortduring der beschuldigingen van wreedheid tegen de Belgen.

In den leugenveldtocht wordt niets aan het toeval overgelaten evenmin als in den eigenlijken militairen veldtocht. Het Generaal Hoofdkwartier regelt alles met de meeste zorg; de aanvallen van „vrij-schutters”, — de benzine-pompen en de schietkatoen-schijven dienend om op snelle en praktische wijze branden te stichten, — zoowel als de pers-manoeuvres die bestemd zijn om den geest der soldaten op te werken in de richting der meedoogenlooze onderdrukking. Dagblad-artikelen over de wreedheden waarvan Duitsche kooplieden het slachtoffer zouden geweest zijn, barbaarsche beschuldigingen van onmenschelijkheid tegen gewonde soldaten, dramatische verhalen van aanvallen door burgers . . . niets is verzuimd geworden om in het leger overprikkeling en zenuwachtigheid te verwekken. Het kwam er naderhand op aan om het geloof aan de wreedheid der Belgen te doen voortleven als een soort van dogma; daartoe is een onafgebroken propaganda noodig die de nationale gevoeligheid levendig houdt en de laatste gemoedsbezwaren wegneemt die zouden kunnen zijn binnengeslopen in de geesten. Op gezette tijden komen nieuwe uitgaven de overtuiging weder aanwakkeren, dat onverbiddelijke weerwraakmaatregelen het eenige middel uitmaken waarmede een volk bewust van zijn Kultur zich kan verweren tegen de barbaarsche handelingen van een volk dat op een lageren trap der menschheid staat. Alle middelen worden achtereenvolgens gebezigd. Afbeeldingen die den Belgischen landman voorstellen met het meest beestachtig uiterlijk, — verhalen volgens welke de Belg zelfs zijn eigen medeburgers niet spaart en zonder eenigen gegronnen reden priesters en religieusen slachtoffert (bl. 278), — brochures bestemd voor de soldaten in de loopgraven ten einde hun afkeer voor den vijand levendig te houden, — dagblad-artikelen die zonder ophouden dezelfde beschuldigingen herhalen. Zij gaan zelfs zoo ver van rechtskundige brochures uit te geven, zooals die van Meurer, „bewijzend” dat de branden en moorden van Leuven slechts de gerechte straf geweest zijn voor de misdaden bedreven door de inwoners. De Duitschers zijn er volkomen van overtuigd dat de beweringen zonder eenig bewijs eindigen met niets uit te halen; daarom nemen zij hun toevlucht tot rechtskundige

argumenten. Soms zijn die argumenten nergens anders te vinden dan in den titel. Zoo zou men veronderstellen dat de brochure van Robert Heymann *Völkerecht und Kriegsgreuel* steunt op het volkenrecht; integendeel bevat zij niet de minste poging tot rechtvaardiging en behelst zij niets anders dan gruwzame verhalen van de afgrijselijkheden begaan door de Belgen.

Zij houden zich nu zelfs bezig met de opvoeding (dat wil zeggen de vervalsching van den geest) der krijgsgevangenen opgesloten in de concentratiekampen. Zoo bevat nr. 5 van *La Guerre*, een blad bestemd voor de krijgsgevangenen, uitgegeven 10 Maart 1915 een passus uit het boek van Houston Stewart Chamberlain, *Mémoires de Guerre*. Ziehier een uittreksel:

• Ten laatste gelieve men goed te lezen de berichten omtrent de weerzinwekkende houding der Belgische burgerbevolking van beider geslacht in den huidige oorlog, berichten officieel bevestigd en erkend door verschillende priesters, volgens welke dit gepeupel zich gedroeg op een wijze honderd maal erger dan wilde dieren, aan ongelukkige Duitsche gewonden de oogen heeft uitgestoken en ze afschuwelijk heeft verminkt om ze vervolgens langzaam te verstikken door houtzaagsel in hun mond en neus te stoppen."

Men zal misschien ons tegenwerpen dat degenen die dergelijke dingen schrijven verblind moeten zijn door den militairistischen geest, dat zij, gelijk iedereen in Duitschland, het kritisch vermogen bij zichzelf hebben afgeschapt en dat ze er zelfs niet aan denken om de verklaringen der half-ambtelijke dagbladen te betwisten: kortom, dat zij niet liegen in den eigenlijken zin des woords, omdat zij oprecht zijn. Kunnen zij dat werkelijk zijn? Kunnen zij voorwenden dat ze op 10 Maart 1915 nog gelooven dat de Belgen de oogen uitrukken van de gewonden om hen daarna te verstikken, nu de *Vorwärts* er in geslaagd is de waarheid te achterhalen en sedert Februari tegen deze leugens opkomt (*N. R. C.*, 12 Febr. 1915 en 19 Febr. 1915, beide ochtendbladen)? Overigens, de Duitschers kennen de kruipdier-achtige bladen, en zij moeten zichzelf wel zeggen dat in oorlogstijd die bladen minder dan ooit eenig geloof verdienen.

Maar zelfs indien men die praatjesmakers van leugen vrijspreekt en hun alleen een onbegrijpelijke lichtgeloovigheid toekent, kan men toch onder geen enkel voorwendsel een zelfde toegeeflijkheid doen gelden voor hen die onbetwistbaar in de gelegenheid zijn om de waarheid te kennen. Om slechts een enkel voorbeeld aan te

halen: is het niet schandelijk dat Baron von Bissing (de Jongere) in *April 1915* in de *Süddeutsche Monatshefte* een artikel schrijft over België (bl. 412), waarin hij de beschuldigingen herhaald tegen de „vrijeschutters” en tegen de Belgen die de gewonden verminkten? Wat ook te zeggen van het antwoord door den Duitschen minister van Oorlog gezonden aan Mej. Leman (bl. 121), en van het verslag¹⁾ volgens hetwelk de Duitsche troepen nooit de priesters slecht behandeld, noch de kerkelijke goederen aangeraakt hadden? Een bezoek aan Bueken (nabij Leuven) geeft het antwoord op dit dubbel getuigenis. In Mei 1915 kon men nog in de sacristy de brandkast zien die de gewijde vaten geborgen had; de Duitschers hadden haar opengebroken met behulp van de klepel eener klok. Wat pastoor De Clerck betreft men kent zijn marteling; hij werd doodgeschoten nadat hem ooren en neus waren afgesneden. Tegelijk met den pastoor doodde men ook zijn medewerker, Pater Vincentius Sombroek, een Conventueel, geboren te Zaandam in Holland²⁾.

De prentbriefkaarten zijn natuurlijk ook niet vergeten. Wij kennen onder anderen een dergelijke kaart zonder uitgeversnaam, waarop twee onderschriften staan, een Duitsch „Strassenkämpfe in Löwen”, en een Hongaarsch (?). Zij stelt een straat voor, die ongetwijfeld zeker geen Leuvensche straat is, en men ziet inwoners die van alle zijden op voorbijgaande soldaten vuren; zij werd verkocht in December 1914. Te Namen werden insgelijks vervalschte prentbriefkaarten verkocht. *L'Ami de l'Ordre* van 16 Sept. 1914 bevatte een protest er tegen.

Het gedrag der Duitschers tegenover Kardinaal Mercier.

Laten wij nu een geval aanhalen van geheel anderen aard: zie hier de lange lijst van leugens gericht tegen een enkele persoonlijkheid,

¹⁾ Er is hier sprake van het rapport (*N. R. C.*, 23 Januari 1915, avondblad) waarop Mgr Heylen, Bisschop van Namen, heeft geantwoord.

²⁾ De marteling ondergaan door den pastoor van Bueken werd eerst bekend toen men op aanvraag der Nederlandsche regeering op het einde van September 1914 overging tot de opgraving van Pater Vincentius Sombroek. (*N. R. C.*, 1 October, avondblad). Het lijk van Pastoor De Clerck werd terzelfder tijd gevonden en men zag toen de verminkingen. Deze waren overigens bekend aan zijn parochianen, maar die hadden er nooit van durven spreken. Wat verdere gruwelen zullen wij nog te hooren krijgen als de tongen eens zullen loskomen!

Mgr. Mercier, Kardinaal-Aartsbisschop van Mechelen, Primaat van België.

De feiten zijn al te bekend dat het noodig zou zijn ze in den breede te behandelen.

1. Kardinaal Mercier begaf zich naar Rome voor het conclaaf. Wij vernamen in België, uit een aankondiging, van 8 September, dat de Kardinaal naar zijn land terugkeerde „met een vrijgeleide, gaande door de Duitse troepen”.

Leugen. De Kardinaal had nooit een Duitse vrijgeleide. Hij kwam terug naar België over Lyon, Parijs, Havre (waar hij een redevoering hield die in 't geheim in België verspreid werd), Londen en Nederland.

2. Gedurende zijn verblijf te Rome legde de Kardinaal weinig gunstige verklaringen af voor de Duitschers. Een aankondiging van 12 Sept. 1914 verzekert dat hij protesteerde tegen het interview van de *Corriere della Sera*.

Leugen. De *Corriere della Sera* is een neutraal dagblad (in den trant van het Belgisch blad *Le Soir*), en de Duitschers wilden laten gelooven dat de Kardinaal een onderhoud had gehad met een korrespondent van dit blad. Hij heeft echter gesproken met een redakteur van het katholieke blad *Corriere d'Italia*. Dit is slechts een van de „vergissingen” van de verbetering van Kardinaal von Hartmann. Alles is in denzelfden geest, maar het zou te langen tijd in beslag nemen om in bijzonderheden te treden.

3. Baron van der Goltz op het oogenblik dat hij België gaat verlaten waar hij Gouverneur-generaal geweest was, meende te moeten bevestigen, dat hij met Kardinaal Mercier het eens was geworden voor de heropening der leergangen aan de Universiteit van Leuven (*Le Réveil*, 1 December 1914).

Leugen. Er is nooit gesproken over de hervatting der lessen.

4. De Kardinaal vaardigde een herderlijk schrijven uit dat gezonden werd aan al de kerken van zijn diocees om van den kansel te worden voorgelezen (Zie uittreksels in *De Schending van het Volkenrecht in België*, met voorwoord van den heer van den Heuvel). Hij herinnert daarin aan de huidige smarten van het Vaderland en bezweert de Belgen trouw te blijven aan hun Koning en hunne wetten.

Zoodra de Duitschers, gewaarschuwd door hun spionnen, met het bestaan van dit herderlijk schrijven bekend waren, ontnamen zij den Kardinaal het verlof zich per auto naar de andere bisschoppen te begeven (zie bl. 322). Tegelijkertijd verboden zij den pastoors den brief

ter kennis hunner onderhoorigen te brengen; zij gingen de stukken zelfs weghalen uit de pastoriën. De priesters weigerden natuurlijk de Duitse bevelen te gehoorzamen en het begin van het schrijven werd gelezen van den kansel op Zondag 3 Januari 1915. Toorn der Duitschers die den pastoors verboden de lezing van den brief te vervolgen; ten einde deze gemakkelijker tot onderwerping te brengen, toonde men hun een verklaring, onderteeekend door von Bissing, waarvan de oorspronkelijke tekst en de vertaling hier volgen:

An die Geistlichen der Diocese Mecheln.

Brüssel, den 7. Januar 1915.

Der Cardinal Mercier in Mecheln hat auf meine Vorhaltungen über die die Bevölkerung aufreizende und beunruhigende Wirkung seines Hirtenbriefes mir schriftlich und mündlich erklärt, dass er seine solche Absicht keineswegs gehabt und eine solche Wirkung nicht erwartet habe. Er habe das Hauptgewicht gerade darauf gelegt, die Bevölkerung auf die Notwendigkeit des Gehorsams gegen die okkupierende Macht hinzuweisen, selbst wenn sich ein belgischer Patriot innerlich in Opposition gegen die deutsche Verwaltung fühle. Falls ich jedoch eine aufreizende Wirkung befürchten sollte, würde der Cardinal nicht darauf bestehen, von seinem Clerus die im Schlusswort des Hirtenbriefes vorgesehene wiederholte Verlesung an den nächsten Sonntagen und Weiterverbreitung des Hirtenbriefes zu verlangen.

Diese Voraussetzung trifft zu.

Ich erneuere deshalb mein Verbot vom 2. Januar d. J. betreffend die Verlesung und Verbreitung des Hirtenbriefes. Ich weise die Geistlichen darauf hin, dass sie sich nunmehr auch in Widerspruch zu der mir gegenüber schriftlich geäußerten Willensmeinung ihres Cardinals setzten würden, falls sie diesem meinen Verbot zuwider handeln sollten.

Freiherr von BISSING.

Generaloberst.

Generalgouverneur in Belgien.

Vertaling.

Aan de geestelijkheid van het diocees van Mechelen.

Brussel, 7 Januari 1915.

In antwoord op de aanmerkingen door mij gemaakt, heeft Kardinaal Mercier van Mechelen in geschrift en mondeling verklaard, dat hij volstrekt de bedoeling niet gehad heeft door zijn herderlijk schrijven het volk op te ruïen of te verontrusten, en dat hij zulk een gevolg daarvan niet verwacht had.

Hij had vooral nadrukkelijk gewezen op de noodzakelijkheid voor het volk om te gehoorzamen aan den bezetter, zelfs indien het vaderlandsch gevoel in hen zich tegen het Duitsche bestuur verzette.

In geval ik toch bleef vreezen voor opwinding zou de Kardinaal er niet op aandringen van zijn geestelijkheid de herhaalde voorlezing te eischen op de volgende Zondagen, die in het slot van het herderlijk schrijven was voorzien evenmin als de verspreiding van den brief.

Deze veronderstelling is werkelijkheid geworden.

Ik hernieuw dus mijn verbod van 2 Januari van dit jaar betreffende de voorlezing en verspreiding van het herderlijk schrijven. Ik vestig de aandacht van de geestelijkheid op dit punt dat zij zich in tegenspraak zal bevinden met de geschreven verklaring van haar Kardinaal zelf indien zij handelt in strijd met mijn verbod.

Baron von BISSING,
Generaal Kolonel,
Gouverneur generaal van België.

Leugen. Deze verklaring is valsch. Mgr Evrard, deken van de Sinte Goedele te Brussel ging Kardinaal Mercier te Mechelen bezoeken en kreeg bewijs van den leugen. Hij stelde terstond de pastoors van Brussel en omstreken met het bedrog in kennis en op Zondag 10 Januari werd de lezing van het herderlijk schrijven hervat.

Zie hier den brief van Mgr Evrard :

Brussel, 9 Januari 1915.

Mijnheer de Pastoor.

Ik kom juist terug van Meehelen.

Niettegenstaande het gisteren ontvangen verbod, wil de Kardinaal dat zijn brief worden voorgelezen. — Dit verbods-schrift is handig en valsch.

„Noch mondeling, noch schriftelijk heb ik iets teruggetrokken of trek ik iets terug van mijn vroegere voorschriften en ik protesteer tegen het geweld dat men de vrijheid mijner herderlijke bediening heeft aangedaan.”

Ziedaar wat de Kardinaal mij gedictieerd heeft.

Hij heeft er bijgevoegd: „Men heeft alles gedaan om mij verzwakkingen te laten teekenen van mijn brief; ik heb niet geteekend. Nu tracht men mijn geestelijkheid van mij te scheiden door haar te verhinderen mijn brief voor te lezen.

Ik heb mijn plicht gedaan: mijn geestelijkheid moet weten of zij de hare doen zal.”

Ontvang, Mijnheer de Pastoor, de verzekering mijner hoogachting.

(Get.) E. EVRARD, deken.

5. Baron von Bissing heeft in de dagbladen een mededeeling doen opnemen, zeggende dat de Kardinaal-Aartsbisschop in de uitoefening van zijn herderlijk ambt niet het minste belemmerd geweest was (*L'Ami de l'Ordre*, 10 Januari 1915).

Leugen. — De Kardinaal heeft deze verklaring tegengesproken in een brief in het Latijn gericht tot zijn geestelijkheid. Zijn gevangenneming werd ter kennis des Pausen gebracht door een brief van Koning Albert.

Ziehier de oorspronkelijke tekst en de vertaling van den brief van den Kardinaal:

Mechliniae, Dominica infra Octavam Epiphaniae.

Reverendi admodum Domini et Cooperatores dilectissimi,

Habuistis, ut puto, prae oculis nuntium a Gubernio Generali Bruxellensi publicis ephemeridibus propalatum, quo declarabatur „Cardinalem Archiepiscopum Mechliniensem a munere suo ecclesiastico libere adimplendo nullatenus fuisse impeditum”. Quod quam a veritate alienum sit, e factis elucet.

Milites enim, vespere diei primae Januarii necnon per totam noctem insequentem, domus presbyterales invaserunt, et arripuerunt litteras vel arripere conati sunt frustra, easque ne populo fideli praelegeratis, etiam sub poenis gravissimis, vobis metipsis aut parochiae vestrae infligendis, auctoritate episcopali despecta, prohibuerunt.

Nec dignitati nostrae pepercere, die namque secunda Januarii orto nondum sole, hora scilicet sexta, jusserunt me, die eadem matutina, coram Gubernatore Generali, epistolae meae ad clerum et populum rationem reddere; die autem postero, Laudibus Vespertinis in Ecclesia cathedrali Antverpiensi praesse me vetuerunt; tandem, ne, alios Belgii episcopos libere adeam, prohibent.

Jura vestra, Cooperatores dilectissimi, et mea, violata fuisse, civis, animarum pastor et Sacri Cardinalium Collegii sodalis, protestor.

Quidquid praedixerint alii, experientia nunc compertum est nullum ex epistola illa pastorali enatum esse seditionis periculum, sed eam potius animarum paci et publicae tranquillitati haud parum adjumento fuisse.

Vobis de officio fortiter et suaviter impleto gratulor, cui animo virili et pacifico; fideles estote memores verborum illorum quibus mentem meam plane et integre jam expressi: „Soyez à la fois et les meilleurs gardiens du patriotisme et les soutiens de l'ordre public”.

Caeterum, „Spiritu sitis ferventes, Domino servientes, spe gaudentes,

in tribulatione patientes, orationi instantes, necessitatibus sanctorum communicantes" ¹⁾).

Ne mei, quaeso, obliviscamini in obsecrationibus vestris, nec vestrum obliviscar: arcto fraternitatis vinculo conjuncti unanimes Antistitem, clerum et populum fidelem commendemus Domino, „ut et quæ agenda sunt videant, et ad implenda quæ viderint, convalescant" ²⁾).

Vobis in Christo addictissimus.

D. J. Card. MERCIER, Archiepisc. Mechl.

Expostulatur à R^{do} admodum D. Decano relatio de iis quæ in parochiis decanatus evenerunt.

N. B. — Non desunt in dioecesi clerici qui vestibus laïcis ad tempus usi sunt. Jam nunc habitum clericalem resumant omnes.

(s) D. J.

Vertaling.

Mechelen, Zondag onder het octaaf van Driekoningen.

Zeer Eerwaarde Heeren en geliefde medewerkers.

Gij hebt naar ik meen, het bericht gelezen van het Gouvernement generaal te Brussel, bekend gemaakt in de dagbladen, waarin verkondigd wordt dat „de Kardinaal Aartsbisschop van Mechelen in het geheel niet gehinderd is geweest in de vrije uitoefening van zijn kerkelijk ambt."

Het blijkt uit de gebeurtenissen dat deze verklaring in strijd is met de waarheid.

Immers op den avond van den 1en Januari en geheel den volgenden nacht drongen soldaten de pastorieën binnen en ontnamen aan de handen der priesters of trachtten vergeefs van haar te ontnemen het herderlijk schrijven, en verboden u, met miskenning van het bisschoppelijk gezag, de voorlezing daarvan aan de geloovigen onder bedreiging met zeer strenge straffen die zouden worden opgelegd aan u of aan uw parochie.

Zelfs onze waardigheid werd niet geëerbiedigd. Want op den 2en Januari, zelfs vóór zonsopgang dat wil zeggen om 6 uur in den morgen, gaf men mij bevel mij in den ochtend van dienzelfden dag naar den Gouverneur-generaal te begeven ten einde hem rekenschap af te leggen van mijn schrijven aan de geestelijkheid en het volk; den volgenden dag verbood men mij te officieeren in het Lof in de kathedraal van Antwerpen; ten laatste verbood men mij om vrijelijk naar de andere Belgische bisschoppen te gaan. Als

¹⁾ Rom. XII, 12—13.

²⁾ Oratio in Dominica infra octavam Epiphaniae.

staatsburger, zieleherder en lid van het heilig Kollege der Kardinalen, verklaar ik dat uwe rechten, beminde broeders, en de mijne geschonden zijn.

Wat men ook beweerd hebbe de ondervinding heeft nu geleerd dat geen enkel gevaar van opstand uit dat herderlijk schrijven is ontstaan, maar dat het veeleer grootelijk zal bijdragen tot de kalmeering der gemoederen en de openbare gerustheid. Ik wensch u geluk dat gij met vastberadenheid en zachtheid uw plicht hebt gedaan. Blijft daaraan getrouw met een manmoedig en vreedzaam hart, u de woorden herinnerend waarin ik reeds geheel en ten volle mijn gedachte heb blootgelegd: „Weest tegelijkertijd de beste bewakers der vaderlandsliefde en de steunpilaren der openbare rust.”

Voor het overige: „Weest vurig van geest, dient den Heer, weest blijde in de hoop, lijdzaam in de verdrukking, volhardend in het gebed, mededeelzaam voor de behoeften der heiligen”¹⁾.

Vergeet mij niet, smee ik u, in uwe gebeden; ook ik vergeet u niet. Laten wij allen gezamenlijk innig vereenigd door den band van broederlijke liefde den bisschop, de geestelijkheid en het geloovige volk den Heer aanbevelen, „opdat allen hun plicht mogen kennen en de kracht mogen bezitten hem ten uitvoer te brengen”²⁾.

Uw zeer toegenegen in Jezus Christus,

D. J. Kardinaal MERCIER,
Aartsbisschop van Mechelen.

De ZZ. EE. HH. Dekens worden verzocht verslag uit te brengen omtrent hetgeen gebeurd is in de parochies van hun dekenaat.

N. B. — Leden der geestelijkheid hebben gedurende eenigen tijd het burgergewaad gedragen. Laat allen van dit oogenblik af het kerkelijk gewaad weder aanemen.

(w. g.) D. J.

6. Op Zondag 3 Januari 1915 was de Kardinaal niet naar Antwerpen gegaan, zooals zijn plan was geweest. De Duitschers lieten door de dagbladen bekend maken, bijv. door *L'Avenir* (van Antwerpen) dat de afwezigheid van den Kardinaal vrijwillig was (*L'Avenir*, 6 Januari 1915).

Leugen. — Zij hadden Kardinaal Mercier verboden Mechelen te verlaten (zie boven).

* * *

¹⁾ Brief aan de Romeinen XII, 12, 13.

²⁾ Gebed voor den Zondag onder het Octaaf van Driekoningen.

Wij hebben gezegd dat terwijl dit alles voorviel, de geestelijkheid bleef voortgaan met kennis te geven van het herderlijk schrijven in alle kerken, behalve in die waar het den Duitschers gelukt was de exemplaren te doen verdwijnen. Zelfs daar echter kon kort daarna de lezing hervat worden toen nieuwe uitgaven het mandement van den Kardinaal over het geheele land verspreid hadden. Deze propaganda geschiedde natuurlijk in 't geheim. Een officieele mededeeling gedaan te Namen en bekend gemaakt door *L'Ami de L'Ordre*, 12 Januari 1915, laat geen enkele twijfel op dit punt. Om eenig begrip te geven van den spoed waarmede die brief in België werd rondgevent, zeggen wij dat wij er 12 verschillende uitgaven van kennen in 't Fransch, en 2 in 't Vlaamsch; daarenboven zijn er minstens nog twee getypte uitgaven. De exemplaren van elke uitgave bedroegen meerdere duizenden; van een enkele uitgave hebben de Duitschers 35.000 exemplaren in handen gekregen. Om volledig te zijn moeten wij er bijvoegen dat er ook een Duitse vertaling van verschenen is; maar deze is *ad usum Germanorum*; de lezer zal dus wel begrijpen dat de belangrijke passages zijn uitgelaten.

* * *

Het herderlijk schrijven vond weerklank te Rome. De Belgische kolonie aldaar liet een Rouwmis opdragen voor de 43 priesters in België ter dood gebracht, waarvan de Kardinaal de naamlijst gegeven had. Het Vatikaansche blad *Osservatore Romano* vertaalde „ter dood gebracht” door *caduti* (gevallenen). Deze vage uitdrukking kon doen veronderstellen dat die priesters waren gesneuveld op het slagveld; en dat zij niet door de Duitse troepen waren vermoord. Onmiddellijk dan ook jubelde de Duitse bladen. De *Kölnische Volkszeitung*, een der voornaamste Duitse katholieke dagbladen onder redactie van Julius Bachem gaf een artikel om te bewijzen dat de Heilige Stoel niet de dupe was geworden der Belgische kuiperijen en weigerde te gelooven aan de legende dat priesters door de Duitschers waren ter dood gebracht (zie *Het Vaderland*, 31 Maart 1915, 2e blad, avondeditie).

De *Düss. Gen.-Anz.* van 29 Januari 1915 geeft ook een lang uitgepluisd artikel over hetzelfde onderwerp.

3. DE ORGANISATIE DER PROPAGANDA

Met den methodischen geest dien de Duitschers zich beroemen te bezitten, hebben zij van het begin van den oorlog bureaux ingesteld voor de verspreiding van „de Duitse idee” over de wereld. Zekere dier propagandistische instellingen werken in de neutrale landen, waaronder in de eerste plaats de Vereenigde Staten, de Skandinavische landen, Italië, Nederland en Zwitserland. Andere oefenen haar invloed uit op de bezette gebieden, of zelfs op de tegenstanders door middel van krijgsgevangenen en burgerlijke gevangenen. Daar zijn er ten laatste ook die zich bezig houden met de Duitschers en hun bondgenooten. Als men aan die propaganda-bureaux werkend in Duitschland en van daaruit naar buiten, nog die toevoegt welke werkzaam zijn in verschillende vreemde landen, dan zal men begrijpen welk een expansie- en indringingsmacht dergelijke werktuigen bezitten in de handen van menschen die voor niets terugdeinzen.

Ook moet men niet enkel rekening houden met de officieele of officieuse propaganda, zonder geest van winstbejag, en met het eenig doel de overwinning van Duitschland te verzekeren; verschillende boekhandels-ondernemingen werken in denzelfden zin.

Naast de propaganda door de pers gebruikt Duitschland ook andere middelen schijnbaar bijkomstig en toevallig, maar wier gevolgen zeer gewichtig kunnen worden: bezoeken van geleerde mannen en politici, vooral van socialisten; — brieven, geschreven door Duitschers aan familieleden of vrienden die in den vreemde verblijven; — vraaglijsten, gezonden tot geleerden van neutrale landen; — beloften, gedaan aan personen van naam ten einde hun medewerking te verkrijgen . . .

Nog een enkel woord eer wij de werking dezer organisatie gaan onderzoeken:

Mogen zij wel worden gerangschikt onder het hoofd: „valscheid”? Na hetgeen wij gezegd hebben omtrent de werkwijze der pers van over den Rijn en van de geestesgesteldheid der leiders, zal volgens ons niemand meer in twijfel verkeerem omtrent de plaats die aan de propaganda moet worden toegekend.

Ten einde echter niet den minsten twijfel achter te laten in den geest van den lezer zullen wij uit die propaganda-geschriften eenige passages overnemen met betrekking tot België.

a) *Propaganda-bureaux die werken in Duitschland.**Journal de la Guerre.*

Het voornaamste der kostelooze propagandabladen verschijnend in Duitschland is een maandblad dat in het Fransch genoemd wordt het *Journal de la Guerre*. Wij kennen het ook in het Duitsch en in het Hollandsch en het bestaat ongetwijfeld ook in andere talen. Elke aflevering telt van 40 tot 72 bladzijden en bevat algemeene inlichtingen, een oorlogskroniek, photo's en teekeningen, verhalen van gevechten, kortom, alles wat de openbare meening der onzijdigen beïnvloeden kan. Er is bijna altijd een artikel dat tracht te bewijzen dat Duitschland om zichzelf te verdedigen verplicht is geweest België binnen te vallen; dat België overigens reeds lang te voren zijn onzijdigheid geschonden had; dat de Belgen ten volle hun lot verdienen ter wille van de mishandelingen die zij de gewonden aandeden (uitgestoken oogen, enz.). Wij hebben reeds gelegenheid gehad eenige leugens aan te wijzen door het *Journal de la Guerre* de wereld ingezonden (bl. 241, 269). Hier volgt het begin van een artikel van den heer Helfferich (n° 2, bl. 12).

De eerste dagen van September in België.

De directeur der *Deutsche Bank*, de heer Helfferich, die in de eerste dagen van September door België gereisd heeft, verhaalt als volgt zijn indrukken in de *Norddeutsche Allgemeine Zeitung*:

Eenige plaatsen zijn volkomen verwoest, soms tengevolge der hevige gevechten die er geleverd zijn, soms tot straf van verraderlijke aanvallen na de overgave.

Zoo is de kleine stad Battice in brand gestoken omdat haar Burgemeester, na eerst den kommandant van een Duitse afdeling verwelkomd te hebben, op dezen vuurde, terwijl te gelijkertijd uit alle vensters een hevig geweervuur gericht werd op de Duitse kolonne in de straat.

Om de waarheidsliefde van den heer Helfferich naar waarheid te schatten moet men weten dat de Burgemeester van Battice de heer Rosette is, die reeds lange jaren dat ambt bekleedt en die door de Duitschers geen enkel oogenblik is lastig gevallen gedurende de verbranding van Battice en de vermoording der inwoners.

Het geheele verslag van Helfferich — die sedert dien minister van Financiën van het Keizerrijk geworden is — is van denzelfden aard; het zou echter te lang zijn om het geheel op te nemen.

La Guerre.

Een andere uitgave, *La Guerre*, een „tijdschrift verschijnend gedurende den oorlog van 1914—15”, wendt zich tot de krijgsgevangenen. Wij hebben er reeds een uittreksel van gegeven op bl. 292. Ziehier nog eenige andere.

De beste wijze om indruk te maken op de gevangenen is ongetwijfeld hun aan te toonen dat in hun land van herkomst men zich reukenschap begint te geven van de onbetwistbare overmacht van Duitschland. Zoo bevat *La Guerre* dikwijls artikelen genomen uit *La Gazette des Ardennes*; alleen vergeet het er bij te voegen, dat *La Gazette des Ardennes* een dagblad is opgericht, opgesteld en gedrukt uitsluitend door de Duitschers, sedert de bezetting. — Wenscht men een voorbeeld van valsheid? De Belgen hechten natuurlijkerwijze groot gewicht aan hetgeen hun priesters zeggen. Nr. 14 van *La Guerre* geeft een passus van een artikel (waaryan reeds sprake is geweest op bl. 152) geschreven door „den priester Domela Nieuwenhuys, van Gent.” Dit is een leugen. De heer Domela Nieuwenhuys is geen priester; hij is protestantsch predikant te Gent. In het uittreksel zegt de heer Nieuwenhuys: „Indien wij Vlamingen voorgelicht waren . . . (*La Guerre*, nr. 14, bl. 217). „Wij Vlamingen” zou de heer Domela geschreven hebben, die Hollander is. Dit is vreemd. Als wij gaan vergelijken met den oorspronkelijken tekst in *De Tijdspiegel*, bl. 316, 1 April 1915, vinden wij: „Indien wij hier in Vlaanderen . . . zouden zijn voorgelicht . . .” De Duitsche vervalschers zijn aan het werk geweest en door een kleine tekstwijziging laten zij een Hollandschen dominé doorgaan voor een Vlaamschen priester. Tot zulke dingen zijn zij reeds gekomen!

Eenige andere instellingen voor propaganda.

De brochure *Die Wahrheit über den Krieg* spreekt op bl. 93, van een internationale propagandainstelling opgericht te Berlijn: *Kommissie voor de verspreiding in den vreemde van onpartijdige berichten*. Deze kommissie geeft uit de *Korrespondentie der onzijdigen*, welke

zich uitsluitend bezig houdt met „de verspreiding van positieve berichten over de werking van sociale, gerechtelijke, economische en zedelijke instellingen en van algemeene beschaving in Duitschland.” Haar artikelen zijn vooral bestemd voor de pers. Zij verschijnt twee of drie maal per week, in tien verschillende talen, voor den geheelen duur van den oorlog. Zij beweert dat de onkosten geheel worden bestreden uit bijzondere bijdragen.

Aan de Technische Hoogeschool te Stuttgart is opgericht de *Süd-deutsche Nachrichtenstelle für die Neutralen*. Het geeft propaganda-blaadjes uit zonder bepaalden samenhang of vorm, bestemd om te voorzien in de levering van „de naspeurbare waarheid ten opzichte van den oorsprong, het verloop en de resultaten van den oorlog”. Wij zullen eenige nummers aanhalen met betrekking tot België.

In een „brief van den geheimen hof-raad, prof. Dr. Herman Haupt, directeur van de Universiteitsbibliotheek te Giessen, aan een Piemonteeschen vriend,” lezen wij als volgt:

Een militaire dokter, die mij van nabij bekend is heeft met eigen oogen gezien hoe in België meisjes (halberwachsene Mädchen) in hinderlaag liggend, vuurden op onze soldaten, onze doktoren en verplegers — hoe men onze soldaten op listige en huichelachtige wijze vergiftigd water aanbod — hoe men op de slagvelden de gewonden verminkte en hun de oogen ontrukte. Slachtoffers van die schandelijke beestachtigheden zijn verpleegd in de hospitalen van Giessen. Te Leuven hebben de burgers eerst onze troepen geveid, die grootendeels bestonden uit oude Landwehr-mannen vaders van huisgezinnen, ten einde hun wantrouwen in slaap te wiegen; daarop, te midden van een bedrieglijke stilte, hebben zij hen, op een gegeven teeken overvallen met een hagel van geweer- en mitrailleurse-kogels op hen afgeschoten uit alle vensters en van alle daken. Niettegenstaande alle waarschuwingen hebben die bandieten zonder uniform hun lage aanvallen voortgezet tot onze artillerie een weg voor onze troepen geopend had. Zelfs toen nog hebben onze soldaten met gevaar van hun leven het gothieke stadhuis gered dat door den brand bedreigd werd — en onder een kogelregen op een veilige plaats de beroemde schilderstukken der Middeleeuwen overgebracht, die in de kathedraal berustten.

De Duitschers begrijpen dat de brand van Leuven — en vooral de vernietiging van de kostbare universiteits-bibliotheek een eeuwige schande op hun naam geworpen hebben; daarom wenden zij dan ook wanhopige pogingen aan om zich van deze schandvlek te bevrijden.

Zoo wordt een geheel nummer van de *Südd. Nachrichten* gewijd aan Leuven. De titel „Het bombardement van Leuven,” toont duidelijk de valsheid aan, daar men weet dat de stad niet gebombardeerd is, maar in brand is gestoken met behulp van brandstichtingspompen en schijven schietkatoen.

De professoren van de Universiteit van Leipzig zonden naar den vreemde een bijzonder nummer van de *Leipziger Neueste Nachrichten*, gedateerd 25 Augustus 1914 waarin zij in chronologische orde gaven „de waarheid aangaande de oorzaken van den oorlog en de Deutsche successen.” „Het is van groot belang, zegt de inleiding, om door Deutsche officieele mededeelingen de leugens te weerleggen verspreid door de agentschappen van Reuter en Havas.” Wat België betreft wordt geen woord gezegd van het ultimatum, noch van het antwoord der Belgische regeering, noch van de oorlogsverklaring. Er is geen sprake van gevechten in België, dan op 6 Augustus, om den aanval te beschrijven van een Duitsch bestuurbaar luchtschip op Luik (een aanval die nooit heeft plaats gehad, vergel. bl. 282), vervolgens op 7 Augustus om de inname van Luik te vermelden (bl. 59). Den 10en Augustus, na de bezetting van Luik herhaald te hebben (bl. 60) vertelt men de daden der Belgische hyenas, die vrouwen en kinderen vermoord hebben in de straten van Antwerpen (bl. 126). Den 11en Augustus mededeeling van von Stein (bl. 61). Den 15en Augustus officieele Deutsche mededeelingen aan de Belgische regeering inzake de „vrijeschutters” en de verminkingen van gewonden. Den 18en Augustus nieuwe mededeeling van von Stein. Op dien datum eveneens tweede voorstel aan België en de verwerping daarvan. Den 21en Augustus vermeldt men den intocht der Duitschers in Brussel op den vorigen avond. Uitgenomen deze laatste punten is al het overige of wel vervalscht of geheel en al gelogen; daarenboven is alles wat niet gemakkelijk vervalscht kon worden zorgvuldig weggelaten. Laten wij er nog op wijzen dat in den toezendbrief aan hun buitenlandsche collegas de professoren van Leipzig er den nadruk op leggen dat de toegezonden dokumenten een „volkomen objektieve” waarde bezitten en dat „het onderzoek van deze stukken de geadresseerden in de gelegenheid zal stellen zich een positieve meening omtrent de waarheid te vormen”. Waren de geadresseerden overtuigd? Het is niet zeer waarschijnlijk, als men daarover oordeelt naar den brief van Prof. Albert Malsch, in September 1914 door den dagbladen bekend gemaakt.

Te Düsseldorf werkt het „Büro zur Verbreitung deutscher Nach-

richten im Auslande (Duitsch bureau voor de verspreiding van authentieke nieuwstijdingen in het buitenland). Laten wij in het voorbijgaan er op wijzen dat *deutsche Nachrichten* wordt vertaald door *authentieke nieuwstijdingen* wat den lezer zeker zal verrassen. Dit bureau heeft voor 's Keizers verjaardag, 27 Januari 1915, een speciaal nummer van het *Düsseldorfer Tageblatt*, gratis verspreid in 120.000 exemplaren. Het is ook hetzelfde Bureau dat *Le Réveil* uitgaf, dat wondervolle dagblad dat verkocht werd in België en in het bezette gedeelte van Frankrijk. Het artikel waarmede het blad zich aandient bij de lezers, en dat waarin het afscheid van hen neemt, verklaart welke rol het te spelen had.

Een enkel woord.

Le Réveil doet heden zijn intrede in de wereld. Ons blad stelt zich tot taak te helpen om overal de waarheid te verspreiden aangaande Duitschland, de waarheid die nog van zoovele zijden verduisterd, vervalscht, ja zelfs onderdrukt wordt . . . Wij zullen onzen lezers niets aanbieden dan authentieke feiten en berichten, en volstrekt geen vooropgezette meeningen; het is op deze wijze alleen dat wij den geest van het Belgische volk wenschen te bewerken. Ongetwijfeld, sedert jaren hebben Fransche en Engelsche bladen zich van zijn vertrouwen weten meester te maken; maar als het Belgische volk geregeld ons blad leest, dan zal het eindigen met zich te overtuigen dat de berichten die wij mededeelen waar, authentiek en geloofwaardig zijn . . .

Dr. STOCKY.

Le Réveil, 24 Oktober 1914 (n°. 1).

Ons dagblad *Le Réveil* had zich, zooals wij in de inleiding van ons 1e nummer zeiden, tot taak gesteld België en de Belgische bevolking voor te lichten omtrent de gebeurtenissen van den dag door ware en authentieke berichten.

De verschijning van *Le Réveil* werd des te meer begroet omdat de Belgische pers ten gevolge der oorlogsgebeurtenissen had moeten ophouden te verschijnen. Heden, nu rust en orde in België hersteld zijn, dank aan de scherpzinnige bemoeiingen van het Duitsche bestuur, heeft de Belgische pers de mogelijkheid weder ingezien om opnieuw te verschijnen.

De Redactie van het dagblad *Le Réveil*.

Le Réveil, 17 December 1914 (n°. 49).

De *Deutscher Ueberseedienst* (Duitsche overzeedienst) houdt zich vooral bezig met de vervalsching der meening in het buitenland; zijn uitgaven worden gewoonlijk kosteloos verspreid.

Aan de Amerikanen die in Europa wonen verschaft Deutschland *The Continental Times, Special War Edition, A Journal for Americans in Europe*, uitgegeven in het Hotel Adlon te Berlijn. Om over de waarheidsliefde van dit blad te oordeelen is het genoeg in het nummer van 8 Februari het artikel te lezen, gewijd aan zijn tocht door België van J.-E. Noeggerath. Men leert daar dat „Mechelen gebombardeerd werd door Belgen en Duitschers tegelijk; dat de kathedraal, zeer zwaar beschadigd, nu wordt hersteld door de Duitschers.” Sint Rombout hersteld door de Duitschers; dit gaat de gewone grenzen te buiten.

Wat zijn de Amerikanen in Europa er gelukkig aan toe op zulk een positieve wijze te worden ingelicht.

De *Bond van Duitse geleerden en kunstenaars voor de verdediging der beschaving* (ja voor de verdediging der beschaving, zonder meer) zetelt in het Paleis van de Akademie der Wetenschappen van Berlijn, Unter den Linden, 38. Deze bond geeft brochuren uit, bijv. die van Riesser over *het succes van de Duitse oorlogsleening*. Zoo ver wij weten heeft hij niets uitgegeven met betrekking tot België.

De propaganda door middel van losse blaadjes.

Een zeer belangwekkende wijze van propaganda bestaat hierin, dat aan zaken-brieven losse blaadjes gedrukt op dun papier worden toegevoegd, die „authentieke” berichten bevatten in de taal van den geadresseerde.

Het *Hamburger Fremdenblatt* heeft ze in groote verscheidenheid uitgegeven tegen den prijs van 10 pf. per tien stuks.

Zij bevatten o. m. Beroepen op de christenen :

Beroep der protestantsche missien, in 't Duitsch, Engelsch en Portugeesch : Beroep der katholieke missien in 't Duitsch, Engelsch, Italiaansch, Spaansch, Fransch en Portugeesch.

Een andere reeks blaadjes om in brieven in te sluiten wordt uitgegeven door het *Bureau des deutschen Handelstages Berlin*. Er zijn er negen verschillende verschenen. Er is dikwijls sprake van België, en vooral van Leuven.

Te beginnen met nr. 10 is de oorsprong verschillend; de blaadjes worden nu uitgegeven door den *Kriegs-Ausschuss der deutschen Industrie, Berlin* (militaire kommissie van de Duitse industrie te Berlijn).

Wij hebben daaruit reeds een verklaring meegedeeld van Dr. Schroedter waarin hij de Belgen bedreigde met het wegnemen van al hun koper „zelfs tot aan het laatste deurklinkje” (bl. 182).

Ook geeft men in Duitschland propaganda-blaadjes uit zonder aanwijzing van oorsprong.

Dat hetwelk getiteld is „*Wat is de oorzaak der strengheid van deze oorlog?*” is om meerdere redenen van belang.

Wat is de oorzaak der strengheid van den oorlog?

. . . . Toen de Duitschers België binnentrokken deelden de legerbesturen aan de inwoners mede dat voor al wat de troepen noodig hadden betaald zou worden, dat niemand vrees behoefde te koesteren voor zijn leven of bezit; ja zelfs dat de inwoners van steden en dorpen hun zaken konden voortzetten gelijk in vreedestijd.

De voorwaarde was natuurlijk dat de burgerbevolking geen deel zou nemen in eenige handeling die alleen geoorloofd was aan den vijand onder de wapenen. In steden waar deze raad is opgevolgd, zooals bijvoorbeeld te Brussel, is ook den inwoners niets overkomen. Zelfs in plaatsen die gestraft moesten worden omdat de bevolking op de Duitse troepen geschoten had, hebben Duitse soldaten aan verschillende huizen stukjes bordpapier gehecht, waarop geschreven stond: „De bewoners van dit huis waren rustig,” of „Hier woont een goede oude man,” en dergelijke, opdat die bewoners goed behandeld zouden worden door de later komende troepen. Uit deze voorbeelden ziet men reeds dat de behandeling der burgerbevolking alleen afhing van haar eigen gedrag. Maar wanneer men Duitse gewonde soldaten het hoofd afsnijdt; indien de Burgemeester van een plaats een Duitse officier aan tafel noodigt om hem tegen het recht van gastvrijheid in met pistoolschoten af te maken; indien de vrouwen slapende soldaten den hals afsnijden; indien men aan de troepen sigaretten aanbiedt gevuld met kruit, opdat zij door die te rooken hun oogen zullen verliezen; indien de vrouwen, zooals te Luik, kokende olie op de strijdende soldaten werpen, dan begrijpt men vanzelf dat de troepen een bloedige weerwraak nemen.

Ongetwijfeld is het een schande voor de 20e eeuw van verlichting en menscheijkheid, dat de oorlog op zulke wijze moest gevoerd worden. Indien Frankrijk en België en de andere vijanden van Duitschland en Oostenrijk-Hongarije verlangen dat de ellenden van den oorlog tot haar kleinste afmetingen zullen worden teruggebracht dan moeten zij noodzakelijk meester zijn over de burgerbevolking en haar in bedwang houden, in plaats van haar te doen ophitsen door de Belgische overheden. Alleen de Burgemeester van Brussel was redelijk . . .

b) *Ondernemingen van den boekhandel.**Goedkoope volks-brochures.*

Daar zijn vooreerst talrijke goedkoope brochures die het goede woord richten tot de soldaten in de loopgraven en het volk voorlichten dat in het land gebleven is.

Het grootste en meest verraderlijke dezer boeken is dat van Majoor Viktor von Strantz: *Die Eroberung Belgiëns*.

Verschillende uitgevershuizen geven ook reeksen van brochures uit onder een algemeenen titel.

In de verzameling *Krieg und Sieg 1914*, „nach Berichten der Zeitgenossen” (Strijd en Zegepraal 1914, volgens berichten van getuigen), tegen 20 pf. per brochure zijn er drie van belang voor België: *Lüttich* (zie bl. 118, 129), *Die drei Kronprinzen*, en *Antwerpen*.

Des deutschen Volkes Kriegstagebuch (het oorlogsdagboek van het Duitse volk) is een weekblad.

Iedere aflevering à 20 pf. geeft een kroniek van de afgelopen week-gebeurtenissen, gedichten, platen, enz.

Der Weltkrieg 1914 (de wereld-oorlog van 1914) afleveringen à 20 pf. Als brochures die ons betreffen vinden wij daar: Aurel von Jüchen, *Belgische Kriegsgreuel, Verirrungen Menschlicher Scheusale* (Oorlogsgruwelen in België. Afdwalingen van menschlijke monsters) (bl. 115, 283) en R. Heymann, *Sturmnacht in Löwen* (Een nacht van verschrikking in Leuven) (bl. 278).

Deze brochure-verzamelingen geven zoogenaamd authentieke berichten (vergel. bl. 284) volgens ooggetuigen. Anderen geven kleine oorlogsromans te lezen. Laten wij vermelden de reeks: *Das eiserne Kreuz* à 10 pf.

Dit bevat W. Belka, „*Schloss Arbaville*,” Eine Episode aus den Kaempfen in Belgien, — en W. Belka: *Das Kohlenbergwerk von Bysor*, „Ein Abenteuer an der belgischen Grenze”.

Krieg und Liebe, „Erzählungen aus grosser Zeit” (Oorlog en Liefde. „Verhalen uit gewichtige tijden”).

Brochures à 10 pf. onder welke voorkomt: O. Haunstein: *Die Schwester des Franktireurs*.

Langens Kriegsbücher, deeltjes tegen 1 mark. Over België: Arnold Zweig, *Die Bestie*, — en Adolf Koester, *Der Tod in Flandren*.

De directie der *Lustige Blätter* geeft een verzameling uit van humoristische brochuren, vooral twee deelen getiteld *Tornister-Humor*.

Wij moeten nog afzonderlijk vermelden de oorlogs-liedjes, waarvan verschillende verzamelingen verschenen zijn en honderden godsdienstige toespraken (bl. 257). Aan deze laatste categorie kan men toevoegen de verzameling *Kreuz und Schwert*, die afleveringen geeft van 8 bl. tegen 1.20 m. per 100.

Werken voor ontwikkelden.

Naast de uitgaven bestemd voor de massa moeten wij ook die vermelden welke bestemd zijn voor een meer ontwikkeld publiek.

Reden aus der Kriegszeit, met de welbekende redevoering van Ulrich von Wilamowitz-Moellendorf.

Deutsche Vorträge Hamburgischer Professoren, waaronder een voordracht van Borchling.

Zwischen Krieg und Frieden. Deze verzameling bevat: Dryander, *Weihnachtsbetrachtungen*; Lamprecht, *Krieg und Kultur*; Losch, *Der Mitteleuropäische Kirtschaftsblock und der Schicksal Belgiëns* (bl. 325).

Der deutsche Krieg, „politische Flugschriften, herausgegeben von E. von Jäckh, waarin is opgenomen: P. Rohrbach, *Warum es der Deutsche Krieg ist* (bl. 209)!

Kriegsberichte aus dem grossen Hauptquartier (Deutsches Verlags-Anstalt, Stuttgart). Het eenige deeltje dat België een weinig aanbelangt houdt zich bezig met het beleg van Maubenge.

* * *

Men kan aan deze brochuren-reeksen eenige afzonderlijke goedkope werken en bundels toevoegen, die meer bepaaldelijk diploma-tieke stukken bevatten.

Deutschland in der Notwehr (Carl Schünemann, Bremen).

F. M. Kircheisen, *Das Völkerringen 1914* (H.-R. Sauerländer en Co., Aarau, Zwitserland).

Dokumente zur Geschichte des Krieges 1914 (Universal Bibliothek, Leipzig).

Der Grosse Krieg. Eine Chronik von Tag zu Tag. Urkunden, Depeschen und Berichte der „Frankfurter Zeitung“ (Frankfurt 1914—1915).

Bijvoegsels van de dagbladen.

Ten einde een volledig begrip te hebben van de Duitse oorlogsgeschriften is het niet voldoende de brochuren en boeken te kennen die opzettelijk voor den oorlog geschreven zijn en die worden opgenoemd in de katalogen van het huis J. C. Hinrichs van Leipzig (*Die deutsche Kriegsliteratur*); men moet er ook aan denken dat de meeste der bestaande dagbladen en tijdschriften zich er op toeleggen „authentieke“ berichten omtrent den oorlog te verspreiden, en dat sinds het begin van Aug. 1914 de geïllustreerde bijvoegsels der dagbladen en de geïllustreerde weekbladen uitsluitend zijn gewijd aan den oorlog. Wij hebben reeds herhaaldelijk (bl. 152, 228, 275. enz.) het bijvoegsel vermeld van het *Hamburger Fremdenblatt*. Wij kunnen in dit opzicht ook wijzen op het wekelijksch bijvoegsel „voor het buitenland en de overzeesche landen“ van de *Tägliche Rundschau*. In het nummer van 2 Sept. 1914 geeft het artikel „*Die Stadt Löwen dem Erdboden gleich*“ (Leuven met den grond gelijk gemaakt), volkomen instemming te kennen met de voorbeeldige tuchtiging Leuven toegediend.

Tegenover de walging der geheele wereld, matigde het blad zich echter een weinig en op 9 Sept. 1914 draagt het artikel over Leuven tot opschrift: „*Löwen ist nicht ganz verwüstet*“ (Leuven is niet geheel verwoest).

Album van den grooten oorlog.

Laten wij ook niet vergeten dat tallooze nieuwe uitgaven, vooral geïllustreerde verschenen zijn vanwege de propagandistische inrichtingen. Onder deze moet genoemd worden „*het Album van den Grooten Oorlog*“, uitgegeven door de „Deutsche Ueberseedienst“ met bijschriften in het Duitsch, Engelsch, Spaansch, Fransch, Italiaansch en Portugeesch. Deze verzameling geeft talrijke afbeeldingen met betrekking

tot België, bijv. in Nr. 2 (bl. 25) „een Zeppelin Luik bombardeerd” (wat nooit gebeurd is, vergel. bl. 282) en in Nr. 3 (bl. 8) een kiekje van de IJzeren Leen te Mechelen, „een wijk huizen vernield door de Belgische artillerie”; (men weet dat de Belgische artillerie niets verwoest heeft te Mechelen, en dat de IJzeren Leen niet gebombardeerd, maar in brand gestoken is, vergel. bl. 273).

c) *Propaganda-Bureaux werkzaam in het buitenland.*

Niet tevreden met de onzijdigen te overstroomden met geschriften, gefabriceerd in Duitschland zelf, zoodat men klaagt over den overlast (*N. R. C.*, 6 November 1914, ochtendblad) hebben de Duitschers ook nog propaganda-bureaux opgericht in alle landen. Het belangrijkste is zonder eenigen twijfel dat wat gewerkt heeft in de Vereenigde Staten onder den invloed van Bernhard Dernburg, oud-gezant van het Keizerrijk. Dernburg verzuimde geen middel dat dienst kon doen, en vreesde volstrekt niet zelf in de bres te springen om zijn zaak te doen zegevieren. Zie slechts de strijd tusschen hem en Prof. Charles W. Elliot, van de Harvard-university (*K. Z.* 26 Nov. 1914, 2e uitgave, ochtendblad).

Aankondigingen en omzendbrieven.

In België was de propaganda veelvoudig. Ten eerste zorgde men er voor ons dagelijks in te lichten door middel van aankondigingen over de „werkelijke” resultaten der krijgsbedrijven en bij tienduizenttallen de omzendbrieven rond te deelen betrekking hebbend op „Anglo-Belgische overeenkomsten” (bl. 40), op het verslag van Baron Greindl (bl. 35), op de opzegging van het drievoudig verbond door Italië, enz. En alsof dit nog niet voldoende was om ons voor te lichten, nam de Duitse overheid de pers in handen; zij liet dagbladen verschijnen zooals *Le Réveil* en de *Deutsche Soldatenpost*; en toen ging zij op verschillende wijzen de Belgische bladen onder censuur brengen.

Verplichting om te verschijnen aan de bladen opgelegd.

1. De Duitschers wilden verscheidene bladen verplichten om te verschijnen onder hun toezicht. Alle bladen der hoofdstad weigerden (bl. 5), maar in de provinciën namen eenige, zooals *L'Ami de L'Ordre* (Namen) en *Le Bien public* (Gent) de Duitse voorwaarden aan.

Het is echter niet dan met grooten dwang en weerzin dat *L'Ami de l'Ordre* verschijnt; zelf zinspeelt het blad daarop in bedekte termen in de nummers van 26 en 27 Aug. 1914, en op openlijke wijze in de nummers van 7 October en 6 November.

Punten op de i's.

Wij putten onze berichten uit twee verschillende soorten van bronnen :

1. De officieele mededeelingen der Belgische, Fransche, Engelsche, Duitse legerstaven, zooals de pers die openbaar maakt en naarmate zij ons bereiken.

2. De tijdingen medegedeeld door de eenige bladen die geregeld te Namen aankomen, de Duitse bladen, tijdingen waarover wij duidelijker wijze geen enkel middel van controle kunnen toepassen

. . . . Er bestaat nog een derde soort van censoren. Degenen die zeggen : „Als wij in uwe plaats waren zouden wij niet verschijnen”.

Dat is gemakkelijk gezegd, maar wij moeten verschijnen.

Wij moeten, omdat ons de verplichting daartoe is opgelegd, en omdat wij als het eenig bestaande blad hier geen geldige reden tot weigering bezitten

Om dit alles, afgezien van den dwang die ons is opgelegd, hebben wij nooit een enkel oogenblik gewenscht onze post te verlaten.

L'Ami de l'Ordre, 7 Oktober 1914.

De taak der pers.

Onder dezen titel zet *Le Bien public* de wijze uiteen waarop de pers onder de huidige omstandigheden haar taak kan vervullen.

Wat onze voortreffelijke collega zegt is ook van toepassing op onzen toestand, behalve in een essentieel punt: de voorwaarden waaronder de Gentsche bladen verschijnen. Deze zijn blijven verschijnen gedurende de eerste dagen der Duitse bezetting; vervolgens zijn zij geschort, en later hebben zij verlof gekregen om wederom te verschijnen onder censuur.

Onze lezers weten dat *L'Ami de l'Ordre*, die sinds Zondag 23 Augustus had opgehouden te verschijnen, wederom verscheen op bevel en onder censuur van af Woensdag 26 Augustus, dat wil zeggen na een verdwijning voor slechts drie dagen.

L'Ami de l'Ordre, 6 November 1914.

Artikelen aan de bladen opgedrongen.

2. De overheid verplichtte deze bladen en andere die sindsdien zijn opgericht, onder strafbepalingen (bl. 51), artikelen met een bepaalde strekking op te nemen. Zoo heeft *L'Ami de l'Ordre* (die men zelfs heeft voorgesteld te noemen *L'Ami par ordre*) verhalen gegeven omtrent „vrijshutters” die het zeker wist valsch te zijn.

Na den brand van de Groote Markt te Namen, omtrent welke het zeer goed wist wat te moeten gelooven, bevatte het op 28 Augustus 1914 in zware letters een protest tegen de „vrijshutters.” Den 1en September bevatte het een artikel waarin de bestraffing van Leuven werd verhaald tengevolge van een aanval der burgers. Den volgenden dag kwam het terug op de misdaden der „leiders” die zulke vreeselijke wraakoefeningen op hun medeburgers deden neerkomen. Ten einde die schreeuwende leugens te doen slikken, is het blad verplicht van tijd tot tijd te verklaren dat het niets zegt dan de waarheid; bijv. op 7 September 1914.

Zonder twijfel opgedrongen zijn ook de artikelen van lage vleierij aan het adres der Duitschers, vooral de verontschuldigen na de schorsing van 7—8 December, en de dankbetuigingen aan het militair bestuur van Namen toen dit er van afzag op 29 September om gijzelaars te nemen.

In dit laatste nr. staat een even kenschetsend artikel omtrent de kathedraal van Reims: de Duitse regeering geeft voor „de aanwezigheid van een waarnemingspost op de kathedraal” volstrekt niet te hebben aangevoerd.

Welnu men behoeft de officieele Duitse mededeelingen (bl. 148) slechts te lezen om te zien dat men *L'Ami de l'Ordre* gedwongen heeft een leugen op te disschen aan zijn lezers.

Men versta wel dat de Duitschers ontkennen de opname van artikelen te eischen; deden zij dat niet dan zouden de lezers voor goed weigeren het minste geloof te schenken aan de „Belgische” bladen.

De taak der pers.

.... Het is niet overbodig hier bij te voegen, dat de Duitse overheid nòch aan ons blad nòch aan andere Gentsche bladen de opname van een enkel artikel heeft bevolen of voorgesteld. Zij bepaalt zich er toe kennis te nemen der proeven voor deze worden afgedrukt en oefent het recht van

van censuur uit over artikelen met betrekking tot den oorlog, die niet tot de officieele mededeelingen behooren. Zij verbeterd noch verandert ze; zij schrapt ze uit of laat ze door. Dat is alles . . .

Le Bien Public, 1 November 1914.

Schrapping van artikelen, zinsneden, woorden en letters.

3. De hoofdtak der censuur bestaat in het schrappen van alles wat haar mishaget en van alles wat haar verdacht voorkomt. Zoo heeft *L'Ami de l'Ordre* geen enkele mededeeling over de legers der geallieerden gegeven, gedurende twee maanden, hoewel hij in zijn nr. van 7 Oktober het tegendeel beweert. Eerst den 26sten October begint hij ze te drukken, en dan zijn ze nog ontleend aan Duitse bladen, wat misschien geen waarborg voor juistheid is. Om denzelfden tijd verzekert *Le Bruzellois* dat er bijna geen Fransche mededeelingen meer zijn. Wat *Le Bien public* betreft deze werd geschorst gedurende de geheele maand Mei 1915, omdat de censuur niet langer toestond de verslagen der geallieerden af te drukken.

De censuur had zich verbonden tegenover de bladen wier verschijning zij toestond — of eischte — hun artikelen niet te besnoeien, maar ze in hun geheel te schrappen (zie boven). Natuurlijk hield zij zich niet aan haar belofte, want welke belofte hebben onze vijanden ooit gehouden? Om te weten op welke wijze de censuur verminkt, besnoeit, vervalscht, is het voldoende de officieele mededeelingen die de Fransche bladen ons geven te vergelijken met die welke ons worden aangeboden door de gekastigeerde bladen. Hier volgen eenige voorbeelden uit duizende, waarin men ziet hoe de censuur niet alleen zinnen en zinsdeelen maar afzonderlijke woorden en zelfs gedeelten van woorden uitschrapt (blz. 317).

Laten wij bekennen dat deze manier van doen volkomen onvoorzien was, zelfs van den kant van Duitschland welks geleerden toch bereids de gewoonte hebben aangenomen om een haar in vieren te kloven. De cursief gedrukte woorden in den tekst werden door de censuur geschrapt.

La Belgique, Dinsdag 26 Januari 1915. *Petrogrado*, 23 Januari (*Officieele mededeeling van den grooten staf*). — Duitse pogingen om op verschillende plaatsen tot het offensief over te gaan werden *gemakkelijk* verhinderd door onze artillerie . . . Den 21en Januari hebben vijandelijke troepen ongeveer een infanterie divisie sterk, en ondersteund door artillerie

ons front aangevallen in de streek van Kirlibaba, maar zij werden teruggeslagen. Tot aan den ochtend van 21 Januari hebben onze troepen zich in hun stellingen gehandhaafd. Wij hebben 200 gevangen gemaakt.

La Belgique, Maandag 1 Februari 1915. *Parijs*, 29 Januari (Officieel 3 uur 's namiddags). — (Tekst) In België in den sector van Nieuwpoort heeft onze infanterie het groote duin bemachtigd waarvan gesproken werd op den 27en. Een Duitsch vliegtuig is door onze kanonnen neergeschoten. In de sectoren van Yperen en Lens en in dien van Arras zijn bij tusschenpoozen zware artillerie-duels geweest, en eenige aanvallen van infanterie zijn ondernomen maar werden terstond teruggeworpen door ons vuur.

Niets nieuws te vermelden uit de omstreken van Soissons, Craonne en Reims. Het wordt bevestigd dat de aanval die door ons werd afgeslagen te Fontaine Madame in den nacht van 27—28, den Duitschers duur gekost heeft.

Parijs, 29 Januari (Officieel van 23 uur). — (Tekst) Dezen ochtend, 29, werd een Duitsch vliegtuig gedwongen te dalen ten O. van Gerbeviller. De inzittenden, een officier en een onderofficier zijn gevangen.

La Belgique, Donderdag 4 Februari 1915. *Parijs*, 1 Februari (Officieele mededeeling van 15 uur). — (Tekst) Ten Z. O. van Yperen hebben de Duitschers een aanval ondernomen op onze loopgraven ten N. van het kanaal, een aanval die terstond door ons artillerie-vuur belet werd . . . In de streek van Argonne waar de Duitschers blijken veel geleden te hebben door de jongste gevechten, is de dag betrekkelijk rustig geweest. . . .

Parijs, 1 Februari (Officieele mededeelingen van 23 uur). — (Tekst) In den morgen van 11 Februari heeft de vijand hevig onze loopgraven aangevallen ten N. van Bethune-La Bassée. Hij is er uitgeworpen en heeft talrijke dooden op het terrein achtergelaten.

Te Beaumont-Hamel ten N. van Atrecht heeft Duitsche infanterie getracht bij verrassing een onzer loopgraven te nemen, maar zij werd tot den terugtocht gedwongen, met achterlating der springstoffen waarvan zij voorzien was

La Belgique, Vrijdag, 12 Februari 1915. *Parijs*, 9 Februari (Officieele mededeeling van 15 uur). — (Tekst) Aan den weg van Béthune naar La Bassée hebben wij weder een molen in bezit genomen, waar de vijand zich gevestigd had. Soissons is gebombardeerd met brandstichtende bommen.

La Belgique, Zaterdag 13 Februari. *Parijs*, 10 Februari (Officieele mededeeling van 23 uur). (Tekst) — In Lotharingen hebben onze voorposten gemakkelijk een Duitschen aanval afgeslagen aan den rand ten O. en ten N. van het bosch van Paroy.

La Patrie (van Brussel). *Kopenhagen*, 2 Maart. — (Tekst) Volgens bericht van de *Berlingske Tidende*, uit Londen (is) de Zweedsche schilder Johnson, die als spion gevangen was genomen omdat hij zoogenaamd lichtseinen

gaf aan Duitse oorlogschepen, vrijgesproken bij gebrek aan bewijs. (In het Fransch staat „*aurait été acquitté*:" de Duitschers wijzigden het in „*été acquitté*, is vrijgesproken).

Om dat vermalen der officiële mededeelingen door de Duitse censuur naar waarde te schatten moet men zich herinneren: 1°. dat zij beloofd had de officiële mededeelingen ongewijzigd te laten (bl. 315), en 2°. dat die pers, die zich tot alles leent, voortgaat ze „*officiële mededeelingen*” te noemen.

Slaafsche en huurling-bladen.

Men begrijpt gemakkelijk dat het Belgische publiek geen woord geloof van hetgeen de gemuilbande bladen vertellen, des te meer daar deze nu en dan in een oogenblik van vergetelheid hun slavernij erkennen; aldus in zijn hoofdartikel van 9 April 1915 schrijft *La Belgique*: „Daarenboven zou het even ontijdig zijn zich ongerust te maken over de werkelijke beteekenis der vorderingen vermeld door de Franschen, als te...” Kan men duidelijker zijn afhankelijkheid van Duitschland te kennen geven?

Overigens om de rol van onze tegenwoordige bladen te begrijpen kan men juist het tegenovergestelde nemen van hetgeen de Duitse bladen zeggen aangaande hen. In de middageditie van de *Kölnische Volkszeitung* van 1 Maart 1915 beschrijft Hermann Ritter den toestand van pers en openbare meening in België:

„Wat de bladen betreft die te Brussel verschijnen onder Duitse censuur moet men noemen *La Belgique*, als het best gestelde en meest gelezen blad, *Le Quotidien*, die veel advertenties heeft, *Le Bruxellois*, dikwijls slecht gedrukt maar zeer goed geschreven pro-Duitse artikelen bevattend, *L'Écho de la Presse*, die geen oorspronkelijke artikelen bevat, en ten laatste *Le Messager de Bruxelles*. Een geheel bijzondere en belangrijke categorie is vertegenwoordigd door het Weekblad *L'Information* uitgegeven door den welbekenden publicist André Norz. ¹⁾ Vóór den oorlog hield dit tijdschrift zich bezig met reizen en toerisme; het is nu een onzijdig orgaan geworden dat zich met groot, ja verwonderlijk succes, bezighoudt de feiten van den dag onder de oogen der Belgen te brengen en hen te verzoenen met de noodzakelijkheid van den toestand.”

¹⁾ Deze „welbekende publicist” is in werkelijkheid een advocaat, Norden geheten (Nota van J. M.).

De lofspraak gaat steeds *crescendo* tot aan de passage waar de heer Ritter verzekert dat de redaktie, Belgische afgevaardigden en senatoren bevat (die hij om goede redenen maar niet noemt) en dat insgelijks een professor van de Universiteit te Brussel, lid van het Haagsche Vredescongres medewerkt. Het is volkomen waar dat dit walgelijke blad uit het klassieke boek van den Heer Nijs over het Internationale recht geheele stukken gapt van paragrafen die betrekking hebben op de oorlogswetten; maar er is een buitengewone onbeschaamdheid voor noodig om zoo iets medewerking te noemen, want in dien geest zou *l'Information* zonder groote onkosten ook Moses en de Heilige Franciscus van Sales onder zijn medewerkers kunnen tellen. De waarheid is dat *La Belgique*, *Le Quotidien*, enz. beschaamde slaven zijn, terwijl *L'Information* als een echte huurling zijn dienstbaarheid ten toon spreidt en zijn ketenen tracht te doen beschouwen als een kroon.

Men leze het artikel getiteld: „Verantwoordelijkheid en Onzijdigheid” verschenen 4 April 1915 en men zal gesticht zijn over de laagheid van dit zuurkool-blad.

Veel gevaarlijker dan de bladen zooals *Le Bruxellois* en *L'Information* die openlijk als Duitse bladen voorkomen zijn die welke zich Belgisch noemen, maar die, gelijk iedereen ziet en weet, door Duitschers of door hun trawanten worden uitgegeven. De schandelijkste bladen van dien aard zijn: *Het Vlaamsche Nieuws* (Antwerpen), *De Vlaamsche Post* (Gent), en *Vlaamsche Gazet van Brussel*. Een Hollandische korrespondent van de *N. R. C.* (30 Juli 1915, ochtendblad) geeft wetenswaardige bijzonderheden over *De Vlaamsche Pest*. Dit blad wordt hoofdzakelijk geredigeerd door een Duitsch officier en door Domela Nieuwenhuis Nyegaard, Hollandsch predikant van de protestantsche kerk te Gent. Deze predikant als zoodanig gesalarieerd door den Belgischen Staat liet in het begin van den oorlog gebeden opzeggen voor het succes der Duitse wapenen, en bekleedt op het oogenblik een gewichtige post bij de Gentsche censuur. Men begrijpt wat de politiek moet zijn van een blad gedirigeerd door zulke personen.

Bestaan er buiten die valsche broeders, die in hun redactie-bureau zetelen, andere Vlamingen die zich zullen laten bedriegen door de niet-belanglooze protesten van *De Vlaamsche Pest*?

Men kan gerust zeggen van niet.

Wij kunnen hierbij voegen dat bij vonnis van 25 Juni 1915 de rechtbank van eersten aanleg te Brussel verklaard heeft, dat bladen die

thans in België verschijnen onder Duitse censuur niet den eisch kunnen stellen om Belgische bladen genoemd te worden.

De oprechtheid der gecensureerde bladen.

Laat ons een oogenblik teruggaan naar de klassieke censuur die als wapen de schaar voert. In 't begin stond zij aan een blad toe een blank te laten in plaats van de verknipte artikelen, zinsneden of woorden.

Maar de wijze van handelen was al te eerlijk, en de lezer bemerkte het. Daarom nam de Duitse overheid het besluit de bladen te verplichten om dat blank in te vullen. Om die taak te vergemakkelijken liet zij met de schrijf-machine een bijzonder blad vervaardigen in 't Fransch en in het Vlaamsch *Le Courrier Belge*, waarvan „alle artikelen door de censuur gezien waren”. De redakteurs hadden daaruit slechts een artikel te kiezen om de gapingen te vullen door de officieele schaar gemaakt.

Men begrijpt gemakkelijk wat de gecensureerde bladen onder deze prettige heerschappen geworden zijn. Een anekdote die in België de rondte doet zal daar nog het beste idee van geven. De ziel van een soldaat komt aan de poort van den hemel. „Wie zijt gij? vraagt Sint Pieter.

Na lang aarzelen (want niemand doet graag zulk een pijnlijke bekentenis) antwoordt de ondervraagde: „Ik ben de ziel van een Duitsch soldaat.”

„Dat is een grove leugen, zegt Sint Pieter. Ik lees zorgvuldig de Belgische bladen; zij hebben nog nooit den dood van een enkelen Duitscher aangekondigd.”

Den 7en Juni 1915 hebben de Duitschers een eenige gelegenheid gehad om te laten zien dat de Duitse bladen in België verschijnend, zooals *L'Ami de l'Ordre*, *Le Bien public*, *La Belgique*, *Le Bruxellois*, enz. . . . in staat zijn gebleven om eens een keer de waarheid te spreken. Welnu, deze gelegenheid hebben zij laten ontsnappen.

Ziehier de feiten: In de nacht van Zondag 6 op Maandag 7 Juni omstreeks halfdrie, werden wij uit den slaap gewekt door een woedende kanonnade en de ontploffing van bommen: vliegtuigen der geallieerden bombardeerden de hangar van het bestuurbare luchtschip te Evere en schoten dien in brand evenals het luchtschip zelf. Denzelfden dag vernamen wij dat een tweede Duitsch luchtschip werd

vernietigd te Saint-Amandsberg, nabij Gent, door een Engelsch vliegtuig. Wij wachtten met nieuwsgierigheid op de bladen van den volgenden dag.

Zouden zij de zaak vertellen, haar zooveel mogelijk verzachten, of zouden zij zwijgen? Zij zeiden alleen dat in den nacht van 6 op 7 de Duitsche luchtvloot uitgetrokken was om bommen te werpen op de Engelsche kust; maar omtrent hetgeen op den terugtocht gebeurd was, geen woord. In de *K. Z.* evenmin, niets omtrent het gebeurde te Evere en te Saint-Amandsberg. Zoo mag dus de gemuilbande Duitsche pers in België wel verhalen van Duitsche successen (wij veronderstellen natuurlijk dat het bombardeeren van open steden een succes is) maar zij blijft stom aangaande hun mislukkingen. Wat de *N. B. C.* betreft deze kon, dat spreekt, gedurende meerdere dagen niet in België komen.

Ziedaar twee feiten aan duizenden personen bekend, en die men dus volslagen onmogelijk verbergen kan. Het stilzwijgen er over bewaren kan dus slechts één gevolg hebben: duidelijk bewijzen voor allen dat de Duitsche mededeelingen vervalscht worden, dat de „Belgische“ bladen gemuilband zijn, kortom dat al wat van Duitsche zijde komt vervalscht is. Indien onze onderdrukkers een kleurloos bericht over die twee „ongelukken“ hadden laten verschijnen dan zouden eenige goedgeloovigen onder de Belgen nog hebben kunnen blijven veronderstellen dat de uitdrukking „Duitsch“ soms nog wel eens gepaard kan gaan met „oprecht“ Maar in hun onvergelykelijke domheid hebben de hoofden der censuur (zonder twijfel diplomaten buiten betrekking) niet ingezien dat door het stilzwijgen te bewaren over de aanvallen der Engelsche vliegeniers zij voor altijd hun bladen in minachting gebracht hebben. Zij hebben ons bij die gelegenheid eenzelfde dienst bewezen als op den dag toen zij den heer Max verboden hebben aan te plakken dat zij leugenaars zijn (bl. 289). Wij wisten wel dat de Duitser een slechte zielkundige is, maar zeker niet tot zulke groote hoogte. Zooals men ziet is dit geval de tegenvoeter van de Zepelin-geschiedenis van Luik in den nacht van 6 op 7 Augustus 1914; dien aanval beschrijven zij (bl. 278) en beelden zij af (bl. 312) ofschoon hij nooit heeft plaats gehad.

Eenige dagen later hebben zij hun geval nog verergerd. In den nacht van 16 op 17 Juni hoorden de Brusselaars opnieuw een kanonnade, dezen keer komend van Berchem, maar niemand zag een vliegtuig. Den volgenden dag gaven de bladen een artikeltje zeggend dat een aanval van vijandelijke vliegtuigen was afgeslagen. Had werkelijk

een aanval plaats gehad? Het komt er weinig op aan. Het voor-
naamste feit is dat dezen keer de bladen konden spreken.

De Gouverneur-generaal van België, die een levendig besef heeft
van opportuniteit, heeft dit oogenblik gekozen om ons te laten weten
dat een slechte pers in België, bestond (*La Belgique*, 14 Juni 1915).
Niets is meer waar, gelijk men juist gezien heeft.

De jacht op niet-gecensureerde bladen.

Natuurlijkerwijze werd het verlangen naar niet-gecensureerde be-
richten steeds grooter naarmate de valsheid der gecensureerde
bladen steeds meer aan den dag kwam. Doch de jacht op vreemde
bladen werd daardoor des te levendiger. Bij de bedreigingen door de
Duitschers gericht tegen de verspreiders van „valsche nieuwstijding-
gen” (bl. 6, 7), voegen wij een officieele mededeeling overgedrukt
door *L'Ami de l'Ordre* van 17—18 October 1914 :

„Elk individu dat dergelijke valsche berichten zal verspreiden of die zal
uitdeelen zal zonder genade worden doodgeschoten.”

De censuur toegepast op de „Nieuwe Rotterdamsche Courant”.

De *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, het eenige buitenlandsche blad
dat sedert het begin van de bezetting in België doordringt, ondergaat
een dubbele censuur: 1°. De Duitschers leggen iedere maand beslag
op ongeveer een tiental „ongewenschte” nummers; 2°. van tijd tot
tijd maken zij artikelen onleesbaar van nummers wier verspreiding in
België wordt toegestaan. Laten wij nu eens eenige dier verboden arti-
kelen nagaan om te doen zien wat soort van berichten voor ons ver-
boden zijn. (De lezer zal vragen hoe wij die hebben kunnen lezen;
heel eenvoudig in nummers gekocht in Holland en niet gecensureerd).

2 April 1915, ochtendblad, 2e kolom. Reuter telegram, van Londen
1 April. Een Engelsche vliegenier heeft bommen geworpen op de werk-
plaats der onderzeërs te Hoboken, bij Antwerpen. Een ander heeft het-
zelfde gedaan te Zeebrugge.

5e kolom. Een reiziger teruggekeerd van Brussel zegt, dat gisteren veel
Duitsche gewonden te Brussel zijn binnengebracht.

5 April 1915, ochtendblad. Telegram Havas van Parijs, 4 April. De K. Z.

heeft voorgegeven dat indien Mgr. Mercier verhinderd is geworden in België rond te gaan, dit alleen komt omdat hij zijn verkeers-verlofpas heeft laten verlopen. *La Croix* zegt dat Mgr. Mercier den 3en Januari 1915 een brief heeft ontvangen van generaal von Bissing waarin hem de vrijheid van verkeer werd ontnomen, en dat alleen op verzoegen van het Vatikaan de Duitse regeering hem het verlof weder heeft toegestaan op 27 Januari 1915.

6 April 1915, *ochtendblad*. Gedeelte van een Havas telegram van Parijs, 5 April, bijzonderheden bevattend over de vernieling door een vliegtuig van den luchtschip-hangar te Berchem (bij Brussel) en van de werkplaatsen der onderzeërs te Hoboken, waar 40 werklieden zijn gedood en 62 gewond.

10 Mei 1915, *ochtendblad*. Reuter-telegram van Londen, 9 Mei. Bijzonderheden over het gebruik van verstikkende gassen door de Duitschers bij de gevechten nabij Yperen. Een Duitsch officier gevangen genomen, die twee Engelsche soldaten in doodstrijd ziende tengevolge der inademing van stikgassen, zich over hen heenbuigt en hun spotwoorden toeroept terwijl hij schatert van 't lachen.

d) *Verschillende soorten van propaganda.*

Laten wij ten laatste nog even herinneren — zonder er lang bij te verwijlen want zij zijn bekend genoeg — aan de middelen van propaganda die persoonlijk en schijnbaar geheel ongezocht zijn, maar waarvan de Duitschers veel goede verwachtingen koesteren.

Alle Belgen die familieleden of vrienden in Duitschland hebben, en allen die zelf van Duitse afkomst zijn ontvangen geregeld, nu de korrespondentie tusschen de beide landen geoorloofd is, brieven waarin men hun zegt dat Duitschland zeker is van de overwinning, dat de Belgen bedrogen zijn door Engeland en door hun Koning, dat de Duitschers niemand eenig leed doen, enz. Die verklaringen worden herhaald met zulke regelmatigheid en eentoonigheid dat zij den indruk geven van een van buitengeleerde les; en om dezen slechten indruk weg te nemen dragen de korrespondenten er zorg voor te verklaren dat zij slechts hun eigen persoonlijke meening te kennen te geven.

Laten wij vervolgens nog wijzen op de bezoeken in den vreemde afgeleid door de geleerden, bijv.: het bezoek van den heer Ostwald (een der 93) aan Zweden, en dat van Lamprecht (ook een der 93) aan België. De voordrachten van Ostwald hebben heel wat beooring gebracht, die misschien toch niet geheel en al overeenkwam met hetgeen Duitschland er van verwacht had; wat er ook

van zij, de Universiteit van Leipzig verklaarde het niet eens te zijn met de ideëen van haar oud-professor. Het optreden van Lamprecht is bescheidener geweest; het werd voorafgegaan door een geschreven poging; maar brief en bezoek hadden hetzelfde negatieve resultaat.

Meer arglistig waren de bezoeken in België afgelegd door de voor-
aanstaande Duitse socialisten: Wendel, Liebknecht, Noske, Koester, enz. Zij ook hoopten ons gemakkelijk te overtuigen van het goed recht en de voortreffelijkheid van Duitschland. Zij zijn onverrichter zake weggedropen; men mag zelfs zeggen dat zij eenigszins aan het wankelen waren gebracht, daar Liebknecht zich beklaagt in een onderhoud met een redakteur van den *Social-Demokraten*, een Noorweegsch orgaan, over de rol die men de socialistische zendingen liet spelen (*N. R. C.*, 28 December 1914, avondblad).

De *Vossische Zeitung* heeft een ander propagandamiddel uitgevonden. Dit blad zendt een vragenlijst aan Nederlandsche en Skandinavische geleerden om hen te vragen wat hun wetenschap aan Duitschland te danken heeft. De geslepenheid ligt hier duimen dik op: elke natie telt natuurlijk mannen van beteekenis aan wie de wetenschap dankbaarheid verschuldigd is (*N. R. C.* 2 Januari 1915, ochtendblad).

4. HET VERBREKEN VAN VERBINTENISSEN

De oorlog begon met de schending van een plechtig verdrag ondertekend in 1839. De geheele oorlogvoering is van Duitse zijde een lange reeks van schendingen geweest van de Haagsche Konventie, van 1907. Duitschland voert ter zijner verdediging aan dat de omstandigheden gewijzigd zijn, sedert den tijd dat die verdragen ondertekend werden, dat het Frankrijk heeft moeten vóór zijn, dat in het geval van volstrekte noodzakelijkheid waarin het zich bevindt het 't volste recht heeft om alle middelen aan te wenden die schade kunnen berokkenen, hetzij zij geoorloofd zijn of niet (bl. 228), en dat bijv. het torpedeeren van de *Lusitania*, het gebruik van levende schilden (bl. 141), en van verstikkende gassen (bl. 238), de schrikaanjaging door fusillades en brandstichting (bl. 87), welke zijn gebleken doeltreffend te zijn, in zijn eigen belang niet mogen nagelaten worden uit zuivere menscheijkheid of uit een kinderachtigen en naïven eerbied voor zijn eigen handteekening.

Laten wij hierover niet redetwisten; het zou verloren moeite zijn, daar Duitschland besloten is zich te laten leiden door zijn grillen

van het oogenblik zonder zich te bekommeren om eenige vroegere belofte. Zijn staatslieden en publicisten houden niet op te herhalen dat het vecht voor zijn bestaan en dat het dus al zijn verbintenissen met voeten kan treden. *Not kennt kein Gebot*, verklaarde de Kanselier op 4 Augustus en dit handige beginsel heeft niets van zijn kracht verloren.

Maar er zijn andere verbintenissen door Duitschland tegenover de Belgen aangegaan sedert het begin van den oorlog, die het met hetzelfde gemak verbroken heeft: de belofte om België zijn onafhankelijkheid terug te geven, belofte om onze vaderlandsliefde te eerbiedigen, belofte om alle opeischingen te voldoen in gereed geld sedert de heffing van 480.000.000, enz. Voor deze woordbreuk kunnen onze vijanden geen verzachtende omstandigheden pleiten, omdat geen enkele verandering is voorgekomen tusschen den dag waarop zij de belofte deden en dien waarop zij haar schonden.

Het behoud van België's onafhankelijkheid.

Den 4en Augustus 1914, den dag zelf waarop de Duitse Regeering ons land liet overvallen, maakte zij een poging *in extremis* om van Engeland een belofte van onzijdigheid af te persen. Duitschland beloofde dat zelfs in geval van gewapend conflict met België, het toch onder geen enkel voorwendsel zijn gebied annexeren zou (*Blauwboek* nr. 74). De Keizer en de Kanselier legden dien dag gelijkluidende verklaringen af: „Wij voeren geen veroveringsoorlog”, zei Wilhelm II ¹⁾. „Wij zullen het onrecht vergoeden dat wij jegens België begaan”, verzekerde de Kanselier. Zoodra zij in België een blad ter hunner beschikking hadden lieten onze verdukkers het een artikel verspreiden waarin zij aan de Belgen hunnen eerbied bekend maakten voor de beloften die zij hadden aangegaan:

De zelfstandigheid van België.

Wordt onze zelfstandigheid bedreigd?

Zullen wij na den eersten en zwaarsten schok te hebben doorstaan van een oorlog dien wij niet gewild hebben, het offer moeten brengen van eene

¹⁾ De Keizer heeft zorgvuldig zijn verklaring herhaald in het keizerlijk manifest *Aan het Duitse volk* den 1en Augustus 1915 te Brussel aangeplakt.

onafhankelijkheid zoo duur gekocht en zoo krachtdadig gehandhaafd in arbeid en vrede?

Wij gelooven het niet, en dit is ons een krachtige troost in deze pijnlijke uren.

Wij hebben daarvoor als waarborg de woorden van den Keizer en van den Kanselier in de zitting van den Rijksdag op Dinsdag 4 Augustus . . .

. . . . Wij hebben het recht niet aan die plechtige verzekeringen afgelegd voor al de gekozenen van het Keizerrijk ons volkomen vertrouwen te onthouden. Het is onze plicht ze te beschouwen als ernstig gemeend en waar, en als zoodanig houden wij ze dan ook.

Laten wij onze verwachtingen stellen onder de hoede van God en laat ons vertrouwen hebben op de toekomst.

L'Ami de l'Ordre, 29 en 30 Augustus 1914.

Al woorden in den wind!

Nauwelijks konden de Duitschers zich, op de hun eigene, zwetserige wijze, overwinnaars noemen, of zij zetten zich aan het werk om hun beloften te breken.

De verbintenissen van de regeering te Berlijn blijken niets anders dan vodjes papier die men ongestraft van nul en geenerwaarde kan houden! Ook mannen zooals Erzberger, Losch, Dernburg, Max Harden, enz., allen deelnemend aan het politieke leven van hun land, vonden niets beter dan minachtend te verwerpen wat, dan toch onder plechtige omstandigheden, de Keizer en de Rijkskanselier hadden kunnen zeggen, en plannen voor de toekomst te smeden waarin België geheel of gedeeltelijk geannexeerd zou blijven.

Een natuurlijk gevolg van de aanhechting van België is dat het noodig zal zijn de middelen voor het handelsverkeer te vergemakkelijken tusschen Duitschland en zijn westelijk aanhangsel, België (*Deutsch Belgien* zooals reeds tal van pan-germanisten schrijven op de adressen der brieven voor België bestemd). In hooge kringen houdt men zich daarom al bezig met het aanleggen van nieuwe verkeerswegen.

In de *K. Z.* van 27 Maart (editie van 4 uur) brengt een Keulsch ingenieur, J. Rosemeyer weder een oud plan te berde voor het graven van een kanaal dat de Rijn zal verbinden met de Schelde en de Noordzee over Antwerpen en Zeebrugge.

Dit is slechts een plan dat nog in studie wordt genomen; maar voor een anderen weg is de tijd van instudeering reeds voorbij: sinds meerdere maanden werken de Duitschers onophoudelijk aan den

bouw van een strategischen ijzerweg met dubbel spoor, tusschen Tongeren, Visé en Aubel¹⁾. Maar, zal men zeggen, een spoorweg-aanleg in zulk een oneffene streek als de Geete-streek, de vallei van de Maas en de vlakte van Hervé komt zoo maar niet in een omme-zien tot stand. Ongetwijfeld niet. Maar alles doet veronderstellen dat de Duitschers sedert lang het plan voor dien spoorwegbouw hebben gekoesterd en dat de Regeering te Berlijn toen zij 4 Augustus verklaarde onder geen enkel voorwendsel ons grondgebied te zullen annexeren, reeds volkomen wist dat haar ingenieurs dat woord onmiddellijk zouden gaan schenden.

Ten slotte, onder degenen die de huid van den beer verkoopen, moeten ook de leden van den Rijksdag gesteld worden, die in de zitting van 28 Mei 1915, met bijna algemeene stemmen, het voorstel hebben aangenomen om aan het Duitse Rijk te hechten „alle streken noodig voor zijn verdediging.”

Ziedaar dan het Parlement, dat op 4 Augustus 1914 den Kanselier toejuichte toen hij verklaarde dat alle onrechten België aangedaan zouden vergoed worden, en dat nauwelijks tien maanden later met groote geestdrift het voorstel tot annexatie aanneemt.

* * *

De belofte om de vaderlandsliefde der Belgen te eerbiedigen.

„Ik vraag niemand zijn vaderlandslievende gevoelens te verloochenen”, zei baron von der Goltz, in de eerste der ongewone verklaringen waarmede hij ons vereerde gedurende zijn verblijf onder ons als Gouverneur-generaal.

Bekendmaking.

Zijne Majesteit de Keizer van Duitschland, na bezetting van het grootste gedeelte van het Belgisch grondgebied, heeft zich gewaardigd mij te benoemen tot Gouverneur-generaal van België . . .

. . . De Duitse legers gaan overwinnend voort in Frankrijk. Het zal mijn taak zijn de openbare rust en orde te bewaren op het Belgisch grondgebied.

Alle vijandelijke daden der bewoners tegen de Duitse militairen, alle pogingen om hun verbindingen met Duitschland te bemoeilijken, den dienst

¹⁾ De N. R. C. van 1 Juli 1915 (avondblad) geeft juiste bijzonderheden omtrent den voortgang van deze spoorwegwerken.

der spoorwegen en van telegraaf en telefoon te verhinderen of af te snijden, zullen zeer streng worden gestraft. Elk verzet of opstand tegen het Duitsche bestuur zal zonder genade onderdrukt worden.

Het is de harde noodzakelijkheid van den oorlog dat de straffen voor vijandelijke daden behalve de schuldigen ook de onschuldigen treffen. Des te meer dringt dus aan verstandige burgers de plicht zich op om druk uit te oefenen op de woelige elementen ten einde hen te weerhouden van elke handeling in strijd met de openbare orde.

De Belgische burgers die verlangen rustig aan hun bezigheden te blijven hebben niets te vreezen van de zijde der Duitsche troepen en overheden. Zooveel mogelijk moet het handelsverkeer worden heropend, moeten de fabrieken wederom gaan werken en de oogst worden binnengehaald.

Belgische burgers.

Ik vraag niemand zijn vaderlandslievende gevoelens te verloochenen, maar ik verwacht van u allen een redelijke onderwerping en volstrekte gehoorzaamheid ten opzichte der bevelen van het generaal-gouvernement. Ik noodig u uit daaraan uw vertrouwen te schenken en uw medewerking te verleen.

Ik richt deze uitnoodiging vooral tot de ambtenaren van den Staat en van de Gemeenten, die op hun post gebleven zijn. Hoe meer gij gevolg geeft aan deze uitnoodiging, des te meer zult gij uw vaderland dienen.

Gedaan te Brussel, 2 September 1914.

De Gouverneur-generaal,
Baron von der Goltz,
Veldmaarschalk.

De gedwongen inhaling der vlaggen.

Iedereen vroeg zich met angst af welke heimelijke bedoeling baron von der Goltz, toch wel kon hebben, want wij kenden de Duitschers reeds voldoende om te weten dat zulke honigzoete uitdrukkingen een gevaar verborgen. Maar welk gevaar? Twee weken later werd het raadsel ontsluitend; het beteekende dat de Belgische nationale vlag „door de Duitsche troepen beschouwd werd als een uitdaging”.

Waarschuwing.

De Brusselsche bevolking, in goed begrepen eigenbelang, heeft over het algemeen sedert den intocht der Duitsche troepen tot nu toe, orde en rust bewaard. Om deze reden heb ik tot nog toe geen maatregelen genomen om

het uitsteken der Belgische vlag te verbieden, dat als een uitdaging beschouwd wordt door de Duitse troepen die in Brussel verblijf houden of door de stad trekken. Juist om te voorkomen dat onze troepen eigendunkelig zouden optreden dring ik er thans bij de huiseigenaars op aan de Belgische vlag binnen te halen.

Het militair Gouvernement heeft volstrekt de bedoeling niet, door dezen maatregel, de gevoelens en de waardigheid der bewoners te kwetsen. Het heeft alleen ten doel de burgers tegen alle schade te beschermen.

Brussel, 16 September 1914.

Baron von LÜRTWITZ,
Generaal en Gouverneur.

Uitdaging van wat? Van hun nationaal gevoel? En het onze dan, dat de Gouverneur-generaal ons niet vroeg te verloochenen! Weliswaar, volgens de aankondiging heeft de militaire gouverneur, „volstrekt de bedoeling niet, het gevoel en de waardigheid der inwoners te kwetsen; hij heeft alleen ten doel de burgers tegen alle schade te beschermen”. Kortom het was in ons belang dat men ons verplichtte de vlaggen in te halen. Wat kon men doen? Verzet toonen, dat zou de snorrebaarden die ons verdrukken de gelegenheid aanbieden om hun brandstichters- en moordenaars-talenten te Brussel ten toon te spreiden. Door een zeer waardige en gematigde bekendmaking gaf Burgemeester Max zijn medeburgers den raad om toe te geven (*Belg. Dtsch.*, bl. 29). Deze bekendmaking, niettegenstaande het bevel der Duitschers (bl. 289) niet aan hun censuur voorgelegd, mishaaide hun zoo, dat zij haar terstond lieten bedekken met blank papier. Deze blanke bladen werden echter door de Brusselaars verwijderd, of door middel van petroleum doorschijnend gemaakt, zoodat iedereen het protest van den Burgemeester kon lezen. Daar men, met veel reden, er niet aan twijfelde dat de Duitschers niet lang zouden wachten het geheel te doen verdwijnen, namen vele menschen afschrift van het biljet of lieten er zelfs photo's van nemen, en gedurende langen tijd droegen talrijke Brusselaars als een kostbare relikwie een afschrift of een photo van de beroemde kennisgeving van den heer Max.

Geen Belgische kleuren meer in de provinciën.

Tegelijkertijd dat men het inhalen der vlaggen eischte maakte men in de provinciën ook jacht op de Belgische kleuren die de winkel-

uitstallingen sierden. Duitse politiebeambten gingen de winkels binnen en eischten de onmiddellijke verwijdering van al de driekleurige linten die de vensterkasten versierden. Vele dames versierden haar hoeden met zwart-geel-roode strikken. Zij werden terstond gearresteerd door dezelfde „Polizei” en gelast ze te verwijderen. Te Namen worden zelfs veroordeelingen uitgesproken.

Jules Godelot, koopman te Namen, rue bas de la Place, 2, wordt gestraft met een boete van 5 Mark, subsidiair één dag hechtenis, wegens het uitstellen in zijn winkelraam van mutsen in Engelsche, Fransche en Belgische kleuren (*Medegedeeld*).

L'Ami de l'Ordre, 28 en 29 Mei 1915.

Mejuffrouw Defrenne, van Salzennes, rue Henri-Lemaitre 10, is gestraft met een boete van 10 Mark, subsidiair 2 dagen gevangenisstraf door de rechtbank van de Kommandantuur van Namen, omdat zij een driekleurige strik (Belgische kleuren) heeft gedragen, in de rue de l'Ange, op 22 Mei om 7 uur 's avonds, spijt het bevel van den Gouverneur der versterkte positie en der provincie van Namen, van 22 April (*Medegedeeld*).

L'Ami de l'Ordre, 30 Mei 1915.

Gedurende geruimen tijd namen zij geen maatregelen in Brabant tegen de driekleurige kokarden die zooveel menschen in het knoops-gat dragen. In de steden zijn er minstens 2 op elke 3 voorbijgangers die onze kleuren dragen. Niettemin het hindert de Duitschers verschrikkelijk, dat de Belgen zoo hardnekkig blijven, openlijk getuigenis af te leggen van hun vaderlandslievende gevoelens.

Als bewijs hiervoor geven wij enkel de korrespondentie uit Brussel d. d. 11 April en meegedeeld in het wekelijksch geïllustreerd bijvoegsel van het *Hamburger Fremdenblatt*, van 18 April 1915: „Men ziet geen schoolgaande jongen of meisje, geen heer of geen dame, die niet op zichtbare wijze de Belgische kokarde draagt”. In zekere steden bijv. te Lessines, te Gent, te Dinant is die wijze van manifestatie verboden. Te Namen kan de boete zelfs gaan tot een bedrag van 500 fr. De aankondiging waarin met deze straf gedreigd wordt is vervat in dien verwarden en onsmakelijken stijl dien men altijd aantreft als de Duitschers een bijzonder walgelijke daad moeten laten slikken. Er wordt daar onder andere gezegd dat het verboden is „de Belgische kleuren *openlijk* te ver-

toonen". Het is ongetwijfeld geoorloofd ze te laten wapperen in een binnenzak of er thuis de binnenkant van de laden mee te versieren. Ziedaar hoe de Duitsche huichelaars „niemand vragen zijn vaderlandslievende gevoelens te verloochenen".

Mededeelingen van het Gouvernement.

Men kan in de laatste dagen bij een groot gedeelte der stedelijke bevolking en ook bij de jeugdige scholieren een streven ontdekken om hun vaderlandslievende gevoelens openlijk te doen blijken door het zichtbaar dragen der Belgische kleuren onder verschillende vormen.

Ik koester volstrekt het verlangen niet die gevoelens te willen beledigen; integendeel ik stel ze op prijs en eerbiedig ze.

Daarentegen moet ik in de wijze waarop men *in het openbaar* daarvan getuigenis aflegt, een betooging zien tegen den huidige staat van zaken en tegen de Duitsche overheid, wat ik nadrukkelijk verbied.

Ik beveel dien tengevolge:

Het is ten strengste verboden de Belgische kleuren openlijk te vertoonen, hetzij op zich zelf, hetzij op eenig voorwerp, welk dan ook, en onverschillig onder welke omstandigheden.

Overtreders zullen gestraft worden met een boete die kan stijgen tot 500 fr., tenzij, naar den ernst van het geval, de overtreding moet gestraft worden met gevangenisstraf.

Dit voorschrift echter belet niet het dragen van officieele onderscheidingsteekens door hen die daartoe gerechtigd zijn.

De Luitenant-generaal,

Baron von HIRSCHBERG,

Militair Gouverneur van de versterkte stelling van Namen.

L'Ami de l'Ordre, 15 November 1914.

Geen Belgische kleuren meer te Brussel.

Plotseling, zonder eenig voorwendsel, deed de aanblik der kleine driekleurige strikken door de Brusselaars gedragen hen kwalijk aan en de nationale onderscheidingsteekenen werden verboden vanaf 1 Juli 1915. De bekendmaking die slechts 30 Juni werd aangeplakt, maakte een onderscheid tusschen de Belgische onderscheidingsteekenen die mochten gedragen worden, op voorwaarde dat zij niet uitdagerend waren — en de onderscheidingsteekenen onzer geallieerden

wier vertooning, zelfs niet uitdagend van aard, volstrekt werd verboden. Hoe zouden onze Duitsche Iomperds dit al te fijne verschil maken tusschen uitdagend en niet-uitdagend? Hier werd blijkbaar de deur opengezet voor de grootste willekeur. Daarom dachten dan ook de Brusselaars het 't beste om geheel en al van knoopsgat-strikjes af te zien. Sommige echter vervingen de kokarde door een klimopblad, in bloementaal het teeken van trouw. Het idee sloeg in en na twee dagen ging geen kind meer naar school zonder stoutmoedig het nieuwe teeken op de borst gespeld te hebben. Wat zouden de Duitschers nu doen? Misschien wel het klimopblad verbieden, daar zij reeds vanaf 5 Juli de vervaardiging en den verkoop verboden van gemaakte klimopbladeren van stof of papier¹⁾. Maar zij gingen hier niet mee voort. Voor den eersten keer sedert wij hen te verduren hebben, kregen zij een geestigen inval. Zij begonnen zelf het klimopblad te dragen en van dat oogenblik af kon het teeken niet meer met fatsoen door ons gedragen worden. Het zou wel aardig zijn te weten wie hun dit fijne idee gegeven heeft.

Het „Te Deum” voor 's Konings Naamfeest.

Laten wij eens letten op den datum van *L'Ami de l'Ordre*, die ons de bekendmaking bracht van baron von Hirschberg: 15 November, de dag van 's Konings naamfeest. Hetzelfde Nr. van het blad bevatte een artikel van de *Düss. Gen.-Anz.*, dat ongetwijfeld aan de oplettendheid van den censor ontsnapt was en lof bracht aan de dapperheid van den Koning en de Koningin. Den volgenden dag moest *L'Ami de l'Ordre* aankondigen dat het gewone *Te Deum* niet zou plaats hebben. Waarom werd de plechtigheid afgeschaft? Het blad zei dit niet, maar men begrijpt het gemakkelijk: de hooge Deutsche overheid had zoo besloten.

Te Brussel werd eveneens het *Te Deum* op 15 November 1914 door hen verboden. Men besloot het te vervangen door een gezongen heilige Mis, om 11 ure in de Sint-Goedele. Vanaf half elf stroomden de menschen de kerk binnen; maar tegen 11 uur ging een geestelijke kalm langs de rijen der geloovigen en maakte bekend dat de gezongen Mis

¹⁾ Onder een groep Brusselaars was men overeengekomen om in geval dat het dragen van een klimopblad verboden werd, een druivenblad te gaan dragen, ten einde te zien of de Duitschers ook het gebruik daarvan zouden verbieden.

door de Duitschers was verboden en dat een stille H. Mis zou gelezen worden. Na afloop daarvan gingen honderden personen naar het Koninklijk paleis, aan het hek van de Brederodestraat; zij veronderstelden dat daar als naar gewoonte een boek zou zijn neergelegd, om hun handteekening in te schrijven. Het register was er wel geweest, maar de Duitse overheid had het doen verwijderen. De aanwezigen besloten toen eenvoudig hun kaartje af te geven; maar een bediende van het Paleis kwam hun zeggen, dat de Duitschers na het register te hebben weggenomen, ook samenscholingen voor het paleis verboden hadden, en zelfs reeds eenige personen hadden aangehouden; hij verzocht daarom de menigte uiteen te gaan. Eerbied voor de vaderlandslievende gevoelens!

De portretten der koninklijke familie.

Sedert dien tijd is het verboden de portretten te verkoopen der koninklijke familie, uitgegeven na het begin van den oorlog. Zijn o. m. verboden de prentbriefkaarten den Koning voorstellend als eenvoudig soldaat, den Koning en zijn Staf, den Koning in de loopgraven, den Koning in de duinen, den Koning en generaal Joffre, den Koning te Veurne, den Koning en den Heer Max (*fig. 5*), de Koningin als verpleegster (*fig. 4*), Prins Leopold als troepsoldaat.

Dit verbod wordt toegepast met een onregelmatigheid geheel in strijd met den geest van organisatie, den beroemden organisatiegeest onzer verdruckers. In zekere kwartieren van Brussel zijn de verkoopters nooit lastig gevallen; in andere mag men de kaarten binnenshuis verkoopen maar niet in de uitstalling zetten, elders wederom is het reeds een misdaad ze in de lade te hebben. Kortom alles wordt overgelaten aan de willekeur der politie. Deze doen de rondte bij de verkoopters van schrijfbehoeften en leggen beslag op alle verboden kaarten, dikwijls eigenmachtig andere kaarten daarbij voegend voor hun eigen gebruik. Aan een handelaar die ons in 't geheim verboden kaarten verkocht vroegen wij of de politie-agenten dikwijls bij hem kwamen om weg te nemen wat hun niet beviel. — „Wat hun niet bevalt, antwoordde hij; neen, neen; zij nemen alles wat hun wel bevalt.” Aan een ander handelaar die op het Duitse politiebureau in de Muntstraat ontboden werd verzekerde de kommissaris van politie dat de agenten het recht hadden „alles mee te nemen wat de vaderlandsliefde der Belgen kon aanwakkeren.” Deze ambtenaar legt op een

zeer eigenaardige wijze de besluiten uit van baron von der Goltz omtrent den eerbied voor de vaderlandliefde.

Vlak daarbij, te Sint-Gillis, op Zondag 14 Februari 1915, rukte een onderofficier met geweld de nationale vlag weg die de doodkist van een Belgischen soldaat bedekte. Ook deze mensch had zijn persoonlijke opvattingen omtrent den eerbied voor vaderlandsliefde en doodenvereering.

Terwijl men te Brussel slechts den verkoop verbiedt van de allernieuwste koninklijke portretten, heeft de etappen-commandant van Gent, in zijn ijver, in Februari 1915 den verkoop verboden van alle portretten der koninklijke familie onverschillig van welken tijd.

De Duitse officieele bekendmakingen.

Verbod om portretten der Koninklijke Familie ten toon te stellen.

De Burgemeester van Gent heeft den navolgenden brief ontvangen waarvan het gemeentebestuur ons de vertaling toezendt.

2. Mob. Etappen-kommandantur.

Repert. n°. 1095.

Gent, 4 Februari 1915.

Aan den Heer Burgemeester, alhier.

Ik verzoek u nogmaals de aandacht van alle boekverkoopers, papierhandelaars, enz. hetzij door kennisgeving hetzij door de dagbladen, er op te vestigen dat het hun onder alle omstandigheden verboden is de portretten van de Koninklijke Familie van België ten toon te stellen zoowel in de uitstalkasten als in het binnenste van hun winkels.

Zij die anders handelen zullen gestreng gestraft worden.

De Etappe-kommandant

P. O.

(Medegedeeld).

(Get.) HENZ.

Le Bien public, 13 Februari 1915.

's Konings verjaardag.

De plagerijen der Duitschers begonnen met nieuwe kracht bij de nadering van 8 April, 's Konings verjaardag. Te Namen droegen de Duitschers zorg van te voren alles te verbieden wat zou hebben kunnen doorgaan voor een royalistische betooging (*L'Ami de l'Ordre*, 6—7 April 1915).

In Brabant schoot het hun eensklaps te binnen dat de gemeentebesturen ongetwijfeld aan de officieele scholen vrijaf zouden geven ter eere des Konings. Terstond verscheen een Duitsch schrijven dat het sluiten der scholen op dien dag verbod.

Brussel, 5 April 1915.

Op bevel van den Gouverneur-generaal van België zal er geen vrijaf op de scholen gegeven worden bij gelegenheid van den verjaardag van Z. M. den koning der Belgen; het onderwijs kan niet meer onderbroken worden. De militaire overheden zijn belast om toezicht te houden over de inachtneming van dit verbod.

Ik verzoek u dus dringend toe te zien dat geen vrijaf gegeven worde in eenige school onder uwe directie.

De President van het Duitsch burgerlijke bestuur
voor de provincie Brabant.

VON FRIEDBERG.

Gezien en goedgekeurd: KRAEMER.

De ongeëvenaarde lomperds hadden slechts één ding vergeten n.l. dat 8 April 1915 midden in de Paasch-vacantie viel en dat alle scholen gesloten waren. Zekere gemeenten namen het boosaardig genoeg, de Duitschers te vragen of zij verlangden dat de leerlingen naar de school zouden geroepen worden op 8 April. Deze vatten natuurlijk de spotternij niet, en antwoordden dat de hervatting der lessen niet noodig was. Deze tweede brief bevat een buitengewoon smakelijke zinsnede: „mijn eenige wensch is, dat het onderwijs niet in het bijzonder zal onderbroken worden ter eere der verjaring van Z. M. den Koning der Belgen”. Hoezeer blijkt daaruit, niet waar, het onwankelbaar verlangen om de vaderlandsliefde der Belgen te eerbiedigen.

De verplichting om de Duitse taal te gebruiken.

Deze brieven zijn geschreven in het Duitsch. Het is overigens een regel geworden bij onze vijanden om slechts in hun eigen taal te schrijven en, dikwijls ook in hun eigen letterschrift, dat zoo moeilijk leesbaar is. Erger nog. Te Namen en te Luik (*L'Ami de l'Ordre*, 31 Augustus 1914) eischen zij dat de Belgen hun ook in 't Duitsch zullen schrijven.

Een nieuwe manier om onze vaderlandsliefde niet te kwetsen.

Bekendmaking.

Van af heden 22 Augustus 1914, zullen het gouvernement en de kommandant van Luik slechts die vragen en verzoeken in ontvangst nemen die in de Duitse taal geschreven zijn.

Alle vragen geschreven in de Fransche taal zullen worden terzijde gelegd en onbeantwoord gelaten.

De Gouverneur,
Luitenant-generaal v. KOLEWE.

22 Augustus 1914.

Het Belgische leger is „de vijand” der Belgen.

Men zou geneigd zijn te zeggen dat, in plaats van te trachten onze gevoelens te eerbiedigen, zij er een eer (Duitse eer) in stellen om onze trouw te kwetsen. Dus, wanneer zij iemand veroordeelen om een dienst aan Belgen bewezen, zeggen zij dit niet eenvoudig weg zooals wij doen, maar berichten dat de Belg is veroordeeld omdat hij in betrekking is geweest met „den vijand”. Als zij dan nog maar spraken van „onze” vijanden; maar neen; „de vijand” houdt in dat de Belgische regeering of het Belgische leger de vijand is der Belgen.

Waarschuwing.

Bij vonnis dato 5 Juni 1915 van de rechtbank te velde van Luik zijn de volgende personen ter dood veroordeeld wegens spionage :

Louise Frenay, geboren Derache, van Luik, koopvrouw ;
Jean-Victor Bourseaux, van Luik, koopman ;
Jules Descheutter, van Liers, koopman ;
Peter Pfeiffer, van Haut-Pré, werkman ;
Oscar Lelarge, van Statte (Huy), spoorweg-beambte ;
Justin Lenders, van Luik, installateur.
François Barthélémy, van Grivegnée, koopman ;
Charles Simon, van Namen, teekenaar.

Deze personen, allen Belgen, behalve Simon die Engelsch onderdaan was, zijn doodgeschoten.

Het was bewezen dat zij optraden als leden eener vereeniging die den

vijand inlichtingen gaf omtrent het vervoer van Duitse troepen langs de spoorlijnen in militair gebruik.

Brussel, 8 Juni 1915.

Der General-Gouverneur in België,
Freiherr von BISSING,
Generaloberst.

Nog beter zelfs. Zij doen ons weten bij aanplakbiljetten dat hulpverleening aan het Belgische leger „verraad" is. De Belg wordt een verrader, omdat hij een dienst bewijst aan zijn eigen land! Eigenaardige opvatting van vaderlandsliefde!

Waarschuwing.

De militaire gerechtshoven hebben in den laatsten tijd een groot aantal Belgen moeten veroordeelen tot dwangarbeid voor poging tot verraad, daar zij hun dienstplichtige landgenooten hadden geholpen in hun poging om het vijandelijk leger te vervolgen.

Ik waarschuw opnieuw tegen dergelijke misdaden tegenover de Duitse troepen, met verwijzing naar de strenge straffen die daarom worden opgelegd.

Brussel, 3 Maart 1915.

De Gouverneur-generaal van België,
Baron von BISSING,
Kolonel-generaal.

De Brabançonne mag niet gezongen worden.

Te Namen werd op het einde van Maart 1915 de Brabançonne verklaard opstandig te zijn (*L'Ami de l'Ordre*, 23 en 24 Maart 1915). Een maand later echter stond men de uitvoering toe der 4 eerste coupletten (*L'Ami de l'Ordre*, 22 en 23 April 1915). De vier eerste coupletten? Wat verstaan de Duitschers daaronder? Laten wij bedenken, dat geen der bekende lezingen van ons nationaal lied (die van Jenneval en van Rogier) meer dan vier coupletten telt. Welke worden dan door onze vervolgers verboden? Ongetwijfeld, zijn zij in hun verbodswaardigheid er toe gekomen om te keer te gaan tegen niet-bestaande dingen. Ten-

minste, indien het niet het couplet betreft uitgedacht door *La Libre Belgique*, en opgenomen in haar 10e nummer. Het zou aardig zijn, als de Duitse overheid in den val was geloopt door haar schrikbeeld *La Libre Belgique* voor haar opgezet.

De Brabançonne wordt dus te Namen geduld, maar men moet dat verlot niet misbruiken. En wanneer ontstaat er misbruik? Het volgende bericht zegt het ons: misbruik is aanwezig zoodra het publiek de Brabançonne kan hooren.

Kortom het volkslied mag gezongen worden, op voorwaarde dat niemand het hoort.

Het Volkslied op de scholen.

Gebruikmakend van de intrekking van het verbod om het Belgische volkslied te zingen en te spelen, heeft een middelbare school te Namen haar leerlingen onder de lesuren de *Brabançonne* laten zingen, met de vensters wijd geopend en opvallend dikwijls.

Hierdoor werd de aandacht getrokken van het publiek op straat; daarbij hadden samenscholingen plaats van Belgische personen die toejuichten. Wij zien in deze handelwijze een betreurenswaardig misbruik van dit verlot zoo goedwillig door den Gouverneur-generaal toegestaan, zoowel van den kant der school als van den kant van het publiek, dat deelnam aan deze betoelingen.

Zij hebben den kommandant der versterkte stelling van Namen aanleiding gegeven om ter algemeene kennis te brengen, dat ongeregelheden door zulk zingen der *Brabançonne* op straat veroorzaakt, in de toekomst straf zullen doen neerdalen op degenen die hiervan de oorzaak zijn.

L'Ami de l'Ordre, 8-9 Juni 1915.

Te Brussel hadden de Duitschers de Brabançonne niet openlijk durven verbieden, zooals zij deden met een ander volkslied, dat bij ons zoo te zeggen het burgerrecht verworven had, n.l. de Marseillaise (bekendmaking van 27 Maart 1915). Nooit hoorde men dit volkslied zoo vaak, als toen de Duitschers verboden hadden het „te zingen en te spelen”; men floot het; maar zooals te verwachten was, dit werd ook tot misdrijf gemaakt.

Wat de Brabançonne betreft, zij verbieden haar op sluwe wijze, juist zooals te Namen. Men zong haar alle dagen op een school te Brussel,

maar twee Duitse Landstormsoldaten, die in de nabijheid een spoorweg bewaakten, hoorden haar en gevoelden zich gekwetst. Daarvandaan een brief aan de gemeentelijke overheid eischend dat het volkslied met meer bescheidenheid zou worden voorgedragen. In een woord: men speelt het enkel nog maar in de kerken: na de Hoogmis op Zondag, en bij de lijkplechtigheden van soldaten.

Het nationale feest van 21 Juli.

In Juli 1915 hebben de Brusselaars een nieuwe manier bedacht om den nationalen gedenkdag van 21 Juli te vieren. Daar onze tirannen ons natuurlijk zouden verbieden onze vlag halfstok te hijschen ten teeken van tijdelijken rouw over ons vaderland, gaven vele winkeliers door middel van een gedrukte aankondiging kennis dat „de winkel Woensdag 21 Juli zou gesloten zijn” (*fig. 3*). De Duitschers waren hierover ontevreden.

Zij vaardigden dan ook een besluit uit, waarbij alle betoogingen verboden worden, en lieten door de bladen die in hun dienst waren *Le Bruxellois* en *La Belgique*, bekend maken dat „de sluiting der winkels zou kunnen beschouwd worden als een betooging”.

21 Juli.

Besluit van den Gouverneur van Brussel, d.d. 18 Juli 1915.

Ik geef het publiek kennis, dat op 21 Juli 1915, betoogingen van elken aard nadrukkelijk en streng zijn verboden.

Bijeenkomsten, optochten, en bevlagging van openbare en bijzondere gebouwen vallen ook onder toepassing van bovenstaand verbod.

De overtreders zullen gestraft worden met een gevangenisstraf van ten hoogste drie maanden en een boete tot 10.000 Mark toe, of met een der beide straffen met uitzondering van de andere.

La Belgique, 19 Juli 1915.

Wij verwachtten zulk een besluit en hadden reeds eenige dagen de volgende mededeeling doen rondgaan:

Waarde medeburgers,

Bij besluit van 26 Juni kan ieder die in het openbaar *op uitdagende wijze* Belgische of andere nationale teekens draagt of ten toon spreidt van

landen in oorlog met Duitschland of zijn bondgenooten, gestraft worden met een boete van 600 Mark of met een gevangenisstraf van 6 weken.

Binnenkort zal een ander besluit verschijnen, dat een volledig verbod nitvaardigt. Er valt niet over te praten, het beste is ons te onderwerpen. Maar wij kunnen ons Belgen toonen op een andere wijze. Laat ons van heden af aan formeel het voornemen maken, *geen der bladen meer te koopen* die in ons land verschijnen en die worden gecensureerd en uitgegeven door de Duitse overheid.

DEN 21sten JULI, ONZE NATIONALEN FEESTDAG, ALGEMEENE RUSTDAG

Laten wij toch onzen feestdag vieren, niet door onze nationale kleuren te vertoonen, omdat zulks ons niet geoorloofd is, maar door onze beste kleren aan te trekken.

EEN BELG.

Iedere Belg die dit bericht ontvangt wordt verzocht het negenmaal af te schrijven, zonder te vergeten dezen laatsten slotzin er bij te voegen, en het dan aan negen verschillende personen, ook Belgen, te geven die dan op hunne beurt den sneeuwbal aan het rollen zullen houden.

Op den ochtend van 21 Juli bleven alle winkels, alle cafés gesloten; in gesloten huizen werden de luiken niet geopend. In geheel Brussel waren slechts de weinige kroegen open, geregeld bezocht door de Duitschers, waar geen Belg zich ooit vernederde te komen. Het was een indrukwekkend en sterkend tooneel den geheelen dag de menigte in Zondagspak te zien rondwandelen, ernstig en geroerd, zonder verheffing van stem, door de straten waar al de huizen gesloten waren.

Nooit, nooit, had men iets dergelijks gezien: een buitengewone menigte van zwijgende wandelaars in eene stad van ongewoon voorkomen, een voorkomen dat wij alleen kennen als wij in den zomer den vroegen trein nemen van 5 uur in den morgen.

Niemand had zulk een overeenstemming van gevoelens durven verwachten, na een bezetting van elf maanden. De Duitschers waren woedend. Zij voerden troepen aan, die met de bajonet op 't geweer de voornaamste openbare pleinen bezetten; zij zonden een auto-mitrailleuse in volle vaart door de drukst bezochte straten en lieten kanonnen rijden op de lanen die Brussel omringen. Maar zij slaagden er niet in de geringste stoornis te bewerken; de Brusselaars waren te vast besloten hun kalmte en waardigheid te bewaren.

In alle kerken werd het „*Te Deum*” vervangen door een Hoogmis gevolgd door het zingen van de *Brabançonne*; deze werd in koor herhaald door de aanwezigen, tot tranen toe bewogen.

Hier volgt het verhaal van een ooggetuige.

21 Juli 1915, de nationale feestdag.

Ik heb den 21 Juli 1915 een dag doorleefd van diepe gemoedsbewegingen.

Ik had mij voorgenomen den verjaardag van onze onafhankelijkheid in stilte door te brengen, en de eenzaamheid zoo geschikt voor bittere overwegingen, vast besloten mij niet buiten te wagen en elke ontmoeting met een Pruisischen soldaat te vermijden . . .

Dit was mijn vast voornemen op den avond van 20 Juli, maar het verdween heel spoedig den volgenden morgen bij het schouwspel dat de huizen in mijn omgeving vertoonden. In plaats van mij tot afzondering aan te lokken, greep het somber uitzicht der straat waar alles stijf gesloten bleef, mij in 't hart en gaf mij 't vurig verlangen om de stad te zien, de geheele stad, onder een uiterlijk dat wij ongetwijfeld nooit weer zullen terugzien.

Een oogenblik om mijn overjas aan te trekken, mijn hoogen hoed met rouwband op te zetten, en ik daal de hoogte af van mijn heuvelachtige voorstad, recht doordringend in het hart van Brussel.

De straatweg van Elsene, altijd druk begaan, niettegenstaande de belemmeringen der bezetting, biedt dezen morgen een eigenaardigen aanblik. De straat is niet verlaten, verre van daar, maar de geheele beweging, als gehoor gevend aan een wachtwoord loopt in de richting van het Koningsplein. Overal staat het handelsleven stil. Alle winkels zijn gesloten. Sigarenwinkels, kruidenierswinkels, bloemenwinkels, schoenenwinkels, alle zijn gesloten van de kleinste tot de grootste, de cafés zelfs blijven onverbiddelijk dicht.

De eensgezindheid geeft aan deze betooging een grootsch karakter, troost de gemoederen thans aan zooveel leed gewoon geraakt, en geeft aan de meest beproefden een gevoel van vaderlandslievende fierheid en trots. En toch die neergelaten gordijnen, die gesloten luiken, die gegrendelde deuren, zijn het tegenovergestelde van een betooging. Het is de ontkenning van alle leven, van alle handeling. En niettemin voelt men zich hevig ontroerd en aangedaan, omdat geheel die houding zoo schoon en zoo treffend is. Wat zou het wel geweest zijn als men de nationale kleuren had kunnen dragen, de huizen had kunnen bevlagen, de *Brabançonne* had kunnen zingen? . . .

De *Te Deum's* zijn verboden. Men heeft ze nergens gezongen. Maar wat geeft dat, daar men beter gedaan heeft!

Aan het einde der votief-mis voor onze kinderen, die de horden hebben vermoord, o edele gouverneur! hebben wij in de schaduw der heilige plaats en onder het schild van den grooten Aartsbisschop, dien gij niet hebt kunnen neerhalen onze vaderlandsliefde jubelend van vreugde kunnen uitzingen en tevens leeren kennen wat de geestdrift en de kracht moeten geweest zijn van *La Muelle de Portici* donderend ingezet door onze grootvaders, vijf en tachtig jaar geleden, in dagen die ongetwijfeld minder duister waren dan die welke gij ons heden leert kennen. Gij hebt ons getuigen doen zijn van het meest hartroerende schouwspel dat men zich kan inbeelden. Gij hebt ons laten zien, in de kerk van Sinte-Goedele, vrouwen en kinderen in tranen, grijsaards met een gebaar van vervloeking, mannen met de armen dreigend opgeheven, priesters den vrijen teugel vierend aan hun vaderlandslievende geestdrift. Dank zij u gebracht, gouverneur: gij hebt u verdienstelijk gemaakt jegens Brussel!

Opgewekt door zooveel geestdrift ging ik welgemoed naar het Martelaarsplein. De aanblik der stad kwam mij reeds geheel anders voor. Uit de gesloten huizen scheen een harmonie voort te komen, die zong van blijdschap te midden der teekenen van rouw. En het kwam mij voor naarmate ik dichterbij kwam aan het gedenkteeken der dapperen van 1830, dat zij overging in krachtige overwinningsklanken. Het Martelaarsplein was als bezwangerd met een atmosfeer van glorie en geluk. Het is waar, de *Brabançonne* was er van verbannen, maar de tirannie heeft geen invloed kunnen uitoefenen op de gedachte der menigte, die den geheelen dag rond dit gedenkteeken zich bewoog, en men gevoelde dat die gedachte één was in haar wenschen, onwankelbaar in haar geloof, onbuigbaar in haar voornemen. Zij heeft zich ook uitgedrukt in een daad van treffende schoonheid. De wagens der bloemenverkoopers uitgestald op het plein gaven gelegenheid om die gevoelens te vertolken. Een stortvloed van rozen, koorbloemtjes en klaprozen daalde neder, de graven bedekkend van hen die onze onafhankelijkheid bevochten hadden. De standbeelden voor graaf de Merode en voor Jenneval, ontvingen hun bloemengarven, en verborgen onder hun schitterende pracht, schenen de twee helden ons toe te lachen om ons verzet, onzen moed te verlevendigen, onze hoop aan te wakkeren . . .

Geen enkel der bladen die thans te Brussel verschijnen en die onder het bevel, zoo niet in den dienst staan der Duitschers, heeft hiervan melding gemaakt. Zooveel te beter. Wij zien daarin, o von Bissing! de erkenning van uw machteloosheid en uw spijt. Nogmaals, zooveel te beter, want zij hebben nu de gedachtenis niet bemodderd van onzen schoonen dag, een gedachtenis die in al haar schoonheid en al haar zuiverheid voor eeuwig zal gegrift blijven in onze memorie.

De komische noot werd verschaft door de Duitschers. Plotseling, in den namiddag kwamen auto's de ingetogene menigte verspreiden;

zij brachten roode biljetten die terstond werden aangeplakt, waarop vermeld stond dat de cafés, de bioskopen enz., moesten gesloten worden om 8 uur 's avonds (Duitsche tijd). En dat terwijl geen enkel dier gelegenheden open was. Men moet toch alle kalmte verloren hebben om zich aan zulk een dwaze vertooning schuldig te maken!

Waarschuwing.

De hotel-restaurants, bierhuizen, herbergen, cafés en bioskopen moeten heden 21 Juli om 8 uur 's avonds (Duitsche tijd) gesloten worden, over geheel het gebied van Brussel.

Brussel, 21 Juli 1915.

Der Kommandant,
FRHR VON STRACHWITZ,
Oberst.

Bij wijze van strafmaatregel schorste de overheid de twee eenige dagbladen die den 21en Juli niet waren verschenen: *Le Quotidien*, en *L'Echo de la Presse. La Belgique*, die wel verschenen was, schorste zichzelf om te doen gelooven dat zij niet Duitsch is. Wat de *Bruxellois* betreft, het blad bevatte geen woord omtrent de roerende stille betooging van 21 Juli.

In alle andere steden van België bleven de winkels eveneens gesloten. Te Antwerpen zag men nog iets sterkers. Het Duitsche passenbureau op de Groenmarkt kondigde door twee geschreven biljetten in het Duitsch en in het Vlaamsch aan, dat het den 21en Juli zou gesloten zijn. De Duitschers trachtten dus ons nog eens de poets te bakken van het klimop-blad (bl. 331). Het was overigens te vergeefs, want 21 Juli zou geen herhaling vinden op den volgende dag.

Te Gent hadden zij de sluiting der winkels verboden. Deze waren dan ook allen geopend. Maar in de uitstalkast zag men bij elkaar een einmer water, een borstel en een zeemlap met het bijschrift: „*Heden is hier schoonmaak*”.

* * *

De verjaardag van 4 Augustus.

Men moet wel gelooven dat het eensgezinde sluiten der huizen te Brussel hen vreeselijk geërgerd heeft, daar zij verboden dat dit

zou herhaald worden op 4 Augustus, den verjaardag van hun inval in België.

Waarschuwing.

Ik breng ter kennis van de bevolking van het Brusselsche gebied dat, op 4 Augustus, elke betooging, daarbij inbegrepen het uitsteken der vlaggen, en het dragen van onderscheidingsteekenen ten strengste verboden is.

Alle samenscholingen zullen zonder iets te ontzien door de gewapende macht worden uiteengedreven.

Daarenboven beveel ik dat, op 4 Augustus, alle winkels evenals alle cafés, restaurants, herbergen, theaters, bioskopen en andere inrichtingen van dien aard zullen gesloten worden om 8 uur (Duitsche tijd). Na 9 uur (Duitsche tijd) mogen alleen personen in bezit van een bijzondere en geschreven volmacht, uitgaande van een Duitse overheid op straat zijn en zich daar bewegen.

De overtreders zullen gestraft worden òf met een gevangenisstraf van ten hoogste 5 jaren of met een boete die kan klimmen tot 10.000 Mark, of met een dezer twee straffen met uitsluiting van de andere.

De voorgeselde winkels en inrichtingen, die bij wijze van betooging op den dag van 4 Augustus zullen worden gesloten gehouden, zullen gedurende geruimen tijd gesloten moeten blijven.

Den 1en Augustus 1915.

Het militair bestuur,
VON KRAEWEL.

Dit aanplakbiljet verbiedt ook het uitsteken der vlag. Vlaggen! groote goden! Wie zou er aan gedacht hebben om een vlag te laten wapperen ter herinnering aan het verbreken van een internationale overeenkomst! Veeleer hadden de Brusselaars het voornemen opgevat om op 4 Augustus een „vodje papier” in het knoopsgat te dragen. Maar ook dat was verboden.

Een ding hadden de Duitschers vergeten te verbieden en dat was de kleine manifestatie van sympathie die hun betoond werd op den avond van 4 Augustus. In overeenstemming met de bevelen werden alle deuren gesloten om 19 uur (8 uur Duitse tijd). Maar in vele volksbuurten van Brussel waren de inwoners nauwelijks hun huizen binnengegaan, of de bovenvensters werden geopend en er brak een oorverdoovend concert los waarin phonographen, wekkers en ijzeren deksels den boventoon voerden. De patrouilles eischten, dat men de

vensters zou sluiten, maar de menschen klommen op de daken om hun ketelmuziek daar voort te zetten. De militaire kommandant werd boos. Hij had niet minder dan vijf dagen noodig om een passende straf uit te vaardigen.

Een officieele mededeeling.

De heer Maurice Lemonnier, waarnemend Burgemeester der stad Brussel heeft juist de volgende mededeeling doen aanplakken :

„Aan de bewoners van de Trapstraat en de Damstraat :

Ik deel u de vertaling mede van een uittreksel uit een brief dien ik ontvangen heb van de Duitse overheid.

Ik vestig uwe aandacht op de straffen waarmede zij bedreigd worden die zouden handelen in strijd met de maatregelen welke het Duitse militaire bestuur bevolen heeft.”

Brussel, 9 Augustus 1915.

Aan het Schepencollege te Brussel:

... Indien ik zelf wil erkennen dat het Stadsbestuur zijn best gedaan heeft om door zijn tusschenkomst de voorgeschreven maatregelen op 4 Augustus te doen toepassen, dan blijft toch nog het feit, dat in twee straten afzonderlijke personen zich op luidruchtige wijze zeer grof gedragen hebben tegenover Duitse patrouilles.

Het valt te betreuren dat de schuldigen niet individueel hebben kunnen ontdekt worden; dientengevolge blijft mij slechts over maatregelen te nemen tegen de straten waarin die buitensporigheden zijn voorgevallen.

Daarom beveel ik als volgt ten aanzien der twee straten, de Trapstraat en de Damstraat :

Te beginnen met Maandag 9 dezer, en voor den duur van 14 dagen, dat is tot en met 23 dezer :

A. Alle winkelhuizen en alle café's zullen gesloten worden om 7 uur 's avonds (Duitse tijd).

B. Van af 9 uur 's avonds (Duitse tijd) zal niemand zich buiten zijn huis op straat mogen bevinden.

Van dat uur af moeten alle vensters die op straat uitkomen gesloten zijn.

De stad is verplicht het bovenstaande aan de bewoners dier straten mee te deelen, de bovengenoemde maatregelen toe te passen en streng toezicht uit te oefenen om te zien dat zij worden nageleefd.

Ook verzoek ik u te willen zorgen dat die straten voldoende verlicht zullen zijn tot 11 uur 's avonds (Duitse tijd).

Daarenboven zal ik die straten laten onderzoeken door Duitse patrouilles. Indien bij die gelegenheid opnieuw buitensporigheden gepleegd worden tegen de Duitse patrouilles zullen deze van hun wapenen gebruik maken.

Met bijzondere hoogachting.

(Get.) VON KRAEWEL,
Gouverneur van Brussel.

Onze tirannen hebben groote vrees voor volksbetoogingen. De Luikenaars hadden het plan om op 6 Augustus 1915, op het kerkhof, de gedachtenis te gaan eeren der soldaten die voor het vaderland gevallen waren bij de verdediging der stad in Augustus 1914. Terstond lieten de Duitschers beperkingsmaatregelen aanplakken.

Stad Luik.

AAN DE BEVOLKING.

Kolonel von Soden, plaatskommandant van Luik, zendt mij zoo juist het volgend schrijven (vertaald):

„In den ochtend van Vrijdag 6 Augustus zullen gedachtenis-plechtigheden plaats vinden aan de graven der soldaten die in den strijd gevallen zijn.

„Ik verzoek u het bovenstaande ter kennis der bevolking te brengen.

„Ik dring er bijzonder op aan dat bij het bezoek der graven, of in geval van deelneming in de militaire plechtigheden, geen enkele opzienbarende betooging worde gehouden.”

Luik, 2 Augustus 1915.

De Burgemeester,
G. KLEYER.

De Luikenaars antwoordden met de winkels in rouw te hullen; en den 5en Augustus was het een indrukwekkend gezicht al de uitstallingen in het hart van Luik gesierd te zien in donker paarsch.

Schooltoezicht door de Duitschers.

Tot nog toe hebben op de scholen te Brussel de kinderen de Brabantse liederen kunnen zingen, op gedempten toon. Maar dit gaat nu veranderen. De Duitse overheid heeft een besluit genomen tegen anti-Duitse betoogingen in de scholen.

Besluit.**ARTIKEL I.**

De leden van het onderwijzend personeel, hoofden en inspecteurs van scholen die tijdens de bezetting anti-Duitsche kuiperijen of betoogingen toelaten, begunstigen, uitlokken of regelen zullen gestraft worden met gevangenisstraf van hoogstens een jaar.

ARTIKEL II.

De Duitsche overheden hebben het recht binnen te treden in alle klassen en kamers van alle scholen in België en toezicht te houden op het onderwijs en alle uitlatingen van het schoolleven met het oog op het tegengaan van alle arglistige kuiperijen tegen Deutschland.

ARTIKEL III.

Een ieder, die tracht de waarnemingen en onderzoekingen nopens de overtredingen gemeld onder Art. 1, of de maatregelen van toezicht bevolen onder Art. 2 tegen te werken of te verhinderen, kan beboet worden met eene boete van 10 tot 1500 Mark, of gestraft worden met 6 maanden gevangenzetting.

ARTIKEL IV.

De overtredingen bedoeld in Art. 1 en 3 zullen worden gevonnisd door de militaire rechtbanken.

Brussel, 26 Juni 1915.

De General-Gouverneur in Belgien,
Freiherr von BISSING,
Generaloberst.

Onze kinderen zullen het volkslied moeten afeeeren dat onder de huidige omstandigheden blijkbaar „een arglistige kuiperij” is tegen Deutschland. De onderwijzers in de geschiedenis zullen ook over hun uitdrukkingen moeten waken. In de Fransche les zal men *Le meunier de Sans-Souci* van Andrieux niet meer opzeggen. Het zal zelfs noodig zijn eenige zinnen te laten wegvallen uit de Latijnsche klassieken; want anders zouden immers de militaire gerechtshoven moeten optreden tegen Tacitus omdat reeds in zijn tijd „*Gallos certare pro libertate, Batavos pro gloria, Germanos ad praedam*, (de Galliërs

strijden voor de vrijheid, de Batavieren om de glorie en de Duitschers om den plunderer)". Een andere Latijnsche schrijver die zeker verboden zou worden is Velleius Paterculus; hij toch zegt in zijn Romeinsche geschiedenis: *At illi (Germani), quod nisi expertus vix credat, in summa ferocitate versutissimi natumque mendacio genus* (De Duitschers vereenigen een groote woestheid met de grootste bedriegelijkheid; het is een ras geboren voor den leugen; en men moet onder hen verkeerd hebben om het te gelooven)". Velleius Paterculus was een goede opmerker.

* * *

Weigering van passen voor Holland.

Men zou de lijst van verbroken beloften tot in het oneindige kunnen verlengen. Nog een paar voorbeelden.

In Oktober, toen meer dan een millioen Belgen een schuilplaats in Holland gevonden hadden, kwamen vluchtelingen naar België terug om te zien of hun woning nog overeind stond en of zij een broodwinning konden vinden.

Zij waren van plan om als 't onderzoek gunstig uitviel naar Holland terug te keeren om hun gezin te halen; zij die tot de bevinding kwamen dat ten hunnent alles verwoest was, wilden natuurlijker wijze ook weder heengaan. Welnu zoowel den eenen als den anderen verboden de Duitschers de grenzen weer over te gaan. Zoodra men in Holland wist, dat degenen die België binnen gingen daar werden vastgehouden, durfde natuurlijk niemand zich meer op reis begeven. Daar de bezettende macht echter zeer veel prijs stelde op den terugkeer der vluchtelingen, deed zij bij aanplakking bekend maken dat zij zich verbond allen die naar België kwamen om den toestand op te nemen, wederom in volle vrijheid te laten teruggaan. Zoodra echter een groot deel der bevolking was teruggekeerd, werd onverwacht het besluit uitgevaardigd, dat geen passen naar Holland meer zouden uitgereikt worden (*N. R. C.*, 5 November 1914, ochtendblad).

De betaling van de massa-opeischingen en de belasting op de afwezigen.

Toen de Duitse overheid aan België de verpletterende schatting oplegde van 480.000.000 (bl. 162), nam zij verschillende

verplichtingen op zich, onder andere, om die belasting niet te hernieuwen, en om zoo spoedig mogelijk de in massa opgeëischte koopwaren te betalen.

Kennisgeving.

Op voorwaarde dat de belastingen den negen provinciën opgelegd voor den tijd van een jaar, volgens bevel van 10 December 1914, opgenomen in het Wet- en Verordeningsblad voor de bezette streken van België (No. 27 van 4 Januari 1915) tot een totaal van 40 millioen frank per maand, stipt zullen worden betaald, heeft de hooge militaire overheid met betrekking tot het operatie- en etappe-gebied onder haar jurisdictie en ik zelf voor het bezette Belgische gebied onder mijn jurisdictie, de volgende besluiten genomen:

1° Er zullen verder geen andere belastingen aan het land, de provinciën of de gemeenten worden opgelegd, dan die welke zullen geëischt worden als boeten noodzakelijk gemaakt door afkeurenswaardige handelingen tegen het Duitse leger of het Duitse bestuur. De termijnen der belastingen vroeger opgelegd, die na den 15en December 1914 hadden moeten geregeld worden, zijn thans opgegeven.

2° Alle opeischingen voor het bezettingsleger zullen contant worden betaald van af den dag der storting van het eerste maandelijksche bedrag, d. w. z. vanaf 15 Januari 1915. Er zal geen vergoeding gegeven worden voor huisvesting zonder leeftocht. Elke tegenovergestelde overeenkomst vroeger aangegaan, blijft van kracht.

3° Alle opeischingen, dat wil zeggen de verplichte leveringen van al wat noodig is voor de verzorging en het onderhoud der etappe-troepen en der strijdlegers in België, zullen zoo spoedig mogelijk, en minstens voor een gedeelte, contant betaald worden. De betaling van de slotsom zal geschieden over vertoon van opeischingsbons behoorlijk nagezien, en onmiddellijk na storting der eerstvolgende maandelijksche bijdrage;

4° De vergoeding, voor de in massa opgeëischte of nog op te eischen koopwaren, zal zoo spoedig mogelijk worden betaald in contanten, in handelspapier van de eerste klas of in waarden in Duitse banken.

Brussel, 9 Januari 1915.

De Gouverneur-generaal van België,
Baron von BISSING,
Colonel-Generaal.

Wat de hernieuwing der heffing in December 1915 betreft, zullen wij later wel zien. Wat betreft de betaling der massa-opeischingen verwijzen wij naar het rapport van de Kamer van Koophandel van Antwerpen aan de inter-communale commissie, en men zal daar zien hoe de Duitschers deze belofte verbraken.

De verklaring van 9 Januari bevatte ook: „dat geen andere belastingen zullen worden opgelegd aan het land, de provinciën en de gemeenten.” Zeven dagen later, den 16en Januari, troffen de Duitschers de afwezigen met een bijdrage gelijkstaande met het tienvoudig bedrag der personeele belasting (zie verder bl. 366 en het 2e *Grauwboek*, n°. 120.

* * *

Laten wij nu de zedeles trekken uit deze lange lijst van woordbreuken, die nog heel wat langer gemaakt zou kunnen worden.

Wij zeggen, dat niemand meer eenig vertrouwen in Duitschland kan stellen. En toch het gaat steeds voort beloften te doen en wordt zelfs verontwaardigd als men twijfelt aan zijn woord. Zoo, in zijn rede in de zitting van den Rijksdag van 28 Mei 1915, over de onderhandelingen met Italië, zegt de Rijkskanselier: „Duitschland had zijn woord gegeven, dat de concessies aangeboden (door Duitschland) werkelijk zouden worden nagekomen (door Oostenrijk)¹⁾; dientengevolge kon geen enkele reden van wantrouwen blijven bestaan”. Italië sterk door de ondervinding van België, oordeelde integendeel dat wantrouwen noodig was op het oogenblik dat Duitschland zijn woord verpandde, en het brak de onderhandelingen af om den oorlog te verklaren.

5. AANSTOKINGEN TOT ONEENIGHEID.

„Verdeel en heersch” is een beginsel dat de Duitschers gaarne op de Belgen willen toepassen. Daarom stellen zij alles in het werk om de natie te scheiden van haar Koning, de Belgen tegen elkander op te zetten, en eindelijk ook oneenigheid te zaaien tusschen onze bondgenooten en ons.

Wij zullen nu gaan zien hoe zij, na beloofd te hebben onze vaderlandsliefde te zullen eerbiedigen, door allerlei lage middelen op

¹⁾ De woorden tusschen haakjes zijn van ons, niet van den Kanselier.

stelselmatige wijze (zooals zij alles stelselmatig doen) onze gehechtheid aan Koning en Vaderland trachten tegen te gaan. Niet tevreden zich nu op bedekte, dan op openlijke wijze tegen onze betoogingen van trouw te verzetten, trachten zij ook ons tegen onze Souvereinen te verbitteren.

Ophitsingen tegen den Koning en de Koningin.

Eerst en vooral, terwijl zij de Belgische natie beschuldigen zich te hebben verkocht aan de Triple Entente, houden zij den Koning persoonlijk verantwoordelijk voor deze „samenzwering.” De knecht of slaaf van Engeland geworden, kon de gevangen Koning „zonder land” (bl. 410), de hand niet aanvaarden twee maal achtereen door den Keizer vriendschappelijk toegestoken, op 2 en 9 Augustus 1914 (*Duss. Gen.-Anz.*, 10 Oktober 1914).

De Duitschers weten dat hij te Antwerpen beloofde te sterven in de stad met de laatste soldaten (*Duss. Gen.-Anz.*, 10 Oktober 1914). (De Duitschers zijn de eenige die deze dwaze verklaring zouden gehoord hebben).

Vervolgens verraadt hij zijn leger en te midden der vervloekingen zijner onderdanen, neemt hij de vlucht naar zijn verleiders, hij de verdoemde Koning, de aanstoker der misdaden van Herve, Battice, Dinant en Leuven. (*Ibidem.*)

Zie hem nu aan den Yser, den droeven koning „verlaten van God”; hij zou niets liever willen dan eindelijk vrede sluiten. Maar Engeland houdt hem in zijn netten en belet hem dit wijze plan uit te voeren. Het is *Le Réveil* dat waarheidliebende blad van Dusseldorf, dat ons die schandelijke daad van Albion openbaart in zijn nummer van 25 Oktober.

Koning Albert wilde vrede maken.

Weenen, 24 Oktober. — Een korrespondent van de *N. F. P.* bericht dat Koning Albert van België het plan had een afzonderlijken vrede te sluiten met Duitschland en Oostenrijk-Hongarije, maar dat Engeland hem belet heeft dit plan ten uitvoer te brengen.

Le Réveil, 25 Oktober 1914.

De *Hamburger Nachrichten* heeft, uit Brussel, de zelfde tijding ontvangen (*Vossische Zeitung*, 15 November 1914).

Het propaganda-boek *Lüttich* is minder streng voor onzen Vorst, daar het als verzachtende omstandigheden aanvoert „zijn verblinding die grenst aan het dwaze”. Ziehier eenige uittreksels uit *Lüttich*.

De verblinding van Koning Albert.

... De positie van den Koning was zoodanig, dat indien hij het Deutsche leger zonder strijd had laten doortrekken, hij zich er aan zou hebben blootgesteld ontroond te worden door de Walen, die terstond zouden besloten hebben tot een verbond met de Fransche Republiek en de hulp der roodbroeken zouden hebben ingeroepen ...

... De geruststellende verklaring die de Deutsche attaché weinige dagen vóór het ultimatum aflegde:

„Vrees niets van ons. Gij zult misschien het huis van uwen buurman zien branden, maar het uwe zal onaangetaast blijven” — op die wijze ten minste luidden de berichten van *Le Soir*, *L'Etoile Belge*, enz. — deze verklaring stelde de Belgen gerust tot op het oogenblik van den opmarsch ¹⁾. Men geloofde niet aan de officieele verzekering dat de integriteit van België geëerbiedigd zou worden, dat wij eenvoudig niets meer wenschten dan vrijen doortocht om de Franschen aan te vallen; en de oorlog tegen de Duitschers begon, vergezeld van kannibalen-aanslagen op onze verjaagde landgenooten.

Nog eens had de Koning gelegenheid om er heelhuids af te komen; dat was toen hem een nieuw voorstel gedaan werd na den val van Luik.

Op dit oogenblik had hij reeds de treurige ondervinding opgedaan dat hij verlaten was door zijn „vrienden,” de Franschen en de Engelschen, en alleen gelaten werd met zijn klein legertje tegenover de zegevierende en veel sterkere Deutsche troepen.

Het feit, dat zelfs toen hij zijn vertrouwen bedrogen zag en niet meer kon rekenen op een *Deus ex machina*, hij toch nog de toegestoken hand van Deutschland weigerde, getuigt van een verblinding die aan het dwaze grenst en hem overlevert aan de genade van zijn tegenstander ...

Frankfurter Zeitung, volgens de brochure *Lüttich*.

Onmetelijke hoogmoed of dwaasheid, ziedaar dan het karakterbeeld van Koning Albert.

Zullen die paladynen van takt en fijne manieren ook ten minste onze Vorstin eerbiedigen? Twijfel er niet aan.

¹⁾ Deze bekentenis van dubbelhartigheid verdient wel onthouden te worden. Het feit is overigens volkomen juist. (Nota van J. M.)

Een artikel over Koning Albert en den Driebond in de *Deutsche Soldatenpost* van 10 October 1914, een blad bestemd voor de Duitsche soldaten en het Belgisch publiek zegt het volgende :

„Van begin af aan was de Koningin ingewijd in 's Konings plannen. Zij heeft geen enkel woord van afkeuring gehad voor de afschuwlijke gewelddaden waarvan voornamelijk onschuldige Duitsche meisjes te Brussel en te Antwerpen de slachtoffers waren”.

Welnu! men wete het dan. Geen enkel dezer „bewijzen” heeft onze trouw geschokt. Niettegenstaande elk verbod en niettegenstaande alle boeten gaat men voort dagelijks duizende portretten te verkoopen van den Koning te midden zijner troepen, en van onze Koningin, onze lieve kleine Koningin, de gewonden verzorgend (*fig. 4*). De Belgen hebben bepaald een ongeneeselijke vaderlandsliefde!

Ophitsing van Walen tegen Vlamingen.

Men zoekt dan ook naar iets anders. Daar men er niet in slaagde het volk en zijn Souvereinen te scheiden, trachtte men onkruid te zaaien tusschen de burgers door de taalkwestie te vergiftigen en politieke verbitteringen te verlevendigen.

Vooreerst wendden zij daartoe op de meest heftige wijze den Vlaamsch-Waalschen strijd aan. Gelijk in alle landen waar meerdere talen gesproken worden is er natuurlijk ook in België strijd tusschen de Vlamingen van Germaansche spraak, die het noordelijke deel des lands bewonen, en de Walen die een Latijnsche spraak hebben en het Zuidelijk deel bewonen.

Maar die strijd, hoe hevig ook, heeft nooit den grond van ons nationaal bewustzijn aangetast en wij hebben ons altijd vóór alles Belgen gevoeld.

In het begin, erkent Kurd von Strantz, hadden de Duitschers niet al het voordeel ingezien dat getrokken kon worden uit den strijd der rassen in België, een strijd dien zij zeer diep waanden, terwijl hij slechts de oppervlakte raakt. Sedert de maand Augustus echter trachten zij den verloren tijd in te halen; zij verzuimen geen enkele gelegenheid om de Vlamingen tegen de Walen op te zetten, en vooral niet om deze laatsten te doen gelooven, dat de Vlamingen reeds sympathie beginnen te gevoelen voor hun beulen.

Eerst twee maanden na de bezetting der hoofdstad, toen zij hun verovering organiseerden, gingen de Duitschers moeite doen om de Vlamingen voor zich te winnen door den schijn aan te nemen dat zij hun grieven ter harte nemen, en gebruik te maken van de ras-verwantschap om hen te scheiden van hun Waalsche medeburgers. In de bekendmakingen kreeg plotseling het Vlaamsch de plaats vroeger ingenomen door het Fransch, en de Deutsche bladen vonden zich overvol van hartroerende sympathieën voor „de Vlaamsche broeders”, voor hun land en hun kunst. Men heeft zelfs niet eens het stuk noodig, opgenomen in de *N. R. C.* van 11 December 1914, avondblad — en gezien door M. Paul Hymans — om te begrijpen dat die plotselinge en gelijktijdige betoogingen het wachtwoord van een officieel Duitsch midden ten grondslag hadden.

Want het was volstrekt niet zoo geweest in de eerste weken der bezetting; korrespondentie kon toen alleen maar gevoerd worden in 't Duitsch of 't Fransch; Vlaamsch werd niet toegelaten. De officieele berichten werden opgesteld in 't Duitsch en in 't Fransch. Op 25 Augustus verschenen de bekendmakingen der regeering in 't Duitsch, Fransch en Vlaamsch. Eindelijk op 1 Oktoker kreeg het Vlaamsch de overhand op het Fransch. Indien van het standpunt der Belgische wetgeving deze laatste maatregel juist is binnen het Brusselsch gebied, dan is dat toch niet het geval met de maatregel die aan de bioskopen voorschrijft hun program uit te geven in het Vlaamsch zoowel als in het Fransch, daar de ondernemer zeer dikwijls geen Vlaamsch kent en de taal dan op de meest phantastische wijze geschreven wordt. Volkomen in strijd met de wet is ook het voorschrift dat de winkeliers van Brugge en Oostende verplicht hun Fransche uithangborden te vervangen door Deutsche. Nog kwetsender is zeker het vonnis dat te Tongeren werd uitgesproken; eenige jonge mannen, Walen en Vlamingen, beschuldigd van eenzelfde misdrijf, werden naar gelang van hun afkomst op verschillende lijsten opgeschreven. De Walen werden tot veel zwaardere straffen veroordeeld dan de Vlamingen. Men ziet het tweevoudig doel: de Vlamingen gunstig stemmen en het wantrouwen der Walen tegen hen opwekken. En vergeet dan niet dat de Vlaamsche burgergevangenen voor een groot gedeelte naar het vaderland zijn teruggezonden, terwijl de Walen nog in Duitschland zijn gebleven. Intuschen wordt het dagelijksche werk van stille overreding geleverd door de Deutsche pers. Zij laat eerst tusschen Duitschers en Vla-

mingen een groote overeenkomst blijken in karakter, historisch verleden, oorsprong en taal (*Düss. Gen.-Anz.*, 4 December 1914). De Duitschers moeten de Vlamingen sparen en toenadering betoonen. Een der redenen waarom men België niet harder moet behandelen (zooals geëischt was) is het bestaan van ras-verwantschap tusschen een deel der bevolking en de Duitschers. — Er bestaat geen Belgisch volk (*Voss. Zeit.*, 1 Maart 1915). Men zinspeelt op oude naklanken van den taalstrijd (*Voss. Zeit.* 1 Maart 1915); *K. Z.*, 25 en 29 Januari 1915; *K. Z.*, 13 November 1914; *K. Z.*, 18 Maart 1915; *Frankf. Zeit.*, 24 Maart 1915; Osswald, *Zur Belgische Frage*). Men wil de gevoeligheid van het Vlaamsche volk prikkelen tegen de Belgische regeering „zuiver Waalsch” (*Frankf. Zeit.*, 24 Maart 1915) en tegen de Fransch-Belgische pers, beide reeds lang verkocht aan Frankrijk en aan de vijanden van Duitschland (*K. Z.*, 13 November 1914).

La Croix Rouge wordt gedrukt in drie talen, het Vlaamsch zelfs voorafgaand aan het Duitsch, terwijl het Fransch slechts de achterste rechtse plaats krijgt; elk No. heeft als eenig feuilleton een Vlaamsche novelle. — Een kleine *Vlamischer Sprachführer* (boekje met Vlaamsche gesprekken) wordt te Düsseldorf uitgegeven ten gebruike der Duitschers, vooral der Duitsche soldaten. — Ten einde de Vlamingen verdacht te maken geeft men voor dat bekende Vlamingen reeds werken aan de zijde van het Duitsche bestuur. — Men meent te kunnen bevestigen dat er een groep jonge Vlamingen bestaat, die pro-Duitsch zijn (*K. Z.*, 18 Maart 1915). — In de vertalingen van gedichten, vertaalt men het „Dietsch” of „Duitsch” der Vlaamsche dichters met „Deutsch”, hoewel die woorden eenvoudig de Vlaamsche of Nederlandsche taal aanduiden (*Lüttich*, bl. 12; *Köln. Volksz.*, 2 Januari 1915). — Karl Lamprecht, welbekend geschiedkundige, die toch zeker weet dat zijn vertaling valsch is, vertaalt ook „Dietsch” door „Deutsch” (*Die Woche*, no. 12 van 1915). Sterker nog, in datzelfde artikel veinst Lamprecht de veronderstelling dat Emmanuel Hiel, met de uitdrukking „Noord en Zuid”, de Duitschers en de Vlamingen bedoelt, terwijl er zonder eenigen mogelijken twijfel sprake is van Hollanders (Noord-Nederlanders) en Vlamingen (Zuid-Nederlanders).

Een novelle van Maurice Sabbe wordt afgedrukt in het *Berliner Tageblatt* van 25 December 1914, met een inleiding die de vaderlandslievende gevoelens van den schrijver zeer verdacht maakt; men zal hierachter het bondige antwoord van den auteur lezen.

Hoe de Duitschers het Vlaamsch-Waalsche conflict trachten aan te wakkeren.

Het *Berliner Tageblatt*, n°. 655 van 25 December 1914, 2e bijvoegsel bevat eene novelle „Hoe Fräulein Dämchen begraven werd (Nadruk verboden) door Maurice Sabbe, professor der Germaansche talen aan het Atheneum te Mechelen.”

De Novelle werd voorafgegaan door een kleine inleiding, als volgt:

„De schets die wij hier geven verdient bijzondere opmerkzaamheid. Maurice Sabbe is een bekend geleerde en Vlaamsche schrijver, die gedurende het bombardement van Mechelen de vlucht nam naar Holland. Sabbe kent Deutschland uit een langdurig verblijf te Weimar, en de militaire gebeurtenissen, hebben zijn gevoelens, geheel vrij van veroordeelen, niet kunnen schokken, ten opzichte van Deutschland en al wat Duitsch is. Hij geeft zijn meening met sympathie te kennen in voordrachten, die hij in Holland houdt, en in dienzelfden geest heeft hij door zijn vertaler aan een Duitsch blad, het *Berliner Tageblatt* deze Mechelsche novelle toegezonden, die een episode uit den oorlog beschrijft: *de eerste bijdrage, die uit België komende, en door een Belg geschreven gedurende den oorlog, bestemd is om in Deutschland te worden uitgegeven.*

„De Redactie.”

(Dan volgt het verhaal in het Duitsch).

Het volgend schrijven stelt ons in staat de Duitsche oprechtheid te waardeeren. Het verscheen in *L' Echo Belge* het blad der uitgeweken Belgen te Amsterdam, den 28en December 1914.

Bussum, 28 December 1914.

Mijnheer de Redacteur,

Ik vraag U gastvrijheid voor de volgende regels.

In het November-nummer 1914 van het tijdschrift *Onze Eeuw* liet ik een letterkundig verhaal verschijnen van een episode uit het bombardement van Mechelen.

Een Hollander, de heer E. Meier, vroeg mij verlof hiervan een vertaling te laten uitkomen in een Duitsch blad. Ik stond hem dit toe zonder aarzelen, en zelfs met een zeker genoegen. Mijn verhaal stelde aan het licht de goedheid en edelmoedigheid mijner landgenooten tegenover hun vijanden en op een tijd dat de Duitsche pers iederen Belg beschuldigde een vrijshutter te

zijn, achte ik mij gelukkig een voorbeeld van het tegenovergestelde onder de oogen van het Duitsche publiek te brengen.

Ik liet aan mijn vertaler de keuze van een dagblad over, en de vertaling verscheen in het Kerstmis-nummer van het *Berliner Tageblatt*.

Maar zie nu hoe de zaak verder verloopt. Buiten mijn weten heeft de redactie van het *Berliner Tageblatt* mijn novelle laten voorafgaan door een artikel dat mij zeer verdacht maakt. Zij bevestigt daarin dat ik Duitsche sympathieën bezit die de oorlog niet aan 't wankelen heeft kunnen brengen, dat ik in Holland voordrachten houd om die gevoelens uit te drukken, en ik mijn novelle in 't bijzonder geschreven heb om die in Duitschland te laten verschijnen.

Deze laatste bewering wordt reeds gelogenstraft door het feit dat het verhaal in kwestie de vertaling is van den tekst reeds twee maanden geleden geplaatst in een Hollandsch tijdschrift. Wat mijn gevoelens betreft, deze zijn altijd de gevoelens geweest van een Belg, onwankelbaar gehecht aan zijn ongelukkig vaderland en zijn edelen Koning. Het zijn deze, en geen andere gevoelens welke ik geuit heb in mijn voordrachten in Holland. Mijn talrijke toehoorders kunnen hiervoor getuigen.

Gij zult mij een werkelijk genoegen doen, Mijnheer de Redacteur, met de opname van dezen brief ten einde mij te helpen alle misverstand te vermijden.

Ontvang, enz.

Maurice SABBE.

Dit is natuurlijk niet meer dan een kleinigheid in den strijd dien wij doormaken tegen het aanvallende Duitschland, maar het is zeer leerrijk, want het toont op uitstekende wijze aan, dat wij, eer we een bewering van welken aard ook, van den kant onzer verdrukkers aavaarden, wij altijd moeten vragen in hoever zij gelogen is. Dezelfde vraag doet zich voor met betrekking tot een brief, geschreven door een Vlaamsch inwoner van Luik en sprekend „in naam der Vlaamsche bevolking van Luik”, die haakt om te leven onder Duitsche heerschappij. Naar de eigenaardigheden van stijl en spelling te oordeelen kon die Vlaming uit Luik niet anders zijn dan van Rijsche afkomst (*Düss. Gen.-Anz.*, 11 Februari 1915).

Ziehier het slot van een artikel over „de nieuwe verdeeling van België in distrikten” waaruit volmaakt de Duitsche opvatting blijkt aangaande Vlamingen en Walen.

De Vlamingen die de groote meerderheid der Belgische bevolking vormen, zijn toch vleesch van ons vleesch; zij maken met ons slechts één ras uit; hun land was een kostbaar element van het oude Duitsche Keizer-

rijk, en hun taal wordt gemakkelijk verstaan en zonder moeite gesproken door de groote massa van onze bevolking in de Rijnprovincie te Düsseldorf, Keulen, Aken, enz. De zwakke politiek van het oude Duitse Keizerrijk had de tengels laten glippen van dit schoone land en het indringend franskillionisme heeft de haat gezaaid tusschen de broeders. Zoo dat wij, die door de Vlamingen hadden moeten begroet worden als verlossers, die een einde kwamen maken aan de onderdrukking van een geringe oppervlakkige laag van Walen, hebben wij ons een weg moeten banen door de moordenaars van Leuven, Dinant en Namen. Dit is nu voorbij; wij hebben de staatslieden weggejaagd die zich met Engeland en Frankrijk verbonden hebben voor de vernietiging van het Duitse rijk, wij hebben de Vlamingen bevrijd van de Waalsche booswichten die te Brussel werkten voor het onheil van België.

Wij zijn in het bezit van aanwijzingen die toonen, dat over het algemeen de gemoederen in het Vlaamsche land een verandering ondergaan en dat deze streek, wat ook het lot van België moge zijn, deze eene zaak inziet: dat nooit weer de politiek van dit land tegen Duitschland kan gericht worden, en dat „*de toekomst onzer Vlaamsche broeders alleen zal kunnen bloeien aan de zijde van het Duitse volk.*”

Dien geest aan te kweken en te versterken zal de schoone taak zijn der mannen aan wie de Keizer het bestuur van België gedurende den oorlog heeft toevertrouwd.

Düss. Gen.-Anz., 4 December 1914.

Ophitsingen tegen de Belgische Regeering.

Aan den anderen kant trachten zij het Belgische volk los te maken van zijn regeering. Vooral in September-Oktober 1914 hebben zij talrijke pogingen daartoe aangewend. Zij hadden er toen grooter belang bij om zooveel troepen mogelijk bijeen te brengen op het westelijk front, zoo verklaart luitenant-generaal Imhoff (in de inleiding van J. Delbrück, *Der Deutsche Krieg in Feldpostbriefen*, bl. 11—13). Toen immers werden meerdere honderdduizenden hunner mannen vastgehouden in België voor het beleg van Antwerpen. Men moest deze tegen elken prijs zien beschikbaar te krijgen om het N.W. strijdfront te verlengen tot aan de zee. Zij aarzelden niet, omstreeks het midden van September, voor de derde maal vredesvoorstellen te doen aan de Belgische Regeering, voorstellen, die even als de voorgaande, met verontwaardiging werden afgewezen. Bij deze nieuwe mislukking hunner diplomatie, namen zij hun toevlucht tot sluwheid, een bedrijf waarin zij bijzonder uitschitteren. Daar het hun niet gelukte de leiders der

Belgische politiek op directe wijze te beïnvloeden, trachtten zij hen te bewerken door tusschenkomst der bevolking. Men stichtte toen een dagblad, *L'Echo de Bruxelles*, „voor het algemeen welzijn”, waarin een zekere Aristide schreef. Deze, die zich voordeed als gelegenheids-korrespondent van het blad, terwijl zijn artikelen juist de eigenlijke redenen waren waarom het blad verscheen, schreef in het eerste nummer een hatelijk artikel waarin hij de Belgische Regeering opriep om tegen elken prijs vrede te sluiten met Duitschland. Dit was zoo onbetamelijk dat zelfs de *N. R. C.*, niettegenstaande zij den brief overnam, zich toch niet kon weerhouden hem zeer harde namen te geven.

Monsieur le Rédacteur,

Je lis en tête de votre journal la devise, „pour le bien-être général”, et je me permets d'indiquer celui-ci par le seul mot qui me semble le résumer pour le moment: P-a-i-x.

Quand j'ai appris que notre état-major a fait évacuer les villages environnants de Malines pour abattre toutes les maisons qui sont dans la ligne de tir, je me suis dit: mais ces démolitions qu'on fait au nom de la stratégie d'un côté, celles qu'on fait pour le même motif ou par mesure de répression d'un autre côté, cela s'appelle toujours pour moi „destruction-appauvrissement”.

Et alors je me suis demandé s'il ne serait pas temps de cesser cette manie de la résistance à outrance qui finira par faire de notre beau pays un véritable désert et accablera les générations futures de charges épouvantables.

J'ai ici sous la main une apostrophe de l'écrivain français Romain Rolland à l'écrivain Gerhardt Hauptmann où il est dit: „Réservez ces violences à nous, Français, vos vrais ennemis”.

Et en effet n'avons-nous pas assez souffert pour une cause qui au fond n'est pas la nôtre? La France, l'Angleterre, la Russie, le Japon ne pouvaient-ils dire enfin à la Belgique ou plutôt à la ville d'Anvers qui concentre en ce moment les forces vives de la patrie:

„Assez lutté avec vos faibles forces. Concluez une paix honorable avec le colosse contre lequel dorénavant nous allons opposer nous seuls nos forces considérables”.

Ou quel homme courageux des partis politiques, qui ont le pacifisme dans leur programme, osera s'adresser au nom de Bruxelles à la ville sœur pour mettre fin aux désastres présents et éviter ceux qui la menacent encore?

Qui veut, dans la haute société, dans les cercles dirigeants, dans la

classe ouvrière, se couvrir de gloire en se chargeant de cette mission hautement humaine ?

J'espère que ma voix sera entendue et que le parti qui a voulu faire déposer les armes après la chute de Liège et plus tard encore, recevoir de Bruxelles, qui a préféré également déposer les armes que de se battre à mort, l'appoint nécessaire pour faire prévaloir le véritable bien-être général: La Paix.

ARISTIDE.

L'Écho de Bruxelles, volgens *N. R. C.*, 15 Oktober, avond.

In nummer 4, verschenen 6 Oktober 1914, dat geheel tot doel had verwarring te brengen in den geest der Brusselaars, beschuldigt hij van vaderlands-schennis „degene die niet is opgestaan om den Antwerpenaren toe te roepen dien bloedigen strijd te staken, noodlottig en nutteloos en voor eene zaak die niet de onze is.” Hetzelfde verwijt treft de afdeulings-generaals, wie „de lauweren van generaal Leman verhinderen te slapen”. „De lauweren van generaal Leman, groote God!” voegt hij er aan toe, en dan doet hij zijn best om de welbekende onbekwaamheid van den dapperen verdediger van Luik aan te toonen. Neen, zegt hij:

„de eenige en ware helden van dezen droeven oorlog in België zijn zij die . . . hebben voorgesteld om met Duitschland te onderhandelen. — Deze generaals en ministers, inderdaad, hebben bewijzen gegeven van moed en wijsheid, zich blootstellend aan de wraak der menigte opgehitst door een stelsel van bedrog en leugens . . . En het publiek zal de Fransche dagbladschrijvers en de venters van Fransche bladen wegschoppen, die gedurende jaren den haat hebben aangeblazen tegen den buurman die de beste afnemer van België is.

Wij hebben uit dat artikel slechts de onwaardige passages genomen; de schandelijke hebben wij weggelaten. Terzelfder tijd dat Aristide zijn best deed om de burgerbevolking te beïnvloeden, verspreidde men per vliegtuig onder de Belgische troepen van Antwerpen, omzendbrieven in het Fransch en in een andere taal die eenige overeenkomst vertoont met het Vlaamsch. Deze vreemdsoortige berichten zeggen dat de Belgische soldaten worden bedrogen door hun officieren en door de overheden, dat het Belgische leger strijdt voor de Russen en de Engelschen, enz.

Bekendmaking.

Brussel, 1 Oktober 1914.

Belgische soldaten.

Uw bloed en uw geheele wélzijn, geeft gij volstrekt niet aan uw geliefd vaderland; integendeel, gij dient alleen het belang van Rusland, een land dat niets anders verlangt dan zijn macht uit te breiden die reeds zoo reusachtig is, en bovenal het belang van Engeland welks trouwelooze hebzucht dezen wreeden en ongehoorden oorlog heeft doen ontbranden.

Van begin af aan hebben uwe dagbladen betaald uit Fransche en Engelsche bronnen, geen oogenblik opgehouden u te bedriegen, u leugens te vertellen aangaande de oorzaken van den krijg en over de gevechten die er uit gevolgd zijn, en zij doen dit nog voortdurend.

Zie een uwer leger-orders die dat feit op nieuw bewijst. Dit is wat er in gezegd wordt: „Men heeft u gezegd dat men uw krijgsgevangenen kameraden in Duitschland noodzaakt om aan de zijde onzer soldaten op te treden tegen Rusland”.

Uw gezond verstand moet u reeds zeggen dat dit een maatregel is die men onmogelijk zou kunnen uitvoeren.

Als de dag gekomen is waarop uw krijgsgevangenen kameraden, uit ons land terug gekeerd, u zullen verhalen met hoe groote welwillendheid men hen behandeld heeft, dan zullen hun woorden u doen bloezen over hetgeen uw bladen zoowel als uw officieren hebben durven zeggen om u op zulke wijze te misleiden.

Elke dag van verzet doet u onherstelbare verliezen lijden, terwijl gij door de overgave van Antwerpen vrij zoudt zijn van alle moeilijkheden. Belgische soldaten, gij hebt genoeg gestreden voor de belangen der Russische vorsten, en voor die der kapitalisten van het trouwelooze Engeland. Uw toestand is wanhopig. Duitschland dat slechts strijdt voor zijn bestaan, heeft twee Russische legers vernietigd. Op het oogenblik bevindt geen enkele Rus zich in ons land. In Frankrijk zijn onze troepen bezig den den laatsten weerstand te overwinnen. Indien gij wenscht terug te keeren tot uw vrouwen en kinderen, indien gij wenscht terug te gaan tot uwen arbeid, kortom, indien gij den vrede wilt, maakt dan een einde aan dezen nutteloozen strijd, die slechts kan eindigen met uwen ondergang. Dan zult gij spoedig al de zegeningen genieten van een gelukkigen en volmaakten vrede.

VON BESELER.

Opper-kommandant van de belegerings troepen.

Toen exemplaren van dit geschrift ons werden gebracht in Brabant, geloofden wij eerst aan een mystificatie, maar wij moesten ons gewon-

nen geven voor de bewijzen: het waren werkelijk de Duitschers die het idee hiervan hadden opgevat en ten uitvoer gelegd.

Na den val van Antwerpen werd de veldtocht voortgezet. Immers het was thans noodig de Belgen te verhinderen zich te gaan voegen bij de geallieerden op de Vlaamsche kust. Daarom poogde men het gedrag der Belgische militaire overheden tijdens de inname van Antwerpen verdacht te maken. 't Was wederom *l'Echo de Bruxelles* die belast werd met de verspreiding der eerste valsche berichten. Kort na de vervulling van die aangename taak verdween *l'Echo de Bruxelles* voor altijd . . . ongetwijfeld door schorsing van den dienst.

Wat de lasterberichten aangaat die in November en December verspreid werden om het gedrag der burgerlijke overheden van Antwerpen in staat van beschuldiging te stellen, weet men nog niet door wie zij werden aangestookt, uitgegeven en rondgedeeld; maar wij bezitten de redelijke overtuiging dat de Duitschers er niet vreemd aan waren. In elk geval hebben zij gedaan wat zij konden om voordeel te trekken uit deze opwelling van tweedracht en om haar weer te doen opleven — wat echter niet gelukte — toen de Belgen eenstemmig dit verschil hadden uit den weg geruimd (blz. 414).

De Duitschers gaven het echter nog niet op oneenigheid onder ons te stoken. In een artikel getiteld *Belgische Umstimmigkeiten* (Veranderingen van gevoelen in België) geeft de *K. Z.*, van 2 November 1914 (2e ochtend-editie), een telegram uit Berlijn mededeelend dat berichten uit Breda (volgens den *Berliner Lokal-Anzeiger*) verzekeren dat 7 gedeserteerde Belgische officieren daar geïnterneerd zijn. Gelet op den omweg door deze mededeeling gemaakt werd het moeilijk de waarheid er van te achterhalen, te meer daar in November 1914 geen gemeenschap bij post of telegraaf tusschen België en Holland was toegelaten. Het vervolg van dat artikel leert ons dat den 5en Oktober, dus twee weken vóór hun desertie, deze officieren het kruis der Leopoldsorde van koning Albert gekregen hadden; zij hadden dus gewacht om te deserteeren met hun zevenen, tot zij eerst met hun zevenen een buitengewone onderscheiding ontvangen hadden, wat op zijn minst genomen al heel eigenaardig is. En dan den Yser verlatend, zijn zij door de Deutsche linies getrokken om zich te laten interneeren te Breda in Noord-Brabant. Vreemd! Vreemd! En dat alles om ons te doen weten dat die officieren ontmoedigd door het verraderlijke en slaafsche gedrag des Konings weigerden om hun mannen nogmaals in den strijd te zenden uit liefde tot de Engelschen.

Ophitsingen tegen de Geallieerden.

Men zal ontwaren dat de Engelschen bijna altijd een groot deel krijgen van het venijnig zwadder, zooals de heer Spitteler (blz. 44) zegt, dat de Duitschers uitspuwen over den Koning, de Regeering en de overheden. „Engeland, dat 's de vijand", zegt het *Hassgesang gegen England* (het lied van den haat tegen Engeland) van Ernst Lissauer. „Wij zijn vereenigd in liefde, wij zijn vereenigd in haat. Wij allen hebben slechts éénen vijand, Engeland."

Het zou vervelend worden de tallooze artikelen aan te halen, bestemd om onzen haat tegen de geallieerden te wekken. Laten wij ons tevreden stellen met te verwijzen naar de waarschuwing van Hedin, meegedeeld in het aanplakbillet van 9 November 1914, naar de bekendmaking van Prins Ruprecht van Beieren, ter onzer stichting meegedeeld in *Le Réveil* van 29 Oktober, en naar de verklaring toegeschreven aan den Vlaamschen „dichter" Cyriel Buysse.

Nieuwstijdingen vanwege het Duitsch algemeen bestuur.

Berlijn, 12 December. — De Vlaamsche dichter Cyriel Buysse, die in tegenstelling met den vriend zijner jeugd Maurice Maeterlinck, de zaak van Frankrijk niet dient, heeft den volgenden brief gezonden aan het Amsterdamsche blad *de Telegraaf*: België heeft zijn plicht gedaan, meer zelfs dan zijn plicht. Hoewel het geheel onschuldig was, is het neergeslagen door zijn tegenstanders en verlaten door zijn vrienden. België is herhaaldelijk bedrogen geworden en sterft den heldendood, terwijl het tot het uiterste zijn vijanden weerstaat en zich daardoor onsterfelijken roem verwerft.

(Hier voegt het blad *Politiken* aan toe: Buysse is een man van harts-tochtelijke nationale gevoelens; wat de dichter zegt omtrent de bondgenooten van België is werkelijk de meening van vele helderziende Belgen. Dit blijkt duidelijk uit de talrijke brieven uit België aan de Hollandsche bladen gericht.)

Het Algemeen Bestuur van België.

Toch hebben deze minnaars der waarheid verzuimd om bekend te maken, eenige dagen later dat Buysse hun bewering voor valsch verklaarde; eenvoudig vergeten waarschijnlijk; ten ware dat de weg

Amsterdam-Kopenhagen-Berlin-Brussel, door genoemde verklaring afgelegd, plotseling al te lang geworden was.

6. EEN EN ANDER BETREFFENDE HET BESTUUR VAN BELGIË.

Het voorgaande hoofdstuk (bl. 153—204) heeft ons geleerd op welke wijze de Duitschers zich gedragen tegenover de bewoners van het bezette gebied, overeenkomstig — of liever tegenin — artikelen 42 tot 56 van de Haagsche Konventie: trouweloosheid en leugen zijn de voornaamste werktuigen die onze vijanden gebruiken. Het heeft geen nut daarop terug te komen. Wij wenschen hier alleen eenige ondergeschikte punten te behandelen in verband met het bestuur. Ondergeschikte punten zeggen wij: want wij zullen ons niet inlaten met het financieel Beheer des lands, noch met zijn rechtspleging, noch met zijn politiek bestuur, noch met eenig ander der groote raderen die een wezenlijk deel uitmaken van het leven eener natie. Wij zullen ons bepalen tot zeer eenvoudige zaken, die iedereen zien en begrijpen kan.

a) *De huidige welstand in België.*

Er is niets waar de Duitschers meer trotsch op zijn dan op hun talent — werkelijk of ingebeeld — als organisators. Zij hebben er dan ook reeds aanspraak op gemaakt, den gewonen staat van zaken in België hersteld te hebben, niettegenstaande den oorlog; en zij houden niet op de geheele wereld te laten weten dat alle zaken in ons land hun geregelden loop hernomen hebben.

De beweringen der Duitse Overheden.

Reeds in zijn eerste aankondiging gaf baron von der Goltz zich de moeite ons te vermanen, dat de arbeid moest worden hervat (bl. 327). Niettemin had hij zulke hinderpalen in den weg gelegd aan het verkeer tusschen de steden onderling, dat alle werkzaamheid onderbroken was. In Oktober 1914 schonk hij „vergemakkelijking van het verkeer” zooals de aankondiging van 15 Oktober zegt, wat beteekent dat het verkeer niet meer geheel verboden was, en dat degene die de middelen bezat om zich een paspoort aan te schaffen, en die een dag of twee kon gebruiken met pogingen om er een te krijgen, voortaan ver-

lof zou hebben om van Leuven te gaan naar Mechelen, of van Namen naar Luik. Daar echter deze maatregelen zoo vol van bezorgdheid voor het algemeen welzijn toch niet al de resultaten opleverden die men terecht daarvan mocht verwachten, gaf men den raad aan de gemeentebesturen om ondersteuning te weigeren aan de werkellozen (aankondiging van 6 November 1914). Niets baatte!

Bij de tallooze moeilijkheden reeds hooger vermeld (bl. 193) moet men nog het feit voegen dat de spoorweg-arbeiders en veel arbeiders in metaalfabrieken volkomen begrepen dat hun werk vooral ten voordeele van het Duitse leger zou strekken, en dat zij daarom anti-vaderlandslievend zouden handelen met naar de werkplaatsen terug te gaan. Om dit lijdelijk verzet te trachten overwinnen vermenigvuldigden de Duitschers hun aankondigingen in de middelpunten van het industrieel gebied. Het was verloren moeite!

Intusschen had de Gouverneur-generaal in de ijdele hoop om de arbeiders-vereeningen op te wekken bekende socialisten uit Duitschland ontboden, die onder voorwendsel van eens te spreken met de leiders onzer syndicaten, ten taak kregen dezen te doen begrijpen, dat het hun plicht was op de hervatting van het werk aan te dringen. De bezoeken der Duitse socialisten zijn verhaald door Dewinne, een Brusselschen leider, in het Parijsche dagblad *L'Humanité*.

Hoe zeer de Duitschers ook zijn ingenomen met zichzelf, konden zij zich toch geen verkeerd denkbeeld maken over het mislukken van hun pogingen tot omkoopertij. Dit belette echter geenszins baron von der Goltz en baron von Bissing om verklaringen af te leggen, werkelijk treffend door haar rechtzinnigheid, over onzen schitterenden economischen toestand.

Nieuwstijdingen vanwege het Duitseh algemeen bestuur.

Weenen, 14 December. — De korrespondent te Sofia van de *Neue Freie Presse* heeft een onderhoud gehad met Veldmaarschalk von der Goltz, die hem verklaarde: „De toestand in België is geheel normaal.

De bevolking krijgt de overtuiging dat de Duitschers niets minder zijn dan wreed”

Berlijn, 15 December. — Aan den korrespondent van den *Hamburger Korrespondent*, heeft de nieuwe Gouverneur-generaal van België, generaal baron von Bissing, de volgende mededeelingen gedaan: „Ik zal de orde en rust handhaven in dit land, dat de operatie-basis geworden is van onze troepen. Ons leger moet weten dat achter zich orde heerscht, opdat het altijd ongestoord zijn blik uitsluitend voorwaarts kunne richten. Ik hoop ook, hand in hand met het burgerlijk bestuur, in staat te zijn veel te doen voor den economischen toestand. Toen de Keizer mij benoemde tot Gouverneur-Generaal drong hij er met bijzonderen nadruk op aan dat ik alles zou doen om de zwakken in België te helpen en aan te moedigen.

Het Algemeen Bestuur van België.

Er lag, helaas! een schaduw over het betooverend schilderij dat de officieele mededeelingen ons voor oogen stelden. *Le Réveil*, in zijn laatste nummer van 17 December, gaf op meer volledige wijze de verklaring van Baron von Bissing, en maakte uittreksels openbaar die dezelfde Baron von Bissing gemeend had niet te moeten bekend maken; deze toch, had ten gebruike der Belgen zijn eigen woorden herzien. Een der weggelaten zinnen luidde: „Ik hoop dit te bereiken met zachtheid, maar als deze niet voldoende is, dan zal ik harde middelen gebruiken." Wij zijn dus gewaarschuwd!

Erkenning van het systeem van uitzuiging door Duitschland op België toegepast.

Maar, zal men vragen, had Duitschland behalve militaire redenen ook andere om het economisch leven van ons land op te beuren? Een officieus artikel van de *Norddeutsche Allgemeine Zeitung*, dat ons ter kennis gebracht werd door de *Düss. Gen.-Anz.* van 30 December 1914, geeft ons inlichtingen op dat punt. Het artikel komt voort uit de regeeringskringen van Brussel, waarschijnlijk uit de onmiddellijke omgeving van den Gouverneur-generaal. Het heeft ten doel een antwoord te geven op klachten in Duitschland geuit, volgens welke de overheden de Belgen met te groote zachtheid behandelden. In plaats van de Belgische industrie te doen herleven, zeiden die critikers, zou het beter zijn haar geheel te vernietigen ten einde in de toekomst alle concurrentie af te snijden. Van een anderen kant had men ook beweerd dat de belasting van 480.000.000 niet groot genoeg was om ons machteloos te maken, en dat men ons nog veel meer had moeten

afpersen. De Duitse regeering van België verdedigt zich krachtadig tegen de beschuldiging van sentimentaliteit; zij bevestigt nadrukkelijk dat ze zich nooit heeft laten leiden door overdreven zachtmoedigheid (en wij zijn bereid te verklaren dat men op dit punt haar bevestiging eindelijk eens kan gelooven). Het zou zeker niet erg verstandig zijn, zegt zij, België dat er toch reeds zoo slecht aan toe was geweest met éénen houw van kant te maken; is het niet beter het op wetenschappelijke wijze uit te buiten opdat het zooveel mogelijk zal opleveren? De redeneering komt hierop neer: laten wij niet de kip dooden die ons gouden eieren legt; in elk geval spreekt het vanzelf, zonder dat wij dit luide behoeven te verkondigen, dat op den dag dat zij niet meer in staat is eieren te leggen, wij niet zullen aarzelen haar te dooden.

Dit is ook de meening uitgedrukt door Dr. von Behr Pinnow in de *K. Z.*, van 26 Mei 1915, avondblad. Het was volkomen gewettigd, zei hij, de Belgische nijverheid te laten opleven, „in zoover zij geen concurrentie aandeed aan de Duitse nijverheid.” De schrijver, die zonder twijfel verbonden is aan het Duitsch bestuur in België, eindigt zijn artikel met te zeggen, dat al wie „de Kultuur” bemint en de fiere Duitse houding, ten volle de handelwijze goedkeuren van den Gouverneur-generaal.

De tienvoudige belasting der afwezigen.

Vele Belgen hebben het land verlaten. Dat spreekt vanzelf. Zij die getuigen waren geweest van de slachtingen van Visé, Leuven, Dinant, Dendermonde. . . haastten zich in hun vrees om die oorden van afgrijzen te verlaten. Zij die woonden in steden die onverlet zijn gebleven, zooals Brussel en Gent, maar den langen stoet zagen van vluchtelingen uit de verwoeste steden, hadden slechts ééne gedachte: vluchten vóór de Duitschers komen. Zelfs Belgen die in het eerst niet vertrokken waren, zijn uitgeweken ten gevolge der ondragelijke kwellingen waaraan het gezag ons onderwerpt. Andere hebben het land verlaten omdat zij zich bedreigd zagen met gevangenisstraf. Kortom, velen van degenen die eenig vermogen bezitten, zijn wijze-lijk naar den vreemde getrokken; vandaar groote toorn bij de Duitschers. Er was geen middel om die „slechte vaderlanders” zooals een Duitsch blad uit Zwitserland (*K. Z.*, 11 Februari 1915, 1e ochtendeditie) hen noemt, te bereiken en hen belastingen te

doen betalen; daarenboven waren het juist deze uitgewekenen die de weelde-nijverheid moesten doen herleven, en nu smeden zij komplotten ginds in den vreemde en bewijzen diensten aan de Belgische regeering te Havre. Kon men hen slechts dwingen tot terugkeer. Onze vijanden aanvaardden met geestdrift een ongelukkig voorstel — gedaan door zekere gemeentebesturen, die het onmiddellijk daarna weer terugnamen — dat hierin bestond, den afwezigen een bijzondere belasting op te leggen, gelijk aan tienmaal hun persoonlijke belasting. De gemeentebesturen die het idee dezer heffing hadden geopperd, werden onmiddellijk gewaar dat dit onwettig was, maar baron von Bissing greep de gelegenheid aan die hem gegeven werd om de uitgewekenen te treffen. Op 16 Januari liet hij een besluit uitvaardigen aangaande de „toegevoegde buitengewone belasting te betalen door de afwezigen” (vergel. *2e Grauwboek*, bl. 129). Belangrijke bemerking: de belasting betreft slechts degenen die een zekeren welstand genieten.

De lofspraak van den Gouverneur-generaal door hemzelf.

Een maand later legde baron von Bissing een officieuse verklaring af tegenover een korrespondent van de *Nordd. Allg. Zeit.*, omtrent het bestuur van België (*N. R. C.*, 20 Februari 1915). Hij begint met zich geluk te wenschen over de gelukkige resultaten van zijn houding, tegelijkertijd vaderlijk en gestreng, de eenige die geschikt is tegenover „slecht opgevoede kinderen”, gelijk de Belgen. „Ik heb mij niet willen laten beïnvloeden, zegt de lieve man, door mijn verbittering jegens deze bevolking die onze troepen zoozeer heeft doen lijden.” (Baron von Bissing zou hier zijn befaamde proclamatie van Augustus 1914, zie bl. 74, hebben kunnen te binnen brengen.) Hij somt dan met groot welbehagen al de maatregelen op die hij genomen heeft ten bate van het land: hij heeft den terugkeer toegestaan der burger-gevangenen wier onschuld gebleken was (men kan zich afvragen onder welk voorwendsel men die dan langer had kunnen interneeren); hij heeft den landbouw begunstigd, vooral de teelt van vroege aardappelen (omdat hij verlangt die naar Duitschland te zenden, voegt hij er bij)¹⁾; hij gaat een sociale wetgeving instellen — welke volgens hem in België geheel

¹⁾ Werkelijk. Een Duitsch bericht, uitgekomen in *Le Quotidien*, van 20 Juni 1915, zegt dat de eerste Belgische aardappelen te Berlijn zijn aangekomen.

en al ontbreekt — om het werk van vrouwen en kinderen te regelen; (hij heeft „vergeten” op dat oogenblik dat hij in December 1914 heeft afgekondigd — afgekondigd, niet gemaakt — een wijziging der wet op den arbeid van vrouwen en kinderen, van 26 Mei 1889, welke wijziging de Belgische kamers hadden aangenomen in Mei 1914, en die men nog geen tijd had gehad om te laten uitvoeren; maar laten wij hem dit recht doen wedervaren: eenige dagen later heeft hij zich dit herinnerd).

Hij heeft ook een goed woord voor de dagbladen; hun politieke houding en hun oordeel over de gebeurtenissen, zijn over het algemeen zeer wijs geworden (natuurlijk, want de artikelen worden ingegeven door de Duitse censuur, die alles uitschrapt wat van de Belgische redacteuren komt).

Hier volgen twee feiten die doen zien in hoever het leven normaal is in België in de lente van 1915 en hoe gelukkig de Belgische werklieden zijn dat zij zich in dienst van Duitschland kunnen stellen.

De loop der treinen in België.

a) Een artikel van de *Düss. Gen.-Anz.*, van 19 April 1915 (ochtendblad) verzekert dat het treinverkeer in België begint te verlevendigen; want, zegt hij, 38 treinen verlaten dagelijks het Noorder-Station van Brussel. Hij overdrijft een weinig. Anderhalve maand later als het verkeer veel levendiger is geworden, vermeldt een opgave, gedateerd 30 Mei 1915, van het „Belgische” blad *L'Information*, dat zeker niet verdacht is van rechtzinnigheid, den treinenloop in Brussel-Noord en Brussel-Zuid voor de maand Juni. Welnu men vindt daar slechts 34 treinen in 't geheel aangegeven voor de twee stations. 34 in Juni 1915. In Juni 1914 waren er 292.

Vergelijk nu eens!

Laten wij er nog bijvoegen dat de meeste treinen slechts één of twee rijtuigen tellen voor burgers, terwijl de andere gereserveerd worden voor militairen, en dat men slechts van de trein kan gebruik maken voor zoover er plaats is in de rijtuigen bestemd voor burgers. Overigens, op de kleine lijnen, vermeldt het trein-kaartje in dikke letters: „Coupon

is geldig voor enkele reis in militaire lokaal-trein". Aan de achterzijde staan deze voorschriften: „Het publiek heeft geen recht op vervoer. Geen enkele verantwoordelijkheid wordt aanvaard voor persoonlijke veiligheid, voor het bereiken der plaats van bestemming, enz. De reis mag niet onderbroken worden" ¹⁾).

De harde behandeling der werktuigmakers van Luttre.

b) Het onvoldoende aantal treinen is in werkelijkheid een der dingen die de Deutsche overheden het meest hindert (zie *Frankf. Zeit.*, 16 Februari 1915, eerste ochtendblad). Er staan bij de werkplaatsen der spoorwegen, bijvoorbeeld op de rangeerlijnen van het station van Luttre, honderden lokomotieven ongebruikt, die op herstelling wachten. Maar de arbeiders op deze werkplaatsen weigeren te werken voor de Duitschers. Deze kunnen verzekeren zoo hard als zij willen dat de machienen door de Belgen hersteld, uitsluitend zullen gebruikt worden voor Belgisch verkeer, maar wat zekerheid geeft dit dat zij niet gebruikt zullen worden om Deutsche troepen of munitie te vervoeren bestemd om onze broeders te doden? Is het niet algemeen bekend dat een overeenkomst slechts een vodge papier is?

Ten einde de werklieden in staat te stellen de Deutsche aanzoeken te blijven weerstaan voorziet men hen van de noodige ondersteuning tot onderhoud hunner gezinnen. De Duitschers weten zeer goed dat het dit geld is wat hen belet de werklieden tot overgave te dwingen. Daarom treden zij dan ook op met groote gestrengheid tegen de personen die zich belastten met de uitdeeling der ondersteuning. In 't begin van April 1915 wierpen zij een dertigtal notabelen van Luttre, Nivelles en omstreken in de gevangenis, als beschuldigd van hulp te hebben verstrekt aan het personeel der werkplaatsen van Luttre. Een Duitsch ambtenaar verklaarde dat de gevangenen nòch door de burgerlijke, nòch door de militaire overheid waren gearresteerd, en dat zij niet voor de rechtbank zouden verschijnen. Zie hier zijn brief.

De Erfprins van Ratibor heeft mij alleen kunnen mededeelen en zeggen dat de gevangenneming geschied is door de politieke politie. Noch de burgerlijke, nòch de militaire macht is hier opgetreden.

Heden namiddag (Zaterdag 17 April) ben ik bij het hoofd dezer politie geweest. Daar heeft men mij gezegd dat het alleen een veiligheids-

¹⁾ Deze aanwijzingen komen ook voor in de *Guide pratique des voies de communication et de transport en Belgique*.

maatregel gold. Door deze gevangenneming wil men zekere invloeden afwenden die deze heeren uitoefenen, en die volstrekt niet gewenscht waren.

Deze gevangenneming heeft dus geen enkele beschuldiging als oorzaak. Er zal ook geen vonnis uit voortvloeien. De zaak is inderdaad onaangenaam voor de belanghebbenden, maar niet gevaarlijk.

(Geteekend) TRIMBORN ¹⁾.

Te gelijkertijd verplichtte men de gemeentebesturen der omgeving van Luttre een bekendmaking aan te plakken, waarin de werklieden werden aangemaand het werk te hervatten.

GEMEENTE VAN PONT A CELLES.

Bericht.

Op bevel der Duitse militaire overheid brengt het gemeentebestuur van Pont à Celles ter kennis van de werklieden der Staats-werkplaatsen de algemeene arbeidsvoorwaarden voorgesteld door de Duitse overheid:

1° De werken verricht in de werkplaats zullen alleen het herstel betreffen van het materiaal dat bestemd is voor het vervoer van Belgische reizigers en goederen.

2°. Het gemeentebestuur zal aantekening houden van de namen der werklieden en hun verantwoordelijkheid tegenover den Belgischen staat dekken met de verklaring dat zij voor geweld zijn bezweken, zooals van heden af aan bewezen is.

3°. In het algemeen zullen de loonen uitgekeerd naar gelang der bekwaamheid van de werklieden, meer bedragen dan vroeger, ten einde hen in staat te stellen zich op eigen kosten tegen ziekte te verzekeren. Niettemin neemt het Duitse bestuur de kosten van geneesheer en apotheker op zich in geval van ongelukken, en, in geval van werk-ongeschiktheid, neemt het aan het beginsel van schadeloosstelling zooals dat in Duitschland gebruikelijk is.

4°. Indien deze voorwaarden door de werklieden worden aanvaard, zullen de gevangenen onmiddellijk worden vrijgelaten en de inwoners zullen worden vrijgesteld van het verstrekken van onderkomen, vuur en licht aan 300 nieuwe Duitse werklieden en van het onderhoud van 140 uhlanen en hun paarden.

5°. De uitbetaling van ondersteuningsgelden aan de werklieden van den Staat die niet gerekwireerd zijn, zal worden verzekerd door de Duitse overheid.

¹⁾ Trimborn is een rechtsgeleerde verbonden aan de Duitse regeering in België (Nota van J. M.)

De Gemeenteraad.

Aanwezig: de heeren Francotte, Burgemeester; Goovaerts en Loir, Schepenen; Laeroix, Delannoy, Terasse, Hanon, Rousseau, leden.

Onder de beloften gedaan aan de werklieden zoo zij toestemden om te gaan werken tegen hun vaderland komt ook voor de invrijheidstelling der gevangenen. Men ziet dus dat 30 notabelen gevangen worden gehouden om werklieden te dwingen arbeid te verrichten ten bate van Duitschland.

Toen men zag dat de werktuigmakers volhardden in hun weigering om te werken, veroordeelde men de gevangenen tot straffen opklimmend tot drie maanden gevangenis; vervolgens zond men als „bestuursmaatregel” een hunner, den burgemeester van Nivelles, naar Duitschland.

Wat de werklieden betreft, men sloot hen op in waggons blootgesteld aan de volle zon op het station van Luttre en behandelde hun gezinnen op onmeedoogende wijze.

Den 15en Mei verscheen een nieuwe aankondiging:

Manage, 15 Mei 1915.

De Duitse officieren hebben aan de vroegere werklieden van het arsenaal van Luttre bekend gemaakt, dat zij volstrekt niet gedwongen zullen worden om te werken voor het Duitse leger, en dat hun arbeid alleen zal dienen om voor de Belgische bevolking het vervoer van reizigers en goederen te vergemakkelijken. Al wie de oprechtheid van een officieele Duitse aankondiging in twijfel zal trekken zal worden vervolgd, en zij die blijven weigeren onder Duitse toezicht werk te verrichten noodzakelijk in het belang van het Belgische volk, stellen zich bloot aan de kans om te worden gevangen gezet tot het einde van den oorlog en misschien zelfs nog daarna.

(Get.) BARON VON HAMMERSTEN-LOXTEN,
Kapitein, Chef van 't Bataljon.

Men trachtte dus de Belgen te doen gelooven dat zij konden vertrouwen op het woord van een Duitser. Dit was natuurlijk vergeefse moeite.

Wat deden de Duitschers toen? Zij zonden de werklieden naar Duitschland, naar het kamp van Senne. Daar slaagde men er in door stelselmatige toepassing van ontberingen en slechte behandeling hen ziek te maken en hun tegenstand te breken.

Al die feiten zijn uiteengezet in brochuren, in stilte gedrukt te Brussel in Juni en Juli 1915. Sedert dien zijn zij opgenomen in het 18e en 19e verslag der Belgische Commissie van Onderzoek.

De lezer die geneigd mocht zijn de waarheid te betwijfelen dezer werkelijk onmenselijke maatregelen genomen ten opzichte der werklieden van Luttre, wordt verzocht de Duitse bekendmakingen te lezen aangeplakt in Vlaanderen, om de werklieden tot arbeiden te dwingen die zich beriepen op artikel 52 van de Haagsche Konventie (bl. 139 en 226). De behandeling der werktuigmakers van Luttre is niets anders dan de uitvoering der bedreigingen door het Duitse gezag aangekondigd.

De stopzetting van het verkeer te Mechelen.

Op de constructie-werkplaatsen van Mechelen ging men anders te werk. Daar had men ook behoefte aan arbeiders om het spoorwegmateriaal te herstellen. Men vroeg er 500. Daar zij zich niet aanmeldden, zocht men hun adres en op een goeden morgen kwamen soldaten ten hunnent om hen *manu militari* naar de werkplaatsen te brengen. Daar gekomen, kruisten de werklieden de armen over de borst en weigerden iets te verrichten. Men was genoodzaakt hen te laten vertrekken. Hoe zou men hun onderwerping afdwingen? Men schorste alle verkeer in Mechelen:

Te Mechelen.

De Gouverneur-generaal heeft 30 Mei te Mechelen een waarschuwing laten bekend maken, dat indien op Woensdag 2 Juni, 's morgens ten 10 uur, 500 bekwame werklieden, vroeger in dienst in de arsenalen, niet op het werk zouden zijn gekomen, hij zich dan genoodzaakt zou zien de stad Mechelen en de omstreken te straffen door het stopzetten van alle economisch verkeer, zoolang als het vereischte aantal arbeiders het werk niet had ter hand genomen.

Dit is niet gebeurd. Er is hier blijkbaar kwestie van gezamenlijke overeenstemming tot arbeidsweigering. Men heeft redenen te gelooven dat tengevolge der waarschuwing uitgevaardigd door den kreischef van Mechelen iedere verstandige burger der stad zich heeft kunnen overtuigen dat de vereischte werkzaamheden niet moeten geschieden ten bate van het Duitse leger, maar eenvoudig ten behoeve van het economisch verkeer der Belgische bevolking.

Deze onverschoonbare handelwijze der werklieden van het arsenaal van Mechelen hebben de toepassing noodig gemaakt van dwangmaatregelen,

die reeds ter algemeene kennis gebracht zijn door aanplakking en die in werking zullen treden op 3 Juni des morgens om 6 uur.

Indien de bevolking van Mechelen van de wereld wordt afgesneden tot op het oogenblik waarop zich een verandering zal voordoen in den huidige ontoelaatbaren toestand, heeft zij dat te danken aan de staking der werklieden.

Door dergelijke samenspanningen, wier oorsprong gemakkelijk kan gevonden worden, werpt men op misdadige wijze twijfel op de voornemens van Zijn Excellentie den Gouverneur-generaal van het economisch leven in België te herstellen, tot schade der geheele Belgische bevolking.

La Belgique, 3 Juni 1915.

Waarin bestaat nu dat verkeers-verbod. Een mededeeling van *La Belgique* zegt het ons:

In 't arsenaal te Mechelen.

a) De spoorwegoverheden zullen alle verkeer beletten van personen en reizigers vertrekkend van of zich begevend naar de stations gelegen aan de navolgende lijnen:

Mechelen-Weerde;

Mechelen-Boortmeerbeek;

Mechelen-St. Kathelijne Waver;

Mechelen-Capelle op den Bosch,

de eindstations inbegrepen.

Het zal elken burger, onder straffe, verboden zijn genoemde stations te betreden.

b. Alle verkeer van wagens (personen- en vrachtwagens), fietsen, auto's, buurtsporen en schepen, zelfs in transitio (uitgezonderd doorvaart van schepen) is verboden in de streek gelegen binnen de brug op den straatweg naar Duffel, de Nethe en de Rupel stroomafwaarts tot aan de samenvloeiing met de vaart van Brussel, de oostelijke oever van het kanaal in zuidwaartsche richting tot Verbrande Brug, vervolgens de wegen van Epegghem, Elewyt, Wippendries, Berdsheide, Campelaar, Boortmeerbeek, Rymenam, Wurgnes, Peulis, Hoogstraat, O. L. V. Waver, Buekheuvel, Berkhoef tot aan de brug op den straatweg naar Duffel.

De rails der buurtspoorwegen zullen worden opgebroken aan de grenzen der bovenvermelde streek.

c) Er zal geen uitzondering gemaakt worden op alinea b, tenzij voor de vervoermiddelen van het Nationaal Comité dienend voor de voorziening in levensmiddelen van het verboden distrikt.

d) Het bureau voor paspoorten zal gesloten zijn.

Indien het economisch leven van Mechelen en omstreken dat ik bijzonder heb getracht te begunstigen, ernstig moet lijden onder bovengemelde maatregelen, dan ligt de schuld en de verantwoordelijkheid daarvan bij de werklieden van het arsenaal die door gebrek aan doorzicht zich laten beïnvloeden door raddraaiers.

La Belgique, 1 Juni 1915.

De maatregelen werden zoo streng toegepast dat de brouwers verplicht waren hun vaten bier door de stadsstraten te rollen, zonder van een kar gebruik te kunnen maken, en dat Kardinaal Mercier, die zich naar Brussel moest begeven, den afstand van Mechelen naar Sempst te voet moest afleggen.

Kardinaal Mercier is Donderdag, aan de poorten van Mechelen, gemengd geworden in een volksbetooging die aanleiding gaf tot een lichte woordenwisseling met de Duitse wacht. De Kardinaal wilde naar Brussel gaan. Hij kwam te voet gevolgd door meerdere honderden personen, aan de Duitse wachtpost. Overeenkomstig de bevelen vroeg men hem zijn papieren; daarenboven kon de wacht, zonder bijzondere orders, zulk een menigte niet laten doorgaan. Een der geestelijken, die den Kardinaal vergezelden, protesteerde tegen het optreden, volkomen gewettigd, van den soldaat, en tegen de maatregelen genomen tegenover de menigte. De Kardinaal en een klein aantal van het gevolg konden doorgaan. Buiten de stad steeg hij in een rijtuig dat hem uit Brussel was te gemoet gezonden, en vervolgde zijn tocht. De oorzaak van de betooging midden op straat is het feit dat tengevolge der staking van de spoorwegarbeiders Mechelen zich nog steeds bevindt in de zone waar alle verkeer per as verboden is.

Kölnische Volkszeitung, 15 Juni 1915, Oorlogseditie.

Welk een eigenaardige wijze om werkeloozen te straffen die weigeren hun vaderland te verraden! In overeenstemming met hun rechtsbeginsel „dat de onschuldigen moeten lijden met de schuldigen” (bl. 74, 165) troffen onze vijanden ook de warmoezeniers uit de omstreken van Mechelen en beletten hen hun bloemkoolen en rabarber, hun erwten en asperges aan de markt te brengen.

Na verloop van eenige dagen hief de Gouverneur-generaal het verbod op. Maar daar hij het niet wilde laten voorkomen alsof hij van zijn voornemen had afgezien, hoe onredelijk dat ook was, liet hij bekend maken, ten einde zich groot te houden, dat een voldoende aantal arbeiders het werk had hervat.

Bericht.

Daar een voldoende aantal werklieden zich heeft aangemeld aan de werkplaatsen der spoorwegen te Mechelen worden de strenge maatregelen uitgevaardigd in mijn aankondiging van 30 Mei j.l. buiten werking gesteld te beginnen met den nacht van 11 op 12 Juni, te middernacht.

Ik behoud mij voor, deze maatregelen onmiddellijk wederom in werking te brengen, indien het aantal werklieden zou verminderen in zulke mate dat daardoor in de werkplaatsen het noodige werk voor de handhaving van het spoorwegverkeer in België zou worden verhinderd.

Brussel, 10 Juni 1915.

Der General-Gouverneur in Belgien.

Freiherr von BISSING,
General-Oberst.

(Aangeplakt te Brussel).

Intusschen kon het baron von Bissing niet onbekend zijn dat geen enkel van de werkweigeraars van het arsenaal zich aan den arbeid had begeven; de eenige werklui die de Duitschers hadden kunnen aanwerven waren werkloozen van Lier, Boom en Duffel, die nooit van te voren een voet in de werkplaatsen gezet hadden. Daar men hen niet kon gebruiken voor het herstellen van het materiaal liet men hen loopgraven maken in de buurt van Sinte-Kathelijne Waver en Duffel.

De werklieden die de soldaten met geweld naar de werkplaatsen geleidden, vertellen dat de soldaten hun gevraagd hadden toch in 's hemels naam het werk niet te hervatten, want, zeiden ze, dan zouden ze van Mechelen naar de Yser moeten, een vooruitzicht dat hun groote vrees inboezemde.

De open brief van den Gouverneur-generaal.

Het is ongetwijfeld ten gevolge der gebeurtenissen te Sweveghem (bl. 140), Luttre en Mechelen dat de Gouverneur-generaal den open brief schreef, die zooveel vroolijkheid veroorzaakte. Zie hier eenige passages:

Wat ook het lot moge zijn welke de toekomst voor België heeft weggelegd, voor het oogenblik is het geplaatst onder Duitsch beheer, onder

mijn bestuur, krachtens het volkenrecht. Iedere Belg die aan dit bestuur gehoorzaamt of zijn pogingen ondersteunt, dient daardoor niet de bezettende macht maar zijn eigen vaderland. Iedere Belg die het bestaande bestuur tegenwerkt, doet geen nadeel aan het Duitse Keizerrijk, maar aan zijn eigen land, aan België zelf, en zulk een wijze van handelen is nòch moedig nòch vaderlandslievend. Hij die met alle kracht meewerkt aan het algemeen welzijn met de bezettende macht zal nooit op eerlijke wijze kunnen beschuldigd worden van onderwerping aan den vreemdeling of van verraad jegens zijn vaderland.

Ik vraag niemand zijn idealen te verzaken of op huichelachtige wijze zijn overtuiging te ontkennen.

Brussel, 18 Juli 1915.

De Gouverneur-generaal van België,
Freiherr von Bissing,
Generaloberst.

Le Bruzellois, 26 Juli 1915.

b) *Het organiseerend talent der Duitschers.*

„De voorspoed op het gebied van nijverheid en handel”, welke België op het oogenblik geniet is te danken aan den onbetwistbaren geest van organisatie der Duitschers. „Dit gevoel van tucht en orde dat de vreemdeling beschouwt als militarisme” (*Voss. Zeit.*, 12 Februari 1915, ochtendblad) heeft de reserve-officieren in staat gesteld zulke wonderbare dingen te doen, dat de heer Oswald Fr. Schuette, korrespondent van de *Chicago Daily News* (zie *K. Z.*, 6 Mei 1915, eerste ochtend-editie) nauwelijks de woorden kan vinden om ze te beschrijven; „men begrijpt, voegt dezelfde dagbladschrijver er aan toe, dat de regeering die te Havre verblijf houdt, met kwaadwillig oog het succes aanziet waarmede het Duitse bestuur opnieuw in België het leven de moeite waard heeft gemaakt”.

Knevelarij.

Zij zijn inderdaad bewonderenswaardig, de officieren die ons land besturen. Wilt gij een bewijs? Daar de Belgische ambtenaren van Bruggen en Wegen weigerden aan de Duitschers te gehoorzamen, lieten deze het herstel der wegen over aan de leiding hunner officieren van de genie. Het zijn natuurlijk Belgische ondernemers die de werken uitvoeren. Op de verharde straatwegen wordt het aanstampen der

steenbrokken, dat vroeger 0 fr. 18 tot 0 fr. 22 de vierkante meter kostte, thans betaald met 0 fr. 60 tot 0 fr. 65. Een goed zaakje, zal men zeggen, voor de aannemers en hun personeel. Nou! Het verschil verdwijnt in de zakken der officieren.

Konflikten tusschen de machten.

Deze wijze van handelen leidt natuurlijk tot geschillen tusschen de onderscheiden besturen. Wij hebben boven (bl. 179) reeds gezegd dat de stad Brussel veroordeeld werd tot de betaling van een half millioen boete, omdat de burgerlijke en militaire machten met elkaar in strijd waren. Wij hebben ook reeds een ander feit vermeld (bl. 369) met betrekking tot de gevangenen van Nivelles: nòch de militaire nòch de burgerlijke overheid had de hand gehad in de aanhouding; er bestaat dus een derde macht, de politie-macht. — Maar deze gevangennemen welke het militaire gezag niet gedaan heeft, kan zij ongedaan maken, volgens de aankondiging van Pont à Celles (bl. 370). De gevangenen werden ten slotte veroordeeld door de militaire overheid van Bergen (bl. 371), in tegenstelling met hetgeen beweerd was door den heer Trimborn, die tot het burgerlijk bestuur van Brussel behoort (bl. 370). Toen de veroordeelden te Nivelles terugkeerden had het bestuur geen bevelen ontvangen en maakte het bezwaar hen weder in de gevangenis te zetten. Deze verwarringen getuigen van geheel iets anders dan van dat schitterend organiseerend talent, dat men ons wil opdringen als het hoogst bereikbare, op bestuurlijk gebied.

Opheffing van het bureau voor kostelooze schattingen.

Om den indruk te geven dat zij alleen in staat zijn de raderen der Belgische economische machine weer aan het draaien te brengen, begonnen de Duitschers met al wat bestond te ontredderen. Een groep van advocaten en wiskundigen had een bureau geopend met het doel gratis schattingen te maken over de schade door den oorlog aan huizen toegebracht. Deze groep werkte tot elks voldoening, tot eensklaps in Maart 1915 de Duitschers besloten zichzelf daarmee te belasten.

Brussel, 6 Maart 1915.

Ten einde den wederopbouw te bespoedigen van de gebouwen die ten gevolge der oorlogsgebeurtenissen vernield of zwaar beschadigd zijn, is besloten:

Op aanvraag van belanghebbenden kunnen de beschadigingen van allerlei aard aan gebouwen toegebracht ten gevolge van oorlogsgebeurtenissen worden vastgesteld door een commissie.

Deze is samengesteld als volgt:

President: De deskundige burgerlijke-kommissaris bij den kreis-chef.

Leden: Twee deskundigen-bouwkundigen.

Deze twee leden zullen worden aangewezen voor het ressort van elken kreis-chef door de bestendige deputatie.

Het onderzoek waartoe de commissie zal overgaan moet beperkt blijven tot vaststelling van de grootte der schade, met aanwijzing der noodige gronden, om desnoods later het bedrag der schade te bepalen.

De onkosten aan het werk der commissie verbonden komen ten laste van den aanvrager.

Deze zal een borgsom moeten storten welks bedrag bepaald zal worden door den voorzitter der commissie.

Als het bedrag der onkosten lager is dan de gestorte som zal het verschil aan den aanvrager worden teruggegeven, na voleindiging der schattings-formaliteiten.

De Chef van het burgerlijk bestuur bij den Gouverneur-generaal heeft volmacht om onder mijn goedkeuring de noodige maatregelen te nemen voor de uitvoering van dit besluit.

De Gouverneur-generaal van België.

IV a, Nos 558/3. — I

(Get.) Baron von Bissing,

Kolonel-generaal.

Zie hoe zij het aanpakken; hij die de schade wil laten opnemen aan zijn woning berokkend, moet beginnen met geld te storten; dan zijn de onkosten van onderzoek ten zijnen laste. Wat beteekent dat de Duitschers na eerst een huis te hebben in brand gestoken en den eigenaar tot armoede te hebben gebracht, dan nog eischen dat deze van te voren de schatting der toegebrachte schade betalen zal.

De afschaffing van het leidend Comité van het Belgisch Rood Kruis.

Een ander voorbeeld van afschaffing van een organisme dat werkt op normale wijze. Van het oogenblik dat zij Brussel bezetten mengden de Duitschers zich in de werkzaamheden van het leidend Rood-Kruis-komité en benoemden daarin een afgevaardigde. Vervolgens wilden zij het Rood Kruis noodzaken buiten zijn bevoegdheden te gaan, die

nauwkeurig omschreven zijn door de internationale Konventie genaamd: *Konventie voor de verbetering van het lot van gewonden en zieken in de legers te veld*. Welnu, nòch in den tekst van 22 Augustus 1864, nòch in dien van 6 Juli 1906 is er kwestie van iets anders dan van soldaten gewond in den oorlog. Ongetwijfeld is het geoorloofd aan het Roode Kruis van elk land om zijn werkzaamheid uit te strekken tot behoeften die ook in vreedstijd bestaan; in België bijvoorbeeld heeft het Roode Kruis, ambulancen beschikbaar gesteld op de internationale tentoonstellingen. Maar het blijft niettemin waar dat zijn essentiele taak, de eenige die door de internationale Konventie geregeld is, bestaat in de verbetering van het lot der soldaten, slachtoffers van den oorlog. Het was dus ongeoorloofd het een andere taak te willen opleggen, en het bijv. te verplichten om te zorgen „voor hulp en bescherming aan vrouwen gedurende haar bevalling”. Het Roode Kruis van België oordeelde met het volste recht, dat het nu juist in oorlogstijd niet de gelegenheid was om nieuwe bemoeiingen op zich te nemen, en vooral niet om daaraan de sommen te besteden, grootendeels voortkomend uit bijzondere bijdragen, die het waren toevertrouwd voor hulp aan de gewonden; het weigerde dus zich in deze zaak te begeben. Na lange onderhandelingen onthief de Gouverneur-generaal het leidend Belgisch komité van zijn werkzaamheden en maakte zich meester van de kas, ten bedrage van 259.030 fr. 63 ¹).

Brussel, 18 April (Officieel). — De Gouverneur-generaal heeft zich verplicht gezien het leidend Komité van het Belgische Roode Kruis van zijn werkzaamheden te ontslaan en het bestuur dezer organisatie toe te vertrouwen aan den graaf Hatzfeld-Trachenberg.

De reden tot dit besluit is de weigering van het Komité om methodisch mede te werken, volgens de voorschriften van den Gouverneur-generaal, aan werken van liefdadigheid van dringenden aard.

Ieder die oprecht medelijden gevoelt met ongelukkigen behoort te begrijpen dat onder de huidige omstandigheden het Roode Kruis zich niet uitsluitend mag bezig houden met gewonden, oorlog-invalieden en eenige andere werken van min of meer beperkten aard. Daar het Roode Kruis in oorlogstijd de centrale instelling is voor weldadigheid voor het geheele land, moet het zich ten plicht rekenen hulp te verleen om alle ellende te lenigen waaronder het geheele volk lijdt ten gevolge van den oorlog. De

¹) Dit is het bedrag genoemd door de Duitschers (Verg. no. 15 van de *L'Hollando-Belge*, een blad uitgegeven door de Duitschers).

Gouverneur-generaal wenschte dit doel te bereiken volgens een methodisch opgezet plan en had meerdere bevoegde personen belast om ten bate van het Belgische land de praktische resultaten aan te wenden der internationale vergaderingen van het Roode Kruis bijzonder van de vergaderingen van Weenen, St. Petersburg en Londen.

Het nieuwe centrale bestuur van het Roode Kruis zal trachten met medewerking der provinciale inrichtingen van weldadigheid dit nobele idee te verwezenlijken.

La Belgique, 19 April 1915.

Laten wij terstond zeggen, dat het Centraalbestuur van het Roode Kruis, gevestigd te Genève, het Comité van Brussel in het gelijk stelde.

Circulaire gericht door het Bestuur van het Roode Kruis van Genève aan al de centrale komités der geheele wereld.

Aan de Heeren Presidenten en leden der Centrale Komités van het Roode Kruis.

Genève, 8 Mei 1915.

Mijne heeren,

Bij besluit van 14 April 1915 heeft Baron von Bissing, Gouverneur-generaal van België, de ontbinding uitgesproken van het Centraal Comité van het Roode Kruis van België. Deze ontbinding is medegedeeld aan het leidend Comité van Brussel dat 's avonds 16 April bijeen was gekomen in zijn gebouw, 93 Koningstraat, te Brussel. Het geheele bezit en de boeken van het Roode kruis wordt gesteld in handen van den Gedelegeerde van den Gouverneur, graaf C. Hatzfeld, die nu met het bestuur belast is. Dit besluit kan door de openbare macht worden uitgevoerd. Het trad dan ook onmiddellijk in werking.

De reden van dezen maatregel zou zijn, volgens het Belgische Roode Kruis, zijn weigering om deel te nemen aan een werk dat het Duitse gouvernement in België instelt onder den naam van „Hulp en bescherming aan vrouwen gedurende haar bevalling,” een werk dat buiten de grenzen ligt door de statuten aangegeven . . .

Met deze weigering om zich aan te sluiten bij dit werk van hulp en bescherming aan vrouwen, hoe belangwekkend ook, heeft het Centraal Comité van Brussel niets anders gedaan, dan zich streng gehouden aan de voorschriften. In onze hoedanigheid van Centraal Comité en bewaarder der tradities en beginselen, die de eenheid en de kracht van het Roode

Kruis gemaakt hebben, kunnen wij dit slechts goedkeuren. Daarom dan ook, in diezelfde hoedanigheid, protesteeren wij krachtig en luide tegen de ontbinding van het leidend Comité van Brussel.

Voor het Internationaal Comité van het Roode Kruis.

De President,

GUSTAVE ADOR.

Ten einde zijn onwettige houding te rechtvaardigen heeft de Duitse overheid een bijzonder blad opgericht, *Het Roode Kruis*, „officieel bulletin van het Roode Kruis van België”, in 't Vlaamsch, Duitsch en Fransch. Dit blad blijft steeds voorwenden dat het Belgische Comité wettig ontbonden is, omdat het weigerde „het volk bij te staan in de huidige droeve omstandigheden.”

Vergeefs echter trachten de Duitschers ons te misleiden omtrent hun plannen. Zij weten zeer wel dat het nationale Comité voor Steun en Voeding, zonder eenig onderscheid te maken alle liefde werken steunt die zich daarvoor aanmelden (zie bl. 202). Het ware doel onzer vijanden is het Nationaal Comité voor Steun en Voeding te vervangen. Dit Comité is een bijzondere stichting, waarin zij niets te zeggen hebben en die hen grootelijks hindert; op zijn allermeeft kunnen zij trachten te doen gelooven, dat de voorziening van levensmiddelen met hunne hulp plaats heeft (aankondiging van 9 December 1914). Zooals men begrijpt, is dit hun niet genoeg. Ook is hun wezenlijk doel, dat zij echter niet bekennen, zich geheel en al meester te maken van het Nationaal Comité om ook daar hun organiseerend talent aan den dag te leggen. De 40.000.000 per maand zijn niet genoeg voor hun vraatzucht. Welk een onafzienbaar verschieft van geldafpersing zou zich voor hen openen als zij de hand konden leggen op de levensmiddelen-voorziening in België!

Deze geheele zaak van het Roode Kruis is behandeld met een verbazende dubbelhartigheid — verbazend zelfs voor ons die toch beginnen gewoon te raken aan hun leugen-politiek. Maanden lang werden onderhandelingen gevoerd tusschen het Belgisch Bestuurs-Comité en het Duitsch gezag, vertegenwoordigd door den graaf von Hatzfeld-Trachenberg. Bij elke zitting kwam hij aandragen met nieuwe eischen van den Gouverneur-generaal, maar telkens voegde hij er bij, dat hij slechts handelde met weersin, en dat volgens zijne meening de eischen onverschoonbaar waren; alleen, niet waar, hij moest gehoorzamen. (Dat is overigens de klassieke wijze van doen: telkens als een Duitser een laagheid begaat, verschuilt hij zich achter de tucht.) Deze

hinkende beraadslagingen duurden tot 16 April 1915. Op een laatste weigering van het besturend Belgisch Comité om zijn bevoegdheden te overschrijden, liet Graaf von Hatzfeld-Trachenberg het ontbindings-dekreet voorlezen.

En nu komt het toppunt van onbeschaamdheid; nadat de Gouverneur-generaal het Belgische Comité ontbonden had, omdat het geen andere taak op zich wilde nemen dan die welke door de statuten worden aangewezen, protesteert hij daarna tegen de beschuldiging van geëischt te hebben dat de fondsen voor ander werk zouden gebruikt worden!

N°. 196 van *L'Echo Belge*, van 1 Mei 1915, bespreekt het bevel gegeven door den Gouverneur-generaal om het besturend Comité van het Belgische Rode Kruis te ontbinden en zich meester te maken van de kas, die meer dan 200.000 fr. bedraagt. Het Duitsche bestuur acht het beneden zijn waardigheid om te protesteeren tegen de lasterlijke aantijging van dit blad, dat beweert dat de in beslag genomen fondsen zouden gebruikt worden voor andere doeleinden dan voor de liefdewerken die tot het Rode Kruis in betrekking staan, maar het acht het niet noodig er de aandacht op te vestigen dat de ontbinding van het Bestuurs-Komité niet alleen te danken is aan zijn weigering om te blijven medewerken voor liefdadige doeleinden, maar vooral aan ernstige aanwijzingen die het vermoeden wettigen dat de leden van het Comité een zekere politieke actie uitoefenden.

L'Echo de la Presse Internationale, 6 Juni 1915.

Om over de geheele zaak zand te strooien komt onmiddellijk de nieuwe beschuldiging: namelijk, dat „de leden van het Besturend-Komité een zekere politieke actie uitoefenen”. Het is vaag, zooals men ziet, maar daarom des te gevaarlijker.

Waarlijk, de aanslag gepleegd op het Rode Kruis gaat de gewone onsamenhangigheid van den Duitschen organisatiegeest te boven, van dien geest dien men genoemd heeft „de georganiseerde desorganisatie”.

c) *De houding der Belgen tegenover de Duitschers.*

Onze vijanden verspreiden het gerucht dat de betrekkingen tusschen de inwoners en de bezetters zich veel verbeteren, dat de Belgen de uitdagende houding hebben afgelegd die in het begin zoo onaangenaam was. Zij beweren ook, dat reeds op het eind van Oktober de Antwerpenaars hun geen afkeer meer betoonden (*Köln. Volksz.*, 30 Oktober 1914, ochtendblad).¹⁾ In waarheid, zij bluffen als zij zeggen dat men hen

¹⁾ Andere echter die misschien eerlijker zijn bekeunen nog op het einde van Mei

blikken vol haat toewerpt. Blikken vol haat! O! neen, eenvoudig blikken van verachting, als men toevallig niet anders kan doen dan hen aanzien; maar gewoonlijk wendt men den blik van hen af, evenals men hun muziek den rug toedraait (bl. 276). Wanneer te Luik, Brussel, Antwerpen, Mechelen, een officier het woord richt tot een Belg, doet deze alsof hij hem niet hoort, of wel hij zegt dat hij geen tijd heeft om met hem te praten, of hij antwoordt in het Vlaamsch, of wel na in schijn, met de grootste beleefdheid naar hem geluisterd te hebben, laat hij hem daar staan zonder een woord te antwoorden. Ziehier een typisch staaltje opgemerkt door een Hollander:

Men schrijft ons uit Roosendaal:

Een oogenblik later hadden wij een kenmerkende ontmoeting. Op verzoek van een gevluchte familie zouden we gaan zien of haar huis ongedeerd was, ergens in een straat, die we niet kenden.

't Was leeg op de Kunstlei.

Maar daar kwam een heer aan, en terwijl de chauffeur reeds remde, riep ik: „Och meneer . . . meneer kunt u ons ook . . .” Maar de voorbijganger deed of hij niet hoorde, en keerde met versnelden pas terug. Wij haalden hem in, begonnen weer te vragen.

Hij haalde de schouders op, antwoordde even „Comprends pas,” en ontweek ons opnieuw.

Toen begreep ik: „Wij zijn Nederlanders!” riep ik hem na. En meteen stond hij stil, groette, kwam naar ons toe.

„Duitschers antwoord ik niet, nooit!” — zei hij met fellen nadruk. „Ieder, die mij wat vraagt, krijgt op zijn hoogst: Comprends pas”. Maar inmiddels zat hij al naast den bestuurder, om ons te loodsen.

N. R. C., 20 Oktober 1914, ochtendblad.

De dames antwoorden het meest, maar alleen om de Duitschers te vragen, haar niet aan te spreken. De officier die den weg vraagt kan er bijna zeker van zijn dat hij in een verkeerde richting gezonden wordt; als hij op het balkon van een tram stapt, keeren alle reizigers hem den rug toe, en dat omdraaien heeft plaats met de juistheid en

regelmatigheid van een reflexe beweging. De Duitscher die een voorbijganger vraagt hem zijn sigaar te leenen om de zijne aan te steken, ziet daarop den aangezochte met afkeer de sigaar weg werpen die door een vijand is aangeraakt. Het kind dat een officier durft liefkozen, wendt met verontwaardiging zijn hand af en maakt de leelijkste grimassen die het kent.

Kortom, zij genieten de algemeene sympathie.

Misschien zal men zeggen dat deze manieren alleen voorkomen in steden die weinig geleden hebben. Volstrekt niet! In plaatsen die grootendeels verbrand zijn, zooals Dinant, Aarschot, Eppeghem en Leuven gedraagt de bevolking zich op nog meer karakteristieke wijze. Te Dinant zingen de kinderen uit alle macht een Marseillaise met nieuwe woorden, duidelijk anti-Duitsch, waarin veel voorkomt over zwijnen.

Officieren te Leuven, die een phonograaf *Gloria-Viktoria* lieten spelen, hebben zich dat genoeg in Juni 1915 moeten ontzeggen omdat de voorbijgangers het refrein begeleiden met andere woorden: *Gloria, Italia*. Te Eppeghem en Aarschot spelen de kinderen soldaatje, met Belgische politie-mutsen op 't hoofd en onder het zingen der Brabançonne. Men zou zeggen dat het gezicht der geblakerde puinen, verre van de Belgen bevreesd te maken, zooals onze beulen gehoopt hadden, integendeel hun geest van verzet aanscherpt, en dat de zekerheid der eind-overwinning volkomen uit den geest des volks de herinnering heeft weggevaagd van den schrik, ondergaan ten tijde der moorden en brandstichtingen.

Niet alleen is de Belgische bevolking er ver van af met hen te verbroederen, zooals zij willen doen gelooven, maar zij verzuimt geen enkele gelegenheid om hun haar gevoelens kenbaar te maken. Men moet niet uit het oog verliezen, dat als wij opzichtig een strikje dragen in Belgische of Amerikaansche kleuren, wij daarmee een tweevoudig doel nastreven: blijk geven van onze gehechtheid aan ons vaderland, of van onze dankbaarheid tegenover Amerika, en tegelijkertijd den Duitscher woedend maken. Juist met hetzelfde doel worden de kleine afbeeldingen in celluloid van den Koning en de Koningin in het knoopsgat gedragen. Nadat de Duitschers Burgemeester Max in Duitschland hadden gevangen gezet, begonnen veel Brusselaars zijn portret te dragen. Dit was hoogst onaangenaam aan onze vijanden (*Köln. Volksz.*, 30 September 1914, ochtendblad), maar daarom juist ging men voort de kleine medaille te dragen, totdat de

de Duitse politie-agenten met geweld de verwijdering daarvan eischen.

Er zijn nog Duitschers die voorgeven den zin dezer protesten niet te begrijpen, bijvoorbeeld, de heeren von Bissing, vader en zoon (bl. 415) en de heer Walter Nissen, Brusselsch korrespondent van de *Düss. Gen.-Anz.* Ziehier een uittreksel uit de korrespondentie van dezen laatste, gedateerd 14 Juli en opgenomen in het nummer van 23 Juli 1915:

„De opinie in België wordt van dag tot dag meer verzoenend. België kan op het oogenblik vergeleken worden met eene vrouw, die tegen haar wil begint lief te hebben, en die uit trotsch en spijt zoo hard mogelijk „neen!” roept, uit vrees dat men zien zal wat in haar omgaat. Maar men ziet het, niettegenstaande die strikjes in nationale kleuren, en juist tengevolge daarvan.”

Is dit ongeneeslijke verblinding? Of is het de onuitroeibare leugengeest? Twijfelt de heer W. Nissen werkelijk aan den ernst onzer anti-Duitse betoogingen? Gedurende de maanden dat hij in ons midden leeft, moet hij toch gezien hebben, dat wij stelselmatig alles doen wat den Duitschers mishaagt, totdat zij verbods-besluiten bekend maken.

Ziehier een laatste staaltje dat geen enkelen twijfel kan laten bestaan omtrent de gevoelens der Belgen. In Maart 1915 organiseerde de Duitse overheid een concert in de Muntchouwburg te Brussel. Er waren slechts drie bekende Brusselaars tegenwoordig en onder hen een professor aan de Hoogeschool van Brussel. Deze zond hem terstond een schrijven van afkeuring, en hij is in den ban der betere kringen.

d) *De werkwijzen van het Duitse bestuur.*

De voorgaande bladzijden hebben den lezers reeds geleerd dat de Duitschers ons niet gewend hebben aan veel zachtheid of oprechtheid. Tot nog toe hebben wij de aandacht niet gevestigd op hun bestuursmanieren, die toch wel verdienen dat wij er een oogenblik bij stilstaan.

De zedelijke vastberadenheid der Belgen.

Eer wij daartoe overgaan, moeten wij eerst den geest der Belgen doen zien sedert de maand Augustus of September 1914. Afgesneden

van alle verstandelijk verkeer met het buitenland, ontvangen wij slechts in 't geheim, met gevaar onzer vrijheid en zelfs van ons leven, onafhankelijke bladen. Iederen dag daarentegen komen bladen, door de censuur gezuiverd, en slechts berichten bevattend — zeer dikwijls valsche — die gunstig zijn voor Duitschland, hun langzaam vergif indruppelen in onze hersenen. Maar het komt er niet op aan; onze bevolkingen gaan steeds voort alle pogingen tot oneenigheid en ontmoediging af te weren; zij trekken den riem liever wat harder aan, dan dat zij gaan werken voor den vijand; zij hebben volhard tot het laatste oogenblik toe, onze kleuren openlijk te blijven dragen; kortom zij hebben onverzwakt en onwrikbaar het vertrouwen bewaard in het goed recht en in de eindoverwinning.

De bladen van over den Rijn zijn vol van bewonderende artikelen over de vastberadenheid van geest van het Duitse volk, dat ook, toestemt in zekere ontberingen om het succes zijner wapenen te verzekeren. Het is wat! Daar ginds worden zij onophoudelijk gesterkt door hun bladen, hun predikanten en priesters, hun onderwijzers, hun redenaars, door talloze brochuren; men verbergt voor hen zorgvuldig alles wat maar eenigszins hun vastberadenheid zou kunnen doen wankelen. Daarenboven zijn zij gewoon geen andere meening te hebben dan die welke de overheid hun levert. Verzwakking onder die omstandigheden ware onbegrijpelijk. Ten onzent daarentegen wordt alles in het werk gesteld om ons te ontzenuwen en neerslachtig te maken. Het minste succes der Duitse legers, wordt een „algeheele verplettering” van den tegenstander; de terdoodbrengingen van Belgen die hun vaderland geholpen hebben worden terstond overal aangeplakt; meer nog, men belet ons op allerlei wijze om goede tijdingen te verspreiden en vertrouwen te prediken. Dat, niettegenstaande dit alles, de Belg zijn kalmte van geest en zelfs zijn opgewektheid bewaart, is bijna ongelooflijk, maar het is waar.

Hier is een bevolking, die men stelselmatig het geringste troostende nieuws weigert, waaraan men integendeel alles met volle handen aanbiedt wat van nature geschikt is om haar te ontmoedigen, die alle oogenblikken zich moet inspannen om niet tot wanhoop te vervallen; hier is een land waar het streng verboden is iets te ondernemen om degenen op te monteren die een voorbijgaande ontmoediging ondergaan, of om steun en zekerheid te geven aan hen die zich bedreigd gevoelen. Is het niet duidelijk dat zelfs zulke armzalige zielkundigen als de Duitschers hun toevlucht zullen nemen tot vreesaanjaging

om zulk een volk te buigen naar hun wil? Alles wordt tot misdaad verklaard en tegen al die misdaden dreigt men met de zwaarste straffen; men gaat zelfs zoover van dengene met den dood te bedreigen die „valsche berichten" verspreid heeft (bl. 321), dit wil zeggen, die aan zijn medeburgers berichten heeft meegedeeld welke den Duitschers mishagen.

Naast de gerechtshoven die veroordeelingen uitspreken welke openbaar gemaakt worden, zijn er ook geheime gerechtshoven (bl. 369, 370). De vonnissen zijn daar nog minder dan in de andere hoven door die waarborgen omgeven die bij alle rechtspraak gewoon zijn. Dat zijn de „gerechts"-hoven die als „bestuurs-maatregel" de Burgemeesters van Brussel, Nivelles en Moerbeke naar Duitschland lieten overbrengen, en met hen nog zooveel andere Belgen wien onze tirannen de vastberadenheid van hun houding verwijten. De bewoners der omstreken van de gevangenis te Sint-Gillis hoorden dikwijls in Juni, Juli en Augustus 1915 salvo's vuren op het binnenplein van de gevangenis, vroeg in den ochtend; dat waren menschen die werden doodgeschoten.

Het aanzoek tot verklikking.

De aankondigingen die wij reeds vermeld hebben zijn meer dan voldoende om de verscheidenheid van misdrijven en de gestrengheid der straffen aan te toonen. Toch is het van groot belang nog deze aan te wijzen die de inwoners verplichten, dikwijls op straffe des doods, hun bekend te maken wie in het bezit zijn van wapenen, benzine, rubber, patronen, enz.; hun aan te brengen wie zij aanzien voor vreemdelingen in de gemeente, en degenen die men verdenkt tegen de bevelen der Duitschers te handelen.

Hen die men vreemdelingen *meent* te zijn, hen die men *verdenkt* van te handelen tegen de bevelen.... dat is het regime van georganiseerde verdachtmaking, het regime van het Schrikbewind; dat is de verklikking verheven tot regeerings-stelsel.

Ziehier drie karakteristieke bewijsstukken:

Belangrijk bericht.

Het is mij ter kennis gekomen dat bewoners van het land nog wapenen en schietvoorraad bij zich verborgen houden.

Hij die nog wapenen in zijn bezit heeft, (hetzij vuurwapenen, bogen, voetbogen, buksen en blanke wapenen van allerlei aard) zal op geenerlei

wijze gestraft worden indien die wapenen en schietvoorraden op 15 December des middags ten 12 ure (Duitsche tijd) zullen zijn afgegeven bij den Burgemeester zijner gemeente, om te worden opgezonden aan den militairen kommandant

Met den dood zal gestraft worden degene die iets weet omtrent het aanwezig zijn van wapenen en schietvoorraad zonder daarvan den burgemeester zijner gemeente te verwittigen, die den militairen bevelhebber daaromtrent moet inlichten

Thielt, 5 December 1914.

De Hoofdbevelhebber.

Le Bien public, 11 December 1914.

Op bevel der militaire overheid.

Het is uitdrukkelijk verboden aan de bewoners van Dieghem in groepen bijeen te komen. Daarenboven zijn de bewoners verplicht om naar het secretariaat, Haechtstraat 48, de personen te brengen die naar zij denken, niet tot de gemeente behooren, om daar hun identiteit vast te stellen.

De Burgemeester,

G. DE CONINCK.

(Aangeplakt te Dieghem, in Oktober 1914).

Op bevel van het Duitsch militair gezag.

De Kommissaris van het Arrondissement van Verviers geeft kennis aan de Gemeentebesturen en aan de inwoners van zijn ressort van de volgende bepalingen :

De allerstrengste straffen zullen aan overtreders worden opgelegd : al wie de straten, telefoons en telegrafen beschadigt zal worden **opgehangen**. Dezelfde straf zal worden toegepast op iederen persoon bij wien men wapenen, schietvoorraad of springstoffen zal vinden.

Het huis waarin die voorwerpen gevonden worden zal door brandstichting worden vernield en alle mannen daarbinnen aangetroffen zullen worden **opgehangen**.

Strengere straffen zullen worden opgelegd aan de plaatsen in welke straten, telefoons en telegrafen zullen beschadigd zijn.

Voor hun eigen veiligheid worden de bewoners der gemeenten uitgenoodigd om aan de etappen-kommandanten de personen aan te wijzen die verdacht worden te handelen in strijd met dit bevel of die zich verzetten tegen de genomen maatregelen.

De gemeenten daarentegen die zich rustig houden en waarin dit bevel

nauwkeurig zal worden opgevolgd, zullen de volle bescherming der Duitse Regeering genieten.

Verviers, 22 Augustus 1914.

(Get.) VON ROSENBERG,
Kolonel-Kommandant van de 29e brigade.

Verplichte aanklaging der kinderen door de ouders.

Het afschuwelijkste wat zij op dit gebied hebben uitgedacht is dat zij de dienstplichtigen laten aanbrengen door hun vader, hun moeder, hun vrouw, hun zuster.... (bekendmaking van 4 April 1915). Het is een beginsel aangenomen door alle beschaafde natien — daaronder Duitschland ongetwijfeld inbegrepen — dat de rechtbanken zich geheel zullen onthouden om de plichten tegenover de gerechtigheid in conflict te brengen met vaderlijke of moederlijke gevoelens. Men beschouwt het als een weerzinwekkende onmenselijkheid een vader of een moeder te verplichten om te getuigen tegen hun kind. Reeds Sophocles, in *Antigone* rangschikte dit gevoelen onder „de onveranderlijke, ongeschreven wetten, die bestaan van eeuwigheid af.” Maar in België, wanneer een jongeling zijn huis verlaat om zich bij het Belgische leger te gaan voegen, beveelt de Duitse overheid aan de ouders, den broeder, de zuster, den afwezige aan te klagen; in andere woorden de vader of moeder — de moeder, ja, gij leest het goed, de moeder — is verplicht haar zoon aan te brengen, omdat deze zijn plicht vervult jegens het vaderland. En geloof nu niet dat zij zich bepalen tot bedreigingen (bl. 173); vergeten de Duitschers hun belofte, hun bedreigingen komen zij getrouw na.

Te Namen hebben zij een groot aantal ouders veroordeeld, die schuilplaats verleend hadden aan hun zonen, na de inname der stad.

En niet tevreden die onteerende straffen op te leggen — onteerend voor degenen die ze toepassen — hebben zij *L'Ami de l'Ordre* gedwongen ze openbaar te maken. Zie *L'Ami de l'Ordre* van 7 en 8 Juni (veroordeeling van een vader en eene moeder), van 9 en 10 Juni (veroordeelingen van een vader, twee moeders en drie broeders), van 8 en 9 Juli (veroordeeling van een vader en eene moeder). Als voorbeeld laten we een dezer veroordeelingen volgen:

Militair Gerechtshof.

De Belgische soldaten, Jules Hambursin en Emile Thibaut, die het garnizoen van Namen kwijt geraakt waren, hadden zich na de inname van

Namen begeven naar Auvélais in hun ouderlijk huis, waar zij door hun ouders verborgen bleven, met uitzondering van eenigen tijd dien zij voor-geven te hebben doorgebracht op reis om zich weer bij het Belgische leger te voegen.

Omdat zij daarin behulpzaam geweest zijn, werden veroordeeld volgens de proclamatie van 19 September 1914, deels bij vonnis bekrachtigd door de veld-rechtbank (21 Mei 1915) anderdeels op bevel der regeering (2 Mei): François Hambursin, vader van Jules Hambursin, tot 3 maand gevangenis; Marie Lorand, echtgenoot van Jules Hambursin, tot 2 maanden gevangenis; Barbe Cabossart, moeder van Emile Thibaut, tot 4 maand gevangenis; Oliv. en Felie. Thibaut, broeders van Emile tot 4 en 2 maand, en Modeste Hambursin, broeder van Jules Hambursin en schoonbroeder van Emile Thibaut tot 3 maand gevangenis. (*Mededeeling*).

L'Ami de l'Ordre, 9 en 10 Juni 1915.

Hier volgt ook nog het afschrift van een andere veroordeeling die de vrouw, den broeder en de schoonzuster van een soldaat treft, omdat zij de misdaad hadden begaan van hem niet aan te geven.

Volgens § 18, 2 van het keizerlijk beveldschrift met betrekking tot de toepassing van het oorlogsrecht tegenover vreemdelingen van 28, 12, 99, zijn de hierna te noemen Belgen, door het gerechtshof van het gouvernement van Namen, den 15en Mei j.l. gestraft met 2 maand hechtenis 1. de vrouw Joseph Salingros, geboren Angèle Anciaux, te Auvélais; 2. de mijnwerker Justin Salingros, en 3. diens vrouw Rosalie, geboren Allars, beide te Araimont.

Deze straf is hun opgelegd omdat zij niet hebben aangebracht het verblijf van den Belgischen soldaat Joseph Salingros, dat hun bekend was, en daardoor gehandeld hebben in strijd met de afkondiging van 10 September 1914.

L'Ami de l'Ordre, 19 en 20 Mei 1915.

Beslist, het woord „humaniteit” is voor de Duitschers zinledig, en zij hebben het vervangen door „germaniteit”. Ongetwijfeld meenen zij dat moederliefde bij de Belgen natuurlijk van al te lage hoedanigheid is, dan dat zij er rekening mee zouden houden. Wat er ook van zij; om hun eigen soldaten niet te kwetsen, noch de Vlamingen „hun rasgenooten”, hebben zij nagelaten te spreken van de moeders in den Duitschen en in den Vlaamschen tekst van de aankondiging van 4 April. Wij hebben het vroeger reeds gezien (bl. 224): zij behoeven tegenover de gevoelens der Belgen — vooral der Walen.

schijnt het — niet dezelfde omzichtigheid in acht te nemen als tegenover die der Duitschers.

Duitsche spionage.

Verklikking gaat niet zonder spionage. Men weet dat de Duitschers volleerde meesters in die kunst zijn. Elk onzer steden heeft een zwerm van die mannelijke en vrouwelijke spionnen gekregen (*fig. 26*). In de straten, op de wandelwegen, in de koffiehuisen, op de trams¹⁾, overal voelt men zich onder het geheime toezicht van stille agenten. Wee hem die op luiden toon een ongunstige opmerking maakt aangaande Duitschland, een al te vreemdsoortige bekendmaking, het Duitsche leger, een voorbijgaand officier, of aangaande eenig schepsel dat iets te maken heeft met Duitschland; terstond wenkt een heer of dame een Duitsch soldaat en laat den schuldige overbrengen naar de Kommandantur. Wat de Kommandantur betreft, men weet nooit wanneer men die weer verlaat; men wacht er dikwijls verscheiden dagen zijn beurt af om ondervraagd te worden, en daarna is de gevangenis zeker. Niet, wel te verstaan, dat men altijd veroordeeld wordt; het gebeurt soms dat het misdrijf niet bewezen is; maar zelfs dan is men zeker van zijn zaak; want terwijl „de schuldige” zich daar zit te verbijten, wordt een onderzoek ingesteld in zijn huis; en in welk huis zal men niet een brief kunnen ontdekken van een zoon of een broeder die soldaat is? Verboden korrespondentie. Veroordeeling (bl. 448).

De geheime agenten.

Een dicht net van spionnen omringt hen die zich bezig houden met het vervoer van brieven of de invoering van dagbladen. Hier maakt men vooral gebruik van geheime agenten die een overtreding uitlokken. Een spion vervoegt zich bij iemand die verdacht wordt brieven te verzenden; hij wendt voor dat hij een brief heeft te verzenden of er een verwacht; als naar hem geluisterd wordt, dan komt den volgenden dag een troepje soldaten en politieagenten huiszoeking houden. Andere wenden zich op straat tot een couranten-

¹⁾ Den 15 Juli 1915, had de Brusselsche Tramwegmaatschappij 1052 vrijkaarten afgegeven aan Duitsche spionnen.

verkooper en trachten een Engelsch of een Fransch blad van hem te krijgen. Nauwelijks heeft de verkooper het uit zijn zak gehaald of men pakt hem bij de kraag.

Door middel van dergelijke lok-agenten betrapt men ook degenen die onze militieplichtigen helpen om over de grenzen te komen. Een jonge man op dienstplichtigen leeftijd zoekt den verdachten persoon op en doet zich door middel van valsche papieren voor als een vaderlander die verlangt zijn plaats te gaan innemen aan het front. Als alle beschikkingen gemaakt zijn, gaat men op weg; zulk een muizenval goed opgezet, levert soms een aardige vangst van jonge mannen. Wat maakt dat echter, want tegen de enkelen die men op die wijze komt te vangen, gaan er, wekelijks, honderden over de grens naar Holland. Tal van Belgen wijden zich aan deze vaderlandslievende taak, ofschoon zij weten dat in geval van mislukking gevangenschap in Duitschland of een kogel hen wacht. Het moet gezegd worden, dat hun beste medewerkers de soldaten van den Landsturm zijn, die de grenzen bewaken en die, volgens een vastgesteld tarief, in geld of alcohol, de oogden dichtknijpen als onze miliciens voorbijtrekken.

Ziehier een ander voorbeeld van uitlokking:

Men schrijft ons uit Roosendaal:

De direkteur en leden van het personeel van de „Antwerpsche gieterij” te Esschen zijn gevangen genomen en naar Antwerpen gevoerd, omdat leden van het personeel aan eenige menschen beloofd hadden hen over den elektrischen draad aan de grenzen heen te helpen. Die menschen werkten eerst eenige dagen op het fabriek, maar waren Duitse spionnen.

N. R. C., 10 Augustus 1915, (ochtendblad).

Een stap verder op den weg van aanklaging, spionnage en uitlokking en men komt tot middelen wier schandelijkheid zoo groot is, dat zelfs de Duitschers hun gemeenheid moeten erkennen.

Zoo zijn te Luik de meeste brievenbussen aan de huizen dichtgespijkerd.

Waarom? Op het einde van 1914 ontvingen vele Luikenaars *Le Courrier de la Meuse*, een blad uitgegeven en gedrukt door Belgische vluchtelingen te Maastricht. De bezorging geschiedde zonder veel geheim; men stelde zich tevreden met het nummer in de brievenbus te laten glijden. Maar de Duitse agenten bespiedden de verkoopers, en gingen dan een onderzoek instellen in de huizen die het

blad ontvingen. De geabonneerde werd natuurlijk veroordeeld tot een boete. Kreeg de spion daar misschien een gedeelte van? Het is waarschijnlijk; want het is een feit dat de spionnen zelf *Le Courrier de la Meuse* invoerden om die te steken in de brievenbussen van de huizen der welstellende lieden.

Oogenblikkelijk onderzoek vond natuurlijk het *corpus delicti*, en niettegenstaande de verontwaardigde ontkenning der slachtoffers werd boete opgelegd.

Te Forrières, bij Jemelle, deed men erger dan dat. Een Duitsche geestelijke stelde den eisch, dat de pastoor van Forrières in bijzijn van een getuige een privaat gesprek zou herhalen, dat hij eenige uren eerder met hem gevoerd had. Daarenboven wilde hij het ook vervalschen. De daad van dezen geestelijke is zoo weerzinwekkend, dat zelfs baron von Bissing, er eenigszins over verstoord was, en de veroordeeling van den Belgischen pastoor heeft ingetrokken.

Brief van Kardinaal Mercier aan Baron von Bissing, Gouverneur-generaal van België.

Aartsbisdom van Mechelen, 9 Februari 1915.

Mijnheer de Gouverneur-generaal.

Een feit is juist voorgevallen te Forrières, in de provincie Luxemburg, waarop ik met vertrouwen uwe welwillende aandacht wensch te vestigen. In overeenstemming met mijn geachten collega, Mgr. Heylen, Bisschop van Namen, wensch ik, door mij tot Uwe Excellentie te wenden, een pijnlijk conflict te voorkomen.

Te Forrières dan, op Donderdag 7 Januari, heeft Pastoor Taymon in de sacristie een onderhoud gehad met den Aalmoezenier van Arlon, dat ongeveer hierop neerkomt:

„Er zijn in het diocees van Namen talrijke onschuldige priesters doodgeschoten.”

„Pardon, antwoordt de Aalmoezenier, onze staf is in 't bezit van de bewijzen, dat vele burgers vrijeschutters waren en dat de geestelijkheid hen aanzette om op de Duitsche troepen te schieten.”

„Hecht toch geen geloof aan die beweringen; als wij alles geloofden wat er gezegd wordt, dan zou ik ook moeten gelooven dat de Duitschers aanslagen gepleegd hebben op kloosterzusters.”

Denzelfden dag kwam de krijgsaalmoezenier met een Duitsch militair-geneesheer aan de pastorie ten einde den Pastoor er toe te bewegen om te herhalen wat hij dien morgen in de sacristie gezegd had. De Pastoor

erkende dat de woorden werkelijk waren uitgesproken, maar veronderstellender wijze: „men zegt dat,” „het gerucht loopt dat,” en dan nog voorwaardelijk: „de Duitschers zouden kloosterzusters hebben misbruikt.”

Niettemin bracht de Aalmoezenier een duidelijk omschreven beschuldiging in tegen den Pastoor, met het gevolg dat deze werd gevangengenomen en tot honderd dagen gevangenisstraf of 1000 fr. boete werd veroordeeld. De heer notaris Misson, beschuldigd van in vertrouwen hetzelfde gezegd te hebben tot zijn vriend, den heer Taymon, werd tot dezelfde straf veroordeeld.

Ik ben er van overtuigd, Mijnheer de Gouverneur-generaal, dat pastoor Taymon deze onteerende beschuldiging tegen het Duitse leger, hem door den Aalmoezenier ten laste gelegd, niet heeft uitgesproken. Maar het is mijn plan niet om te blijven stilstaan bij het voorwerp dezer beschuldiging. Het is de handelwijze van den Aalmoezenier die ik zoo hatelijk vind.

Een vertrouwelijk onderhoud tusschen twee broeders in het priesterschap kan niet het voorwerp worden van een rechterlijke aanklacht. De voordacht van den beschuldiger, die de goede trouw van zijn medebroeder zoekt te verschalken, de uitnoodiging aanvaardt om met hem een sigaar te rooken, en zich aan zijn gastrijke tafel neerzet om hem een vertrouwelijke mededeeling te ontlokken, die hij later tegen hem zal kunnen aanwenden, deze voordacht, zeg ik, verzwaart de strafbaarheid van den beschuldiger en het karakter zijner beschuldiging.

Het militair gerechtshof te Arlon, moet wel slecht ingelicht geweest zijn aangaande deze zaak om zulk een aanklacht te aanvaarden en niet op te treden tegen den beschuldiger, veeleer dan tegen den beschuldigde.

Wij zijn van oordeel, Mgr de Bisschop van Namen en ik, dat de eerbied voor de priesterlijke waardigheid en de goede verstandhouding die tusschen priesters moet bestaan, tot welke nationaliteit zij ook behooren, ons niet toestaan het verkeerde gedrag van den Rector van het klooster te Düsseldorf onafgekeurd te laten. Wij zijn daarom voornemens het geval voor te leggen aan den Hoog Eerwaarden Pater Generaal der Dominikanen en aan den Heiligen Stoel te Rome. Niettemin, indien de Aalmoezenier er in toestemt zijn beschuldiging in te trekken en indien Uwe Excellentie U wilt gewaardigen de straf op te heffen toebedeeld aan Pastoor Taymon en zijn parochiaan den heer Misson, zullen wij ons verheugen het incident als gesloten te beschouwen.

Ontvang, Mijnheer de Gouverneur-generaal, enz.

(get.) D. J. Card. MERCIER, Aartsb. Mechelen.

Ik vereenig mij met Zijne Eminentie om den Heer Gouverneur te verzoeken de zaak mijner diocesanen in handen te nemen.

(get.) TH.-LOUIS HEYLEN, Bisschop van Namen.

Het onderzoek omtrent de „vrijshutters.“

Terzelfder tijd dat spionnen en geheime agenten, eerwaarde geheime agenten ingesloten, opdracht hadden zooveel Belgen mogelijk te laten veroordeelen, waren andere agenten in Duitschen dienst aan het werk getogen om te trachten tegen alle bewijzen in toch bewijzen te vinden voor de misdaden der „vrijshutters.“

Welnu! Niettegenstaande al de listen der onderzoekers, spionnen en lok-agenten, niettegenstaande persoonlijke verbitteringen die enkele Belgen er toegebracht hebben de handlanger der Duitschers te worden en uit wraak eenige hunner medeburgers aan te klagen, zijn de Duitschers er nooit in geslaagd een naam, een enkelen naam zelfs te vermelden van een Belgisch burger, beschuldigd van geschoten te hebben op Duitse troepen. Wij zeggen nadrukkelijk „beschuldigd“, en niet „bewezen“, om goed te laten uitkomen dat nergens, in geen enkel provincie-stadje, in geen enkel dorp, hoe bitter de kleine veeten daar soms ook zijn, en niettegenstaande het feit dat zelfs een naamlooze aanklacht met vreugde door de Duitschers zou aanvaard zijn, dat nergens iemand getracht heeft te doen gelooven dat een burger een geweer zou hebben afgevuurd op de Duitschers. Neen, dat is zoo onwaarschijnlijk, zoo blijkbaar valsch, dat zelfs de grootste ellending er niet aan dacht zulk een lasterlijke aantijging te doen.

Duitsche huichelarij.

De Duitschers zouden ons willen doen gelooven dat het naamlooze brieven regent, maar dat zij, als bestuurders vol eerlijkheid en oprechtheid, weigeren op die aanklachten in te gaan :

Naamlooze aanklachten.

Het aantal naamlooze aanklachten bij mij en bij de Duitse overheden in België aangebracht groeit steeds aan.

Ik weiger het minste gevolg te geven aan deze beschuldigingen en verwittig het publiek dat ik alle overheden afhankelijk van mij, bevelen in dien zin gegeven heb.

De vragen der bevolking die mij schriftelijk worden toegezonden, met

juiste vermelding van naam en adres van den afzender, zullen, evenals vroeger, welwillend onderzocht en beantwoord worden.

Brussel, 4 Mei 1915.

Dé Gouverneur-Generaal van België,
Baron von Bissing,
Colonel-Generaal.

Een klaarblijkelijke leugen! Wij weten dat zij er toe in staat zijn zelf naamlooze aanklachten op te maken, alleen om de Belgen te verontrusten en wantrouwen onder hen te doen ontstaan. Dit is weer een middel om verdeeldheid onder ons te zaaien.

Overigens, hoe zouden wij kunnen gelooven aan hun oprechtheid wanneer zij voorgeven geen gebruik te maken van naamlooze geschriften, terwijl wij hen onder alle omstandigheden tot verklikking zien uitnoodigen. Bij de voorbeelden reeds vroeger vermeld (bl. 387-390) voegen wij het volgende: Een waarschuwing van 13 Juni 1915 (bl. 448) zegt dat iedere persoon aangeklaagd van brieven te hebben verzonden door een tusschenpersoon, zal gestraft worden. Let wel, er wordt niet gezegd, iedere persoon van wien het bewezen is dat hij het gedaan heeft, maar iedere persoon beschuldigd van het gedaan te hebben.

* * *

Men zou nooit ten einde komen als men al de valschheden zou willen opsommen die deel uitmaken van hun wijze van bestuur. Wij bepalen ons er toe nog slechts een paar daarvan aan te duiden.

Afdwinging van handteekeningen.

Volgens de Haagsche Konventie moeten de ambtenaren van een bezet gebied die op hun post blijven een verklaring afleggen „dat zij niets zullen ondernemen, en alles zullen nalaten, wat in strijd is met de belangen der bezetters”. Wij wijzen hier op twee voorname punten: alleen de *ambtenaren* moeten zulk een stuk teekenen, en zij verbinden zich om *na te laten* wat den bezetters nadeel kan berokkenen.

Welnu, in Januari 1915 wilde het Duitse bestuur van Namen *de geheele* mannelijke bevolking van het kanton van Eghezée, tusschen 18 en 40 jaar oud, er toe dwingen de verklaring te onderteekenen die hier woordelijk volgt:

„Ik ondergeteekende beloof, in overeenstemming met de Haagsche Konventie van 18 Oktober 1907, gewetensvol en getrouw voort te gaan

met de uitoefening van mijn ambt, niets te ondernemen tegen de belangen van het Duitsche Keizerrijk, en beloof te verhinderen al wat het zou kunnen schaden."

In zekere gemeenten waar de inwoners slecht onderricht waren in hun rechten en plichten, teekenden zij goedmoedig deze verklaring, die onrechtmatig is, omdat zij gevorderd werd van alle inwoners en niet van de ambtenaren alleen, en omdat zij deed belooven te *verhinderen* wat den Duitschers nadeelig zou kunnen zijn, in plaats van *na te laten* wat hun nadeelig zou kunnen zijn. Men verplichtte dus alle inwoners zich tot op zekere mate in dienst te stellen van de Duitsche overheid. Eenige burgemeesters weigerden het stuk te laten teekenen zooals het daar lag. Zij voegden er op eigen gezag het volgende aan toe:

„Onder voorbehoud van vrij te kunnen beantwoorden aan het beroep van de Belgische Regeering, indien deze wederom bezit komt nemen van het land thans door de Duitsche legers bezet”.

De Duitschers wilden die toevoeging niet aanvaarden; zij stelden toen een ander opstel voor:

„Ik ondergeteekende beloof, in overeenstemming met de beschikkingen van den Haag, van 18 Oktober 1907, om, gewetensvol en trouw voortgaande met de uitoefening mijner ambtsplechten, niets te ondernemen tegen de belangen van het Duitsche Keizerrijk, en alles na te laten wat het zou kunnen benadeelen.”

In meerdere dorpen weigerde men opnieuw te teekenen. Inderdaad, de mannen tusschen 18 en 40 jaar hebben niet te beloven dat zij ambten zullen blijven uitoefenen die zij nooit bekleed hebben. Wat deed de Duitsche overheid toen? Zij dwong al de mannelijke inwoners der weigerende gemeenten zich elken dag te komen aanmelden te Eghezée, de hoofdplaats van het kanton. Zij eindigde echter niet te begrijpen dat het boosaardig was die menschen elken dag een halven werkdag te doen verliezen, enkel en alleen omdat zij Duitschers een volstrekt onwettige daad van hen eischten. De dagelijksche aanmelding te Eghezée werd afgeschaft.

Het Duitsche bestuur riep valschelijk de Haagsche Konventie in tegenover boeren die ongetwijfeld zelfs den naam dezer Konventie niet kenden, en trachtte tweemaal hun goede trouw te misleiden. Het

valt dus niet te verwonderen dat de bewoners van de provincie Namen wantrouwend zijn geworden en dat zij niet gewillig hun naam zetten op een papier hun door de Duitschers voorgelegd. In Mei waren de jonge mannen van Rhisnes en Emines slechts na veel onderhandelingen en bedreigingen er toe te krijgen hun controle-kaart te teekenen, die volgens onze verdrukkens „geen enkele verplichting aan den onderteekenaar oplegt”. Wij hebben zelf zulk een kaart niet gezien en kunnen dus geen oordeel vellen over hetgeen zij bevat, maar het is vreemd dat de Duitschers er zoo veel aan hechten een stuk te laten teekenen dat van zoo weinig belang zou zijn.

Maandag, 3 Mei, des morgens, werden 69 Belgische dienstplichtigen uit de gemeenten Rhisnes en Emines gearresteerd, omdat zij weigerden hun controlekaarten te teekenen, die niets anders behelsden dan gegevens aangaande hun persoon, noodig om zulk een stuk saam te stellen. Zij werden naar de gevangenis van de vesting geleid. Den 6en Mei werden zij ten tweeden male in verhoor genomen en, nadat allen zonder uitzondering geteekend hadden, onmiddellijk in vrijheid gesteld.

Dinsdag, 4 Mei, werden 107 leden der burgerwacht van Rhisnes gearresteerd omdat zij weigerden de verklaring te teekenen, de wapenen niet te dragen tegen Duitschland en zijn bondgenooten voor den duur van dezen oorlog. In den loop van den dag hebben 49 de verklaring geteekend en werden onmiddellijk vrij gelaten. De 58 anderen volhardden in hun weigering en werden Dinsdag avond als krijgsgevangenen naar Duitschland gevoerd.

Woensdag, 5 Mei, werden 80 leden der burgerwacht van Emines en Wari-soulx gearresteerd om dezelfde reden; 40 hunner teekenden de verklaring en werden in vrijheid gesteld. De rest werd in den avond van 6 Mei als krijgsgevangenen naar Duitschland gevoerd.

Eveneens werden in den namiddag van 5 Mei 170 mannen gearresteerd, deels leden der burgerwacht, deels dienstplichtigen der gemeente Taviors, Dhuy, Saint-Germain, Hemptinne, Villers-lez-Heest, en Bovesse, omdat zij de controlekaarten weigerden te teekenen. Het gouvernement hoopt dat deze lieden zich zullen bedenken en naar reden luisteren en zich vrijwillig aan dezen maatregel onderwerpen die slechts dient voor controle, opdat zij zullen kunnen worden vrijgelaten. Er wordt duidelijk bijgevoegd dat de onderteekening der controlekaarten geen enkele verplichting oplegt aan den onderteekenaar; die kaarten bevatten slechts aanwijzingen omtrent hun identiteit, en op dit punt zijn alle Belgische dienstplichtigen even als alle leden der burgerwacht herhaaldelijk ingelicht. *(Medegedeeld.)*

Men ziet dat zij ook aan de burgerwacht van Rhisnes en Emines de verbintenis hebben willen opleggen om de wapenen niet te voeren tegen Duitschland. Meer dan de helft der mannen weigerden en werden als krijgsgevangenen naar Duitschland gevoerd. Laten wij deze zaak eens onderzoeken.

Vooreerst is er nooit een burgerwacht geweest nòch te Rhisnes, nòch te Emines, en het is dus volkomen bedriegelijk dien titel te geven aan alle volwassen mannelijke inwoners. Daarenboven, daar zij nooit burgerwachten geweest zijn, hebben zij ook nooit de wapenen tegen Duitschland gevoerd en kunnen zij zich dus niet verbinden het nooit weer te doen. Hier treedt wederom de Duitsche dubbelhartigheid in volle schoonheid aan den dag.

De mannen van Rhisnes en Emines beweren dat het papier zeide: „niet weer de wapenen voeren”. De Duitschers hebben aan *L'Ami de l'Ordre* een mededeeling opgedrongen die een andere lezing geeft „niet de wapenen te voeren” (zie boven). Maar in de mededeeling door de Duitsche overheid verstrekt aan *La Belgique* en gedrukt den 5en Juni, erkennen onze vijanden dat het stuk zeide: „niet weer de wapenen voeren.”

Weerspannige Burgerwachten.

Onlangs hebben 58 leden van de burgerwacht van Rhisnes en 40 leden van de burgerwacht van Emines (provincie van Namen) geweigerd de verbintenis te teekenen om niet weer de wapenen te voeren tegen Duitschland en geen enkele vijandige daad te verrichten tegen de Duitsche zaak, vóór den duur van den huidigen oorlog.

Door hun weigering hebben zij getoond dat zij zich beschouwden als nog behoorend tot het Belgisch leger. Dientengevolge in overeenstemming met de overeenkomsten van de Haagsche Konventie zijn zij als krijgsgevangenen geïnterneerd in Duitschland.

La Belgique, 5 Juni 1915.

Maar een Duitsche mededeeling is nooit geheel waar; deze maakt geen uitzondering op den regel; overeenkomstig met de waarheid op dit punt, wijkt zij daarvan af op een ander. Zij zegt namelijk dat de lieden van Rhisnes en Emines „zich beschouwden als nog behoorend tot het Belgisch leger”. Welk een bespotting! zij hebben geweigerd te teekenen, juist omdat men hen valschelijk wilde laten zeggen dat zij tot het Belgische leger behoord hadden.

In Augustus en September 1914 zonden de Duitschers de Belgen als

burger-gevangenen naar Duitschland; in Mei 1915 zenden zij hen daarheen als krijgsgevangenen. Het verschil is van belang, omdat de Haagsche Konventie zegt, dat de kosten van onderhoud van krijgsgevangenen ten laste komen van het land waartoe zij behooren, en omdat zij geen melding maakt van burger-gevangenen. Dat is de reden waarom de burgers van Rhisnes en Emines naar Duitschland gingen als krijgsgevangenen, evenals ook de pastoor en de onderpastoor van Cortemarck (bl. 174).

* * *

Nog een ander voorbeeld van vooraf beraamd misbruik eener handteekening. In Oktober 1914 liet de Duitse overheid te Mont-Saint-Guibert (tusschen Ottignies en Gembloux) een bekendmaking aanplakken die met straffen bedreigde, zelfs met doodschieten, degenen die zich niet op een bepaalden dag aan het station zouden bevinden; de gezinnen worden natuurlijk daarenboven nog verantwoordelijk gesteld. Tot zoover, niets dan het gewone. Eveneens is er ook niets te zeggen aangaande den graad van den militairen overste die dus over het leven van burgers beschikt; hij is een sergeant; maar wij weten dat de geringste Duitse soldaat alle rechten bezit. Wat een weinig het gewone peil van hun bestuurs-handelwijze te boven gaat is, dat de Burgemeester wiens naam aan den voet der aankondiging voorkomt, dit eerst wist toen het ding was aangeplakt: Mijnheer de sergeant had gebruik gemaakt van den naam des Burgemeesters zonder zich te gewaardigen hem te raadplegen. Het geval gelijkt op dat van Cugnon (bl. 287, *fig.* 8).

Bekendmaking.

1° Alle mannen die de gemeente bewonen, van den leeftijd van 18 tot 45 jaar, rijk of arm, moeten zich morgen 6 Oktober om 7 ure des morgens (Belgische tijd) aanmelden voor controle aan het station.

2° Die inwoners kunnen niet meer van verblijf veranderen; hun namen zijn opgezonden aan het militair gezag.

Zij die geen gevolg zouden geven aan dit bevel, die zouden trachten te ontvluchten zullen worden gevangengenomen en loopen gevaar te worden doodgeschoten. De familieleden der overtreders zullen worden gevangengenomen en hun bezit vernield.

3° De Engelschen, Franschen of Russen die zich in de plaats bevinden,

moeten worden overgeleverd aan de Duitse militaire overheid. Hetzelfde geldt voor Belgen die tot het leger behoord hebben, deserteurs zijn of gevangenen geweest zijn. Overtreders zullen met den dood gestraft worden.

4° De vuurwapenen van allerlei soort die nog in 't bezit der inwoners zijn, moeten onmiddellijk worden uitgeleverd aan den stations-kommandant. Wie na deze kennisgeving nog in bezit van wapenen zullen gevonden worden, zullen worden doodgeschoten.

5° De bijeenkomsten voor de controle zullen van tijd tot tijd plaats hebben. Uur en dag zullen te voren worden aangekondigd.

6° Regenschermen en stokken zijn verboden bij de controle. Mannen mogen zich niet aanmelden in staat van dronkenschap.

Mont Saint-Guibert, 5 Oktober 1914.

De stations-kommandant :

HAMICH, sergeant.

De Burgemeester,

E. WAUTIER.

Het bestuur van Andenne in de eerste tien dagen na de slachting.

Ten einde een volledig begrip te geven van de bestuurs-methoden door den Duitser tegen ons land gebezigd, zal het nuttig zijn in 't kort te beschrijven, hoe hij zich gedraagt in een plaats, onmiddellijk na daar „de vrijschutters” gestraft te hebben; immers tot nog toe hebben wij ons slechts bezig gehouden met plaatsen waar hij geen „wederwraak” had uit te oefenen. Wij zullen Andenne kiezen om wille van het buitengewoon barbaarsche karakter der tuchtiging die deze ongelukkige stad te vuur en te zwaard vernield heeft. Hier zijn de gebeurtenissen in haar tragische opeenvolging.

De Duitse patrouille die op 19 Augustus 1914 de stad binnentrekt, gaat terstond naar het kantoor van den gemeenteontvanger en maakt zich meester van de gelden in kas: 2.232 fr.

Den volgenden dag komt het gros der troepen binnen. Dienzelfden avond tusschen 18 en 21 uur hevige geweervuur. Terstond beschuldigt men de burgers van geschoten te hebben en worden deze doodgeschoten en de huizen in brand gestoken.

Den dag daarop, 21 Augustus, worden al de bewoners die niet gedood zijn op de Place des Tilleuls gebracht. Men plaatst de mannen aan eenen kant, de vrouwen aan den anderen. Van tijd

tot tijd laat Majoor Scheunemann, die het kommando heeft, eenige mannen doodschieten, nu eens ten aanzien van de geheele bevolking, dan weer een weinige ter zijde. In den loop van den morgen sleepen de soldaten het lijk van den Burgemeester, Dr. Camus, naar de plaats. Zoodra Scheunemann den dood verneemt van den eersten magistraat, benoemt hij tot Burgemeester den heer de Jaer, die deel uitmaakte van de groep van personen die hun beurt afwachtten om te worden doodgeschoten. Van dat oogenblik af wordt bevel gegeven het moorden te staken; men bepaalt zich nu tot plundering en vernieling. Er waren toen 300 huizen verbrand te Andenne en te Seilles en 300 inwoners doodgeschoten (*11e Verslag*).

Ten opzichte der gebeurtenissen die op de brandstichtingen en moorden volgden zullen wij ons bepalen tot de aankondigingen in de eerste 10 dagen der bezetting te Andenne aangeplakt.

Inwoners van Andenne.

Op bevel van het Duitsch militair gezag dat de stad Andenne bezet houdt.

Alle mannen worden vastgehouden als gijzelaars.

Voor elk schot op de Duitsche troepen gelost zullen *minstens* twee gijzelaars worden doodgeschoten.

De gijzelaars zullen gevoed worden door de vrouwen die hun het benoedigde zullen brengen bij de brug, des avonds om 6 uur en des morgens om 8 uur.

Het is de vrouwen streng verboden met de gijzelaars te spreken.

Alle straten en openbare pleinen zullen onmiddellijk worden schoon-gemaakt door al de vrouwen der stad, op straffe van gevangenneming.

Het is uitdrukkelijk verboden door de stad te gaan na 7 uur 's avonds en vóór 7 uur 's morgens op straf van strenge behandeling.

De dooden zullen onmiddellijk begraven worden zonder de minste plechtigheid.

De jongelieden van af 14 jaar en de vrouwen moeten medewerking verleen en bij elke opeiseling.

Het is ten strengste verboden zich aan de vensters te vertoonen.

Andenne, 21 Augustus 1914.

Op bevel der Duitsche militaire overheid.

De Adjunct-Burgemeester,

Dr. LEDOYEN,

De benoemde Burgemeester,

E. DE JAER.

De Secretaris,

MONRIQUE.

Alle mannen die nog in het leven gebleven zijn worden dus beschouwd als gijzelaars; de vrouwen moeten hen voeden, en zij moeten ook de stad schoonmaken, wat beteekent dat zij het bloed moeten wegwassen en de lijken wegdragen die opgehoopt liggen tengevolge der moordpartijen van den nacht en den morgen.

Kennisgeving.

Den 20en Augustus van dit jaar heeft men uit talrijke huizen der stad Andenne geschoten op de Duitse troepen die door de stad trokken, en men heeft er ook met bommen geworpen. Het is zeker dat het eerste vuur gegeven werd volgens een voorafberaamd plan, in verschillende straten te gelijk: in de rue Brun, rue de l'Hôtel de Ville, op de place des Tilleuls en in meerdere andere straten. Een aantal militairen werd gedood of gewond en schade werd toegebracht aan oorlogsmateriaal.

Nadat de eerste aanvallen waren afgeslagen heeft men opnieuw uit vele huizen verscheidene uren geschoten: en nog in den namiddag van 21 Augustus, om 2 ure, werd een onderofficier gedood door een schot dat kwam uit een der huizen in de rue de l'Hôtel de Ville.

De schuldige personen die men tot nog toe gevonden heeft, zijn allen door den krijgsraad doodgeschoten, maar het is nog niet gelukt de personen te vinden die het komplot gesmeed hebben.

Men doet nu een beroep op de eer der stad Andenne, die in de oogen der beschaafde wereld beschouwd wordt als een nest van moordenaars en bandieten.

Misschien is het mogelijk de eer der stad te herstellen; daarom worden de inwoners in hun eigen belang verzocht, aan de militaire overheid alles mee te deelen wat dienen kan ter ontsluiting van het komplot en de samenzweerders.

Hij die geschikte bewijzen inlevert zal naar gelang hunner waarde een premie ontvangen van 500 tot 1000 fr.

De thans genomen maatregelen zullen of kunnen spoediger verzacht worden, naarmate het onderzoek om de schuldigen op te sporen meer voortgang gemaakt heeft.

Andenne, 22 Augustus 1914.

De Kommandant der stad.

De militaire overheid laat weten, op 22 Augustus, dat Andenne, waar de aanvallen der „vrijeschutters" onderdrukt zijn in den nacht van 20 op 21 en in den ochtend van 21 Augustus reeds bekend is ge-

worden in de geheele beschaafde wereld „als een nest van moorde-
naars en bandieten.“ Zij looft een belooning uit van 500—1000 fr.
aan dengene die de aanstokers van het komplot zal aanwijzen. Zij
belooft ook, ten einde den ijver der verklikkers aan te sporen, dat de
strengere maatregelen zullen verzacht worden, zoodra de leiders maar
bekend zijn gemaakt. (Niemand werd aangeklaagd.)

Officieel bericht.

Andenne, Zondag, 23 Augustus 1914.

Tusschen Saarburg en Metz heeft een groote slag plaats gehad. De Duit-
sche troepen hebben 21.000 Franschen gevangengenomen.

Leve zijne Majesteit de Keizer van Deutschland, Koning van Pruisen en
Markgraaf van Brandenburg!

SCHREUNEMANN.

Majoor en chef van het detachement.

Men vermeldt de groote overwinning tusschen Saarburg en Metz :
21.000 Fransche krijgsgevangenen. (Een poging om de bevolking te
ontmoedigen). Laten wij opmerken dat het agentschap Wolff slechts
10.000 Fransche gevangenen seinde ; waar haalt de vindingrijke ma-
joor Scheunemann de 11.000 andere vandaan ?

Officieele kennisgeving.

De levensmiddelen-voorziening der bevolking zal geschieden door de
zorgen van het militair bestuur bijgestaan door het burgerlijk bestuur van
Andenne ingesteld door de Duitse regeering, zoo spoedig mogelijk :

1° Uit dien hoofde is de verkoop van goederen en levensmiddelen uit-
drukkelijk verboden.

2° De eigenaars worden aangemaand terstond de hoeveelheid hunner
levensmiddelen op te geven. De goederen zullen genomen worden tegen ge-
reed geld of op bons van uitbetaling.

3° Het zal in het belang der bevolking zijn om de hoeveelheid levensmid-
delen nauwkeurig op te geven.

4° Levensmiddelen die het onderhoud van een gezin gedurende 2 dagen
niet te boven gaan, behoeven niet te worden aangegeven.

5° Alle beschikbare krachten der gemeente blijven ter beschikking van

het bestuur voor den oogst. Verlaten eigendommen zullen toch worden geoogst.

Andenne, 23 Augustus 1914.

De Kommandant der Stad.

In werkelijkheid kwamen de inwoners van Andenne haast van den honger om.

Kennisgeving.

Ik heb vertrouwen in het bestuur en in de bevolking dat thans iedereen zijn best doet om zoo stipt mogelijk te gehoorzamen aan de bevelen van de Kommandantur ten einde zooveel mogelijk het onheil te verzachten dat door de misdaden van eenige inwoners veroorzaakt is.

Het is daarom dat ik overga tot de afschaffing van alles wat het vrije verkeer der inwoners belemmeren kan. Ik hoop dat geen der inwoners van Andenne en Seilles gebruik zal maken van deze vrijheid tenzij tot welzijn der gemeente.

De besturen van Andenne en Seilles werken met mij dag en nacht om een geregelden toestand te scheppen.

Alle vragen omtrent voorziening van levensmiddelen en tot herstel van zaken moeten rechtstreeks gericht worden tot de besturen van Andenne en Seilles, die ook zorg moeten dragen dat iedereen aan het werk gaat.

Het Duitsche leger toont de grootste gestrengheid en vastberadenheid als het verraderlijk door de bewoners wordt aangevallen; maar het wenscht ook ernstig rechtvaardig en menschlievend te zijn tegenover het volk als het gedrag der inwoners dat toelaat.

Andenne, 25 Augustus 1914.

Der Kommandant,

SCHULTZE,

Hauptmann.

Het Duitsche bestuur is streng maar rechtvaardig. (De Andenners hebben het ondervonden.)

Aan de inwoners van Andenne.

Wij stellen de bevolking in kennis met de proclamatie, welke de militaire Kommandant ons, bij zijn vertrek, heeft ter hand gesteld:

Ik verlaat deze stad in de verwachting dat zij evenals in de laatste dagen

zoo ook voortaan alles in het werk zal stellen wat dienstig kan zijn voor haar goede gedragslijn tegenover het Duitse leger.

Ik sta de nieuwe brug aan de stad ten haren gebruike af, onder verplichting voor haar veiligheid te zorgen en haar in goeden toestand te bewaren.

Voortaan zal hier een klein garnizoen geplaatst worden dat door de stad zal worden ondergebracht en gevoed.

Als alle krachten zich blijven inspannen voor de welvaart van de stad Andenne en van Seilles, dan zullen die plaatsen spoedig hersteld zijn van de zware wonden welke de oorlog haar geslagen heeft door hun eigen schuld.

Andenne, 28 Augustus 1914.

SCHULTZE,
Hauptmann.

* * *

Wij maken gebruik van deze gelegenheid om de inwoners van Andenne geluk te wenschen en te bedanken voor de bewonderenswaardige wijze waarop zij zich in de laatste dagen gedragen hebben, en wij noodigen hen dringend uit om het Gemeentebestuur te helpen ten einde zooveel mogelijk de groote rampen te herstellen waardoor wij zijn getroffen geworden.

De Adjunct-Burgemeester,
DR. LEDOYEN.

De Burgemeester aangesteld door
de militaire overheid,
E. DE JAER.

De Secretaris,
MONRIQUE.

Andenne, 28 Augustus 1914.

Men noodigt opnieuw de bevolking uit om rustig te blijven, en wenscht haar geluk om haar goed gedrag. (De Burgemeester wordt gedwongen deze proclamatie te onderteekenen. Had hij haar eerst gelezen?)

Bekendmaking ¹⁾.

1. Te beginnen met Zaterdagmiddag 29 Augustus 1914, moeten alle klokken gezet worden op Duitschen tijd (een uur later).
2. Samenscholingen van meer dan 3 personen zijn ten strengste verboden op straffe van boete.

¹⁾ De cursief gedrukte woorden waren in potlood aangebracht op de bekendmaking aangeplakt te Andenne (Nota van J. M.).

3. Om na 8 uur 's avonds op straat te komen heeft men het verlof noodig van den heer Kommandant.

4. De wapenen moeten worden ingeleverd aan de wacht van *het Casino*, tot den middag van 29 dezer.

Indien na dat uur in een huis nog wapenen gevonden worden zal de eigenaar worden opgehangen.

5. Daar de Duitse soldaten volstrekte kalmte eischen, kunnen de werklieden onmiddellijk aan het werk gaan. Het minste verzet van den kant der inwoners zal de geheele verbranding der stad ten gevolge hebben, en de mannen zullen worden opgehangen.

SIMONS,

Obtl. en Hoofdkommandant.

Becker, Kapitein en Hoofdkommandant.

Duitse tijd is verplichtend. Men verbiedt samenscholingen van meer dan 3 personen. Als wapenen in een huis gevonden worden zal hun eigenaar worden opgehangen; op het minste verzet verbranding der stad en ophanging der mannen zonder verderen vorm van proces.

Aan de inwoners van Andenne.

Waarde Medeburgers,

Het doet ons genoegen u te laten weten dat de militaire overheid de grootste welwillendheid tegenover ons betoonen zal, indien, wat wij niet betwijfelen, de goede bevolking van Andenne voortgaat zich rustig te gedragen, moedig voort te werken, en kalm te gehoorzamen aan de overheid, *gelijk zij tot nog toe gedaan heeft*, en waarvoor wij haar onzen dank betuigen.

Op een militair feest waartoe de militaire overheid ook zoo goed was ons uit te noodigen, hebben in onze tegenwoordigheid en in die van verschillende notabelen van Andenne, waaronder mijnheer de Deken Cartiaux, alle troepen, officieren inbegrepen, meerdere malen *hurra!* geroepen voor Andenne.

In naam van u allen hebben wij hun onzen diepgevoelden dank gebracht.

Waarde vrienden, stelt vertrouwen in ons, wij werken met geheel ons hart voor het welzijn van Andenne.

Wij hebben de militaire overheid de verzekering gegeven dat de Duitse soldaten volmaakt gerust kunnen zijn in ons midden, dat geen onzer

den minsten aanval zal plegen dat, integendeel, wij allen het Duitse leger zullen behandelen met *volkomen eerlijkheid*.

Wij hebben voor u ingestaan. In ruil vragen wij slechts één ding, dat gij namelijk zult voortgaan te handelen zooals gij tot nog toe gedaan hebt; en indien, wat ik niet veronderstel, onder ons een booswicht is, die in staat zou zijn eerlijke lieden in verdenking te brengen, wijs hem ons dan aan, want het mag niet gebeuren dat onze goede medeburgers verantwoordelijk zouden zijn voor de misdaden van een ellendeling.

Moge het Duitse leger wel weten dat het gemeentebestuur de grootste moeite zal nemen om haar dengene uit te leveren, wie het ook zijn moge, die schuldig is aan een booze daad.

Waarde medeburgers, geduld en moed, om uwe ontberingen te dragen. Weest gerust, wij zijn met u.

De Adjunct-Burgemeester,

DR. LEDOYEN.

De Secretaris,

MONRIQUE.

De Burgemeester aangesteld door de
militaire overheid,

E. DE JAER.

De raadsheer,

LAHAYE.

Andenne, 30 Augustus 1914.

Men bericht dat de Duitse troepen na Andenne geplunderd en de inwoners doodgeschoten te hebben, thans de stad toejuichen. Daarna een nieuwe uitnoodiging tot verklikking.

Bekendmaking.

Ik heb den indruk dat het grootste deel der bevolking verlangt rustig te blijven; daarom noodig ik hen uit de stad niet te verlaten.

Eer ik dwangmaatregelen gebruik, zal ik een streng onderzoek instellen om de schuldigen op te sporen ingeval eenig verzet zou plaats hebben.

Ik verwacht dus dat de bevolking van Andenne alles in het werk zal stellen opdat geen enkel Duitisch soldaat lastig gevallen worde; zoo niet, dan zal ik verplicht zijn te handelen volgens de maatregelen mijner eerste waarschuwing.

BECKER,

Kapitein, L. I. R. 29
en Hoofdkommandant.

De Duitse overheid belooft nu een onderzoek in te stellen indien een opstand plaats zou hebben. (Zulk onderzoek zou iets nieuws zijn.)

e) *Een monument.*

Wij zouden dit gedeelte van ons werk omtrent het Duitsch bestuur in België niet beter kunnen besluiten, dan met uittreksels te geven uit een artikel geschreven door baron Friedrich Wilhelm von Bissing, zoon van den Gouverneur-generaal en gepubliceerd in de aflevering van April 1915 van de *Süddeutsche Monatshefte*, een aflevering grootendeels gewijd aan België. Het draagt tot titel: *Belgiën unter Deutscher Verwaltung* (België onder Duitsch bestuur). Om onze uiteenzetting niet al te lang te maken zullen wij er ons toe bepalen enkel aantekeningen te maken op de zienswijze van den schrijver aangaande die punten welke wij tot hiertoe hebben behandeld. — Al de voetnotas zijn van J. M.

België onder Duitsch bestuur,

door Friedrich Wilhelm, baron von Bissing.

(Ik ben dank verschuldigd aan de heeren van het Algemeen Bestuur en vooral aan mijn vader, zijn Excellentie den Gouverneur-generaal, aan den heer Kommandant Dr. Dirr en aan den heer Kommandant von Strampel, evenals aan den Directeur der Deutsche School te Brussel, Dr. Lohmeier, voor hun medewerking. Het is intusschen misschien niet onnuttig hier bij te voegen dat ik alleen de verantwoordelijkheid draag voor mijn betoog.)

Wij, Duitschers, hebben in ons bezit het grootste gedeelte van België en wij besturen het. Dit is het feit waarop elke overweging omtrent België zich thans moet baseeren.

„Bezit geldt voor recht”¹⁾, zegt een oud spreekwoord, en Lord Cromer, bij gelegenheid der besprekingen aangaande Englands bezetting van den Egyptischen Soudan, voegt erbij: „Het recht van den veroveraar is het beste en wordt door de meest-gezaghebbende schrijvers erkend. Het is volkomen onbetwistbaar en alle hersenschimmige eischen gesteund op geschriften, moeten daarvoor wijken”.

¹⁾ Het artikel begint met een beginselverklaring: „Bezit geldt voor recht.” Men zou niet op onbeschaamder wijze kunnen verklaren dat de militaire verovering van België een voorbereiding is tot zijn algeheele inlijving in het Deutsche keizerrijk, niettegenstaande de officieele beloften (bl. 324). Laat ons er bijvoegen dat uit juridisch oogpunt deze verklaring onjuist is daar het beginsel „Bezit geldt voor recht”, toepasselijk is op roerende, niet op onroerende goederen.

De Bondgenooten van België zullen er ten minste niets tegen kunnen inbrengen, als wij Duitschers dit rechtsbeginsel tot punt van uitgang nemen; het komt er weinig op aan wat het lot zal zijn dat België in de toekomst beschoren is. Wij houden België in ons bezit en dientengevolge dragen wij de zedelijke verantwoordelijkheid voor zijn welvaart en voor het voortbestaan van het leven zijner bevolking. Deze verantwoordelijkheid rust op ons, volgens artikel 43 van het Haagsche Verdrag, dat zegt dat de veroveraar zoo spoedig mogelijk in staat moet zijn om het geregeld bestuur te verzekeren van het vijandelijk gebied door hem in bezit genomen. Ongetwijfeld, wij zijn niet de eenigen die deze verantwoordelijkheid te dragen hebben: zij vindt haar beperking in de maatregelen genomen door onze tegenstanders, de bondgenooten van België, die een gedeelte van het land onder water hebben gezet, of aan den landbouw onttrokken en verwoest hebben door middel van kanonnen en bommen ¹⁾.

Voor de schade aan het land en zijn bewoners berokkend door het bombardement der kustplaatsen, door de gevechten geleverd rond Yperen en Dixmuide, zijn niet alleen de gevluchte Belgische regeering verantwoordelijk en Koning Albert zonder land ²⁾, die reeds langen tijd niet meer vrij beslissen mag, maar ook vooreerst Engeland en dan Frankrijk.

De hardnekkigheid waarmede de Bondgenooten van België zich van zijn hebben en houden een wapenrusting ³⁾ gesmeed hebben, is ook de oorzaak van den ongunstigen toestand des lands, waardoor Oost- en West-Vlaanderen en een gedeelte van Henegouwen onttrokken zijn aan het algemeen bestuur en beschouwd worden als *étappe-gebied*, juist een streek met dichte Vlaamsche bevolking en de tweede universiteit van het land bevattend: die van Gent.

Dit feit schijnt niet altijd genoegzaam bekend in Duitschland, evenmin als het volgende: De versterkte stad Maubeuge, die vroeger bij Frankrijk behoorde, en een punt nabij Givet zijn gehecht aan het Generaal bestuur van Brussel.

Maar in de verantwoordelijkheid voor den voorspoed der Belgische gemeenschap treden op, naast het Duitse bestuur, de blijkbaar niet geheel belanglooze „vrienden” van België en het Belgische volk zelf.

Dat vele Belgen, niettegenstaande de geheime oorlogstoebereidselen

¹⁾ Onmiddellijk ophitsing der Belgen tegen hun regeering en tegen hun bondgenooten (bl. 362) die de misdaad hebben bedreven het laatste strookje gronds te verdedigen dat Belgisch gebleven is.

²⁾ Koning Albert „zonder land” draagt ook zijn deel van verantwoordelijkheid voor de verwoestingen in België (bl. 350).

³⁾ Nieuwe ophitsing tegen de bondgenooten, die zich van België bediend hebben als van een schild. Is het niet veeleer Duitschland dat zich bediend heeft van de Belgen (bl. 141)?

hunner regeering¹⁾), verrast zijn geworden door de gebeurtenissen en hun kalmte verloren hebben, is evenmin verwonderlijk als het feit dat ook hier de nooden door den oorlog geschapen elementen bij elkander hebben gebracht, die haken om gescheiden te worden; in tegenwoordigheid van den strijd heeft de kreet „Goede Vlamingen hier, en Walen daar” voorloopig opgehouden.

En wij waren niet alleen de vijand omdat wij gewapend de grenzen waren overgetrokken, omdat wij de trotsche sterkte van Luik hadden genomen, wij waren het vooral omdat reeds jaren lang de Belgische Regeering had toegelaten, dat in de pers en de dagelijksche literatuur, door afbeeldingen en tooneelstukken, in herbergen en cafés-chantants de Duitscher werd bespot en belasterd, en met minder achting behandeld dan Engelschen en Franschen²⁾).

Het giftige zaad uitgestrooid ongetwijfeld door Engeland en Frankrijk³⁾ — men denke aan de uitbarstingen van haat tegen Duitschland die zich voordeden te Nancy en op andere punten der Fransche grenzen — bracht in de eerste dagen van den oorlog een vreeselijk verzet te weeg en deed den gerechtvaardigden toorn van den Duitschen soldaat overloopen, die er toe gebracht werd zijn leven te verdedigen met ware oorlogswoede. Dit heeft aan den oorlog dit afgrijpselijk karakter gegeven waarvoor de Belgische regeering en de geallieerden aansprakelijk zullen worden gesteld⁴⁾. Kalmdenkende Belgen hebben mij toegegeven dat de geheel verouderde instelling van de burgerwacht, die het midden hield tussehen een geregeld korps en een korps van vrijeschutters⁵⁾ grootendeels de oorzaak van de ramp is geweest, en dat alle verstandige Belgen er van overtuigd waren dat na den oorlog, wat ook de uitkomst daarvan moge wezen, de burgerwacht zal moeten worden afgeschafte. Een hunner gebruikte een uitdrukking die niet geheel onjuist is: na de verschrikkelijke eerste bevindingen maakte „een

¹⁾ Nieuwe ophitsingen tegen de Regeering. — Welke zouden die militaire toebeidselen tot den oorlog zijn, die in het geheim werden gemaakt? De „vrijeschutters” misschien? (bl. 249).

²⁾ Het is volstrekt gelogen dat de Belgische regeering ooit aanvallen tegen Duitschland zou begunstigd of verdragen hebben (bl. 33, 34).

³⁾ Welnu er is volstrekt geen „giftig zaad uitgestrooid”, en vóór den oorlog hadden de Belgen geen den minsten haat tegen de Duitschers. Het is „de gerechtvaardigde toorn van den Duitschen soldaat”, die te voren zorgvuldig gezaaid en aangekweekt is (bl. 68 en 277).

⁴⁾ Het zijn zeker de Belgen niet, die verantwoordelijk zullen gesteld worden voor de wreedheden begaan door de Deutsche legers. Ook wenscht België niets meer dan de samenstelling van een internationale Kommissie, die vrijelijk de feiten kan onderzoeken; maar Duitschland weigert het licht te laten schijnen (bl. 243, 244).

⁵⁾ De burgerwacht is een volmaakt wettige en geregelde instelling en volstrekt geen tweeslachtige organisatie. (Zie Waxweiler, bl. 209).

overwinnaars-vrees" zich van de Duitschers meester. Met dit al is men verwonderd dat zoo dikwijls op het gewenschte oogenblik een kalmeerende hand¹⁾ werd uitgestoken om hier een kerk, daar een kunstgewrocht, ginds een huis te sparen dat door goede menschen bewoond werd. Ongetwijfeld vele onschuldigen hebben geleden voor de schuldigen; maar zijn hiervoor de Deutsche officieren en soldaten aansprakelijk die gevallen zijn door hinderlagen en zij die vermoord of gewond zijn in de lazaretten²⁾, en de Deutsche vrouwen en kinderen die ten slachtoffer gevallen zijn aan de volkswoede³⁾?

Van den anderen kant heb ik herhaaldelijk te Brussel hooren zeggen: „De brand van Leuven heeft ons een ramp bespaard van denzelfden aard, die nog veel verschrikkelijker gevolgen zou gehad hebben" ⁴⁾. Dergelijke beschouwingen toonen aan dat langzamerhand sommige der slecht ingelichte bevolking tot het gezond verstand terugkeeren en inzien dat er dingen zijn machtiger dan de wil van het individu.

Zij erkennen dat alleen door het werk te hervatten voor het welzijn der menigte en met een einde te stellen aan den tegenstand van het nietsdoen, zij hun plicht kunnen vervullen, en dat zij in het tegenovergestelde geval een misslag begaan⁵⁾. Zij begrijpen dat voor het oogenblik zij enkel en alleen kunnen arbeiden onder de bescherming en met de hulp van het Deutsche bestuur, en dat zoodanig handelen nog niet beteekent zich gewonnen geven.

Het is inderdaad niet noodig dat zij een wissel trekken op de toekomst, maar zij moeten helpen om de sluimerende krachten des lands op te wekken, en frisch bloed storten in de slapende aderen van de nijverheid, het verkeer en den handel.

¹⁾ Deze „kalmeerende hand" duidt juist aan dat de slachtingen en brandstichtingen stelselmatig zijn voorbereid en deel uitmaken van een regeeringstelsel (bl. 89).

²⁾ Het kan den schrijver niet onbekend zijn dat deze beschuldigingen valsch bevonden zijn (bl. 120).

³⁾ Hij weet blijkbaar ook, door de processen die in België gevoerd worden voor de buitengewone rechtbanken ingesteld door zijn vader, den Gouverneur-generaal, dat geen enkele Deutsche vrouw noch een enkel kind „ten slachtoffer gevallen is aan de volkswoede." (bl. 129, 130). Koester en Noske bekenden reeds in October 1914 dat deze aantijgingen valsch zijn (bl. 133). Hoe noemt men in het Duitsch iemand die een zaak bevestigt welke hij weet onwaar te zijn?

⁴⁾ Dit is een kostelijke bekentenis.

Von Bissing-zoon neemt voor zijn rekening een idee over van kapitein Walter Bloem, den adjudant zijns vaders (bl. 87).

⁵⁾ Welk verband bestaat er tusschen de moordpartijen bevolen door de Deutsche officieren en de hervatting van den arbeid? Dat is een van die Deutsche rede-neeringen ondoorgrondelijk voor hen die de geestesgesteldheid van over den Rijn niet bezitten.

De eerste zorg van het Duitse bestuur moet zijn om de stilstaande raderen van den Belgischen staat weder in beweging te brengen, en wel door Belgen geplaatst onder Duitsch toezicht en verantwoordelijkheid. Als de vrede komt dan moet België, in zoover het mogelijk is, niet zijn als een uitgewrongen lap maar vol van leven en kracht ¹⁾. . . .

Engeland heeft uit Antwerpen, of uit welke plaats dan ook, waar men ze bij het begin van den oorlog had heengevoerd, het metaal-bezit der Nationale Bank van België en haar bankbiljetten en de clichés die dienen om ze af te drukken, naar Londen overgebracht, en dat niettegenstaande de Duitse regeering reeds in Augustus (en herhaaldelijk daarna) de onschendbaarheid van het privaat bezit der Bank plechtig gewaarborgd heeft ²⁾....

...Het zou een groote dwaling zijn indien men meende dat vooral de Belgische middenklas zoo spoedig zich zou kunnen of zelfs maar willen schikken naar den loop der gebeurtenissen. Op het land ziet men nog aan alle zijden verwoeste huizen, vele loopgraven zijn nog niet aangevuld en de wandelaars ontmoeten bij elken stap teekenen der felheid van den strijd. Op dit punt vergeet men maar al te gemakkelijk hoe de Belgen zelf verantwoordelijk zijn voor dezen staat van zaken. Te Mechelen, bijvoorbeeld, gedurende het beleg van Antwerpen, eer de bewoners naar hun huizen waren teruggekeerd, is het gepeupel dat uit Brussel en Antwerpen was gekomen, aan het plunderen gegaan, en heeft alles meegenomen wat het kon ³⁾; het maakte gebruik van de onvermijdelijke wanorde waarin onze troepen hun kwartieren en de doorzochte huizen hadden moeten laten. Indien men, om 30 of 40 mannen nachtleger te verschaffen, verplicht is in vier of vijf kleine Belgische huizen de wel verdiende bedden te zoeken en die langs nauwe trappen naar beneden te brengen, dan kan dit natuurlijk niet gebeuren als bij een goed geregelde verhuizing. Het is logisch dat men in dit geval er den bewoners van Mechelen geen verwijt van kan maken dat zij vluchten. De bommen die naar Antwerpen geschoten werden en van daar kwamen, verplichtten de meeste inwoners hun huizen te verlaten ⁴⁾; waar zij in huis bleven, zijn alle meubels onaangeroerd gelaten, en men leest er nog de woorden geschreven met krijt: „Dit huis is bewoond” ⁵⁾. Zij echter die ge-

¹⁾ Opdat België „vol leven en kracht zou blijven” perst men het 40.000.000 per maand af (bl. 162).

²⁾ Dit is een der meest opmerkenswaardige passages: onnoodig te wijzen op de waarde van verbintenissen dóór Duitschland aangegaan (bl. 323).

³⁾ Het is valsch dat het gepeupel van Antwerpen en Brussel zou zijn gaan plunderen te Mechelen. Het Duitse leger zou hun mededinging niet hebben aangevaard (bl. 273).

⁴⁾ Geen enkele Belgische granaat is in de stad Mechelen neergekomen (bl. 273).

⁵⁾ Het is waar dat er verschillende huizen zijn met het opschrift: „Dieses Haus

vlucht waren vonden bij hun terugkeer alles leeg en verlaten. Onze troepen moesten, zoover het mogelijk was, de allerarmste te hulp komen en aan de burgerbevolking brood en vleesch verstrekken. In samenwerking met de gemeentelijke en kerkelijke overheden maakten zij onverwijd haast om de ergste beschadigingen te herstellen ¹⁾. De kerken kregen nieuwe vensters en voorloopige daken; de gevels werden versterkt en de vernielde huizen weggeruimd.

Hoe meer inwoners terugkeerden en de gelegenheid aangrepen die hun gegeven werd tot werken, des te meer werd er ook verricht. En hij die op het einde van Februari door de straten der stad ging met den stadskommandant wiens moedertaal hem de kennis van het Vlaamsch gemakkelijk maakte, kon zich overtuigen hoe het burgerlijk leven opnieuw opbloede en hoe met oogen vol dankbaarheid talrijke groepen der bevolking opzagen naar „Onzen kommandant” ²⁾.

Mechelen heeft een bevolking die zoo te zeggen uitsluitend Vlaamsch spreekt. Dit vergemakkelijkt den omgang vooral met de Duitschers van Neder-Duitschland en leidt tot een betrekkelijk vertrouwen in onze soldaten. De hatelijke aanvallen die de Walen gedaan hebben op de „Vlamingen” van Antwerpen ³⁾, aanvallen waarin zij hun de al te spoedige overgave der stad verwijten en hen verraders des vaderlands noemen, zullen spoedig door de gerechtshoven worden geoordeeld; zij zullen voor het Duitse bestuur den plicht vergemakkelijken om het Vlaamsch-sprekend element, dat aan het Duitse verwant is, tot zich te trekken en sterker te maken ⁴⁾. In deze kringen begint men opnieuw te denken aan de wijze waarop de „frankiljons” vóór den oorlog dwang uitoefenden met deze woorden: „Alle beschaving is Fransch”, en aan de manier waarop schrijvers van Vlaamschen bloede, die zoo spoedig verworden zijn tot haters van Duitschland — denk aan Maeterlinck — hun moedertaal hebben verloochend ⁴⁾; men herinnert zich dat „de Vlaamsche boer en botterik” uit

ist bewohnt”. De heer von Bissing moet echter gezien hebben, dat er ook andere zijn, vooral in den omtrek van Mechelen, waarop de Duitse soldaten ten einde hun opvolgers tijd en moeite te besparen, met krijt geschreven hadden: *Schon ausgeplundert* (Reeds geplunderd).

¹⁾ De Duitschers hebben niets, hoegenaamd niets, gedaan om de schade te herstellen aan de kerken toegebracht; alle herstellingen werden gelast en betaald door de burgerbevolking, evenals te Leuven (bl. 27).

²⁾ Het voorbeeld van Mechelen is ongelukkig. Als de Mechelaars zoozeer de Duitschers liefhadden, zouden waarschijnlijk de werklieden van de spoorwegwerken niet zoo'n sterken weerstand hebben geboden aan de Duitse bevelen (bl. 372).

³⁾ De Duitschers trachten dus uit dit konflikt voordeel te trekken (bl. 361).

⁴⁾ Verschillende pogingen om de Vlamingen tegen de Walen op te hitsen (bl. 352).

den weg moest gaan voor „den fijnen Franschman.” Men brengt zich de hevige twisten te binnen, die eindelijk zijn uitgelopen op een wet van bestuurlijke scheiding, een wet die voornamelijk door Walen gemaakt, geen rechtmatige rekening hield met de werkelijke beteekenis van het Vlaamsche element, te Brussel bijvoorbeeld, en in Brabant. Reeds wenden de blikken van vele goede Vlamingen zich naar het Duitsch bestuur in de hoop dat dit helpen zal om de eenige volkstaal beter tot zijn recht te laten komen...

Reeds nu ziet de reiziger die het land doortrekt opnieuw aan alle zijden de rookpluimen opstijgen uit de fabrieksschoorsteen¹⁾.

Engeland heeft door zijn beestachtig uithongeringsplan de vrees voor den hongersnood in België gebracht²⁾. Dit plan bewijst, duidelijker dan wat ook, het ontbreken van alle zedelijke en meer nog van alle christelijke gevoelens in de leiders van die eilandbewoners, van dat volk dat de schande van Europa dreigt te worden...

Indien de Belgen zich al niet onthouden misbruik te maken van de Amerikaansche vlag door die te bezigen voor hun betoogingen, dan is het beste wat men doen kan die dwaasheden eenvoudig te verdragen, zoolang zij door hun onbetamelijke de Amerikaansche overheid niet mishagen, die hen op zoo krachtdadige wijze bijstaat.

In de winkelramen hangt men Amerikaansche vlaggen, die de plaats innemen van de artikelen die anders gewoonlijk daar gevonden worden. Grootte en kleine Belgische kinderen, die meerendeels geen enkel woord Engelsch kennen, dragen de kleuren van de sterrenvlag³⁾. Het zit bij die menschen in het bloed betoogingen te houden door het dragen van kleuren. Menige „vaderlander”, die tot nog toe nooit aan zijn vaderland gedacht had, versiert zijn borst en draagt rosetten of bloemen of linten in de kleuren zwart-geel-rood.

De straatverkoop van zulke teekenen is verboden⁴⁾, zelfs aan de kerkdeuren.

Het is misschien moeilijk toelaatbaar, dat in vele kerken des lands, de

¹⁾ Inderdaad, wij hebben reeds gezien hoezeer de nijverheid bloeit (bl. 193).

²⁾ Het is niet Duitschland dat België laat verhongeren — maar Engeland „dat de schande van Europa dreigt te worden”!

³⁾ De Belgen zijn groote kinderen. De Gouverneur-generaal heeft ons reeds hetzelfde compliment gemaakt (bl. 204, 367).

⁴⁾ Laten wij ons de vaderlandslievende proclamatie van Baron von der Goltz herinneren (bl. 326).

Vader en zoon houden zich alsof zij volstrekt niet de beteekenis begrijpen van het driekleurig lint dat de Belgen in het knoopsgat droegen. Deze is toch duidelijk genoeg. Ziehier: De Duitschers geven voor: 1°. dat hun legers overwinnend zijn en het zullen blijven; 2° dat zij hun voorwaarden zullen kunnen opleggen en België

Belgische kleuren maar altijd door tentoongesteld worden rechts en links van het beeld van den heiligen Joseph, beschermheilige van het land...

....Om het land tegen gevaar voor hongersnood te bewaren is er een beter middel dan de Amerikaansche zendingen, namelijk, te gelegener tijd de akkers te bewerken en de toepassing der tallooze voorschriften naar Duitsch model voor de bescherming van den veestapel. Een groot gedeelte van België, 42.6%, bestaat uit bouwland; dat wordt bewoond door een bevolking van kleine boeren, meerendeels Vlamingen.

Ongetwijfeld, in vredestijd was de oogst niet toereikend; maar tegenwoordig zou zij voldoende kunnen zijn voor de behoeften der sterk verminderde bevolking ¹⁾....

Wat de bespanningen betreft, hieraan is geen gebrek, want men heeft voor oorlogsdoeleinden minder paarden genomen dan men zou verwacht hebben ²⁾....

Men houdt zich ook bezig met een regeling der veefokkerij en een billijken handel met Duitschland. Door veulen-markten ³⁾, die geregeld gehouden worden, bevordert men de paardenfokkerij. De veulens verkocht aan Duitschland worden verdeeld door de landbouw-kamers. Het verbod om melkkoeien op te vorderen beschermt den veestapel en de zuivelnijverheid.

Maatregelen zijn genomen ter bevordering van den varkensteelt en het inleggen van versch vleesch. Evenals bij ons laat zich ook hier het gebrek aan veevoeder gevoelen. Reeds midden Februari kon men het Belgische vee in de weiden zien ofschoon er toen nog zeer weinig gras stond.

Maar het zachte klimaat zal spoedig zijn werk doen en het gras zal snel

inlijven; 3^e dat dit overigens gemakkelijk zal zijn daar de Belgen reeds hun uitdagende houding begonnen af te leggen en reeds verbroederen met hun vervolgers. Het is ons in België onmogelijk op dit oogenblik openlijk te antwoorden op leugens 1 en 2; wat nr. 3 aangaat ieder Belg die een kleine kokarde droeg, verklaarde stilzwijgend, — en zonder zich in gevaar te brengen, zoolang de nationale kleuren niet misdadig waren verklaard, — dat hij niet wilde voor een lafaard te worden aangezien, en dat zijn anti-Duitsche gevoelens niets van hun kracht verloren hadden.

¹⁾ Het is jammer dat de schrijver geen overzicht geeft van de middelen die Duitschland hebben in staat gesteld de bevolking te doen verminderen: moorden, brandstichtingen, verbanningen naar Duitschland, massa-uitzetting, enz.

²⁾ Men vraagt zich werkelijk af hoe de Duitschers nog paarden zouden hebben kunnen nemen in zekere streken. In het noorden van Brabant, bijv. te Wrechter en te Herk-stad, heeft „The Commission for Relief in Belgium” werkpaarden moeten geven aan de landbouwers.

³⁾ Wij weten hoe die veulen-markten werken (bl. 184).

groeien. 27.4% van het geheele land bestaat uit grasland en weiden. Er is ongetwijfeld nog veel te doen voor de ontwikkeling van den landbouw; boter en kaas worden nog ingevoerd uit Holland; in België brengt men ze meestentijds slechts voort van mindere hoedanigheid....

Als er in de toekomst voldoende werkkrachten in het land zijn, zal men zich ook kunnen toeleggen op de ontginning van nog woeste gronden. De verhouding van deze gronden bedraagt in België 11.5% tegen 9.3% in Duitschland. Het zal waarschijnlijk zeer langen arbeid eischen om de moerassen rond Yperen weer in goed bouwland te veranderen, want de afwaterings-toestanden zijn zoo ongunstig, dat nabij Doornik, op het eerste van Februari, toen er geen zware regens gevallen waren, het water overal in de weiden stond.

Men kan ook drassige gronden vinden in de onmiddellijke nabijheid van Brussel ¹⁾

Het plan bestaat om aan het Belgische Roode Kruis, indien het zich bereid betoond om flink aan te grijpen in medewerking met de Duitse regeering, de zorg op te dragen voor talrijke noodige behoeften, waarvoor tot nog toe gedeeltelijk slechts organisaties bestonden, die met het Roode Kruis tot een lichaam moeten gemaakt worden ²⁾.

De zorg voor verminkten en teringlijders, de bestrijding der zuigelingen-ziekten, de verheffing van het zedelijk peil, moeten buiten allen twijfel worden vereenigd en zich dikwerf met de zorg belasten voor het gezin van den zieke en hand in hand samengaan met de goede werken die zich bezig houden met de bescherming der armen in het algemeen. Zeer gewichtige maatschappelijke plichten moeten worden opgelegd aan het Roode Kruis, en indien dat weigert, aan een nieuw op te richten instelling. Luidens zijne statuten, is het Belgische Roode Kruis geplaatst onder toezicht van een vertegenwoordiger der Regeering dus nu van den Duitschen gouverneur-generaal.

Werkeloosheid en lediggang zijn de oorzaak van veel euvels en van zeer veel ontevredenheid. Daarom juist heeft het algemeen bestuur zijn best gedaan gelegenheden tot arbeid te vinden en een bestuur voor wederopbouw op militaire wijze ingesteld. Dit houdt zich bezig met het herstel der wegen die zwaar beschadigd waren ³⁾.

1) De Belgische landbouwer over geheel de wereld bekend om zijn onvergelykelyken ijver, wordt behandeld als een achterlijke nietsdoener. — Waar zijn de drassige terreinen in de nabijheid van Brussel?

2) De afzetting van het Belgisch bestuurs-komité van het Roode Kruis is een vergriep tegen de wetten van deze stichting (bl. 380). Het Roode Kruis van België heeft zich niet te bemoeien met de teringlijders, de zuigelingen, de zedelykheid, enz.

3) Het herstel der wegen dient tot verschaffing van ongeoorloofde winsten aan Duitse officieren (bl. 376).

De spoorwegarbeiders in België vinden eveneens werk bij het spoorwegbestuur¹⁾ (Duitsch bestuur der Belgische spoorwegen, dat zijn zetel heeft te Brussel en werkt onder bevelen van den militairen chef der spoorwegen). Er zijn zelfs eenige kleine spoorweglijnen die werken onder Belgisch bestuur, maar natuurlijk onder Duitsch toezicht. . . .

Om hervormingen in te voeren heeft het Duitsche bestuur wel eenig gebrek aan schoolsche krachten. De regeering heeft ernstig getracht om de vluchtelingen en degenen die als burger-gevangenen²⁾ naar Duitschland vervoerd waren, terug te brengen, vooral professoren en priesters, ofschoon het niet ontkent dat daarin een zeker gevaar ligt.

De Gouverneur-generaal heeft heel veel moeite gedaan om de menschen naar België terug te krijgen, die tijdens de inbezitname der Belgische steden als gijzelaars naar Duitschland werden gevoerd, vooral die welke van belang waren uit administratief oogpunt, zonder welke men volgens zijn eigen woord niet besturen kan³⁾. . . .

Men zal spoedig de Belgische verordening ernstig moeten aanpakken, die het onderwijs van het Duitsch voorschrijft, maar alleen als verplichtend op de middelbare scholen. Vooral in de Vlaamsche gewesten zal het Duitsch in de volksschool, geheel overeenkomstig met ons doel, het Fransch kunnen vervangen.

De kennis van deze taal is van weinig belang voor de uitsluitend Waalsche gedeelten des lands, die om zoo te zeggen, niet bewoond zijn (men zal natuurlijk aan de Walen het gebruik van hun dialect toelaten).

De Vlaamsche scholier zal gemakkelijker Duitsch leeren dan Fransch, en op deze wijze zal een uniform onderwijs, dat uit opvoedkundig opzicht zeer wenschelijk is, verkregen worden in de volksscholen van het grootste deel van België⁴⁾. . . .

België bezit vier hoogeschoolen, waaronder twee vrije. Een der eerste, de Vlaamsche hoogeschool te Gent⁵⁾, ligt buiten het tegenwoordig algemeen

¹⁾ Het is lasterlijk te beweren dat de werklieden der Belgische spoorwegen zich in dienst gesteld hebben van den vijand (bl. 369, 372).

²⁾ De Gouverneur-generaal heeft de gedeporteerden in België laten terugkeeren, die volgens zijn eigen bekentenis geen enkele misdaad bedreven hadden (bl. 109).

³⁾ Men bracht dus de burgergevangenen niet terug omdat zij onschuldig waren, maar omdat zij de regeering dienstig konden zijn. Welk een eigenaardige opvatting van rechtvaardigheid!

⁴⁾ Dit is een wonderlijke bedreiging; het zal wel aardig zijn die te zien uitvoeren. Het Fransch vervangen door het Duitsch in Vlaanderen, en het Fransch bannen uit het Walenland, zijn ideeën van het felste al-Duitsch-dom.

⁵⁾ Het is onwaar dat de hoogeschool van Gent Vlaamsch is.

bestuur; de andere, die van Luik, werd minder bezocht door Belgen dan door vreemdelingen; zij geniet overigens niet een groote wetenschappelijke faam ¹⁾. De voornaamste der hoogeschoolen was ongetwijfeld de klerikale hoogeschool van Leuven. Deze heeft, gelijk men weet, bijzonder te lijden gehad van den oorlog, ofschoon eenige harer professoren op het beslissend oogenblik hun best hebben gedaan om de bevolking te weerhouden onbezonnenheden te begaan ²⁾. . . .

. . . . Er bestaat werkelijk onder de Belgische bevolking een beslist verlangen, dat de jaarlijksche examens, de vorige Oktobermaand niet gehouden, zullen worden afgenomen, en dat de studenten die in het land gebleven zijn en zij die nu de scholen achter den rug hebben, hun vorming zullen kunnen voortzetten ³⁾. . . .

De Duitse Gouverneur-generaal bemoeit zich niet met het inwendig bestuur van Musea's en boekerijen ten minste indien de beambten, die grootendeels op hun post gebleven zijn, geen beroep doen op zijn tusschenkomst om kunstwerken of gebouwen te beschermen, of om de noodige fondsen te verkrijgen ten einde bijvoorbeeld de prachtige marmeren vloeren met linoleum te bedekken of de zalen der verzamelingen te verwarmen; eveneens voor de uitbetaling der salarissen. Hier en daar wordt het noodig om te zorgen voor de reiniging der vensters ⁴⁾ en voor de verlichting, of ook om de kunstwerken weer voor den dag te brengen die in de kelders zijn opgeborgen, waar zij gevaar loopen van beschadiging. Er bestaat thans geen enkel gevaar voor de tentoongestelde voorwerpen. Een toezicht over hetgeen in de musea aanwezig is zou intusschen zeer gewenscht zijn, daar sedert den oorlog veel bekende kunstvoorwerpen onvindbaar geworden zijn, die volgens sommigen naar Engeland zijn gebracht, volgens anderen door de Belgen verstoep zijn. De Directeur van het kunstmuseum van het Cinquantenaire voegde mij deze woorden toe: „Indien ik had kunnen tooveren zou ik op het oogenblik van den intocht der Duitschers mijn geheele museum naar Spanje hebben verplaatst“. Zulke meeningen maken dat voor-

¹⁾ Het is vermakelijk baron von Bissing, professor aan de hoogeschool te München de wetenschappelijke waarde te hooren betwisten der hoogeschool van Luik, die onder haar professoren mannen heeft geteld, om slechts de overledenen te noemen, als: Delbœuf, Dwelshauwers-Déry, W. Spring, Eduard van Beneden....

²⁾ Zuivere laster; de Leuvense bevolking behoefde nooit door de professoren tot kalnte te worden aangemaand.

³⁾ Nog een lastering: de Belgen hebben een te hoog gevoelen van vaderlands-liefde om te wenschen dat eenige weinige studenten, die niet in het leger zijn, zouden begunstigd worden in hun studiën.

⁴⁾ Mijnheer de Gouverneur-generaal zich bemoeiend met het leggen van linoleum of met het schoonmaken der museum-vensters!

zichtigheid noodig is; zij komen gedeeltelijk voort uit de volstrekt onge-rechtvaardigde vrees, dat van Duitsche zijde het voornemen bestond om kunstwerken van bijzondere waarde, of behoorend tot de Duitsche school naar Duitschland te brengen ¹⁾. Tot nog toe is geen enkel kunstwerk uit België weggevoerd en zoo zal het ook blijven in de toekomst. Ongetwijfeld indien de verdwenen schilderstukken van Rubens, van van Dyck en andere na eenigen tijd niet te voorschijn komen, dan zal men wellicht een aantal beroemde kunststukken naar Duitschland moeten overbrengen, als een onderpand, totdat de verdwenen stukken hun oude plaats weer innemen. Wij zouden dan tot gedragslijn nemen de woorden van den bovengenoemden directeur, die zeide „Als er kwestie is van schade berokkend door den oorlog dan wordt een Rubens niet betaald met zilver, maar met een Rubens, een Watteau met een Watteau”

Er zijn zeer overdreven geruchten verspreid over de vernieling van archieven en boekerijen; in werkelijkheid, afgezien van den betreuenswaardigen brand der boekerij van Leuven ²⁾ en van de beschadigingen ondergaan door eenige plaatselijke archieven, zooals die van Dinant, die ongetwijfeld groote waarde bezaten, zijn er geen beduidende verliezen aan te wijzen; de Bisschoppelijke archieven van Mechelen zijn door de kerkelijke overheden in veiligheid gebracht. . . .

De politieke afdeling van het Duitsch burgerlijk bestuur heeft onder haar toezicht „het Vlaamsche comité” en het „pers-comité” ³⁾. De huidige Gouverneur-generaal wijdt bijzondere zorg aan al wat de pers betreft.

Dit comité (bijgestaan door het „Vlaamsche comité”) heeft tot taak de Duitsche en vreemde bladen te lezen, en mede te werken met de inlandsche pers ⁴⁾.

Meerdere Belgische bladen: *La Belgique, Le Quotidien, Le Bruxellois, L'Echo de la Presse, De Vlaamsche Gazet, Het Vlaamsche Nieuws, Het Handelsblad*, verschijnen dagelijks; zij hebben tot 3000 inteekenaren (zon-

¹⁾ De schrijver is het niet eens met Professor Schäffer (in *Kunst und Künstler*, Jaargang XIII, deel I, 1 Oktober 1914), die van meening is, dat de Duitschers ons alle kunstwerken behooren te ontnemen, die van nut kunnen zijn voor de musea's van over den Rijn.

Baron F. W. von Bissing bepaalt er zich toe het stelsel der gijzeling ook uit te strekken tot de kunstvoorwerpen.

²⁾ „De betreuenswaardige brand der boekerij van Leuven” is inderdaad smakelijk! Men vergeet onder de verwoeste archieven te noemen die van Dendermonde, Herve, Visé, Battice, Aarschot.... die verbrand zijn, en die van Lier, welke geplunderd zijn, en geplunderd door kenners.

³⁾ Het is dus rechtstreeks het Algemeen bestuur dat zich bezig houdt met den haat aan te blazen tusschen Vlamingen en Walen.

⁴⁾ „Medewerking aan de pers”; wij weten wat die woorden beteekenen.

der den zeer grooten verkoop te vermelden die op de straten plaats vindt) en genieten al de vrijheden bestaanbaar met de huidige omstandigheden. Men zal binnenkort langzamerhand wat maar toeschietelijk kunnen worden ten opzichte van den invoer van neutrale vreemde bladen. . . .

Het departement van justitie bevindt zich grootendeels, evenals voor den oorlog, in Belgische handen; de magistraten spreken vonnis in naam des Konings en van den Gouverneur ¹⁾. . . .

Men kan thans zien dat de militaire en burgerlijke ambtenaren een net vormen dat zich uitstrekt over het geheele land en binnen welker mazen de Belgische besturen kunnen en moeten blijven werken. Misschien moet men het betreuren dat de Duitse burgerlijke ambtenaren, die als reserve-officieren bijna voor het grootste gedeelte uniform dragen, daardoor meer dan noodig is den indruk teweegbrengen alsof het tegenwoordig bestuur van België zuiver militair is, of liever, dat het deel uitmaakt van den oorlog.

Maar thans, en niemand kan zeggen voor hoelang nog, is het noodig dat de militairen in België het laatste woord hebben, en dat niet alleen in het etappen-gebied. Want van onze bezettingstroepen hangen tegelijkertijd af de veiligheid des lands en die van onze achterwaartsche verbindingen met de troepen die zich in Frankrijk bevinden en op de grenzen van Vlaanderen.

Zonder grootspraak mogen wij zeggen dat ons bestuur het land beheert, niet als een onnadenkende boer die er uithaalt wat hij kan, maar als een goede huisvader ²⁾, die denkt aan de welvaart en de toekomst van het leengoed dat hem is toevertrouwd. . . .

De eerste stappen zijn gedaan om het kunstleven weer te laten opbloeien: een Vlaamsche Schouwburg speelt te Brussel en alle soorten van muziek-uitvoeringen, meer of minder goed, hebben plaats.

Een groote gebeurtenis op kunstgebied was het concert Gurzenich gegeven in het koninklijk theater der Munt op 13 Maart.

Op het program stonden Mozart, Brahms, stukken uit de Meistersinger en andere; het choraal van Keulen nam er deel aan en Herman Abendroth leidde het orkest.

Reeds dagen lang vóór het concert waren alle kaarten uitverkocht en men had zelfs meerdere honderden plaatsen besproken voor een eventueele

¹⁾ Het is niet waar dat vonnissen worden gegeven in naam van den Gouverneur-generaal.

²⁾ De Duitschers besturend „als goede huisvaders"! Zie wat zij gemaakt hebben van het Paleis van Justitie te Brussel (bl. 265); en ook wat zij zelf zeggen van de methodische wijze waarop zij ons land uitzuigen (bl. 365).

repetitie, waaruit men besluit dat de Belgen een groot aandeel hadden in dit succes¹⁾....

Men kan gerust zeggen dat er op het oogenblik eerder te veel dan te weinig Duitschers zijn die naar België zouden willen gaan. Hij die daar verlangt te gaan werken moet al zijn bekwaamheden toonen en den wil bezitten zijn persoon en zijn bekwaamheid aan te passen aan de omstandigheden, zich met kracht toe te leggen op al wat van groot belang is en wat van minder belang is op zij te zetten, zooals de Engelsche ambtenaars dit doen in Indië en Egypte. „Het allerbeste is nauwelijks goed genoeg om de plichten te vervullen die zich in België opdringen”²⁾. Indien deze zinspreuk van den Gouverneur-generaal overal wordt toegepast dan zullen wij vastberaden en kalm de toekomst en de verdere ontwikkeling kunnen afwachten van het land waar Karel V geboren werd, waar Egmont en Hoorne gestreden hebben en waar Rubens zijn onsterfelijke werken heeft geschilderd. Moge deze ontwikkeling het niet meer brengen de ellende van den oorlog, maar de *Vrede* en de *Rust*.

Dus van den hoogste tot den laagste op de maatschappelijke ladder, liegen de Duitschers. Gewone soldaten, sergeants, officieren, schrijvers, beheerders (zelfs van de allerbesten) allen zonder onderscheid verzinnen en verspreiden leugens. Overeenkomstig den Duitschen regel, dat een ieder liege volgens zijn graad, vertelt mijnheer de Gouverneur-generaal de meest reusachtige leugens, en zijn zoon, professor aan de Hoogeschool te München, maakt ze bekend tot stichting van Duitschland. Maar wat zullen de Duitschers zeggen, als na den oorlog hun tegenwoordige vrijwillige verblinding zal zijn verdwenen?!

C. De Boosaardigheid.

Wij kunnen kort zijn, want het wreedaardig karakter van het Duitse militarisme is zoo klaarblijkelijk en komt zoo duidelijk voor den dag uit alle aankondigingen en handelingen, dat het ijdel werk zou zijn hierop den nadruk te leggen.

Voorbedachte woestheid.

Indien het noodig mocht zijn onzen afkeer te rechtvaardigen heb-

¹⁾ Het geheele „aandeel dat de Belgen hadden in dit succes”, komt neer op drie plaatsen door hen bezet (bl. 385).

²⁾ Indien wij al³⁾ ambtenaren in België het beste hebben wat Duitschland bezit, wat moet dan het overschot wel zijn dat daar is achtergebleven?

ben wij ons alleen te herinneren dat hun gewelddaden stelselmatig zijn voorbedacht. Zegt de *Kriegsbrauch im Landkriege*, van den Duitschen staf, niet „dat de naleving dezer wetten door geen ander middel te verzekeren is dan door de vrees voor wraakoefeningen”, en dat de officier, kind van zijn tijd en meegesleept door de zedelijke stroomingen die zijn land beroeren zich moet verdedigen „tegen overdreven ideëen van menschelijkheid” en zich rekenschap moet geven van het feit „dat de eenige ware menschelijkheid dikwijls bestaat in het nietsontzienende gebruik dezer gestrengheden”? Daar dergelijke beginselen verkondigd worden door het hoogste gezag, zal de Deutsche militair voor geen enkele geweldpleging terugdeinzen; want behalve het genot dat de boosaardigheid hem verschafft, draagt zij ook nog bij tot het einddoel van den oorlog.

Opdat de officier geen gevaar zou loopen te vergeten welke geest overheerschend moet zijn in zijn betrekkingen met de vijandige bevolking draagt hij met zich een hulp voor zijn geheugen, in den geest van het *Tornister-Wörterbuch* (bl. 154). Moet hij bekendmakingen of brieven opstellen dan zal hij zijn toevlucht nemen tot den *Interprète militaire* van Kapitein von Scharfenort, professor en bibliothecaris van de Krijgs-Academie te Berlijn. De heer Waxweiler (bl. 265) en *Belg. Dtschl.* (bl. 85) hebben reeds de aandacht gevestigd op het wreede en hatelijke karakter van dit handboek. Wij zullen daarom niet verder aandringen. Wij bepalen ons tot het afdrucken van een aankondiging aangeplakt in België in Augustus 1914; zij geeft geen enkele duidelijke aanwijzing aangaande de „afschuwelijke wreedheden”, zij is van toepassing op steden zoowel als op dorpen, spreekt van den „maire” en niet van den „burgemeester”, draagt geen datum en geen onderteekening: kortom zij draagt al de karaktertrekken van een aankondiging te voren opgesteld, tegen dat het noodig mocht zijn.

Bekendmaking.

Wij voeren geen krijg tegen de burgers, maar alleen tegen het vijandelijk leger.

Niettegenstaande dit zijn de Deutsche troepen aangevallen door een groot aantal personen die niet tot het leger behooren. Men heeft daden bedreven van de *meest afschuwelijke wreedheid* niet alleen tegen de strijdende maar ook tegen onze gewonden en onze geneesheeren, die onder bescherming staan van het Roode Kruis. Om dergelijke wreedheden te voorkomen, beveel ik het volgende:

1°. Ieder persoon die niet tot het leger behoort en gevonden zal worden met wapenen in de hand, zal op staanden voet worden doodgeschoten. Hij zal beschouwd worden als buiten het volkenrecht.

2°. Alle wapenen, geweren, pistolen, revolvers, sabels, dolken, enz., en alle springstoffen moeten onmiddellijk door de maires van elke stad of dorp worden overgeleverd aan den bevelhebber der Duitse troepen; mocht een enkel wapen worden gevonden, onverschillig in welk huis, of eenige daad worden gepleegd tegen onze troepen, onze vervoermiddelen, onze telegraaf- en spoorlijnen enz., of schuilplaats worden verleend aan vrij-schutters, zullen de schuldigen en de gijzelaars die in elk dorp worden genomen, zonder mededoogen worden doodgeschoten. Daarenboven zullen de bewoners der dorpen, enz. in kwestie worden verjaagd. De dorpen en steden zelf zullen worden vernietigd en verbrand. Indien zoo iets gebeurt op een weg tusschen twee dorpen of steden zal men op dezelfde wijze handelen met de inwoners van beide.

Ik verwacht dat de maires en de bevolkingen door een voorzichtig toezicht en gedrag de veiligheid onzer troepen zullen verzekeren evenzeer als de hunne.

In het tegenovergesteld geval zullen de bovengemelde maatregelen worden ten uitvoer gelegd.

Gef.: De generaal-hoofdkommandant,
(geen naam.)

De oproep tot gewelddadigheid komt van hoog. De geheele wereld sidderde bij de raadgevingen die Wilhelm II, in 1900, gaf aan het expeditie-leger dat naar China trok: „Volgt het voorbeeld der Hunnen”. Waarom dan ook doen de Duitschers nu als of zij boos worden, als men hen vergelijkt met de soldaten van Attila of als men hun leuzeschrijft: „Gott mit Huns”. Hoeveel eerlijker is de Duitse soldaat die na de brandstichting van Ottignies te hebben meegemaakt, zelf zijn wapenmakers vergelijkt met de Hunnen en met de lansknachten der Middeleeuwen. Ziehier de letterlijke vertaling van hetgeen hij in zijn zakboekje geschreven had¹⁾:

20 Augustus 1914.

In het laatste dorp dat wij door trokken, Ottignies, werd de eerste

¹⁾ Het zakboekje is niet getoekend en de schrijver geeft de nummers niet van zijn regiment of van zijn compagnie. Hij behoorde echter waarschijnlijk tot het 91e. Dit toch is het regiment dat zoo woest opgetreden is te Monceau-sur-Sambre. (Op een andere plaats in zijn zakboekje verhaalt de schrijver die slachting.) Dank aan de namen zijner wapenmakers van welke hij een lijst geeft, zal het later mogelijk zijn de identiteit van den eigenaar van dit zakboekje vast te stellen.

luitenant van de reserve, D. R. von Hagden met vier uhlanen door de burgers gedood; men heeft hen in den rug geschoten. Heden heeft de vreeselijke bestraffing plaats gehad. Men had daarenboven ook den vinger van den officier afgesneden om zijn ring te kunnen stelen; dergelijke onteerende dingen zijn reeds vroeger voorgevallen. De inwoners waren op het plein, onder bewaking der soldaten. Verscheidene mannen werden door den krijgsraad ter dood veroordeeld en terstond terechtgesteld. De vrouwen in 't zwart gekleed, als bij een plechtige processie, gingen vervolgens heen.

Onder degenen die gevallen zijn, hoeveel onschuldigen door kogels getroffen! Het dorp is letterlijk uitgeplunderd; het blonde beest heeft zich getoond zooals het is. De Hunnen en de lansknachten der middeleeuwen hadden het niet beter kunnen doen. De huizen staan nu in brand, en waar de werking van het vuur niet voldoende is, daar werpen we wat nog staat tegen den grond.

Wij bivakkeeren opnieuw. Ik gevoel me tamelijk op mijn gemak. Wij logeeren in een prachtig landhuis te Court Saint-Etienne voorbij Wavre.

Een schildwacht staat voor den wijnkelder ¹⁾.

De generaals volgen trouw het voorbeeld van den oppersten krijgshoofd. Het is voldoende te verwijzen naar de twee proclamaties van generaal von Bissing overgedrukt in *Belg. Dtschl.*, bl. 99.

Zeer veel te denken geeft ook de aankondiging van denzelfden generaal von Bissing waarin hij ons laat weten dat volgens Amerikaansche dagbladschrijvers de Duitschers geen „nuttelooze wreedheden” gepleegd hebben. Er zijn dus nuttige wreedheden! Waarlijk, mijnheer de Gouverneur-generaal, die er verstand van schijnt te hebben, mocht er wel een tabel van differentialen over uitgeven, waarin die ideeën nader werden omschreven.

Nieuwstijdingen vanwege de Duitse regeering.

Berlijn, 26 April. — De Amerikaansche dagbladschrijver Edward Fox die Deutschland bezocht heeft en aan het oostelijk en westelijk front is geweest, heeft zijn indrukken meegedeeld in verschillende Amerikaansche bladen. Hij schrijft dat hij geen enkele daad van onnoodige wreedheid heeft

¹⁾ Deze laatste zinsnede is neergeschreven in een ander deel van het dagboekje, dat ons niet de indrukken van den schrijver, maar de ontvangen en uitgevoerde bevelen mededeelt.

Het is niet onbelangrijk hier op te merken dat de Duitschers geen enkel „zakboekje” hebben openbaar gemaakt, ontnomen aan de „honderdduizenden” gevangene Belgen, Franschen, Engelschen en Russen.

bemerkt door de Duitschers gepleegd. Wat men er ook van zegge, het gaat altijd over het verhaal van een vriend's vriend; nooit (het is de journalist die spreekt) heb ik, ten spijt van de meest nauwgezette onderzoekingen, een enkel persoon kunnen ontdekken die mij verklaarde: „Ik heb met eigen oogen de Duitschers deze of gene wreedheid zien bedrijven”....

Het Algemeen Bestuur van België.

De Duitschers kennen ten andere het karakter hunner soldaten wel. Als bewijs voeren wij niets anders aan dan de kleine brochure (8 bladzijden) „*Ein Frauenwort an unsere Truppen im Kriege!* (Druck von P. Eichhorn, Frankfurt a. Main) van de hand van Gulda Diehl, waarin zij in eenige volzinnen de soldaten herinnert aan hetgeen de Duitse vrouwen verwachten van hun zonen, echtgenooten, verloofden of broeders.

Vier paragrafen van dit beroep, vol edele en hooge gedachten, dragen de volgende titels:

— „Brüder, wir rechnen nicht nur auf eure Tapferkeit, sondern auch auf ihre Selbsttucht” (Broeders, wij rekenen niet alleen op uwe dapperheid, maar ook op uw persoonlijke zelfbeheersching).

— „Brüder, entehrt keine Frauen und Mädchen” (Broeders, ont-eert geen vrouwen of maagden).

— „Brüder, verübt keine Grausamkeiten” (Broeders, bedrijft geen wreedheden).

— „Brüder, schonet Frauen und Kinder” (Broeders, eerbiedigt vrouwen en kinderen).

* * *

Indien iemand nog twijfelt aan de wreedheid van den Duitschen militair, dan zal het genoeg zijn om zijn twijfel weg te nemen, dat hij de kennisgevingen herleze bestemd voor onze bevolkingen, die bijvoorbeeld welke zijn weergegeven in het 6e verslag der Commissie van Onderzoek en in *Belg. Dtschl.*, bl. 82—89. Wij hebben er reeds meerdere van aangehaald (bl. 171, 210, 226, 371, 388).

* * *

Wat ons niettemin toch reden tot verwondering baart is, dat de smetstof der wreedheid ook de burgers heeft aangestoken, — ja zelfs katholieke leden van den Reichstag. De heer Erzberger die zelfs be-weerd heeft, en misschien nog beweert, dat de Belgen Deutschland op

2 Augustus zijn binnengevallen, heeft geschreven: „*Bovenal geen sentimentaliteit*”, wat misschien wel de koelst berekende wreedheid is die men zich kan uitdenken (*N.R.C.*, 6 Februari 1915, ochtendblad).

De raadgevingen droegen haar vruchten, zooals wij zullen bewijzen door achtereenvolgens de lichamelijke en zedelijke kwellingen te onderzoeken waarin onze beulen behagen scheppen. Eerst zullen wij eenige voorbeelden aanhalen van plagerijen. Wij verstaan daaronder die boosaardigheden die niet het leven of de rede der slachtoffers in gevaar brengen, maar waardoor misschien des te duidelijker de behoefte om te kwellen het meest uitkomt.

A. EENIGE PLAGERIEN

Een algemeene bemerking doet zich al dadelijk voor, deze namelijk, dat de Duitschers hun doel niet bereikt hebben. Want in plaats van ons te verbitteren zoodat wij een of andere onvoorzichtigheid begingen, die zij zich zouden verplicht gevoeld hebben te onderdrukken, hebben zij zich eenvoudig onze diepe verachting verworven. Om de waarheid te zeggen, iedere nieuwe vervolging maakt ons boos voor een dag; maar spoedig neemt de spotlust de overhand en wij hebben dan nog slechts dit eenig verlangen: op alle mogelijke wijzen hun laatste plagerij belachelijk te maken.

De Duitse tijd.

Niets toont beter de tegenstelling tusschen de Duitse en de Belgische geestesgesteldheid dan de wijze waarop wij de voorschriften in acht nemen aangaande den Duitschen tijd.

Na acht dagen van bezetting werden de inwoners van Andenne reeds verplicht hun klok te regelen naar den Duitschen tijd (bl. 406). Te Namen werd dit gelast van af 31 Augustus. Elders werd de Duitse tijd eerst later ingevoerd, en alleen voor de openbare klokken en de koffiehuisen. Vele herbergiers lieten eenvoudig hun klok stil staan; andere brachten een tweeden kleinen wijzer aan die een uur achter liep bij den eerste; anderen schreven onder hun klok: „Duitse tijd”, of „deze klok gaat een uur voor”. In de uitstalkast van een horlogemaker te Brussel staat te midden van talrijke klokken die min of meer den Duitschen tijd aangeven, eene klok, die het opschrift draagt:

„juiste tijd“... en deze geeft den Belgischen tijd. Kortom iedereen doet zijn best om te vermijden dat de klanten den Duitschen tijd zouden beschouwen als den ware.

En inderdaad, neemt men zooals in Duitschland en België het stelsel aan der uur-indeeling, dan is het duidelijk dat België behoort tot de zône van West- en niet van Centraal Europa. Het is dus alleen uit zucht tot plagerij dat Duitschland ons zijn tijd opdringt; overigens is het zich dit wel bewust, want zijn aankondigingen zorgen er altijd voor ons aan te wijzen op „den Duitschen“ niet op „den midden-Europeeschen tijd“ (b.v. bl.18, 19, 108, 161, 226, 342, 344, 388, 406).

Behandeling die zij de vrouwen doen ondergaan.

Wat denkt gij van de bijgevoegde kwellingen die zij doen ondergaan aan dames die tot eenige weken gevangenis veroordeeld zijn omdat zij brieven van Belgische soldaten aan de ouders dier soldaten hebben overgemaakt, of omdat zij een of andere scherpe uitdrukking gebezigd hebben tegenover een officier, of wel een ander misdrijf van dat soort bedreven hebben? Welk een fijngevoeligheid haar met een tiental andere vrouwelijke gevangenen op te sluiten in een kamer, waar zij niets ter harer beschikking hebben dan een emmer met een deksel; zij zijn nog gelukkig als het gezelschap geen twijfelachtige personen bevat.

Laten wij hierop niet verder ingaan. Het zijn kwellingen, die wel niet erg zijn, maar wier prikkelend karakter slechts ten volle kan gevoeld worden als men ze dagelijks te verduren heeft of ze hoort vertellen door magen en vrienden die er de slachtoffers van geweest zijn.

Na die voorbeelden van kollektieve, onpersoonlijke boosaardigheid, voorgeschreven door een of anderen hoogen ambtenaar verlangend den goeden naam van Duitschland hoog te houden, geven wij ook eenige gevallen waarin de persoon van den bedrijver zich geheel afteekent, en, laten wij het maar dadelijk zeggen, deze persoonlijkheid terstond de walging en verontwaardiging wekt van elk mensch die wat beschaafd is.

Vuilaardige amusementen.

Toen men ons in Augustus en September 1914 vertelde dat de

Duitschers er behagen in schepten hun bedden te bevuilen, weigerden wij aan deze slechtheid geloof te slaan. Maar een wandeling naar Eppenheim, Sempst en Weerde was genoeg om ons uit den droom te helpen. Niet alleen hadden zij alle huizen, rijk of arm, leeggeplunderd; niet enkel hadden zij zich het genot verschaft alle glas- en aardewerk dat zij niet konden meenemen tot gruis te slaan; niet alleen hadden zij in de kruidenierswinkels zich vermaakt met snuif te werpen in de botervaten, en kleine spijkers te vermengen met de krenten of peper te strooien door het meel, . . . maar alle bedden droegen de onwelriekende sporen van hun verblijf.

Men verbeelde zich niet dat deze zucht tot ongemanierdheid alleen eigen is aan de soldaten. De officieren die den nacht van 19 op 20 Augustus 1914 doorbrachten te Cortenberg, tusschen Leuven en Brussel, waren besmet van dezelfde Kultur. In een huis hebben zij zorgvuldig de tafel in de eetzaal gedekt, zonder de servetten te vergeten en vervolgens een aandenken gedeponeed in elken schotel. In een ander huis te Cortenberg kozen zij als ontvangvat den hoogen hoed van den eigenaar.

In het kasteel van Malderen (in Brabant) namen zij eerst alles weg wat hun behaagde, sloegen daarop de rest tot gruis, openden toen een speeltafel, deden daarin hun natuurlijke behoeften en sloten haar weer zorgvuldig ¹⁾.

Nog een andere openbaring van drekwelust. Verscheidene honderden Duitse militaire heelkundigen vereenigden zich op een congres te Brussel gedurende de Paaschdagen van 1915. Den laatsten dag van het congres, Woensdag 7 April, werd er een groot feestmaal gehouden in de zalen van het Paleis van Justitie. Den volgenden ochtend kwam men tot de ontdekking dat de heelkundigen 'n aandenken hadden achtergelaten. Zij hadden zich van de overtolligheid van drank en voedsel ontlast langs de drie natuurlijke wegen, en daarvoor de schoonste van alle zalen van het Paleis uitgekozen. Eerlijk gezegd, wij zouden zoo iets niet van geneesheeren verwacht hebben; maar het is waar, dit zijn Duitse militaire geneesheeren.

Eenige andere aardigheden.

Men vermaakt zich zooals men kan — of beter gezegd, men ver-

¹⁾ Wij zullen de namen later bekend maken.

maakt zich volgens zijn aard. Die vuilaardigheden, hoe walgelijk ook, zijn toch nog in zich zelf niet van dien aard, dat hun gevolgen de allerergste zijn. Maar wat te zeggen van den officier bijvoorbeeld, die verbleef bij een pastoor van de provincie Antwerpen en het geestig vond bladen te scheuren uit de boeken die de bibliotheek vormden van zijn gastheer, en de bladen er van vastplakte zoodat de eigenaar ze zelf scheurde als hij ze wilde losmaken. En let wel dat dit geen domoor was die zich met dat vriendelijk tijdverdrijf bezig hield, want hij droeg zorg in Latijnsche boeken juist de bladzijden te kiezen met belangrijken inhoud ¹⁾).

Daar zijn er anderen die jacht maken op geweldige tegenstellingen. Zoo te Houtem-onder-Vilvoorde op 13 September 1914, speelde de militaire muziek de meest meeslepende stukken terwijl eenige stappen daarvandaan de kerk stond te branden. — Te Monceau-sur-Sambre op 22 Augustus 1914 speelden officieren piano in het kasteel der Jufvrouwen Bourrier, op den weg van Trazegnies, terwijl de soldaten de bovenverdieping reeds hadden in brand gestoken. — Te Leuven op 25 Augustus 1914, hadden zij in een café op de Statieplaats, zonder den eigenaar iets te zeggen, de bovenverdieping in brand gestoken, en bleven beneden waar zij een auto-piano lieten spelen. Zij konden op die wijze de wanhopige gedragingen der bewoners genieten, toen deze tot de ontdekking kwamen dat zij niets meer konden redden.

De Duitschers kwamen te Capelle op den Bosch den 30en Augustus 1914, maar werden den volgenden dag teruggeslagen door de Belgische troepen. Den 4en September kwamen zij talrijker terug en versloegen de Belgen. Met de terugtrekkende Belgische troepen gingen al de dorpelingen mede, slechts eenige krachteloze oude mannen achterlatend. In dit bijna ledige dorp, waar niemand zelfs maar droomen kon hun den minsten tegenstand te bieden, verhaastten de Duitschers zich nog eenige inwoners te dooden — vier meent men. Vervolgens werden onder leiding van Kapitein von Puttkamer de brandkasten opengebrouwen, de voorwerpen van waarde ingepakt en naar Duitschland gezonden, en de wijn gebracht naar den oever van de vaart en in de huizen bezet door de officieren. In den avond van 4 September werd het dorp in brand gestoken. Dank aan de benzinepompen en de brandstichtende pastilles, woedde het vuur snel voort: van de 300 huizen die de kom van het dorp telde werden

¹⁾ Wij zullen de namen later bekend maken.

er 235 verbrand. Tot nog toe is er niets buitengewoons, maar zie hier nu het teekenende feit. Ten einde goed van het schouwspel te genieten gingen de soldaten den avond doorbrengen aan den oever van de vaart, waar zij een kleine slemppartij hielden: men heeft er meer dan 500 leege flesschen gevonden.

Omstreeks denzelfden tijd plunderden de Duitschers eenige kilometers meer westelijk gelegerd te Londerzeel het huis van Notaris Van Hove en staken het daarna in brand. Zij hadden vergeefs getracht de brandkast open te breken: woedend over het feit dat zij hierin niet konden slagen, wierpen zij er benzine in en staken die in brand en gaven zich zoo de voldoening ¹⁾ ten minste al de papieren daarin tot asch te hebben gemaakt (*fig. 9 en 10*).

B. LICHAAMELIJKE PIJNIGINGEN

Een voorstel van het „Deutsches Offizierblatt.“

Wij zullen hier de tallooze gevallen niet vermelden van kwellingen die worden aangevoerd in het verslag der Commissie van Onderzoek, noch die welke verhaalt worden in *La Belgique Martyre* van P. Nothomb. Wij zullen ons bepalen tot feiten waarvan wij persoonlijk kennis hebben genomen. De Duitschers zullen natuurlijk hun best doen ze te logenstraffen. Het is daarom best om te beginnen met een verklaring door hen zelf afgelegd. De *Vorwärts* van 23 Augustus 1914 (denzelfden dag waarop de voornaamste wreedheden werden gepleegd in den streek van Dinant) heeft geprotesteerd tegen het voorstel gedaan door een Duitschen officier om de „vrijeschutters” niet terstond te dooden, maar hen doodelijk te verwonden en hen vervolgens te laten langzaam zieltogen, met het verbod van hun eenige hulp te verleenen. Wat naar onze meening nog erger is dan het voorstel zelf, is het feit dat het *Deutsches Offizierblatt* dit heeft begroet als iets heel natuurlijks.

Het ligt voor de hand, dat overal waar zij zijn vastgesteld, de wreedheden door onze vijanden begaan, moeten worden bekend gemaakt en alles in het werk moet worden gesteld om een herhaling te voorkomen.

Niettemin moet het verhaal dezer wreedheden ons niet voeren tot een

¹⁾ *Schadenfreude* zegt men in het Duitsch; eigenlijk „leedvermaak“.

politiek van wedervergelding, noch ons er toe brengen om met onschuldige bloed weg te wasschen wat anderen misdreven hebben.

Wat moet men zeggen, als men ziet dat een orgaan als het *Duetsches Offizierblatt* zijn sympathie uitdrukt met het volgende voorstel: Men moest niet op staanden voet de „beesten” doodschieten die als vrijeschutters worden gevat, maar hen neerschieten om hen verder aan hun lot over te laten, met verbod van hun eenige hulp te verleenē? Wat te zeggen, wanneer er wordt bijgevoegd dat de verwoesting, bij wijze van wraakoefening, zelfs van geheele plaatsen nog niet „een voldoende wraakneming is voor de beenderen van een enkelen vermoorden Pommerschen grenadier.” Dat zijn de fantasieën van bloeddorstige fanatieken, en men schaamt zich te zien dat onder ons volk menschen te vinden zijn die zoo spreken. Soortgelijke voorstellen, zelfs indien zij niet ten uitvoer gebracht worden, zijn inderdaad geschikt om onze zaak voor het oog der geheele wereld in een kwaad daglicht te stellen.

Vorwärts, 23 Augustus 1914.

De marteling der familie Valckenaers.

Een der vreeselijkste treurtooneelen van dezen oorlog is de vermoording van de familie Valckenaers te Thildonck op 26 Augustus 1914, terwijl Leuven in brand stond. Omdat zij de Belgische soldaten niet hadden kunnen beletten hun boerderijen als steunpunt te gebruiken werden de leden der twee gezinnen Valckenaers in koelen bloede neergeschoten: van die 14 ongelukkigen werden 3 levensgevaarlijk gewond en 7 gedood. Om zich des te beter te amuseeren verplichtten de Duitschers het oudste meisje een soort vlag te zwaaien.

In den ochtend van Dinsdag 25 Augustus 1914, deden de Belgen een uitval aan de zijde van Haacht en Rotselaar. Zij wierpen de Deutsche troepen terug over een uitgestrektheid van meerdere kilometers tot aan Campenhout en Thildonck. In hun spijt staken de Duitschers dienzelfden dag verschillende plaatsen in brand waarop zij werden teruggeworpen. Bueken begon te branden om 16 uur, Herent tusschen 18 en 19 uur en Leuven om 20 uur.

Den volgenden morgen, Woensdag 26 Augustus, zeer vroeg in den ochtend, kwam een Belgische afdeeling de boerderij bezetten van den heer Isidore Valckenaers, een bekend en welvarend tuinier, die een oppervlakte van 6 à 7 hectaren bebouwde op de grenzen der gemeenten Thildonck, Werchter en Rotselaar, één kilometer afstands van den rechteroever van het kanaal, en eveneens de aangrenzende boerderij behoorend aan zijn broer, François-Edouard Valckenaers.

De Belgische officieren werden ontvangen op gastvrije wijze. Van de zolders der woningen en der andere gebouwen openden de troepen het vuur

op de Duitschers die zich verscholen hielden in een klein boschje dicht bij den ijzeren weg. Toen een bevel tot terugtrekken werd overgebracht gingen de Belgische troepen weg.

Minstens een honderdtal manschappen hadden op de Duitschers geschoten. Deze konden dus redelijkerwijze niet veronderstellen dat het burgers waren die geschoten hadden.

Een uur later kwam een afdeeling van ongeveer 50 Duitse soldaten, onder aanvoering van een korten, dikken, ruwen roodharigen officier, die een bril droeg, de boerderij van Isidore bezetten.

De tuinier en twee jongelieden, zijn neven, zoons van François-Edouard, werden terstond gevangengenomen, niettegenstaande de smeekingen van Louise, de oudste dochter, die zich aan het lichaam van haren vader vastklampte en de soldaten bad zijn leven te sparen. Men dreef haar met geweld terug en de mannen werden onmiddellijk neergeschoten, om 8 uur 'smorgens.

De twee neven (François-Joseph en Julien) waren op slag dood. Isidore echter leefde nog. Hij had een verschrikkelijke wond in het rechtersleutelbeen; hij liet zich vallen en na de tweede fusillade, die wij aanstonds zullen vermelden, kroop hij onder een hoop takkebossen waar men hem den volgenden morgen 27 Augustus bijna doodgebloed onder vandaan haalde. Hij leeft op het oogenblik (Mei 1915) nog en is onder behandeling in een heelkundig gesticht ergens in Brussel.

De verschrikte familie was intusschen naar den tuin gevlucht en vormde daar een treurige groep van 11 personen; de boerin, de vrouw van Isidore met acht kinderen; en haar schoonzuster (de vrouw van François-Edouard, moeder van de twee jongelieden die gedood waren) en haar zoontje van 14 jaar. De groep bestond dus slechts uit vrouwen en kinderen (het oudste mannelijke kind was 14 jaar).

De slachting ging voort na een eigenaardige voorbereiding. De Duitschers plaatsten in de handen van Louise een soort banier vervaardigd uit een staak die zij uit de heg hadden gebroken, en een stuk wit linnen daaraan bevestigd. Daarop begonnen zij uit verschillende richtingen te schieten.

Zeven slachtoffers vielen. Vijf waren doodelijk getroffen. Louise, ongeveer 18½ jaar oud, stierf eenige uren later zonder de minste hulp te hebben ontvangen; Melanie, oud 16½ jaar; Jeanne, oud 6½ jaar en Victorine, oud 2½ jaar, — en de kleine Joseph-Charles oud 14 jaar. De vier eerste waren de dochters van Isidore; de knaap is de zoon van François-Edouard.

Op het oogenblik der terechtstelling droeg Vrouw Isidore Valckenaers de kleine Victorine op den arm, die door schrik geslagen haar gezichtje tegen het gelaat harer moeder drukte en haar armpjes om haren hals hield. Een kogel trof den arm van het kindje en verbrijzelde het hoofdje, terwijl de moeder door hetzelfde schot in de bovenlip getroffen en het linkeroog uitgeslagen werd (*fig. 27*).

Haar schoonzuster hield haar zoontje Joseph-Charles bij de hand. De kogel die het hoofd van het kind verbrijzelde wierp bloed en hersenen op de kleederen der moeder.

De wond die den dood veroorzaakte van de kleine Jeanne was afschuwelijk; het boven-dijbeen was getroffen en opengescheurd over een lengte van 20 centimeters, bij 5 cM. diepte en 7 cM. breedte.

Het zevende slachtoffer was een jongen van 14 jaar, een zoon van Isidore. Hij werd getroffen door een kogel in de rugstreek; de kogel is nog niet verwijderd ofschoon de wond geheeld is.

Is het noodig hier bij te voegen dat de soldaten na deze slachting de boerderijen der broeders Valckenaers in brand staken, met al wat zij bevatten — meubelen, beesten, oogst, — en dat zij geen oogenblik er aan dachten om de gewonden te hulp te komen?

* * *

Laten wij de balans eens opmaken: Van de 14 leden der familie Valckenaers die zonder eenig voorafgaand onderzoek, zonder vonnis en in weerwil van alle klaarblijkelijkheid, neergeschoten zijn, zijn er slechts vier ongedeerd of met lichte verwondingen afgekomen.

Drie zijn zwaar verwond: Isidore, zijn vrouw, en hun zoon van 14 jaar.

Zeven zijn er gedood:

Frans-Joseph, 20 jaar	} zoons van François-Edouard.
Julien, 17 jaar	

die vielen bij de eerste terechtstelling (omstreeks 8 uur in den morgen).

Louise, 18 jaar	} dochters van Isidore.
Melanie-Constance, 16 $\frac{1}{2}$ jaar	
Jeanne-Joséphine, 6 $\frac{1}{2}$ jaar	
Louise-Victorine, 2 $\frac{1}{2}$ jaar	

Joseph-Charles, 14 jaar, zoon van François-Edouard,

gedood bij de tweede terechtstelling (omstreeks half negen in de morgen).

De 7 akten van overlijden, die eerst konden worden opgemaakt op 11 November 1914 berusten op het gemeentehuis van Thildonck. Wij laten een afschrift volgen van de akte van overlijden van Louise Valckenaers.

Eerst moeten wij echter nog de opmerking maken dat deze slachting ten uitvoer is gebracht zonder dat daartoe eenige reden bestond. De Duitschers konden redelijkerwijze de familie Valckenaers niet beschuldigen op hen geschoten te hebben, en zelfs indien zij hardnekkig wilden doen gelooven dat de duizenden schoten gelost waren door de bewoners der twee boerderijen, waar zij overigens geen enkel wapen gevonden hebben, welke verschooning

konden zij dan nog aanvoeren om de vrouwen, meisjes en jonge kinderen te vermoorden die de tweede groep vormden? En wat kan men anders zien in dat spel met de vlag welke de oudste dochter zwaaien moest toen op haar en de haren geschoten werd, dan een bewijs van doortrapte wreedheid?

Kopij.

AKTE VAN OVERLIJDEN, No. 24.

Ten jare duizend negenhonderd veertien, den elfsten november, om een en half ure namiddag, zijn voor ons Julianus Persoons, Burgemeester, Ambtenaar van den Burgerlijken stand der gemeente Thildonck, Arrondissement Leuven, Provincie Brabant, verschenen Ludovicus Isidorius Valckenaers, oud vijf en veertig jaren, beroep landbouwer, wonende te Thildonck, vader van de overledene, en Joannes Baptista Engelborghs, oud vijf en veertig jaren, beroep landbouwer, wonende te Thildonck, geen familie van de overledene, dewelke ons verklaard hebben dat op zes en twintigsten Augustus negentien honderd veertien, om acht en half 's morgens te Thildonck overleden is: *Ludovica Valckenaers*, landbouwster, oud achttien jaren, geboren te Herent, wonende te Thildonck, dochter van den eersten komparant en van Maria-Josephina Cuveliers, huishoudster, wonende alhier.

Na voorlezing dezer akte, opgesteld in dubbel, ontvangen te hebben, heeft de tweede komparant met ons geteekend; de eerste heeft verklaard dit niet te kunnen bij gebrekkelijken arm.

(Geteekend) J. ENGELBORGHs, J. PERSOONS.

Andere daden van woestheid.

In den nacht van 25 op 26 Augustus hadden zij te Leuven hun woede botgevierd door het lijk van een jonge vrouw te verminken.

In den namiddag van 25 Augustus hadden zij, altijd nog in de nabijheid van Leuven, te Bueken zich meester gemaakt van den pastoor en hem neus en ooren afgesneden eer zij hem de genadeslag toebrachten (bl. 293). Terzelfder tijd begon de marteling van den pastoor van Verbrande-Brug, welke eerst den volgenden dag, 26 Augustus eindigde.

Te Elewijt, op 27 Augustus, maakten zij er een spelletje van, de handen te ontwrichten van vier jonge lieden, de drie broeders Van der Aa en François Salu.

Een weinig verder Oostwaarts martelden de eerste Duitse troepen, die door Schaffen bij Diest trokken, op 13 of 14 Augustus, den smid

Broeders. Den geheelen dag had hij gewerkt om de paarden te beslaan der vijandelijke ruiters. Op het vallen van den avond ging hij met den koster naar de kerk ten einde eenige kostbare voorwerpen te redden die men vergeten had in veiligheid te brengen. Hij werd door de soldaterij overvallen en vastgebonden. Achtereenvolgens verbrijzelden zij hem de polsen, de armen en de beenen, en waarschijnlijk onderging hij nog andere martelingen. Toen hij zoo te zeggen geheel bewegingloos was vroegen de soldaten hem of hij zich voortaan nog in staat zou gevoelen om eenig werk te doen. Op zijn ontkennend antwoord; met nauwelijks hoorbare stem gesproken, verklaarden zij dat hij in dat geval niet moest blijven leven. Onmiddellijk wierpen zij hem, met het hoofd naar beneden, in een kuil voor hem gereed gemaakt, en vulden dien toen op, maar zij lieten de voeten er boven uitsteken.

In andere deelen des lands paste men ook de meest wreede pijnigingen toe. Te Spontin, bij Dinant, op 23 Augustus doorstaken zij den pastoor en den burgemeester met bajonetten totdat de dood intrad, maar eerst hadden zij ieder van hen omgord met een sterk touw rond den buik, stijf aangetrokken door twee soldaten. De officier die te Spontin werkte had ongetwijfeld een groote voorliefde voor touwen, want nadat hij ongeveer 120 inwoners der plaats levend (de overigen waren doodgeschoten terwijl zij trachtten te vluchten) in handen had gekregen, bond hij ze bij de polsen aan elkaar en bracht hen zoo naar Dorinne; maar velen werden doodgeschoten eer zij dat dorp bereikten.

Op denzelfden dag, in de gevangenis van Dinant, wurgde een soldaat een klein kindje in de armen der moeder, omdat het te hard schreeuwde.

Te Sorinnes, altijd nog in de buurt van Dinant, en op denzelfden dag, werden Jules en Albert Houzieaux levend verbrand

Te Aiseau, op 21 Augustus, sloten de Duitschers twee mannen op in een huis, dat zij daarna in brand staken. De onverwachte komst van een Fransche granaat belette hen echter te genieten van het lijden hunner slachtoffers.

Te Hofstade was het lot hun gunstiger; daar wierpen zij Victor Decoster, dien zij uitgeplunderd hadden, in den vuurpoel van zijn eigen huis; zijn knecht deelde zijn lot.

Men moet wel gelooven dat de Duitsche soldaten groot genot vinden in de stuiptrekkingen van opgehangenen.

De heer Heymel heeft zich moeten tevreden stellen met het lijk van

een priester te zien bengelen aan een boom, en zijn vriend, de heer Klemm heeft er voor gezorgd een herinnering aan dit troostend schouwspel te bewaren in een teekening uitgegeven in *Kunst und Künstler* van Januari 1915 (fig. 22). De heer Heymel drukt zijn groote voldoening uit bij dit schouwspel; maar welk een genot zou hij gesmaakt hebben, als hij had kunnen meedoen aan het ophangen der mannen die de Duitschers zich beroemen aan boomen te hebben opgeknoopt in het land van Herve; of indien hij had mogen helpen om den inwoner van Evelette op te hangen, dien de troepen te Andenne ter dood brachten op 20 Augustus, of den herbergier die aan een lantaarn werd opgeknoopt te Leuven in den nacht van 26 op 27 Augustus; maar waar deze fijne geletterde man het levendigst genot zou gesmaakt hebben, dat zou geweest zijn te Arlon gedurende de foltering van dien grijsaard, die uren lang bleef hangen, terwijl zijn voeten juist den grond raakten (bl. 439).

De Duitse wreedheden te Arlon van 12 tot 26 Augustus 1914.

De feiten voorgevallen te Arlon in de maand Augustus 1914 zijn gewichtig genoeg om ons te veroorloven daarvan een overzicht te geven volgens het verhaal door een student in de medicijnen ons gedaan.

In het begin van Augustus verliet ik Y. . . . , waar mijn ouders wonen, om mij te begeven naar het dorp X. . . . noordwaarts van mijn geboortestad.

Twee dagen later kwamen de Franschen die zich naar het noorden van Luxemburg begaven. Er hadden troepenbewegingen plaats in alle richtingen en men kon voorzien dat gevechten zouden geleverd worden in de nabuurschap. Ik dacht mij nuttig te kunnen maken door een kleine ambulance op te zetten, wat ik ook deed.

Ik verbleef bij een mijner tantes, die een zoon heeft van mijn leeftijd.

Op zekeren dag had een gevecht plaats tusschen Fransche en Duitse troepen, en men bracht naar mijn kleine inrichting een gewonden Duitsehen soldaat, genaamd Kohn. Ik verleende hem de eerste hulp, en verontschuldigde mij dat ik niet meer doen kon, maar beloofde dat men hem tegen den avond naar Arlon zou brengen waar hij alle noodige zorgen vinden zou.

Ik kwam thuis bij mijne tante en vond haar in tranen; men had haar zoon, mijn neef Jules van haar weggehaald onder voorwendsel dat hij geschoten had. Dit was een dwaasheid, want in de gansche familie was slechts een revolver en die droeg ik bij me. Ik had ze al dien tijd gehad dat ik in de ambulance was. Ik haastte mij het wapen te verbergen onder een kist

en besloot mijn neef te gaan terugvragen van de Duitschers. Ik ben eenigszins bekend met hun taal en was zoo overtuigd van de onschuld van mijn neef, dat ik meende dat eenige woorden van opheldering voldoende zouden zijn om hem in vrijheid te laten stellen.

Ik vond hem spoedig vastgebonden aan een boom, met andere gevangenen.

Ik begon toen te onderhandelen met een Duitsch officier.

Deze antwoordde dat er op het oogenblik niets aan te doen viel, dat de gevangenen naar Arlon zouden gebracht worden, maar dat hij er van overtuigd was dat indien ik meeding het mij te Arlon wel zou gelukken om mijn neef recht te zien wedervaren.

Wij gingen toen op weg naar Arlon; ik marcheerde naast de gevangenen.

In het dorp Z.... liet men ons in de handen van andere soldaten. Op 'n gegeven oogenblik was ik ten hoogste verwonderd te zien dat ik zelf gevangengenomen was; ik vergezelde mijn neef niet langer om hem te redden, maar ik deelde nu in zijn lot.

Wij kwamen te Arlon. Wij werden opgesteld tegen een muur. Onder ons was ook eene vrouw met twee kinderen van 9 en 10 jaar, een grijsaard met zijn zoon uit ons dorp, en nog andere personen die ik niet kende.

Een officier te paard kwam naar ons toe. Hij was, schijnt het, een rechter.

Hij wendde zich tot de soldaten en vroeg, elk onzer aanwijzend: „Heeft deze geschoten?”

En de soldaten antwoordden altijd ja.

Nu moet men weten dat deze soldaten niets gezien hadden, want zij waren niet degenen die de menschen hadden gevangen genomen in hun dorp.

Het hoofddeksel dier soldaten was geheel verschillend, deze hadden helmen, gene petten.

Toen de officier zijn aanwijzingen gedaan had, vertelde men ons dat wij allen ter dood veroordeeld waren.

Men pakte een grijsaard aan en men pakte mij aan en trok ons op zij om ons dood te schieten.

De zoon van den grijsaard sprong naar zijn vader toe en trachtte dien aan de soldaten te ontrukken. Het resultaat was dat men ook den zoon aanpakte om met zijn vader te worden doodgeschoten en men mij op zij duwde.

Ziehier wat toen gebeurde:

Men plaatste beiden tegen den muur. Een peleton soldaten onder bevel van een officier stelde zich op tegenover hen. De officier gaf al de bevelen met berekende langzaamheid ten einde de kwellingen der slachtoffers te verlengen.

— Laadt....!" dan een pauze. „Legt aan....!" wederom een pauze; „Vuur....!"

De twee ongelukkigen vielen jammerend tegen den grond.

De officier kwam bij hen, zag dat zij niet dood waren, en liet opnieuw schieten met dezelfde langzaamheid en op dezelfde wijze. Dezen keer bewoog de vader zich niet meer; een derde salvo was noodig voor den zoon.

Men leidde ons toen allen weg naar een wachtpost.

Wij bleven daar drie dagen. Men gaf ons niets te eten. Sedert den ochtend hadden wij niets gebruikt en eerst den volgenden of den daaropvolgenden dag kregen wij een weinig water.

In dit vertrek zijn wij letterlijk gefolterd.

Men dwong ons recht te blijven staan; een grijsaard jammerde; hij had dorst in zulk een graad dat de tong hem uit den mond hing en de vliegen er zich op neerzetten. Daar hij er niet in slaagde recht te blijven staan, sloegen de Duitschers hem een touw om den hals en bonden het aan een kram in den muur zoodat hij slechts steunde op de punten zijner voeten. Het touw rekte en de ongelukkige hing nu eens over ter rechter, dan weer ter linkerzijde. De soldaten zetten hem weer recht met kolfslagen in het gezicht ¹⁾.

Op een gegeven oogenblik zakte zijn broek af en toen zagen wij dat hij gewond was met bajonetsteken in het bovenbeen. Later werd hij krankzinnig. In zijn delirium riep hij uit: „Maakt het voedsel gereed voor de koeien." Het was een afgrijselijk schouwspel.

Op een ander oogenblik liet men de vrouw met de twee kleine jongens uit onze groep weghalen, en alle drie werden doodgeschoten tegen den muur van het paleis van Justitie te Arlon. De soldaten zeiden dat men bij deze vrouw de beurs had gevonden van een Duitsch soldaat.

De tijd ging voorbij in de afschuwelijkste zedelijke en lichamelijke kwelingen. Wij hadden alle begrip van tijd verloren. De soldaten scholden ons uit, spogen op ons, maakten teekenen dat men ons den hals zou afsnijden, zou ophangen, en vonden er genoeg in te gaan drinken voor onze oogen, terwijl wij versmachtten van dorst.

Onverwacht kwam een hoofdofficier in de kamer. Hij kwam dicht bij mij en vroeg: „Waarom zijt gij hier?"

Ik antwoordde: „Men beschuldigt ons op uwe soldaten te hebben geschoten". Hij keerde mij den rug toe, maar ik riep met luide stem: „Ja, en in plaats van op uw soldaten geschoten te hebben, heb ik ze verpleegd. Als gij er 'n bewijs van wilt hebben, richt u dan tot den soldaat Kohn die hier te Arlon in het hospitaal moet zijn."

¹⁾ Men heeft mij later te Arlon verteld dat deze grijsaard een zandverkooper was van Châtillon, een weinig kindsch door ouderdom, en welbekend bij het volk van Arlon.

Ik vertelde hem toen de geschiedenis van Kohn. Hij ging naar het hospitaal en kwam spoedig weer terug; hij had den soldaat Kohn gevonden, die mijn verhaal bevestigd had.

De officier te paard, die als rechter werd aangezien, kwam tot aan de deur van het wachthuis; men bracht ons, mijn neef en mij, naar buiten, en zonder ons te ondervragen zeide hij: „Gij zijt vrijgesproken”. Ik protesteerde zeggende: „Er zijn daar binnen nog vijf of zes personen uit mijn dorp, die evenmin schuldig zijn als wij”. Men liet hen naar buiten komen en de rechter zei tot hen evenals hij tot mij gezegd had, en zonder te ondervragen: „Gij zijt vrijgesproken”.

Wat dien ongelukkigen grijsaard betreft, ik zal u na den oorlog vertellen hoe hij ontkomen is. Hij is in zijn dorp teruggekeerd; hij is geheel verminkt.

* * *

Ik ben te Arlon gebleven tot het einde van Augustus bij een mijner bloedverwanten, wiens ambt hem dagelijks in aanraking brengt met de Belgische overheden en met het Duitse leger. Ik heb daardoor veel juiste inlichtingen kunnen verkrijgen.

* * *

De Duitschers zijn Arlon binnengetrokken op 12 Augustus, zij kwamen van Mersch in het groot-hertogdom. Sedert verscheidene dagen waren alle wapenen die de bewoners bezaten opgezonden naar het Stadhuis. De menschen van Arlon wisten uit de dagbladen wat wreedheden de Duitschers bedreven hadden te Visé, Herve, Battice, Warsage, enz.; zij zorgden er voor niet te roeren.

Zoodra zij in de stad waren, begonnen de uhlanen de deuren in te slaan met hun geweerkolven. Voor het Café Turc, een verdachte herberg aan den Merscher weg, doodde een soldaat met een lansstoot eene oude bewoonster, genaamd Paula, die hij beschuldigde op hem geschoten te hebben.

Den volgenden dag vaardigde de kommandant von der Esch, plaats-kommandant, een bekendmaking uit die ik heb overgeschreven:

Bekendmaking.

Dezen nacht heeft men lichtseinen gewisseld tusschen Freylange en de benedenstad; men heeft een onzer patrouilles aangevallen, men heeft onze telefoondraden doorgesneden. Om de bevolking te straffen die schuldig is aan zulke daden van kwade trouw, beveel ik dat heden om 3 uur in den namiddag het dorp Freylange in brand gestoken en 100 huizen in het westen van Arlon vernield worden.

Daarenboven veroordeel ik de stad tot een oorlogsschatting van 100.000 frank, die mij moeten worden ter hand gesteld voor zes uur van avond; bij gebreke daarvan zal ik de gijzelaars laten doodschieten.

VON DER ESCH.

* * *

Terwijl het gemeentebestuur van Arlon beraadslaagde over de oorlogsschatting werden de verbranding van Freylange en de verwoesting van 100 huizen in 't westen van Arlon volgens program ten uitvoer gebracht.

Nadat de 100.000 fr. hun waren uitbetaald, riepen zij naar het hoofdkwartier, dat zijn intrek genomen had in het Hôtel du Nord, den politieagent genaamd Lempreur¹⁾ en gaven hem bevel de personen te gaan gevangennemen die op de Duitse troepen geschoten hadden. Hij kwam terug om hun te zeggen, dat hij niemand gevonden had. „Zoo! werd hem gezegd; gij toont u daarin kwaadwillig. Heel goed; gij zult betalen voor de anderen²⁾. En zonder te luisteren naar zijn smeekingen, zonder hem toe te staan zijn vrouw en kinderen, — hij had er negen — terug te zien, plaatsten men hem tegen een deur, en een peleton schoot hem neer.

Ik heb in het Hôtel du Nord de deur gezien geheel met kogels doorboord.

* * *

Eenige dagen later komt een andere legerafdeeling de eerste vervangen. Onmiddellijk, veroordeeling tot een nieuwe oorlogsschatting: 1 Miljoen frank.

De stad kon slechts 238.000 frank te zamen brengen. Daarmee stelde men zich te vreden.

* * *

Van den dag af dat ik was vrijgelaten hoorden wij bijna dagelijks fusilades in Arlon; het waren gevangenen binnengebracht gelijk wij uit naburige dorpen, vooral uit Rossignol en Tintigny, die in kleine groepen werden doodgeschoten.

Een dezer terechtstellingen had plaats op het plein der Sint-Donatuskerk. De Deken slaagde er in genade te verkrijgen voor twee der veroordeelden.

De meest belangrijke was die van 123 (anderen zeggen 118, of 127) inwoners van Rossignol en naaste omstreken, die 26 Augustus werden doodgeschoten. Men voerde hen naar het viadukt dat over het station van

¹⁾ Waarom wordt een politieagent belast met het vinden der „vrijeschutters" en niet het hoofd der politie! Waarschijnlijk omdat zij hun wraak wilden koelen aan Lempreur; hij was namelijk de man die eenige jaren geleden de daden aan het licht had gebracht van den spion Theysen, die door de Duitschers betaald werd (Nota van J. M.).

Arlon loopt (naar het station van den buurtspoorweg). Men doodde hen in kleine groepen van 10 à 12 personen. Zij die niet gedood waren door het schot, werden afgemaakt met de bajonet. Iedere groep moest gaan staan op de lijken der voorgangers. Men bewaarde voor het slot eene dame uit Rossignol, de vrouw Hurieaux die haren man en het grootste gedeelte van haar dorp voor haar oogen had zien doodschieten. Zij stierf met den kreet: „Leve België! Leve Frankrijk!”

Hier is nog een kleine bijzonderheid die ik heb kunnen nagaan. Toen de ontvanger en de verificateur der douanen van Arlon vernamen dat de Duitschers op komst waren hadden zij al het geld uit de brandkast genomen en er slechts wat klein geld ter waarde van één frank in gelaten. De Duitschers begonnen onmiddellijk na hun komst pogingen om de brandkast te openen, maar slaagden er pas in na twee dagen tobben. Woedend over den tegenvaller maakten zij van de kast een W. C.

Men ziet dat de feiten voorgevallen te Arlon tusschen 12 en 26 Augustus 1914 een prachtige staalkaart vormen van de handelwijze der Duitschers: terechtstellingen en brandstichtingen zonder voorafgaand onderzoek; — afpersing van geld zonder zin of reden, — stelselmatige en te voren aangekondigde plunderingen, — veroordeelingen en vrijlatingen overgelaten aan de invallen van den „rechter”, — voorbedachte wraaknemingen, — zedelijke kwellingen toegepast met alle mogelijke wreedheid.

Pijniging van Belgische soldaten.

De Duitschers zullen misschien zeggen — verondersteld dat zij meenen zich te moeten verontschuldigen — dat deze terechtstellingen een gevolg zijn geweest van de aanvallen door „vrijeschutters” of van de verminking van gewonden door Belgische burgers. Maar het zal hun onmogelijk zijn die leugens aan te voeren, als verzachtende omstandigheid, voor de onmenselijke behandeling die zij de Belgische soldaten lieten ondergaan vanaf hun eersten aanslag op de forten van Luik in den nacht van 4 op 5 Augustus, dat wil zeggen, weinige uren na het begin der vijandelijkheden. Niet alleen mishandelden zij op allerlei wijze de Belgische krijgsgevangenen, maar zekere Duitse soldaten dreven hun Kultur zoo ver, dat zij zelfs water weigerden aan de ongelukkige gewonden die reutelden van dorst; erger nog, zij gunden zich het afschuwelijke genot om het water in de veldfleschen der gewonden voor hun oogen op den grond uit te storten ¹⁾.

¹⁾ Wij zijn persoonlijk bekend met een dezer Belgische gewonden.

C. DE ZEDELIJKE PIJNINGEN

De lichamelijke kwellingen door de Duitschers op ons toegepast kunnen niet in vergelijking komen met hun stelsel van zedelijke kwellingen. Daarin hebben zij een doortrapte fijnheid bereikt die het vindingrijke genie von Edgar Poë waardig zou zijn.

Verschillende pijnigingen vóór de terechtstelling.

Degenen die doodgeschoten moeten worden, dwingen hun eigen graf te delven, zooals zij deden te Tavigny ¹⁾, is een al te gewone zaak. In de Fonds de Leffe, op 23 Augustus 1914 vervolmaakten zij deze wijze van doen. Zij hadden acht man van Dinant opgeroepen om de dooden te begraven naarmate zij zelf ze doodschoten (er was zooveel werk dat men het moest toevertrouwen aan menschen van ondervinding); des avonds delfde elk der acht doodgravers zijn eigen graf; vier werden doodgeschoten en begraven door hun collega's. Op het oogenblik dat ook dezen hetzelfde lot zouden ondergaan, schonk een officier hun genade, niet uit menschelijkheid (dat zou al te mooi zijn geweest) maar eenvoudig omdat men de volgende dagen hun diensten nog zou noodig hebben.

Gedurende de bloedige dagen van 23 en 24 Augustus te Dinant vonden zij nog heel wat andere zedelijke kwellingen uit. In den morgen van den 23en schoten zij op een weiland van Fonds de Leffe een groep van 13 mannen dood. Maar in plaats van hen allen ineens vóór het executie-peleton op te stellen, verhoogden zij heel wetenschappelijk het genot: de 13 ongelukkigen werden de een na den ander aan denzelfden boom vastgebonden, en de een na den ander neergeschoten.

De geheele dag van 23 Augustus werd te Fonds de Leffe gebruikt om de mannen te dooden in kleine groepjes van een half dozijn; zij werden doodgeschoten of wel onder de oogen van vrouw en kinderen, of een weinig ter zijde, maar toch altijd binnen het bereik van de stem, opdat de familie niets zou missen van de jammerkreten der slachtoffers.

Later toen de vrouwen en kinderen waren opgesloten in een molen, nadat men ze eerst langs de lijken had laten wandelen, gunden de Duitschers zich het genoegen om van tijd tot tijd vuren aan te steken

¹⁾ Zij beroemen er zich ten minste op, dit gedaan te hebben (zie blz. 117, 119).

voor de vensters ten einde de vrouwen te doen gelooven dat men haar met haar kinderen levend ging verbranden, en om te kunnen genieten van haar angstkreten.

Terwijl men in les Fonds de Leffe aan het fusilleeren was, hadden vreeselijke slachtingen plaats te Leffe en te Dinant, op eenige minuten afstands van daar. Hier ook schoot men de mannen dood voor de oogen van hun gezin, bijvoorbeeld Victor Poncelet en Charles Naus; en men liet de overlevenden wandelen langs de lijken. De officieren echter verzonnen meer ingewikkelde vermakelijkheden; zoo lieten zij een groep vrouwen en kleine kinderen wegloopen naar de heuvels, om ze dan op een afstand neer te schieten.

Een andere zedelijke kwelling, herhaaldelijk toegepast bestaat hierin dat men menschen in den waan brengt dat men hen zal doodden. Al de inwoners van Sorinnes werden voor mitrailleuses geplaatst en een Duitsch aalmoezenier, die Fransch sprak, kwam plechtig de hand schudden van iederen man. Te Dinant stelde men 2 à 300 personen op met het gelaat naar een muur; daarop las een predikant de gebeden voor overledenen (misschien was het dezelfde man van Sorinnes die nog een keer dat genot wilde hebben) en men liet een ledige mitrailleurse afdraaien. Een officier lachte luidkeels, terwijl hij met zijn revolver een vijftiental vrouwen bedreigde opgesloten in het klooster der Norbertijnen te Leffe.

Het is niet enkel in de streek van Dinant dat de Duitschers hun toevlucht namen tot zedelijke kwellingen.

Wij laten hier eenige karakteristieke voorbeelden volgen uit andere streken.

Vooreerst het loterij-stelsel: De mannen worden opgesteld in een lange rij en elke derde (zooals te Aarschot), of elke vijfde (zooals te Leuven), wordt doodgeschoten.

Dan de schijn-executies en de doodsbedreigingen.

Te Wépion bij Namen op 23 Augustus 1914 (den dag van Dinant), laadden de Duitschers vrouwen in booten en gaven haar bevel om te roeien tot in het midden van de Maas. Daar legden zij herhaaldelijk op haar aan.

Eindelijk nadat zij zich lang hadden vermaakt met haar ontzetting, gaven zij haar verlof naar den oever terug te keeren.

Op 28 September 1914 gingen burgergevangenen uit het noorden

van Brabant naar het station vanwaar zij naar Duitschland zouden vertrekken. De stoet werd voorafgegaan door een militaire kapel die doodenmarschen speelde; ook deze menschen meenden dat zij ter dood werden geleid (bl. 101).

Twee Brusselsche wandelaars die zich op 30 Augustus 1914 gewaagd hadden tot aan Koningsloo, op Brusselsch grondgebied, werden gepakt door Duitse wachten en in den wachtpost opgesloten. Van tijd tot tijd kwam een onderofficier naar hen toe, hield hun zijn revolver voor den neus en zeide grinnikend: „Ha, ha! geëindigd, wandeling!” Een der Brusselaars vroeg den bewaker of zij werkelijk doodgeschoten zouden worden, in welk geval zij eenige beschikkingen hadden te maken. Maar hij stelde hen gerust. „Vreest niet, zeide hij, dat is maar een aardigheid van onzen chef; hij doet dit alle dagen om zich wat te verzetten”. Werkelijk, tegen den avond werden de wandelaars in vrijheid gesteld zonder meer.

Ten slotte, de telkens onderbroken terechtstellingen, in kleine groepjes, onder de oogen dergenen die hun beurt stonden af te wachten, werden op groote schaal toegepast te Arlon (bl. 442) en te Andenne (bl. 402).

* * *

Pijnigingen van niet-beschuldigten.

Maar welke ook de zedelijke kwellingen mogen zijn door de Duitschers den terechtgestelden aangedaan, honderdmaal wreeder zijn die welke zij aandeden aan menschen wien geen enkele beschuldiging was ten laste gelegd. Men denke aan de marteling van Mevr. Cambier, van Nimy, die zij verplichtten te loopen over de hersenen van haar zoon (23 Augustus), en die dientengevolge krankzinnig werd; aan de marteling der tallooze mannen en vrouwen die zij gebruikten als levende schilden, te Anseremme (bl. 142), te Mons, te Doornik, te Charleroi. Op deze laatste plaats, een bijzonderheid niet vermeld door Heymel (bl. 229), werden de gevangenen die te Jumet en Lodélinsart genomen waren, bij de polsen twee aan twee gebonden om te beletten dat zij zouden vluchten als de Franschen op hen schoten. Zij moesten daarenboven loopen met opgestoken handen. Als ze de armen van vermoeidheid lieten zakken sloegen de soldaten hen met de geweerkolven. Wij kennen een man die dus vóór de Duitse troepen geplaatst was en die naast zich een zijner bloedverwanten

en twee van diens zonen zag doodschieten. Hij zelf kreeg drie kogels, een in den rechtersvoorarm, een in den linkerarm, en den derden onder de kin. Hij is van zijn wonden hersteld, maar voor zijn leven verminkt.

Stel u ook het lijden eens voor dat de burgergevangenen te verduren hadden, die tegen alle recht in naar Duitschland werden gezonden (bl. 109): honger, dorst, bedreigingen, belediging, opeenhooping in beestenwagens waar zij geen ruimte hadden om te liggen of zelfs maar te zitten, en bovenal het gemis van alle tijding aangaande hun gezinnen. Den 4en September 1914 werden ongeveer 300 inwoners van Lebbeke, bij Dendermonde, bij wijze van scherm voor de Duitse troepen geplaatst die opmarcheerden tegen Dendermonde. Degenen die niet waren neergeschoten werden des avonds gevoegd bij anderen die zooeven waren gevangengenomen en met hen naar Duitschland vervoerd (bl. 141).

Op het oogenblik dat de ongelukkigen Lebbeke verlieten staken de Duitschers eenige huizen in brand en deelden minzaam aan de gevangenen mede dat het geheele dorp er aan moest; ja, men voegde er bij dat de vrouwen en kinderen deels gedood deels naar de streken van Dendermonde en Gent zouden opgedreven worden. Verbeeld u, zoo gij kunt, de marteling die deze rampzaligen gedurende twee maanden te verduren hadden zonder eenig bericht van huis, in de overtuiging dat hun gezinnen waren ter dood gebracht of ellendig ronddoelden door het verwoeste land. Terzelfder tijd dat zij door hun afschuwelijke leugens, wier verschrikking stelselmatig berekend was, de menschen die vertrekken moesten, tot wanhoop brachten, vonden de soldaten er ook genot in de harten te verscheuren der arme vrouwen, moeders, zusters en kinderen in het dorp achtergebleven. Want ook hun waren weken lang alle betrekkingen met de gevangenen ontzegd; en de afschuwelijke wijze waarop het Duitse leger, dronken van bloeddorst, dienzelfden dag een twintigtal hunner medeburgers had vermoord (*9e Verslag*) liet hen gemakkelijk het allerergste veronderstellen.

Men bedriege zich niet.

Het voorbeeld van Lebbeke is verre van een uitzondering te zijn.

Alle burger-gevangenen zijn behandeld met dezelfde barbaarsheid, die volkomen ongerechtvaardigd is, daar volgens den heer baron von Bissing geen enkele klacht was ingebracht tegen hen die naar hun haardsteden zijn teruggezonden.

Maar allen zijn niet teruggekomen.

In Juni 1915 zijn de meesten uit Visé bijv. nog in Duitschland. Wat

degenen betreft die uit Rossignol en uit zooveel andere plaatsen in Luxemburg zijn weggevoerd, deze, helaas, zullen nooit meer terugkeeren. Zij zijn zonder eenig voorwendsel doodgeschoten (bl. 442).

Pijniging op afstand.

Het is onmogelijk zou men zeggen nog duivelachtiger kwellingen uit te denken dan die welke men den gevangenen burgers en hun families aandeed. Mis! Als het er op aan komt kwaad te doen dan overtreft het Duitse militarisme zichzelf.

Stel u de geestigheid voor van den persoon die den heer Brostens van Antwerpen het militaire identiteits-plaatje zond van zijn zoon die gevangengenomen was, en de innige vreugde van den afzender als hij zich verheugde over de wanhoop der ouders toen zij dat bewijs ontvingen:

Doortrapte wreedheid.

Als zij (de Duitschers) gevangenen maken, dan gebeurt het dat zij het identiteitsplaatje der manschappen wegnemen, en dat eenvoudig toezenden aan de ouders, om hun te doen gelooven dat hun zoon dood is.

Dit overkwam ook den heer Brostens, luitenant der douanen te Antwerpen. Eenige dagen geleden ontving hij het stamboek-nummer van zijn zoon, en nam over hem den rouw aan. Welnu, wat was zijn verbazing gisterenmorgen, toen hij zijn zoon zag binnenkomen, die gevangengenomen in het begin van den oorlog, er in geslaagd was te ontsnappen.

Le Matin (Antwerpen), 14 September 1914.

De dader in dat geval was misschien een weinig beschaafd soldaat. Maar wat te denken van de mentaliteit van baron von der Goltz wanneer hij ons bij aanplakbiljet (*Belg. Dtsch.*, bl. 87), laat weten dat men in een register aantekening houdt van alle aanslagen tegen het Duitse leger, en dat de plaatsen waar dergelijke aanvallen voorkomen zich er op kunnen voorbereiden haar straf te zullen ontvangen. Wanneer men weet op welke buitengewoon zwakke aanwijzingen de Duitse troepen de inwoners schuldig verklaren, dan mag men zeggen dat geen enkele gemeente aan de onderdrukking ontkomen zal. Dit is blijkbaar de algemeene verschrikking welke de Gouverneur-generaal wenscht in te boezemen. Hij ook wilde het genoegsmaken zedelijke kwellingen aan te doen.

Pijniging van de ouders der soldaten door verbod van briefwisseling.

Een andere vreeselijke kwelling door de hogere overheden uitgevonden bestaat in het verbod van briefwisseling tusschen Belgische soldaten en hun ouders. Sedert half-Oktober 1914 is alle gemeenschap afgesneden tusschen het Belgische leger dat strijdt aan den Yser en de Belgen die in het land gebleven zijn. Van af het voorjaar van 1915 is er geregeld postverkeer tusschen België en Holland: de zeldzame bevoorrechten die een korrespondent in Holland hebben zouden dus langs een omweg tijding kunnen krijgen, indien de Duitschers briefwisseling door middel van een tusschenpersoon wilden toestaan; maar deze is volstrekt verboden.

Waarschuwing.

De gevallen nemen toe waarin men brieven verzendt aan Belgische soldaten aan het front door bemiddeling van tusschenpersonen.

Ik herinner het publiek er aan dat dit ten strengste verboden is. Ieder die bij de Duitse overheid van zulk een overtreding wordt aangeklaagd zal streng gestraft worden.

De Gouverneur van de versterkte stelling
en van de Provincie Namen.

BARON VON HIRSCHBERG,
Luitenant-Generaal.

L'Ami de l'Ordre, 13 Juni 1915.

Om een zware straf op te leggen is het niet eens noodig dat de afzending van brieven bewezen zij; een enkele aanklacht is voldoende. Het zou van belang zijn te mogen weten op welke bewijzen J.-A. de Cuypere veroordeeld werd:

Tegen Jules-Arthur de Cuypere, koffiehuisbediende laatst woonachtig te Luik, is een vrijheids-berooving van 5 maand uitgesproken, omdat hij zich belast heeft — tegen gegeven voorschriften in — op verschillende reizen naar de Hollandsche grenzen en in Holland zelf een groot aantal brieven over te brengen van Belgische soldaten in Frankrijk en van Belgische geïnterneerden in Holland; hij heeft die brieven bestemd voor verschillende familieleden te Namen en omstreken aan hun adres bezorgd door ze zelf te

brenge. Tegelijkertijd heeft hij zich schuldig gemaakt door de grenzen over te gaan.

L'Ami de l'Ordre, 5 en 6 Juli 1915.

Het zou zoo gemakkelijk zijn een dienst in te richten die den soldaten zou toelaten aan hun ouders te schrijven: „Ik maak het goed... — Ik ben gewond...” en aan de ouders toelaten op eenzelfde wijze te antwoorden; veel angsten zouden dus zijn weggenomen. Thans echter komen tijdingen langs zeer onzekere wegen en gaan dikwijls verloren.

Maar wat onze vijanden wenschen is de arme ouders zooveel mogelijk te laten lijden. Wij gelooven niet dat ooit in eenigen oorlog een geheele bevolking op zulke wijze is gekweld.

Het schijnt niet juist te zijn dat Bismarck de woorden zou hebben gebezigd die men hem toekent: „In de landen door onze zegevierende troepen bezet moet men den inwoners niets anders overlaten dan de oogen om mee te weenen.” Maar er zijn legenden die meer waar zijn dan de werkelijkheid.

Het zij ons vergund om de tegenstelling te doen zien tusschen de geestesgesteldheid onzer beulen en de onze, tusschen hun Kultur en onze beschaving, den brief af te drukken waarin eene jonge dame van Gent aan de Belgische vrouwen vraagt om naar de ambulances te gaan ten einde de gewonden, zoowel de Duitse als de onze, te helpen om te schrijven aan hunne families.

Het Belgische medelijden.

De heer Paul Fredericq, professor aan de Universiteit te Gent, schrijft aan den *Soir*:

„Eene Gentsche jonge dame heeft een treffenden inval gehad.

„Zij zou wenschen dat de Belgische vrouwen die Engelsch en Duitseh kunnen schrijven, den internationalen haat zouden op zij zetten, en slechts luisterend naar de stem van het medelijden, naar de hospitalen en ambulances zouden gaan, om zich daar ter beschikking te stellen van de gewonde vreemdelingen zonder eenig onderscheid te maken, om volgens hun dietaat brieven te schrijven die hun naastbestaanden geruststelling kunnen bezorgen.

„Dit waarlijk Christelijk liefdewerk zou een einde maken aan de angsten van zoovele moeders, die weten dat hun zonen strijden op de slagvelden van België.

„Ik ben er zeker van dat dit beroep op het goede hart van onze vrouwen en dochters niet vergeefs zal zijn.”

Terwijl de Duitschers onze zonen en onze vrouwen vermoorden, denken Belgische harten toch nog aan zoo iets.

Goed volk!

Le Peuple, 11 Augustus 1914.

Comités van dezen aard zijn terstond gevormd, o. m. te Brussel.

* * *

Een voorbeeld van Duitse boosaardigheid door cijfers bewezen.

Ten slotte een voorbeeld in cijfers dat meer dan eenige redeneering de boosaardigheid van het Duitse leger in het daglicht stelt:

Op Zondagmorgen, 23 Augustus 1914, bedroeg de bevolking van de Fonds de Leffe (een voorstad van Dinant) 251 mannen en jongens, daaronder begrepen een vijftiental inwoners van naburige gemeenten, die de Duitschers met zich medebrachten. Den volgenden avond waren er 243 over de kling gejaagd: geen enkele der gevangenen is gespaard geworden; de acht die aan de slachting ontkomen zijn, waren er in geslaagd te ontvluchten. „Gelukkig, — zei tot ons een vrouw wier vader, man, en vier schoonbroeders vermoord zijn, — gelukkig, dat vele mannen naar het leger zijn gegaan en strijden aan den Yser. Vreemdsoortige oorlog waar de soldaten minder aan gevaar zijn blootgesteld dan de kinderen, grijsaards en zwakkeren die zij thuis hebben achtergelaten.”

ALPHABETISCH REGISTER

A.

- Aalmoezenier.** Geheim agent, 394. — De Belgen pijnigend, 444.
- Aanplakbiljetten met de Duitse kleuren,** 165, 166.
- Aarschot.** De moordpartij, 73, 193. — Beschermende opschriften, 90. — Burgergevangenen, 106. — Plundering, 156. — Burgemeester door de Duitschers benoemd, 164. — Duitse „ansichten”, 227, *fig.* 13. — Houding der kinderen tegenover de Duitschers, 384. — Vernietiging der archieven, 420.
- Actualité (L') illustrée.** Geoorloofde uitgave, 9.
- Ador,** 381.
- Afegging van den critischen geest,** 242-262, 292.
- Afpersing van handteekeningen,** 396-401.
- Afwezigen (Taks op de),** 349, 366.
- Aiseau,** 436.
- Akademies.** Van Portugal en Frankrijk, antwoorden op het manifest der 93, 253.
- Aken.** Treinen, 21. — Bezoek van Willem II, 26. — De slachtoffers der Belgen, 116, 117, 118.
- Albert, I** (Zie Koning der Belgen).
- Album de la Grande Guerre,** 311.
- Aldershot,** 214.
- Algemeen Handelsblad.** Geoorloofd in België, 11. — Waarnemingspost op het Belfort van Brugge, 152.
- Als Adjutant,** zie Götberg.
- Ambrosini,** 219.
- Amerika.** België's dankbaarheid, 1, 2, 199, 204, 384.
- Ami (L') de l'Ordre.** Gedwongen uitgave, 4, 312, 313. Schorsing, 8. — *Uittreksels:* Veroordeeling van J. en C. Pousseur, 7, 8. — De N. R. C. verboden, 11. — Roeselare gestraft, 135. — Onderlinge verantwoordelijkheid der gijzelaars, 172. — De kwikzilverlamp, 207, 208. — De vrijheid van Mgr. Mercier, 297. — L'Ami de par Ordre, 314. — Opgedrongen artikels, 314. — Geschrapte artikels, 315, 319. — Bestrafing van degenen die valsche geschriften rondstrooien, 321. — De zelfstandigheid van België, 324, 325. — Geen Belgische kleuren meer, 329, 330, 331. — *Te Deum*, 331. — 's Konings verjaardag, 333. — Het verplichtend gebruik der Duitse taal, 334. — De Brabançonne, 336, 337. — Veroordeeling van ouders, die hun zoon, 389, 390, en van een vrouw die haar man niet aangegeven hebben, 390. — Veroordeeling van dienstplichtigen en van burgerwachten, 398, 399. — De briefwisseling met behulp van tusschenpersonen verboden, 448. — Gestraft omdat hij naar Nederland was geweest, 448, 449.
- Ami (L') du Peuple.** Geoorloofd in België, 9.
- Amsterdammer (De),** 43.
- Andenne.** De moordpartij, 73, 191, 401. — De rechtvaardiging ervan, 74. — Burgemeester door de Duitschers benoemd, 164, 402. — Bestuur na de moordpartij, 402-408.
- Anderlecht.** M. Frankenberg, 131. — Gebruik van Belgen tot militaire doeleinden, 136.
- Anderlues,** 287.
- An der Spitze meiner Kompagnie,** zie Höcker.
- André, Fr.** In den provincialen raad van Henegouwen, 163.
- Andrioux,** 346.
- Annales parlementaires belges.** Duitse verklaringen, 26.
- Anseremme.** Vrouwen die dienen tot levend schild, 142, 445, *fig.* 28. — Burgergevangenen, 142.
- Ansichten,** 227, 228.
- Antwerpen,** 309.
- Antwerpen.** Verkoop van N. R. C., 11. — Verboden te kijken, 16. — Onderzoekingen aan den lijve, 20. — Treinen, 21. — Verslag Greindl, 37. — Vredesvoorsteller aan België, 50. — Voorloopige zetel der Belgische regering, 71. — Belegering van Antwerpen, 71, 160, 182, 218, 219. — Vrijsschutters, 71, 72. — Duitschers vermoord, 126, 129, 352. — Valschheid dezer verhalen, 130. — Waarnemingspost op den O. L. V.-toren, 151. — Gestolen postzegels, 158. — Oproerige liederen, 167. — Belasting van 40 millioen, 177. — Opeisching van

- dassen, 185. — Uitvallen van de Belgen, 190, 191. — Belgische patroeljes, 240. — Vermeede wapensopslagplaatsen, 248. — Gebombardeerd van uit het Vlaamsche Hoofd, 264. — Aankomst der Duitse marinesoldaten, 275. — Inneming van Antwerpen: Aanplakbiljetten te Vilvoorde en te Cugnon, 287. — De Duitschers in Parijs, 290. — Afwezigheid van Mgr. Mercier op het lof van 3 Januari 1915, 299. — De herderlijke brief van Mgr. Mercier, 300. — Vaart van den Rijn tot de Schelde, 325. — Verjaardag van den 21 Juli, 342. — Betaling der opeischingen, 349. — Beveerde verklaring van den Koning, 351. — Duitse ophitsingen tegen de Belgische regeering tijdens en na de belegering van Antwerpen, 357-361, 414. — Houding der Antwerpenaars tegenover de Duitschers, 383. — Identiteitspenning aan de ouders gestuurd om ze te pijnigen, 447.
- Antwerpsche Kempen.** Vlucht der bewoners, 192.
- Antwerpsche tijdingen,** 169.
- Argentijnsche Republiek.** België's dankbaarheid, 199.
- Aristide,** 358, 359.
- Arlon.** Moord op een vrouw, 67. — De aalmoezenier, geheime agent, 393, 394. — Allerhande moorderijen, 437-442.
- Asquith,** 53.
- Assche.** Burgergevangenen, 108.
- Associated and United Press,** 249.
- Astor.** Aanplakbrieven betreffende de dagbladen, 6.
- Ath.** Veulensmarkten, 185.
- Atrecht,** 150.
- Attila,** 143, 424.
- Atuatuca,** 100.
- Aubel,** 326.
- Australië.** België's dankbaarheid, 199.
- Automobielen.** Niet geoorloofd, 20, 21, 195.
- Auvelais.** Uitplundering van het Volkshuis, 157.
- Avenir (L').** Geoorloofde uitgave, 8. — Artikel over Mgr. Mercier, 299.
- Axlenfeld,** 251.
- Aywaille,** 171.
- B.**
- Babut,** 257.
- Bachem.** Het godsdienstig vraagstuk in België, 76.
- Bagimont.** Belgen gedwongen te arbeiden voor het Duitse leger, 137.
- Ballieu, A.** Aanplakbiljetten, 12.
- Barchon.** Val van het fort, 50.
- Barnardiston.** Verslag van Greindl, 36. — Verslag van Ducarne, 38, 40.
- Barra,** 174.
- Barranzy,** 227.
- Barthélémy,** 335.
- Bataven,** 347.
- Battice.** Brand, 88, 95, 440. — Verslag van den heer Helfferich, 302. — Vernietiging der archieven, 420.
- Bauwelt (Die),** 153.
- Bayer,** 23.
- Bayrenth,** 243.
- Beafstuck** te Bergen gestolen, 167, 181.
- Beambten.** Verklaring overeenkomstig het Haagsche Verdrag, 397.
- Becker,** 407, 408.
- Beckers,** 140.
- Becquaerts, H.** Aanplakbrieven, 12.
- Bédiér,** 86.
- Beeger,** 228.
- Beer,** 87, 210.
- Begraafplaats van soldaten geschonden,** 107, 167.
- Behr (von),** 82.
- Behr (von) Pinnow,** 366.
- Bekaert,** 140.
- Belastingen.** Van 480 millioen, 161, 162, 163, 347, 348, 365, 381, 413. — Te Antwerpen, Brussel, Luik, 177. — In Brabant, 450 millioen, 177.
- Belge (Le).** Geoorloofde uitgave, 8. — Schorsing, 51.
- België en Deutschland, door H. Davignon.** Het Londensch verdrag, 25. — Verklaringen in den Rijksdag, 26. — Bekendmaking van den heer von Bisping, 74, 87, 425. — Belasting van 480 millioen, 162. — Opeiseling van machines en grondstoffen, 181. — Opeiseling van wijn, 187. — Misbruik van het Paleis van Justitie van Brussel, 189, 65. — Inhaling der vlaggen, 328. — L'Interprète militaire, 425. — Duitse aanplakbiljetten, 426. — Bedreiging van vernietiging van dorpen, 477.
- Belgiëns Volksearakter.** Zie Bredt.
- Belgien unter deutscher Verwaltung.** Zie Bissing (von) zoon.
- België onzijdig en zijn plicht getrouw.** Zie Waxweiler.
- België's zelfstandigheid,** 324-326.
- Belgique (La)** Van Brussel, Geoorloofde uitgave, 8. — Duitse beoordeeling, 317, 318, 420. — *Uittrekfels*; De passen, 13. — 3e Duitse voorstel aan België, 51. — Beschieting van Reims, 149. — Veulensmarkten, 185. — Bestuurbaar luchtschip vernietigd, 285. — Verval-

- sching der officieele mededeeling, 315, 316. — Bekentenis van zijne slaafschheid, 317. — Stilzwijgendheid over de aanvallen van geallieerde vliegeniers, 319, 320. — Verklaring van den heer von Bissing over de Belgische pers, 321. — Verjaardag van den 21 Juli, 338, 342. — Stopzetting van het verkeer te Mechelen, 372-374. — Veroordeeling van dienstplichtigen en van burgerwachten, 399.
- Belgique (La)** van Rotterdam, 13.
- Belgique (La) Martyre**, 431.
- Belgische Bibliotheken**, 419.
- Belgische dienstplichtigen**, in België vastgehouden, 173. — Naar het vreemde óvergetrokken, 392. — Naar Duitschland weggevoerd, 398, 399.
- Belgische gendarmen**. Zijn militairen, 79, 80.
- Belgisch Grauwboek, eerste**. Duitse verklaringen, 27. — Ultimatum, 27. — Rede van den Kanselier, 30, 31. — Antwoord op het Ultimatum, 50. — 2e Voorstel, 50. — Antwoord op het 2e voorstel, 50. — Oorlogsverklaring van Duitschland, 51. — Oorlogsverklaring van Oostenrijk, 112.
- Belgisch Grauwboek, tweede**. Antwoord op de vervalschingen van het verslag Ducarne, 49. — Oproep aan de burgerbevolking, 97. — Verklaring volgens hetwelk België alleen regelmatige troepen in 't veld brengt, 97. — Burgergevangenen, 109. — Uitgestoken oogen, 120. — Onwettige inbeslagname van fondsen, 188. — Uitbetaling der rekwisities, 349.
- Belgische Greuelaten**. Belgische gruwelen, 113. — Moorden op Duitschers, 126, 127, 130.
- Belgische gruwelen**, 110-134, 244, 250, 291, 292, 304, 352, 412.
- Belgische Hoogescholen**, door M von Bissing Junior beoordeeld, 418, 419.
- Belgisch kanon buitgemaakt**, 263.
- Belgische klerus**. Zijne pijniging, 73. — Zijne onschuld door de Duitschers erkend, 76.
- Belgische kleuren**, 328-330, 384, 385, 386, 415, 416.
- Belgische Kriegsgreuel**. Belgische gruwelen, 114. — De burgemeester van Visé, 283. — Zijne beteekenis voor de propaganda, 309.
- Belgische kust**. Beschieting, 143, 144.
- Belgische musea**, 419.
- Belgische onzijdigheid**. (Schending van de —), 25-65.
- Belgische patroeljes**. Hunne werkzaamheid, 240.
- Belgische scholen**. Verbod van verlof te geven, 334. — De Brabanconne, 337. — Duitsch toezicht, 345, 346.
- Belgische soldaten gepijnigd**, 442.
- Belgische spionnen**, terechtgesteld, 335, 336.
- Belgisch vaandel**, 327, 328.
- Belgische vrouwen**. Hunne houding tegenover de Duitschers, 383. — Hoe de Duitschers ze behandelen, 428. — Zij schrijven de brieven der soldaten, 445.
- Belka**, 309.
- Berchem**. Burgergevangenen, 108. — Aangevallen door de vliegeniers, 320.
- Bergen**. Zie Mons.
- Berghausen**, 90.
- Berliner Nachrichten**, in België geoorloofd, 5.
- Berliner Illustrierte Zeitung**, in België geoorloofd, 9. — *Uittreksels*: Waarnemingspost op de Mechelsche Kathedraal, 152. — Cynische fotos, 227. — Fotos van vrijschutters, 241.
- Berliner Lokal-Anzeiger**. Roumeense kniperijen, 261. — Praatjes van Belgische soldaten, 301.
- Berliner Tageblatt**, geoorloofd in België, 9. — Vrijschutters te Tavigny, 117. — Bedwelmdranken te Luik, 118. — Oplichting tot wanorde, 132. — Leugens betreffende M. Sabbe, 334, 355, 356.
- Berliner Zeitung am Mittag**, geoorloofd in België, 9. — Woorden van den koning van Roemenië, 217.
- Berlijn**. Opstootjes, 132. — Propaganda, 307.
- Bernhardi (von)**. Zijne meening omtrent den oorlog, 211.
- Beschermende opschriften**, 89-94, 308, fig. 23 en 24.
- Beschieting** van open steden, 145. — Van gebouwen, 145-153. — Van Leuven, 270. — Van Dendermonde, 272.
- Beseler (von)**, 360.
- Bestie (Die)**, 310.
- Bethmann-Hollweg (von)**. Vodge papier, 29. — Redevoeringen in den Reichstag, 29, 31, 43, 55, 66, 70, 324. — Bombardement van Reims, 148, 149. — Manifest aan de Amerikaansche dagbladen, 249, 250.
- Bettex** (schrijvers van *Der Krieg*). Duitse beloften aan België, 28. — Uittreksels uit *Der Krieg*, 258, 259.
- Bewer, (Max)**, 129, 251.
- Beyghem**. Afgebrande kerk, 76. — Plundering der brandkast, 157.

- Bien (Le) public**, gedwongen te verschijnen, 4, 312, 313. — Onzekere uitgave, 8. — Schorsing, 8 — Gesmokkeld, 12. — Schraping van de officiële mededeelingen van de geallieerden, 315. *Uittreksels*: Vodge papier, 29. — Dronken soldaten, 86. — Belgen gedwongen te arbeiden voor de Duitschers, 140. — Veroordeeling van Cortemarck, 174. — Het blad loochent dat artikelen hem worden opgedrongen, 314. — Stilzwijgen omtrent aanvallen van geallieerde vliegeniers, 319. — De portretten der koninklijke familie, 333. — Verplichte aangifte der wapenen, 387, 388.
- Bilsen**. Boete wegens aanval van „vrij-schutters”, 169.
- Binche**. Veulensmarkt, 185.
- Bismarck**, Schriftvervalscher 29, 262. — Macht gaat boven recht, 209. — Wreedheid tegenover de overwonnenen, 449.
- Bisshoppen**, als gijzelaars vastgehouden, 171.
- Bissing (von), Gouverneur-generaal**. Het particulier brieven-verkeer verboden, 17, 18. — Reglementen over het fietsen, 23. — Ophitsingen tot wreedheid, 74, 87, 425. — Oordeel over den Belgischen klerus, 76. — Bekentenis van onschuld der burgergevangenen, 109, 446. — Kunstgevoelen bij de Duitschers, 149. — Belasting van 140 miljoen, 161-164. — Bijeenroeping der gouvraden, 161. — Machinale werktuigen, 181. — Veulensmarkten, 184, 185. — De Belgen voor kleine kinderen uitgescholden, 204, 415. — Noodzakelijke wreedheid van den oorlog, 210, 211. — Bezorgdheid voor België, 218. — Leugens aan de geestelijkheid, 295. — Leugens aan de dagbladen, betreffende Mgr. Mercier, 297. — Verklaring omtrent de verboden pers, 321. — Belgen veroordeeld wegens spionnage en verraad, 336. — Schooltoezicht, 346. — België's voorspoed, 364, 365. — Vraaggesprek van N. A. Z., 367. — Taks op de afwezigen, 367. — Het rijverkeer te Mechelen geschorst, 372-375. — Open brief over de houding der Belgen, 375, 376. — Schatting van de oorlogsschade, 370. — Afstelling van het Roode Kruis-comité, 378-382. — De houding der Belgen, 385. — De naamlooze aanklachten, 395, 396. — Medewerker van zijnen zoon, 409. — De onnoodige wreedheden, 425.
- Bissing (von) zoon, professor te München**. Vervolging van Duitschers, 34, 293. — De houding der Belgen, 385. — België onder Duitsch beheer, 409-422.
- Blanke**, 174.
- Bloem (Walter)**, schrijver van *De veldtocht der gruwelen*, 87, 191, 231, 232, 412.
- Blume (von)**, 30.
- Bode (von)**, 273, 274, 275.
- Boeten**. Te Luik voor een vrij-schutters-aanval, 81. — Te Brussel voor slagen aan een Duitsch spion, 166, 168, 178. — Te Charleroi, 167. — Te Grembergen, 168. — Te Mons, 167, 168. — In dorpen van Vlaanderen, 168. — Voor „vrij-schutters”-aanvallen te Bilsen en te Mons, 169. — Te Seraing, 169. — Te Eppegem, 170. — Te Roeselare, 135. — Te Cortemarck, 174. — Te Brussel, 179. — Te Kortrijk, 180. — Aan particulieren, 180. — Aan de openbare schatkisten, 194. — Te Arlon, 441.
- Bogen**. Vervoer van brieven, 24.
- Boom**, 375.
- Boortmeerbeek**. Afgebrande kerk, 96.
- Bond van Deutsche geleerden en kunstenaars ter verdediging der beschaving**, 307.
- Borchling**, 310
- Bordet**, 206, 207.
- Bouchat**, 78.
- Bouillon**, 79.
- Bourriez**, 430.
- Bourseaux**, 335.
- Bovesse**, 398
- Brabançonne**, 336, 338, 340, 341.
- Brabant**. Gemartelde priesters, 75. — Verwoeste kerken, 76. — Geplunderde kerken, 157. — Belasting van 480 miljoen, 177. — Verlof voor de scholen, 333, 334.
- Brandbommen**, 95.
- Brandkasten**. Opengebrouwen, 157, 191, 293. — Verbrand, 431, *fig.* 9 en 10.
- Brandpompen**, 95.
- Brandstichtend tuig**, 94.
- Brand Whitlock**, zie Whitlock.
- Bratiannu**, 217.
- Brazilië**. België's erkentelijkheid, 199.
- Breda**, 361.
- Bredt**, schrijver van *Belgiens Volkschaarakter. Belgiens Kunst*. De vrij-schutters, 72, 73.
- Bree**. Bedreigd.
- Breiffuss**, 93
- Brentano**, 245.
- Bressoux**, 115.
- Brian Hill**. Verboden uitgaven, 9. — Aanplakbiljetten, 12.
- Bribosia**, 107.

- Bridges.** Verslag Jungbluth, 42.
- Briefwisseling der soldaten.** Afgeschaft door de Duitschers, 448. — De Belgische vrouwen trachten ze te vergemakkelijken, 449.
- Brieven.** Hun vervoer, 17, 18, 195, 391, 396.
- Brieven door Duitschers naar België gestuurd,** 322.
- Broeders,** 436.
- Brood.** Vervoer van brieven, 24. — Regeling, 198.
- Brostens,** 446.
- Brugge.** Duitse gevangenen, 55, 123. — Mitraillesen op het belfort, 152.
- Bruggen en wegen,** 376.
- Brussel.** Geoorloofde dagbladen, 5. — Verkoop van *N. E. C.*, 11. — Geheime bladen, 15. — Treinen, 21. — Verkeer, 22, 23. — Uitdagende houding der inwoners, 71. — Bedreigingen van von Bülow, 74. — Dronken soldaten, 86. — Afschrikking, 87, 88. — Beschermend opschrift, 92. — Huizen op een plattegrond aangestreept, 94. — Terugkeer der burgergevangenen, 105, 108, 109. — Duitschers vermoord, 126, 128, 352. — Krijgsgevangenen, 135. — Belgen gedwongen loopgraven te maken, 137. — Belgen op de zolders der Kommandantur opgesloten, 144. — Waarnemingspost, 152. — Plundering, 156. — Boete van 5 miljoen, 166, 178. — Straf voor braak van telegraaflijnen, 166, 168. — Gijzelaars, 171. — Belasting van 45 miljoen, 177. — Boete van 500.000 frank, 179, 377. — Mechelsche steenweg, 179. — Misbruik van het Paleis van Justitie, 189. — Misbruik van andere kunstgebouwen, 190. — Aankomst van Duitse marine-soldaten, 275. — Aankomst van het Duitse leger, 305. — Logenstraffing van den burgemeester, 288. — Rust in de stad, 308. — De Belgische kleuren verboden, 330. — Het klaverblad, 331. — Het *Te Deum*, 331. — De Belgische vlag, 327, 328. — De Brabançonne, 337. — Verjaardag van den 21 Juli, 338-342. — Verjaardag van den 4 Augustus, 342-345. — Treinenverkeer, 368. — Houding der Brusselaars tegenover de Duitschers, 383. — Duitse voorstelling in de Muntchouwburg, 385, 421. — Wegvoering van den burgemeester, 387.
- Brusselse trams.** Spionnen, 391.
- Bruxellois (Le).** Geoorloofde uitgave, 8. — Lijst van burgergevangenen, 106. — Fransche officiele mededeelingen, 315. — Duitse beoordeelingen, 317, 318, 420. — Stilzwijgen over de aanvallen der geallieerde vliegeniers, 319. — Verjaardag van 21 Juli, 338, 342. — Open brief aan M. von Bissing, 376.
- Budel,** 80.
- Buiken.** Marteling der priesters, 293, 435. — Brand van het dorp, 432.
- Buisseret-Steenbecque (C. de) de Blarenghien,** 47.
- Bülow (von).** Bedreigingen te Brussel, 74. — Rechtvaardiging der moordereijen te Andenne, 74.
- Bureau des deutschen Handelstages,** 307.
- Bureelen van de Ministeries,** 190.
- Burgermeesters.** Van Thienen en van Bergen, 142. — Benoemd door de Duitschers, 164, 401. — Gestraft in de plaats van de dienstplichtigen, 173. — Van Spontin, 436. — Van Visé, 284. — Van Saint-Vaast, 286. — Van Brussel, 288, 309. — Van Battice, 302. — Van Nijvel, 371. — Weggevoerd naar Duitschland, 387.
- Burgergevangenen,** 98-110, 142, 367, 418, 446. — Door de Duitschers gekiekt, 227. — Gepijnigd, 444, 445, 446.
- Burgers.** Aantal gedooide burgers, 156. — Als krijgsgevangenen geïnterneerd, 174-399. — Veroordeeld voor de operaties van het leger, 239.
- Burgerwachten.** Door de Franschen onderricht, 77, 231. — Te Tervuren, 104. — Naar Duitschland weggevoerd, omdat zij weigeren te teekenen, 398, 399. — Beschuldigd onregelmatige troepen uit te maken, 234, 411.
- Büro zur Verbreitung deutscher Nachrichten im Auslande,** 305.
- Busch,** 259.
- Buurtspoorwegen,** 20.
- Buysinghen,** 276.
- Bysse,** 362.

C.

- Cajot,** 19.
- Calais,** zie Kales.
- Callot,** 73.
- Cambier,** 445.
- Cambysus,** 143.
- Campanhout,** 432.
- Camus,** 402.
- Canada.** België's erkentelijkheid, 199.
- Canadeezen.** Verstikkende gassen, 239.
- Canne.** Moordereijen door dronken soldaten, 85.
- Cartiaux,** 407.
- Carton de Wiart, Minister,** 65.

- Carton de Wiart, (Mevrouw),** 133.
Caulille. Vervaardiging van springstoffen, 138.
Celle, 106.
Censuur in Duitschland, 244, 245.
Cesar. Zijn oordeel over de Belgen, 72. — Belgen openbaar verkocht, 100.
Chamberlain, 292.
Charleroi. Verboden fotos, 9. — Treinen, 21. — Vrijshutters, 72, 77. — Brand, 25. — Levende schilden, 141, 220, 230, 445. — Wijnplundering, 158. — Boete, 166, 167. — Waarde van de Mark, 175. — Beweerde aanval der burgers, 287. — Heymel: De dag van Charleroi, 229-231.
Chatelineau, 161.
Chatillon, 439.
Chemnitz, 103.
Chicago Daily News, 376.
Chronicum te Dinant, 242.
Chronik des deutschen Krieges, meldt de oorlogsverklaring niet, 51. — De inneming van Luik, 58-62. — Zijn naam, 208.
Chronologie der moordpartijen, 88, 95.
Church. Antwoord op de 93 intellectuelen, 45, 67, 253.
Clemen. Herstelling van Leuven, 270.
Coblentz, 181.
Cockerill. Duitse spionage in de werkhuizen, 55.
Comblain-au-Pont, 69.
Commissie voor de verspreiding in den vreemde van onpartijdige berichten, 303.
Commission (The) for Relief in Belgium, 199-204.
Continental (The) Times, 307.
Conversation, gewijzigd in „Convention”, 48, 49.
Cooper-Hewitt, 207.
Correspondentie der Neutralen, 304.
Correvoon, 260.
Corriere della Serra. Verklaring van Mgr. Mercier, 294.
Corriere d'Italia. Verklaring van Mgr. Mercier, 294.
Cortemarek. Weggevoerde priesters, 75, 174.
Cortenbergh. Dronken Duitschers, 77, 78, 85. — Vuilaardige amusemenen der Duitschers, 429.
Courelles, 151.
Courrier (Le) Belge, verschijnend te Derby, 13.
Courrier (Le) Belge, te Brussel door de Duitschers uitgegeven, 319.
Courrier (Le) de la Meuse. Verschijnt te Maastricht, 13. — Aanklacht te Luik, 392, 393.
Court-Saint-Etienne, 425.
Croix (La). Artikel in de *N. R. C.* geschraapt, 322.
Cromer, 409.
Cugnon. Leugenachtig aanplakbiljet, 287, 400, fig. 8.
Cumptich, 142.
- D.**
- Daily Chronicle,** 214.
Daniest, 163.
Darmstadt, 243.
Dassen, opgeëischt, 185.
Dave, 238.
Davignon (Minister), 45.
Davignon (H.), zie *Belgiën Duitschland.*
Dechêne, 66.
De Clerck, 293.
De Coninck, 388.
Decester, levend verbrand, 436.
De Cuypere, 449.
Defoin, 108.
De Franquen, 19.
Defrenne, 329.
Dehn, 32.
Deinze. Bombardement, 145.
De Jaer, door de Duitschers tot burgermeester van Andenne benoemd, 402-408.
Delannoy, 371.
Delboenf, 419.
Delbrück, zie *Deutsche (Der) Krieg in Feldpostbriefen.*
Demenis. Gewelddaden tegen Duitse gekwetsten, 117. — Valschheid dezer beschuldigingen, 119.
Dendermonde. De moorderijen, 73. — Kerken afgebrand en ontheiligd, 76, 191. — Beschermende opschriften, 93. — Brandstichtingswerk, 95. — Burgergevangenen, 104. — Brand, 145, 165, 272, 366. — Veroordeeling van Cortemarek, 174. — Opeëschingen, 193. — Herbouw, 274, 275. — Vernietiging van archieven, 420. — „Ansichten”, 227.
Depage (Mev. Ant.), 228.
Derache, 335.
De Rechter, 124.
Dernburg. Propaganda in Amerika, 312. — Inlijving van België, 325.
Dernières Nouvelles, gerechtigd te verschijnen, 6, 8.
Dertigjarige Oorlog, 192.
Descheutter, 335.
Destelbergen, 168.
Destrée, 50.

- Deutsche Bank.** Door de overheid beschermd, 132. — Geeft het geld terug aan de burgergevangenen, 103.
- Deutsch Belgiëën,** 325.
- Deutsche (Der) Krieg,** hoovaardigheid van dezen titel, 208, 209. — Vlugschriften die dezen titel dragen, 310.
- Deutsche (Der) Krieg in Feldpostbriefen.** De vrijschutters, 68-70. — De inneming van Antwerpen moet verhaast worden, 357.
- Deutscher Ueberseedienst,** 306, 311.
- Deutsches Offizierblatt,** 431.
- Deutsch-französischer Soldaten-Sprachführer,** 155
- Deutscher Ueberseedienst,** 306, 311.
- Deutscher Verein,** 132.
- Deutschen (Des) Volkes Kriegstagebuch,** 309.
- Deutsche Soldatenpost,** in België toegelaten, 10, 312. — Ophitsingen tegen de Koningin, 352.
- Deutsche Tageszeitung,** 266.
- Deutsche Vorträge Hamburgischer Professoren,** 310.
- Deutschland in der Notwehr,** 310.
- Devries,** 183.
- Dewinne,** 364.
- Dewit,** 90.
- Dhuy,** 328.
- Dieghem.** Straf in geval van vernietiging van telegraaflijnen, 165. — Aanklacht van vreemdelingen, 386.
- Dichl,** 426.
- Dietsch,** vertaald door „Duitsch“, 354.
- Diksmude.** Zijne vernietiging, 150, 153. Gevechten, 220, 223, 410.
- Dilbeek.** Belgen gedwongen loopgraven te graven voor de Duitschers, 135, 136, 137.
- Dinant.** Verboden fotos, 9. — De moordpartij, 73, 110, 191, 193, 366. — Brand, 88, 145, 165. — Beschermende opschriften, 23. — Burgergevangenen, 100-108, 110. — Levende schilden, 142. — Brand van de kerk, 151, 272. — „Ansichten“, 227, 228, fig. 15. — Getalspreuk, 242. — Heropbouw, 274, 275. — Geen Belgische kleuren, 329. — Vrijschutters, 357. — Houding der kinderen tegenover de Duitschers, 384. — Vernietiging der archieven, 420. — Pijniging onderstaan door de bewoners der streek, 436, 443, 444.
- Dirr,** 409.
- Dokumente zur Geschichte des Krieges 1914.** Rede van den Rijkskanselier, 30. — Propagandabrochure, 311.
- Domela Nieuwenhuys Nyegaard.** Ma-
- chinegeweren op het Belfort van Brugge, 152. — Leugens over zijne persoonlijkheid, 303. — Opsteller van *De Vlaamsche Post*, 318.
- Donny,** 142.
- Dons de l'Amour,** 213, 216.
- Doornik,** zie Tournai.
- Doortocht der Duitschers door België.** Voorbedacht, 25, 35.
- Drechsler,** 32.
- Drei (Die) Kronprinzen,** 309.
- Driegrachten,** 223.
- Dronkenschap bij de Duitschers,** 57, 77, 78, 84, 158.
- Dryander.** Afegging van den critischen geest, 257. — *Evangelische Reden in Schwerer Zeit*, 257. — Kerstgedachten, 258, 310.
- Dubois,** 44.
- Ducarne.** Vervalsching van zijn verslag, 38, 47, 63. — Antwoorden der Belgische Regeering, 38, 47.
- Duffel,** 375.
- Dulkerke,** 36.
- Duisburg,** 209.
- Duitsch bestuurbaar luchtschip,** te Luik, 278, 282. — Vernietigd, 285, 319, 320. — Vernielde loodsen, 319, 322.
- Duitsche aanplakbiljetten.** Overdraken in brochuren, 12.
- Duitsche beschuldigingen tegen de Belgische Regeering.** Schending der neutraliteit, 32-49. — Organisatie der vrijschutters, 96, 114. — Werkloosheid tijdens den moord op Duitschers, 132.
- Duitsche censuur in België.** Aanplakbrieven dienaangaande, 4, 6. — Censuur toegepast op het Nationaal Comité, 202. — Censuur van de dagbladen, 312-322, 368, 420. — Verplichting van de geschrapte deelen aan te vullen, 319.
- Duitsche dominés,** 256-260.
- Duitsche gekwetsten getuigen ten voordeele der Belgen,** 122, 124.
- Duitsche gevangenen.** Te Brugge, 55, 121. — Te Antwerpen, 121. — Zij vreezen gefusilleerd te worden, 84.
- Duitsche gezant te Brussel.** Leugenachtige verklaringen, 27, 28, 29, 351.
- Duitsche goedgeloofigheid,** 97, 247.
- Duitsche hoogmoed,** 205-262.
- Duitsche Keizer,** zie Willem II.
- Duitsche klerus.** Zijne goedgeloofigheid, 256-262.
- Duitsche leugens,** 218-224, 263-300.
- Duitsche lijken,** per spoor vervoerd, 286.
- Duitsche mariniers te Antwerpen,** 275.
- Duitsche muziek in België,** 276, 277.
- Duitsche officieren beliegen hunne sol-**

- daten, 289. — Stellen voor de vrijeschutters niet op slag te dooden, maar ze te laten zieltogen, 432.
- Duitsche onderwijzers.** Hun manifest, 252.
- Duitsche organisatie,** 376-382.
- Duitsche plagerijen,** 427.
- Duitsche propaganda.** Haar kracht, 3, 301.
- Duitsche socialisten.** In den Reichstag, 247. — Hunne bezoeken te Brussel, 256, 364.
- Duitsche spionage in België.** Voor den oorlog, 54, 55, *fig.* 25. — Sedert de bezetting, 391-396, *fig.* 26.
- Duitsche (Taal).** Dorpen gespaard dank aan iemand die Duitsch spreekt, 78. — Verplicht gebruik van het Duitsch in België, 334, 335, 418.
- Duitsche tijd,** 18, 19, 108, 161, 226, 342, 344, 388, 406, 427.
- Duitsche valsheid,** 262-422.
- Duitsche woekerplaag in België,** 365, 421.
- Duitsche wreedheid,** 423-450. — De „nuttelooze wreedheden”, 425.
- Duitschland.** Voorbedachtheid van den doortocht zijner legers door België, 25, 35.
- Duitsch militarism,** 309.
- Duitsch Witboek.** Is opzettelijk onvolledig, 52.
- Duitsch Witboek over de Belgische gruwelen,** 119.
- Duiven.** Regeling, 22, 24. — Neergeschoten als dragers van berichten, 83. — Boete te Grembergen, 168.
- Dum-dum,** 249.
- Dürckheim en Denis,** 49, 262.
- Düsseldorf.** Propagandabureau, 305. — Predikheeren, 394.
- Düsseldorfer General-Anzeiger,** in België toegelaten, 3, 9. — *Uittreksels:* Passen, 13. — Vodge papier, 29. — Koning Albert, knecht van Engeland, 30. — De Luxemburgers, 65. — Artikel van M. Bewer, 251. — De Duitse werking te Rome, 300. — De heldhaftigheid van den Koning en de Koningin der Belgen, 331. — Ophitsingen tegen den Koning, 350. — Bevoordeeling der Vlamingen, 353, 356, 357. — Een Vlaming van Luik, 356. — Duitse woekerplaag in België, 365. — Houding der Belgen tegenover de Duitschers, 385.
- Düsseldorfer Tageblatt,** toegelaten in België, 9. — Bombardement van Deinze, 145. — Jubileumsnummer, 306.
- Düsseldorfer Zeitung.** Bombardement van Deinze, 145. — Waarde van de Mark, 175.
- Dwaasheden te Brussel opgeplakt,** 212-224.
- Dwang tot militairen arbeid,** 136-140, 369-375.
- Dwelschouwers-Déry,** 419.

E.

- Echo (L') Belge.** Verschijnt te Amsterdam, 13. — Brief van M. Sabbe, 355. — Herroeping van het Comité van het Roode Kruis, 382.
- Echo (L') d'Anvers.** Verschijnt te Bergen-op-Zoom, 13.
- Echo (L') de Bruxelles.** Ophitsingen tegen de Belgische Regeering, 358, 359, 361
- Echo de la Presse internationale.** Burgergevangenen, 109. — Duitse beoordeeling, 317, 420. — Verjaardag van 21 Juli, 342. — Afstelling van het Roode Kruiscomité, 382.
- Edingen.** Zie Enghien
- Eelen.** Jong meisje bedreigd gefusilleerd te worden, 86.
- Eghezée.** Veulensmarkt, 184. — Afpersing van handteekens, 320, 327.
- Eglise du Refuge,** 260.
- Egypten** verklaart Duitschland den oorlog, 261.
- Eichstät,** 82.
- Eischen,** 67.
- Eiserne (Das) Kreuz,** 309.
- Electriche afsluiting aan de grens,** 14, 392.
- Elwijt.** Kerk afgebrand, 76. — Huis gebombardeerd, 264. — Pijniging van jongelingen, 435.
- Elliot,** 132.
- Emines,** 398, 399.
- Emmich (von).** Geruststellende verklaringen tegenover België, in 1913, 26. — Bekendmaking van 4 Augustus 1914, 52, 55. — Decoratie, 59.
- Engeland.** Vermeende schendingen der Belgische neutraliteit, 32, 35-43. — Zijn taak van beschermmer tegenover België, 35. — Ophitsingen tegen Engeland, 64, 350, 360, 361, 362, 415.
- Engelborghs,** 435.
- Engelsch-belgische verdragen,** 48, 312.
- Engelsch Blauwboek.** Artikelen van de *Berliner Tageblatt*, 132. — Geweldadeden tegen den Engelschen Gezant, 134. — Belofte België's zelfstandigheid te oerbiedigen, 324.
- Engelsche mariniers in Frankrijk,** 265.

Engelsch leger. Gebrek aan schoenveters, 212, 214.

Enghien. Veulensmarkt, 185.

Eppegem. Vrijsschutters, 71. — Afgebrande kerk, 76. — Belgen die loopgraven maken voor de Duitschers, 136. — Boete voor een gewerschot, 170. — Gefusilleerde inwoners, 218. — Houding der kinderen tegenover de Duitschers, 384. — Vuilaardige amusements der Duitschers, 428.

Erobering (Die) Belgiens. Vrijsschutters, 71. — Belgische gruwelen, 113. — Zijne belangrijkheid, 309.

Erps-Querbs. Dronken soldaten, 78.

Erzberger. Geruststellende verklaringen tegenover België, 26. — Opsteller van *Die Wahrheit*, 32. — Aanbidding van het ruw geweld, 210. — Inlijving van België, 325. — Belgen die Duitschland binnenvallen, 427. — Oproep tot wreed-aardigheid, 427.

Escaille (de P). Vervalsching van zijnen brief, 45, 46, 47.

Esch (von der), 440, 441.

Esschen, 392.

Essen, 170.

Etalle, 227.

Etappengebied, 200.

Ethe. Brand en schennis der kerk, 191, fig. 11. — „Ansichten”, 227.

Eupen, 114.

Evangelische Reden in schwerer Zeit, zie Dryander.

Eyegnée. Val van het fort, 50.

Evelette, 437.

Événement (L') illustré, 196.

Evere, 319, 320.

Everssem, 100.

Evrard, 296.

F.

Faber, 36.

Falke (von). Brand van Leuven, 267, 268, 269. — Bescherming der gebouwen, 271. — Huy, Dinant, 272.

Fiets. Verordening, 21, 22, 23, 24, 180.

Flandre (La) Libérale. Binnengeskokeld, 12.

Fléron. Val van het fort, 50.

Fleurus. Veulensmarkt, 185.

Fokpaarden, opgevorderd, 183.

Fonds de Leffe, 443, 450.

Forrières, 393.

Forster, 26.

Fostean, 183.

Fox. De nuttelooze wreedheden, 425.

Franeke, 32.

Franco-Belge (Le). Verschijnt te Folkestone, 13.

François, 172.

Francorchamps. Moorderijen, 78. — Plundering, 156. — Geen onderzoek, 210.

Francotte, 361.

Frankenberg. Moord, 128. — Valschheid van dit verhaal, 130.

Frankfurt am Main, 260.

Frankfurter Zeitung, in België toegelaten, 9. — Verslag Ducarne, 39, 40, 41, 42.

— Militaire geest en menschlievendheid van het Duitse leger, 211. — Ambrosini, 219. — Hauptmann, 251. — Verklaring van M. Max, 289. — Der Grosse Krieg, 311. — Verblindings van Koning Albert, 351. — Pootjes geven aan de Vlamingen, 354. — Ontoereikendheid der treinen in België, 390.

Fransch bestuurbaar luchtschip gekaapt, 285, 286.

Fransche Hoogescholen. Antwoord op het manifest der 93, 253.

Franschen. Beweerde dringende inval der Franschen in België, 31, 66, 70. — Beweerde schendingen der Belgische onzijdigheid, 33.

Fransch Vlaanderen, 225.

Frauenwort (Ein) an unsere Truppen im Kriege, 426.

Fredericq, 449.

Frederik-August von Oldenburg, 125.

Frenay, 335.

Freylange, 440, 441.

Friedberg (von), 334.

Fürsen, 124.

Fusilleering in verschillende malen, 402, 442, 443.

G.

Galliers, 72, 347.

Garternich, 181.

Gazette (La) des Ardennes, 303.

Geallieerde vliegeniers, 319-322.

Gedachtenwisseling. In Duitschland afgeschaffd, 246.

Geer, 326.

Geheime agenten, 391-396.

Geheime bladen, 7, 15.

Geldafpersingen van een onderofficier, 180.

Gelrode. Burgergevangenen, 105.

Gembloux. Veulensmarkt, 184, 185.

Gemeenschappelijke uitbating door de gemeenten, 196.

Gemeentekassen, aangeslagen, 188, 189, 401.

Gemeentelijke bons, 196.

- Gemmechenne**, 107.
Gemmenich. Belgische gruwelen, 117. — Hunne valscheid, 119.
Gengi-Kahn, 143.
Gent. Verkoop van *N. R. C.*, 10. — Reglementen op de huisvesting, 20. — Dronken soldaten, 85. — Werk van Belgen voor het Duitse leger, 139, 225. — M. Domela Nieuwenhuys, 152, 303. — Boete voor gebroken telegraafdraden, 168. — Gijzelaars, 171. — Oepsiching van toilette-artikelen, 185. — Overdreven oepsichingen, 186. — Beslag gelegd op de gemeentekas, 189. — Geen Belgische kleuren meer, 329. — De portretten der koninklijke familie, 333. — Verjaardag van den 21 Juli, 342. — Vlaamsche hoogeschool, 418.
Gerard, 134.
Germanen. Beweerde meening van Tacitus, 172. — Meening van Tacitus, 347.
Germanité, 390.
Gesetz- und Verordnungsblatt, 161, 162.
Gesmokkelde bladen, 6, 8, 12, 13, 245, 391.
Gevangengezet uit bestuurlijke beweegredens, 369, 370, 371.
Gezant der Vereenigde Staten te Brussel, zie Whitlock.
Gezinskaart, 197.
Ghenadiëff, 214.
Gidsen. Gestrengheid tegenover hen, 153, 154.
Gielen, 169.
Giessen, 304.
Gijzelaars, 169-172. — Hunne straf, 18, 74, 171, 237, 240, 424. — Nuttelosheid van hunne vastzetting te Seraing, 169 en te Eppegem, 170. — Gemeenschappelijk verantwoordelijk, 172. — Hunne afschaffing, 314. — Te Andenne, 402, 403. — Kunstwerken, 420.
Giran, 120.
Givet, 410.
Glatz, 178.
Gloria, Viktoria, 384.
Godelot, 329.
Godet, Ph., 44.
Goethe, 252.
Goldmann, 210.
Goltz (von der). Verbod van te kieven, 17. — Straf van de onschuldigen zoowel als van de schuldigen, 74, 165, 239, 240. — Werk der Belgen voor het Duitse leger, 138. — Invrijheidstelling der gijzelaars van Eppegem, 170. — Waarde van de Mark, 176. — Nationaal Comité tot steun en Voeding, 200. — Normale toestand in België, 218. — Universiteit van Leuven, 294. — Eerbiediging van de vaderlandsliefde der Belgen, 326. — Herneming van het werk, 363. — De voorspoed in België, 218, 364. — Bedreiging van vernietiging van dorpen, 447.
Goovaerts, 371.
Gottberg (Otto von), schrijver van *Als Adjutant durch Frankreich und Belgien*. Ziet geen vrijeschutters, 71, 72.
Gott mit Huns, 424.
Goud. Inbeslagneming der goudstukken, 176.
Graf. Veroordeelden graven hun eigen graf.
Greindl. Vervalsching van zijn verslag, 35, 312.
Grembergen, 168.
Grens. Overtrekken ervan, 13, 14.
Grondstoffen, opgeëischt, 181.
Grootmoedigheid der Duitschers tegenover de Belgen, 276.
Grosse (Der) Krieg. Gefusilleerde spionnen, 131. — Propagandabrochure, 311.
Guerre (La). Artikel van M. H.-S. Chamberlain, 212. — Belangrijkheid van dit blad, 303. — *La Gazette des Ardennes*, 303. — M. Domela Nieuwenhuys, 303.
Guide pratique des voies de communication et des transports en Belgique, 369.
Gutersloh, 106.

H.

- Haacht**. Kerk afgebrand, 76, 121. — Moorderij en branden, 190.
Haagsche Verdrag. Verantwoordelijkheid van den staat, 81. — Vergelijking met de *Kriegsbrauch in Völkerkrieg*, 86. — De schendingen door Duitschland, 134-204. — Welbewaste schending, 140, 225. — Handteekening der beampten, 326-400.
Haagsch Verdrag. De schendingen door Duitschland, 66-204.
Haasmann, 156.
Haat en hoop, door M. Harden, 209.
Haeseler (von), 63.
Hagden (von), 425.
Halewijn, 227.
Hamburger Fremdenblatt. Waarnemingspost op een stadhuis, 152. — Gedachten over den oorlog, 211. — Over de wettelijkheid der vernieling van de *Lusitania*, 228. — Manifest aan de Amerikanen, 250. — Brief van M. Dryander, 257. — Verdediging van Huy, 272. — Beschietsing van Mechelen, 273. — Propagandablaadjes, 307. — Geïllustreerd bijblad,

311. — De Belgische kleuren, 329.
Hamburger Nachrichten, 27, 350.
Hambursin, 339, 390.
Hamich, 401.
Hammerstein (von) Loxten, 371.
Handelsblad (Het), 420.
Handshoenen. Opgeëischt, 185.
Handteekeningen. Hun afpersing, 396-401.
Hanon, 371.
Harden (Max). Haat en hoop, 209. — Chauvinism, 241. — Inlijving van België, 325.
Hartmann (F. von), 261, 294.
Haspegonw. Tegenstand der Belgen, 64.
Hasselt. Vaders en moeders van dienstplichtigen in dezer plaats veroordeeld, 173. — Veulensmarkt, 185. — Proefnemingen met de stikgassen, 329.
Hassgesang gegen England, 362.
Hatzfeld (von) — Trachenberg, 379, 381, 382.
Haunstein, 309.
Haupt, 304.
Hauptmann (Gerhard), 251, 358.
Havas-bureau. Verdediging van Luik, 59, 60. — Veroordeeling van Roeselare, 135. — Propaganda tegen het bureau, 305. — Telegrammen in de N. R. C. geschrapt, 321, 322.
Havre (Le). Rode van Mgr. Mercier, 294.
Hedin Sven, schrijver van *Ein Volk in Waffen*. Onderzoek voor de leus, 81, 192. — Bombardement van Leuven, 81, 269, 270. — Beschuldiging tegen Deutschland, 362.
Hegel, 211.
Heine, 211.
Helfferich. Vernietiging van Leuven, 267. — Vernietiging van Battice, 302.
Helmolt. Die geheime Vorgeschichte, 30. — Der Weltkrieg, 30.
Hem, 225.
Hempline, 328.
Henegouwen. Doortocht naar Frankrijk, 14. — Gouwraad, 163.
Hennyères. Bedrijvigheid der Belgische patroeljes, 220, 240.
Henz, 338.
Herbestal. Troinen met geplunderd goed, 156.
Herek, 416.
Herderlijke brief van Mgr. Mercier, 294, 297, 298, 300.
Heret. Gefusilleerde pastoor, 106. — Gemeentelijke bons, 196. — Brand van het dorp, 432.
Herstal, 119.
Hertwig, 206.
Herve. Uron van het verkeer, 19. — Moorderijen, 66. — Brand, 88, 95, 440. — Hoogvlakte van Herve, 326. — Vernietiging der archieven, 420. — Inwoners in de streek opgehangen, 437.
Heylen (Mgr.), 293.
Heymann, schrijver van *Sturmnacht in Löwen*, 278. — Schrijver van *Völkerrecht und Kriegsgreuel*, 292.
Heymel, schrijver van *De dag van Charleroi*, 229. — Vrijsschutters, 77. — Verbittering tegen de Belgen, 112, 285. — Ophangen van een pastoor, 437, fig. 2. — Levende schilden, 141, 229, 230, 445.
Hiel, 354.
Hindenburg (von). Meening over de oorlogswreedheid, 87, 210. — Weerwraakmaatregelen in Rusland, 247.
Hinrichs, 311.
Hirschberg (von). Geen Belgische kleuren, 330. — Verboden brieven te sturen over tusschenpersonen, 448.
Histoire de la Guerre de 1914. Schrapping van het „Vodje papier,” 29.
Hoboken, 321, 322.
Hochetin (L). Aanplakbiljetten, 12.
Höcker (P.-O.), schrijver van *An der Spitze meiner Kompagnie*, 83, 84.
Hoffmann, 125.
Hofstade. Afgebrande kerk, 76. — Beschieting van Mechelen, 273. — Inwoners levend verbrand, 436.
Hollando-Belge (L'), 379.
Hongersnood in België, 191-204.
Hoover (H.), 129, 204.
Houding der Belgen tegenover de Duitschers, 382.
Houtem bij Vilvoorde. Afgebrande kerk, 76. — Inwoners gefusilleerd, 218. — Militaire kapel tijdens den brand van de kerk, 430.
Houzieaux, 436.
Huene (von). Verboden te kieken, 17.
Hufnagel, 208.
Humanité (L'), 364.
Humbeek. Afgebrande kerk, 76.
Hunnen. Duitschers vergelijken zich met de Hunnen, 424, 425.
Hurieux, 442.
Huy. Duitse kogels steken in de gedooide soldaten, 79. — Veulensmarkt, 184, 185. — Bescherming dor kunstgebouwen, 272.
Hyenas van het slagveld, 115, 118.
Hymans, 353.

I.

Identiteitspenning van soldaten aan

de ouders teruggestuurd, 447.
Illustrierter Kriegs-Kurier, in België toegelaten, 10. — *Uittrekfels*: Militaire post op O. L. V. van Antwerpen, 151. — Engelsche marinesoldaten in Frankrijk, 265. — Beschieting van Leuven, 270. — Aankomst der Duitsche marinesoldaten te Antwerpen, 275, 276. — Duitsche edelmoedigheid, 276. — Duitsche muziek te Zeebrugge, 277.
Imhoff, 357.
Impde, 100.
Indépendance (L') Belge, binnenge-smokkeld, 12. — Te Londen gedrukt, 13. — Antwoord aan Duitschland, betreffende het verslag Ducarne, 38, 49.
Information (L'). Zijne houding, 317, 318. — De dienstregeling der treinen, 368.
Infusoria, 206.
Inlijving van België bij Duitschland, 259, 324-326, 409.
Interprète (L') militaire, 423.
Italie. België's dankbaarheid, 2, 198. — Oorlogsverklaring aan Oostenrijk, 349.
Izel, 227.

J.

J'accuse. Oorzaken van den oorlog, 49, 262. — Mislukking van den schielijken aanval, 63.
Jäckh, 32, 310.
Jähns, 218.
Jagow (von). Ultimatum, 28. — Rechtvaardiging van den Duitschen inval in België, 32.
Jambes, 264.
Jamoigne, 227.
Japan, 261.
Jardins (Aux) de Valence. Spaansche winkel te Luik in brand gestoken, 80.
Jemelle, 393.
Jenneval, 336.
Jezuïeten te Luik gedood, 278.
Jezuïetenklooster, te Luik, 278, 282.
Joffre, 213, 215, 332.
Joris V. Verboden portret, 9.
Journal de Gand, 167.
Journal de la Guerre. Zijn hoogmoed, 208. — Een stout ruitersstakje, 241. — Vernieling van Leuven, 269. — Zijn belang voor de propaganda, 302. — De vernieling van Battice, 302.
Jüchem (A. von), zie *Belgische Kriegsgreuel*.
Julliers, 114.
Jumet. Plundering, 159. — Levende schilden, 445.
Jung, 85.

Jungbluth. Vervalsching van zijn verslag, 42.
Jungbusch, 83.
Justitiepaleis van Brussel. Wijn vande ambulance door de Duitsche officieren uitgedronken, 85. — Gewonden in de ambulance, 124, 290. — Waarnemingspost, 152. — Misbruik, 189, 264, 421. — Vuilaardige amusemen van de Duitsche heekundigen, 429.
Justitiepaleis te Luik, 189.

K.

Kaiser, zie Willem II.
Kales. Verslag Greindl, 36. — Niet bereikt door de Duitschers, 263.
Kanaal (Het). Doelwit der Duitschers, 263.
Kanonengieterij, 181.
Kanon van 42, 264.
Kapelle op den Bosch. Kerk afgebrand, 76. — Baldadigheden tijdens den brand, 430, 431.
Karpathen, 242.
Kassel, 106, 108.
Keppel, 85.
Keulen, 261.
Kieken. Verboden, 16, 17, 18. — Schaamteloosheid, 227, 228.
Kiewit. Proefnemingen met stikgassen, 239.
Kinderspeeltuig, opgeëischt, 186, fig. 17.
Kleederen rondgedeeld, 197, 203.
Kleine verliezen der Duitschers, 220.
Klemm, 437.
Kleyer. Verkeer te Luik, 19. — Verjaardag van den 6 Augustus, 345.
Klimopblad, 331.
Kluck (von), 221.
Knevelarij, 376, 381, 417.
Koch, 206, 207.
Kohlenbergwerk (Das) von Bysor, 309.
Kohn, 437, 439, 440.
Kokende olie op de Duitschers geworpen, 111, 119, 120.
Kolewe (von). Goedgeloofigheid der Luikenaars, 217. — Logenstraffing van M. Max, 288; fig. 2. — De Duitsche taal verplichtend, 335.
Kollektieve (straffen), 164-174.
Kölnische Volkszeitung, in België toegelaten, 5, 9. — Onder leiding van M. J. Bachem, 76. — *Uittrekfels*: Vervolging tegen de Duitschers, 33. — Uitgestoken oogen, 120. — Artikel ten voordeele der Belgen en schorsing, 132, 133, 244. — De Belgische wreedheden, 244. — Mis voor de vermoorde Belgische priesters, 300. — Beoordeeling der Belgische

- bladen, 317. — Verleiding der Vlamingen, 354. — Schorsing van het rijverkeer te Mechelen, 374. — Houding der Belgen tegenover de Duitschers, 382. — Het portret van M. Max, 384.
- Kölnische Zeitung**, in België toegelaten, 5, 9. — *Uittrekels*: Verslag Greindl, 37. — Verslag Ducarne, 38, 39, 40, 41, 42. — Lezing van M. Spittler, 44. — Artikel over de Vlamingen en Walen, 53. — Duitse gewonden mishandeld, 120. — Duitschers te Brussel bedreigd, 128; en te Antwerpen, 129. — Kathedraal van Reims, 146. — Kathedraal van Mechelen, 151. — Straf van een gijzelaar, 172. — Verdeeling der fokpaarden in België gestolen, 185. — Opeischingen in België, 201. — Haat en hoop, door M. Harden, 209. — De veldtocht der gruwelen van M. W. Bloem, 87, 232. — Moord op een gijzelaar, 237. — Verklaring van M. Max, 289. — Redetwist Dernburg-Elliott, 312. — Artikel in *N. R. C.* geschrapt, 322. — Vaart van den Rijn naar de Schelde, 325. — Verleiding der Vlamingen, 354. — Wijziging in de gevoelens in België, 366. — De slechte Belgische vaderlanders, 366. — Het organisatietalent der Duitschers, 376. — Houding der Belgen tegenover de Duitschers, 363.
- Költzsch**, 258.
- Königsberg**, 179.
- Koning der Belgen**. Trouw der Belgen tegenover hem, 2. — Verboden portretten, 9, 332, 333, 384, *fig. 5*. — Militaire medaille, 60. — Dankbetuigingen aan Amerika, 204. — Verjaardag, 333, 334. — Ophitsing tegen den Koning, 349, 350, 351, 410.
- Koning van Roemenië**, 216, 217.
- Koning van Servië**. Niet beminnelijk, 214.
- Koningin der Belgen**. Trouw der Belgen tegenover haar, 2. — Portretten van haar verboden, 332, 333, 384, *fig. 4*. — Duitse ophitsingen tegen de Koningin, 331, 352.
- Koningsloo**, 445.
- Koninklijk paleis van Laken**. Wijn door de officieren gedronken, 85. — Burgergevangenen, 101.
- Koninklijk Park te Brussel**, 190.
- Koper**, opgeëischt, 182, 308.
- Korrespondenz Bureau**, 251.
- Kortrijk**. Treinen, 21. — Arbeiders gevangengenomen, 140. — Boete van 10 miljoen, 180.
- Köster**. Der Tod in Flandern, 310. — Propaganda in België, 323. — Weigert een onpartijdig onderzoek, 244.
- Köster en Noske**, schrijvers van de *Kriegsfahrten durch Belgien und Nordfrankreich*, 1914. — Cockerill-werkhuizen, 55. — Vrijsschutters, 70. — Te Lebbeke, 72. — Betwisten de Duitse moordpartijen, 133, 412. — Treinen met plunderbuit, 156. — Gebruik van het Paleis van Justitie te Luik, 189. — Brand van Dendermonde, 272.
- Krämer**, 334.
- Kräwel (von)**. Regeling van het verkeer per fiets, 24. — Verjaardag van den 4 Augustus, 343, 345.
- Kreuz und Schwert**, 310.
- Krenzzeitung**, 266.
- Kriegsausbruch 1914 (Der)**, 30.
- Kriegs-Ausschuss der deutschen Industrie**, 182, 308.
- Kriegsberichte aus den grossen Hauptquartier**, 310.
- Kriegsbilder**, in België toegelaten, 10.
- Kriegsbrauch im Landkriege**. Wreedheid van den oorlog, 86, 423. — Tewerkstelling der bewoners voor krijgsdoel-einden, 138. — Gestrengheid tegenover de gidsen, 154. — Verboden te plunderen, 160. — Eerbied voor de bestaande wetten, 164. — Gijzelaars, 170.
- Kriegs-Depeschen der Kölnische Zeitung**. Inneming van Luik, 58-62.
- Kriegs-Echo**, in België toegelaten, 9. — Es ist nicht wahr, 254.
- Kriegs-Erinnerungskarte**, 228.
- Kriegsfahrten eines Johanniters**, zie Zobelwitz.
- Kriegsfahrten 1914**, zie Köster en Noske.
- Kriegsmemoires**, zie Chamberlain.
- Kriegs-Operationskarte als Feldpost-Brief**, 277.
- Kriegstaschenbücher**, 80.
- Krieg (der) und die deutsche Kunst**, zie Nissen.
- Krieg und Kultur**, 310.
- Krieg und Liebe**, 309.
- Krieg und Sieg 1914**, 309.
- Krijgsgevangenen**. Hunne behandeling door de Duitschers, 135. — Burgers als krijgsgevangenen behandeld, 174, 399. — Werkend tegen hun Vaderland, 227. — Propaganda onder hen, 303.
- Kunst und Künstler**. Ets van Callot, 73. — Ets voorstellend een opgehangen pastoor, 75, 437, *fig. 22*. — Artikel van M. Heymel, 229. — Artikel van M. Schäffer, 420.
- Kunstgebouwen**. Vernieling, 145-153, 190. — Misbruik, 189.
- Kunstwerken in België**, 419, 420.

L.

- Laatste (Het) Nieuws** (van Brussel) wil zich niet onderwerpen aan de censuur, 6.
Lacroix, 371.
Lahaye, gemeenteraadslid te Andenne, 408.
Lahusen, 257.
Laken. Koninklijk paleis, 85, 101.
Lamp met kwikgasen, 207.
Lamprecht. Krieg und Kultur, 310. — Propaganda, 322, 323. — Leugenachtige vertalingen, 354.
Landrieux, 149.
Langens Kriegsbücher, 310.
Latijnsche boeken door de Duitschers gescheurd, 430.
Launoy, 225.
Lebbeke. Doortocht van een patroelje, 71. — Weerwraak-maatregelen, 72. — Burgergevangenen, 104, 446. — Levende schilden, 141, 446. — Pijniging van de families, 446.
Lectures pour tous, 265.
Ledeberg, 168.
Ledebour, 247.
Ledoyen, 402, 406, 408.
Leffe, 444.
Lele, 225.
Leipzig, 228, 305, 322.
Leipziger Neueste Nachrichten. Moord van Duitschers, 126. — Propaganda-nummer, 305.
Leipziger Tageblatt. Duitschers vermoord, 129.
Lelarge, 315.
Leman (Gen.) Portret verboden, 9. — Val van het fort van Loncin, 50. — Vergiftigd door de stikgranaten, 238. — Zijne beoordeeling door Aristide, 259.
Leman (Mej.), 121, 293.
Lemberg. Ontruimd, 213.
Lemonnier, 344.
Lempreur, 441.
Lenders, 335.
Lescarts, 142.
Lessel (von), 172.
Lessines. Geen Belgische kleuren, 329.
Leutenberg, 114.
Leuven. Aanplakbrief over de valsche geruchten, 7. — Verboden te fietsen, 9. — Verkoop van *N. R. C.*, 11. — Duitse aanplakbiljetten, 12. — Vernieling, 45, 71, 88, 145, 165, 249, 432. — Vrijshutters, 71, 72, 84, 304, 314, 357. — Moorderijen, 73, 171, 366. — Vertoon, 74. — Duitschers dooden elkander, 75, 77. — Priesters gepijnigd, 75. — Beveerde wreedheid der priesters, 77. — Dronken soldaten, 78, 85. — Onwaarschijnlijkheid van burgeraanvallen, 88. — Beschermende opschriften, 88, 94. — Burgergevangenen, 104, 105, 106, 108. — Krijgsgevangenen, 135. — Plundering, 156, 159. — Aanplakbiljet over den aanval van een burger te Mons, 169, 287. — Gijzelaars, 171. — De brand is een ongeluk, 191. — Gemeentebons, 196. — Gemis aan onderzoek, 210. — „Ansichten”, 227. — Duitse leugens over de vernietiging van kunstgebouwen, 266-272. — De wind te Leuven tijdens den brand, 269. — Vervalsching van een plan van Leuven, 269. — De beschieting, 270. — Herbouw, 274, 275. — Vervalschte „ansichten”, 293. — Heropening der leergangen der Hoogeschool, 294. — Pogingen tot rechtvaardiging van den brand, 304, 305. — De beschieting, 270, 305. — Propagandablaadjes, 307. — Wijziging in de houding der Duitschers, 311. — Houding der Belgen tegenover de Duitschers, 384. — De brand diende om de Brusselsaars schrik aan te jagen, 412. — Belangrijke hoogeschool, 419. — Brand van de boekerij, 420. — Muziek tijdens den brand, 430. — Een vrouwenlijk aan stukken gehakt, 435. — Inwoner opgehangen, 437.
Levende schilden, 141-145, 325, 445, 446, *fig.* 28.
Libre (La) Belgique. Geheim blad, 16, *fig.* 1. — Nieuwe stroof van de Brabantonne, 337.
Liebknecht. In den Reichstag, 247. — Propaganda, 323.
Lier. Plundering der archieven, 420. — Stakers te Mechelen aan 't werk gezet, 375.
Limburgsche Kempen. Opeiseling van wijn, 186.
Linsmeau. Moorden, 78.
Lissauer, 362.
Lodellinsart. Levende schilden, 445.
Lohmeier, 409.
Loir, 371.
Lombartzijde. Beschieting, 143. — Door de Duitschers getroffen, 203.
Loncin. Val van het fort, 50. — 42-kanon, 264.
Londen. Duitse doelwit, 203.
Londensch Verdrag van 1839, 25.
Londerzeel. Burgergevangenen, 104. — Verbrande brandkast, 431.
Longwy. Verslag Greindl, 36. — Vesting, 213.
Losch, 310, 325

Loterij onder de gefusilleerden, 444.

London, 80.

Lovenjoel, 240.

Lügenfeldzug (Der) unserer Feinde. Inname van Luik, 58-63.

Luik. Verboden kiekjes, 9. — Herdruk der aanplakbiljetten, 12. — Uren van verkeer, 18. — Vrijwillige verwarring tusschen de forten en de stad, 50, 62, 63, 70, 71, 223. — Duitse leugens betreffende de inname der forten en der stad, 58-63, 305. — Kruis van het Eerelegioen, 60, 61. — Aanval der forten, 69. — Vrijshutters, 72, 80. — De Duitse gevangenen vreezen gefusilleerd te worden, 84. — Terugkeer der burgergevangenen, 103. — Belgische gruwelen, 113, 116, 308; hunne valsheid, 119, 120. — 150 Duitschers vermoord, 129. — Belgen gedwongen loopgraven te maken, 136. — Straf voor wijziging van aanplakbiljetten, 466. — Gijzelaars, 171. — Waarde van de Mark, 175. — Belasting van 20 miljoen, 177. — Boete voor de achterblijvers, 180. — Veulensmarkt, 185. — Paleis van Justitie, 189. — Reis naar Brussel, 195. — Amerikaanse onderscheidingsteekenen afgerukt, 204. — Goedgeloovigheid der inwoners, 217. — Stikgassen, 238. — Wreedheden tegen een Jezuietenklooster begaan, 278. — Duitse bestuurbare luchtschepen, 278, 282, 305, 312, 320. — Verklaring van M. Max, 289. — De Duitse taal verplichtend, 334, 335. — Verjaardag van den 6 Augustus, 345. — Een Luiker Vlaming, 356. — Houding der Luikenaars tegenover de Duitschers, 383. — Geheime agenten, 392, 393. — Hoogeschool weinig in aanzien, 419.

Luikse forten. Hun tegenstand, 50.

Luikse tentoonstelling. Duitse spionnage, 55.

Luizen, 103.

Lusitania, 228, 323.

Lustige Blätter. Naam gegeven aan de Duitse aanplakbiljetten, 12. — Propaganda, 310.

Lüttich. Propagandabrochuren, 309. — *Uittrekels*: Ultimatum, 28. — Inname van Luik, 58-62. — Belgische gruwelen, 118. — Duitschers vermoord, 129. — Ophitsingen tegen den Koning, 351. — Lokvoorstellen aan de Vlamingen, 354.

Luttre. Gewelddaden tegen het personeel der spoorwegen, 369-372.

Lüttwitz (von). Aanplakbiljet over de veroordeelingen, 7. — Aanplakbiljetten over het verkeer, 22. — Aanplakbiljet

over het binnenhalen der vlaggen, 327, 328.

Luxemburg (Groot-Hertogdom van). Schending der onzijdigheid, 31. — Verslag Greindl, 35. — Beweerde tevredenheid der Luxemburgers, 64, 65.

Luxemburg (Provincie). Moorden, 66, 73, 74.

M.

Maas. Plundering der steden, 238.

Maasbode (De), in België toegelaten, 11.

Machines. Opgeëischt, 181.

Made in Germany, 157.

Maeterlinck, 251, 362, 414.

Magdeburg, 106.

Magnette (Charles), 242, 243, 244.

Malderen. Vuilaardige amusementen der Duitschers, 429.

Malsch, 305.

Malzahn (von), 171.

Manage. Veulensmarkt, 185. — Duitse verklaring van rechtzinnigheid, 371.

Manifesten. Van den Kanselier, 249. — Aan de Amerikanen, 250. — Van de onderwijzers, 252. — Van de 93 intellectuelen, 253. — Van de 3,125 professoren, 254. — Van M. von Beseler, 350.

Manteuffel (von), 90.

Mark. Hare waarde, 175, 176, *fig.* 30.

Marne, 221, 222, 288, 290.

Marseillaise, 337, 384.

Matin (Le), van Antwerpen. Binnegemokkeld, 12. — Identiteitspenning van soldaten aan hunne ouders teruggezonden om ze te pijnigen, 447.

Matin (Le), van Parijs. Gestolen postzegels, 158.

Maubeuge, 264, 310, 410.

Maupas, 206.

Max (Ad.). In Duitschland gevangengezet, 1. — Rondschrjven betreffende de dagbladen, 3. — Portret verboden, 9, 332, 334, *fig.* 5. — Brochure over zijn beheer, 9. — Redetwist met de Duitse overheid, 177, 178. — Logenstraffing van een Duitsch aanplakbiljet, 287, *fig.* 2, 320. — Inhalen der vlaggen, 328.

Maximumprijs, 196.

Meaux, 221.

Mechelen. Uren van verkeer, 19. — Vrijshutters, 71, 72. — Invrijheidstelling van burgergevangenen, 105. — Beschieting, 150, 273, 307, 413. — Militaire waarnemingspost, 151, 152, 227. — Plundering, 156. — Steenweg van Brussel, 179. — „Ansichten”, 227, *fig.* 12. — Brand, 273, 312, *fig.* 12. — Brief van M.

- von Bissing aan den klerus, 295. — Antwoord van Mgr. Mercier, 296. — Antwoord van Mgr. Mercier op de leugens van M. von Bissing, 297, 298, 329. — Herstelling van de kathedraal door de Duitschers, 307, 413. — Novelle van M. Sabbe, 355. — Het verkeer stopgezet, 372-375, 413. — Houding der Mechelaars tegenover de Duitschers, 383, 413. — Plundering door het gepeupel van Brussel en Antwerpen, 413. — Beschermende opschriften, 413, 414.
- Meenen**, 225.
- Meier**, 355.
- Mendel**, 183.
- Merchtem**, 100.
- Mercier (Mgr.)**. Gedooide priesters, 75. — Voorstel van onpartijdig onderzoek, 244. — Leugens tegenover hem, 293-300. — Artikel in *N. R. C.* geschrap, 322. — Stopzetting van het verkeer te Mechelen, 374. — Veroordeeling van den pastoor te Forrières.
- Merries**, opgeëischt, 183.
- Mersch**, 67, 440.
- Messenger (Le) de Bruxelles**, 317.
- Métropole (La)**. Binnengesnoekeld, 12. — Te Londen gedrukt, 13.
- Metz**, 404.
- Meubelen der ministeries**, gestolen, 158, 189.
- Meurer**, 291.
- Meurice**, 284.
- Meysse**, 100.
- Middelkerke**. Inwoners gedwongen te blijven, 143, 144.
- Militiezaal**, te Brussel, 213.
- Minister van Buitenlandsche Zaken der Nederlanden**, 50.
- Ministeries**. De meubelen weggehaald, 108.
- Misson**, 394.
- Mitteleuropäische (Der) Wirtschaftsblock und der Schicksal Belgiens**, 310.
- Moeders van dienstplichtigen in hunne plaats veroordeeld**, 173.
- Moeders veroordeeld omdat zij hun zoon niet aangeklaagd hadden**, 320.
- Molenbeek bij Brussel**, 101.
- Moltke**, 211.
- Monceau-sur-Sambre**. Brand, 424. — Muziek tijdens den brand, 430.
- Moniteur belge**, zie Staatsblad.
- Monrique**, 402-408.
- Mons**. Duitse aanplakbiljetten, 12. — Uren van verkeer, 19, 20. — Levende schilden, 142, 445. — Zilverwerk in een lijkst gepakt, 157. — Boete voor diefstal van een beafstuck, 167. — Boete voor „vrijsschutters“-aanval, 169, 257. — Gijzelaars, 171. — Waarde van de Mark, 176. — Verplichting van een emmer water voor de deur te zetten, 180. — Veulensmarkt, 185. — Veroordeeling der gevangenen van Nyvel, 377.
- Montmédy**, 213.
- Montmirail**, 211.
- Mont Saint-Guibert**. Misbruik van handteekening, 400, 401.
- Moresnet**, 88.
- Mülle**, 215.
- Münster**, 106, 173.
- Muntschouburg**, 385, 421.
- Mussen**. Burgergevangenen, 106. — „Aansichten“, 227.
- Muziekinstrumenten**, opgeëischt, 185.

N.

- Namen**. Treinen, 21. — Inname der forten, 71. — Vrijsschutters, 72, 314, 357. — Kerken in de provincie geplunderd, 157. — Waarde van de Mark, 175. — Belasting van 32 millioen, 177. — Krijgshospitaal, 207. — Van uit Jambes beschoten, 264. — „Aansichten“, 293. — Geen nationale kleuren meer, 329, 330. — Verjaardag van den Koning, 333. — De Duitse taal verplichtend, 334. — De Brabançonne, 336, 337. — Veroordeeling van ouders die hun zonen, 389, 390, en van een vrouw die haar man niet aangeklaagd hebben, 390. — Afpersing van handteekeningen, 326-400. — Verboden over tusschenpersonen te corresponderen, 448.
- Narcotisch poeder op het postkantoor te Luik**, 112, 118, 120.
- Nationaal Comité tot Steun en Voeding**, 197-204, 381.
- Nationale Bank**. Inbeslagname der kasgelden, 188.
- Nationale fabriek van oorlogswapens**, 181.
- Nationale feest van 21 Juli**, fig. 3, 338-342.
- Naumann**, 32.
- Nederland**. België's erkentelijkheid, 1, 2, 193, 198. — Overtocht der grens, 13, 14. — Belgische uitgewekenen, 2, 192. — Briefwisseling door tusschenkomst van Nederland, 4, 48.
- Neder-Over-Heembeek**. Belgen gedwongen loopgraven te maken, 136.
- 1914 Illustré**. Geoorloofde uitgave, 9. — Leugen door de censuur geëischt, 279.
- Neue Freie Presse**. 3e Vredesvoorstel

- aan België, 51. — Verklaringen van von Hindenburg, 210. — Koning Albert wenschte den vrede, 350. — Verklaring van M. von der Goltz, 364.
- Nevian**, 178.
- New-York Tribune**, 151.
- Nicolaas II.** Portret verboden, 9.
- Niederrheinische Volkszeitung**, 146.
- Niessen-Deiter**, 250.
- Nietzsche**. Macht maakt recht, 209. — Meening over den oorlog, 211. — Uittreksel uit Goethe, 252.
- Nieuwe Courant (De)**, in België toegelaten, 11.
- Nieuwe Rotterdamse Courant**, in België toegelaten, 5, 10, 11. — Verboden, 320. — *Uittreksels*: Inbeslagname der bogen en pijlen, 24. — Voorbedachtheid van den doortocht der Duitsche troepen door België, 35. — Verslag Ducarne, 39, 40, 41. — Duitsche spionage, 55. — Soldaat een schot lossend in Vlaanderen, 80. — Voorbedachtheid van den vrijeschuttersoorlog, 97. — De Duitsche gevangenen te Brugge, 55, en te Antwerpen, 121. — De uitgestoken oogen, 120, 292. — Verslag over de opstootjes te Antwerpen, 130. — Opstootjes in België, 131. — Belgen gedwongen aan de kust te verblijven, 144. — Beschieting van de kathedraal van Reims, 146-148. — Militaire waarnemingspost te Mechelen, 151. — Waarnemingspost op de O. L. V. van Antwerpen, 151. — Straf te Luik, 166. — Boete voor gebroken telegraafdraden, 168. — Straf van moeders van dienstplichtigen, 173. — Belasting te Brussel, 177. — Boete te Brussel, 179. — Opeisching van werktuigen, 182. — Waardelooze opeischingsbons, 185, 186, 187. — Overdrevene opeischingen, 186. — Opeischingen van wijn, 176. — Geen onderzoek voor de fusillade, 210. — Meening van v. Bernhardt, 211. — De weduwe van den soldaat, 212. — De censuur der dagbladen, in Duitschland, 245. — De Revue de Droit des Gens, 246. — Moord op E. P. Dupierreux, 253. — Onbeschaamdheid der jonge Duitsche intellectuelen, 256. — Verwoesting van Leuven, 266, 267. — Herbouw van de vernielde Belgische steden, 274. — Verklaring van M. Max, 289. — Leugens van Duitsche officieren aan hunne soldaten, 289, 290. — De Duitschers te Parijs, 290. — Antwoord van Mgr. Heylen op een Duitsch verslag, 293. — Pijniging door de priesters van Bueken onderstaan, 293. — Te groote werkzaamheid der Duitsche propaganda, 312. — De Vlaamsche Post, 318. — Artikels onleesbaar gemaakt: Werkzaamheid der geallieerde vliegers, 321, 322. Talrijke Duitsche gewonden, 321. Mgr. Mercier, 322. De stikgassen, 322. — De propaganda der socialisten, 323. — De vragenlijst aan de geleerden, 323. — Strategisch spoor Tongeren-Aubel, 326. — Passen naar Nederland geweigerd, 347. — Pootjes geven aan de Vlamingen, 353. — Interview van M. von Bissing, 109, 218, 367.
- Nieuwpoort**, 144. — Vernieling, 153. — Gevechten, 220, 223. — Overstroomingen, 224.
- Nieuw-Zeeland**. België's dankbaarheid, 199.
- Nijvel**. Gevangenneming en veroordeeling van notabelen, 369, 371, 377.
- Nimy**, 445.
- Nisch**, 214.
- Nissen (Momme)**, schrijver van *Der Krieg und die Deutsche Kunst*, 208.
- Nissen (Walter)**. Houding der Belgen tegenover de Duitschers, 385.
- Nöggerath**, 307.
- Noodzakelijke wreedheid van den oorlog**. Volgens de *Kriegsbrauch in Völkerkrieg*, 86. — Volgens von Bissing en von Hindenburg, 87.
- Norddeutsche Allgemeine Zeitung**. Besccheiden gevonden in de Belgische ministeries, 54. — Verslag Greindl, 37. — Verslag Ducarne, 38, 39, 40, 41. — Interview van M. von Bissing, 109, 367. — Verwoesting van Leuven, 267. — Duitsche woekerplaag in België, 365.
- Norden, Norz**, 317.
- Noske**, zie Köster en Noske. — Propaganda, 323. — Weigert het onpartijdig onderzoek, 244.
- Notelaren**. Opgeëischt, 182.
- Nothomb**, schrijver van *La Belgique martyre*, 431.
- Nouvelles (Les)** verschijnt te Spa. — Bedankingen aan het Roode Kruis, 125. — Verklaringen van M. Max, 289.
- Nouvelles (Les)**, verschijnt te Maastricht, 13.
- Nijs**, 318.

O.

- Officieele gids der ijzeren wegen**, 20.
- Officieele mededeelingen der geallieerden**. Geschrift, 315. — Vervalscht, 315-317.
- Oisquereq**. Belgen gedwongen te arbeiden

- voor het Duitsche leger, 140.
- Oliver**, 80.
- Onderwijzers**, vrijsschutters, 112, 113.
- Onderzeeërs**, houden de *Lusitania* aan, 228. — Werkplaatsen door de vliegeniers vernietigd, 321, 322.
- Onderzoek, dat de moorderijen voorafgaat**. Zijne opzettelijke onvoldoendheid, 79.
- Ongeteekende aanklachten**, 395.
- Onpartijdig onderzoek**, door de Duitschers geweigerd, 243, 244, 257, 411.
- Onschuld der burgergevangenen**, door de Duitschers erkend, 104.
- Onschuldigen met of in plaats van de schuldigen veroordeeld**, 74, 88, 165, 172, 173, 174, 237, 240, 249, 327.
- Onwaarschijnlijkheid van de aanvallen der burgers**, 88.
- Onwettige belastingen**, 160-164.
- Onze Eeuw**, 355.
- Oogen uitgestoken van Duitsche gewonden**, 52, 118, 120, 128, 240, 292, 302.
- Oorlogsverklaring van Duitschland aan België**, 51.
- Oost-Duinkerke**, 277.
- Oostende**. Belgen gedwongen aldaar te blijven, en bombardement, 143, 144.
- Opeischingen**, 175-188, 193, 348 — Opeisching van brood, 200.
- Opeischingbons**, zonder waarde, 181, 186, 187.
- Opvangen van Belgen**. Bedreigingen per aanplakbiljet, 74, 171, 388, 407. — Terechtingsstellingen, 105, 113, 437, *fig.* 22.
- Ophitsing van de Duitsche soldaten tegen de Belgen**, 110-134, 250, 277-285, 291-293.
- Ophitsing tot oneenigheid onder de Belgen**, 349-361, 396, 410, 411.
- Ophitsingen tegen de Geallieerden**, 360, 362, 410.
- Oppersdorff (von)**, 32.
- Osservatore Romano**, 300.
- Osswald**, 354.
- Ostwald**, 322.
- Ottignies**. Moorden en brand, 424, 425.
- Others van dienstplichtigen in dezer plaats veroordeeld**, 173, 386.
- Others veroordeeld omdat zij hunne kinderen niet hebben aangeklaagd**, 368, 390.
- Ourthe**, 69.
- Overhespen**, 285.
- gebouwen**, 151. — Paleis van Justitie te Brussel, 189.
- Parijs**. Uhlanen voor Parijs, 264. — De Duitschers meenen voor Parijs te staan, 63, 290. — Waarom ze Parijs niet zijn binnengegaan, 290. — Brieven van uit Parijs gedagteekend, 290.
- Paschitsch**. Zijne ster taant, 213, 214.
- Passen voor het binnenland**, 22, 195, 363. — Misbruik van passen, 107.
- Passen voor Nederland**, 13. — Weigering van passen, 347.
- Pasteur**, 206, 207.
- Patrie (La)**. Geoorloofde uitgave, 8. — Vervalsching der officieele bekendmakingen, 316.
- Patrie (La) belge**. Verschijnt te Parijs, 13.
- Patriote (Le)**, 25.
- Pax**. Onderzoek over den Belgischen klerus, 76.
- Persoons**, 435.
- Pervyse**. Verwoesting, 153.
- Petit (Le) Bleu**, 26.
- Petrograd**, 46, 47.
- Peuple (Le)**, 450.
- Pfeiffer (P.)**, ter dood veroordeeld, 385.
- Pfeiffer (R.)**, 207.
- Pijlen**. Brievenvervoer, 24.
- Plaatsvervanging in het Belgische leger**, 84.
- Plundering**. Uitschudden der burgergevangenen, 101. — Inrichting der plundering, 155-160. — Schaamteloosheid, 238.
- Poincaré**. Portret verboden, 9. — Neemt de Engelsche marinesoldaten in oogenschouw, 265.
- Politiken**, 362.
- Pont à Celles**, 370, 377.
- Poperinge**, 277.
- Portretten van de koninklijke familie**, 332, 333, 352, 384, *fig.* 4 en 5.
- Portsmouth**, 265.
- Posterijen**. Inbeslagname van fondsen, 188.
- Pösneck**, 114.
- Postzegels**, door de officieren gestolen, 158.
- Pousseur (Jules en Camille)**. Veroordeeld, 7, 8.
- Priesters gepijnigd, gefusilleerd en opgehangen**, 75, 393, 435, 436, *fig.* 22. — Burgergevangenen, 109, 213.
- Prins Leopold**, 332.
- Prost (Louis)**, veroordeeld, 7.
- Provinciale raden**. Belasting van 480 millioen, 161-164.
- Pruisisch Rijnland**, 183, 184.
- Przemysl**, 213, 216.

P.

Palais des Académies, 190.

Panorama. Fotos der verwoeste kunst-

Putte. Dagbladsmokkelaars gedood, 13.
Puttkamer (von), 430.

Q.

Quotidien (Le). Verkoop toegelaten, 5, 8. — Geschorst, 8. — Duitsch oordeel, 317, 318, 420. — Verjaardag van 21 Juli, 342. — Vroege aardappelen, 367.

R.

Ramscapelle. Verwoesting, 153.
Ratibor (Prins van), 369.
Rechtbank van Brussel, 318.
Reden aus der Kriegszeit, 310.
Reichspost, 214.
Reichstag, zitting van 4 Augustus 1914, 29, 204, 236, 324, 326. — Zittingen van 2 December 1914, van 20 Maart en van 28 Mei 1915, 246, 247, 326, 349.
Reims. Verwoesting der Kathedraal, 146-149, 266. — Gevechten, 221. — Leugens omtrent de Kathedraal, 314.
Rein, 210.
Renda, 65.
Retsch, 217.
Renter (Agentschap). Gekaapte visschersbooten, 214. — Propaganda tegen Routers Agentschap, 205. — Telegrammen in de N. R. C. geschrapt, 321, 322.
Révél (Le), in België toegelaten, 10, 312. — Zijne valsheid, 10. — Beschieting van Reims, 159. — Heropening der cursussen aan de Leuvense Hoogeschool, 294. — Eerste en laatste artikel, 306. — Ophitsingen tegen den Koning, 350. — De voorspoed van België: verklaring van M. von Bissing, 365.
Reventlow (zu), 32.
Revue de Droit des gens, 246.
Rhisnes, 398, 399.
Rhode St. Brice, 100.
Riesser, 307.
Rijkskanseller. Zie Bethmann.
Rijsel. Treinen, 21. — Open stad, 213.
Ritter, 317, 318.
Ritzl, 261.
Robaais, zie Roubaix.
Roemenië, 216, 217.
Roeslare. Veroordeeling der stad, 135.
Rogier, 336.
Rohrbach (P.). Opstellen van *Die Wahrheit*, 32. — Opeiseling van werktuigen, 182. — Warum es der Deutsche Krieg ist, 209, 310.
Roland (Romain), 251, 358.
Rome. Duitse leugens, 75. — Krijgsgevangenen, 135. — Protest betreffende

Reims, 148. — Verblijf van Mgr. Mercier, 294. — Mis voor de terechtgestelde Belgische priesters, 300.

Ronnwinkel, 104.

Roode Kruis. Door de Belgen geschonden, 61, 112, 116, 117, 423. — Duitse dankbetuigingen, 125. — Het Belgische, leidend Comité afgedankt, 378-382, 417.

Roode (Het) Kruis. Blad te Brussel uitgegeven, 354, 381.

Roosendaal, 185, 220, 383, 391.

Rosenberg (von), 389.

Rosette, 302.

Rossignol. Gefusilleerde burgergevangenen, 106, 441, 442, 446. — „Ansichten“, 227.

Rotselaar. Burgergevangenen, 105.

Rotterdam, 127.

Roubaix, 225.

Rousseau, 371.

Rozier, 79.

Rupprecht (Prins) van Beleren, 362.

Rüstringen, 245.

Ruthenen, 242.

Ruysbroeck. Belgen gedwongen voor de Duitschers te arbeiden, 140.

Ruysen. Antwoord op het manifest der 93, 254.

S.

Saarburg, 404.

Sabbe, 354, 355, 356.

Saint-Gérard, 78.

Saint-Germain, 398.

Saint-Vaast, 286.

Salingros, 390.

Salu, 435.

Salzwedel, 106.

Sandt (von). Nationaal Comité, 200.

Sarreburg, 404.

Scandinavisch. België's erkentelijkheid, 2, 198.

Schaamteloosheid, 224-242.

Schaar und Dathe, 227.

Schaarbeeck. Terugkeer der burgergevangenen, 103, 108.

Schacht, 32.

Schadenfreude, 431.

Schaffen. Pijniging van den smid, 435, 436.

Schäffer, 420.

Scharfenort (von), 423.

Schatting der schade door den oorlog veroorzaakt, 377, 378.

Scheldemann, 245.

Schelde. Versterkingen, 36, 37. — Duitse voorbereidselen voor een brug, 54.

Schellebelle, 168.

- Schending van het volkenrecht in België, 294.
- Scheunemann, 402-405.
- Schijn, 167.
- Schijnaauvallen van vrijschutters, 74.
- Schlobach, 190.
- Schloss Arbaville, 309.
- Schmidt, te Meenen, 225, te Dinant, 242.
- Schooltoezicht, 345, 346.
- Schranck, 226, 227.
- Schrikbewind tegen de Belgen, 67, 87, 191, 323.
- Schroedter, 182, 308.
- Schuette, 376.
- Schultze, 405, 406.
- Schurmann. Die Vorgeschichte, 29, 30.
- Schwerin, 261.
- Schwester (Die) des Franktireurs, 309.
- Sedan. Verjaardag in 1914 te Parijs gevierd, 64.
- Seilles, 402, 404.
- Seipel. Antwoord op het manifest der 93. Semlin, 212.
- Sempst. Afgebrande kerk, 76. — Het verkeer te Mechelen stopgezet, 374. — Vuil aardige amusements der Duitschers, 429.
- Senne, te Soignies, 55.
- Senne. Gevangenkamp, 106, 371.
- Seraing. Gijzelaars, 169.
- Servië verklaart den oorlog aan Duitschland, 261.
- Serviërs, door den hongersnood uit hun land verdreven, 212.
- Sibret, 79.
- Sigaren, opgevorderd, 185.
- Silberstein, 261.
- Simon, 335.
- Simons, 447.
- Simplicissimus. Antwoord op het manifest der 93, 254.
- Sint-Amandsberg, 319, 320.
- Sint-Gillis-bij-Brussel. Weghaling van de Belgische vlag, 333.
- Sint-Gillis-bij-Dendermonde. Levende schilden, 141.
- Sint-Joost-ten-Noode, 105.
- Sinte-Kathelijne-Waver, 375.
- Sint-Pieter, 319.
- Sint-Pieterspenning, 204.
- Sint-Truiden. Waarde van de Mark, 175. — Misbruik van opeischingen, 187.
- Social-demokraten, 323.
- Sociale wetgeving in België, 367.
- Société zoologique de France, 253.
- Soden (von), 345.
- Soignies. Plan door een Duitsch spion bewerkt, 55, fig. 25. — Belgen gedwongen loopgraven te maken, 136. —
- Opeisching van paarden, 184. — Beveerde aanval van een burger, 287.
- Soir, (Le). Zijn we klaar? 25. — Hulde aan M. Brand Whitlock, 134. — Voorstel aan de Belgische vrouwen om de brieven der gewonden te schrijven, 449.
- Soissons. Beschieting, 148.
- Sofia. Moedeloosheid der Serviërs, 214. — Verklaringen van M. von der Goltz, 218, 364.
- Solesmes, 221.
- Soltan, 104.
- Sombroek (V.), 293.
- Sophocles, 389.
- Sorinnes. Inwoners levend verbrand, 436. — Zedelijke kwellingen, 444.
- Soudan, 409.
- Spa. Aanplakbrief betreffend de dagbladen, 6. — Uren van verkeer, 18. — Dankbetuigingen aan het Roode Kruis, 125. — Belgen gedwongen loopgraven te maken, 137. — Gijzelaars, 171.
- Spanjaards te Luik gefusilleerd, 80.
- Spanje. België's dankbaarheid, 2, 198.
- Speyer. Veroordeelingen wegens brievenvervoer, 17.
- Spitteler, K. Probelgische voordracht, 44, 362.
- Spontin, 436.
- Spoorwegen. Regeling, 20, 21, 368. — Schorsing van het verkeer, 194, 368, 369. — Werkweigering van het personeel, 194, 364, 369-375, 418. — Afschaffing der werkmansstreinen, 194. — Strategische baan van Tongeren naar Aubel, 326. — Loop der treinen, 368. — Schorsing van het verkeer te Mechelen, 372-374.
- Spring, 419.
- Staatsblad (Belgisch). Druk van de vervalschte Duitse uitgaven, 42.
- Staatswerkplaatsen. Te Luttre, 369-372. — Te Mechelen, 372-375.
- Steigergaten, 97, 248.
- Stein (von). Inneming van Luik, 62, 63, 305.
- Stem (De) uit België. Verschijnt te Londen, 13.
- Stendal, 176.
- Stikgassen, 238. — Artikel in de *N. R. C.* geschrapt, 322, 323.
- Stöcky, 306.
- Strachwitz (von), 342.
- Strampel (von), 409.
- Strantz (K. von). Ophitsingen tusschen Vlamingen en Walen, 352.
- Strantz (V. von), zie Eroberung (die) Belgiens.
- Strassburg, 245.

Strombeek-Bever, 101.
 Strübbe, 20.
 Stübben, 153.
 Stuert, 125.
 Stormnacht in Löwen, zie Heymann.
 Stuttgart, 277, 304.
 Süddeutsche Monatshefte. Het godsdienstvraagstuk in België, 76. — Artikel van M. von Bissing, 293, 409.
 Süddeutsche Nachrichtenstelle für die Neutralen, 304, 305.
 Swevegem. Belgen gedwongen te arbeiden voor de Duitschers, 140, 375. — Boete voor gebroken telegraafdraden, 108.

T.

Tacitus. Beweerde meening over de Belgen, 72. — Meening over de Germanen, 346.
 Tägliche Rundschau, 257. — Wekelijksch bijblad, 311.
 Tamerlan, 143.
 Tamines. De moordpartijen, 73, 74, 191. — Vermakelikheden door de officieren ingericht tijdens de begrafenis der slachtoffers, 99. — Plunderingen, 159.
 Taviere, 398.
 Tavigny. Vrijsschutters gestraft, 117, 443. — Valschheid van zijn verhaal, 119.
 Taziaux, 107.
 Taymon, 393, 394.
 Te Deum. Verboden, 2, 331, 340.
 Telegraaf, 362.
 Telegraaf en Telefoon. Straf wegens vernieling, 165, 166, 184, 240, 388, 424. — Straf van Brussel, 166, van gemeenten uit Vlaanderen, 168.
 Telegraaf- en telefoondienst. Geschorst in België, 194.
 Temps (Le) présent. Geoorloofde uitgave, 9.
 Terasse, 371.
 Tervueren. Burgergevangenen, 104, 108. — Straf in geval van vernietiging van den telegraaf, 166.
 Thelemann, 268.
 Theux. Een Duitsch soldaat hoort het kanongebulder voor Luik, op 4 Augustus 1914, 58.
 Theysen, 441.
 Thibaut, 389, 390.
 Thiel (von). Aanplakbrief betreffend de valsche geruchten, 7.
 Thielt. Veroordeeling van Cortemarck, 174. — Veroordeeling van den burgermeester, 180. — Aanklacht verplichtend, 388.
 Thielen. Vrijsschutters, 71. — Levende schilden, 142. — Duitsch bestuurbaar luchtschip vernietigd, 285.
 Thiéry, 270.
 Thildonek. Moord op de familie Valckenaers, 432-435.
 Thimister, 88.
 Thuin. Aanplakbrieven betreffende de patronen, 167. — Veulensmarkt, 185.
 Tijdelijke verblijven, 195.
 Tijdspiegel (De), 152, 303.
 Times (The). Dringt België binnen, 13, 221. — Beschieting van Reims, 148.
 Tintigny. Burgergevangenen gefusilleerd, 106, 119, 441. — „Ansichten”, 227, fig. 14.
 Tod (Der) in Flandern, 310.
 Toegelaten bladen, 6, 8, 9, 10, 11.
 Tongeren. Dronken soldaten, 86. — Ouders van dienstplichtigen gefinterneerd, 173. — Veulensmarkt, 185. — Strategisch spoor, 326. — Walen streng gestraft dan Vlamingen, 353.
 Torgau, 214.
 Tornister Humor, 310.
 Tornister-Wörterbuch. Strongheid tegen de gidsen, 154, 253.
 Touffiers, 225.
 Tournai. Inbeslagneming van het goud, 176. — Levende schilden, 445.
 Traub, 113.
 Trazegnies, 430.
 Treitschke, 211.
 Trenker, 228.
 Trier. Briefkaarten, 227.
 Trimborn, 370, 377.
 Troonrede van 4 Augustus 1914, in den Reichstag, 204.
 Tschammer (von), 82.

U.

Uhlanen voor Parijs, 264.
 Uit mijn oorlogsdagboek, 152.
 Uittocht, 94.
 Ultimatum van Duitschland aan België, 28, 51, 52.
 Universiteitsexamens, 419.
 Uren van verkeer, 18, 19, 166, 180, 194, 343, 344, 407.

V.

Vaderland (Het), in België toegelaten, 11. — De Duitsche actie te Rome, 300.
 Vaderlandsliefde der Belgen, 326-347, 415, 416.
 Vagens Nyheter, 117.
 Valckenaers. Pijniging van het gezin

- gezin Valekenaers, 432-435, *fig.* 27.
Valse berichten, door de Belgische soldaten verspreid, 220. — Bestrafing van verbreiders van valse berichten, 6-8, 321.
Van Beneden, 419.
Van Best, 169.
Vandamme, 174.
Van den Heuvel, 294.
Van der Aa, 435.
Vanderkindere, 172.
Vandervele (Emile). Bezoek aan de gevangenen, 71, 89. — Antwoord op de manifesten, 93, 123, 254.
Vandervele (Mevrouw Emile), 121.
Van Gehuchten, 1.
Van Hove, 431.
Vaticaan. Protest ten Vaticane omtrent Reims, 148.
Velaines-sur-Sambre, 159.
Velleius Paterculus, 347.
Verachting der anderen, 212-224.
Verblif. Te Gent, 20.
Verbrande brug. Pastoor gemarteld, 75, 435. — Kerk afgebrand, 76. — Beschermende opschriften, 92. — Veerpont, 277.
Verbreken van verbintenissen, 323.
Verdrag van Genève, 176, 227, 379.
Verdun, 221, 222, 277.
Verenigde Staten. België's dankbaarheid, 1, 22, 199, 204, 384.
Vergift in het postbureau te Luik, 118.
Verité (La). Verschijnt in het geheim, 16.
Verjaardag van den Koning, 333, 334.
Verjaardag van den 4 Augustus, 342-345.
Verklikking, 378, 396, 403, 408.
Verplichte aanklacht, 387-390.
Verraad van Belgen, 336.
Verslagen van de Belgische Commissie van Onderzoek. Da burgergevangenen, 99. — Levende schilden, 142. — Beschieting van open steden, 145. — Dwang tot militairen arbeid, 372. — Moorderijen te Andenne, 402. — Duitse aanplakbiljetten, 426. — Wreedheden, 431. — Pijniging van bewoners van Lebbeke, 446.
Verstikte honden, 239.
Vertryck, 240.
Vervalsching van documenten. Verslag Greindl, 35, 36, 37. — Verslag Ducarne, 38, 39, 40, 41. — Verslag Jungbluth, 42, 43. — Plan van Leuven, 209. — Geographische kaarten, 277. — „Ansichten", 293. — Officieele mededeelingen, 315, 316.
Vervalschte aardrijkskundige kaarten, 277.
Verviers. Plundering, 156. — Bedreiging met ophangen, 388.
Veulensmarkten, 183, 184, 416.
Vicaris-generaal van Reims, 149.
Vijand. Het Belgische leger behandeld als onze vijand, 174, 335.
Villalobar (Markies de), 199, 200.
Villers-lez-Heest, 398.
Vilvoorde. Duitse aanplakbiljetten, 12. — Kerken in de omstreken verwoest, 76. — Burgergevangenen, 108. — Belgen gedwongen van loopgraven te maken, 136. — Gijzelaars te Eppegem vastgezet, 170. — Veerpont vernietigd, 277. — De inneming van Antwerpen, 287.
XXe Siècle (Le). Te Le Havre gedrukt, 13.
Visé. Brand, 84, 440. — Moorden, 241, 366. — Herbouw, 274, 275. — De burgemeester, 283, 284. — Strategisch spoor, 326. — Vernietiging der archieven, 420. — Burgergevangenen, 442.
Visscherschepen door een smaldeel gevangengenomen, 212, 214, 263.
Vlaamsche (De) Gazet van Brussel. Door de Duitschers geleid, 318. — Duitse beoordeeling, 420.
Vlaamsch Hoofd, 264.
Vlaamsche (Het) Nieuws. Door de Duitschers geleid, 318. — Duitse beoordeeling, 420.
Vlaamsche (De) Post, 318.
Vlaamsche taal, 353.
Vlaanderen. Burgergevangenen, 110.
Vlaanderens (De). Etappengebied, 200, 201, 204.
Vlamingen en Walen. Duitse ophitsingen van de eenen tegen de anderen, 351, 352-357, 390, 411, 414, 415. — Het Duitse comité dat zich met de Vlamingen bemoeit, 420.
Vlämischer Sprachführer, 354.
Vlissingen, 36
Vodje papier, 29, 343, 369.
Volk (Ein) in Waffen, zie Hedin.
Volk (Het). Belgen gedwongen te arbeiden voor de Duitschers, 140.
Völkerrecht und Kriegsgreuel, zie Heymann.
Volkerringen (Das) 1914, 311
Volksfreund (Der). In België toegelaten, 10. — Opeischingen in België, 201.
Voorbedachtheid der moorderijen, 89, 95.
Voorstellen van Willem II aan België, 50, 51, 60, 357.
Vorst, 171.

- Vorwärts.** Uitgestoken oogen, 120, 292.
— De weduwe van den soldaat, 212. —
Artikel van M. Harden, 241. — Geschorst, 244. — Verwoesting van Leuven, 266. — Voorstel aan het „Deutsches Offizierblatt“, 431, 432.
- Vossische Zeitung**, in België toegelaten, 9. — Geschorst, 245. — Verwoesting van Leuven, 266. — Een vragenlijst aan de geleerden, 323. — Ophitsingen tegen den Koning, 350. — Pootjes geven aan de Vlamingen, 354. — Organisatietalent der Duitschers, 376.
- Vries (H. de)**, 183.
- Vrijmetselarij**, 242, 243.
- Vrijdschutters.** Beschuldigingen van M. von Stein, 61. — Zijn er geweest? 67. — Spookbeeld van den vrijdschutter, 68-73. — Gewilde ontoereikendheid van het onderzoek, 77-81, 210. — Een onderzoek voor de leus, 81, 82, 192. — Ambtelijk ondersteund, 96, 114. — Voorbereiding door de Belgische Regeering, 53, 77, 96, 97, 248, 249, 411. — Hunne straf, 99. — Levend gevangengenomen, 110. — Onderwijzers, 113. — Aangeplakte leugens, 218. — Door de Duitschers gelukgewenscht, 241. — Gekiekt, 242. — Aanplakbrieven die beweerde aanvallen mededeelen, 287. — Beschuldigingen van M. von Bissing, 293, 411. — Artikelen aan de dagbladen opgedrongen, 314. — Duitsch onderzoek, 395. — Voorstel om ze niet op slag te dooden, maar ze te laten zieltogen, 432.
- Vrijwillige verblinding in Duitschland**, 248.
- W.**
- Waalhem**, 152, 204.
- Wachtebeke**, 168.
- Wahrheit (Die) über den Krieg.** Rede van den Kanselier, 30. — Redactieraad, 32. — Oorlogsverklaring van België aan Duitschland, 52. — Innemering van Luik, 58-62. — De steiger-gaten, 68. — Belgische gruwelen, 116, 119; valsheid dezer verhalen, 119, 131. — Duitsehe propaganda, 303.
- Waldner**, 117.
- Walen**, zie Vlamingen
- Wallwitz (von)**, 26.
- Wapenmakers.** Vernieling van hun werkhuis, 84.
- Wareme.** Veulensmarkt, 185.
- Warisoulx**, 398.
- Warsage**, 440.
- Warum es der Deutsche Krieg ist**, 209, 310.
- Wattrelos**, 225.
- Waver.** Diefte van het goud, 176. — Veulensmarkten, 184.
- Waxweiler**, schrijver van *België onzijdig en zijn plicht getrouwe*. Beweerde schendingen der Belgische onzijdigheid door de Fransen en de Engelschen, 33. — De oorzaken van den oorlog, 49, 262. — De vrijdschutters, 78. — Artikel van K. V_z, 132. — Werkzaamheid der Belgische patroeljes, 218. — Neutraliteit van Zwitserland, 241. — L'interprète militaire, 423.
- Weber.** Moord, 127; valsheid van dit verhaal, 130.
- Weerde.** Kerk afgebrand, 76. — Vuil-aardige amusements der Duitschers, 429.
- Weerwraakmaatregelen tegen de vrijdschutters**, 66-110.
- Weihnachts Betrachtungen**, 310.
- Weiss**, 262.
- Welke is de oorzaak der strengheid van den oorlog?** 308.
- Weltkrieg (Der) in Dokumenten und Bildern.** Inneming van Luik, 58-62.
- Weltkrieg (Der) 1914**, 309.
- Weltspiegel (Der)**, 264.
- Wendel**, 323.
- Wépion.** Moorden, 78. — Bedreigingen met fusilleering, 444.
- Werchter.** Kerk afgebrand, 76, 191. — Moordpartijen en branden, 191. — Gebrek aan paarden, 416.
- Werkeloosheid**, 196.
- Wesel**, 127, 283.
- Wesemaal.** Burgergevangenen, 105.
- Westarp (von).** Belgen gedwongen te arbeiden voor de Duitschers, 139.
- Westende.** Beschieting, 144.
- Westerstation**, 101.
- Westfalen.** Verslag Greindl, 36. — De burgergevangenen doen er den oogst, 100. — Fokpaarden in België gestolen, 183, 184.
- West-Vlaanderen.** Schot in een dorp gelost, 80. — Vernietigde kunstgebouwen, 153.
- Wet- en Verordeningblad voor de bezette streken van België**, 161, 162.
- Wetten der bezette streken.** Overtreding er van, 160-164.
- Whitlock (Brand).** Zijne weldadige werking, 2. — Hij brengt hulde aan de Belgen, 133, 134. — Eerevoorzitter van het Nationaal Comité tot Steun en Voeding, 199. — Feest van de Amerikaansche onafhankelijkheid, 204.

Wiegand, 211.
Wieland, 274.
Wielrijders, burgers, 22, 23. — Militairen, 220.
Wijn. Misbruik van wijn door de officieren, 85. — Plundering van wijn, 157, 170. — Opeisching, 186, 187, 188.
Wilamowitz (W. von) Möllendorf, 310.
Willem II. Gerustellende verklaring tegenover België, 25, 26. — Voorstellen aan België, 50, 51. — Oorlogsverklaring aan België, 51. — Telegram aan den Voorzitter der Vereenigde Staten, 53, 77, 96, 109, 218, 224, 248, 250. — Beschuldigingen tegen den Belgischen klerus, 77. — Hoovaardij, 205-206. — Verklaring betreffende België's zelfstandigheid, 324, 325. — Manifest aan het Duitsche volk, 324. — Rede aan de troepen die naar China trekken, 424.
Wilsle. Gemeentebons, 196.
Wilson. Telegram van Willem II, 248.
Winkel-Sinte-Kruis, 198.
Woche (Die), 354.
Wochenschau (Die). In België toegelaten, 9. — *Uittrekels*: Waarnemingspost op de klokketorens van Courcelles en Antwerpen, 157. — Gevangenen gedwongen tegen hun vaderland te arbeiden, 227. — De stikgassen, 239. — Belgisch kanon genomen en aan het Kanaal opgesteld, 263. — Het Paleis van Justitie te Brussel, 234.
Wodon (Mev.), 238.
Wolf's Agentschap. Inneming van Luik, 58-62. — Verhalen van opstootjes te Brussel, 130. — Spionnen gefusilleerd, 131. — Beschieting van de kathedraal van Reims, 146, 147, 149. — Von Bernhardi, 211. — Verwoesting van Leuven, 266. — De verklaring van M. Max, 289. — Gevecht van Sarreburg en Metz, 404.
Wolverthem, 100, 101.
Wreedheden tegen een klooster, 278.

Y.

Yate, 213, 214.
Yperen. Stikgassen, 136, 239. — Vernieling, 153. — Gevechten in October en November 1914, 219, 222, 223, 410.
Yperlee, 223.
Yser. Gevechten in October en November 1914; 219, 220, 222, 223. — Overstroomingen, 224. — Opzettelijke verwarring tusschen den Yser en de Yperlee, 223. — Door de Duitschers bereikt, 263.

Z.

Zakboekjes van Duitsche soldaten, 425.
Zedelijke kwellingen, 443-450.
Zedelijke sterkte der Belgen, 385.
Zeebrugge. Beschieting, 142, 144. — Krijgsmuziek, 277. — Geallieerde vliegeniers, 321. — Vaart van den Rijn naar de zee, 325.
Zeit im Bild, in België toegelaten, 10. — *Uittrekels*: Waarnemingspost op een stadhuis, 152. — Beschieting van Mechelen, 273.
Zepelin, zie Duitsch bestuurbaar luchtschip.
Ziehlberg (von), 92.
Zobeltitz (Fedor von), schrijver van *Kriegsfahrten eines Johanniters*. Vrij-schutters, 71. — Zijne goedgelovigheid, 248.
Zoo sprak Zarathustra, 209.
Zossen, 102, 103.
Zur Belgischen Frage, 354.
Züricher Zeitung, 215.
Zweig, 310.
Zwischen Krieg und Friede, 310.
Zwitserland. België's erkentelijkheid, 2, 199. — Verklaringen van Willem II, 26. — Zijne neutraliteit, 44. — Deutsche verklaring betreffende zijne neutraliteit, 241.

LA LIBRE BELGIQUE

Acceptons patiemment les critiques qui nous sont inspirées...
et attendons patiemment l'heure de la réparation.

Le Bourgmestre
ADOLPHE MAA

FONDÉE

LE 1er FEVRIER 1913

Envers, et personnes qui dominent par la force militaire notre pays,
ayons les regards que commande l'intérêt général. Respectons les
règlements qu'elles nous imposent aussi longtemps qu'ils ne portent
atteinte ni à la liberté de nos consciences chrétiennes ni à notre
Dignité Patriotique. Mre MERCIER

BULLETIN DE PROPAGANDE PATRIOTIQUE — RÉGULIÈREMENT IRRÉGULIER

NE SE SOUMETTANT À AUCUNE CENSURE

ADRESSE TÉLÉGRAPHIQUE :

KOMMANDANTUR - BRUXELLES

BUREAUX ET ADMINISTRATION
ne pouvant être un emplacement
de tout repos, ils sont installés
dans une cave automobile

ANNONCES : Les affaires étant nulles
sous la domination allemande, nous
avons supprimé la page d'annonces et
conseillons à nos clients de réserver
leur argent pour des temps meilleurs.

AVIS.

SON EXCELLENCE LE GOUVERNEUR B^{re} VON BISSING
ET SON AMIE INTIME

M. Max : SOYONS CALMES!!!

On nous fait à nouveau l'honneur de s'occuper de notre modeste bulletin. Nous en sommes flattés, mais nous nous voyons forcés de répéter ce que nous avons déjà dit pour notre défense. Ce n'est certes pas nous qu'on peut accuser sans manquer à la vérité, de provoquer nos concitoyens à la révolte. Nous ne manquons pas une occasion de prêcher la patience, l'endurance, le calme et le respect des lois de la guerre. Aussi profitons-nous de cette occasion qui nous est offerte pour répéter l'avis que nous avons déjà inséré :

RESTONS CALMES!!!

Le jour viendra (lentement mais sûrement) où nos ennemis contraints de reculer devant les Alliés, devront abandonner notre capitale.

Souvenons-nous alors des avis nombreux qui ont été donnés aux civils par le Gouvernement et par notre bourgmestre

NOTRE CHER GOUVERNEUR, ÉCLÉRÉ PAR LA LECTURE
DES MENSONGES DES JOURNAUX CENSURÉS, CHERCHE LA VÉRITÉ
DANS LA « LIBRE BELGIQUE »

Faisons taire les sentiments de légitime colère qui fermentent en nos cœurs

Soyons, comme nous l'avons été jusqu'ici, respectueux des lois de la guerre. C'est ainsi que nous continuerons à mériter l'estime et l'admiration de tous les peuples civilisés.

Ce serait une INUTILE LA-CHEITÉ, une lâcheté indigne des Belges que de chercher à se venger ailleurs que sur le champ de bataille. Ce serait de plus EXPOSER DES INNOCENTS à des représailles terribles de la part d'ennemis sans pitié et sans justice.

Méfions-nous des agents provocateurs allemands qui, en exaltant notre patriotisme, nous pousseront à commettre des excès.

RESTONS MAÎTRES DE NOUS-MÊMES ET PRÉCHONS LE CALME AUTOUR DE NOUS. C'EST LE PLUS GRAND SERVICE QUE NOUS PUISSIONS RENDRE À NOTRE CHÈRE PATRIE.

L'ORDRE SOCIAL TOUT ENTIER DÉFENDU
PAR LA BELGIQUE.

Le 3 août, le Gouvernement allemand remet à la Belgique une note demandant le libre passage pour ses armées sur son territoire, moyennant quoi l'Allemagne s'engage à maintenir l'intégrité du royaume et de ses possessions. Sinon, la Belgique sera traitée en ennemie. Le roi Albert a douze heures pour répondre. Devant cet ultimatum, il n'hésite pas. Il sait que l'armée allemande est une force terrible. Il connaît l'empereur allemand. Il sait que l'orgueilleux, après une telle démarche, ne reculera plus. Son trône est en jeu, plus que son trône : les sept millions d'âmes — quelle éloquence prennent les vulgaires termes des statistiques dans certaines circonstances! — qui lui sont confiées : il voit en esprit ce beau pays indéfendable : ces charbonnages, ces carrières, ces usines, ces filatures, ces ports, cette florissante industrie épanouie dans ces plaines ouvertes qu'il ne pourra pas préserver. Mais il s'agit d'un traité où il y a sa signature. Répondre oui à l'Allemagne, c'est trahir ses consignataires, la

PRIÈRE DE FAIRE CIRCULER CE BULLETIN

FIG. 1. — (Verkleinde) bladzijde van één der verboden bladen in België
bij duizenden exemplaren verspreid. (Zie bl. 16).

Le Gouverneur Allemand de la Ville de Liège, Lieutenant-Général von Kolve, a fait afficher hier l'avis suivant :

• *Aux habitants de la Ville de Liège.*

- Le Bourgmestre de Bruxelles a fait savoir au
- Commandant allemand que le Gouvernement
- français a déclaré au Gouvernement belge
- l'impossibilité de l'assister offensivement en
- aucune manière, vu qu'il se voit lui-même forcé
- à la défensive. »

J'oppose à cette affirmation le démenti le plus formel.

Bruxelles le 20 août 1914.

Le Bourgmestre,
ADOLPHE MAX.

FIG. 2. — Aanplakbrief van den heer Max, die een Duitsche bewering logenstraft. (Zie bl. 288).

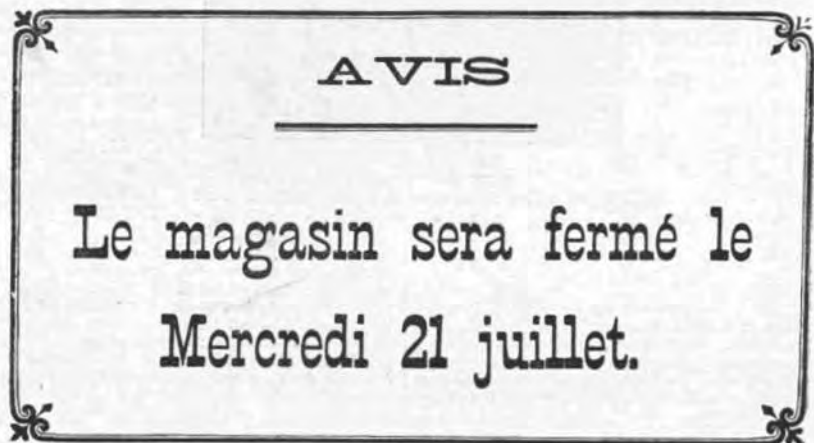

FIG. 3. — Aanplakbiljet waarbij de Brusselse winkels bekend maakten dat zij deelnamen aan het Nationale Feest van 21 Juli 1915. (Zie bl. 338).

ADOLPHE MAX

ALBERT 1er

BONJOUR !!! A BIENTÔT !!!

FIG. 4 en 5. — Verboden briefkaarten in 't geheim te Brussel verkocht.
(Zie bl. 332).

FIG. 6. — Toonbank van een bakkerij: zakken, waarin de Amerikanen ons meel opsturen, zijn er tentoongesteld. Vele dier zakken worden naar de Vereenigde Staten teruggezonden, nadat de Belgische vrouwen er sprouken en dankbetuigingen op geborduurd hebben. (Zie bl. 294)

Au Peuple Belge!

C'est à mon plus grand regret que les troupes Allemandes se soient forcées de franchir la frontière de la Belgique. Elles agissent sous la contrainte d'une nécessité inévitable la neutralité de la Belgique ayant été déjà violée par des officiers français qui sans un déguisement, sont traversés le territoire belge en automobile sous pavillon de Allemands.

Belge! C'est votre plus grand désir qu'il y ait encore moyen d'éviter un combat entre deux peuples qui étaient sans cesse si proches, puis même alliés. Songez vous de glorieux jour de Waterloo ou vitant les armées allemandes qui ont contribué à fonder et établir l'indépendance et la prospérité de votre pays.

Mais si nous faisons le chemin libre. Des destructions de ponts, de tunnels, de voies ferrées devraient être regardées comme des actions hostiles. Belges, vous avez à choisir.

J'espère donc que l'Armée allemande de la Meuse ne sera pas contrainte de vous combattre. Un chemin libre pour attaquer celui qui voulait nous attaquer, c'est tout ce que nous désirons.

Je donne des **garanties formelles** à la population belge qu'elle n'aura rien à souffrir des horreurs de la guerre, que nous **payerons en or monnayé** les terres qu'il faudra prendre de pays, que nos soldats se montreraient les meilleurs amis d'un peuple pour lequel nous éprouvons la plus haute estime, la plus grande sympathie.

C'est de votre sagesse et d'un patriotisme bien compris qu'il dépend d'éviter à votre pays les horreurs de la guerre.

Le Général Commandant en Chef l'Armée de la Meuse
von Emmich.

L'Autorité Allemande SIÈGEANT A CUGNON

fait savoir aux habitants
ce qui suit :

Depuis quelques temps il nous s'appréhende que les habitants de nos environs ne sont informés de la véritable marche des armées et l'action militaire au théâtre de guerre.

Pour prévenir des illusions il faut faire savoir aux habitants que les forts d'Auvers formant l'enceinte ont été pris par les troupes allemandes. D'après les journaux de Hollande le Roi des Belges s'est vu obligé de passer en Angleterre, de même la ligne étendue des forts entre Toul et Verdun construite pour arrêter l'invasion allemande est tombée entre les mains des Allemands et c'est déjà il y a quelques jours que les troupes allemandes ont franchie cette ligne pour se diriger vers Paris.

Par ordre et pour copie conforme.

Le Bourgmestre,
DELMUÉ.

Prêtre d'afficher

Florville Imprimerie électrique Léon SAUTE

FIG. 7. — Den ochtend van 4 Augustus 1914, liet het Duitse leger deze bekendmaking opplakken bij zijn inval in België. (Zie bl. 52).

FIG. 8. — Vervalsecht aanplakbiljet, waarvan de burge-meester, wiens naam erop prijkt, onkundig was. (Zie bl. 287).

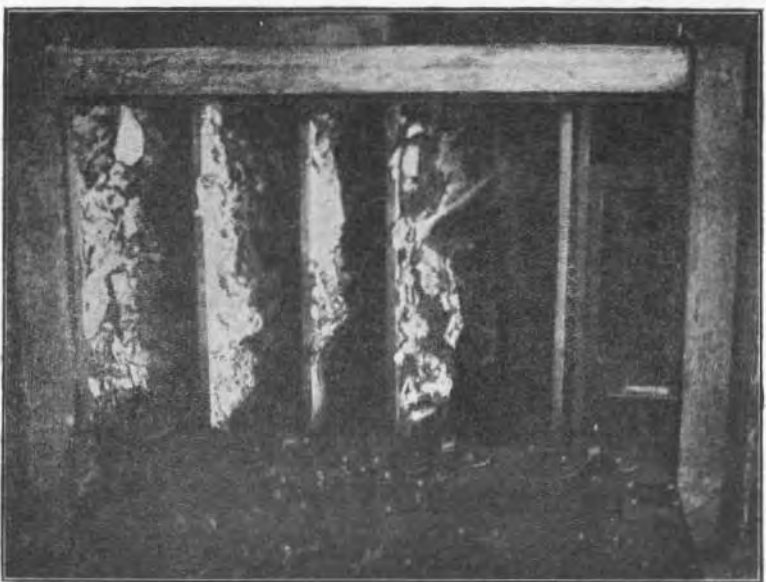
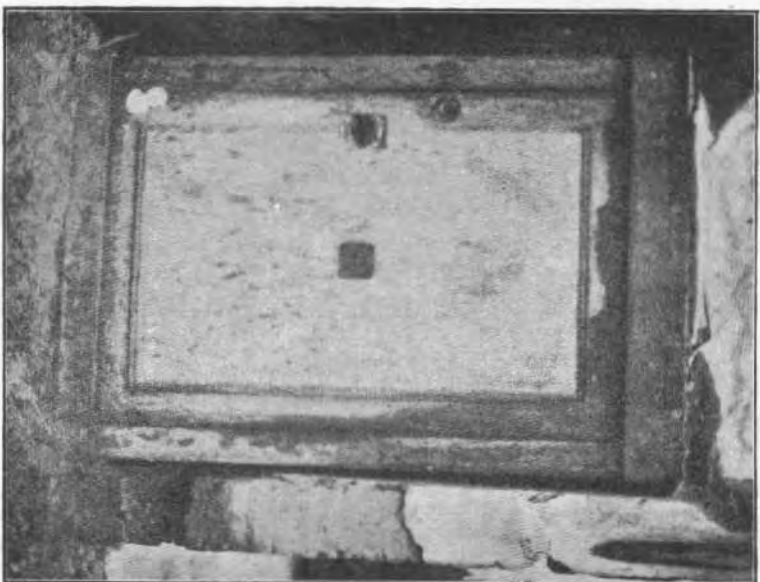

Fig 9 en 10. — Brandkast, van buiten en van binnen gezien, die de Duitschers niet konden openbreken. Zij maakten echter een gat in het slot en speten natra in de brandkast; zoo konden zij de papieren in brand steken. (Zie bl. 431).

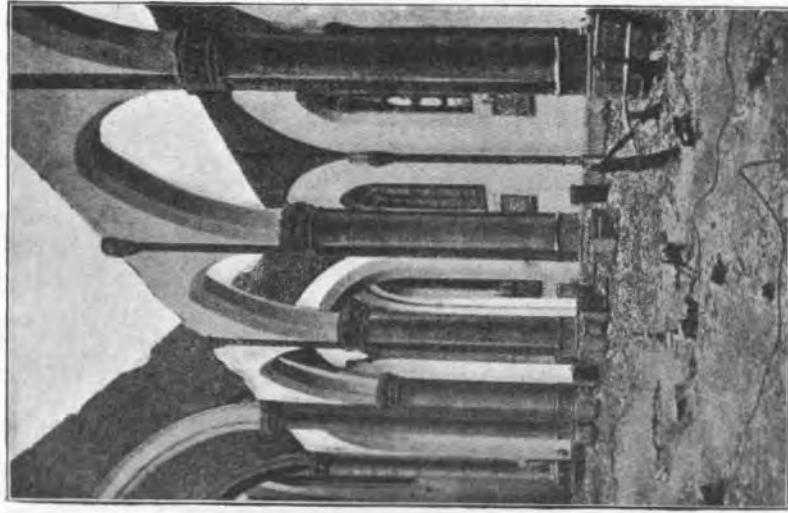

FIG. 11. — Het inwendige der kerk van Eifel, door de Duitschers in brand gestoken. Zij hebben al de personen van den Kruisweg, dien men rechts ziet, onthoofd. (Zie bl. 191).

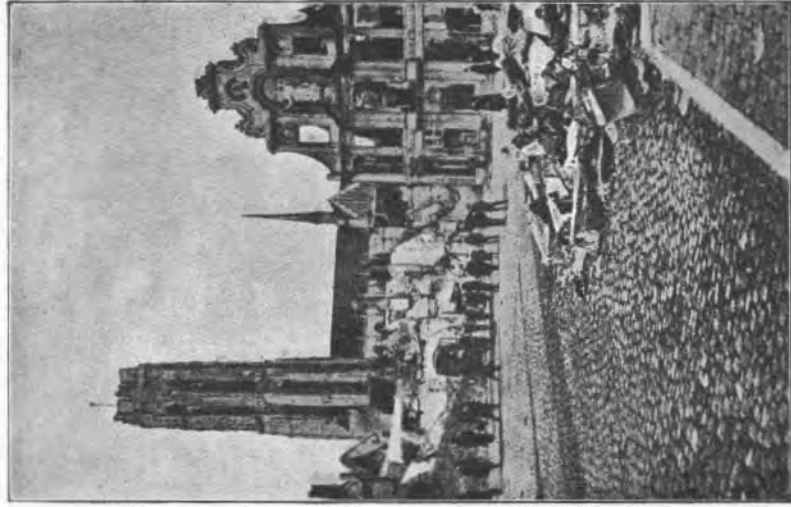

FIG. 12. — De IJzeren Leen, te Mechelen, door de Duitschers geplunderd, en daarna in brand gestoken. (Zie bl. 273).

FIG. 13. — Kijkje op Aarschot, door het Duitse leger in Augustus 1914 in brand gestoken.
(Zie bl. 227).

FIG. 14. — Tintigny, door het Duitse leger in brand gestoken in Augustus 1914.
(Zie bl. 227).

FIG. 15. — Kijkje op Dinant, met portret van generaal Beeger, die 1200 huizen liet in brand steken en 700 inwoners vermoorden. (Zie bl. 228).

13L UNIV
GENT

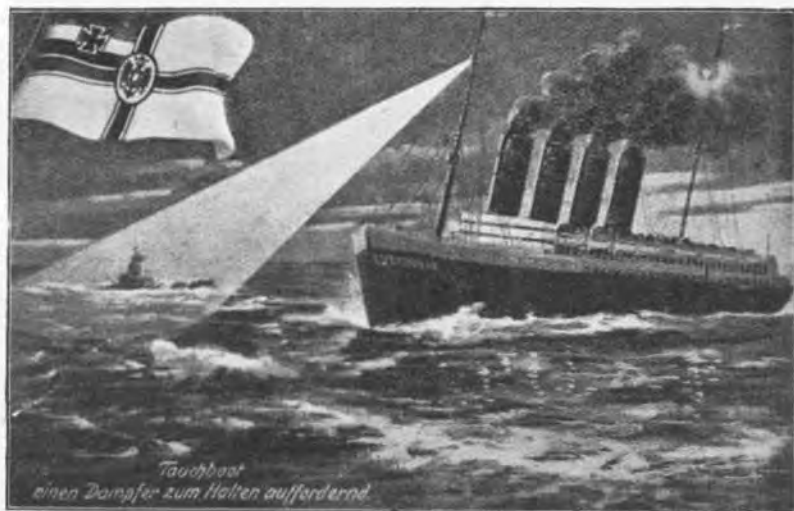

FIG. 16. — Een Duitse duikboot houdt de Lusitania tegen. (Zie bl. 228).

FIG. 17. — „Welgeslaagde oepsiching.” De soldaat heeft kinderspeelgoed „opgeëischt”, een lamp, chocolade, enz. (Zie bl. 186).

FIG. 18. — „Uhlanan voor Parijs” bewonderen den Eiffel-toren! (Zie bl. 264).

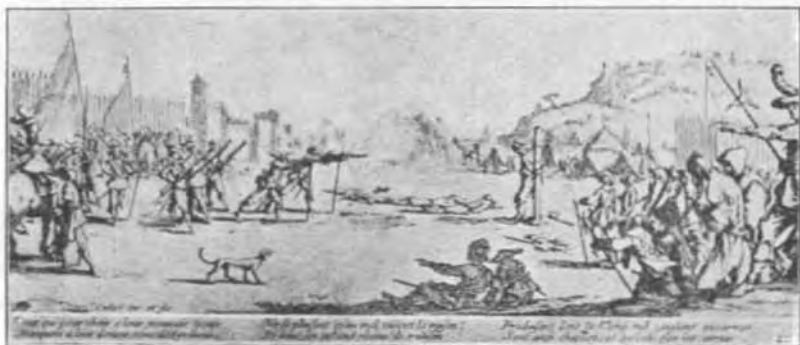
Groebtes brigades Geschüt, von dreifüßigen Matrajes bedient, an der Kanalfälle.

Frankfurt am Main

FIG. 19. — „Belgisch“ kanon door de Duitschers veroverd en langs de kust van het „Kanaal“ opgesteld. (Zie bl. 263).

FIG. 20. — De Oude Markt te Leuven, zooals die er thans uitziet. De Duitschers verzekeren dat zij ongeschonden is. (Zie bl. 269).

J. CALLOT, KRIEGSGREUEL. BESTRAFUNG DER FRANKTIREURS

FIG. 21. — Afdruk van een teekening van Callot, door een kunsttijdschrift uitgegeven. De Duitschers beweren dat zij de bestraffing van vrijeschutters voorstelt, terwijl het onderschrift van Callot zegt dat zij de bestraffing van verraders voorstelt. (Zie bl. 78).

FIG. 22. — Een Belgisch pastoor opgehangen. Teekening uitgegeven door een Duitsch kunsttijdschrift. (Zie bl. 229).

8
 In Dendermonde
 Straat 82
 een 80 jarig
 Grijs
 Dierp. 5. Am
 Schiedaer
 Dierp. 5. Am
 gezin
 wonen.
 (Bis) 4
 Landbouw
 1. 5. 18
 Rev. Tinn.
 Comp.

FIG. 23. — Krijtopschrift op een huis te Dendermonde
 (Mechelsche straat 82). Het huis moet gespaard worden,
 omdat het bewoond is door een tachtigjarigen grijsaard.
 (Zie bl. 93).

**Dieses Haus ist
 zu Schützen**
 Es ist streng verboten, ohne
 Genehmigung der Komman-
 dantur, Häuser zu betreten
 oder in Brand zu setzen.

 Kaiserliches Garnison-Kommando.

FIG. 24. — Gedrukt, ambtelijk aanplakbiljet, dat verbiedt huizen in brand
 te steken zonder de toestemming van de Kommandantur. (Zie bl. 89).

1870
 1870

FIG. 25. — Plattegrond van Spignies, opgemaakt door den Duitschen spionnendienst.
(Zie bl. 54).

FIG. 26. — Duitsche spionnen, te Brussel werkend; zij lieten een kiekje nemen van hun groep.
Afdrukken van het kiekje werden terstond te Brussel in het geheim verkocht. (Zie bl. 391).

FIG. 27. — Vrouw Valkenaers en haar dochter Gabrielle, van Thildonek, die ontsnapten aan de moordpartij van 26 Augustus 1914; 7 leden hunner familie werden toen omgebracht en 3 zwaar gewond. (Zie bl. 432).

FIG. 28. — Vrouw te Dinant, tijdens de moordpartij van 23 Augustus 1914 in het aangezicht gekwetst; zij moest vier dagen lang, als levend schild, voor de Duitse troepen loopen, zonder dat de wond ook maar eenigszins verbonden werd. (Zie bl. 142).

FIG. 29 — Schets van een deel van Brabant; men vindt er (met een cirkeltje) aangegeven de ongeschonden kerken en (met een kruisje) de 23 verwoeste kerken. (Zie bl. 76).

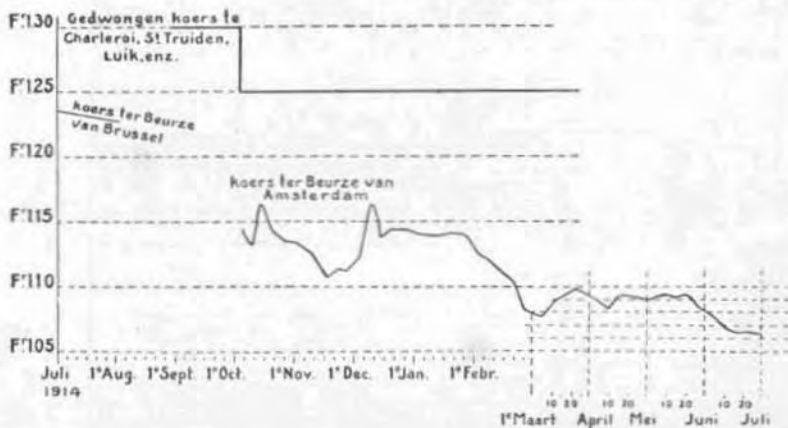

FIG. 30. — De gedwongen koers van de mark in België vergeleken met zijn werkelijke waarde ter beurse van Amsterdam. De gulden wordt berekend tegen fr. 2.10; daar de Fransche wisselkoers boven pari staat, is de waardevermindering van de mark, vergeleken met de frank, nog grooter dan hierboven aangegeven is. (Zie bl. 176).